

## พระสุตตันตปิฎก

### อังคุตตรนิกาย ทสก - เอกาทสกนิบาต

#### เล่มที่ ๕

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

### อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต

#### ปฐมปัณณาสก์

#### อานิสังสวรรคที่ ๑

##### ๑. กิมัดถียสูตร

ว่าด้วยศีลที่เป็นกุศล มีอะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ศีลที่เป็นกุศลมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ลูกก่อนอานนท์ ศีลที่เป็นกุศล มีวิปปฏิสารเป็นผล มีวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อวิปปฏิสารมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอาานนที่ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปราโมทย์มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอาานนที่ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปีติมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอาานนที่ ปีติมีปีสัทธเป็นผล มีปีสัทธเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปีสัทธมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอาานนที่ ปีสัทธมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็สุขมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอาานนที่ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็สมาธิมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอาานนที่ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ยถาภูตญาณทัสสนะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอาานนที่ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทาวีระเป็นผล มีนิพพิทาวีระเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็นิพพิทาวีระจะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอาณนท์ นิพพิทาวีระ มีวิมุตติญาณทัตตนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัตตนะเป็นอนิสงส์ คู่ก่อนอาณนท์ ศีลที่เป็นกุศล มีอวิป-  
ปฏิสารเป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอนิสงส์ อวิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอนิสงส์ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอนิสงส์ ปีติ  
มีปีสัททธีเป็นผล มีปีสัททธีเป็นอนิสงส์ ปีสัททธีมีสุขเป็นผล มีสุขเป็น  
อนิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอนิสงส์ สมาธิมียถาภูตญาณ-  
ทัตตนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัตตนะเป็นอนิสงส์ ยถาภูตญาณทัตตนะ  
มีนิพพิทาวีระเป็นผล มีนิพพิทาวีระเป็นอนิสงส์ นิพพิทาวีระ  
มีวิมุตติญาณทัตตนะเป็นผล มีวิมุตติญาณทัตตนะเป็นอนิสงส์ ด้วย  
ประการดังนี้ คู่ก่อนอาณนท์ ศีลที่เป็นกุศล ย่อมถึงอรหัตโดยลำดับ  
ด้วยประการดังนี้แล.

จบกัมมัตถียสูตรที่ ๑

## มโนรทปุรณี

### อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต

#### ปฐมปัณณาสก

#### อานิสังสวรรคที่ ๑

##### อรรถกถากัมมัตถิสุตระที่ ๑

กัมมัตถิสุตระที่ ๑ พิงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า กุสลานิ สีลานิ ได้แก่ ศีลที่ไม่มีโทษ. ศีล ชื่อว่ามีความไม่ร้อนใจเป็นประโยชน์ ก็เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นผู้ไม่เก้อเขิน ความไม่ร้อนใจ ชื่อว่ามีความไม่ร้อนใจเป็นอานิสงส์ คือผลดี ก็เพราะศีลเหล่านั้น มีความไม่ร้อนใจนั้นแลเป็นอานิสงส์ ในคำว่า ยถาภูตญาณทสฺสนตุโธ เป็นต้น วิปัสสนาอย่างอ่อน ชื่อว่ายถาภูตญาณทสฺสนะ วิปัสสนามีกำลัง ชื่อว่านิพพิทา, มรรค ชื่อว่าวิราคะ, อรหัตผล ชื่อว่าวิมุตติ, ปัจจเวกขญาณ ชื่อว่าญาณทสฺสนะ, บทว่า อรหตุตตุถาย ปเรนฺติ ได้แก่ ย่อมดำเนินไปเพื่อประโยชน์แก่พระอรหัต.

##### จบอรรถกถากัมมัตถิสุตระที่ ๑

#### ๒. เจตนาสูตระ

ว่าด้วยผู้มีศีลสมบุรณ์ไม่ต้องตั้งเจตนาให้เกิดวิปปฏิสาร

[๒] พ. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล สมบุรณ์ด้วยศีล ไม่ต้องทำเจตนาว่า ขอวิปปฏิสารจงเกิดขึ้นแก่เรา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่วิปปฏิสารเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีศีล สมบุรณ์ด้วยศีลเป็นธรรมดา คุณ

ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ไม่มีวิปปฏิสารไม่ต้องทำเจตนาว่า ขอ  
ปราโมทย์จงเกิดขึ้นแก่เรา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ปราโมทย์เกิดขึ้นแก่  
บุคคลผู้ไม่มีวิปปฏิสารนี้ เป็นธรรมดา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ปรา-  
โมทย์ไม่ต้องทำเจตนาว่า ขอปีติจงเกิดแก่เรา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ปีติ  
เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ปราโมทย์นี้ เป็นธรรมดา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มี  
ใจปีติไม่ต้องทำเจตนาว่า ขอกายของเราจงสงบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่  
กายของบุคคลผู้มีใจมีปีติสงบนี้ เป็นธรรมดา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล  
ผู้มีกายสงบไม่ต้องทำเจตนาว่า ขอเราจงเสวยความสุข ข้อที่บุคคลผู้มีกาย  
สงบเสวยสุขนี้ เป็นธรรมดา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความสุขไม่ต้อง  
ทำเจตนาว่า ขอจิตของเราจงตั้งมั่น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่จิตของ  
บุคคลผู้มีความสุขตั้งมั่นนี้ เป็นธรรมดา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มี  
จิตตั้งมั่นไม่ต้องทำเจตนาว่า ขอเราจรรู้จเห็นตามความเป็นจริง คู่ก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่น รู้เห็นตามความเป็นจริงนี้ เป็น  
ธรรมดา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงไม่ต้องทำ  
เจตนาว่า ขอเราจงเบื่อหน่าย จงคลายกำหนด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อ  
ที่บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงเบื่อหน่ายคลายกำหนดนี้ เป็นธรรมดา  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เบื่อหน่ายคลายกำหนดไม่ต้องทำเจตนาว่า  
ขอเราจงทำให้แจ้งซึ่งวิมุตติญาณทัสสนะ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคล  
ผู้เบื่อหน่ายคลายกำหนดทำให้แจ้งซึ่งวิมุตติญาณทัสสนะ นี้เป็นธรรมดา  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นิพพิทาวีรাকেมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติ-  
ญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ ยถากุตญาณทัสสนะมีนิพพิทาวีรাকেเป็นผล มี  
นิพพิทาวีรাকেเป็นอานิสงส์ สมาธิมียถากุตญาณทัสสนะเป็นผล มียถา-

ภูตญาณทัสสนะเป็นอนิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอนิสงส์  
ปีสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอนิสงส์ ปีติมีปีสัทธิตเป็นผล มีปีสัทธิต  
เป็นอนิสงส์ ปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอนิสงส์ อวิปปฏิสาร  
มีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอนิสงส์ ศิลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสาร  
เป็นผล มีอวิปปฏิสารเป็นอนิสงส์ ด้วยประการดังนี้ คู่ก่อนภิกษุทั้ง  
หลาย ธรรมทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อม  
ยังธรรมทั้งหลายให้บริบูรณ์ เพื่อจากเตภูมิกวัญอันมิใช่ฝั่ง ไปถึงฝั่งคือ  
นิพพาน ด้วยประการดังนี้แล.

### จบเจตนาสูตรที่ ๒

#### อรรถกถาเจตนาสูตรที่ ๒

เจตนาสูตรที่ ๒ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า น เจตนาย กรณีย ได้แก่ไม่คิด กะ กำหนดกระทำ. บทว่า  
ธมฺมา เอสา ได้แก่ นั่นเป็นสภาวะธรรม นี้เป็นนิยมแห่งเหตุ. บทว่า  
อภิสนฺทนฺตุติ ได้แก่ให้เป็นไป. บทว่า ปริปุเรนฺติ ได้แก่ ทำให้บริบูรณ์.  
บทว่า อปราปริ คมนาย ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่การไปยังฝั่งโน้น  
คือพระนิพพาน จากวัฏฏะที่เป็นไปในภุมิ ๓ ซึ่งเป็นฝั่งนี้.

### จบอรรถกถาเจตนาสูตรที่ ๒

#### ๓. สีสสูตร

ว่าด้วยอวิปปฏิสารไม่มีแก่ผู้ทุศีล มีแก่ผู้มีศีลสมบูรณ์

[๓] พ. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุอันบุคคล  
ผู้ทุศีลมีศีลวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ไม่มี ปีติชื่อว่า

มีเหตุอันบุคคลผู้มีปราโมทย์วิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปีติไม่มี. ปีสัทธิชื่อว่า  
ว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีปีติวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปีสัทธิไม่มี สุขชื่อว่ามี  
เหตุอันบุคคลผู้มีปีสัทธิวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิชื่อว่ามี  
เหตุอันบุคคลผู้มีสุขวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณ-  
ทัตสนะชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีสมาธิวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อยถาภูตญาณ-  
ทัตสนะไม่มี นิพพิทาวีระชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัตสนะ  
วิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อนิพพิทาวีระไม่มี วิมุตติญาณทัตสนะชื่อว่ามีเหตุ  
อันบุคคลผู้มีนิพพิทาวีระวิบัติขจัดเสียแล้ว คุก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบ  
เหมือนต้นไม้มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้นย่อมไม่บริบูรณ์  
แม้เปลือก แม้กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้ นั้น ย่อมไม่บริบูรณ์ฉันใด คุก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย อวิปปฏิสารชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้ทุศีล ผู้มีวิบัติขจัดเสียแล้ว  
เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติ  
ขจัดเสียแล้ว ฯลฯ เมื่อนิพพิทาวีระไม่มี วิมุตติญาณทัตสนะชื่อว่ามี  
เหตุอันบุคคลผู้มีนิพพิทาวีระวิบัติขจัดเสียแล้ว ฉะนั้นเหมือนกันแล.

คุก่อนภิกษุทั้งหลาย อวิปปฏิสารมีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้  
มีศีล ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล เมื่ออวิปปฏิสารมีอยู่ ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์  
ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสาร เมื่อปราโมทย์มีอยู่ ปีติชื่อว่ามี  
เหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ เมื่อปีติมีอยู่ ปีสัทธิ  
ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุข เมื่อปีสัทธิมีอยู่  
สุขชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีสัทธิ เมื่อสุขมีอยู่  
สัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุข เมื่อ  
สัมมาสมาธิมีอยู่ ยถาภูตญาณทัตสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคล

สมบุรณ์ด้วยสัมมาสมาธิ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมีอยู่ นิพพิทาวีระจะชื่อว่า  
ว่ามีเหตุสมบุรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะ เมื่อ  
นิพพิทาวีระมีอยู่ วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบุรณ์ ย่อมมีแก่  
บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยนิพพิทาวีระ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือน  
ต้นไม้มีกิ่งและใบสมบุรณ์ แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้นย่อมบริบูรณ์ แม้  
เปลือก แม้กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้ นั้น ย่อมบริบูรณ์ ฉนใด คู่ก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย อวิปปฏิสารมีเหตุสมบุรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้มีศีล ผู้สมบุรณ์  
ด้วยศีล เมื่ออวิปปฏิสารมีอยู่ ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบุรณ์ ย่อมมีแก่  
บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยอวิปปฏิสาร ฯลฯ เมื่อนิพพิทาวีระมีอยู่ วิมุตติญาณ-  
ทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบุรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบุรณ์ด้วยนิพพิทาวีระ  
ฉนนั้นเหมือนกันแล.

### จบศีลสูตรที่ ๓

### อรรถกถาศีลสูตรที่ ๓

ศีลสูตรที่ ๓ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า หตฺถฺปนฺโนส แปลว่า นิพพิทาและวีระจะ มีเหตุถูกกำจัดเสีย  
แล้ว.

### จบอรรถกถาศีลสูตรที่ ๓

### ๔. อุปนิสาสูตร

ว่าด้วยอวิปปฏิสารอันบุคคลผู้ทุศีลขจัดเสียแล้ว

[๔] ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตร เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าว  
ว่า คู่ก่อนท่านผู้มีอายุ อวิปปฏิสารมีเหตุอันบุคคลผู้ทุศีลผู้ทุศีลวิบัติขจัดเสีย

๑. อรรถกถาสสูตรที่ ๔ แก้วรวมอยู่ท้ายพระสูตรที่ ๕.



แล้ว เมื่อวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีวิปปฏิสาร  
วิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปิติชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มี  
ปราโมทย์วิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปิติไม่มี ปัสสัทธิชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มี  
ปิตีวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีปัสสัทธิ  
วิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีสุข-  
วิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุอัน  
บุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพ-  
พิทาวีระ ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติขจัดเสียแล้ว  
เมื่อนิพพิทาวีระไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีนิพ-  
พิทาวีระวิบัติขจัดเสียแล้ว คุก่อนท่านผู้มีอายุ เปรียบเหมือนต้นไม้ไม่มีกิ่ง  
และใบวิบัติแล้ว แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์  
แม้เปลือก แม้กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์  
ฉันใด คุก่อนท่านผู้มีอายุ วิปปฏิสารมีเหตุอันบุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติขจัด  
เสียแล้ว เมื่อวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มี  
วิปปฏิสารวิบัติขจัดเสียแล้ว ฯลฯ เมื่อนิพพิทาวีระไม่มี วิมุตติญาณ-  
ทัสสนะ ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีนิพพิทาวีระวิบัติขจัดเสียแล้ว ฉะนั้น  
เหมือนกันแล.

คุก่อนท่านผู้มีอายุ วิปปฏิสารมีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้มีศีล  
ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล เมื่อวิปปฏิสารมีอยู่ ปราโมทย์ชื่อว่าเหตุสมบูรณ์  
ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิปปฏิสาร เมื่อปราโมทย์มีอยู่ ปิติชื่อว่ามี  
เหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ เมื่อปิตีมีอยู่  
ปัสสัทธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปิติ เมื่อปัสสัทธิ

มีอยู่ สุขชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีสัทธาธิ เมื่อ  
สุขมีอยู่ สัมมาสมาธิชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วย สุข  
เมื่อสัมมาสมาธิมีอยู่ ยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่  
บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมีอยู่ นิพพิทา-  
วिरาคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณ-  
ทัสสนะ เมื่อนิพพิทาวिरาคะมีอยู่ วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์  
ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาวिरาคะ คุณก่อนท่านผู้มีอายุ เปรียบ  
เหมือนต้นไม้ไม่มีกิ่งและใบสมบูรณ์แล้ว แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมถึง  
ความบริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กระพี้ แม้แก่น ของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมถึง  
ความบริบูรณ์ แม้ฉันทใด คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารมีเหตุ  
สมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้มีศีลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล เมื่ออวิปปฏิสารมีอยู่  
ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิ-  
สาร ฯลฯ เมื่อนิพพิทาวिरาคะมีอยู่ วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์  
ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาวिरาคะ ฉะนั้นเหมือนกันแล.

#### จบสูตรที่ ๔

#### ๕. อานันทสูตร

ว่าด้วยอวิปปฏิสารไม่มีแก่ผู้ทุศีล มีแก่ผู้มีศีลสมบูรณ์

[๕] ณ ที่นั้นแล ท่านพระอานนท์เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า  
คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารมีเหตุอันบุคคลผู้ทุศีลผู้วิบัติ  
ขจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีวิป-  
ปฏิสารวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปิติชื่อว่ามีเหตุอันบุคคล

ผู้มีปราโมทย์วิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปีติไม่มี ปัสสัทธิชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีปีติวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีปัสสัทธิวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีสุขวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาวีระชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อนิพพิทาวีระไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีนิพพิทาวีระวิบัติขจัดเสียแล้ว คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้น ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กระพี้ แม้แก่น ของต้นไม้ นั้น ก็ไม่ถึงความบริบูรณ์ แม้ฉันใด คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อริปปฏิสารมิเหตุอันบุคคลผู้พิศผู้มีศีลวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปปฏิสารไม่มี ปราโมทย์ชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีอวิปปฏิสารวิบัติขจัดเสียแล้ว ฯลฯ เมื่อนิพพิทาวีระไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีนิพพิทาวีระวิบัติขจัดแล้ว ฉะนั้นเหมือนกันแล.

คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารมิเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีล เมื่ออวิปปฏิสารมีอยู่ ปราโมทย์ชื่อว่ามิเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสาร เมื่อปราโมทย์มีอยู่ ปีติชื่อว่ามิเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปราโมทย์ เมื่อปีติมีอยู่ ปัสสัทธิชื่อว่ามิเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปีติ เมื่อปัสสัทธิมีอยู่ สุขชื่อว่ามิเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปัสสัทธิ เมื่อสุขมีอยู่ สัมมาสมาธิชื่อว่ามิเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุข

เมื่อสัมมาสมาธิมีอยู่ ยถาภูตญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมีอยู่ นิพพิทาวีราคะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะ เมื่อนิพพิทาวีราคะมีอยู่ วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาวีราคะ คู่ก่อนท่านผู้มีอายุเปรียบเหมือนต้นไม้มีกิ่งและใบสมบูรณ์แล้ว แม้กะเทาะของต้นไม้ ย่อมถึงความบริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กระพี้ แม้แก่น ของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมถึงความบริบูรณ์ แม้ฉันใด คู่ก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปปฏิสารมีเหตุอันสมบูรณ์ ก็ย่อมมีแก่บุคคลผู้มีศีลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล เมื่ออวิปปฏิสารมีอยู่ ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปปฏิสาร ฯลฯ เมื่อนิพพิทาวีราคะมีอยู่ วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุสมบูรณ์ ย่อมมีแก่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทาวีราคะ ฉะนั้นเหมือนกันแล.

จบอานันทสูตรที่ ๕

อรรถกถาอุปนิสาสูตรที่ ๔ อานันทสูตรที่ ๕

ในอุปนิสาสูตรที่ ๔ และอานันทสูตรที่ ๕ ต่างกันตรงที่ถ้อยคำอันพระเถระทั้งสอง [คือพระสารีบุตรและพระอานนท์] กล่าวไว้.

## ๖. สมာธิสูตร\*

ว่าด้วยไม่พึงสำคัญปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นต้น

[๖] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

๑. สูตรที่ ๖-๗-๘ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

ครั้งแล้วได้กราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตนไม่เพียงมีความสำคัญ  
ในปฐวีธาตุว่าเป็นธาตุเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอาโปธาตุว่า  
เป็นอาโปธาตุเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเตโชธาตุว่าเป็นเตโชธาตุ  
เป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในวาโยธาตุว่าเป็นวาโยธาตุเป็นอามรณ์  
ไม่เพียงมีความสำคัญในอากาศัญญาจนนาคานว่าเป็นอากาศัญญาจนนาคาน  
เป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในวิญญาณัญญาจนนาคานว่าเป็นวิญญาณัญญา-  
จนนาคานเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอากิจัญญาจนนาคานว่าเป็น  
อากิจัญญาจนนาคานเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเนวสัจญยานา-  
สัจญญาจนนาคานว่าเป็นเนวสัจญยานาสัจญญาจนนาคานเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมี  
ความสำคัญในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้เป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลก  
หน้าว่าเป็นโลกหน้าเป็นอามรณ์ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา การได้สมาธิ  
เห็นปานนั้น พึงมีแก่ภิกษุหรือหนอแล.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนอนานนท์ ตนไม่เพียงมีความสำคัญ  
ในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอาโปธาตุ  
ว่าเป็นอาโปธาตุเป็นอามรณ์... ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้าว่าเป็น  
โลกหน้าเป็นอามรณ์ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา การได้สมาธิเห็นปานนั้น  
พึงมีแก่ภิกษุ.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุว่า  
เป็นปฐวีธาตุเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอาโปธาตุว่าเป็นอาโป-  
ธาตุเป็นอามรณ์... ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้าเป็น  
อามรณ์ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา ก็การได้สมาธิเห็นปานนั้น พึงมีแก่  
ภิกษุได้อย่างไร.

พ. คุณก่อนอนนทฺ์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีคุณสำคัญ  
อย่างนี้ว่า นันสงบ นันประณีต คือ ความระงับสังขารทั้งปวง ความ  
สละคืนอุปธิกิเลสทั้งปวง ความสิ้นแห่งตัณหา ความปราศจากความกำหนัด  
ความคับ นิพพาน ดังนี้ คุณก่อนอนนทฺ์ ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวี-  
ชาตุว่าเป็นปฐวีชาตุเป็นอารมณฺ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอาโปชาตุว่าเป็น  
อาโปชาตุเป็นอารมณฺ์... ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้า  
เป็นอารมณฺ์ ก็แต่ว่าเพียงเป็นผู้มีสติปัญญา การได้สมาธิเห็นปานนั้น เพียงมีแก่  
ภิกษุได้อย่างนี้แล.

### จบสมาธิสูตรที่ ๖

#### ๗. สารีปุตตสูตร

ว่าด้วยไม่เพียงสำคัญปฐวีชาตุว่าเป็นปฐวีชาตุเป็นต้น

[๗] ครั้งนั้นแล ท่านพระอนนทฺ์ได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึง  
ที่อยู่ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึง  
กันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า  
คุณก่อนท่านสารีบุตรผู้มีอายุ ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีชาตุว่าเป็น  
ปฐวีชาตุเป็นอารมณฺ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอาโปชาตุว่าเป็นอาโปชาตุเป็น  
อารมณฺ์... ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้าเป็นอารมณฺ์  
ก็แต่ว่าเพียงเป็นผู้มีสติปัญญา การได้สมาธิเห็นปานนั้น เพียงมีแก่ภิกษุหรือหนอ.

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า คุณก่อนท่านอนนทฺ์ ตนไม่เพียงมีความ  
สำคัญในปฐวีชาตุว่าเป็นปฐวีชาตุเป็นอารมณฺ์ ฯลฯ ไม่เพียงมีความสำคัญ  
ในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้าเป็นอารมณฺ์ ก็แต่ว่าเพียงเป็นผู้มีสติปัญญา การได้

สมาธิเห็นปานนั้น พึงมีแก่ภิกษุ.

อา. คุณก่อนท่านสารีบุตร ท่านไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้าเป็นอารมณ์ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา ก็การได้สมาธิเห็นปานนั้น พึงมีแก่ภิกษุได้อย่างไร

สา. คุณก่อนท่านอานนท์ สมัยหนึ่ง ผมอยู่ ณ ป่าอัมธวัน ใกล้พระนครสาวัตถีนี้แหละ ณ ที่นั้น ผมเข้าสมาธิ โดยประการที่ผมมิได้มีความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในอาโปธาตุว่าเป็นอาโปธาตุเป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในเตโชธาตุว่าเป็นเตโชธาตุเป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในวาโยธาตุว่าเป็นวาโยธาตุเป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในอากาศัญญาตณณานว่าเป็นอากาศา-นัญญาตณณานเป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในวิญญาณัญญาตณณานว่าเป็นวิญญาณัญญาตณณานเป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในอาภิญญาตณณานว่าเป็นอาภิญญาตณณานเป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในเนวสัญญานา สัญญาตณณานว่าเป็นเนวสัญญา นาสัญญาตณณานเป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้เป็นอารมณ์ มิได้มีความสำคัญในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้าเป็นอารมณ์ ก็แต่ว่าผมเป็นผู้มีสัญญา.

อา. ก็ในสมัยนั้น ท่านสารีบุตรเป็นผู้มีสัญญาอย่างไร.

สา. คุณก่อนท่านผู้มีอายุ สัญญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นแก่ผมว่า การดับภพเป็นนิพพาน การดับภพเป็นนิพพาน ดังนี้แล สัญญาอย่างหนึ่งย่อมดับไป คุณก่อนท่านผู้มีอายุ เมื่อไฟมีเชื้อกำลังไหม้อยู่ เปลวอย่างหนึ่ง

ย่อมเกิดขึ้น เปลวอย่างหนึ่งย่อมดับไป แม้ฉันใด คุณก่อนท่านผู้มีอายุ  
สัญญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นแก่ผมว่า การดับภพเป็นนิพพาน การดับภพ  
เป็นนิพพาน ดังนี้ สัญญาอย่างหนึ่งย่อมดับไป ฉะนั้นเหมือนกันแล  
คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ก็แลในสมัยนั้น ผมได้มีสัญญาว่า การดับภพเป็น  
นิพพาน ดังนี้.

### จบสาริปุตตสูตรที่ ๗

### ๘. สัทธาสูตร

ว่าด้วยภิกษุมีศรัทธาเป็นต้นย่อมก่อให้เกิดความเลื่อมใสโดยรอบ

[๘] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา แต่ไม่มีศีลอย่างนี้  
เธอเชื่อว่าเป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น เธอขึ้นฟังบำเพ็ญองค์นั้นให้  
บริบูรณ์ด้วยคิดว่า โฉนหนอ เราพึงเป็นผู้มีศรัทธาและศีล คุณก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธาและศีล เมื่อนั้น เธอเชื่อว่าเป็นผู้  
บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล  
แต่ไม่เป็นพหูสูต ฯลฯ เป็นพหูสูต แต่ไม่เป็นธรรมกถึก ฯลฯ เป็น  
ธรรมกถึก แต่ไม่เข้าสู่บริษัท ฯลฯ เข้าสู่บริษัท แต่ไม่แก้วักلاءแสดง  
ธรรมแก่บริษัท ฯลฯ แก้วักلاءแสดงธรรมแก่บริษัท แต่ไม่ทรงวินัย ฯลฯ  
ทรงวินัย แต่ไม่อยู่ป่าเป็นวัตร อยู่ในเสนาสนะอันสงัด ฯลฯ อยู่ป่า  
เป็นวัตร อยู่ในเสนาสนะอันสงัด แต่ไม่ได้ตามความปรารถนา ไม่ได้โดย  
ไม่ยาก ไม่ได้โดยไม่ลำบาก ซึ่งฉน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็น  
สุขในปัจจุบัน ฯลฯ ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่  
ลำบาก ซึ่งฉน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่สุขในปัจจุบัน แต่



ไม่ได้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่อย่างนี้ เธอชื่อว่า เป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น เธอพึงบำเพ็ญองค์นั้นให้บริบูรณ์ด้วยคิดว่า โฉนหนอเราพึงเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก เข้าสู่บริษัทได้ แก่ล้าวกกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท ทรงวินัย อยู่ป่าเป็นวัตร อยู่ในเสนาสนะอันสงัด ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก ซึ่งฉาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล... กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ เมื่อนั้น เธอชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น ๆ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสโดยรอบ และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง.

#### จบสัทธาสูตรที่ ๘

#### ๕. สันตสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐

ย่อมก่อให้เกิดความเลื่อมใสโดยรอบ

[๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา แต่ไม่มีศีล เป็นผู้มีศีล แต่ไม่เป็นพหูสูต เป็นพหูสูต แต่ไม่เป็นธรรมกถึก เป็นธรรมกถึก แต่ไม่เข้าสู่บริษัท เข้าสู่บริษัทได้ แต่ไม่แก่ล้าวกกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท เป็นผู้

แก้แล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท แต่ไม่ทรงวินัย ทรงวินัย แต่ไม่อยู่ป่าเป็น  
วัตร อยู่ในเสนาสนะอันสงัด อยู่ป่าเป็นวัตร อยู่ในเสนาสนะอันสงัด แต่  
ไม่ถูกต้องวิโมกข์อันสงบ ไม่มีรูป เพราะล่วงรูปเสียได้ ด้วยกายอยู่ ถูกต้อง  
วิโมกข์อันสงบ ไม่มีรูป เพราะล่วงรูปเสียได้ ด้วยกายอยู่ แต่ไม่ทำให้  
แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลาย  
สิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ อย่างนี้ เธอชื่อว่า  
เป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น เธอพึงบำเพ็ญองค์นั้นให้บริบูรณ์ ด้วยคิดว่า  
โจนหนอ เราพึงเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล... กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ  
ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญา  
อันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุเป็น  
ผู้มีศรัทธา มีศีล... ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะ  
มิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้า  
ถึงอยู่ เมื่อนั้น เธอชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้ก่อให้เกิดความ  
เลื่อมใสโดยรอบ และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง.

จบสันตสูตรที่ ๕

อรรถาสันตสูตรที่ ๕

สันตสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สนฺตา ได้แก่ สงบ เพราะมีอารมณ์สงบบ้าง เพราะมี  
องค์สงบบ้าง ที่ได้ชื่ออย่างนี้ว่า วิโมกข์ ก็เพราะพ้นไปจากธรรมที่เป็น  
ข้าศึก และเพราะเหตุหลุดพ้นด้วยดี โดยปราศจากสงสัยในอารมณ์. บทว่า

อติกวมม รูปได้แก่ ล่วงรูปมานเป็นไป. คำที่เหลือในที่ทุกแห่ง มีความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาสันตสูตรที่ ๘

จบอานิสังสวรรคที่ ๑

๑๐. วิชชยสูตร\*

ว่าด้วยภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐

ย่อมก่อให้เกิดความเลื่อมใสโดยรอบ

[๑๐] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา แต่ไม่มีศีลอย่างนี้ เธอเชื่อว่าเป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยของค้ำนั้น เธอพึงบำเพ็ญของค้ำนั้นให้บริบูรณ์ ด้วยคิดว่าไหนหนอ เราพึงเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เมื่อนั้น เธอเชื่อว่าเป็นผู้บริบูรณ์ ด้วยของค้ำนั้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล แต่ไม่เป็น พหูสูต ฯลฯ เป็นพหูสูต แต่ไม่เป็นธรรมกถึก ฯลฯ เป็นธรรมกถึก แต่ไม่เข้าสู่บริษัท ฯลฯ เข้าสู่บริษัท แต่ไม่แกสั่วกล้าแสดงธรรมแก่ บริษัท ฯลฯ แกสั่วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท แต่ไม่ทรงวินัย ฯลฯ ทรงวินัย แต่ระลึกไม่ได้ถึงชาติก่อนเป็นอันมาก คือระลึกไม่ได้ถึงชาติ หนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง สิบชาติบ้าง สามสิบชาติ สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์ปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์ปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่าง

๑. สูตรที่ ๑๐ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

นั่น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้น  
จืดจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่อ  
อย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข  
เสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจืดจากภพนั้นแล้ว  
ได้มาเกิดในภพนี้ เขย่อมระลึกไม่ได้ถึงชาติก่อนเป็นอันมาก พร้อมทั้ง  
อาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก  
คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ เขย่อมระลึกถึงชาติก่อน  
ได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ. ด้วยประการฉะนี้ แต่  
ไม่เห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี  
มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของ  
มนุษย์ ไม่รู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วย  
กายสุจริต วิสุจริต มโนสุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ  
ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ เมื่อตายไปเขาเข้าถึงอบาย ทุกคติ  
วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วิสุจริต มโน-  
สุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจ  
สัมมาทิฎฐิ เมื่อตายไปเขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ ไม่เห็นหมู่สัตว์กำลัง  
จืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี  
ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ไม่รู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์  
ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ เห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจืด กำลัง  
อุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก  
ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์  
ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ แต่ไม่ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ

ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญา  
อันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ อย่างนี้ เธอว่าเป็นผู้ไม่บริบูรณ์ด้วยองค์  
นั้น เธอพึงบำเพ็ญองค์นั้นให้บริบูรณ์ ด้วยคิดว่า โฉนหนอ เราพึงเป็น  
ผู้มีศรัทธา มีศีลเป็นพหุสูต เป็นธรรมกถิก เข้าสู่บริษัท แกล้วกล้า  
แสดงธรรมแก่บริษัท ทรงวินัย ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ  
ระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้ง  
อาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ เห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ กำลัง  
อุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วย  
ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯลฯ รู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไป  
ตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ  
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองใน  
ปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา  
มีศีล เป็นพหุสูต เป็นธรรมกถิก เข้าสู่บริษัท แกล้วกล้าแสดงธรรม  
แก่บริษัท ทรงวินัย ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติ  
หนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อม  
ทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ เห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ  
กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี  
ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงซึ่งจักขุของมนุษย์ ฯลฯ รู้ชัดซึ่ง  
หมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ  
ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญา  
อันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เมื่อนั้น เธอชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยองค์นั้น  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมเป็น

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอคาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 22

ผู้ก่อให้ความเสื่อมใสโดยรอบ และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง.

จบวิชชยสูตรที่ ๑๐

จบอานิสังสสูตรที่ ๑

**รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ**

๑. กิมัดถียสูตร
๒. เจตนาสูตร
๓. สีตสูตร
๔. อุปนิสาสูตร
๕. อานันทสูตร
๖. สมာธิสูตร
๗. สารีปุตตสูตร
๘. สัทธาสูตร
๙. สันตสูตร
๑๐. วิชชยสูตร.

## นาถกรณวรรคที่ ๒

### ๑. เสนาสนสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เสนาสนะประกอบด้วยองค์ ๕

พึงสิ้นอาสวะในเวลาไม่นาน

[๑๑] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เสนพอยู่คบอยู่ซึ่งเสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่นานนัก พึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างไร. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธาคือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ๑ เป็นผู้มิอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไพชาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นจัด ไม่ร้อนจัด เป็นปานกลาง ควรแก่การบำเพ็ญเพียร ๑ เป็นผู้ไม่โง่โง่ ไม่มีมารยา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริง ในศาสดาหรือในเพื่อนพรหมจรรย์ เป็นวิญญู ๑ ปรรภกความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ๑ เป็นผู้มิปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับ เป็นอริยะ เป็นเครื่องชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้น

ทุกข์โดยชอบ ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างนี้แล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างไร. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เสนาสนะในธรรมวินัยนี้ อยู่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก สมบูรณ์ด้วยทางไปมา กลางวันไม่เคลื่อนกล่น กลางคืนเงียบเสียง ปราศจากเสียงอึกทึก มีเหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลานน้อย ๑ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ฝืดเคืองแก่ภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะนั้น ๑ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระ เป็นพหูสูต ชำนาญคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา อยู่ในเสนาสนะนั้น ๑ ภิกษุนั้นเข้าไปหาพระเถระเหล่านั้นตามกาลอันสมควร แล้วย่อมสอบถาม ได้ถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อนี้เป็นอย่างไร เนื้อความของข้อนี้เป็นอย่างไร ๑ ท่านพระเถระเหล่านั้น ย่อมเปิดเผยข้อที่ยังไม่ได้เปิดเผย ย่อมทำให้ง่ายซึ่งข้อที่ยังไม่ได้ทำให้ง่าย ย่อมบรรเทาความสงสัยในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยแก่ภิกษุนั้น ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างนี้แล. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เสพอยู่ คบอยู่ ซึ่งเสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่นานนัก ก็พึงทำให้แจ้งซึ่งเจโต-วิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

จบเสนาสนสูตรที่ ๑



## นาถกรรมวรรคที่ ๒

### อรรถกถาเสนาสนสูตรที่ ๑

วรรคที่ ๒ เสนาสนสูตรที่ ๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **ปญฺจกสมนุหาคโต** ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยองค์คุณ ๕.

บทว่า **นาติทฺฐโร โหติ นาจฺจาสนฺนํ** ความว่าสถานที่แห่งใดไกลเกินไป ภิกษุเที่ยววิณฑชบาตไปในสถานที่แห่งนั้น ก็มีความลำบากกายและจิต เธอ ก็ทำสมาธิที่ยังไม่เกิดไม่เกิดไม่ได้ หรือทำสมาธิที่เกิดแล้วให้มั่นคงไม่ได้ สถานที่ที่ไกลเกินไปก็เคลื่อนกล่นด้วยคนเป็นอันมาก. ก็แลสถานที่พ้นจาก โทษทั้งสองนั้น ในประเทศประมาณ ๔๐ อุสกะ ก็ชื่อว่าถึงพร้อมด้วยการ คมนาคม. บทว่า **ทิวา อปฺปภิกฺขุณฺ** ได้แก่ ไม่เคลื่อนกล่นด้วยคนเป็น อันมาก ในเวลากลางวัน.

### จบอรรถกถาเสนาสนสูตรที่ ๑

## ๒. อังคสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้ละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นอุดมบุรุษ

[๑๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว เป็นผู้ ประกอบด้วยองค์ ๕ บัณฑิตเรียกว่า ผู้ประกอบคุณทั้งมวล ผู้อยู่จบ พรหมจรรย์ เป็นอุดมบุรุษ ในธรรมวินัยนี้. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้วอย่างไร. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละกาม- ฉันทะได้แล้ว ๑ ละพยาบาทได้แล้ว ๑ ละถีนมิททะได้แล้ว ๑ ละอุท- รัจกุกุกุจะได้แล้ว ๑ ละวิจิกิจจาได้แล้ว ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ละองค์ ๕ ได้แล้วอย่างนี้แล. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ประกอบ

ด้วยองค์ ๕ อย่างไร. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศีลขันธอันเป็นของพระอเสขบุคคล ๑ ประกอบด้วยสมาธิขันธอันเป็นของพระอเสขบุคคล ๑ ประกอบด้วยปัญญาขันธอันเป็นของพระอเสขบุคคล ๑ ประกอบด้วยวิมุตติขันธอันเป็นของพระอเสขบุคคล ๑ ประกอบด้วยวิมุตติญาณทัสสนขันธอันเป็นของพระอเสขบุคคล ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อย่างนี้แล. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ บัณฑิตเรียกว่าผู้ประกอบด้วยคุณทั้งมวล ผู้อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นอุคคมบุรุษ ในธรรมวินัยนี้.

กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทระ อุทธัจจกุกกุจจะ  
และวิจิกิจฉา ย่อมไม่มีแก่ภิกษุโดยประการทั้งปวง  
เทียว ภิกษุผู้เช่นนั้นสมบูรณ์ด้วยศีลอันเป็นของพระ-  
อเสขะ ด้วยสมาธิอันเป็นของพระอเสขะ ด้วยปัญญา  
อันเป็นของพระอเสขะ ด้วยวิมุตติอันเป็นของพระ-  
อเสขะ และด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระ-  
อเสขะ ภิกษุนั้นแล เป็นผู้ละองค์ ๕ สมบูรณ์แล้ว  
ด้วยองค์ ๕ ภิกษุนั้นแล บัณฑิตเรียกว่า ผู้ประกอบ  
ด้วยคุณทั้งมวลในธรรมวินัยนี้.

จบอังคสูตรที่ ๒

อรรถกถาอังคสูตรที่ ๒

อังคสูตรที่ ๒ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า เภวลี ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยคุณหมดทั้งสิ้น. บทว่า วุสิตวา  
แปลว่า ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว. บทว่า อเสกฺเขน ได้แก่ โลกุตระธรรม

ที่นับเนื่องในอเสกขกรรม. บทว่า สีสกฺขนุเชน แปลว่า ด้วยกองศีล.  
ในบทว่า วิมุตฺติกฺขุเชน นี้ เว้นศีลเป็นต้นเสีย ผลกรรมที่เหลือทั้ง ๓  
ชื่อว่าวิมุตติ. วิมุตติญาณทัสสนะ ชื่อว่าปัจจเวกขณญาณ ปัจจเวกขณ-  
ญาณนั้น เป็นโลกียะอย่างเดียว.

จบอรรถกถาอังคุตตรที่ ๒

### ๓. สังโยชนสูตร

ว่าด้วยสังโยชน์ ๑๐ ประการ

[๑๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการ  
เป็นโฉน คือ สังโยชน์เป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ประการ สังโยชน์เป็น  
ไปในส่วนเบื้องบน ๕ ประการ สังโยชน์เป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ประการ  
เป็นโฉน คือ สักกายทิฏฐิ ๑ วิจิกิจฉา ๑ สีสพัตตปรามาส ๑ กามฉันทะ ๑  
พยาบาท ๑ สังโยชน์เป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ประการนี้. สังโยชน์เป็น  
ไปในส่วนเบื้องบน ๕ ประการเป็นโฉน คือ รูปราคะ ๑ อรูปราคะ ๑  
มานะ ๑ อุทธัจจะ ๑ อวิชชา ๑ สังโยชน์เป็นไปในส่วนเบื้องบน  
๕ ประการนี้. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๑๐ ประการนี้แล.

จบสังโยชนสูตรที่ ๓

อรรถกถาสังโยชนสูตรที่ ๓

สังโยชนสูตรที่ ๓ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โอรมฺภาคิยานิ แปลว่า เป็นส่วนเบื้องต่ำ. บทว่า อุทฺธมฺภา-  
คิยานิ แปลว่า เป็นส่วนเบื้องบน. ในสูตรนี้ ท่านกล่าววิภูฏะอย่างเดียว.

จบอรรถกถาสังโยชนสูตรที่ ๓

#### ๔. ขีลสูตร

ว่าด้วยตะปูตรึงใจ ๕ เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการ

[๑๔] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ตะปูตรึงใจ ๕ ประการ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ยังละไม่ได้แล้ว เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ยังตัดไม่ขาดแล้ว กลางคืนหรือกลางวันที่ผ่านมาถึงบุคคลนั้น บุคคลนั้นพึงหวังความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลายไม่มีความเจริญเลย ตะปูตรึงใจ ๕ ประการที่บุคคลนั้นยังละไม่ได้แล้ว เป็นไฉน. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในศาสดาจิตของภิกษุนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อการกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ตะปูตรึงใจประการที่ ๑ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้แล้ว ด้วยประการฉะนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระธรรม คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตของภิกษุนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อการกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ตะปูตรึงใจประการที่ ๒ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้แล้ว ด้วยประการฉะนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตของภิกษุนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ตะปูตรึงใจประการที่ ๓ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร

เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้แล้ว ด้วยประการฉะนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในสิกขา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตของภิกษุนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ตะปุดจริงใจประการที่ ๔ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้แล้วด้วยประการอย่างนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมโกรธ ไม่พอใจ มีจิตอันโทสะประทุษร้าย มีจิตกระด้าง ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตของภิกษุนั้นย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ตะปุดจริงใจประการที่ ๕ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังละไม่ได้แล้ว ด้วยประการอย่างนี้ ตะปุดจริงใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลนั้นยังละไม่ได้แล้ว.

เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการ อันบุคคลนั้นยังตัดไม่ขาดแล้วเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความอยาก ในกามทั้งหลาย จิตของภิกษุนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร เครื่องผูกพันใจประการที่ ๑ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบ

เนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาดแล้ว ด้วยประการอย่างนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความอยาก ในกาย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลายจิตของภิกษุนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร เครื่องผูกพันใจประการที่ ๒ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาดแล้ว ด้วยประการอย่างนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุยังเป็นผู้ไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่ปราศจากความอยาก ในรูป จิตของภิกษุนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร เครื่องผูกพันใจประการที่ ๓ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาดแล้ว ด้วยประการอย่างนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุฉันทอาหารเต็มท้องตามต้องการแล้ว ย่อมประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการหลับอยู่ จิตของภิกษุนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร เครื่องผูกพันใจประการที่ ๔ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาดแล้ว ด้วยประการอย่างนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิขุประพตติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็น เทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า เราจักเป็นเทพเจ้าหรือเป็นเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ด้วยศีลพรต ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ จิตของภิขุนั้น ย่อมไม่น้อมไป เพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร เครื่องผูกพันใจประการที่ ๕ นี้ อันภิขุผู้มีจิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ยังตัดไม่ขาดแล้ว ด้วยประการอย่างนี้ เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลนั้น ยังตัดไม่ขาดแล้ว.

ดูก่อนภิขุทั้งหลาย ตะปุตตริงใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิขุหรือเป็นภิขุณีกัตาม ยังละไม่ได้แล้ว เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิขุหรือภิขุณีกัตาม ยังตัดไม่ขาดแล้ว กลางคืนหรือกลางวัน ที่ผ่านมาถึงบุคคลนั้น บุคคลนั้นพึงหวังความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลายไม่มีความเจริญเลย ดูก่อนภิขุทั้งหลาย เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวัน ที่ผ่านมาถึงพระจันทร์ในกาพย์กษัย พระจันทร์นั้นย่อมเสื่อมไปจากสี ย่อมเสื่อมจากมณฑล ย่อมเสื่อมจากแสงสว่าง ย่อมเสื่อมจากความยาวและความกว้าง แม้จันใด ตะปุตตริงไว้ ๕ ประการนี้ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิขุหรือภิขุณีกัตาม ยังละไม่ได้แล้ว เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นภิขุหรือภิขุณีกัตาม ยังตัดไม่ขาดแล้ว กลางคืนหรือกลางวัน ที่ผ่านมาถึงบุคคลนั้น บุคคลนั้นพึงหวังความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเจริญเลย จันนั้นเหมือนกันแล.

ดูก่อนภิขุทั้งหลาย ตะปุตตริงใจ ๕ ประการ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง

เป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ละได้แล้ว เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ตัดได้ขาดแล้ว กลางคืนหรือกลางวันที่ผ่านมาถึงบุคคลนั้น บุคคลนั้นพึงหวังความเจริญอย่างเดียว ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย.

ตะปุตรังใจ ๕ ประการ ที่บุคคลนั้นละได้แล้ว เป็นไฉน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่เคลือบแคลงสงสัย ย่อมน้อมใจเชื่อ เลื่อมใสพระศาสนา จิตของภิกษุนั้น ย่อมน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ตะปุตรังใจ ประการที่ ๑ อันภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ละได้แล้ว ด้วยประการอย่างนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมไม่เคลือบแคลง ไม่สงสัย ย่อมน้อมใจเชื่อ ย่อมเลื่อมใสในพระธรรม ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมไม่เคลือบแคลง ไม่สงสัย ย่อมน้อมใจเชื่อ ย่อมเลื่อมใสในพระสงฆ์ ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมไม่เคลือบแคลง ไม่สงสัย ย่อมน้อมใจเชื่อ ย่อมเลื่อมใสในสิกขา ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมไม่โกรธ พอใจ มีจิตอันโทสะไม่ประทุษร้าย มีจิตไม่กระด้าง ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย จิตของภิกษุนั้น ย่อมน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ตะปุตรังใจ ๕ ประการนี้ อันภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ละได้



แล้ว ด้วยประการอย่างนี้ ตะปุตริงใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลนั้นละ  
ได้แล้ว.

เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการ อันบุคคลนั้นตัดได้ขาดแล้ว เป็นใจน  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปราศจากความกำหนัด  
ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศ-  
จากความเร่าร้อน ปราศจากความอยาก ในกามทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย จิตของภิกษุนั้น ย่อมโน้มไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบ  
เนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร เครื่องผูกพันใจประการ  
ที่ ๑ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตโน้มไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อ  
กระทำติดต่อกัน เพื่อบำเพ็ญเพียร ตัดได้ขาดแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความ  
พอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร่าร้อน  
ปราศจากความอยาก ในกาย ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ปราศจากความ  
พอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความเร่าร้อน  
ปราศจากความอยาก ในรูป ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุฉันอาหารเต็มท้องตามต้องการแล้ว ไม่  
ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการเล่น ความสุขในการหลับ  
อยู่ ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนา  
เป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า เราจักเป็นเทพเจ้าหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง  
ด้วยศีล พรต ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ จิตของภิกษุนั้น ย่อมโน้มไป

เพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร เครื่องผูกพันใจประการที่ ๕ นี้ อันภิกษุผู้มีจิตน้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำติดต่อ เพื่อบำเพ็ญเพียร ตัดได้ขาดแล้ว ด้วยประการอย่างนี้ เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลนั้นตัดได้ ขาดแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตะปุตรใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นภิกษุหรือเป็นภิกษุณีก็ตาม ละได้แล้ว เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ตัดได้ขาดแล้ว กลางคืนหรือกลางวันที่ผ่านมาถึงบุคคลนั้น บุคคลนั้นพึงหวังความเจริญ อย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลายไม่มีความเสื่อมเลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวันที่ผ่านมาถึงพระจันทร์ ในซุณหทัย พระจันทร์นั้นย่อมเจริญด้วยสี ย่อมเจริญด้วยมณฑล ย่อมเจริญด้วยแสงสว่าง ย่อมเจริญด้วยส่วนยาวและส่วนกว้าง แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตะปุตรใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นภิกษุหรือเป็นภิกษุณีก็ตาม ละได้แล้ว เครื่องผูกพันใจ ๕ ประการนี้ อันบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็ตาม ตัดได้ขาดแล้ว กลางคืนหรือกลางวันที่ผ่านมาถึงบุคคลนั้น บุคคลนั้นพึงหวังความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย ฉะนั้นเหมือนกันแล.

จบขีลสูตรที่ ๔

อรรถกถาขีลสูตรที่ ๔

ขีลสูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

กิลเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู กล่าวไว้พิสดารแล้วในปัญจกนิบาต.  
บทว่า อารโหปริณาเหน ได้แก่ โดยส่วนสูงและกว้าง

จบอรรถกถาขีลสูตรที่ ๔

### ๕. อัปมาทสูตร

ว่าด้วยความไม่ประมาทเป็นยอดของกุศลธรรมทั้งหมด

[๑๕] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายมีประมาณเท่าใด ไม่มีเท่า  
ก็ดี ๒ เท่าก็ดี ๔ เท่าก็ดี มีเท่ามากที่สุด มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญา  
ก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ดี พระตถาคต  
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดของสัตว์เหล่านั้น จันใด  
คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็จันนั้นเหมือนกันแล  
กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงใน  
ความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดของกุศล  
ธรรมเหล่านั้น.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เหยียบไปบนแผ่นดิน  
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมถึงความรวมลงในรอย  
เท้าช้าง รอยเท้าช้าง โลกกล่าวว่า เป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น เพราะ  
ความเป็นของใหญ่ แม้จันใด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใด  
เหล่าหนึ่ง ก็จันนั้นเหมือนกันแล กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีความ  
ไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท  
บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดของกุศลธรรมเหล่านั้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กลอนเหล่าใดเหล่าหนึ่งของเรือนยอด กลอนเหล่านั้นทั้งหมด ไปหายอด น้อมไปสู่ยอด รวมทั้งยอด ยอด โลกกล่าวว่าเป็นยอดของกลอนเหล่านั้น แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กลิ่นหอมที่เกิดแต่รากชนิดใดชนิดหนึ่ง กฤษณา โลกกล่าวว่า เป็นยอดแห่งกลิ่นหอมที่เกิดแต่รากเหล่านั้น แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กลิ่นหอมที่เกิดแต่แก่นชนิดใดชนิดหนึ่ง จันทน์แดง โลกกล่าวว่า เป็นยอดของกลิ่นหอมที่เกิดขึ้นแต่แก่นเหล่านั้น แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กลิ่นหอมที่เกิดแต่ดอกชนิดใดชนิดหนึ่ง ดอกมะลิ โลกกล่าวว่า เป็นยอดแห่งกลิ่นหอมเกิดแต่ดอกเหล่านั้น แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระราชาน้อยเหล่าใดเหล่าหนึ่ง พระราชาเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเป็นอนุชนต์ไปตามพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิ โลกกล่าวว่าเป็นยอดของพระราชาเหล่านั้น แม้ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แสงสว่างแห่งดวงดาวเหล่าใดเหล่าหนึ่ง แสงสว่างเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ อันบัณฑิตแบ่งออกแล้ว ๑๖ ครั้งของแสงสว่างแห่งดวงจันทร์ แสงสว่างแห่งดวงจันทร์ โลกกล่าวว่า

เป็นยอดแห่งแสงสว่างเหล่านั้น แม้นั้นใด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่านี้ใดเหล่านี้หนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ในสรวทถดู เมื่อฝนขาดปราศจากเมฆแล้ว ดวงอาทิตย์โผล่ขึ้นสู่ท้องฟ้า กำจัดความมืดที่มีในอากาศทั้งหมดแล้ว ย่อมส่องแสง แผลดแสงและแจ่มกระจ่าง แม้นั้นใด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่านี้ใดเหล่านี้หนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ ๆ สายใดสายหนึ่ง คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรวภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเป็นสายน้ำไหลไปสู่สมุทร ไน้มไปสู่สมุทร น้อมไปสู่สมุทร มหาสมุทร โลกกล่าวว่า เป็นยอดแห่งแม่น้ำเหล่านั้น แม้นั้นใด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่านี้ใดเหล่านี้หนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดของกุศลธรรมเหล่านั้น ฯลฯ

จบอัปมาทสูตรที่ ๕

### อรรถกถาอัปมาทสูตรที่ ๕

อัปมาทสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า เอวเมว โข ความว่า การปกอัปมาท ความไม่ประมาท เหตุให้ทำกุศล พึงเห็นว่าเป็นยอดแห่งกุศลธรรมทุกอย่าง เหมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นยอดแห่งสัตว์ทั้งปวงฉะนั้น. ถามว่า ก็ การปกอัปมาทนั้น เป็นโลกิยะ ฝ่ายกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นโลกุตระก็มี ก็การปกอัปมาทนี้เป็นกามาวจรอย่างเดียว ฝ่ายกุศลธรรมทั้งหลาย เป็น

ไปในภูมิ ๔ มิใช่หรือ ก็การอุปมาอุปไมยนี้เป็นยอดแห่งกุศลธรรมเหล่านั้นได้อย่างไร. ตอบว่า เพราะอรรถว่าเป็นเหตุให้ได้. จริงอยู่ กุศลธรรมเหล่านั้น บุคคลย่อมได้ด้วยความไม่ประมาท เพราะฉะนั้น ความไม่ประมาทนั้น จึงชื่อว่าเป็นยอดแห่งกุศลธรรมเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงตรัสว่า กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีความไม่ประมาทเป็นมูล. บทว่า **ขงฺคฺลาณํ** แปลว่า ผู้สัญจรไปตลอดพื้นแผ่นดิน. บทว่า **ปาณานํ** ได้แก่ สัตว์มีเท้า. บทว่า **ปทชาตานิ** แปลว่า รอยเท้า. บทว่า **สโมธานํ** **คจฺจนฺติ** แปลว่า ย่อมรวมลง ไส่ลง. บทว่า **อฺคฺคฺมกฺขายติ** แปลว่า ท่านกล่าวว่าเป็นประเสริฐ. บทว่า **ยทิทํ** **มฺหฺนฺตฺตฺเตน** ความว่า ท่านกล่าวว่าเป็นเลิศ เพราะเป็นรอยเท้าใหญ่ ไม่ใช่กล่าวโดยคุณ. บทว่า **วสุสิกํ** ได้แก่ ดอกมะลิเขาว่า พระเจ้าภคิยมหาราชทรงสดับพระสูตรนี้แล้ว ทรงประสงค์จะทดลอง จึงให้เอาดอกไม้หอมมาอบด้วยของหอม ๔ ชนิด ณ ห้อง ๆ หนึ่ง วางกำดอกมะลิไว้กลางห้อง ๆ หนึ่ง ทำดอกไม้ที่เหลือเป็นกำวางไว้รอบ ๆ กำดอกมะลินั้น ทรงปิดพระทวารเสียแล้วเสด็จออกไปข้างนอก เมื่อทรงพักอยู่ข้างนอกครู่หนึ่งแล้ว เปิดพระทวารเสด็จเข้าไป กลืนดอกมะลิกระทบพระนาสิกก่อนดอกไม้ทั้งหมด. ท้าวเธอลงบรรทม ณ พื้นแผ่นดินใหญ่ นั้นแล ผินพระพักตร์ไปทางพระมหาเจดีย์ ทรงไหว้พระเจดีย์ ด้วยทรงยอมรับว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อตรัสว่า ดอกมะลิเป็นยอดแห่งบุพผันชชาติเหล่านั้น ชื่อว่าตรัสไว้ชอบแล้ว. บทว่า **กฺุฑฺฑฺทราชาโน** ได้แก่ พระราชาน้อย. ปาฐะว่า **กฺุฑฺฑฺทราชาโน** ดังนี้ก็มี.

จบอรรถกถาอุปมาทสุตฺตที่ ๕

## ๒. อาหุเนยยสูตร

ว่าด้วยอาหุเนยบุคคล ๑๐ จำพวก

[๑๖] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๑๐ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรของ  
ค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชติ  
เป็นนानุญของโลก ไม่มีนानุญอื่นยิ่งกว่า ๑๐ จำพวกเป็นไฉน คือ  
พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า ๑ ท่าน  
ผู้เป็นอุภโตภาควิมุต ๑ ท่านผู้เป็นปัญญาวิมุต ๑ ท่านผู้เป็นกายสักขี ๑  
ท่านผู้เป็นทวิปฏิปัตตะ ๑ ท่านผู้เป็นสัทธาวิมุต ๑ ท่านผู้เป็นธัมมานุสारी ๑  
ท่านผู้เป็นสัทธานุสारी ๑ ท่านผู้เป็นโคตรภู ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
บุคคล ๑๐ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควรของค่านับ ฯลฯ เป็นนानุญของโลก  
ไม่มีนानุญอื่นยิ่งกว่า.

จบอาหุเนยยสูตรที่ ๖

อรรถกถาอาหุเนยยสูตรที่ ๖

อาหุเนยยสูตรที่ ๖ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โคตรภู ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยโคตรภูญาณ ที่มีนิพพานเป็น  
อารมณ์ ซึ่งเป็นวิปัสสนาที่ถึงที่สุดยอดแล้ว.

จบอรรถกถาอาหุเนยยสูตรที่ ๖

## ๓. ปฐมนาถสูตร

ว่าด้วยธรรมอันกระทำที่ฟัง ๑๐ ประการ

[๑๗] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ที่ฟังอยู่เถิด อย่า  
เป็นผู้ไม่มีที่ฟังอยู่เลย (เพราะ) บุคคลผู้ไม่มีที่ฟังย่อมอยู่เป็นทุกข์ คู่ก่อน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันกระทำที่พึง ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศีล สำรวมในปาฏิโมกข-  
สังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษมีประมาณ  
น้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อ  
ที่ภิกษุเป็นผู้มึศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เป็น  
ธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นพหูสูต ทรงสุตะ ลังสมสุตะ เป็นผู้  
สดับมาก ทรงจำไว้ คล่องปาก ชื่นใจ แหวงตลอดด้วยดีด้วยทัญญู ซึ่ง  
ธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหม-  
จรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ แหวงตลอดด้วยดีด้วยทัญญู นี้  
เป็นธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นธรรม  
กระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย คือ ประกอบด้วยธรรมเครื่อง  
กระทำความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน รับอนุสาสนีโดยเคารพ ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย คือ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมเครื่อง  
กระทำความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน รับอนุสาสนีโดยเคารพ นี้เป็น  
ธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจที่ควรทำ  
อย่างไร ทั้งสูงทั้งต่ำ ของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญา



เป็นเครื่องพิจารณา อันเป็นอุบายในกิจนั้น อาจทำ อาจจัดได้ คู่ก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจที่ควรทำอย่างไร  
ทั้งสูงทั้งต่ำ ของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯลฯ อาจทำ อาจจัดได้  
นี้เป็นธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในธรรม เป็นผู้ฟังและแสดงธรรม  
อันเป็นที่รัก มีความปรารถนารวมอย่างยิ่งในธรรมอันยิ่ง ในวินัยอันยิ่ง  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในธรรม เป็นผู้ฟังและแสดง  
ธรรมอันเป็นที่รัก มีความปรารถนารวมอย่างยิ่งในธรรมอันยิ่ง ในวินัยอัน  
ยิ่ง นี้เป็นธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปรารถนารวมเพื่อละอกุศลธรรม  
ทั้งหลาย เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้มีความกล้า มีความบากบั่น  
มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ปรารถนารวมเพื่อละอกุศลธรรมทั้งหลาย  
เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้มีความกล้า มีความบากบั่น  
มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เป็นธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ  
และเภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยของคนไข้ ตามมีตามได้ คู่ก่อนภิกษุทั้ง  
หลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช  
บริวารอันเป็นปัจจัยของคนไข้ ตามมีตามได้ นี้เป็นธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่อง  
รักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ซึ่งสิ่งที่ทำคำที่พูดแล้วแม่นานได้  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่อง

รักษาดนอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ซึ่งสิ่งที่ทำคำที่พูดแล้วแม่นานได้  
นี้เป็นธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญา อัน  
เห็นความเกิดความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดย  
ชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา คือประกอบด้วย  
ปัญญาอันเห็นความเกิดความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้น  
ทุกข์โดยชอบ นี่เป็นธรรมกระทำที่พึง.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เชอทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึงอยู่เถิด อย่าเป็น  
ผู้ไม่มีที่พึงอยู่เลย (เพราะว่า) บุคคลผู้ไม่มีที่พึงย่อมอยู่เป็นทุกข์ คู่ก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ธรรมกระทำที่พึง ๑๐ ประการนี้แล.

### จบปฐมนาถสูตรที่ ๗

#### อรรถกถापฐมนาถสูตรที่ ๗

ปฐมนาถสูตรที่ ๗ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **สนาถา** ความว่า มีญาติ คือ มีญาติพวกพ้องมากอยู่. **ชน**  
เหล่าใดทำที่พึง เหตุนั้นชนเหล่านั้น ชื่อว่าผู้ทำที่พึง อธิบายว่า กระทำ  
ให้มีที่พึง ที่พำนักแก่ตน. ในบทว่า **กัลยาณมิตรโต** เป็นต้น ชื่อว่ามีกัลยา  
ณมิตร ก็เพราะมีมิตรดี ที่สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นต้น ชื่อว่ามีกัลยาณสหาย-  
ก็เพราะชนเหล่านั้นเป็นสหายของเขา เพราะไปร่วมกันในอิริยาบถมียืน  
นั่ง เป็นต้น. ชื่อว่ากัลยาณสัมปวิงกะ ก็เพราะเอออวยโอรุอ่อนในพวก  
กัลยาณมิตร ด้วยกายและใจ.

บทว่า **สุวโจ โหติ** ความว่า ย่อมเป็นผู้ที่เขาพึงว่ากล่าวโดยง่าย

ที่เขาพึงสั่งสอนได้ง่าย. บทว่า **ขโม** ได้แก่แม่ผู้ถูกกล่าวด้วยคำหยาบคาย กักขพะ ก็ทนได้ ไม่โกรธ. บทว่า **ปทกฺขิณฺคฺคาหิ อนุสฺสาสนี** ความว่า ไม่การทำเหมือนบางคน ที่เมื่อถูกท่านโอวาทก็รับเอาข้างซ้าย [ไม่เคารพ] ตอบโต้หรือไม่ฟังเดินไปเสีย รับเอาเบื้องขวา [คือโดยเคารพ] ด้วยกล่าวว่า โอวาทพราสาทอนเถิดท่าน เมื่อท่านไม่โอวาท คนอื่นใครเล่าจักโอวาท ดังนี้.

บทว่า **อุจฺจาวจา นิ** แปลว่า สูงต่ำ. บทว่า **กักรณียานิ** ได้แก่ กิจกรรมที่ตามอย่างนี้ว่า ผมจะทำอะไร แล้วกระทำ. บรรดากิจกรรมสูงต่ำ ชื่อว่ากิจกรรมสูง ได้แก่ กิจกรรม เช่นว่า ทำจิวร ย้อมจิวร โบกปูน พระเจดีย์ กิจกรรมที่จะพึงทำในโรงอุโบสถ เรือนพระเจดีย์ และเรือน โพรห์ อย่างนี้เป็นต้น. ชื่อว่ากิจกรรมต่ำ ได้แก่กิจกรรมเล็กน้อย เช่น ล้างบาตร ทาน้ำมัน เป็นต้น. บทว่า **ตตฺรุปายาย** ได้แก่อัน ดำเนินไปใน กิจกรรมนั้น. บทว่า **อลฺล กาคฺคฺ** แปลว่า เป็นผู้สามารถทำได้เอง. บทว่า **อลฺล สฺวิธาตฺถ** แปลว่า ผู้สามารถจัดการได้.

ภิกษุชื่อว่าธรรมกามะ เพราะมีความรักใคร่ธรรม อธิบายว่า ย่อมรักพระไตรปิฎกพุทธวจนะ. บทว่า **ปิยสฺมฺมทาหาโร** ความว่า เมื่อผู้อื่นกล่าววอยู่ ก็ฟังโดยเคารพ ทั้งตัวเองก็ใคร่จะแสดงแก่ผู้อื่น. ใน คำว่า **อภิธมฺเม อภิวินฺเย** นี้ ฟังทราบ ๔ หมวด คือ ธรรม อภิธรรม วินัย อภินัย. ใน ๔ หมวดนั้น ชื่อว่า **ธรรม** ได้แก่พระสุตตันตปิฎก ชื่อว่า **อภิธรรม** ได้แก่ปกรณ์ทั้ง ๗. ชื่อว่า **วินัย** ได้แก่วิภังค์ทั้งสอง [ภิกขุวิภังค์ ภิกขุณีวิภังค์] ชื่อว่า **อภินัย** ได้แก่ขันธกะและบริวาร. อีกนัยหนึ่ง ทั้งสุตตันตปิฎก ทั้งอภิธัมมปิฎก ชื่อว่าธรรมทั้งนั้น. มรรคผล

ชื่อว่า อภิธรรม วินัยปิฎกทั้งสิ้น ชื่อว่า วินัย การทำการระงับกิเลส  
ชื่อว่า อภิวินัย อธิบายว่า เป็นผู้มีความปราโมทย์อย่างโอฬารในธรรม  
อภิธรรม วินัย และอภิวินัยนั้นทั้งหมด ด้วยประการฉะนี้. บทว่า กุศลธ  
มฺมุเมสุ เป็นสัตตมมีวิภัตติ ลงในอรรถตติยาวิภัตติ. อธิบายว่า เป็นผู้ไม่  
ทอดธุระ เพื่อต้องการบรรลुธรรมเหล่านั้น เพราะเหตุแห่งกุศลธรรม  
ที่เป็นไปในภุมิ ๔.

จบอรรถกถาปฐมนาถสูตรที่ ๗

### ๘. ทุตินาถสูตร

ว่าด้วยธรรมอันกระทำที่พึง ๑๐ ประการ

[๑๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึงอยู่เถิด อย่า  
เป็นผู้ไม่มีที่พึงอยู่เลย (เพราะว่า) บุคคลผู้ไม่มีที่พึงยอมอยู่เป็นทุกข์  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันกระทำที่พึง ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการ  
เป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศีล ฯลฯ  
สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะ  
ก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้เป็นผู้มึศีล ฯลฯ  
สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายหนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้พึงว่ากล่าวสั่ง  
สอน ภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์  
แล้ว พึงหวังควรเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียวกัน ไม่พึงหวังความ  
เสื่อมเลย นี้เป็นธรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ แห่งตลอดด้วยดีด้วยทิวฐิ  
ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญ

ภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้เป็นพหูสูต ฯลฯ แทงตลอดด้วยดีด้วยทิวฐิหนอ ดังนี้  
ว่าเป็นผู้ฟังว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ  
ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์แล้ว ฟังหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย  
อย่างเดียว ไม่ฟังหวังความเสื่อมเลย นี้เป็นธรรมกระทำที่ฟัง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ภิกษุ  
ทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุ  
นั้นว่า ภิกษุนี้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีหนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้ฟังว่า  
กล่าวสั่งสอน ภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ  
อันเคราะห์แล้ว ฟังหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียว ไม่  
ฟังหวังความเสื่อมเลย นี้เป็นธรรมกระทำที่ฟัง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย คือ ประกอบด้วยธรรมเครื่อง  
กระทำความเป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน รับอนุสาสนีโดยเคารพ ภิกษุ  
ทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุ  
นั้นว่า ภิกษุนี้เป็นผู้ว่าง่าย คือ ประกอบด้วยธรรมเครื่องการทำความเป็น  
ผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน รับอนุสาสนีโดยเคารพหนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้ฟัง  
ว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ  
อนุเคราะห์แล้ว ฟังหวังความเจริญในกุศลทั้งหลายอย่างเดียว ไม่ฟังหวัง  
ความเสื่อมเลย นี้เป็นธรรมกระทำที่ฟัง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจที่ควรทำ  
อย่างไร ทั้งสูงทั้งต่ำ ของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย เป็นผู้ประกอบด้วย  
ปัญญาเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในกิจนั้น อาจทำ อาจจัดได้ ภิกษุ  
ทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุ

นั่นว่า ภิกษุนี้เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจที่ควรทำอย่างไร ทั้งสูงทั้งต่ำ ของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาเครื่องพิจารณา อันเป็นอุบายในกิจนั้น อาจทำ อาจจัดได้หนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้ฟังว่ากล่าว สั่งสอน ภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์แล้ว ฟังหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียว ไม่ฟังหวังความเสื่อมเลย นี้เป็นธรรมกระทำที่ฟัง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในธรรม เป็นผู้ฟังและแสดง ธรรมอันเป็นที่รัก มีความปรารถนารวมอย่างยิ่งในธรรมอันยิ่ง ในวินัย อันยิ่ง ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้เป็นผู้ใคร่ในธรรม เป็นผู้ฟังและแสดงธรรม อันเป็นที่รัก มีความปรารถนารวมอย่างยิ่งในธรรมอันยิ่ง ในวินัยอันยิ่งหนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้ฟังว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็น มัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์แล้ว ฟังหวังความเจริญในกุศลธรรม ทั้งหลายอย่างเดียว ไม่ฟังหวังความเสื่อมเลย นี้เป็นธรรมกระทำที่ฟัง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปรารถนารวม เพียร เพื่อละอกุศลธรรม ทั้งหลาย เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้เป็นผู้ปรารถนารวม เพียร เพื่อละอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่หนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้ฟังว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์แล้ว ฟังหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย

อย่างเดียว ไม่พึงหวังความเสื่อม นี่เป็นกรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ตามมีตามได้ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ตามมีตามได้หนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้พึงว่ากล่าวสั่งสอนภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์แล้ว พึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียว ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย นี่เป็นกรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องรักษาคนอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งสิ่งที่ทำคำที่พูดแล้วแม่นานได้ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องรักษาคนอย่างยิ่ง ระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งสิ่งที่ทำคำที่พูดแล้วแม่นานได้หนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้พึงว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์แล้ว พึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียว ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย นี่เป็นกรรมกระทำที่พึง.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญา อันเห็นความเกิดความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระก็ดี เป็นมัชฌิมะก็ดี เป็นนวกะก็ดี ย่อมสำคัญภิกษุนั้นว่า ภิกษุนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาอันเห็นความเกิดความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

หนอ ดังนี้ ว่าเป็นผู้ฟังว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุที่นั่นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะ อนุเคราะห์แล้ว ฟังหวังความเจริญในกุศล ธรรมทั้งหลายอย่างเดียวกัน ไม่ฟังหวังความเสื่อมเลย นี่เป็นธรรมกระทำ ที่ฟัง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่ฟังอยู่เถิด อย่าเป็นผู้ไม่มีที่ฟังอยู่เลย (เพราะว่า) บุคคลผู้ไม่มีที่ฟัง ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันกระทำที่ฟัง ๑๐ ประการนี้แล.

#### จบทุคตินาถสูตรที่ ๘

#### อรรถกถาทุคตินาถสูตรที่ ๘

ทุคตินาถสูตรที่ ๘ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า เถรานุกมฺปิตฺตสฺส ได้แก่ ผู้ที่พระเถระทั้งหลายอนุเคราะห์ ด้วยการแผ่ประโยชน์เกื้อกูล ที่อุตสาหกรรมเพราะการโอวาทและพร่ำสอน เป็นเหตุ.

#### จบอรรถกถาทุคตินาถสูตรที่ ๘

#### ๙. ปฐมอริยวสสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นที่อยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการ

[๑๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นที่อยู่แห่งพระอริยะ ที่พระอริยะอยู่แล้วก็ดี กำลังอยู่ก็ดี จักอยู่ก็ดี ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็น ไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว ๑ ประกอบด้วย องค์หก ๑ รักษาแต่อย่างเดียว ๑ มีธรรมเป็นที่พักพิง ๔ ประการ ๑ มี ปัจเจกสัจจะบรรเทาได้แล้ว ๑ มีการแสวงหาอันสละเสียแล้วด้วยดี ๑ มี



ความดำริไม่ขุ่นมัว ๑ มีกายสังขารอันสงบระงับแล้ว ๑ มีจิตหลุดพ้นแล้ว ด้วยดี ๑ มีปัญญาอันหลุดพ้นแล้วด้วยดี ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม เป็นที่อยู่แห่งพระอริยะ ที่พระอริยะอยู่แล้วก็ดี กำลังอยู่ก็ดี จักอยู่ก็ดี ๑๐ ประการนี้แล.

### จบปฐมอริยวสสูตรที่ ๕

#### อรรถกถापฐมอริยวสสูตรที่ ๕

สูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อริยวสา ได้แก่ ที่ชื่อว่า อริยวสา ก็เพราะเป็นที่ ๆ พระอริยะทั้งหลายอยู่แล้ว กำลังอยู่ จักอยู่จบพรหมจรรย์. คำว่า ยทริยา ตักบทว่า เย วาเส อริยา.

### จบอรรถกถापฐมอริยวสสูตรที่ ๕

#### ๑๐. ทุตติยอริยวสสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นที่อยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการ

[๒๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่นิคมของชาวกรุง ชื่อกัมมาสธรรม ในแคว้นกुरु ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม เป็นที่อยู่แห่งพระอริยะ ที่พระอริยะอยู่แล้วก็ดี กำลังอยู่ก็ดี จักอยู่ก็ดี ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว ๑๐ ประกอบด้วยองค์หก ๑ รักษาแต่อย่างเดียว ๑ มีธรรมเป็นที่พักพิง ๔ ประการ ๑ มีปัจเจกสัจจะบรรเทาได้แล้ว ๑ มีการแสวงหาอันสละแล้วด้วยดี ๑ มีความดำริไม่ขุ่นมัว ๑ มีกายสังขารอันสงบ

ระงับแล้ว ๑ มีจิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี ๑ มีปัญญาอันหลุดพ้นแล้ว ด้วยดี ๑.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้วอย่างไร ภิกษุ ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละกามฉันทะได้แล้ว ๑ เป็นผู้ละพยาบาทได้แล้ว ๑ เป็นผู้ละถีนมิทธะได้แล้ว ๑ เป็นผู้ละอุทธัจจกุกกุจจะได้แล้ว ๑ เป็นผู้ ละวิจิกิจฉาได้แล้ว ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว เป็นผู้ไม่ติใจ ไม่เสียใจ มี อุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ ฟังเสียงด้วยหู... ดมกลิ่นด้วยจมูก... ลิ้มรสด้วยลิ้น... ถูกต้องโภฏฐัพพะด้วยกาย... รู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว เป็นผู้ไม่ติใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้รักษาแต่อย่างเดียวอย่างไร ภิกษุ ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยใจอันรักษาด้วยสติ ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้รักษาแต่อย่างเดียว อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีธรรมเป็นที่พักพิง ๔ ประการ อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาแล้วย่อมนเสพของอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วย่อมนอดกลิ่นของอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วย่อมนเว้นของอย่าง หนึ่ง พิจารณาแล้วย่อมนบรรเทาของอย่างหนึ่ง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ เป็นผู้มีธรรมเป็นที่พักพิง ๔ ประการ อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะบรรเทาแล้วอย่างไร  
ปัจเจกสัจจะเป็นอันมาก เหล่าใดเหล่าหนึ่งของสมณพราหมณ์เป็นอันมาก  
คือ สัจจะว่าโลกเที่ยงบ้าง โลกไม่เที่ยงบ้าง โลกมีที่สุดบ้าง โลกไม่มี  
ที่สุดบ้าง ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้นบ้าง ชีพเป็นอื่น สรีระเป็นอื่นบ้าง  
สัตว์เมื่อตายไปย่อมเป็นอีกบ้าง สัตว์เมื่อตายไปย่อมไม่เป็นอีกบ้าง สัตว์  
เมื่อตายไปย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มีบ้าง สัตว์เมื่อตายไปย่อม  
เป็นอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้บ้าง สัจจะเหล่านั้นทั้งหมด  
เป็นของอันภิกษุในธรรมวินัยนี้บรรเทาได้แล้ว กำจัดออกแล้ว สละ  
ได้แล้ว คลายได้แล้ว พ้นได้แล้ว ละได้แล้ว สดับได้เฉพาะแล้ว  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้แล้วอย่าง  
นี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้แล้วด้วยดี  
อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละการแสวงหากามได้แล้ว เป็นผู้  
ละการแสวงหาภพได้แล้ว เป็นผู้สงบระงับการแสวงหาพรหมจรรย์ได้แล้ว  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้แล้วด้วยดี  
อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีความดำริไม่ขุ่นมัวอย่างไร ภิกษุ  
ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละความดำรินอกามได้แล้ว เป็นผู้ละความดำริใน  
พยาบาทได้แล้ว เป็นผู้ละความดำรินวิหิงสาได้แล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ภิกษุเป็นผู้มีความดำริไม่ขุ่นมัวอย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารสงบระงับแล้วอย่างไร  
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ บรรลुकุศลตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข

ละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์ อยู่ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันสงบระงับ แล้วอย่างนี้ แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีจิตอันหลุดพ้นแล้วด้วยดีอย่างไร จิตของภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นธรรมชาติหลุดพ้นแล้วจากราคะ หลุดพ้นแล้วจากโทสะ หลุดพ้นแล้วจากโมหะ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มีจิตอันหลุดพ้นแล้วด้วยดี อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นแล้วด้วยดีอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดว่า ราคะเราละได้แล้ว ตัครากได้ขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ย่อมรู้ชัดว่า โทสะเราละได้แล้ว ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า โมหะเรา ละได้แล้ว ตัครากได้ขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้มี ปัญญาอันหลุดพ้นแล้วด้วยดี อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็พระอริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาลอยู่ อาศัยแล้วซึ่งธรรมเป็นที่อยู่ของพระอริยเจ้า ๑๐ ประการเหล่านี้เทียว พระ- อริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล จักอยู่อาศัยซึ่งธรรมเป็นที่อยู่ของ พระอริยเจ้า ๑๐ ประการเหล่านั้นเทียว พระอริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่งใน ปัจจุบันนี้ อยู่อาศัยซึ่งธรรมเป็นที่อยู่ของพระอริยเจ้า พระอริยเจ้าเหล่านั้น ทั้งหมด ย่อมอยู่อาศัยซึ่งธรรมเป็นที่อยู่ของพระอริยเจ้า ๑๐ ประการ เหล่านี้เทียว คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นที่อยู่ของพระอริยเจ้า ที่พระ-

อริยเจ้าอยู่อาศัยแล้วก็ดี กำลังอยู่อาศัยก็ดี จักอยู่อาศัยก็ดี ๑๐ ประการ  
นี้แล.

จบทุตติยอริยวสสูตรที่ ๑๐

จบนาถกรรมวรรคที่ ๒

อรรถกถาทุตติยอริยวสสูตรที่ ๑๐

ทุตติยอริยวสสูตรที่ ๑๐ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

ก็เพราะเหตุที่ภิกษุชาวกรุงรัฐ มีปัญญาลึกซึ้ง ขวนขวายกันในเวลา  
อันสมควร ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระสูตรนี้ที่ลึกซึ้ง นำ  
ไตรลักษณ์อันละเอียดอ่อนมาอย่างนั้นเหมือนกัน เหมือนที่ตรัสมหา-  
นิทานสูตรเป็นต้น ในคัมภีร์ที่ฌนิกายเป็นอาทิแก่ภิกษุเหล่านั้น ฉะนั้น  
บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ปญฺจํคฺวิปฺปหีนํ** ความว่า ภิกษุเป็นผู้ไม่  
ประกอบด้วยองค์ ๕ สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว กำลังอยู่  
จักอยู่ เพราะฉะนั้น ภิกษุนี้จึงตรัสเรียกว่า อริยวาส เพราะมีธรรมเครื่อง  
อยู่สำหรับพรอริยะ เพราะเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว ในบททั้งปวงกัน  
ดังนี้.

บทว่า **เอวํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฌพฺงคสมนฺนาคโต โหติ** ความว่า  
ย่อมเป็นผู้ประกอบด้วยฌพังคฺเบกขา ถามว่า อะไรชื่อว่า ฌพังคฺเบกขา-  
ธรรม ตอบว่า ธรรมทั้งหลายมีญาณเป็นต้น เมื่อกล่าวว่า ญาณ ย่อม  
ได้กิริยาจิตที่สัมปยุจด้วยญาณ ๔ ดวง เมื่อกล่าวว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่  
ติดต่อกัน ก็ได้มหาจิต ๘ ดวง, เมื่อกล่าวว่า ความรักความโกรธไม่มี  
ก็ย่อมได้จิต ๑๐ ดวง โสมนัสสญาณ ก็ได้ด้วยอำนาจอาเสวนปัจจัย.

บทว่า **สตารกฺเขน เจตสา** ความว่า กิเลสของพระชีนาสพ  
ยอมให้สำเร็จกิจคือหน้าที่รักษาในทวารทั้ง ๑๓ ทุกเวลา ด้วยเหตุที่นั่นนั่นแล  
อนุญาตให้สสนะของพระชีนาสพนั้น ซึ่งเดินขึ้นหลังและตื่น ท่านจึงเรียกว่า  
ยอมปรากฏติดต่อกัน มีอยู่พร้อมแล้ว. บทว่า **ปฺลฺลสฺสมณฺพฺราหฺมณานํ**  
ได้แก่ ของสมณพราหมณ์เป็นอันมาก. ก็ในคำว่า **ปฺลฺลสฺสมณฺพฺราหฺมณานํ**  
นี้ ที่ชื่อว่า สมณะ ได้แก่ผู้ถือบรรพชา. ที่ชื่อว่า พราหมณ์ ได้แก่ผู้  
กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ.

บทว่า **ปฺลฺลปฺจฺเจกสฺสจฺจานิ** ได้แก่ สัจจะแต่ละแผนกเป็นอันมาก.  
อธิบายว่า สัจจะเป็นอันมาก ที่ยึดถือกันเป็นแผนก ๆ อย่างนี้ว่า ความ  
เห็นนี้เท่านั้นเป็นสัจจะ บทว่า **นฺนุณฺณานิ** แปลว่า ถูกนำออกแล้ว.  
บทว่า **ปฺนฺนุณฺณานิ** แปลว่า ถูกนำออกด้วยดีแล้ว. บทว่า **จตุตฺตานิ** แปล  
ว่า อันเขาสะละแล้ว. บทว่า **วณฺตานิ** แปลว่า คายเสียแล้ว. บทว่า  
**มฺมุตฺตานิ** ได้แก่ ตัดเครื่องผูกได้แล้ว. บทว่า **ปฺหีนานิ** แปลว่า อันละ  
เสียแล้ว. บทว่า **ปฺภินิสฺสฺสฺสฺจฺจาน** ได้แก่ สะละคืนโดยที่สสนะเหล่านั้น  
จะไม่ขึ้นสู่จิตอีก. ก็บทเหล่านั้นทุกบทเป็นไวพจน์ของความที่บุคคลสะละ  
ความยึดถือที่ตนยึดถืออยู่ได้แล้ว.

บทว่า **สมวยสฺสฺสฺสฺจฺจาน** ความว่า **อวยา** แปลว่า ไม่หย่อน  
**สฺสฺจฺจาน** แปลว่า สะละได้แล้ว. การแสวงหาอันไม่หย่อน อันสะละได้แล้ว  
ของภิกษุนี้มีอยู่ เหตุนี้. ภิกษุนี้ ชื่อว่ามีการแสวงหาไม่หย่อน อัน  
สะละได้แล้วด้วยดี อธิบายว่า ผู้แสวงหาสัจจะอันตนสะละได้แล้วด้วยดี.  
ด้วยบทว่า **ราคา จิตฺตํ วิมุตฺตํ** จิตพ้นจากราคะเป็นต้น ตรัสมรรคทำ  
กิจคือหน้าที่สำเร็จ ด้วยบทว่า **ราโค เม ปฺหีน** ราคะเราละได้แล้ว

พระสูตรต้นปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 55  
เป็นต้น ตรัสผลด้วยปัจจเวกขณญาณ. คำที่เหลือในที่ทุกแห่ง ง่ายทั้งนั้น  
แล.

จบอรรถกถาทุติยอริยาสสูตรที่ ๑๐  
จบนาถกรรมวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เสนาสนสูตร ๒. อังคสูตร ๓. ตั้งโยชนสูตร ๔. จีตสูตร  
๕. อัปปมาทสูตร ๖. อาหุเนยยสูตร ๗. ปฐมนาถสูตร ๘. ทุติยนาถ-  
สูตร ๙. ปฐมอริยาสสูตร ๑๐. ทุติยอริยาสสูตร.

## มหาวรรคที่ ๓

### ๑. สีสสูตร

ว่าด้วยกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ

[๒๑] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเวลาเย็น สีสหุมุคราชย่อมออก จากที่อาศัย ครั้นแล้วย่อมเหยียดคัตตัว ครั้นแล้วย่อมเหยียดคุตศทั้ง โดยรอบ ครั้นแล้วย่อมบันลือสีหนาทสามครั้ง ครั้นแล้วย่อมหลีกไปเพื่อ หากิน ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมันคิดว่า เราอย่าได้ยังสัตว์ตัวเล็ก ๆ ผู้ไปในที่หากินอันไม่สม่าเสมอให้ถึงการถูกฆ่าเลย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย คำว่าสีหะนี้แล เป็นชื่อแห่งพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คู่ก่อน ภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตแสดงธรรมแก่บริษัท เป็นสีหนาทของตถาคต.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตประกอบด้วยกำลังเหล่าใด ย่อม ปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท กำลังของตถาคตมี ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน ตถาคตย่อมรู้ชัด ซึ่งฐานะ โดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็นฐานะในโลกนี้ ตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งฐานะโดยเป็นฐานะ และอฐานะ โดยเป็นฐานะตามเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัย ปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งวิบากแห่งการยึดถือการกระทำ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยฐานะ โดยเหตุตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งวิบากแห่งการยึดถือการกระทำ ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยฐานะ โดยเหตุตามที่เป็นจริงนี้



เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปัญญาฐานะของผู้เป็นโจก บันลือ  
สีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งปฏิบัติเครื่องให้ถึงประโยชน์  
ทั้งปวงตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งปฏิบัติ  
เครื่องให้ถึงซึ่งประโยชน์ทั้งปวงตามเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่  
ตถาคตอาศัยปัญญาฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหม-  
จักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งโลกอันมีธาตุเป็นอนnek มีธาตุ  
ต่าง ๆ ตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งโลกอันมี  
ธาตุเป็นอนnek มีธาตุต่าง ๆ ตามเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่  
ตถาคตอาศัยปัญญาฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหม-  
จักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มี  
อหยาตย์ต่าง ๆ กันตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตรู้ชัด  
ซึ่งความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีอหยาตย์ต่าง ๆ กันตามเป็นจริงนี้ เป็นกำลัง  
ของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปัญญาฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาท  
ประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความหย่อนและยิ่งแห่งอินทรีย์  
ของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคต  
รู้ชัดซึ่งความหย่อนและยิ่งแห่งอินทรีย์ของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นตามเป็น  
จริงนี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปัญญาฐานะของผู้เป็นโจก  
บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความเศร้าหมอง ความฟ่องแผ้ว การออกแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลายตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งความเศร้าหมอง ความฟ่องแผ้ว การออกแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลายจามเป็นจริงนี้เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือลีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏกัปวิวัฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนี้ ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านี้ ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนี้ ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านี้ ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือลีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียน พระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการการทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตย่อมเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตเห็นสัตว์ผู้กำลังจติ อุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุมนุษย์ รู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ฯลฯ นี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปัญญาฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตกระทำให้งั่งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตกระทำให้งั่งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ แม้ นี้ ก็เป็นกำลังของตถาคต

ที่ตลาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตลาคตประกอบด้วยกำลังเหล่าใด ปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท กำลังของตลาคตเหล่านั้น ๑๐ ประการนี้แล.

จบสี่หสูตรที่ ๑

## มหาวรรคที่ ๓

### อรรถกถาสี่หสูตรที่ ๑

วรรคที่ ๓ สี่หสูตรที่ ๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า วิสมคเต ได้แก่ ผู้ไปในที่หาเหยื่ออันไม่ราบเรียบ. บทว่า สงฺฆาตํ อาปาเทสี แปลว่า ให้ถึงฆาต คือการถูกฆ่า. จริงอยู่ ราชสีห์นั้น มีความเอ็นดูในหมู่มสัตว์เล็กๆ เพราะคนมีอำนาจมาก. เพราะฉะนั้นจึงคิดว่าหมู่มสัตว์เหล่าใด อาจตั้งอยู่ในฐานะเป็นศัตรู จำต้องฆ่าหมู่มสัตว์เหล่านั้นเสีย หมู่มสัตว์เหล่าใดอ่อนกำลัง ประสงค์จะหนี หมู่มสัตว์เหล่านั้นก็จักหนีไปเสีย จึงบันลือสีหนาทแล้วออกไปล่าเหยื่อ. บทว่า ตลาคตสุเสตํ อธิวจนํ ความว่า ก็พิวว่าพระตลาคตชื่อว่า สีหะ. เพราะทรงอดทนอย่างหนึ่ง เพราะทรงฆ่าอย่างหนึ่ง จึงทรงอดทนอิฏฐารมณฺ์และอนิฏฐารมณฺ์ทุกอย่าง และทรงฆ่าเสีย ด้วยทรงย่ำยีวาตะของเหล่าผู้มีวาตะเป็นข้าศึกทุกคน. บทว่า อิทนฺสูส โหติ สีหนาทสฺมิ ได้แก่ นี้เป็นสีหนาท คือ การบันลือที่ไม่มีควมกลัวของพระตลาคตนั้น.

บทว่า ตถาคตสุต ตถาคตพลาณี ได้แก่ เป็นกำลังของพระตถาคต  
เท่านั้น ไม่ทั่วไปกับคนอื่น ๆ. อธิบายว่า พละของพระพุทธเจ้าแต่ปาง  
ก่อนทั้งหลายมาแล้วโดยสมบัติ คือบุญแลยศนั้นใด แม้พละของพระ-  
ตถาคตก็ฉนั้นนั่น ดังนี้. ในคำว่า ตถาคตสุต พลาณี นี้ กำลังมี ๒ อย่าง  
คือกำลังพระวรกาย ๑ กำลังพระญาณ ๑ ในกำลัง ๒ อย่างนั้น กำลัง  
พระวรกายพึงทราบโดยการเทียบตระกูลช้าง. สมจริงที่พระโบราณจารย์  
ทั้งหลายกล่าวไว้ว่า

กาฬาวกญจ กงฺเคยฺยํ ปณฺฑริ ตมฺปิํคฺฉํ

คณฺหมงฺคฺลเหมญจ อุโปสฺถจฺจทฺทฺหฺติเม.

ตระกูลช้างเหล่านี้ คือ กาฬาวกะ ๒ กังเคยยะ ๑

ปณฺฑริ ๑ ตัมพะ ๑ ปิงคฺฉะ ๑ คันฺธะ ๑ มังคฺฉะ ๑

เหมะ ๑ อุโปสฺถะ ๑ จัฑฺทันตะ ๑

รวมช้าง ๑๐ ตระกูลเหล่านี้ บรรดาตระกูลช้างเหล่านั้น

ช้างกาฬาวกะ พึงเห็นว่าเป็นตระกูลช้างธรรมดา ๆ. กำลังกายบุรุษ ๑๐  
คน เท่ากันกำลังช้างตระกูลกาฬาวกะ ๑ เชือก กำลังกายของช้างตระกูล  
กาฬาวกะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังกายช้างตระกูลกังเคยยะ ๑ เชือก กำลัง  
กายของช้างตระกูลกังเคยยะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังกายของช้างตระกูล  
ปณฺฑริ ๑ เชือก กำลังกายของช้างตระกูลปณฺฑริ ๑๐ เชือก เท่ากับ  
กำลังกายของช้างตระกูลตัมพะ ๑ เชือก กำลังกายของช้างตระกูลตัมพะ  
๑๐ เชือก เท่ากับกำลังกายของช้างตระกูลปิงคฺฉะ ๑ เชือก กำลังกายของ  
ช้างตระกูลปิงคฺฉะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังกายของช้างตระกูลคันฺธะ ๑ เชือก  
กำลังกายของช้างตระกูลคันฺธะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังกายของช้างตระกูล

มังคละ ๑ เชือก กำลังกายของช้างตระกูลมังคละ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลัง  
กายของช้างตระกูลเหมาะ ๑ เชือก กำลังกายของช้างตระกูลเหมาะ ๑๐ เชือก  
เท่ากับกำลังกายของช้างตระกูลอุโบสละ ๑ เชือก กำลังกายของช้างตระกูล  
อุโบสละ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังกายของช้างตระกูลฉันทันตะ ๑ เชือก  
กำลังกายของช้างตระกูลฉันทันตะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังพระวรกายของ  
พระตถาคตพระองค์เดียว กำลังพระวรกายของพระตถาคตนี้เรียกว่า กำลัง  
นารายณ์ดังนี้ก็มิ กำลังพระวรกายของพระตถาคตนี้นั้น เมื่อเทียบช้าง  
ธรรมดาๆ ก็เท่ากับกำลังช้าง ๑ พันโกฏิ. เมื่อเทียบบุรุษ ก็เท่ากับกำลัง  
บุรุษ ๑ หมื่นโกฏิ นี่เป็นกำลังพระวรกายของพระตถาคตก่อน.

พึงทราบกำลังพระญาณที่มาในบาลีก่อน พระทศพลญาณมาใน  
กัมภีร์มัชฌิมนิกาย จตุเวสารัชชญาณ อกัมปนญาณในปริยัติ ๘ จตุโยนิ-  
ปริจเฉทญาณ ปัญจกตปริจเฉทญาณ ญาณ ๗๓ ญาณ ๗๗ ซึ่งมาใน  
กัมภีร์สังยุตตนิกาย รวมญาณดังกล่าวนี้ ญาณหลายพันอย่างอื่นอีก. นี้  
ชื่อว่า กำลังพระญาณ. แม้ในสูตรนี้ ท่านก็ประสงค์เอากำลังพระญาณ  
เท่านั้น. จริงอยู่ พระญาณท่านเรียกว่า พละ เพราะอรรถว่าไม่หวั่นไหว  
และเพราะอรรถว่าอุปถัมภ์.

บทว่า **อาสภณฐาน** ได้แก่ ฐานะอันประเสริฐสุด คือ ฐานะอัน  
สูงสุด. อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าในปางก่อนทั้งหลาย ชื่อว่า **อาสภะ**.  
อธิบายว่า ฐานะของอาสภะ พระพุทธเจ้าปางก่อนเหล่านั้น. อีกนัยหนึ่ง  
โคจำฝูง ๑๐๐ ตัว ชื่อว่า **อุสภะ** โคจำฝูง ๑,๐๐๐ ตัว ชื่อว่า **อาสภะ** หรือ  
ว่า โคจำฝูง ๑๐๐ คอก ชื่อว่า **อุสภะ** โคจำฝูง ๑,๐๐๐ คอก ชื่อว่า **อาสภะ**  
โคตัวประเสริฐสุดแห่งโคทั้งหมด ทนอันตรายได้ทุกอย่าง สีขาว ฝั่งผาย

ลากเช็ญของหมักมากได้แม่ลูกเสียงฟ้าร้อง ๑๐๐ ครั้ง ก็ไม่สะดุ้งสะเทือน  
ชื่อว่า นิสกะ โคนิสกะนั้น ท่านประสงค์เอาว่า โคอุสกะในสูตรนี้. ก็คำนี้  
เป็นคำบรรยายของคำว่า อุสกะนั้น. บทว่า อุสกุส อิทฺ ใต้แก้อาสกะ.  
บทว่า ฐานํ ใต้แก่ ที่ที่โคอาสกะยื่นเอาเท้าทั้ง ๔เหยียบลงแผ่นดิน. ก็ที่นี้  
เป็นเหมือนลาสกะ เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่า อาสกะ (ที่ยืนอย่างองอาจ)  
เพราะเปรียบเหมือนโคอุสกะ ที่นับได้ว่า โคนิสกะ ประกอบด้วยกำลังของ  
โคอุสกะ เอาเท้าทั้ง ๔ ยืนเหยียบ ณ ที่ยืนโดยไม่ไหวติง ฉันทใด แม้  
พระตถาคต ทรงประกอบด้วยกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ ทรง  
เหยียบแผ่นดินคือบริษัท ๘ อันศัตรูหมู่ปัจจามิตรไร ๆ ทำให้หวั่นไหว  
ไม่ได้ ก็ทรงยืน ณ ที่อันมั่นคงฉันทนั้น เมื่อทรงยืนอย่างนั้น ก็ทรงปฏิญาณ  
เข้าถึง ไม่บอกถิ่นฐานอันสูงสุดที่มีในพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงตรัสว่า  
อัสถณฺฐานํ ปฏิขานาติ ปฏิญาณฐานะอันสูงสุดดังนี้.

บทว่า ปริสาสุ ใต้แก่ในบริษัท ๘ คือ ชัตตยบริษัท พราหมณ-  
บริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท จาคุมหาราชิกบริษัท ดาวดึงส์บริษัท  
मारบริษัท และพรหมบริษัท. บทว่า สีหนาทำ นทติ แปลว่า บันลือ  
การบันลืออันประเสริฐสุด บันลือการบันลือของบุคคลผู้ไม่มีความกลัว  
หรือบันลือการบันลือ เสมือนการบันลือของราชสีห์. ในข้อนี้มีอุปมาดังนี้  
ราชสีห์ประกอบด้วยกำลังของราชสีห์ แกล้วกล้าในที่ทุกแห่ง ปราศจาก  
ชนพอง ย่อมบันลือสีหนาทฉันทใด แม้ราชสีห์คือพระตถาคต ทรง  
ประกอบด้วยกำลังของพระตถาคต ทรงแกล้วกล้าในพิภพทั้ง ๘ ปราศ-  
จากชนพอง ทรงบันลือสีหนาท อันพร้อมด้วยความงามแห่งเทศนา  
นานาวีธี โดยนัยว่าดังนี้ สักกายะเป็นต้นก็ฉันทนั้น ด้วยเหตุนี้

จึงตรัสว่า **ปริสาสุ สีนหาทำ นทติ** บันลือสินหาทในบริษัททั้งหลาย  
ดังนี้.

ก็ในคำว่า **พुरुหมจุกัก ปวตุเตติ** นี้ คำว่า **พुरुหม** แปลว่า ประเสริฐ  
สุด สูงสุด วิเศษสุด. คำว่า **จุกัก** ได้แก่กรรมจักร. ก็กรรมจักรนี้นั้น  
มี ๒ อย่าง คือ ปฏิเวธญาณ ๑ เทศนาญาณ ๑. ใน ๒ อย่างนั้น  
กรรมจักรที่พระปัญญาอบรมนำอริยมผลมาให้พระองค์ ชื่อว่า **ปฏิเวธญาณ**  
กรรมจักรที่พระกรุณาอบรม นำอริยมผลมาให้พระสาวกทั้งหลาย ชื่อว่า  
**เทศนาญาณ**. ในญาณทั้งสองนั้น ปฏิเวธญาณมี ๒ คือ ที่กำลังเกิด ที่  
เกิดแล้ว จริงอยู่ ปฏิเวธญาณนั้น ชื่อว่ากำลังเกิดตั้งแต่เสด็จออกทรง  
ผนวชจนถึงพระอรหันตมรรค ชื่อว่าเกิดแล้วในขณะแห่งผลจิต หรือว่า  
ชื่อว่าการกำลังเกิดตั้งแต่พหุสติจนถึงพระอรหันตมรรค ณ โภธิบัลลังก์ ชื่อว่า  
เกิดแล้วในขณะแห่งผลจิต หรือว่า ชื่อว่าการกำลังเกิด จำเดิมแต่ตั้งความ  
ปรารถนา ณ เบื้องพระบาทแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่า ทีปังกร จนถึง  
ทรงบรรลุพระอรหันตมรรค ชื่อว่าเกิดแล้ว ในขณะแห่งผลจิต. ฝ่ายเทศนา  
ญาณก็มี ๒ คือ ที่กำลังเป็นไป ที่เป็นไปแล้ว. จริงอยู่ เทศนาญาณนั้น  
ชื่อว่าการกำลังเป็นไปจนถึงโสดาปัตติมรรคของพระอัญญาโกณฑัญญะ ชื่อว่า  
เป็นไปแล้วในขณะแห่งผลจิต [โสดาปัตติผล]. ก็ในญาณทั้ง ๒ นั้น ปฏิเวธ-  
ญาณที่เกิดแล้วเป็นโลกุตระ เทศนาญาณที่เป็นไปแล้วเป็นโลกียะ แม้ญาณ  
ทั้ง ๒ นั้น ไม่ทั่วไปแก่สาวกอื่น ๆ เป็นญาณที่เกิดอยู่ในพระองค์ของพระ-  
พุทธะทั้งหลายเท่านั้น.

บัดนี้ เพื่อจะทรงแสดงโดยพิสดาร ถึงพระพละที่พระตถาคตทรง  
ประกอบแล้ว ทรงปฏิญาณฐานะอันสูงสุด จึงตรัสว่า **กตมานิ ทส อิธ**  
**ภิกขเว ตถาคโต ฐานญจ ฐานโต** เป็นอาทิ. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า



ฐานนฺจ ฐานโต ได้แก่ เหตุโดยความเป็นเหตุ. จริงอยู่ เพราะเหตุที่ผลตั้งอยู่ เกิดและเป็นไปในเหตุ นั้น เพราะเป็นไปเนื่องด้วยเหตุ นั้น ฉะนั้น เหตุท่านจึงเรียกว่าฐานะ. พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงทราบเหตุ นั้น ๆ ว่าฐานะ เพราะธรรมที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งธรรมเกิดขึ้น ทรงทราบเหตุ นั้น ๆ ว่าอฐานะ เพราะธรรมที่ไม่เป็นเหตุไม่เป็นปัจจัยแห่งธรรมเกิดขึ้น ชื่อว่าทรงทราบฐานะโดยเป็นฐานะ อฐานะโดยเป็นอฐานะ ตามเป็นจริง. แต่ในอภิธรรม คำนี้ท่านกล่าวไว้พิสดารแล้ว โดยนัยเป็นต้นว่า มรรคญาณเหล่านั้น ญาณที่รู้ฐานะโดยเป็นฐานะ และรู้อฐานะโดยเป็นอฐานะ ตามเป็นจริงของพระตถาคตเป็นไฉน ดังนี้. บทว่า ยมปิ แปลว่า ด้วยญาณใด. บทว่า อิทมฺปิ ภิกฺขเว ตถาคตฺสฺส ความว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ฐานาฐานญาณแม้ นี้ ย่อมชื่อว่าตถาคตผลของตถาคต. พึงทราบการประกอบความในบททั้งปวงด้วยประการอย่างนี้.

บทว่า กมฺมสมาทานํ ได้แก่ ของกุศลกรรมและอกุศลกรรม ที่บุคคลยึดถือกระทำแล้ว อีกอย่างหนึ่งกรรมนั้นแล ชื่อว่ากรรมสมาทาน. บทว่า ฐานโส เหตุโส แปลว่า โดยความเป็นปัจจัย และโดยความเป็นเหตุ. ก็ในกรรมสมาทานนั้น ถากกล่าวถึงญาณนี้โดยพิสดารว่า กรรมเป็นเหตุแห่งวิบาก เพราะคติ อุปธิ กาลและปโยคะ มาแล้วในอภิธรรม โดยนัยเป็นต้นว่า กรรมสมาทานฝ่ายอกุศลบางเหล่ามีอยู่ ห้ามคติสมบัติ จึงไม่ให้วิบาก.

บทว่า สพฺพตฺถคามินี ได้แก่ ที่ให้ถึงคติทั้งปวง และที่ไม่ให้ถึงคติ. บทว่า ปฏิปทํ ได้แก่ มรรค. บทว่า ยถาภูตํ ปชานาติ ความว่า เมื่อมนุษย์แม้เป็นอันมาก ฆ่าสัตว์ตัวเดียวเท่านั้น เขาย่อมรู้ชัดถึงสภาพ

ของการปฏิบัติทั้งหลาย กล่าวคืออกุศลเจตนาและอกุศลเจตนา ในวัตถุอันเดียวกันโดยไม่ผิด ตามนัยนี้ว่าผู้นี้จักมีเจตนาไปนรก ผู้นี้จักมีเจตนาไปกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน. อนึ่งกถากล่าวถึงญาณนี้โดยพิสดารมาแล้วในอภิธรรมเหมือนกัน โดยนัยเป็นต้นว่า บรรดาญาณเหล่านั้น ญาณที่รู้ปฏิบัติไปในคติทั้งปวงตามเป็นจริงของตถาคตเป็นไฉน พระตถาคตในโลกนี้ ย่อมทรงรู้ชัดว่านิมรรค นี้ไม่ใช่มรรค นี้ปฏิบัติทาที่ให้ไปนรก ดังนี้.

บทว่า **อนนทธาตุ** ได้แก่ ธาตุเป็นอันมาก โดยจักขุธาตุเป็นต้น หรือโดยกามธาตุเป็นต้น. บทว่า **นानาธาตุ** ได้แก่ ธาตุมีประการต่าง ๆ เพราะกำหนดความต่างของธาตุเหล่านั้น. บทว่า **โลภ** ได้แก่ โลกคือขันธอายตนะและธาตุ. บทว่า **ยถาภูติ ปชานาติ** ได้แก่ ทรงแทงตลอดสภาพของธาตุเหล่านั้นโดยไม่ผิด. แม้ญาณนี้ ท่านก็กล่าวไว้พิสดารแล้วในอภิธรรมโดยนัยเป็นต้นว่า บรรดาญาณเหล่านั้น ญาณที่รู้ธาตุเป็นอันมาก ธาตุต่าง ๆ โลกตามเป็นจริงของพระตถาคตเป็นไฉน. พระตถาคตในโลกนี้ ย่อมทรงรู้ชัดความเป็นต่าง ๆ แห่งขันธ ดังนี้.

บทว่า **นानาธมฺมุตฺติกตํ** ได้แก่ ความที่สัตว์ทั้งหลายมีอหยาตย์ต่าง ๆ กัน โดยอหยาตย์ทั้งหลายมีอหยาตย์เลวเป็นต้น. ญาณแม่นี้ ท่านกล่าวไว้พิสดารแล้วในอภิธรรมโดยนัยเป็นต้นว่า บรรดาญาณเหล่านั้น ญาณที่รู้ความที่สัตว์ทั้งหลายมีอหยาตย์ต่าง ๆ กัน ตามเป็นจริงของพระตถาคตเป็นไฉน. พระตถาคตในโลกนี้ ย่อมทรงรู้ชัดว่า สัตว์ทั้งหลายมีอหยาตย์เลวมีอยู่ดังนี้.

บทว่า **ปรสตุตทานํ** ได้แก่ สัตว์ที่มีอินทรีย์ดี. บทว่า **ปรปฺปุกฺคฺคฺคานํ**

ได้แก่ สัตว์ที่มีอินทรีย์แล้วอื่นจากนั้น. อีกอย่างหนึ่ง สองบพนี้มีความ  
อย่างเดียวกัน ตรัสเป็น ๒ ส่วน ก็ด้วยอำนาจเวไนยสัตว์. บพว่า อินทรีย์-  
ปโรปรียุตต์ ความว่า ความยิ่งและความหย่อน ความเจริญและความ  
เสื่อมแห่งอินทรีย์ทั้งหลายมีสังขัตินทรีย์เป็นต้น. กถากล่าวถึงญาณเมื่อนี้โดย  
พิสดาร ก็มาในอภิธรรมเหมือนกันโดยนัยเป็นต้นว่า บรรดาญาณเหล่านั้น  
ญาณที่รู้ความที่สัตว์อื่น บุคคลอื่น มีอินทรีย์ยิ่งและหย่อนตามเป็นจริง  
ของพระตถาคตนั้นเป็นไฉน. พระตถาคตในโลกนี้ ย่อมทรงรู้อาสยะ  
อัธยาศัยดี ทรงรู้อุสยะ อัธยาศัยเลวของสัตว์ทั้งหลายดังนี้.

บพว่า ฌานวิโมกขสมาธิสมาปตุดิน ได้แก่ ฌาน ๔ มีปฐม-  
ฌานเป็นต้น วิโมกข์ ๘ มีว่า รูปปี รูปานิ ปสฺสติ บุคคลผู้เจริญรูปฌาน  
เห็นรูปทั้งหลายเป็นต้น สมาธิ ๓ มีสมาธิที่มีวิตก ที่มีวิจารณ์เป็นต้น และ  
อนุพัพพิหารสมาบัติ ๘ มีปฐมฌานสมาบัติเป็นต้น. บพว่า สงฺกิลธฺ ได้  
แก่ ธรรมฝ่ายเสื่อม. บพว่า โวทาน ได้แก่ ธรรมฝ่ายพิเศษ. บพว่า วุฏฺฐานํ  
ได้แก่ แม้การออกจากสมาบัตินั้น ๆ ก็ชื่อว่า วุฏฺฐานะ ฌานที่คล่องแคล่ว  
และภวังคจิต และผลสมาบัติ ท่านก็เรียกอย่างนั้น จริงอยู่ ฌานที่คล่อง  
แคล่วชั้นต่ำ ๆ ย่อมเป็นปทัฏฺฐานของฌานชั้นสูง ๆ เพราะฉะนั้น แม้โวทาน  
ท่านก็เรียกว่า วุฏฺฐานะ การออกจากฌานทั้งปวงย่อมมีด้วยภวังคจิต การ  
ออกจากนิโรธสมาบัติ ย่อมมีด้วยผลสมาบัติ. ข้าพเจ้าหมายเอาข้อนี้ จึง  
กล่าวว่า แม้การออกจากสมาบัตินั้น ๆ ชื่อว่า วุฏฺฐานะ. แม้ญาณนี้ท่านก็  
กล่าวไว้พิสดารแล้วในอภิธรรม โดยนัยเป็นต้นว่า บรรดาญาณเหล่านั้น  
ญาณที่รู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว การออกแห่งฌานวิโมกข์ สมาธิ  
และสมาบัติตามเป็นจริงของพระตถาคตเป็นไฉน. บพว่า ฌายี ได้แก่ ผู้มี

ฉาน ๔ มีความพิสดารในอภิธรรมโดยนัยเป็นต้นว่า ผู้มีฉานบางท่าน  
แอบแนบสมบัติที่มีอยู่นั้นแล ดังนี้. การวินิจฉัยในกถากล่าวถึงฉาน  
ทั้งหลายโดยพิสดารว่า สัพพวิปตติ เป็นต้น ก็กล่าวไว้แล้วในอรรถกถา-  
คัมภีร์วิภังค์ [อภิธรรม] ชื่อว่า สัมโมหวิโนทนี. กถาที่ว่าด้วย ปุพเพ-  
นิวาสนุสสติฉานและทิพพจักขุฉาน ก็กล่าวไว้พิสดารแล้วในคัมภีร์วิสุทติ-  
มรรค. กถาว่าด้วยอาสาวัคขฉาน ก็กล่าวไว้แล้วในหนหลังนั้นแล.

ในเรื่องพระญาณของพระตถาคตนั้น มีคำตอบของพระปรมาภิไธยว่า  
ญาณแผนกหนึ่งซึ่งชื่อว่าทศพลญาณไม่มี. อันนี้ก็ประเภทแห่งพระ-  
สัพพัญญุตญาณนั่นเอง. คำนั้นไม่ควรเห็นอย่างนั้น. ด้วยว่า ทศพลญาณ  
ก็ญาณหนึ่ง พระสัพพัญญุตญาณก็ญาณหนึ่ง. จริงอยู่ พระทศพลญาณ ก็รู้  
เฉพาะกิจของตนๆ เท่านั้น พระสัพพัญญุตญาณ ย่อมรู้ทั้งกิจของตนๆ  
นั้น ทั้งกิจที่เหลือนอกจากของตนนั้น. ความจริงในพระทศพลญาณ  
ทั้งหลาย พระญาณที่ ๑ รู้เหตุและมิใช่เหตุ พระญาณที่ ๒ รู้กรรม  
อื่นและวิบากอื่น พระญาณที่ ๓ รู้การกำหนดกรรม พระญาณที่ ๔  
ย่อมรู้เหตุแห่งความที่ธาตุเป็นต่าง ๆ กัน พระญาณที่ ๕ ย่อมรู้อุสมิตติ  
คืออธยาศัยของสัตว์ทั้งหลาย พระญาณที่ ๖ ย่อมรู้ความที่อินทรีย์ของสัตว์  
ทั้งหลายว่าแก่และอ่อน พระญาณที่ ๗ ย่อมรู้ความเศร้าหมองเป็นต้น  
ของธรรมเป็นอาทิเหล่านั้น พร้อมกับญาณเป็นอาทิ พระญาณที่ ๘ ย่อม  
รู้สันตติความสืบต่อแห่งขันธ์ที่อยู่อาศัยในชาติก่อน ๆ พระญาณที่ ๙ ย่อม  
รู้จุดติและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลาย พระญาณที่ ๑๐ ย่อมรู้กำหนดสัจจะ.  
ส่วนพระสัพพัญญุตญาณ ย่อมรู้ข้อที่พระญาณเหล่านั้นควรรู้ และข้อที่  
เกินไปกว่าพระญาณเหล่านั้น. ก็สัพพัญญุตญาณ หาทำกิจของพระ-

ญาณเหล่านั้นทุกอย่างไม่. จริงอยู่ พระสัพพัญญุตญาณนั้น หาเป็นญาณแบบสนิทอยู่ได้ไม่ หาเป็นอิทธิแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ไม่ หาเป็นมรรคทำกิเลสทั้งหลายให้สิ้นไปได้ไม่.

อนึ่ง ท่านปรวาทที่ฟังถูกถามอย่างนี้ว่า ชรรมดาพระทศพลญาณนี้มีวิตกมีวิจารณ์ ไม่มีวิตกมีเพียงวิจารณ์ หรือไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ เป็นกามาวจร รูปาวจร หรืออรูปราวจร เป็นโลกิยะหรือโลกุตระ เมื่อรู้ ก็จักตอบว่า พระญาณ ๑ ตามลำดับ มีวิตกมีวิจารณ์ จักตอบว่าพระญาณ ๒ นอกจากพระญาณ ๑ นั้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์. จักตอบว่าอาสาชกขญาณ มีวิตกมีวิจารณ์ก็มี. จักตอบว่าพระญาณ ๑ ตามลำดับก็เหมือนกัน เป็นกามาวจร พระญาณ ๒ นอกจากพระญาณ ๑ นั้น เป็นรูปาวจร พระญาณหนึ่งสุดท้ายเป็นโลกุตระ. ส่วนพระสัพพัญญุตญาณ มีวิตกมีวิจารณ์เท่านั้น เป็นกามาวจรเท่านั้น เป็นโลกิยะเท่านั้น. ครั้นรู้การพรรณนาตามบทในพระญาณของพระตถาคตนั้นอย่างนี้แล้ว บัดนี้ เพราะเหตุที่พระตถาคตทรงเห็นความไม่มีกิเลสเครื่องกั้นจิต อันเป็นฐานะและอฐานะ แห่งการบรรลुธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะ และไม่บรรลुของเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฐานาฐานญาณก่อนที่เดียว เพราะทรงเห็นสัมมาทิฏฐิเป็นต้นอันเป็นโลกิยะ และเพราะทรงเห็นความไม่มีนียตมิจฉาทิฏฐิ ลำดับนั้นจึงทรงเห็นความไม่มีวิบากเป็นเครื่องกั้นด้วยกรรมวิปากญาณ เพราะทรงเห็นปฏิสนธิของสัตว์ที่มีไตรเหตุ ทรงเห็นความไม่มีกรรมเป็นเครื่องกั้น ด้วยสัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ เพราะทรงเห็นความไม่มีอนันตริยกรรม เมื่อเป็นดั่งนั้น จึงทรงเห็นความวิเศษแห่งจริยาของเหล่าสัตว์ที่ไม่มีเครื่องกั้น ด้วยอนเนกชาติุนานาชาติญาณ เพื่อทรงแสดงธรรมที่อนุกุล เพราะทรงเห็นความ

ที่ธาตุต่างกัน ต่อนั้นก็ทรงเห็นอริมุตติอัชสาสัยของสัตว์เหล่านั้น ด้วยนา-  
นาอริมุตติกตญาณ เพื่อที่แม้ไม่ทรงยึดประโยชน์ ก็ทรงแสดงธรรมด้วยอำนาจ  
อริมุตติ ทรงเห็นความที่สัตว์มีอินทรีย์ยิ่งและหย่อน ด้วยอินทรีย์ปโร-  
ปรีย์ติญาณ เพื่อทรงแสดงธรรมตามความสามารถและตามกำลัง ด้วย  
อำนาจเหล่าสัตว์ที่ทรงเห็นอริมุตติแล้วอย่างนั้น เพราะทรงเห็นอินทรีย์  
ของสัตว์ทั้งหลายมีศรัทธาเป็นต้นแก่และอ่อน แต่สัตว์เหล่านั้นที่ทรง  
กำหนดรู้ว่ามีอินทรีย์ยิ่งและหย่อนอย่างนั้น ถ้าอยู่ไกลแค่นั้น ก็จะเสด็จ  
เข้าไปใกล้สัตว์เหล่านั้นอย่างจับพลัน ด้วยความเศษแห่งฤทธิ์ เพราะ  
ทรงชำนาญในฉานเป็นต้นด้วยฉานาติญาณ ครั้นเสด็จเข้าไปใกล้แล้ว เมื่อ  
ทรงเห็นภาระของสัตว์เหล่านั้นในชาติก่อนๆ ด้วยปุพเพนิวาสานุสสติญาณ  
เมื่อทรงเห็นความวิเศษแห่งสมบัติที่สัตว์บรรลุแล้ว ด้วยเจโตปริยญาณ  
ที่พึงบรรลุ เพราะอานุภาพแห่งทิพยจักขุญาณจึงทรงแสดงธรรม เพื่อ  
ปฏิบัติทานจะให้ถึงธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะ เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ  
เพราะเป็นผู้ปราศจากความลุ่มหลงแล้ว ด้วยอานุภาพแห่งอาสวัคคยญาณ  
ฉะนั้น พึงทราบตามลำดับนี้ว่า ตรัสพละทั้งหลาย ด้วยลำดับนี้.

จบอรรถกถาสีหสูตรที่ ๑

## ๒. อริมุตติสูตร

ว่าด้วยกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ

[๒๒] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า  
ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง  
ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า คุณก่อนอานนท์

ธรรมเหล่านี้ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง ซึ่งอริ-  
มุตติบทเหล่านั้น คุณก่อนอนันท์ เราเป็นผู้แก้แล้วกล่าวปฏิญาณในธรรม  
เหล่านั้น เพื่ออันรู้ที่อาศัยของธรรมเหล่านั้น ๆ แล้วแสดงธรรมโดยประการ  
ที่บุคคลผู้ปฏิบัติธรรมแล้ว จักรู้ซึ่งธรรมที่มีอยู่ว่า มีอยู่บ้าง จักรู้ซึ่งธรรม  
อันไม่มีอยู่ว่า ไม่มีอยู่บ้าง จักรู้ซึ่งธรรมแล้วว่า เลวบ้าง จักรู้ซึ่งธรรม  
ประณีตว่า ประณีตบ้าง จักรู้ซึ่งธรรม อันมีธรรมอื่นยิ่งกว่าว่า มีธรรม  
อื่นยิ่งกว่าบ้าง จักรู้ซึ่งธรรมที่ไม่มีมีธรรมอื่นยิ่งกว่าว่า ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า  
บ้าง ก็หรือว่าจักรู้ จักเห็น หรือจักทำให้แจ้ง โดยประการที่ธรรมนั้น  
อันบุคคลพึงรู้ พึงเห็น หรือพึงทำให้แจ้ง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คุณก่อน  
อนันท์ ยถาภูตญาณในธรรมเหล่านั้น ๆ เป็นยอดเยี่ยมกว่าญาณทั้งหลาย  
อนึ่ง เรากล่าวว่า ญาณอื่นอันยิ่งกว่าหรือประณีตกว่าญาณนี้ไม่มี.

คุณก่อนอนันท์ ตถาคตประกอบด้วยกำลังเหล่านี้ ย่อมปฏิญาณ  
ฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท กำลัง  
แห่งตถาคตเหล่านั้นมี ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คุณก่อน  
อนันท์ ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งฐานะโดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็น  
อฐานะในโลกนี้ตามเป็นจริง คุณก่อนอนันท์ การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งฐานะ  
โดยเป็นฐานะ และอฐานะโดยเป็นอฐานะตามเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของ  
ตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศ  
พรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งวิบากแห่งการยึดถือการกระทำ  
ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยฐานะ โดยเหตุตาม  
เป็นจริง คุณก่อนอนันท์ การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งวิบากแห่งการยึดถือการ

กระทำทั้งหลาย ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยฐานะ โดยเหตุตามเป็นจริง แม่นี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งปฏิบัติทาเครื่องให้ถึงประโยชน์ ทั้งปวงตามเป็นจริง คู่ก่อนอนันท์ การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งปฏิบัติทาเครื่องให้ถึงประโยชน์ทั้งปวงตามเป็นจริง แม่นี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งโลกอันมีธาตุเป็นอนเอก มีธาตุต่าง ๆ ตามเป็นจริง คู่ก่อนอนันท์ การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งโลกอันมีธาตุเป็นอนเอก มีธาตุต่าง ๆ ตามเป็นจริง แม่นี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีอหยาตย์ต่าง ๆ กันตามเป็นจริง คู่ก่อนอนันท์ การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีอหยาตย์ต่าง ๆ กันตามเป็นจริง แม่นี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความหย่อนและยิ่งแห่งอินทรีย์ของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นตามเป็นจริง คู่ก่อนอนันท์ การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งความหย่อนและยิ่งแห่งอินทรีย์ของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นตามเป็นจริงนี้



เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือ  
สีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความเศร้าหมอง ความฟ่อง  
แผ้ว การออกแห่งฉาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลายตามเป็นจริง  
คู่ก่อนอานนท การที่ตถาคตรู้ชัดซึ่งความเศร้าหมอง ความฟ่องแผ้ว การ  
ออกแห่งฉาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลายตามเป็นจริงนี้ เป็น  
กำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือ  
สีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ  
ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก  
พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ คู่ก่อนอานนท การที่  
ตถาคตระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก ฯลฯ นี้ เป็นกำลังของตถาคต  
ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหม-  
จักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตย่อมเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจตุติ กำลังอุปบัติ  
 ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์  
ล่วงจักขุมนุษย์ ด้วยประการฉะนี้ คู่ก่อนอานนท การที่ตถาคตเห็นหมู่  
สัตว์ผู้กำลังจตุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ  
ทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุมนุษย์ รู้ชัดซึ่ง  
หมู่สัตว์เป็นไปตามกรรม ฯลฯ นี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัย  
ปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

อีกประการหนึ่ง ตถาคตทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อัน

หาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ คู่ก่อนอนานท์ การที่ตถาคตทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ แม่นี้ เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท.

คู่ก่อนอนานท์ ตถาคตประกอบด้วยกำลังเหล่าใด ย่อมปฏิญาณฐานะของผู้เป็นโจก บันลือสีหนาทประกาศพรหมจักรในบริษัท กำลังของตถาคตเหล่านั้นมี ๑๐ ประการนี้แล.

### จบอริมุตติสูตรที่ ๒

#### อรรถกถาอริมุตติสูตรที่ ๒

อริมุตติสูตรที่ ๒ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **เย เต ธมฺมา** ได้แก่ ธรรมคือพระทศพลญาณและพระสัพพัญญุตญาณ เหล่านั้นใด. บทว่า **อริมุตติปทาน** ได้แก่ บทคือชื่ออธิบายว่า ธรรมคือขันธอายตนะธาตุ. แท้จริง ชื่อ ท่านเรียกว่าอริมุตติ เพราะเป็นปทัฏฐานแห่งเทศนา อันเป็นบทแห่งธรรมเหล่านั้น ๆ. จริงอยู่ แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว [อดีต] ก็ตรัสธรรมเหล่านั้นเหมือนกัน แม้พระพุทธเจ้าที่ยังไม่มา [อนาคต] ก็จักตรัสธรรมเหล่านั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ธรรมทั้งหลายมีขันธ เป็นต้น จึงชื่อว่า อริมุตติบท. อริมุตติบทเหล่านั้น. อีกอย่างหนึ่ง ทิฏฐิทั้งหลาย ท่านเรียกว่าอริมุตติ เพราะครอบงำความเป็นจริง ไม่ยึดถือตามความเป็นจริง

เป็นไป. บทแห่งทิฏฐิทั้งหลาย ชื่อว่าอริมุตติบท อธิบายว่า ถ้อยคำที่แสดงทิฏฐิ. แห่งอริมุตติบทเหล่านั้น.

บทว่า ทิฏฐิวโหหารา อภิญญาสัจฉิกิริยา ความว่า เพื่อประโยชน์แก่การรู้แล้วทำให้ประจักษ์. บทว่า วิสารโท ได้แก่ ถึงโสมนัสที่ประกอบด้วยกาย. บทว่า ตตฺถ ได้แก่ในธรรมเหล่านั้น. บทว่า เตลฺลํ เตลฺลํ ตถา ตถา ชมฺมํ เทเสตุ ความว่า เพื่อทรงรู้อาสยะ อหยาสัยที่ดีของเหล่าสัตว์นั้นๆ ผู้มีทิฏฐิ หรือนอกจากนี้ แล้วทรงแสดงธรรมโดยประการนั้นๆ. บทว่า หีนํ วา หีนนฺติ ญสฺส ต ความว่า หรือจกักรู้ธรรมแล้วว่าเป็นธรรมแล้ว. บทว่า ฌาตยฺยํ แปลว่า ฟังรู้. บทว่า ทิฏฺฐิจฺยํ แปลว่า ฟังเห็น. บทว่า สจฺฉิกตยฺยํ แปลว่า ฟังทำให้แจ้ง. บทว่า ตตฺถ ตตฺถ ยถาภูตญานํ ได้แก่ ญาณที่รู้ตามความเป็นจริงในธรรมนั้น ทรงแสดงพระสัพพัญญุตญาณอย่างนี้แล้ว เมื่อทรงแสดงพระทศพลญาณอีก จึงตรัสว่า ทสยิณานิ เป็นต้น. จริงอยู่ แม้พระทศพลญาณ ก็คือพระญาณที่รู้ตามเป็นจริงในธรรมนั้น ๆ นั้นเอง.

จบอรรถกถาอริมุตติสูตรที่ ๒

### ๓. กายสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ละด้วยกายวาจาไม่ได้ แต่ละได้ด้วยปัญญา

[๒๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันบุคคลพึงละด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา มีอยู่ ธรรมอันบุคคลพึงละด้วยวาจา มิใช่ด้วยกาย มีอยู่ ธรรมอันบุคคลพึงละด้วยกายไม่ได้ ฟังเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้ มีอยู่ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมอันบุคคลพึงละด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจาเป็นไฉน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ต้องส่วนอาบัติไร ๆ อันเป็นอกุศลด้วยกาย เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญูไคร่ครวญแล้ว ได้กล่าวกะภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุเป็นผู้ต้องแล้วซึ่งส่วนอาบัติไร ๆ อันเป็นอกุศลด้วยกาย เป็นการดีหนอ ที่ท่านผู้มีอายุจงละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต ภิกษุนั้นอันเป็นเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญูไคร่ครวญแล้ว ว่ากล่าวอยู่ ย่อมละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ เรียกว่าอันบุคคลพึงละด้วยกาย ไม่ใช่ด้วยวาจา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมอันบุคคลพึงละด้วยวาจา มิใช่ด้วยกายเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ต้องส่วนอาบัติไร ๆ อันเป็นอกุศลด้วยวาจา เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญูไคร่ครวญแล้ว ได้กล่าวกะภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุเป็นผู้ต้องแล้วซึ่งส่วนอาบัติไร ๆ อันเป็นอกุศลด้วยวาจา เป็นการดีหนอ ที่ท่านผู้มีอายุจงละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต ภิกษุนั้นอันเป็นเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญูไคร่ครวญแล้ว ว่ากล่าวอยู่ ละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ เรียกว่าอันบุคคลพึงละด้วยวาจา มิใช่ด้วยกาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมอันบุคคลพึงละด้วยกายไม่ได้ ละด้วยวาจาไม่ได้ พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงจะได้ เป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โลภะอันบุคคลพึงละด้วยกายไม่ได้ ด้วยวาจาไม่ได้ พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงจะได้ โทสะ... โมหะ... โภคะ... อุปกนาหะ... มัถะ... ปพาสะ... มัจฉริยะ... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความริษยา

อันชั่วช้า อันบุคคลพึงละด้วยกายไม่ได้ ด้วยวาจาไม่ได้ พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ความริษยาอันชั่วช้าเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คฤหบดีถือบุตรแห่งคฤหบดีในโลกนี้ ย่อมสมบรูณ์ด้วยข้าวเปลือก เงินหรือทอง ทาสหรือคนเข้าไปอาศัยของคฤหบดี หรือบุตรแห่งคฤหบดีผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ คฤหบดีหรือบุตรแห่งคฤหบดีนี้ ไม่พึงสมบรูณ์ด้วยทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทอง อนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์เป็นผู้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และภักซ์บริวาร อันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ ท่านผู้มีอายุนี้ ไม่พึงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และภักซ์บริวารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าความริษยาอันชั่วช้า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความริษยาอันชั่วช้า อันบุคคลพึงละด้วยกายไม่ได้ ด้วยวาจาไม่ได้ พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความปรารถนาอันชั่วช้า อันบุคคลพึงละด้วยกายไม่ได้ ด้วยวาจาไม่ได้ พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงจะ ได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ความปรารถนาอันชั่วช้าเป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ย่อมปรารถนาว่า คนทั้งหลายพึงรู้เราว่า เป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นผู้ทุศีล ย่อมปรารถนาว่า คนทั้งหลายพึงรู้เราว่า เป็นผู้มีศรัทธา เป็นผู้ได้สดับน้อย ย่อมปรารถนาว่า คนทั้งหลายพึงรู้เราว่า เป็นผู้ได้สดับมาก เป็นผู้มีความยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ย่อมปรารถนาว่า คนทั้งหลายพึงรู้เราว่า เป็นชอบสงัด เป็นผู้เกียจคร้าน ย่อมปรารถนา คนทั้งหลายพึงรู้เราว่า เป็นผู้

ปรารภความเพียร เป็นผู้มึสติหลงลืม ย่อมปรารภว่า คนทั้งหลาย  
พึงรู้เราว่า เป็นผู้มึสติตั้งมั่น เป็นผู้มึใจไม่ตั้งมั่น ย่อมปรารภว่า  
คนทั้งหลายพึงรู้เราว่า เป็นผู้มึใจตั้งมั่น เป็นผู้มึปัญญาทราม ย่อม  
ปรารภว่า คนทั้งหลายพึงรู้เราว่า เป็นผู้มึปัญญา เป็นผู้ยังไม่สิ้น  
อาสวะ ย่อมปรารภว่า คนทั้งหลายพึงรู้เราว่า เป็นผู้สิ้นอาสวะ  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าความปรารภอันชั่วช้า คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ความปรารภอันชั่วช้า อันบุคคลพึงละด้วยกายไม่ได้ ด้วย  
วาจาไม่ได้ พึงเห็นชัดด้วยปัญญาแล้วจึงละได้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่าโลกะครอบงำภิกษุนั้นเป็นไป หากว่า  
โทสะ โมหะ โภคะ อุปนาหะ มัถะ ปาสาสะ มัจฉริยะ ความริษยา  
อันชั่วช้า ความปรารภอันชั่วช้า ครอบงำภิกษุนั้นเป็นไป ภิกษุนั้น  
อันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุ  
นี้หารู้ฉันทนั้นไม่ เพราะฉะนั้น โลกะจึงครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ โทสะ  
โมหะ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารภอันชั่วช้า ย่อมไม่มีแก่  
ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้หารู้ฉันทนั้นไม่ เพราะฉะนั้น โทสะ  
โมหะ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารภอันชั่วช้า จึงครอบงำ  
ท่านผู้มีอายุนี้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บทว่าโลกะไม่ครอบงำภิกษุนั้นเป็นไป หาก  
ว่าโทสะ โมหะ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารภอันชั่วช้า ย่อม  
ไม่ครอบงำภิกษุนั้นเป็นไป ภิกษุนั้นอันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะย่อม  
ไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้ชัด ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น  
โลกะจึงไม่ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ โทสะ โมหะ... ความริษยาอันชั่วช้า

ความปรารถนาอันชั่วช้า ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อม  
รู้ ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โทสะ โมหะ... ความริษยาอัน ชั่วช้า ความ  
ปรารถนาอันชั่วช้า จึงไม่ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้.

จบกายสูตรที่ ๓

### อรรถกถากายสูตรที่ ๓

กายสูตรที่ ๓ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อาปนุโน โหติ กญฺจิกาย เทถ ความว่า เป็นผู้ต้องส่วน  
แห่งอาบัติบางอย่าง. บทว่า อนุวิจฺจ ได้แก่ เข้าไปพิจารณา คือครอบงำ  
แล้ว. บทว่า กายทฺจจฺริตํ ได้แก่ กายทฺจจฺริต ๓ อย่าง. บทว่า  
วจฺจิตฺตํ ได้แก่ วจฺจิต ๔ อย่าง. บทว่า ปาปิกา อิสฺสา ได้แก่  
ความริษยาอันทราม. บทว่า ปลฺลนฺนํ ทิสฺวา ทิสฺวา ได้แก่ มองเห็น  
แล้วพึงละเสียด้วยมรรคปัญญา พร้อมด้วยวิปัสสนา. บทว่า อิชฺฌนฺติ  
แปลว่า สำเร็จพร้อม. บทว่า อุปฺวาสนฺตส ได้แก่ ผู้เข้าไปอาศัยอยู่. บทว่า  
อภิกฺขุญฺย ได้แก่ ครอบงำย่ำยี. บทว่า อิริยติ ได้แก่ เป็นไป. ในพระสูตร  
นี้ ตรัสมรรคพร้อมด้วยวิปัสสนา.

จบอรรถกถากายสูตรที่ ๓

### ๔. มหาจุนทสูตร

ว่าด้วยพระมหาจุนทะสอนภิกษุ

[๒๔] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหาจุนทะ อยู่ที่ชาตวัน ในแคว้นเจตี  
ณ ที่นั่นแล ท่านพระมหาจุนทะ เรียกภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนอาวุโส ภิกษุ

ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายรับคำท่านพระมหาจุนทะแล้ว ท่านพระมหาจุนทะ ได้กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุเมื่อกล่าวอดความรู้ ย่อมกล่าวว่า เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้ ดังนี้ คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย หากว่า โลกะย่อมครอบงำภิกษุนั้นตั้งอยู่ โทสะ โมหะ โกรธะ อุปนาหะ มัจจะ ปาสาสะ มัจฉริยะ ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ย่อมครอบงำภิกษุนั้นตั้งอยู่ ภิกษุนั้นอันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้หารู้ฉันทนั้นไม่ เพราะฉะนั้น โลกะจึงครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่ โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้หารู้ฉันทนั้นไม่ เพราะฉะนั้น โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า จึงครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่.

คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุเมื่อกล่าวอดภาวนา การอบรม ย่อมกล่าวว่า เราเป็นผู้มีกายอบรมแล้ว มีศีลอบรมแล้ว มีจิตอบรมแล้ว มีปัญญาอบรมแล้ว ดังนี้ คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย หากว่าโลกะย่อมครอบงำภิกษุนั้นตั้งอยู่ โทสะ โมหะ โกรธะ อุปนาหะ มัจจะ ปาสาสะ มัจฉริยะ ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ครอบงำภิกษุนั้นตั้งอยู่ ภิกษุนั้นอันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้หารู้ฉันทนั้นไม่ เพราะฉะนั้น โลกะจึงครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่ โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้หารู้ฉันทนั้นไม่ โทสะ โมหะ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า จึงครอบงำผู้นี้ตั้งอยู่.

คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุเมื่อกล่าวอดความรู้และภาวนา



ย่อมกล่าวว่า เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้ เราเป็นผู้มีกายอบรมแล้ว มีศีลอันอบรมแล้ว มีจิตอันอบรมแล้ว มีปัญญาอันอบรมแล้ว ดังนี้  
คู่ก่อนอาวุโสทั้งหลาย หากว่าโลกะครอบงำภิกษุ นั้นตั้งอยู่ โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ครอบงำภิกษุ นั้นตั้งอยู่ ภิกษุ นั้นอันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทิ ท่านผู้มีอายุนี้หารู้ฉันทิ นั้นไม่ เพราะฉะนั้น โลกะจึงครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ ตั้งอยู่ โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทิ ท่านผู้มีอายุนี้หารู้ฉันทิ นั้นไม่ เพราะฉะนั้น โทสะ โมหะ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า จึงครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่.

คู่ก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษเป็นคนยากจน ฟังกล่าวอวดความมั่งมี เป็นคนไม่มีทรัพย์ ฟังกล่าวอวดทรัพย์ เป็นคนไม่มีโภคะ ฟังกล่าวอวดโภคะ บุรุษนั้น เมื่อกิจอันจำต้องทำด้วยทรัพย์อย่างใดหนึ่งเกิดขึ้น ไม่อาจจะนำทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองออกใช้จ่ายได้ คนทั้งหลายพึงรู้บุรุษนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้เป็นคนยากจน ย่อมกล่าวอวดความมั่งมี เป็นคนที่มีทรัพย์ ย่อมกล่าวอวดทรัพย์ เป็นคนไม่มีโภคะ. ย่อมกล่าวอวดโภคะ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านผู้นี้ เมื่อกิจอันจำต้องทำด้วยทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ไม่อาจจะนำทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองออกใช้จ่ายได้ ฉันทิ คู่ก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุ ก็ฉันทิ นั้นเหมือนกัน เมื่อกกล่าวอวดความรู้และอวดภาวณา ย่อมกล่าวว่า เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้ เราเป็นผู้มีกายอันอบรมแล้ว มีศีลอันอบรมแล้ว มีจิตอันอบรมแล้ว มีปัญญาอันอบรมแล้ว ดังนี้ คู่ก่อน

อาวุโสทั้งหลาย หว่าโลกะครอบงำภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นตั้งอยู่ โทสะ โมหะ ...  
ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ครอบงำภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นตั้งอยู่  
ภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นอันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้  
มีอายุนี้หารู้ฉันทนั้นไม่ เพราะฉะนั้น โลกะจึงครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่  
โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ไม่มี  
แก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้หารู้ฉันทนั้นไม่ เพราะฉะนั้น โทสะ  
โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า จึงครอบงำท่าน  
ผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุ<sup>๑</sup>เมื่อกล่าววอดความรู้<sup>๒</sup> ย่อมกล่าวว่า  
เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้ ดังนี้ หากว่าโลกะไม่ครอบงำภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นตั้งอยู่  
โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ไม่  
ครอบงำภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นตั้งอยู่ ภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นอันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะย่อมไม่มี  
แก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้ชัด ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โลกะจึงไม่  
ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่ โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความ  
ปรารถนาอันชั่วช้า ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้ชัด  
ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โทสะ โมหะ... ความริษยาอันชั่วช้า ความ  
ปรารถนาอันชั่วช้า จึงไม่ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุ<sup>๑</sup>เมื่อกล่าววอดภavana<sup>๓</sup> ย่อมกล่าวว่า  
เราเป็นผู้มีกายอันอบรมแล้ว มีศีลอันอบรมแล้ว มีจิตอันอบรมแล้ว มี  
ปัญญาอันอบรมแล้ว ดังนี้ หากว่าโลกะไม่เพียงครอบงำภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นตั้งอยู่  
โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ไม่  
ครอบงำภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นตั้งอยู่ ภิกษุ<sup>๑</sup>นั้นอันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะไม่มีแก่ท่าน

ผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้ชัด ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โลกะจึงไม่  
ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่ โทสะ โมหะ... ความริษยาอันชั่วช้า  
ความปรารถนาอันชั่วช้า ไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้ชัด  
ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความ  
ปรารถนาอันชั่วช้า จึงไม่ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุเมื่อกล่าวอวดความรู้และอวดภavana  
ย่อมกล่าวว่า เรารู้ธรรมนี้ เราเห็นธรรมนี้ เราเป็นผู้มีกายอันอบรมแล้ว  
มีศีลอันอบรมแล้ว มีจิตอันอบรมแล้ว มีปัญญาอันอบรมแล้ว ดังนี้  
หากว่าโลกะไม่ครอบงำภิกษุนั้นตั้งอยู่ โทสะ โมหะ ... ความริษยาอัน  
ชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ไม่ครอบงำภิกษุนั้นตั้งอยู่ ภิกษุนั้นอัน  
บุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้  
ชัด ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โลกะจึงไม่ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่ โทสะ  
โมหะ.... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ไม่มีแก่ท่านผู้รู้  
ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้ชัดฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โทสะ โมหะ ...  
ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า จึงไม่ครอบงำท่านผู้มีอายุ  
นี้ตั้งอยู่.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษเป็นคนมั่งคั่ง พึงกล่าว  
อวดความมั่งคั่ง เป็นคนมีทรัพย์ พึงกล่าวอวดทรัพย์ เป็นคนมีโภคะ  
พึงกล่าวอวดโภคะ บุรุษนั้น เมื่อกิจที่จำต้องทำด้วยทรัพย์อย่างใดอย่าง  
หนึ่งเกิดขึ้น พึงอาจนำเอาทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองใช้จ่ายได้  
คนทั้งหลายพึงรู้บุรุษนั้นว่า ท่านผู้มีเป็นคนที่มั่งคั่ง จึงกล่าวความมั่งคั่ง  
เป็นคนมีทรัพย์ จึงกล่าวอวดทรัพย์ เป็นคนมีโภคะ จึงกล่าวอวดโภคะ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะท่านผู้มีอายุนี้ เมื่อกิจที่ต้องทำด้วยทรัพย์  
อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมอาจนำเอาทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือ  
ทองออกใช้จ่ายได้ ฉันทใด คู่ก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน  
เมื่อกล่าวอวดความรู้และอวดภานา ย่อมกล่าวว่า เรารู้ธรรมนี้ เราเห็น  
ธรรมนี้ เราเป็นผู้มีกายอันอบรมแล้ว มีศีลอันอบรมแล้ว มีจิตอันอบรม  
แล้ว มีปัญญาอันอบรมแล้ว ดังนี้ หากว่าโลกะไม่ครอบงำภิกษุนั้นตั้งอยู่  
โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความปรารถนาอันชั่วช้า ไม่  
ครอบงำภิกษุนั้นตั้งอยู่ ภิกษุนั้นอันบุคคลพึงรู้อย่างนี้ว่า โลกะไม่มีแก่  
ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้ชัด ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โลกะจึง  
ไม่ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่ โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า  
ความปรารถนาอันชั่วช้า ไม่มีแก่ท่านผู้รู้ ฉันทใด ท่านผู้มีอายุนี้ย่อมรู้ชัด  
ฉันทนั้น เพราะฉะนั้น โทสะ โมหะ ... ความริษยาอันชั่วช้า ความ  
ปรารถนาอันชั่วช้า จึงไม่ครอบงำท่านผู้มีอายุนี้ตั้งอยู่.

จบมหาจุณฑสูตรที่ ๔

อรรถกถาจุณฑสูตรที่ ๔

จุณฑสูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

ท่านพระมหาจุณฑะ กล่าวอาการแห่งญาณทัสสนะ ด้วยบทธา  
ชานามิมิ ฌมมิมิ นี้. ท่านกล่าววาทะแม่ทั้ง ๒ รวมกันในวาระที่ ๓  
แห่งภานาวาระ ด้วยบทธา ภาวิตกาโยมฺหิ เป็นต้น. ก็วาทะแม่ทั้ง ๓  
นั้นย่อมปฏิบัติญาพระอรหันต์เหมือนกัน. บทธา อฑฺฒวาทิ วเทยฺย ความ

ว่า ฟังกล่าวอวดว่าฉันเป็นคนมีความมั่งคั่ง. บทว่า **อุปนิหาตุ** แปลว่า เพื่อนำออกให้.

#### จบอรรถกถาจุนทสูตรที่ ๔

#### ๕. กสิณสูตร

ว่าด้วยกสิณ ๑๐

[๒๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ป่อเกิดแห่งกสิณ ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัด ซึ่ง**ปฐวิกสิณ** ในเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง หาปริมาณมิได้ บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัด ซึ่ง **อาโปกสิณ**... บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่ง **เตโชกสิณ**... บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่ง **วาโยกสิณ**... บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่ง **นิลกสิณ**... บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่ง **ปีตกสิณ**... บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่ง **โลหิตกสิณ**... บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่ง **โอสาทกสิณ**... บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่ง **อากาศกสิณ**... บุคคลผู้หนึ่งย่อมรู้ชัดซึ่ง **วิญญานกสิณ** ในเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง หาปริมาณไม่ได้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ป่อเกิดแห่งกสิณ ๑๐ ประการนี้แล.

#### จบกสิณสูตรที่ ๕

#### อรรถกถากสิณสูตรที่ ๕

**กสิณสูตรที่ ๕** ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

ชื่อว่า **กสิณ** เพราะอรรถกถาว่าทั้งสิ้น ชื่อว่า **อายตนะ** เพราะอรรถกถาว่าเป็นเขตแห่งธรรมทั้งหลายที่มีกสิณนั้นเป็นอารมณ์ หรือเพราะอรรถกถาตั้ง

ไว้. เหตุนั้น จึงชื่อว่า **กสิณายตนะ** ป่อเกิดแห่งอารมณ์ที่เป็นกสิณ. บทว่า **อุทฺธ** ได้แก่แห่งนคูพื้นอากาศเบื้องบน. บทว่า **อโธ** ได้แก่ กุ่มคูพื้นดิน เบื้องล่าง. บทว่า **ติริย** ได้แก่กำหนดไปรอบ ๆ อย่างทუნา. จริงอยู่ พระโยคาวจรบางรูป เจริญกสิณเบื้องบนเท่านั้น บางรูปก็เบื้องล่าง บางรูปก็กวาดไปอย่างนี้ด้วยอาการนั้น ๆ ไปรอบ ๆ เหมือนต้องการจะดูรูปที่มีแสงสว่าง ด้วยเหตุนี้ พระเถระจึงกล่าวว่ **ปฐวิกสิณเมโก สยฺขานาติ อุทฺธ อโธ ติริย**. ก็บทว่า **อุทฺธ** นี้ ท่านกล่าวเพื่อกสิณอย่างหนึ่งไม่แปรเป็นอย่างอื่น เหมือนอย่างว่า เมื่อพระโยคาวจรเข้าไปสู่น้ำ [อาโปกสิณ] ทุกทิศก็มีน้ำอย่างเดียว ไม่มีอย่างอื่น ฉนใด. ปฐวิกสิณก็ฉนนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นปฐวิกสิณอย่างเดียว ไม่เจือกสิณอย่างอื่น ในกสิณทั้งปวง ก็ฉนนี้เหมือนกัน. คำว่า **อปฺปมาณ** นี้ ท่านกล่าวด้วยอำนาจแผ่กสิณนั้น ๆ ไปไม่มีประมาณ. จริงอยู่ พระโยคาวจรเมื่อแผ่กสิณนั้นด้วยใจ ย่อมแผ่ไปทั่วทีเดียว ไม่ถือประมาณว่า นี่เป็นตอนต้นของกสิณนั้น นี่เป็นตอนกลาง. ในบทว่า **วิญฺญาณกสิณ** นี้ วิญฺญาณเป็นไปในอากาศที่เพิกกสิณจริงอย่างนั้น วิญฺญาณฉนนั้น ท่านเรียกว่าวิญฺญาณ. พึงทราบความเป็นเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ในวิญฺญาณที่เป็นไปในวิญฺญาณกสิณนั้น ก็ด้วยอำนาจอากาศที่เพิกกสิณ. นี่เป็นความสังเขปในวิญฺญาณกสิณนั้น. ส่วนกสิณมีปฐวิกสิณเป็นต้นเหล่านั้น ก็กล่าวไว้พิสดารแล้วในกัมภีร์ วิสฺสุทฺธิมรรค โดยนัยแห่งกัมมัฏฐานภาวนานั้นแล.

จบอรรถกถากสิณสูตรที่ ๕

## ๖. กาลีสสูตร

ว่าด้วยกาลีสอุบาสิกาถามปัญหาท่านพระมหากัจจายนะ

[๒๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจายนะ อยู่ที่ภูเขาศือปวัตตะ ใกล้เมืองกุรุมมะระ ในวันติชนบท ครั้งนั้นแล อุบาสิกาชื่อกาลีชาวเมืองกุรุมมะระได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ได้อภิวัตน์ท่านพระมหากัจจายนะแล้วนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระมหากัจจายนะว่า ท่านเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้ไว้ในกุมาริปัญหาวา

การบรรลุประโยชน์ เป็นความสงบแห่งหทัย

เราชานะเสนา คือ กิเลสอันมีรูปเป็นที่รัก เป็นที่

ชื่นใจแล้ว เป็นผู้เดียวพ่วงอยู่ ได้รู้โดยลำดับซึ่ง

ความสุข เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ทำความเป็นเพื่อน

ด้วยชน ความเป็นเพื่อนกับด้วยใคร ๆ ย่อมไม่ถึง

พร้อมแก่เรา ดังนี้.

ท่านเจ้าข้า เนื้อความแห่งพระพุทฺธพจน์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้โดยย่อนี้จะพึงเห็นได้โดยพิสดารอย่างไรหนอ.

ท่านพระมหากัจจายนะตอบว่า คุณอนนึ่งอหฺนิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย อันมีปฐวีกสิณสมาบัติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาแล้ว ความที่ประโยชน์มีปฐวีกสิณสมาบัติเป็นอย่างยิ่ง มีประมาณเท่าใด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้แล้วซึ่งความที่ประโยชน์มีปฐวีกสิณสมาบัติ

เป็นอย่างยิ่งนั้น ครั้นทรงรู้แล้ว ได้ทรงเห็นเบื้องต้น\* ได้ทรงเห็นโทษ\*  
ได้ทรงเห็นธรรมเครื่องสลัดออก\* ได้ทรงเห็นญาณทัสสนะว่าเป็นทาง  
และมีใช้ทาง\* การบรรลุประโยชน์ เพราะเหตุทรงเห็นเบื้องต้น เพราะ  
เหตุทรงเห็นโทษ เพราะเหตุทรงเห็นธรรมเครื่องสลัดออก เพราะเหตุ  
ทรงเห็นญาณทัสสนะว่าเป็นทางและมีใช้ทาง แห่งความที่ประโยชน์มี  
ปลุกวิกสิตสมาบัตติเป็นอย่างยิ่งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบแล้วว่า  
เป็นความสงบแห่งหทัย.

ดูก่อนน้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย  
อันมีอาปกสิณสมาบัตติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาะแล้ว.

ดูก่อนน้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย  
อันมีเตโชกสิณสมาบัตติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาะแล้ว.

ดูก่อนน้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย  
อันมีวาโยกสิณสมาบัตติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาะแล้ว.

ดูก่อนน้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย  
อันมีปีตกสิณสมาบัตติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาะแล้ว.

ดูก่อนน้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย  
อันมีโลหิตกสิณสมาบัตติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาะแล้ว.

ดูก่อนน้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย  
อันมีโอทาคกสิณสมาบัตติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาะแล้ว.

๑. สมุทัยสัง. ๒. ทุกขสัง. ๓. นิโรธสัง. ๔. มรรคสัง.



ดูก่อนน้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย อันมีวิญญูณกสิณสมาบัติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาะแล้ว.

ดูก่อนน้องหญิง สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยังประโยชน์ทั้งหลาย อันมีวิญญูณกสิณสมาบัติเป็นอย่างยิ่งให้เกิดเฉพาะแล้ว ความที่ประโยชน์ มีวิญญูณกสิณสมาบัติเป็นอย่างยิ่ง มีประมาณเท่าใด พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงรู้แล้วซึ่งความที่ประโยชน์มีวิญญูณกสิณสมาบัติเป็นอย่างยิ่งนั้น ครั้น ทรงรู้แล้ว ได้ทรงเห็นเบื้องต้น ได้ทรงเห็นโทษ ได้ทรงเห็นธรรม เครื่องสลัดออก ได้ทรงเห็นญาณทัสสนะว่าเป็นทางและมีไช้ทาง การ บรรลุประโยชน์เพราะเหตุทรงเห็นเบื้องต้น เพราะเหตุทรงเห็นโทษ เพราะ เหตุทรงเห็นธรรมเครื่องสลัดออก เพราะเหตุทรงเห็นญาณทัสสนะว่าเป็น ทางและมีไช้ทางแห่งความที่ประโยชน์มีวิญญูณกสิณสมาบัติเป็นอย่างยิ่ง นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบแล้วว่า เป็นความสงบแห่งหทัย.

ดูก่อนน้องหญิง พระพุทธพจน์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วใน กุมาริปัญญาว่า

การบรรลุประโยชน์ เป็นความสงบแห่งหทัย เรา  
ขำนะเสนา คือ กิเลสอันมีรูปเป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจ  
แล้ว เป็นผู้เดียวพึงอยู่ ได้รู้โดยลำดับซึ่งความสุข  
เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ทำความเป็นเพื่อนด้วยชน  
ความเป็นเพื่อนด้วยใคร ๆ ย่อมไม่มีแก่เรา ดังนี้.

เนื้อความแห่งพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้โดยย่อนี้ พึงเห็นโดยพิสดาร  
อย่างนี้แล.

## อรรถกถากาลีสสูตรที่ ๖

กาลีสสูตรที่ ๖ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **กุมาริปญฺหเส** ได้แก่ในคำถามของธิดามารผู้ยงสาว. **ตรัส** พระอรหันต์อย่างเดียว ด้วยบททั้งสองว่า **อตุลฺลสฺส ปตฺตติ หทยสฺส สนฺตติ** การบรรลุประโยชน์เป็นความสงบแห่งพระหฤทัย. บทว่า **เสณํ** ได้แก่ กองทัพกิเลสมีรากะเป็นต้น. บทว่า **ปิยสาครูป** ได้ชื่ออย่างนี้ ก็เพราะ กิเลสเกิดในวัตถุทั้งหลาย ที่น่ารัก และน่าชื่นใจ. บทว่า **เอโกหิ ฌายี สุขมานุโพธิ** ความว่า เราผู้เดียวเท่านั้น (รู้จักกองทัพกิเลสอย่างนี้แล้ว) จึงเข้าฌานตรัสรู้ได้โดยง่าย. บทว่า **สกุขี** ความว่า ได้แก่ ประจักษ์ธรรมที่ ถึงความเป็นประจักษ์พยาน. บทว่า **สกุขี น สมฺปชฺชติ เกนจีเม** ความว่า เราไม่มีมิตรธรรมกับใคร ๆ.

บทว่า **ปจฺจวิกฺขิตฺตสมฺมาปตฺตติปรมา โข ภคินี** **เอเก สมนฺพฺราหฺมณา** **อตุลฺลภาณิพฺพตฺเตสฺสุ** ความว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ยึดถือว่า ปฐฺวิ- กสิณสมาบัติ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสูงสุด จึงทำให้เกิด. บทว่า **ยาวตา โข ภคินี** **ปจฺจวิกฺขิตฺตสมฺมาปตฺตติปรมตา** ความว่า ความที่ประโยชน์มีปฐฺวิกสิณ สมาบัติมียอดสูงสุด ประมาณเพียงใด. บทว่า **ตทภิกฺขุณฺณาติ ภควา** ได้แก่ พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงรู้ชัดซึ่งปฐฺวิกสิณสมาบัตินั้น ด้วยความรู้ยิ่ง ซึ่งประโยชน์นั้น ด้วยพระปัญญา. บทว่า **อาทิมทฺทสฺส** ได้แก่ ได้ทรงเห็น สมุทัยสัจ. บทว่า **อาทินวมทฺทสฺส** ได้แก่ ได้ทรงเห็นทุกขสัจ. บทว่า **นิสฺสฺสรณมทฺทสฺส** ได้แก่ ได้ทรงเห็นนิโรธสัจ. บทว่า **มคฺคคามคฺคญาณ- ทสฺสนมทฺทสฺส** ได้แก่ ทรงเห็นมรรคสัจ. บทว่า **อตุลฺลสฺส ปตฺตติ** ได้แก่

การส่องเสฟประโยชน์ กล่าวคือพระอรหันต์ เพราะเห็นสัจจะ ๔ เหล่านี้ เป็นความสงบแห่งพระหฤทัย เพราะความกระวนกระวายและความเร่าร้อน สงบไปหมด.

### จบอรรถกถากาลีสสูตรที่ ๖

#### ๗. ปฐมมหาปัญญาสูตร

ว่าด้วยปัญหา อุเทศ ไวยากรณ์อย่างละ ๑ ถึง ๑๐

[๒๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้าพระภิกษุเป็นอันมากนุ่งสบงแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ลำดับนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า การจะเที่ยวไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี ก็ยังเข้านัก ฉะนั้น พวกเรา พึงเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรติยปริพาชกเถิด ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรติยปริพาชก ได้ปราศรัยกับอัญญเดียรติยปริพาชกเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พวกอัญญเดียรติยปริพาชกได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณโคดมย่อมทรงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มาเถิด เธอทั้งหลายพึงรู้ยิ่งธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ยิ่ง ๆ ธรรมทั้งปวงแล้ว จงอยู่เถิด ดังนี้ คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย แม้เราทั้งหลายก็แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลาย เหล่านี้ว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มาเถิด ท่านทั้งหลายจงรู้ยิ่งธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ยิ่ง ๆ ธรรมทั้งปวงแล้ว จงอยู่เถิด ดังนี้ คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมเทศนาหรืออนุศาสนีนี้ จะผิดแผกแตกต่างกันอย่างไรเล่า คือธรรมเทศนากับธรรมเทศนา หรืออนุศาสนีกับอนุศาสนีของพระ-

สมณ โคคม หรือของพวกเรา ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นไม่ยินดี ไม่คัดค้าน  
ภายิตของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไป  
ด้วยคิดว่า เราทั้งหลายจักรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภายิตนี้ในสำนักพระผู้มี  
พระภาคเจ้า. ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นเที่ยวบิณฑบาตในนครสาวัตถีแล้ว  
เวลาปัจฉิมกัถกลับจากบิณฑบาตแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ ที่  
ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง  
แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเช้านี้  
ข้าพระองค์ทั้งหลายมุ่งสงบแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในนคร  
สาวัตถี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ได้มีความคิดตั้งนี้ว่า การ  
จะเที่ยวไปบิณฑบาตในนครสาวัตถี ก็ยังเช้านัก ผิดจะนั้น พวกเราพึงเข้าไป  
ยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเถิด พวกข้าพระองค์ได้เข้าไปยัง  
อารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้ปราศรัยกับพวกอัญญเดียรถีย์  
ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้ว ได้นั่ง ณ  
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น  
ได้กล่าวกะข้าพระองค์ทั้งหลายว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระสมณ-  
โคคมย่อมทรงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
มาเกิด เธอทั้งหลายจงรู้อย่างธรรมทั้งปวง ครั้นรู้อย่าง ๆ ธรรมทั้งปวงแล้ว  
จึงมาเกิด ดังนี้ คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย แม้เราทั้งหลายก็แสดงธรรม  
แก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มาเกิด ท่าน  
ทั้งหลายจงรู้อย่างธรรมทั้งปวง ครั้นรู้อย่าง ๆ ธรรมทั้งปวงแล้ว จงอยู่เกิด  
ดังนี้ คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ในธรรมเทศนาหรือนุศาสนีนี้จะผิด  
แผกแตกต่างกันอย่างไรเล่า คือ ธรรมเทศนากับธรรมเทศนา หรืออนุ-

สาสนีกับอนุสาสนีของพระโคตม หรือของพวกเรา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ได้ยินดี ไม่คัดค้านภายิตของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น ครั้นแล้วลุกจากอาสนะหลีกไป ด้วยคิดว่า เราทั้งหลายจรรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภายิตนี้ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกมีวาตะอย่างนี้ เธอทั้งหลายพึงถามอย่างนี้ว่า คู่ก่อนอาวุโสทั้งหลาย ปัญหา ๑ อุเทศ ๑ ไวยากรณ์ ๑ ปัญหา ๒ อุเทศ ๒ ไวยากรณ์ ๒ ปัญหา ๓ อุเทศ ๓ ไวยากรณ์ ๓ ปัญหา ๔ อุเทศ ๔ ไวยากรณ์ ๔ ปัญหา ๕ อุเทศ ๕ ไวยากรณ์ ๕ ปัญหา ๖ อุเทศ ๔ ไวยากรณ์ ๖ ปัญหา ๗ อุเทศ ๗ ไวยากรณ์ ๗ ปัญหา ๘ อุเทศ ๘ ไวยากรณ์ ๘ ปัญหา ๙ อุเทศ ๙ ไวยากรณ์ ๙ ปัญหา ๑๐ อุเทศ ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐ เป็นอย่างไร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกถูกถามอย่างนี้แล้ว จักไม่ยังพยากรณ์ให้ถึงพร้อมได้ จักถึงความลำบากแม้อย่างยิ่ง ซ้อนเพราะเหตุไร เพราะพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกนั้นถูกถามในปัญหาอันมิใช่วิสัย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เราย่อมไม่เห็นบุคคลที่จะยังให้ยินดีได้ด้วยการพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ เว้นจากตถาคตหรือสาวกตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากสาวกของตถาคตนี้ ก็คำที่เรากล่าวว่า ปัญหา ๑ อุเทศ ๑ ไวยากรณ์ ๑ ดังนี้ เราอาศัยอะไร กล่าวแล้ว คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบในธรรม

อย่างหนึ่ง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน ในธรรมอย่างหนึ่งเป็น  
โฉน คือ สัตว์ทั้งปวงเป็นผู้มีอาหารเป็นที่ตั้ง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ  
เมื่อนำโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติ  
เห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรมอย่างหนึ่งนี้แล ย่อม  
เป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวว่า ปัญหา ๑ อุเทศ ๑  
ไวยากรณ์ ๑ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวว่า ปัญหา ๒ อุเทศ ๒ ไวยากรณ์ ๒ ดังนี้ เรา  
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อนำโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุ  
ประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๒ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน  
ในธรรม ๒ อย่างเป็นโฉน คือ ในนาม ๑ ในรูป ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้ง  
หลาย ภิกษุเมื่อนำโดยชอบ คลายกำหนด โดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ  
มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๒ อย่างนี้  
แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวว่า ปัญหา ๒  
อุเทศ ๒ ไวยากรณ์ ๒ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวว่า ปัญหา ๓ อุเทศ ๓ ไวยากรณ์ ๓ ดังนี้ เรา  
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อนำโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุ  
ประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๓ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ใน  
ปัจจุบัน ในธรรม ๓ อย่างเป็นโฉน คือ ในเวทนา ๓ คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ภิกษุเมื่อนำโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดย  
ชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม

๓ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวว่  
ปัญหา ๓ อุเทศ ๓ ไวยากรณ์ ๓ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวว่ ปัญหา ๔ อุเทศ ๔ ไวยากรณ์ ดังนี้ เรา  
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุ  
ประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๔ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ใน  
ปัจจุบัน ในธรรม ๔ อย่างเป็นไฉน คือ ในอาหาร ๔ คุณก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนด โดยชอบ หลุดพ้นโดย  
ชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุผลโดยชอบ ในธรรม ๔ อย่างนี้  
แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวว่ ปัญหา ๔  
อุเทศ ๔ ไวยากรณ์ ๔ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวว่ ปัญหา ๕ อุเทศ ๕ ไวยากรณ์ ๕ ดังนี้ เรา  
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุ  
ประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๕ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ใน  
ปัจจุบัน ในธรรม ๕ อย่างเป็นไฉน คือ ในอุปทานจันท์ ๕ คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้น  
โดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม  
๕ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวว่  
ปัญหา ๕ อุเทศ ๕ ไวยากรณ์ ๕ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวว่ ปัญหา ๖ อุเทศ ๖ ไวยากรณ์ ๖ ดังนี้ เรา  
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลาย

กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุ  
ประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๖ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ใน  
ปัจจุบัน ในธรรม ๖ อย่างเป็นไฉน คือ ในอายตนะภายใน ๖ คู่ก่อน  
ภิกขุทั้งหลาย ภิกขุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดย  
ชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๖  
อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวว่ ปัญหา ๖  
อุเทศ ๖ ไวยากรณ์ ๖ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวว่ ปัญหา ๗ อุเทศ ๗ ไวยากรณ์ ๗ ดังนี้ เรา  
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คู่ก่อนภิกขุทั้งหลาย ภิกขุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุ  
ประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๗ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ใน  
ปัจจุบัน ในธรรม ๗ อย่างเป็นไฉน คือ ในวิญญูณฉลิตี ๗ คู่ก่อน  
ภิกขุทั้งหลาย ภิกขุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้น  
โดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม  
๗ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวว่  
ปัญหา ๗ อุเทศ ๗ ไวยากรณ์ ๗ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวว่ ปัญหา ๘ อุเทศ ๘ ไวยากรณ์ ๘ ดังนี้ เรา  
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คู่ก่อนภิกขุทั้งหลาย ภิกขุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุ  
ประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๘ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ใน  
ปัจจุบัน ในธรรม ๘ อย่างเป็นไฉน คือ ในโลกธรรม ๘ คู่ก่อนภิกขุ  
ทั้งหลาย ภิกขุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ



มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๘ อย่างนี้แล  
ยอมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวไว้ว่า ปัญหา ๘ อุเทศ ๘  
ไวยากรณ์ ๘ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวไว้ว่า ปัญหา ๕ อุเทศ ๕ ไวยากรณ์ ๕ ดังนี้ เรา  
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ ในธรรม  
๕ อย่าง ยอมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน ในธรรม ๕ อย่างเป็นไฉน  
คือในสัตตาวาส ๕ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุ  
ประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๕ อย่างนี้แล ยอมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้  
ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวไว้ว่า ปัญหา ๕ อุเทศ ๕ ไวยากรณ์ ๕ ดังนี้  
เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ก็คำที่เรากล่าวไว้ว่า ปัญหา ๑๐ อุเทศ ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐ ดังนี้  
เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ  
คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุด โดยชอบ บรรลุ  
ผลประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๑๐ อย่าง ยอมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ใน  
ปัจจุบัน ในธรรม ๑๐ อย่างเป็นไฉน คือ ในอกุศลกรรมมถ ๑๐ คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้น  
โดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม  
๑๐ อย่างนี้แล ยอมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน คำที่เรากล่าวไว้ว่า  
ปัญหา ๑๐ อุเทศ ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐ ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวไว้.

จบปฐมมหาปัญหาสูตรที่ ๗

## อรรถกถาปฐมมหาปัญหาสูตรที่ ๗

ปฐมมหาปัญหาสูตรที่ ๗ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อภิขานาถ ได้แก่ ฐีลัง ทำให้ประจักษ์อยู่. บทว่า อภิญญา  
แปลว่า ฐีลัง. บทว่า อิธ แปลว่า ในธรรมเทศนาหรืออนุศาสนีนี้. บทว่า  
ชมฺมเทศนาย วา ชมฺมเทศนํ ความว่า พวกเดียรถีย์กล่าวว่า พวกท่าน  
ปรารธนาธรรมเทศนาของเรากับพระธรรมเทศนาของพระสมณโคดม หรือ  
พระธรรมเทศนาของพระสมณโคดมกับธรรมเทศนาของเรา แล้วกล่าวว่า  
ต่างกัน ก็ต่างกันอย่างไรเล่า. แม้ในบทที่ ๒ ก็นัยนี้เหมือนกัน. ดังนั้น  
พวกเดียรถีย์เหล่านั้นจึงตั้งลัทธิของตนเทียบกับพระศาสนาว่ามีฐานะเสมอกัน  
เพียงด้วยคำพูด เหมือนตั้งแท่งทองที่กลวงไว้จะนั้น. บทว่า เนว อภินนุทีสุ  
ได้แก่ ไม่รับรองว่าข้อนั้นเป็นอย่างนั้น. บทว่า น ปฏิกโกสิสุ ได้แก่  
ไม่ปฏิเสธว่า ข้อนี้ไม่เป็นเช่นนั้น. เพราะเหตุไร. ได้ยินว่า พวกภิกษุ  
เหล่านั้น ไม่รับรอง ด้วยคิดว่า ขึ้นชื่อว่าพวกเดียรถีย์เป็นพวกคนบอด  
รู้หรือไม่รู้. ก็พูดไป. บทว่า เนว สมฺปายิสฺสนฺติ ได้แก่ จักตอบไม่ได้.

บทว่า อุตฺตริปี วิมาตํ ได้แก่ จักประสพทุกข์ยิ่งขึ้น เพราะตอบไม่  
ได้. เมื่อพวกเดียรถีย์ตอบไม่ได้ ก็เกิดทุกข์. ก็คำว่า ตํ ในบาลีว่า ยถาคํ  
ภิกฺขเว อวิสยสฺสึ นี เป็นเพียงนิบาต. บทว่า ยถา เป็นคำกล่าวถึงเหตุ.  
อธิบายว่า พวกเดียรถีย์ ถูกถามปัญหาในสิ่งที่มีไขวิสัย เพราะเหตุใด.  
บทว่า อิโต วา ปน สุตฺวา แปลว่า ก็หรือว่า ฟังจากศาสนาของเรานี้.  
จริงอยู่ เขาฟังจากศาสนานี้ คือจากพระตถาคตบ้าง จากสาวกของพระ-  
ตถาคตบ้าง. บทว่า อาราธเยเย แปลว่า ฟังยินดี. พระผู้มีพระภาคเจ้า

ทรงแสดงว่า ชื่อว่าความยินดีโดยประการอื่นไม่มี. บทว่า เอกขมุเม แปลว่า ในธรรมอย่างหนึ่ง. ทรงแสดงอุเทศด้วยบทนี้.

โดยปรนัย ทรงแสดงปัญหาด้วยบทนี้ว่า กตมสฺมี เอกขมุเม. ก็ คำว่า สพฺเพ สตฺตา อาหารภูจฺจิกา นี้ เป็นคำไวยากรณ์ตอบในข้อนี้. แม้ในปัญหาที่เหลือ ก็นัยนี้เหมือนกัน. ก็ในคำว่า สมฺมา นิพฺพิทฺต-มาโน เป็นต้น ความว่า เมื่อหน่าย คือ ถอนขึ้นด้วยนิพพิทาวิปัสสนา-ญาณ คลายกำหนดด้วยวิราคานุปัสสนาญาณ รู้อุบายแห่งการหลุดพ้น แล้ว หลุดพ้นด้วยปฏิสังขานุปัสสนาญาณ หรือหลุดพ้นด้วยสามารถ อธิโมกษ์ กระทำความตกลงใจโดยชอบ คือโดยเหตุ โดยนัย. ชื่อว่า มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ เพราะกำหนดด้วยความเกิดและความเสื่อมแล้ว เห็นเบื้องต้นเบื้องปลาย. บทว่า สมฺมตฺตถาภิสเมจฺจ ได้แก่ ตรัสรู้ ประโยชน์แห่งสภาวะโดยชอบ ด้วยญาณ. บทว่า ทุกฺขสฺสฺสนิกโร โหติ ได้แก่ กระทำที่สุดแห่งวิภูทุกข์ทั้งสิ้น. บทว่า สพฺเพ สตฺตา ได้แก่ สัตว์ทุกชนิด ในภพทุกภพ มีกามภพ เป็นต้น มีสัญญาภพ เป็นต้น. และมีเอกโวการภพ เป็นต้น. บทว่า อาหารภูจฺจิกา ได้แก่ สัตว์ทั้งปวงชื่อว่า อาหารภูจฺจิกา เพราะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร. ธรรมอย่างหนึ่งชื่อว่า อาหาร เพราะเป็นเหตุตั้งอยู่แห่งสัตว์ทั้งปวง ด้วยประการฉะนี้. ในธรรมอย่างหนึ่งนั้น. ถามว่า ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น คำใดตรัสว่า เทพอสัญญีสัตว์ ไม่มีเหตุ ไม่มีอาหาร ไม่มีผัสสะ เป็นต้น คำนั้น ก็ผิดมิใช่หรือ. ตอบว่า ไม่ผิด. เพราะฉนของอสัญญีสัตว์เหล่านั้น ย่อมเป็นอาหาร. ถามว่า แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้คำว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ เหล่านี้ แม้นี้ ก็ผิดนะสิ. ตอบว่า ไม่ผิด. เพราะในพระสูตรนั้น ธรรมทั้งหลาย

ที่มีลักษณะเป็นอาหาร ตรัสว่า อาหารโดยตรง. ส่วนในพระสูตรนี้  
ปัจจัยทั้งหลายตรัสว่าอาหาร โดยอ้อม. จริงอยู่ ปัจจัยแห่งธรรมทั้งหมด  
ควรได้ชื่อว่าอาหาร ด้วยว่า ปัจจัยนั้นยังผลใด ๆ ให้เกิด ก็ชื่อว่าย่อมนำ  
ผลนั้น ๆ มา เพราะฉะนั้น ปัจจัยท่านจึงเรียกว่า อาหาร. ด้วยเหตุนี้  
นั่นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า  
แม้วิชชาก็มีอาหาร ไม่กล่าวว่า ไม่มีอาหาร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อะไร  
เล่าเป็นอาหารของวิชชา ควรจะกล่าวว่า นิเวศน์ ๕. ในพระสูตรนี้ ทรง  
ประสงค์เอาปัจจัยอาหารนี้. ก็เมื่อทรงถือเอาปัจจัยอาหารอย่างหนึ่งแล้ว ทั้ง  
อาหารโดยอ้อม ทั้งอาหารโดยตรง ก็เป็นอันทรงถือเอาทั้งหมดเลย. ใน  
อสัญญภพนั้น ก็ย่อมได้ปัจจัยอาหาร. เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอุปบัติ สัตว์  
ทั้งหลายบวชในลัทธิเดียรฉัตร ทำบริกรรมในวาโยกสิณ ทำฌานให้บังเกิด  
ออกจากฌานนั้นแล้ว เกิดชอบใจ พอใจว่า จิตนี้หนอ ไม่มีจิตเสียได้  
น่าจะดี เพราะอาศัยจิต จึงเกิดทุกข์ มีการฆ่า การจองจำเป็นต้นเป็น  
ปัจจัย เมื่อไม่มีจิต ทุกข์นั้นก็ไม่มี ดังนี้ แล้วยังไม่เสื่อมฌาน ทำกาละ  
[ตาย] ก็บังเกิดในอสัญญภพ. อิริยาบถอันใด อันผู้ใดตั้งไว้แล้วใน  
มนุษยโลก ผู้นั้นบังเกิดตามอิริยาบถนั้น เป็นเสมือนรูปจิตรกรรมตั้งอยู่  
๕๐๐ กัป เป็นเหมือนนอนนานถึงเพียงนี้ฉะนั้น. เหล่าสัตว์เห็นปานนี้  
ก็ได้ปัจจัยเป็นอาหาร. จริงอยู่ สัตว์เหล่านั้น เจริญฌานใด ๆ เกิดแล้ว  
ฌานนั้นนั่นแหละเป็นปัจจัยของสัตว์เหล่านั้น. ลูกศรที่ยิงไป เพราะแรงเร็ว  
แห่งสายตราบใด แรงเร็วแห่งสายยังมีอยู่ ลูกศรก็ยังแล่นไปได้ตราบนั้น  
ฉับใด ตราบใดที่ปัจจัยแห่งฌานยังมีอยู่ ตราบนั้นสัตว์ทั้งหลายที่ตั้ง  
อยู่ได้ ฉะนั้น เมื่อปัจจัยแห่งฌานนั้นจบสิ้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นก็ตกไป

[คือต้องจุดไป] เหมือนลูกศรที่สิ้นแรงเร็วจะนั้น ถามว่า สัตว์นรก เหล่าใด ท่านกล่าวว่า มิใช่อาศัยผลแห่งความหมั่นเป็นอยู่ มิใช่อาศัยผล แห่งบุตรเป็นอยู่ สัตว์นรกเหล่านั้น มิอะไรเป็นอาหาร. ตอบว่า สัตว์นรก เหล่านั้นมีกรรมอย่างเดียวเป็นอาหาร. ถามว่า อาหารมี ๕ หรือ ตอบว่า ไม่ควรพูดว่าอาหารมี ๕ อาหารมีไม่ถึง ๕. ถามว่า ปัจจัยเป็นอาหารมิใช่ หรือ. ตอบว่า ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ว่า เพราะฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายบังเกิด ในนรกเพราะกรรมใด กรรมนั้นนั่นแหละเป็นอาหาร เพราะเป็นปัจจัย แห่งการตั้งอยู่ได้แห่งสัตว์เหล่านั้น เพราะเหตุนี้ ท่านหมายเอากรรมใด จึงกล่าวคำนี้ สัตว์นรกจะยังไม่ทำกาลละ ตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่ สิ้น. แม้ปรารถนาพึงการอาหาร อาหารคือคำข้าว ก็ไม่ควรขัดแย้งกันใน เรื่องอาหารนี้. ความจริง แม้น้ำลายที่เกิดขึ้นในปาก ก็สำเร็จกิจเป็น อาหารสำหรับสัตว์เหล่านั้น. ด้วยว่า น้ำลายก็เป็นทุกขเวทนียปัจจัย ปัจจัย ที่ให้เสวยทุกข์ในนรก เป็นสุขเวทนียปัจจัย ปัจจัยที่ให้เสวยสุขในสวรรค์. ด้วยเหตุนี้ ในกามภพจึงมีอาหาร ๔ โดยตรง, ในบรรดารูปภพและ อรูปภพ เว้นอสัญญภพ อาหาร ๓ ย่อมมีแก่พรหมที่เหลือ, ปัจจยาหาร ย่อมมีแก่อสัญญสัตว์และสัตว์ที่เหลือ เพราะเหตุนี้ จึงควรทราบ ว่า สัตว์ทั้งหมดตั้งอยู่ได้ด้วยอาหาร โดยทำนองนี้. ในเรื่องอาหารนั้น พึง ทำการประกอบความในที่ทุกแห่ง โดยอำนาจสัจจะ ๔ อย่างนี้ว่า อาหาร ๔ หรือปัจจยาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นทุกขสัจ. ตัณหาก่อน ๆ ซึ่งมี อาหารเป็นสมภูฐาน เป็นสมุทัยสัจ. ความไม่เป็นไปแห่งสัจจะทั้ง ๒ เป็นนิโรธสัจ. ปัญญาที่รอบรู้นิโรธสัจ เป็นมรรคสัจ.

จบอรรถกถาปฐมมหาปัญหาสูตรที่ ๗

## ๘. ทุตติยมหาปัญหาสูตร

ว่าด้วยอุบาสกชาวเมืองกชังคะละถามปัญหากชังคะละภิกษุณี

[๒๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าไผ่ ใกล้กชังคะละนคร ครั้งนั้นแล อุบาสกชาวเมืองกชังคะละมากด้วยกัน เข้าไปหา กชังคะละภิกษุณีถึงที่อยู่ อภิวัตกชังคะละภิกษุณีแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ถามกชังคะละภิกษุณีว่า ข้าแต่แม่เจ้า พระดำรัสที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ในมหาปัญหาทั้งหลายว่า ปัญหา ๑ อุเทศ ๑ ไวยากรณ์ ๑ ปัญหา ๒ อุเทศ ๒ ไวยากรณ์ ๒ ปัญหา ๓ อุเทศ ๓ ไวยากรณ์ ๓ ปัญหา ๔ อุเทศ ๔ ไวยากรณ์ ๔ ปัญหา ๕ อุเทศ ๕ ไวยากรณ์ ๕ ปัญหา ๖ อุเทศ ๖ ไวยากรณ์ ๖ ปัญหา ๗ อุเทศ ๗ ไวยากรณ์ ๗ ปัญหา ๘ อุเทศ ๘ ไวยากรณ์ ๘ ปัญหา ๙ อุเทศ ๙ ไวยากรณ์ ๙ ปัญหา ๑๐ อุเทศ ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐ ดังนี้ ข้าแต่แม่เจ้า เนื้อความแห่งพระดำรัสพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโดยย่อนี้ จะพึงเห็นโดย พิสดารได้อย่างไรหนอ.

กชังคะละภิกษุณีตอบว่า ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระดำรัสนี้ เราได้สดับรับฟังมาแล้ว ในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็หามิได้ เราได้สดับรับฟังมาแล้ว ในที่เฉพาะหน้าของภิกษุทั้งหลาย ผู้สำเร็จทางใจก็หามิได้ ก็แต่ว่าเนื้อความในพระพุทธานุญาตนี้ย่อมปรากฏ แก่เราอย่างไร ท่านทั้งหลายจงฟังเพื่อความแห่งพระพุทธานุศาสน์นั้น อย่าง นั้น จงทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว พวกอุบาสกชาวเมืองกชังคะละ รับคำของกชังคะละภิกษุณีแล้ว กชังคะละภิกษุณีได้กล่าวว่า ก็พระดำรัสที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแล้วว่า ปัญหา ๑ อุเทศ ๑ ไวยากรณ์ ๑

ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อนำโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรมอย่าง ๑ ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน ในธรรมอย่าง ๑ เป็นไฉน คือ สัตว์ทั้งปวงมีอาหารเป็นที่ตั้ง คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อนำโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรมอย่าง ๑ นี้แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วว่า ปัญหา ๑ อุเทศ ๑ ไวยากรณ์ ๑ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยข้อนี้ตรัสแล้ว.

ก็พระดำรัสที่พระองค์ตรัสว่า ปัญหา ๒ อุเทศ ๒ ไวยากรณ์ ๒ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อนำโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๒ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน ในธรรม ๒ อย่างเป็นไฉน คือ ในนาม ๑ ในรูป ๑.

ก็พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหา ๓ อุเทศ ๓ ไวยากรณ์ ๓ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อนำโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๓ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน ในธรรม ๓ อย่างเป็นไฉน คือ ในเวทนา ๓.

ก็พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหา ๔ อุเทศ ๔

ไวยากรณ์ ๔ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว คู่ก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๔ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน ในธรรม ๔ อย่างเป็นไฉน คือ ในสติปัญญา ๔ คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ ในธรรม ๔ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหา ๔ อุเทศ ๔ ไวยากรณ์ ๔ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยข้อนี้ตรัสแล้ว.

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหา ๕ อุเทศ ๕ ไวยากรณ์ ๕ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันจิตดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๕ ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน ในธรรม ๕ อย่างเป็นไฉน คือ ในอินทรีย์ ๕... ในธรรม ๖ อย่างเป็นไฉน คือ ในนิสสรณียธาตุ ๖... ในธรรม ๗ อย่างเป็นไฉน คือ ในโพฆงค์ ๗ ... ในธรรม ๘ อย่างเป็นไฉน คือ ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ... คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๘ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหา ๘ อุเทศ ๘ ไวยากรณ์ ๘ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยข้อนี้ตรัสแล้ว.

ก็พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหา ๙ อุเทศ ๙ ไวยากรณ์ ๙ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว คู่ก่อนมีอุเทศทั้งหลาย



ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลายกำหนดโดยชอบ หลุดพ้นโดยชอบ  
มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๕ อย่าง  
ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน ในธรรม ๕ อย่างเป็นไฉน คือ  
ในสัตตาวาส ๕ คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อหน่ายโดยชอบ คลาย  
กำหนดโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ  
ในธรรม ๕ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน พระดำรัส  
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหา ๕ อุเทศ ๕ ไวยากรณ์ ๕ ดังนี้  
พระองค์ทรงอาศัยข้อนี้ตรัสแล้ว ฯ

ก็พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหา ๑๐ อุเทศ ๑๐  
ไวยากรณ์ ๑๐ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว คู่ก่อนผู้มีอายุ  
ทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุดโดยชอบ  
บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๑๐ อย่าง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้  
ในปัจจุบัน ในธรรม ๑๐ อย่างเป็นไฉน คือ ในกุศลธรรม ๑๐ คู่ก่อน  
ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีจิตอันอบรมดีแล้วโดยชอบ มีปกติเห็นที่สุด  
โดยชอบ บรรลุประโยชน์โดยชอบ ในธรรม ๑๐ อย่างนี้แล ย่อมเป็น  
ผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ในปัจจุบัน พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า  
ปัญหา ๑๐ อุเทศ ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐ ดังนี้ พระองค์ทรงอาศัยข้อนี้  
ตรัสแล้ว.

คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสในมหา  
ปัญหาทั้งหลายว่า ปัญหา ๑ อุเทศ ๑ ไวยากรณ์ ๑ ฯลฯ ปัญหา ๑๐  
อุเทศ ๑๐ ไวยากรณ์ ๑๐ เราขอมรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระดำรัสที่  
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้โดยย่อนี้ โดยพิสดารอย่างนี้ ดังนี้แล คู่ก่อน

ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็แล ท่านทั้งหลายจำนงอยู่ พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วทูลสอบถามความข้อนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทรงพยากรณ์อย่างไร ท่านทั้งหลายพึงทรงจำความนั้นไว้อย่างนั้นเถิด.

พวกอุบาสกชาวเมืองชังคละรับคำว่า อย่างนั้นแม่เจ้า แล้วชื่นชมอนุโมทนาภายิตของกชังคลาภิกษุณี ลูกจากอาสนะ อภิวัตกชังคลาภิกษุณี ทำประทักษิณแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วจึงกราบทูลถ้อยคำที่สนทนากับกชังคลาภิกษุณีนั้นทั้งหมดแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดีละ ๆ กหบดีทั้งหลาย กชังคลาภิกษุณีเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก คู่ก่อนกหบดีทั้งหลาย ถ้าแม่ท่านทั้งหลาย พึงเข้ามาหาเราแล้ว ถามเนื้อความนี้ไซ้ แม่เราก็พึงพยากรณ์เนื้อความเหมือนอย่างทีกกชังคลาภิกษุณีพยากรณ์แล้ว และเนื้อความของคำนั้น คือนี้แหละ ท่านทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความไว้อย่างนั้นแหละ.

### จบพุทธนิมิตปัญหาสูตรที่ ๘

#### อรรถกถาพุทธนิมิตปัญหาสูตรที่ ๘

พุทธนิมิตปัญหาสูตรที่ ๘ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า กชังคลาย์ ได้แก่ นครมีชื่ออย่างนี้. บทว่า กชังคลา แปลว่า ชาวชังคลานคร. บทว่า มหาปญฺเฑสุ ได้แก่ ปัญหาที่กำหนดข้อความใหญ่ ๆ. บทว่า ยถาเมตฺถ ขายติ ความว่า ปรากฏแก่ข้าพเจ้าในข้อนี้โดยประการใด. บทว่า สมฺมาสุภาวิทิจฺจุโต ได้แก่ ผู้มีจิตอบรมด้วยดี โดยเหตุ โดยนัย. บทว่า เอโส เจว ตสฺส อตุโธ ความว่า ปัญหา

เป็นต้นว่า จตุตถาโร ฐมฺมา ธรรม ๔ ประการ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงวิสัชนา ว่า จตุตถาโร อาหารา อาหาร ๔ อย่าง ดังนี้เป็นต้น ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น เพราะเหตุนี้เมื่อกำหนดรู้อาหาร ๔ แล้ว สติปัฏฐาน ๔ ก็เป็นอันอบรมแล้ว และเมื่ออบรมสติปัฏฐาน ๔ แล้ว อาหาร ๔ ก็เป็นอันกำหนดรู้แล้ว ฉะนั้น ในปัญหาคำนี้ จึงต่างกันแต่เพียงพยัญชนะเพราะความมดงามแห่งเทศนาเท่านั้น ส่วนใจความก็อันเดียวกันนั่นเอง ในธรรมมีอินทรีย์เป็นต้น ก็เช่นนี้เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ ตรัสว่า นั้นนั่นแล เป็นใจความแห่งภยิตสังเขปของตถาคตนั้น. จริงอยู่ ว่าโดยความแม่ทั้ง ๒ คำนั้น ก็เป็นเหมือนนทองที่กลวงในภายในฉะนั้น.

จบอรรถกถาพุทธนิมิตตปัญหาสูตรที่ ๘

## ๘. ปฐมโกศลสูตร

ว่าด้วยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแก้คำกล่าวคู่

ของสมระพราหมณ์นอกศาสนา

[๒๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย กาสีและโกศลชนบทมีประมาณเท่าใด แวนแคว้นของพระเจ้าปเสนทิโกศลมีประมาณเท่าใด พระเจ้าปเสนทิโกศล ประชาชนกล่าวว่า เป็นผู้เลิศในกาสีและโกศลชนบท และแวนแคว้นประมาณเท่านั้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่โดยแท้ ความแปรปรวนมีอยู่แม้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในความดำรงอยู่ในสมัตตินั้น เมื่อหน่ายในความดำรงอยู่ในสมัตตินั้น ย่อมคลายกำหนดในความเลิศแห่งสมัตติ จะป่วยกล่าวไปไปในสิ่งที่เลวเล่า.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ย่อมหมุนเวียนส่อง  
ทิศให้ไฟโรจน์อยู่ในที่มีประมาณเท่าใด โลกธาตุหนึ่งมีอยู่ในที่มีประ-  
มาณเท่านั้น ในโลกธาตุหนึ่งนั้นดวงจันทร์พันดวง ดวงอาทิตย์  
พันดวง ขุนเขาสีเนรุหนึ่งพัน ชมพูทวีปพันทวีป อมรโคยานพันทวีป  
อูตตรกुरुพันทวีป ปุพพิเทหะพันทวีป มหาสมุทรสี่พัน เทวโลก  
ชั้นมหาราชสี่พัน ชั้นจาคุมหาราชิกาหนึ่งพัน ชั้นดาวดึงส์หนึ่งพัน  
ชั้นยามาหนึ่งพัน ชั้นคูลิตหนึ่งพัน ชั้นนิมมานรดีหนึ่งพัน ชั้นปรนิมมิต-  
วสวัตดีหนึ่งพัน ชั้นพรหมโลกหนึ่งพัน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พันโลก-  
ธาตุมีประมาณเท่าใด ท้าวมหาพรหม โลกกล่าวว่าเป็นผู้เลิศในพันโลกธาตุ  
นั้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่ ความแปรปรวนก็มีอยู่แม้  
แก่ท้าวมหาพรหม คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้  
ย่อมหน่ายแม้ในพันโลกธาตุนั้น เมื่อหน่ายในพันโลกธาตุนั้น ย่อมคลาย  
กำหนดในความเป็นผู้เลิศ จะป่วยกล่าวไปใยในสิ่งที่เลวเล่า.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยที่โลกนี้พินาศมีอยู่ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
เมื่อโลกพินาศอยู่ สัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปในพรหมโลก ชั้นอาภัสสระ  
โดยมาก สัตว์เหล่านั้นเป็นผู้สำเร็จแล้วด้วยใจ มีปิติเป็นภักษา มีแสงสว่าง  
ในท้อง เทียวไปได้ในอากาศ มีปกติดำรงอยู่ได้ด้วยดี ย่อมดำรงอยู่  
ในพรหมโลกชั้นอาภัสสระนั้น ตลอดกาลชียาวนาน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
เมื่อโลกพินาศอยู่ อาภัสสระเทพทั้งหลาย โลกกล่าวว่าเป็นผู้เลิศ คู่ก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่แท้ ความแปรปรวนก็มีแม้แก่  
ลาภัสสระเทพทั้งหลาย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่าง  
นี้ ย่อมหน่ายแม้ในพรหมโลกชั้นอาภัสสระนั้น เมื่อหน่ายในพรหมโลกชั้น

อาภัสสระนั้น ย่อมคลายกำหนดในความเป็นผู้เลิศ จะป่วยกล่าวไปใยในสิ่ง  
ที่เลวเล่า.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บ่อเกิดแห่งกสิณ ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการ  
เป็นไฉน คือ บุคคลผู้หนึ่ง ย่อมจำปฐวิกสิณในเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้อง  
ขวาง ไม่มีสอง หาประมาณมิได้ บุคคลผู้หนึ่งย่อมจำอาโปกสิณ ... บุคคล  
ผู้หนึ่งย่อมจำเตโชกสิณ... บุคคลผู้หนึ่งย่อมจำวาโยกสิณ... บุคคลผู้หนึ่ง  
ย่อมจำนิตกสิณ... บุคคลผู้หนึ่งย่อมจำปีตกสิณ... บุคคลผู้หนึ่งย่อมจำ  
โลหิตกสิณ ... บุคคลผู้หนึ่งย่อมจำโอทาทกสิณ... บุคคลผู้หนึ่งย่อมจำ  
อากาศกสิณ ... บุคคลผู้หนึ่งย่อมจำวิญญานกสิณในเบื้องบน เบื้องต่ำ  
เบื้องขวาง ไม่มีสอง หาประมาณมิได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บ่อเกิดแห่ง  
กสิณ ๑๐ ประการนี้แล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาบ่อเกิดแห่งกสิณ ๑๐  
ประการนี้ วิญญานกสิณในเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง  
หาประมาณมิได้ ที่บุคคลผู้หนึ่งจำได้ เป็นยอด สัตว์ทั้งหลาย แม้ผู้มี  
สัญญาอย่างนี้แลมีอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่แท้  
ความแปรปรวนก็มีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลายแม้มีสัญญาอย่างนี้แล ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในบ่อเกิดแห่ง  
กสิณ เมื่อหน่ายในบ่อเกิดแห่งกสิณนั้น ย่อมคลายกำหนดในสิ่งที่เลิศ  
จะป่วยกล่าวไปใยในสิ่งที่เลวเล่า.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อภิกายตนะ ๘ ประการนี้ ๘ ประการเป็นไฉน  
คือคนหนึ่งมีรูปสัญญาในภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกเล็กน้อย ทั้งที่  
ผิวพรรณดี ทั้งที่มีผิวพรรณทราม ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เรารู้เราเห็นขำยิ  
รูปเหล่านั้น นี่เป็นอภิกายตนะประการที่ ๑.

คนหนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกไม่มีประมาณ ทั้งที่มีผิวพรรณดี ทั้งที่มีผิวพรรณทราม ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เราดูเราเห็น ย่ำยิรูปเหล่านั้น นี่เป็นอกิภายตนะประการที่ ๒.

คนหนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกเล็กน้อย ทั้งที่มีผิวพรรณดี ทั้งที่มีผิวพรรณทราม ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เราดูเรา เห็นย่ำยิรูปเหล่านั้น นี่เป็นอกิภายตนะประการที่ ๓.

คนหนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกไม่มีประมาณ ทั้งที่มีผิวพรรณดี ทั้งที่มีผิวพรรณทราม ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เราดูเราเห็นย่ำยิรูปเหล่านั้น นี่เป็นอกิภายตนะประการที่ ๔.

คนหนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกเขียว มีสีเขียว รัศมีเขียว แสงสว่างเขียว เปรียบเหมือนดอกผักตบเขียว มีสีเขียว รัศมีเขียว แสงสว่างเขียว ฉันไค หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี มีเนื้อเกลี้ยงเกลาทั้งสองข้าง เขียว มีสีเขียว รัศมีเขียว แสงสว่างเขียว ฉันไค คนหนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกเขียว มีสีเขียว รัศมีเขียว แสงสว่างเขียว ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เราดูเราเห็นย่ำยิรูปเหล่านั้น ฉันนั้น นี่เป็นอกิภายตนะประการที่ ๕.

คนหนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกเหลือง มีสีเหลือง รัศมีเหลือง แสงสว่างเหลือง เปรียบเหมือนดอกกรรณิการ์เหลือง มีสีเหลือง มีรัศมีเหลือง แสงสว่างเหลือง ฉันไค หรือเปรียบเหมือน ผ้าเมืองพาราณสี มีเนื้อเกลี้ยงเกลาทั้งสองข้าง เหลือง มีสีเหลือง มีรัศมีเหลือง แสงสว่างเหลือง ฉันไค คนหนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกเหลือง มีสีเหลือง มีรัศมีเหลือง แสงสว่างเหลือง

ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เราดูเราเห็นย่ำยีรูปเหล่านั้น ฉะนั้น นี่เป็นอภิกายตะ  
ประการ ๖.

คนหนึ่งมีรูปสัญญาในภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกแดง มีสี  
แดง รัศมีแดง แสงสว่างแดง เปรียบเหมือนดอกเสี้ยวแดง มีสีแดง รัศมี  
แดง แสงสว่างแดง ฉันไค หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี มีเนื้อ  
เกลี้ยงเกลากิ่งสองข้าง แแดง รัศมีแดง แสงสว่างแดง ฉันไค คนหนึ่ง  
มีรูปสัญญาในภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกแดง มีสีแดง มีรัศมี  
แดง แสงสว่างแดง ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เราดูเราเห็นย่ำยีรูปเหล่านั้น  
ฉะนั้น นี่เป็นอภิกายตะประการที่ ๗.

คนหนึ่งมีรูปสัญญาในภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกขาว  
มีสีขาว รัศมีขาว แสงสว่างขาว เปรียบเหมือนดาวประกายพุกษขาว มี  
สีขาว มีรัศมีขาว แสงสว่างขาว ฉันไค หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี  
มีเนื้อเกลี้ยงเกลากิ่งสองข้าง ขาว มีสีขาว รัศมีขาว แสงสว่างขาว ฉันไค  
คนหนึ่งมีรูปสัญญาในภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกขาว มีสีขาว รัศมี  
ขาว แสงสว่างขาว ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เราดูเราเห็นย่ำยีรูปเหล่านี้  
ฉะนั้น นี่เป็นอภิกายตะประการที่ ๘. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อภิกายตะ ๘ ประ  
การนี้แล บรรดาอภิกายตะ ๘ ประการนี้ อภิกายตะประการที่ ๘ คือ  
คนหนึ่งมีรูปสัญญาในภายใน เห็นรูปทั้งหลายในภายนอกขาว มีสีขาว  
มีรัศมีขาว แสงสว่างขาว ก็มีสัญญาอย่างนี้ว่า เราดูเราเห็นย่ำยีรูปเหล่า  
นั้น นี่เป็นเลิศ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้มีสัญญาอย่างนี้  
แลมีอยู่ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่แท้ ความแปรปรวน  
มีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลายแม้มีสัญญาอย่างนี้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้

ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในอภิกษยตนะนั้น เมื่อหน่ายในอภิกษยตนะนั้น ย่อมคลายกำหนดในสิ่งที่เลิศ จะป่วยกล่าวไปใยในสิ่งที่เลวเล่า.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทา ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน คือ ปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า ๑ ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว ๑ ปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้า ๑ ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทา ๔ ประการนี้แล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาปฏิปทา ๔ ประการนี้ ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็วเป็นเลิศ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แลมีอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่แท้ ความแปรปรวนมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลายแม้ปฏิบัติอย่างนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในปฏิปทานั้น เมื่อหน่ายในปฏิปทานั้นย่อมคลายกำหนดในสิ่งที่เลิศ จะป่วยกล่าวไปใยสิ่งที่เลวเล่า.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัจญา ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉน คือ คนหนึ่งยอมจำปริดตารมณ<sup>๑</sup> คนหนึ่งยอมจำมหัคคตารมณ<sup>๒</sup> คนหนึ่งยอมจำอัปมาณารมณ<sup>๓</sup> คนหนึ่งยอมจำอาภิกษยัญญาตนะ<sup>๔</sup>ว่า หน้อยหนึ่งไม่มี ดังนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัจญา ๔ ประการนี้แล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาสัจญา ๔ ประการนี้ อาภิกษยัญญาตนะที่คนหนึ่งจำได้ว่า หน้อยหนึ่งไม่มี ดังนี้ เป็นเลิศ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายแม้มีสัจญาอย่างนี้แลมีอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่แท้ ความแปรปรวนมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้มีสัจญาอย่างนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในสัจญานั้น เมื่อ

๑. กามาวจรสัจญา. ๒. รูปาวจรสัจญา. ๓. โลกุตตรสัจญา. ๔. อาภิกษยัญญาตนะ.



นายในสัญญา นั้น ย่อมคลายกำหนดในสิ่งที่เลิศ จะป่วยกล่าวไปใยในสิ่งที่เลาเล่า.

คุณอนภิกษุทั้งหลาย บรรดาทิวฐินอกศาสนา ทิวฐิวว่า ถ้าเราจักไม่ได้มีแล้วไซ้ร้อ อตภาพนี้ไม่พียงมีแก่เรา ถ้าเราจักไม่มีไซ้ร้อ ความหวังในอะไรจักไม่มีแก่เรา ดังนี้ เป็นเลิศ คุณอนภิกษุทั้งหลาย ผู้มีทิวฐินี้พียงหวังข้อนี้ได้ว่า ความที่ใจไม่ชอบในภพจักไม่มีแก่เขา และความที่ใจชอบในความดับภพจักไม่มีแก่เขา คุณอนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายผู้มีทิวฐินี้แลมีอยู่ คุณอนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่แท้ ความแปรปรวนมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลายผู้มีทิวฐินี้ คุณอนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในทิวฐินั้น เมื่อหน่ายในทิวฐินั้น ย่อมคลายกำหนดในสิ่งที่เลิศ จะป่วยกล่าวไปใยในสิ่งที่เลาเล่า.

คุณอนภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติความหมดจดในสัตว์ผู้สูงสุดมีอยู่ คุณอนภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่ก้าวล่วงอาภิกษุจัญญายตนะ โดยประการทั้งปวงเข้าถึงแนวสัญญานาสัญญายตนะอยู่นั้น เลิศกว่าบรรดาสมณพราหมณ์ผู้บัญญัติความหมดจดในสัตว์ผู้สูงสุด สมณพราหมณ์เหล่านั้นรู้ยิ่งแล้วซึ่งแนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น ย่อมแสดงธรรมเพื่อทำให้แจ้งซึ่งแนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น คุณอนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายแม้ผู้มีวาตะอย่างนี้แลมีอยู่ คุณอนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่แท้ ความแปรปรวนมีอยู่แม้แก่สัตว์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ คุณอนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในแนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น เมื่อหน่ายย่อมคลายกำหนดในสิ่งที่เลิศ จะป่วยกล่าวไปใยในสิ่งที่เลาเล่า.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งบัญญัตินิพพานอันยอดเยี่ยมในปัจจุบันมีอยู่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความหลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น เพราะรู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสาตนะ ๖ ประการ เลิศกว่าการบัญญัตินิพพานอันยอดเยี่ยมในปัจจุบันแห่งสมณพราหมณ์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมกล่าวคู่เราผู้มีวาตะอย่างนี้ ผู้กล่าวอย่างนี้ ด้วยคำไม่จริง ด้วยคำเปล่า ด้วยคำเท็จ ด้วยคำไม่เป็นจริงว่า พระสมณโคดมไม่บัญญัติความกำหนดรู้กามทั้งหลาย ไม่บัญญัติความกำหนดรู้รูปทั้งหลาย ไม่บัญญัติความกำหนดรู้เวทนาทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมบัญญัติความกำหนดรู้กามทั้งหลายด้วย ย่อมบัญญัติความกำหนดรู้รูปทั้งหลายด้วย ย่อมบัญญัติความกำหนดรู้เวทนาทั้งหลายด้วย เราเป็นผู้หายหิวแล้ว ดับแล้ว เย็นแล้ว ย่อมบัญญัติอนุपाทาปรินิพพานในปัจจุบัน.

จบปฐมโกสลดสูตรที่ ๕

## อรรถกถापฐมโกสลดสูตรที่ ๕

ปฐมโกสลดสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ยาวตา แปลว่า มีประมาณเท่าใด. บทว่า กาสีโกสลา ได้แก่ ชาวแคว้นกาสีและโกสลา. บทว่า อตุเถว อญฺญตตุตฺตํ แปลว่า ความเป็นอย่างอื่นมีอยู่. บทว่า อตุถิ วิปริณาโม แปลว่า แม้ความแปรปรวนมีอยู่. บทว่า ตสฺมีปิ นิพฺพินฺหติ ได้แก่ ย่อมระอาในภาวะเมื่อนั้น ที่ตั้งอยู่ด้วยสมบัติ. บทว่า อकुเค วิรชฺชติ ได้แก่ ย่อมคลายกำหนด แม้ในภาวะเป็นพระเจ้าโกศลอันเลิศด้วยสมบัติ. บทว่า ปเคว หินฺสฺมี

ความว่า จะป่วยกล่าวไปใยในกามคุณ ๕ ของเหล่ามนุษย์นอกนี้ ที่ทราบดีกว่าอย่างแรกนั้นแล. บทว่า มโนมยา แปลว่า อันบังเกิดด้วยใจที่ สัมปยุตด้วยฌาน.

บทว่า พาราณเสยฺยกัม แปลว่า อันเกิดขึ้นในกรุงพาราณสี. จริงอยู่ในกรุงพาราณสีนั้น แม่น้ำก็อ่อน กลุ่มเสี้ยนค้ำยก็ดี การทอก็ดี ก็ทำกันด้วยความฉลาด แม่น้ำก็สะอาด จืดสนิท. บทว่า อุทโทภาควิมภุจํ ได้แก่ ปราภฏว่าเกลี้ยงเกลาทั้ง ๒ หน้า ละมุนละไม สดใส. ตรีสปฏิปทา ๔ คละกันทั้งโลกิยะและโลกุตระ.

บรรดาสัจจะทั้งหลาย สัจจะที่ ๑ คือ กามาวจรสัจจะ สัจจะที่ ๒ คือ รูปาวจรสัจจะ สัจจะที่ ๓ คือ โลกุตระสัจจะ สัจจะที่ ๔ คือ อากิญจัญญายตนสัจจะ. แต่เพราะเหตุที่สัจจะนั้นชักมาว่าเป็นยอด มิได้ทรงบัญญัติสัจจะอื่นนอกจากนั้น ฉะนั้น จึงตรัสว่าเลิศ. บทว่า พาหิรกาณํ ได้แก่ ทิฏฐิที่เป็นไปภายนอกพระศาสนา. บทว่า โน จสุตฺโน จ เม ลียา ความว่า ถ้าเราไม่ได้มีมาแล้วในอดีต แม้ปัจจุบัน อรรถภาพนี้ของเรา ก็ไม่มี. บทว่า ภวิสฺสามิ น เม ภวิสฺสตี ความว่า แม้ถ้าในอนาคต เราจักไม่มีไซ้ร้ ความกังวลอะไรของเรา ก็จักไม่มี.

บทว่า อकुเล วิรชฺชตี ได้แก่ ย่อมคลายความกำหนัดในอุจเฉททิฏฐิ. จริงอยู่ อุจเฉททิฏฐิ ชื่อว่าเป็นเลิศเพราะเป็นเครื่องเผาพระนิพพานในพระศาสนา. บทว่า ปรมยกุขวิสฺสุทฺธี ได้แก่ ความหมดจดในสัตว์สูงสุด คำนี้นี้เป็นชื่อของเนวสัจจะนาสัจจะยตนสมาบัติ. แท้จริง อากิญจัญญายตนะ ชื่อว่าเลิศ เพราะเป็นปทัฏฐานแห่งวิปัสสนา เนวสัจจะนาสัจจะยตนะชื่อว่าเลิศ เพราะมีอายุยืนแล.

บทว่า **ปรมทิฏฐมมนิพพาน** แปลว่า นิพพานอันยอดเยี่ยมในอรรถภาพ  
นี้แน่แล. บทว่า **อนุปาทาวิโมกฺโข** ได้แก่ ความหลุดพ้นแห่งจิต เพราะ  
ไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน ๔. คำนี้เป็นชื่อของพระอรหันต์. บทว่า **ปริณฺย**  
ได้แก่ การก้าวล่วง. ในคำนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติการ  
กำหนดรู้กามทั้งหลายด้วยปฐมฌาน ทรงบัญญัติการกำหนดรู้รูปทั้ง  
หลาย ด้วยอรุปาจวรรณานทั้งหลาย ทรงบัญญัติการกำหนดรู้เวทนาทั้งหลาย  
ด้วยอนุปาทาปรินิพพาน. ก็พระนิพพาน ชื่อว่ากำหนดรู้เวทนาทั้งหลาย  
เพราะละเวทนาได้หมด. บทว่า **อนุปาทาปรินิพพาน** ได้แก่ อปฺปิจยปริ-  
นิพพาน นิพพานที่หาปัจจัยมิได้. แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อตรัสพระ-  
สูตรนี้ ทรงเห็นภิกษุ ๕๐๐ รูป อยากสีก จึงตรัสเพื่อบรรเทาความอยาก  
สีกของภิกษุเหล่านั้น. ภิกษุแม้เหล่านั้น บรรเทาความอยากสีกได้แล้ว  
ชำระญาณตามกระแสเทศนา ก็เป็นโสดาบัน ต่อมา เจริญวิปัสสนา ก็  
บรรลุพระอรหันต์แล.

### จบอรรถกถาปฐมโกสลสูตรที่ ๕

#### ๑๐. ทุติยโกสลสูตร

ว่าด้วยพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า

[๓๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหาร  
เชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็โดย  
สมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จกลับจากการรบชนะสงครามมาแล้ว  
มีพระราชประสงค์อันได้แล้ว ครั้งนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จ

ไปยังอาราม เสด็จไปโดยพระราชยานเท่าที่ยานจะไปได้ เสด็จลงจากยานแล้ว เสด็จไปด้วยพระบาทเข้าไปสู่อาราม.

ก็โดยสมัยนั้น ภิกษุมากรูปเดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ครั้งนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นแล้วได้ตรัสถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในที่ไหนหนอ ด้วยว่าดิฉันประสงค์จะเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ขอถวายพระพร ขอมหาบพิตรจงเสียบเสียงเสด็จเข้าไปยังพระวิหารซึ่งมีประตูปิดนั้นแล้ว ไม่รีบด่วน เสด็จเข้าไปยังระเบียบง ทรงกระแอม ทรงเคาะออกเฝ้าประตูเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าจักทรงเปิดประตูรับ ขอถวายพระพร ครั้งนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงเสียบเสียง เสด็จเข้าไปยังวิหารที่มีประตูปิดนั้น ครั้นแล้วมิได้ทรงรีบด่วน เสด็จเข้าไปยังระเบียบงแล้ว ทรงกระแอม ทรงเคาะออกเฝ้าประตู พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปิดประตูรับ ครั้งนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศล เสด็จเข้าไปสู่วิหาร ชบพระเสียรสที่พระบาททั้งคู่ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจู้บพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยพระโอษฐ์ ทรงนวดด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง และทรงประกาศพระนามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันคือพระเจ้าปเสนทิโกศล หม่อมฉันคือพระเจ้าปเสนทิโกศล.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า คุณอนมหาบพิตร มหาบพิตรทรงเห็นอำนาจประโยชน์อะไรเล่า จึงทรงทำความนบนอบอย่างยิ่ง มอบถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในสรีระนี้.

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นความกตัญญูกตเวที จึงทำความนบนอบอย่างยิ่ง ถวายความนับถือ

อันประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อเกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก ทรงยังชนหมู่มากให้ดำรงอยู่ในอริยธรรม คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณธรรม ความเป็นผู้มีกุศลธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แม้นี้แล จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้มีศีล มีศีลอันเจริญ มีศีลอันประเสริฐ มีศีลเป็นกุศล ทรงเป็นผู้ประกอบแล้วด้วยกุศลศีล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แม้นี้แล จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ทรงเสนาสนะอันสงัดซึ่งตั้งอยู่แนวป่า ตลอดกาลนาน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แม้นี้แล จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและเกศขบิหารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ตามมีตามได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แม้นี้แล จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า .

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี ทรงเป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แม่น้ำแฉะ จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งกถาเป็นเครื่องขัดเกลตาอย่างยี่ เป็นที่สบายแห่งการเที่ยวไปแห่งจิต คือ อับปัจจกถา สันตุฎฐิกถา ปวิเวกกถา อสังสัคคกถา วิริยารัมภกถา สีลกถา สมาธิกถา ปัญญาภกถา วิมุตติญาณทัสสนกถา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แม่น้ำแฉะ จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งฉาน ๔ อันมีในจิตยี่ เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แม่น้ำแฉะ จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถือประกอบด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏก์ปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏก์ปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏวิวัฏก์ปเป็นอันมาก

บ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุข เสวยทุกข์อย่างนี้ มีกำหนดอายุเพียงเท่านี้ ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็เป็นผู้ มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวย- สุขเสวยทุกข์อย่างนี้ มีกำหนดอายุเพียงเท่านี้ ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ มาเกิดในภพนี้ ทรงระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้ง อกุศล ด้วยประการฉะนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจ ประโยชน์แม่นี้แล จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออัน ประการด้วยเมตตาเห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุมนุษย์ ย่อมทรงรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไป ตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ชีตถิการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ประ- ครอบด้วยกายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็น สัมมาทิฎฐิ ชีตถิการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง สுகคติโลกสวรรค์ ย่อมทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประ- ณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอัน บริสุทธิ์ล่วงจักขุมนุษย์ ย่อมทรงรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมด้วย ประการฉะนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์แม่นี้



แล จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตา  
เห็นปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ  
ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยพระปัญญา  
อันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์แม่นี้แล  
จึงทำความนอบน้อมอย่างยิ่ง ถวายความนับถืออันประกอบด้วยเมตตาเห็น  
ปานนี้ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเป็นผู้มีกิจมาก มีกรรมชยะมาก ขอ  
ถวายบังคมลาไป ณ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนมหาบพิตร  
ขอมหาบพิตรทรงสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด ครั้งนั้นแล พระเจ้า  
ปเสนทิโกศลเสด็จลุกขึ้นจากอาสน์ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรง  
ทำประทักษิณแล้ว เสด็จกลับไป.

จบทุกติยโกศลสูตรที่ ๑๐

จบมหาวรรคที่ ๓

อรรถกถาทุกติยโกศลสูตรที่ ๑๐

ทุกติยโกศลสูตรที่ ๑๐ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อูโยธิกาย นินฺวตุโต โหติ ความว่า เสด็จกลับจากการรบ.

บทว่า ลทุธาธิปฺปาโย ความว่า ได้ยินว่า พระเจ้ามหาโกศล เมื่อถวาย  
พระธิดาแก่พระเจ้าพิมพิสาร ก็พระราชทานหมู่บ้านกาสิคาม ซึ่งมีรายได้  
จำนวนหนึ่งแสน ระหว่างแคว้นของพระราชาทองสองแก่พระธิดา. เมื่อ  
พระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระชนกแล้ว แม้พระมารดาของพระองค์

ไม่นานนักก็ทิวศตด้วยความเศร้าโศกเหตุวิปโยคถึงพระราชสวามี. ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงดำริว่า พระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระชนกชนนี กาสีคามก็ควรตกเป็นสมบัติของพระบิดาเรา จึงทรงสร้างหอรบเพื่อต้องการกาสีคามนั้น. ดังนั้น เพื่อประสงค์หมู่บ้านนั้น พระเจ้าลุมและพระเจ้าหลาน ทั้งสองพระองค์ จึงทรงยกจตุรคินีเสนากองทัพ ๒ เหล่า ออกรบกัน. ในสงครามนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงพ่ายแพ้ ๒ ครั้ง จึงเสด็จกลับเข้าพระนคร ครั้งที่ ๓ ทรงดำริว่า เราจะพึงชนะได้อย่างไรหนอ ทรงรู้อาการที่ควรรบด้วยวิธีสอดแนม. จึงทรงแสดงกองทัพล้อมทั้งสองข้างจับพระเจ้าอชาตศัตรูไว้ได้ในทันที จึงทรงได้ชื่อว่า ทรงสมพระประสงค์ เพราะทรงได้ชัยชนะสมประสงค์.

บทว่า เยนราโม เตน ปายาลิ ความว่า ทรงให้ตั้งค่ายลอบช้อนอกพระนคร ทรงพระดำริว่า ชาวพระนครระดับประดาพระนครอยู่เพียงใด เราจักถวายบังคมพระศาสดาเพียงนั้น ก็ตั้งแต่เวลาที่เข้าพระนครแล้วก็จะเนินช้า ทรงมีหมู่อำมาตย์แวดล้อม แล้วเสด็จไปทางพระอาราม แล้วเสด็จเข้าไปยังพระอาราม. ถามว่า เสด็จเข้าไปเวลาไร ตอบว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ ผู้กลับจากบิณฑบาตเสด็จเข้าพระคันธกุฎี และเมื่อภิกษุสงฆ์รับพระโอวาทแล้ว เข้าไปยังที่พักกลางคืนและที่พักกลางวันของตน ๆ.

บทว่า จงฺกมฺหุติ ถามว่า ภิกษุทั้งหลายกำลังจงกรมกันในเวลานั้นเพราะเหตุไร. ตอบว่า ภิกษุเหล่านั้นจงกรมกันเวลากลางวัน เพื่อบรรเทาถิ่นมิทระความง่วงเหงาหาวนอน ซึ่งมีการฉันโภชนะอันประณีตเป็นปัจจัย. จริงอยู่ เหล่าภิกษุเช่นนั้นจงกรมภายหลังฉันอาหารอาบน้ำ

ชำระทั่วตัวแล้ว จึงนั่งกระทำสมณธรรม จิตจึงจะมีอารมณ์เป็นอันเดียว. บทว่า เยน เต ภิกขุ ความว่า นัยว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้น ทรงดำริว่า พระสุคตประทับอยู่ไหน เสด็จมาตรวจดูทั่วบริเวณด้วยมีพระประสงค์จะเข้าไปทูลถาม ทอดพระเนตรเห็นเหล่าภิกษุผู้ถือบั้งสุกุลิภุคังคักำลังจงกรม ณ ที่จงกรมใหญ่ เหมือนช้างในป่า จึงเสด็จเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น. ท่านหมายเอาชื่อนั้นจึงกล่าวคำนี้ไว้.

บทว่า ทสฺสนกามา แปลว่า ต้องการจะเฝ้า. ภิกษุทั้งหลายหมายเอาพระคันธกฺฎิ จึงกล่าวว่า วิหาโร พระวิหาร. บทว่า อตรมานิ แปลว่า ไม่รีบด่วน อธิบายว่า ค่อยๆ วางพระบาทลงบนที่พอควรแก่พระบาท มิให้ทรายอันเปรียบด้วยแก้วมุกดา หรือเถาอย่างทรายอันเรียบเสมอกันดีต้องเสียหาย. บทว่า อาพินฺนํ ได้แก่ ระเบียบ. บทว่า อคฺคพํ ได้แก่ บานประตู. บทว่า อุกฺกาสิตฺวา แปลว่า ทำเสียงกระแอม. บทว่า อาโกฏฺเฐหิ ท่านอธิบายว่า เอาปลายเล็บเคาะค่อย ๆ ใกล้เคียง ๆ ช่องดาลนิดหน่อย. เขาว่าพวกอมนุษย์เคาะประตูสูงเกินไป พวกที่มชาติ [เช่นงู] เคาะต่ำเกินไป พระเจ้าปเสนทิโกศลเคาะอย่างนั้น ฟังทรงเคาะตรงกลางใกล้เคียงช่องดาล เพราะฉะนั้นอาจารย์บางพวกแสดงกล่าวว่าเป็นธรรมเนียมการเคาะประตู.

บทว่า วิวริ ภควา ทฺวาริ ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่เสด็จลุกขึ้นไปเปิดพระทวาร แต่ทรงเหยียบพระหัตถ์ตรัสว่า เปิดได้. แต่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระดำริว่า เมื่อพระองค์ให้ท่านมาหลายโกฏิก็ไปไม่เคยทำงานเปิดประตูด้วยมือตนเอง พระทวารเปิดเอง แต่เพราะเหตุที่พระทวารนั้นเปิดด้วยพระหัตถ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ฉะนั้น จึงควรกล่าวว่า วิวริ ภควา ทฺวาริ พระผู้มีพระภาคเจ้า (มิได้เสด็จลุกขึ้นไป) ทรงเปิดพระทวาร.

บทว่า เมตตูปหาริ ได้แก่ การน้อมเข้าไปทางกายและวาจาอันประกอบ  
ด้วยเมตตา. บทว่า กตญญุตติ ความว่า ก็พระราชาพระองค์นี้ แต่ก่อนทรง  
มีพระสตรีระอ้วน เสวยข้าวสุกทะนานหนึ่ง. ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า  
ทรงประทานโอวาทแก่ท้าวเธออย่างนี้ว่า.

มनुชสูต สทา สติมโต มตฺตํ ขานโต ลทฺฐโภชน

ตมฺภสูต ภวนฺติ เวทนา สณฺฑิกํ ชีรติ อายุपालยํ

คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในโภชนะที่ได้

แล้ว เขาก็มีเวทนาเบาบาง อาหารที่บริโภค ก็ค่อย ๆ

ย่อย รักษาอายุไว้ได้.

ท้าวเธอตั้งอยู่ในพระโอวาทนี้ ลดอาหารทีละน้อย ๆ ทุก ๆ วัน จน  
คงที่อยู่ ตรงที่มีข้าวสุกหนึ่งทะนานเป็นอย่างสูงมาโดยลำดับ แม้พระวรกาย  
ของท้าวเธอก็เบามั่นคง ท้าวเธอทรงหมายเอาอุปการะที่พระผู้มีพระภาค-  
เจ้าทรงกระทำแล้วนั้นจึงกราบทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์เห็นความ  
กตัญญูกตเวทีแล. บทว่า อริยฉาเย ได้แก่ มรรคพร้อมทั้งวิปัสสนา.  
บทว่า พุทฺฐสึโล ได้แก่ ผู้มีศีลอันจำเริญ. บทว่า อริยสึโล ได้แก่ ผู้  
ประกอบด้วยศีลอันมิใช่ของปุถุชน. บทว่า กุสฺลสึโล ได้แก่ ผู้ประกอบ  
ด้วยศีลทั้งหลายอันไม่มีโทษ. บทว่า อารญฺญโก ความว่า ท้าวเธอเมื่อ  
ทรงแสดงว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้เกิดก็เกิดในป่า แม้ตรัสรู้ก็ตรัสรู้ใน  
ป่า แม้อยู่ในพระคันธกุฎีเฉกเช่นเทพวิมาน ก็ประทับอยู่ในป่าเหมือน  
กัน จึงกราบทูลอย่างนี้. คำที่เหลือในทุก ๆ บท มีข้อความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาทุคฺยโกสลสูตรที่ ๑๐

จบมหาวรรคที่ ๓

**รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ**

๑. สี่หสูตร ๒. อธิมุตติสูตร ๓. กายสูตร ๔. จุนทสูตร
๕. กสิณสูตร ๖. กาลิสูตร ๗. ปฐมมหาปัญหาสูตร ๘. ทุติยมหา-
- ปัญหาสูตร ๙. ปฐมโกสลสูตร ๑๐. ทุติยโกสลสูตร.

## อุปาลิวรรคที่ ๔

### ๑. ปฐมอุปาลิสสูตร

ว่าด้วยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการ

ทรงบัญญัติสิกขาบทและแสดงปาติโมกข์

[๓๑] ... ครั้งนั้นแล ท่านพระอุบาลีได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตทรงอาศัยอำนาจประโยชน์เท่าไรหนอแล จึงทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนอุบาลี ตถาคตอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการแล จึงบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย. ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เพื่อความตั้งอยู่ด้วยดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความอยู่สำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๑ เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในสัมปรายภพ ๑ เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเจริญยิ่งแห่งความเลื่อมใสของบุคคลทั้งหลายผู้เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม ๑ เพื่ออนุเคราะห์วินัย ๑ ดูก่อนอุบาลี ตถาคตอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการนี้แล จึงบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย.

จบปฐมอุปาลิสสูตรที่ ๑

## อุปาลิวรรคที่ ๔

อรรถกถาปฐมอุปาลิสูตที่ ๑

วรรคที่ ๔ อุปาลิสูตที่ ๑ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

ชื่อว่า **สงฆสมุฏฺฐตฺต** ได้แก่ ความที่สงฆ์รับว่าดี คือความที่สงฆ์  
รับรองด้วยคำที่น่ารักว่า **สมุฏฺฐ ภนฺเต** คีละ ข้าพเจ้าข้า เหมือนในอนาคต  
สถานว่า **สมุฏฺฐ เทว** คีละเทวะ. ก็สงฆ์ใดรับรองพระคำรัสของพระตถาคต  
อันนั้นยอมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่สงฆ์นั้นตลอดกาล  
เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ก็เพื่อสงฆ์รับรอง  
ด้วยคำที่น่ารักว่า **สมุฏฺฐ ภนฺเต** คีละพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้า  
ครั้งทรงแสดงโทษในการไม่รับรอง และอานิสงส์ในการรับรองแล้ว  
เมื่อทรงกระทำให้แจ่มแจ้งข้อความนี้ว่า มิได้ทรงถืออำนาจโดยผลการ  
จึงตรัสว่า **สงฆสมุฏฺฐตฺต**. บทว่า **สงฆสมาสุตฺต** ได้แก่ เพื่อความผาสุก  
เพื่อความมีชีวิตร่วมกันแห่งสงฆ์ อธิบายว่า เพื่อประโยชน์แก่การอยู่  
เป็นสุข.

บทว่า **ทุมฺมงฺกฺขนํ นิคฺคหย** ความว่า บุคคลผู้ทุศีล ชื่อว่าผู้เก้อ  
ยาก. คนเหล่าใด แม้ถูกเขาทำให้งถึงความเก้อเขิน ก็ไม่ทุกข์ร้อน หรือ  
กระทำการล่วงละเมิดสิกขาบท หรือทำแล้วก็ไม่ละอาย เพื่อประโยชน์แก่  
การข่มบุคคลเหล่านั้น. จริงอยู่ ภิกษุเหล่านั้น เมื่อสิกขาบทมีอยู่ ก็จัก  
เบียดเบียนสงฆ์ว่า พวกท่านเห็นอะไร ได้ยินอะไร พวกผมทำอะไร  
พวกท่านจึงยกอาบัติอันไหน ในวัดอุอันไหนขึ้นมาข่มพวกผม ก็เมื่อ  
สิกขาบทมีอยู่ สงฆ์จักแสดงสิกขาบทแก่ภิกษุเหล่านั้นข่มโดยสหธรรม  
ด้วยเหตุนี้ จึงตรัสว่า **ทุมฺมงฺกฺขนํ ปุคฺคถานํ นิคฺคหย** เพื่อข่มบุคคล

ผู้เก๋อยาก. บทว่า **เปสทานิ** ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ผาสุกของ  
เหล่าภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก. จริงอยู่ ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ไม่รู้ข้อที่ควรทำ  
และไม่ควรทำ ข้อที่มีโทษและไม่มีโทษและขอบเขต พยายามทำไตรสิกขา  
ให้บริบูรณ์ย่อมลำบาก แก่ภิกษุเหล่านั้นรู้ข้อที่มีโทษและไม่มีโทษและ  
ขอบเขต พยายามทำไตรสิกขาให้บริบูรณ์ย่อมไม่ลำบาก ด้วยเหตุนี้  
การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขแห่งภิกษุเหล่านั้น หรือการ  
ข่มบุคคลผู้เก๋อยากนั้นแหละเป็นการอยู่เป็นสุขแห่งภิกษุเหล่านั้น อาศัย  
บุคคลผู้เก๋อยาก อุโบสถและปวารณาก็ตั้งอยู่ไม่ได้ สังฆกรรมก็เป็นไป  
ไม่ได้ ไม่มีความสามัคคีกัน ภิกษุทั้งหลายที่มีอารมณ์มาก ก็ประกอบ  
อุเทศเป็นต้นไม่ได้ ต่อเมื่อบุคคลผู้ทุศีลถูกข่มเสียแล้ว อุปัทวะนี้แม้ทั้งหมด  
ก็ไม่มี แต่นั้นภิกษุผู้น่ารักย่อมผาสุก. ในคำว่า **เปสทานิ ภิกษุณิ**  
**ผาสุวิหาราย** นี้ พึงทราบความสองส่วน ด้วยประการฉะนี้.

บทว่า **ทิกฺขุชฺชมฺมิกานิ อาสวานิ** สรวาย ความว่า ทุกข์พิเศษ  
มีการประหารด้วยฝ่ามือ ประหารด้วยท่อนไม้ ประหารด้วยศัสตรา ตัดมือ  
ตัดเท้า เสื่อมเกียรติ เสื่อมยศ และความร้อใจ เป็นผู้ตั้งอยู่ในความ  
ไม่สังวร พึงถึงในอรรถภาพนั้นเท่านั้น ชื่อว่าอาสวะที่เป็นในปัจจุบัน  
เพื่อป้องกันปิดกั้น คือสกัดทางมาแห่งอาสวะที่เป็นไปในปัจจุบันนั้น.  
บทว่า **สมฺปรายิกานิ** ความว่า ทุกข์พิเศษอันมีบาปกรรมที่ทำแล้วเป็น  
มูล อันผู้ตั้งอยู่ในความไม่สังวร พึงถึงในออบาย มินรกเป็นต้น ในภพ  
ภพหน้า ชื่อว่าอาสวะที่เป็นในภพหน้า เพื่อประโยชน์แก่การระงับ  
อาสวะที่เป็นไปในภพภาคหน้าเหล่านั้น.



บทว่า **อปฺปสฺสนฺนํ** ความว่า เมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท มนุษย์  
แม่เหล่าใดที่เป็นบัณฑิตที่ยังไม่เลื่อมใส รู้การบัญญัติสิกขาบท หรือเห็น  
ภิกษุปฏิบัติสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติ มนุษย์เหล่านี้ย่อมถึงความเลื่อมใส  
ว่า สมณะเหล่านี้เว้นจากฐานที่ตั้งแห่งความรักความโกรธความหลง  
แห่งมหาชนในโลกอยู่ ชื่อว่ากระทำกิจที่ทำได้ยากหนอ เห็นคัมภีร์ใน  
พระวินัยปิฎกก็เลื่อมใส เหมือนกตเวทิตพราหมณ์ผู้มีจชาติภูติ ด้วยเหตุนั้น  
พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **อปฺปสฺสนฺนํ ปสฺสทาย** เพื่อความเลื่อมใส  
แห่งบุคคลผู้ยังไม่เลื่อมใส.

บทว่า **ปสฺสนฺนํ** ความว่า กุลบุตรแม่เหล่าใดเลื่อมใสในพระ-  
ศาสนาแล้ว กุลบุตรแม่เหล่านั้นรู้การบัญญัติสิกขาบท หรือเห็นภิกษุ  
ปฏิบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ ย่อมเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไปว่า โค พระผู้  
เป็นเจ้าที่ฉันหนเดียว รักษาพรหมจริยสังวรจนตลอดชีวิต ชื่อว่ากระทำ  
กิจที่ทำได้ยากหนอ ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **ปสฺสนฺนํ**  
**ภิกฺขุโยภาวย** เพื่อความเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไปของคนทีเลื่อมใสแล้ว.

บทว่า **สทฺถมฺมญฺจิตฺติยา** ความว่า สัทธรรมมี ๓ อย่าง คือ ปริ-  
ยัตติสัทธรรม ปฏิปัตติสัทธรรม อธิคมสัทธรรม. บรรดาสัทธรรม ๓  
อย่างนั้น พุทธวจนะแม่ทั้งสิ้น ชื่อว่า **ปริยัตติสัทธรรม** สัทธรรมนี้คือ  
ธองศ์คุณ ๑๓ จาริตศีล วาริตศีล สมာธิ วิปัสสนา ชื่อว่า **ปฏิบัติ-**  
**สัทธรรม**. โลกุตตรธรรม ๕ ชื่อว่า **อธิคมสัทธรรม**. สัทธรรมนั้นแม่  
ทั้งหมด เพราะเหตุที่เมื่อมีบัญญัติสิกขาบท ภิกษุทั้งหลายย่อมเรียนสิกขาบท  
วิภังค์แห่งสิกขาบทนั้น และพระพุทธรวณะอื่น เพื่อส่งความสิกขาบท  
และวิภังค์นั้น และเมื่อปฏิบัติสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติ บำเพ็ญข้อปฏิบัติ  
ย่อมบรรลุโลกุตตรธรรมที่พึงบรรลุด้วยข้อปฏิบัติ ฉะนั้น พระสัทธรรมจึง

ดำรงอยู่ยั่งยืนเพราะการบัญญัติสิกขาบท ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า **สทุทฺธมฺมุจฺจิตฺติยา** เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม.

บทว่า **วินยานุคฺคหยา** ความว่า เมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท ก็เป็น อันอนุเคราะห์อุปถัมภ์ค้ำชูวินัย แม้ทั้ง ๔ อย่าง คือ สังวรวินัย ปหานวินัย สมถวินัย บัญญัติวินัย เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **วินยานุคฺคหยา** เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย.

จบอรรถกถาปฐมอุปาติสูตรที่ ๑

## ๒. ทุติยอุปาติสูตร

ว่าด้วยการหยุดสวดปาติโมกข์ ๑๐ ประการ

อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การหยุดสวดปาติโมกข์มีกี่ประการ พระเจ้าข้า.

พ. คู่ก่อนอุบาสิ การหยุดสวดปาติโมกข์มี ๑๐ ประการ ๑๐ ประการ เป็นไฉน คือ ภิกษุผู้ต้องปาราชิกนั่งอยู่ในบริษัทนั้น ๑ กถาปรารภ ปาราชิก เป็นเรื่องยังทำค้างอยู่ ๑ อนุปสัมบันนั่งอยู่ในบริษัทนั้น ๑ กถาปรารภอนุปสัมบัน เป็นเรื่องยังทำค้างอยู่ ๑ ผู้บอกกลาสิกขานั่งอยู่ในบริษัทนั้น ๑ กถาปรารภผู้บอกกลาสิกขา เป็นเรื่องยังทำค้างอยู่ ๑ บัณฑะกัณเฑาะก์นั่งอยู่ในบริษัทนั้น ๑ กถาปรารภบัณฑะกั เป็นเรื่องยังทำค้างอยู่ ๑ ผู้ประทุษร้ายนางภิกษุณีนั่งอยู่ในบริษัทนั้น ๑ กถาปรารภผู้ประทุษร้ายภิกษุณี เป็นเรื่องยังทำค้างอยู่ ๑ คู่ก่อนอุบาสิ การหยุดสวดปาติโมกข์ มี ๑๐ ประการนี้แล.

จบทุติยอุปาติสูตรที่ ๒

## อรรถกถาทุติยอุปาสิตุตรที่ ๒

ตุติยอุปาสิตุตรที่ ๒ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ปาราชิกโก ได้แก่ ผู้ต้องอาบัติปาราชิก. บทว่า ปาราชิกกถา วิปฺลกตา โหติ ความว่า เรื่องอย่างนี้ว่า บุคคลชื่อนั้นต้องอาบัติปาราชิก หรือหนอ เป็นอันเริ่มไว้แล้วยังไม่จบ ในบททั้งปวงก็เช่นนี้เหมือนกัน.

จบอรรถกถาทุติยอุปาสิตุตรที่ ๒

### ๓. อุพพาหสูตร

ว่าด้วยภิกษุประกอบด้วยกรรม ๑๐ ประการ สงฆ์พึงสมมติ

ให้หรือพินอริกรรม

[๓๒] อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประกอบด้วยกรรมเท่าไร หนอแล สงฆ์พึงสมมติเพื่อให้เป็นผู้หรือพินอริกรรม.

พ. คู่ก่อนอุบาลี ภิกษุผู้ประกอบด้วยกรรม ๑๐ ประการแล สงฆ์ พึงสมมติเพื่อให้เป็นผู้หรือพินอริกรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุใน ธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึสติล ตำรวมแล้วในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วย อาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๑ เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ ตั้งสมสุตะ เป็นผู้สดับมาก ทรงไว้ กล่องปาก ขี้ใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทักขิณี ซึ่ง ธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหม- จรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง ๑ ปาติโมกข์ทั้งสองเป็นอุเทศอันภิกษุนั้นจำดีแล้ว จำแนกดีแล้ว กล่าวดีแล้ว โดยพิสดาร วินิจฉัยดีแล้วโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ ๑ อนึ่ง ภิกษุ นั้น

เป็นผู้เคร่งครัดในวินัยไม่อ่อนแอ ๑ เป็นผู้สามารถเพื่ออันยังอยู่คู่ความ  
ทั้งสองฝ่ายให้ยินยอม ให้ตรวจดู ให้เห็นเหตุผล ให้เลื่อมใสได้ ๑ เป็น  
ผู้ฉลาดในการยังอริกรรมอันเกิดขึ้นให้ระงับ ๑ รู้อริกรรม ๑ รู้เหตุเป็นที่  
เกิดขึ้นแห่งอริกรรม ๑ รู้ความดับแห่งอริกรรม ๑ รู้ทางปฏิบัติเป็นเครื่อง  
ถึงความดับอริกรรม ๑ คู่ก่อนอุบาสิ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ  
นี้แล สงฆ์พึงสมมติเพื่อให้เป็นผู้รื้อฟื้นอริกรรม.

จบอุพพาหสูตรที่ ๓

อรรถกถาอุพพาหสูตรที่ ๓

อุพพาหสูตรที่ ๓ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อุพพาหิกาย ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่การชักขึ้นยกขึ้นไว้  
เพื่อระงับอริกรรมที่มาถึงแล้ว. บทว่า วินเย โข ปน จิตโต โหติ ได้แก่  
เป็นผู้ตั้งอยู่ในลักษณะแห่งวินัย. บทว่า อสัหโร ได้แก่ ไม่ละทิ้งลักษณะของ  
ตนด้วยเหตุเพียงคำพูดของบุคคลอื่น. บทว่า ปฏิพโล ได้แก่ ประกอบด้วย  
กำลังกายบ้าง กำลังความรู้บ้าง. บทว่า สลฺลาเปตฺตุ ได้แก่ ให้ยินยอม.  
บทว่า นิขฺลมาเปตฺตุ ได้แก่ ให้ฟังดู. บทว่า เปกฺขาตฺตุ ได้แก่ ให้เห็น. บทว่า  
ปสาเทตฺตุ ได้แก่ กระทำให้เกิดความเลื่อมใสเอง. บทว่า อริกรรม ได้แก่  
อริกรรม ๔ มีวิวาทอริกรรมเป็นต้น. บทว่า อริกรรมสมุทฺย ได้แก่ เหตุ  
เกิดอริกรรมมีมูลวิวาทเป็นต้น. บทว่า อริกรรมนิโรธ ได้แก่ ระงับอริกรรม.  
บทว่า อริกรรมนิโรธคามินีปฏิปทํ ได้แก่ อริกรรมสมณะ ๗ อย่าง.

จบอรรถกถาอุพพาหสูตรที่ ๓

#### ๔. อุปสัมปทาสูตร

ว่าด้วยภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึงให้กุลบุตรอุปสมบท

[๑๓] อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมเท่าไร  
หนอแล พึงให้กุลบุตรอุปสมบท.

พ. คู่ก่อนอุบาสิ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการแล พึง  
ให้กุลบุตรอุปสมบท ๑๐ ประการเป็นไหน คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็น  
ผู้มีศีล ดำรงในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มี  
ปกติเห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท  
ทั้งหลาย ๑ เป็นพหูสูต ทรงสุตะ ตั้งสมสุตะ เป็นผู้สดับมาก ทรงไว้  
คล่องปาก ชื่นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทักขณซึ่งธรรมอันงามในเบื้องต้น  
งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อม  
ทั้งพยัญชนะ บริสุทธบริบูรณ์สิ้นเชิง ๑ ปาติโมกข์เป็นอุเทศอันภิกษุนั้น  
จำดีแล้ว จำแนกดีแล้ว ให้เป็นไปดีแล้ว โดยพิสดาร วินิจฉัยดีแล้วโดย  
สูตรโดยอนุพยัญชนะ ๑ ภิกษุนั้นเป็นผู้สามารถเพื่ออุปัฏฐากเองหรือเพื่อ  
ให้ผู้อื่นอุปัฏฐากซึ่งสังฆวิการิกผู้เป็นไข้ ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อระงับเอง  
หรือให้ผู้อื่นระงับความไม่ยินดียิ่ง (ของสังฆวิการิก) ๑ เป็นผู้สามารถ  
เพื่อบรรเทาความรำคาญอันเกิดขึ้นแล้วได้โดยธรรม ๑ เป็นผู้สามารถ  
เปลื้องความเห็นผิดอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อให้  
สมทานในอธิศีล ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อให้สมทานให้อธิจิต ๑ เป็นผู้  
สามารถเพื่อให้สมทานในอธิปัญญา ๑ คู่ก่อนอุบาสิ ภิกษุผู้ประกอบด้วย  
ธรรม ๑๐ ประการนี้แล พึงให้กุลบุตรอุปสมบท.

จนอุปสัมปทาสูตรที่ ๔

### อรรถกถาอุปสัมปทาสูตรที่ ๔

อุปสัมปทาสูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อนภริตี ได้แก่ ความเป็นผู้กระสัน. บทว่า วูปกาเสตุ ได้แก่ กำจัด. บทว่า อธิสีเล ได้แก่ ศีลสูงสุด. แม้นในจิตและปัญญาที่นัยนี้ เหมือนกัน.

จบอรรถกถาอุปสัมปทาสูตรที่ ๔

### ๕. นิสสยสูตร\*

ว่าด้วยภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการถึงให้นิสัย

[๓๔] อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมเท่าไร  
หนอแล พึงให้นิสัย. ฯลฯ

จบนิสสยสูตรที่ ๕

### ๖. สามณฺณรสูตร\*

ว่าด้วยภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึงให้สามณฺณรอุปัฏฐาก

อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมเท่าไรหนอแล  
พึงให้สามณฺณรอุปัฏฐาก.

พ. คู่ก่อนอุบาสิ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการแล พึง  
ให้สามณฺณรอุปัฏฐาก ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็น  
ผู้มีศีล สำรวมแล้วในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มี  
ปกติเห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท

๑-๒. สูตรที่ ๕-๖ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

ทั้งหลาย ๑ เป็นพหูสูต. ฯลฯ ทางตลอดด้วยดีด้วยทิวฐิ ๑ ปาติโมกข์เป็นอุเทศอันภิกษุ นั้นเรียนดีแล้ว ฯลฯ ๑ ภิกษุ นั้นเป็นผู้สามารถเพื่ออุปัฏฐากเอง หรือเพื่อให้ผู้อื่นอุปัฏฐากซึ่งสังฆวิการิกผู้เป็นไข้ ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อระงับเองหรือเพื่อให้ผู้อื่นช่วยระงับซึ่งความไม่ยินดียิ่ง ๑ เป็นผู้สามารถบรรเทาความรำคาญที่เกิดขึ้นแล้วโดยธรรม ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อเปลี่ยนความเห็นผิดที่เกิดขึ้นแล้วโดยธรรม ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อให้สมาทานในอริสัจ ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อให้สมาทานในอริจิต ๑ เป็นผู้สามารถเพื่อให้สมาทานในอริปัญญา ๑ คู่ก่อนอุบาสิ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก.

จบสามเณรสูตรที่ ๖

### ๓. อุปาลีสังฆเภทสูตร

ว่าด้วยวัตถุ ๑๐ ประการที่ทำให้สงฆ์แตกกัน

[๓๕] อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า สังฆเภทสังฆเภท ดังนี้ สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอแล.

พ. คู่ก่อนอุบาสิ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่เป็นธรรม ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่ใช่วินัยว่าเป็นวินัย ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นวินัยว่าไม่เป็นวินัย ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตลาคตไม่ได้กล่าวไว้ไม่ได้บอกไว้ว่า ตลาคตกล่าวไว้บอกไว้ ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตลาคตกล่าวไว้บอกไว้ว่า ตลาคตไม่ได้กล่าวไว้ไม่ได้บอกไว้ ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตลาคตไม่เคยประพฤติมาว่า ตลาคตเคยประพฤติมา ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตลาคตเคยประพฤติมาว่า ตลาคตไม่เคย

ประพฤติมา ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่บัญญัติไว้ว่า ตถาคตบัญญัติไว้ ๑  
ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่บัญญัติไว้ ๑ ภิกษุเหล่านั้น  
ย่อมทอดทิ้งกัน แยกจากกัน ทำสังฆกรรมแยกกัน สวดปติโมกษ์แยกจาก  
กัน ด้วยวัตถุ ๑๐ ประการนี้ คู่ก่อนอุบาสิ สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุ  
มีประมาณเท่านี้แล.

### จบอุปาติสังฆเภทสูตรที่ ๗

#### อรรถกถาอุปาติสังฆเภทสูตรที่ ๗

อุปาติสังฆเภทสูตรที่ ๗ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า วตฺถุหิ ได้แก่ เหตุทั้งหลาย. บทว่า อวฺกสฺสนฺตฺติ ได้แก่  
คร่าออกไป ทอดทิ้งไป แยกจากกัน ซึ่งบริษัทไว้ส่วนหนึ่ง. บทว่า  
ปวฺกสฺสนฺตฺติ ได้แก่ คร่าออกไปแล้วขับไล่ไป. บทว่า อาเวนิกกมฺมานิ  
กโรนฺตฺติ ได้แก่ ทำสังฆกรรมแยกกัน .

### จบอรรถกถาอุปาติสังฆเภทสูตรที่ ๗

#### ๘. อุปาติสามัคคีสูตร\*

ว่าด้วยวัตถุ ๑๐ ประการ ที่ทำให้สงฆ์พร้อมเพรียงกัน

[๓๖] อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า สังฆสามัคคี  
สังฆสามัคคี ดังนี้ สงฆ์จะเป็นผู้พร้อมเพรียงกันด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร  
หนอแล.

พ. คู่ก่อนอุบาสิ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่  
ใช่ธรรมว่าไม่ใช่ธรรม ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม ๑ ย่อม

๑. ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.



แสดงสิ่งที่ไม่เป็นวินัยว่าไม่เป็นวินัย ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นวินัยว่าเป็นวินัย ๑  
ยอมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้กล่าวไว้ไม่ได้บอกไว้ว่า ตถาคตไม่ได้กล่าวไว้  
ไม่ได้บอกไว้ ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตกล่าวไว้บอกไว้ว่า ตถาคตกล่าวไว้  
บอกไว้ ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่เคยประพฤติมาว่า ตถาคตไม่เคย  
ประพฤติ ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตเคยประพฤติมาว่า ตถาคตเคยประ-  
พฤติมา ๑ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ ๑  
ยอมแสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ว่า ตถาคตบัญญัติไว้ ๑ ภิกษุเหล่านั้น  
ยอมไม่ทอดทิ้งกัน ไม่แยกจากกัน ไม่ทำสังฆกรรมแยกจากกัน ไม่สวด  
ปาฏิโมกข์แยกจากกัน ด้วยวัตถุ ๑๐ ประการนี้แล คู่ก่อนอุบาสิ สงฆ์  
ยอมเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล.

จบอุปาสิสามัคคีสูตรที่ ๘

### ๕. อานันทสังฆเภทสูตร

ว่าด้วยผู้ทำลายสงฆ์พร้อมเพรียงกันยอมเสวยผลในนรกตลอดกัปหนึ่ง

[๓๗] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนทได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า  
ถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูล  
ถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า สังฆเภท สังฆเภท ดังนี้  
สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอแล.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คู่ก่อนอานนท ภิกษุในธรรมวินัยนี้  
ยอมแสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่า ไม่  
ใช่ธรรม... ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตบัญญัติไว้  
ยอมแสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ ภิกษุเหล่านั้น

ย่อมทอดทิ้งกัน ย่อมแยกจากกัน ย่อมทำสังฆกรรมแยกกัน สวดปาติ-  
โมกษ์แยกจากกัน ด้วยวัตถุ ๑๐ ประการนี้ คู่ก่อนอาณนที่ สงฆ์จะเป็น  
ผู้แตกต่างกันด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล.

[๓๘] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บุคคลผู้ที่ทำลายสงฆ์ผู้พร้อม  
เพียงกัน จะประสพผลอะไร พระเจ้าข้า.

พ. คู่ก่อนอาณนที่ บุคคลผู้ที่ทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพียงกันนั้น จะ  
ประสพผลอันเผ็ดร้อนซึ่งตั้งอยู่ตลอดกัปหนึ่ง.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ผลอันเผ็ดร้อนซึ่งตั้งอยู่ตลอดกัปหนึ่ง  
คืออะไร พระเจ้าข้า.

พ. คู่ก่อนอาณนที่ บุคคลผู้ที่ทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพียงกันนั้น จะ  
เสวยผลกรรมอยู่ในนรกตลอดกัปหนึ่ง.

บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ยินดีแล้วในการ  
แตกแยก ตั้งอยู่ในอธรรม เป็นผู้เข้าถึงอบาย เข้าถึง  
นรก ตั้งอยู่ในนรกนั้นตลอดกัปหนึ่ง ย่อมพลาดจาก  
ธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะ ย่อมเสวยกรรมอยู่ใน  
นรกตลอดกัปหนึ่ง เพราะทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพียง  
กันให้แตกกัน.

จบอาณนที่สังฆเภทสูตรที่ ๕

อรรถกถาอาณนที่สังฆเภทสูตรที่ ๕

อาณนที่สังฆเภทสูตรที่ ๕ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า กปฺปฏิริยิ ได้แก่ เหตุแห่งการตั้งอยู่ในนรกตลอดอายุกัป.  
บทว่า กิพฺพิสฺส ปสวติ ความว่า ย่อมได้วิบากแห่งบาป. บทว่า อาปาโยโก  
ได้แก่ ไปสู่ออบาย. บทว่า เนรโยโก ได้แก่ เกิดในนรก. บทว่า วคฺครโต

ได้แก่ ยินดีในความแตกกัน. บทว่า โยลกฺขมโต ธีสติ ได้แก่ พลาดจาก  
พระอรหัตอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ.

จบอรรถกถาอานันทสังฆเภทสูตรที่ ๕

### ๑๐. อานันทสังฆสามัคคีสูตร

ว่าด้วยผู้สมานสงฆ์ผู้แตกกันยอมบ้นทิ้งอยู่ในสวรรค์ตลอดกับ

[๑๕] ท่านพระอานนทฺ์ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระ-  
องค์ตรัสว่า สังฆสามัคคี สังฆสามัคคี ดังนี้ สงฆ์จะเป็นผู้พร้อมเพรียง  
กันด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอแล.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ลูก่อนอานนทฺ์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้  
ยอมแสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าไม่ใช่ธรรม ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็น  
ธรรม... ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติ  
ไว้ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้ ภิกษุ  
เหล่านั้นยอมไม่ทอดทิ้งกัน ไม่แยกจากกัน ไม่ทำสังฆกรรมแยกกัน ไม่  
สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ลูก่อนอานนทฺ์ สงฆ์  
ยอมเป็นผู้พร้อมเพรียงกันด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล.

[๔๐] อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บุคคลผู้สมานสงฆ์ผู้แตกกัน  
แล้วให้พร้อมเพรียงกัน จะประสบผลอะไร พระเจ้าข้า.

พ. ลูก่อนอานนทฺ์ บุคคลผู้ที่ทำสงฆ์ผู้แตกกันแล้วให้พร้อมเพรียง  
กันนั้น จะประสบบุญอันประเสริฐ.

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุญอันประเสริฐคืออะไร พระเจ้าข้า.

พ. คู่ก่อนอนันท์ บุคคลผู้สมานสงฆ์ผู้แตกกันแล้วให้พร้อมเพรียงกันนั้นจะบังเกิดอยู่ในสวรรค์ตลอดกัปหนึ่ง.

**ความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิด**

ความสุข และบุคคลผู้อนุเคราะห์สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ผู้ยินดีแล้วในความพร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่พลาดจากธรรม เป็นแดนเกษมจากโยคะ ย่อมบังเกิดอยู่ในสวรรค์ตลอดกัปหนึ่ง เพราะสมานสงฆ์ให้พร้อมเพรียงกัน.

จบอนันตสังฆสามัคคีสูตรที่ ๑๐

จบอุปาติวรรคที่ ๔

อรรถกถาอนันตสังฆสามัคคีสูตรที่ ๑๐

อนันตสังฆสามัคคีสูตรที่ ๑๐ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อนุคฺคโห ได้แก่ ความสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน. คำที่เหลือทุกแห่งมีความง่ายทั้งนั้น.

จบอรรถกถาอนันตสังฆสามัคคีสูตรที่ ๑๐

จบอุปาติวรรคที่ ๔

**รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ**

๑. ปฐมอุปาติสูตร
๒. ทุตติยอุปาติสูตร
๓. อุพพาหสูตร
๔. อุปสัมปทาสูตร
๕. นิสสยสูตร
๖. สามณฺณสูตร
๗. อุปาติสังฆเภทสูตร
๘. อุปาติสังฆสามัคคีสูตร
๙. อนันตสังฆเภทสูตร
๑๐. อนันตสังฆสามัคคีสูตร.

## อภโกสวรรคที่ ๕

### ๑. วิวาทสูตร

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้สงฆ์วิวาทกัน

[๔๑] ครั้งนั้นแล ท่านพระอุบาลีได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้ความหมายมั่น การทะเลาะ กาแก่งแย่ง และการวิวาทเกิดขึ้นในสงฆ์ ที่เป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่สำราญ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนอุบาลี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่เป็นธรรม ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่เป็นวินัยว่าเป็นวินัย ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นวินัยว่าไม่เป็นวินัย ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้กล่าวไว้ ไม่ได้บอกไว้ว่า ตถาคตได้กล่าวไว้ได้บอกไว้ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตได้กล่าวไว้ได้บอกไว้ว่า ตถาคตไม่ได้กล่าวไว้ไม่ได้บอกไว้ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่เคยประพฤติมาว่า ตถาคตเคยประพฤติมา ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตเคยประพฤติมาว่า ตถาคตไม่เคยประพฤติมา ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ คุณก่อนอุบาลี นี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้ความหมายมั่น การทะเลาะ การแก่งแย่ง และการวิวาทเกิดขึ้นในสงฆ์ ที่เป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่สำราญ.

จบวิวาทสูตรที่ ๑

๑. สูตรที่ ๑-๒-๓ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

## ๒. ปฐมวิวาทมูลสูตร

ว่าด้วยมูลเหตุแห่งการวิวาท ๑๐ ประการ

[๔๒] อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มูลเหตุแห่งการวิวาท มีเท่าไร

หนอแล.

พ. คู่ก่อนอุบาสี มูลเหตุแห่งการวิวาทมี ๑๐ ประการ ๑๐ ประการ เป็นไฉน คู่ก่อนอุบาสี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่เป็นธรรม... ย่อมแสดงสิ่งที่ตกาศไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตกาศได้บัญญัติไว้ ย่อมแสดงสิ่งที่ตกาศได้บัญญัติไว้ว่า ตกาศไม่ได้บัญญัติไว้ คู่ก่อนอุบาสี มูลเหตุแห่งการวิวาทมี ๑๐ ประการนี้แล.

จบปฐมวิวาทมูลสูตรที่ ๒

## ๓. ทุตติยวิวาทมูลสูตร

ว่าด้วยมูลเหตุแห่งการวิวาท ๑๐ ประการ

[๔๓] อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มูลเหตุแห่งการวิวาท มีเท่าไร

หนอแล.

พ. คู่ก่อนอุบาสี มูลเหตุแห่งการวิวาทมี ๑๐ ประการ ๑๐ ประการ เป็นไฉน คู่ก่อนอุบาสี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่เป็นอาบัติว่าเป็นอาบัติ ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นอาบัติว่าไม่เป็นอาบัติ ย่อมแสดงอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติหนัก ย่อมแสดงอาบัติหนักว่าเป็นอาบัติหนัก ย่อมแสดงอาบัติชั่วหยาบว่า ไม่เป็นอาบัติชั่วหยาบ ย่อมแสดงอาบัติไม่ชั่ว

หยาบว่า เป็นอบัติชั่วหยาบ ย่อมแสดงอบัติมีส่วนเหลือว่า เป็นอบัติ  
ไม่มีส่วนเหลือ ย่อมแสดงอบัติไม่มีส่วนเหลือว่า เป็นอบัติมีส่วนเหลือ  
ย่อมแสดงอบัติที่ทำคืนได้ว่า เป็นอบัติที่ทำคืนไม่ได้ ย่อมแสดงอบัติที่  
ทำคืนไม่ได้ว่า เป็นอบัติทำคืนได้ คุณก่อนอุบาสิ มูลเหตุแห่งการวิวาทที่  
๑๐ ประการนี้แล.

#### จบเหตุยวิวาทมูลสูตรที่ ๓

#### ๔. กุสินาราสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้ประสงค์จะโจทผู้อื่นพึงพิจารณาธรรม ๕ ประการในตน

[๔๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ไพรสณฑ์เป็นที่  
นำไปทำพลีกรรม ใกล้กรุงกุสินารา ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า  
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระ-  
ผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาธรรม ๕ ประการใน  
ตน พึงเข้าไปตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในตน แล้วจึงโจทผู้อื่น ธรรม  
๕ ประการอันภิกษุพึงพิจารณาในตนเป็นไฉน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ  
ผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาอย่างนี้ว่า เราเป็นผู้มีกาย-  
สมาจารอันบริสุทธ์ เราเป็นผู้ประกอบด้วยกายสมาจารอันบริสุทธ์ ไม่ขาด  
ไม่บกพร่องหรือหนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุมิได้เป็นผู้มีกายสมาจารอันบริสุทธ์ มิได้เป็น  
ผู้ประกอบด้วยกายสมาจารอันบริสุทธ์ ไม่ขาด ไม่บกพร่องไฉร จะมี  
ผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นว่า เชิญท่านจงศึกษาความประพฤติกายเสียก่อนเถิด

จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้น ดังนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณา  
อย่างนี้ว่า เราเป็นผู้มีวิสมาจารบริสุทธฺิ เราเป็นผู้ประกอบด้วยวิสมา-  
จารอันบริสุทธฺิ ไม่ขาด ไม่บกพร่องหรือหนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เรา  
หรือไม่หนอ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุมิได้เป็นผู้มีวิสมาจาร  
บริสุทธฺิ มิได้ประกอบด้วยวิสมาจารอันบริสุทธฺิ ไม่ขาด ไม่บกพร่อง  
ไซริ้ จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นว่า เชิญท่านจงศึกษาความประพฤติทาง  
วาจาเสียก่อนเถิด จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้น ดังนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณา  
อย่างนี้ว่า เราเข้าไปตั้งเมตตาคจิตไม่อาฆาตไว้ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย  
แล้วหรือหนอ. ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย  
หากว่าภิกษุเข้าไปตั้งเมตตาคจิตไม่อาฆาตไว้ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย  
ไซริ้ จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้นว่า เชิญท่านจงเข้าไปตั้งเมตตาคจิตไว้ใน  
เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายเสียก่อนเถิด จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้น ดังนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นโจทประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณา  
อย่างนี้ว่า เราเป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้สดับมามาก  
ทรงไว้คล่องปาก ขึ้นใจ แหวงตลอดด้วยคิด้วยทักขุซึ่งธรรมอันงามในเบื้อง  
ต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ  
ทั้งพยัญชนะ บริสุทธฺิบริบูรณ์สิ้นเชิงหรือหนอ ธรรมนี้มีพร้อมอยู่แก่เรา  
หรือไม่หนอ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุไม่เป็นพหูสูต ทรงสุตะ  
สั่งสมสุตะ ไม่เป็นผู้ได้สดับมามาก ทรงไว้คล่องปาก ขึ้นใจ แหวงตลอด



ด้วยศีลด้วยทักขณซึ่งธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด  
ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง  
ไซ้จะมีผู้กล่าวภิกษุนั้นว่า เจริญท่านจงเล่าเรียนคัมภีร์เสียก่อนเถิด  
จะมีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้น ดังนี้.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น ฟังพิจารณา  
อย่างนี้ว่า เราจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดีแล้ว จำแนกดีแล้ว ให้เป็นไป  
ดีแล้วโดยพิสดาร วินิจฉัยดีแล้วโดยสูตรโดยอนุพยัญชนะหรือหนอ ธรรม  
นี้มีพร้อมอยู่แก่เราหรือไม่หนอ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุเป็น  
ผู้ไม่จำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดีแล้ว มิได้จำแนกดีแล้ว มิได้ให้เป็นไปดีแล้ว  
โดยพิสดาร มิได้วินิจฉัยด้วยดีโดยสูตรโดยอนุพยัญชนะ ภิกษุนั้นถูกถาม  
ว่า ท่านผู้มีอายุ ลิกขาบหนีพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วในที่ไหน ดังนี้  
แก้ไม่ได้ จะมีผู้กล่าวภิกษุนั้นว่า เจริญท่านศึกษาวินัยเสียก่อนเถิด จะ  
มีผู้ว่ากล่าวภิกษุนั้น ดังนี้ ธรรม ๕ ประการนี้ อันภิกษุเป็นโจทก์ฟัง  
พิจารณาในตน.

ธรรม ๕ ประการ อันภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟังให้เข้าไปตั้งไว้ในตน  
เป็นไฉน คือ จักกล่าวโดยกาลอันควร จักไม่กล่าวโดยกาลอันไม่ควร ๑  
จักกล่าวด้วยคำจริง จักไม่กล่าวด้วยคำไม่จริง ๑ จักกล่าวด้วยคำอ่อน  
หวาน จักไม่กล่าวด้วยคำหยาบ ๑ จักกล่าวด้วยคำอันประกอบด้วย  
ประโยชน์ จักไม่กล่าวด้วยคำอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๑ จักมี  
เมตตาจิตกล่าว จักไม่เพ่งโทษกล่าว ๑ ธรรม ๕ ประการนี้ อันภิกษุ  
ผู้เป็นโจทก์ฟังเข้าไปตั้งไว้ในตน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นโจทก์

ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงพิจารณาธรรม ๕ ประการนี้ในตน พึงเข้าไป  
ตั้งธรรม ๕ ประการนี้ไว้ในตน แล้วจึงโจทผู้อื่น.

จบกุสินาราสูตรที่ ๔

## อภิกโกสวรรคที่ ๕

อรรถกถากุสินาราสูตรที่ ๔

วรรคที่ ๕ กุสินาราสูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัย ดังต่อไปนี้.

บทว่า กุสินาราย ได้แก่ นครมีชื่ออย่างนี้ ชนทั้งหลายย่อมนำพล  
ไปเช่น เพื่อประโยชน์แก่เทวดาทั้งหลายในที่นี้ เหตุที่นั่นที่นั่นจึงชื่อว่า  
พลิหารณะ เป็นที่นำพลไปเช่น. ในที่นำพลไปเช่นนั้น. ในบทว่า อจฺญิตฺ-  
เทน อปฺปฏิมฺเสณ เป็นต้น พึงทราบวินิจฉัย ดังนี้. ความประมาท  
หรืออเนสนากรรมมีเวชกรรมเป็นต้น ที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งกระทำแล้ว  
กายสมาจารของภิกษุนั้น ย่อมเป็นช่องจุบตาลที่ด้วปลวกเป็นต้นกัดแล้ว  
และชื่อว่าบกพร่อง เพราะอาจจะจับต้อง คือจับที่ใดที่หนึ่งคร่ำมาได้  
กายสมาจารตรงกันข้าม ชื่อว่าไม่มีช่องไม่บกพร่อง. ส่วนวิสมาจาร  
ชื่อว่าเป็นช่องบกพร่อง เพราะเหตุที่งูที่มแทงพุดส่อเสียด โจทด้วย  
อาบัติที่ไม่มีมูลเป็นต้น วิสมาจารตรงกันข้าม ชื่อว่าไม่มีช่องไม่บกพร่อง.  
บทว่า เมตฺตํ นฺุ โข เม จิตฺตํ ได้แก่ เมตตาจิตที่ภิกษุตัดกังวลได้มาด้วย  
การประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งกรรมฐานภาวนา. บทว่า อนาฆาตํ ได้แก่ เว้น  
อาฆาต อธิบายว่า กำจัดอาฆาตด้วยการข่มไว้. บทว่า กตฺถ วุตฺตํ ความว่า  
สิกขาบทนี้ ตรัสไว้ที่นครไหน.

ในบทว่า กาลน วุขามิ เป็นต้น พึงทราบวินิจฉัยดังนี้ ภิภษ  
ให้ภิภษอื่นกระทำโอกาส ๆ หนึ่งแล้วโจท เชื่อว่ากล่าวโดยกาล. โจท  
กลางสงฆ์ กลางคณะ ที่โรงสลาท โรงยาคุ โรงภัต โรงตริก หนทาง  
ภิภษาจารและศาลัน ที่ศาลเฝ้า [บารุง] หรือในคณะพวกอุปัฏฐาก  
ปวารณา เชื่อว่ากล่าวโดยมิใช่กาล กล่าวด้วยเรื่องที่แท้จริง เชื่อว่ากล่าว  
ด้วยเรื่องจริง กล่าวว่ พ่อมหาจำเริญ ตาแก่ พ่อทำลายบริษัท พ่อถือ  
บังสกุล พ่อนักเทศน์ นี้สมควรแก่พ่อหรือ เชื่อว่า กล่าวด้วยคำหยาบ  
กล่าวว่ ท่านผู้เจริญ ท่านผู้เฒ่า ท่านผู้อนุเคราะห์บริษัท ท่านผู้ทรงผ้า  
บังสกุล ท่านธรรมกถึก นี้สมควรแก่ท่านหรือ เชื่อว่า กล่าวด้วยคำไพเราะ.  
กล่าวอาศัยเหตุ เชื่อว่า กล่าวด้วยคำอิงประโยชน์. บทว่า เมตตจิตโต  
วุขามิ โน โทสนุโตโร ความว่ เราจะตั้งเมตตจิตกล่าว ไม่มีประทุฐจิต  
กล่าว.

#### จบอรรถกถากุสินาราสูตที่ ๔

#### ๕. ปเวสนสูตร

ว่าด้วยโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน ๑๐ ประการ

[๔๕] คุก่อนภิภษทั้งหลาย โทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน  
มี ๑๐ ประการ ๑๐ ประการเป็นไฉน คุก่อนภิภษทั้งหลาย พระราชา  
ในโลกนี้ประทับอยู่กับพระมเหสี ภิภษเข้าไปในที่นั่น พระมเหสีเห็นภิภษ  
นั่นแล้วยอมทรงยืมแยม หรือภิภษเห็นพระมเหสีแล้วยืมแยมก็ดี พระราชา  
ก็จักทรงสงสัยในอาการนั้นอย่างนี้ว่า คนทั้งสองนี้คงได้ทำแล้ว หรือจัก

ทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปสู่พระราชวังชั้นในข้อที่ ๑.

อีกประการหนึ่ง พระราชาทรงมีกิจมาก มีกรณีะมาก เสด็จไปหาหญิงคนใดคนหนึ่งแล้ว ทรงระลึกไม่ได้ หญิงนั้นยอมตั้งครรภ์ด้วยพระราชนั้น พระราชาก็จักทรงสงสัยในการตั้งครรภ์นั้นอย่างนี้ว่า เว้นบรรพชิตแล้ว ใคร ๆ อื่นไม่เข้ามาในพระราชวังชั้นในนี้ กรรมนี้จะพึงเป็นกรรมของบรรพชิตกระมังหนอ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๒.

อีกประการหนึ่ง รัตนะอย่างใดอย่างหนึ่งในพระราชวังชั้นในหายไป พระราชาก็จักทรงสงสัยในการที่รัตนะหายไปนั้นอย่างนี้ว่า เว้นบรรพชิตแล้วใคร ๆ อื่นไม่เข้ามาในพระราชวังชั้นในนี้ กรรมนี้จะพึงเป็นกรรมของบรรพชิตกระมังหนอ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๓.

อีกประการหนึ่ง เรื่องลับอันเป็นภายในในพระราชวังชั้นในแพร่งพรายออกภายนอก พระราชาก็จะทรงสงสัยในการที่เรื่องลับแพร่งพรายออกภายนอกนั้นอย่างนี้ว่า เว้นบรรพชิตแล้ว ใคร ๆ อื่นไม่เข้ามาในพระราชวังชั้นในนี้ กรรมนี้จะพึงเป็นกรรมของบรรพชิตกระมังหนอ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๔.

ประการหนึ่ง ในพระราชวังชั้นใน บิดายอมปรารธนาเพื่อจะฆ่าบุตร หรือบุตรยอมปรารธนาเพื่อจะฆ่าบิดา คนทั้งสองฝ่ายนั้นจะสงสัยอย่างนี้ว่า เว้นบรรพชิตแล้ว ใคร ๆ อื่นไม่เข้ามาในพระราชวังชั้นในนี้ กรรมนี้จะพึงเป็นกรรมของบรรพชิตกระมังหนอ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่

เป็นโทษ ในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๕.

อีกประการหนึ่ง พระราชาย่อมทรงตั้งบุคคลผู้ควรแก่ตำแหน่งต่ำไว้ในตำแหน่งสูง คนทั้งหลายไม่พอใจในการแต่งตั้งนั้น จะมีความกรรมของบรรพชิตกระมังหนอ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๖.

อีกประการหนึ่ง พระราชาย่อมทรงตั้งบุคคลผู้ควรแก่ตำแหน่งสูงไว้ในตำแหน่งต่ำ คนทั้งหลายไม่พอใจการแต่งตั้งนั้น จะมีความสงสัยอย่างนี้ว่า พระราชาทรงคลุกกลีด้วยบรรพชิต กรรมนี้จะพึงเป็นกรรมของบรรพชิตกระมังหนอ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๗.

อีกประการหนึ่ง พระราชาย่อมทรงส่งกองทัพไปในกาลอันไม่ควร คนทั้งหลายไม่พอใจในการที่ส่งกองทัพไปนั้น จะมีความสงสัยอย่างนี้ว่า พระราชาทรงคลุกกลีด้วยบรรพชิต กรรมนี้จะพึงเป็นกรรมของบรรพชิตกระมังหนอ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๘.

อีกประการหนึ่ง พระราชาทรงส่งกองทัพไปในกาลอันควร แล้วรับสั่งให้กลับเสียในระหว่างทาง คนทั้งหลายไม่พอใจการให้กองทัพกลับเสียในระหว่างทางนั้น จะมีความสงสัยอย่างนี้ว่า พระราชาทรงคลุกกลีด้วยบรรพชิต กรรมนี้จะพึงเป็นกรรมของบรรพชิตกระมังหนอ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๙.

อีกประการหนึ่ง พระราชาวังชั้นในเป็นที่คับคั่งด้วยช้าง คับคั่ง

ด้วยม้า คับคั่งด้วยรถ มีรูป เสียง กลิ่น รส และโภภูฏัพพะอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ซึ่งเป็นของไม่สมควรแก่บรรพชิต คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นในข้อที่ ๑๐ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย โทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน ๑๐ ประการนี้แล.

### จบปเวสนสูตรที่ ๕

### อรรถกาปเวสนสูตรที่ ๕

ปเวสนสูตรที่ ๕ พิงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า กตฺติ วา กริสฺสฺสนฺติ วา ได้แก่ ทำการล่วงละเมิดเมถุนแล้ว หรือจักทำการล่วงละเมิดเมถุนนั้น. บทว่า รตนํ ได้แก่ บรรดาครัตนะ มีมณีรัตนะเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง. บทว่า ปญฺเจติ ได้แก่ ประสงค์จะให้ตาย. บทว่า หตฺถิสฺสมุพฺพัชฺชํ แปลว่าอันเบียดเสียดด้วยช้าง. ปาฐะว่า หตฺถิสฺสมุพฺพัชฺชํ ก็มี. คำนั้นมีใจความว่า ชื่อว่าหัตถิสัมมัททะ เพราะเป็นที่มิช้างเหยียบฆ่า. ในคำที่เหลือก็เช่นนี้เหมือนกัน. บทว่า รชฺชนียานิรฺูปสทฺทกฺขนฺทรสโฝฏฺฐรพฺพานิ ความว่า อารมณ์ทั้งหลายมีรูปเป็นต้น ที่ทำให้ราคะเกิดเหล่านี้ย่อมเป็นของอร่อยในข้อนั้น.

### จบอรรถกาปเวสนสูตรที่ ๕

### ๖. สักกสูตร

ว่าด้วยพระผู้มีพระภาคเจ้า

ทรงเตือนอุบาสกชาวสักกะให้รักษาอุโบสถเป็นนิตย

[๔๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม

ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ สักกชนบท ครั้งนั้นแล อุบาสกชาวสักกชนบทเป็นอัน

มาก ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับในวันอุโบสถ ถวาย  
อภิวัตพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าได้ตรัสถามอุบาสกชาวสักกชนบทว่า คุณก่อนอุบาสกชาวสักกชนบท  
ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายย่อมรักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ แลหรือ  
อุบาสกชาวสักกชนบทเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บาง  
คราวข้าพระองค์ทั้งหลายย่อมรักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ บาง  
คราวไม่ได้รักษา พระพุทธเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสกชาวสักกชนบททั้งหลาย ไม่เป็นลาภของท่านทั้งหลาย  
เสียแล้ว ท่านทั้งหลายไม่ได้เสียแล้ว ที่ท่านทั้งหลายเมื่อชีวิตมีภัยเพราะ  
ความโศก มีภัยเพราะความตายอยู่อย่างนี้ บางคราวก็รักษาอุโบสถอัน  
ประกอบด้วยองค์ ๘ บางคราวก็ไม่ได้รักษา คุณก่อนอุบาสกชาวสักกชน  
บททั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษในโลกนี้  
พึงยังทรัพย์กึ่งกหาปณะให้เกิดขึ้นทุก ๆ วัน ด้วยการงานอันชอบโดยไม่  
แต่ต้องอกุศลเลย สมควรจะกล่าวได้หรือไม่ว่า เป็นบุรุษฉลาดสมบูรณ์  
ด้วยความหมั่น.

อ. สมควรกล่าวได้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสกชาวสักกชนบททั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความ  
ข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษในโลกนี้พึงยังทรัพย์กึ่งกหาปณะหนึ่งให้เกิดขึ้นทุก ๆ  
วัน ด้วยการงานอันชอบโดยไม่แต่ต้องอกุศลเลย สมควรจะกล่าวได้  
หรือไม่ว่า เป็นบุรุษผู้ฉลาดสมบูรณ์ด้วยความหมั่น.

อ. สมควรกล่าวได้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสกชาวสักกชนบททั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความ

ข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษในโลกนี้ ฟังยังทรัพย์ ๒ กหาปณะ ๓ กหาปณะ ๔ กหาปณะ ๕ กหาปณะ ๖ กหาปณะ ๗ กหาปณะ ๘ กหาปณะ ๙ กหาปณะ ๑๐ กหาปณะ ๒๐ กหาปณะ ๓๐ กหาปณะ ๔๐ กหาปณะ ๑๐๐ กหาปณะ ให้เกิดขึ้นทุก ๆ วัน ด้วยการงานอันชอบ โดยไม่ตะต้องอกุศลเลย สมควรจะกล่าวได้หรือไม่ว่า เป็นบุรุษผู้ฉลาดสมบูรณ์ด้วยความหมั่น.

อ. สมควรกล่าวได้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสกชาวสักกะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นเมื่อยังทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะ ๑,๐๐๐ กหาปณะ ให้เกิดขึ้นทุก ๆ วัน เก็บทรัพย์ที่ตนได้แล้ว ๆ ไว้ เป็นผู้มีชีวิตร้อยปี จะพึงประสบกองโภคสมบัติเป็นอันมาก บ้างหรือหนอ.

อ. ฟังเป็นอย่างนั้นได้ พระพุทธเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสกชาวสักกะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจะพึงเสวยความสุขโดยส่วนเดียวอยู่ ๑ คืน ๑ วันหรือกึ่งวัน อันมีโภคสมบัติเป็นเหตุ มีโภคสมบัติเป็นแดนเกิด มีโภคสมบัติเป็นที่ตั้ง บ้างหรือหนอ.

อ. มิได้เป็นอย่างนั้นเลย พระพุทธเจ้าข้า.

พ. ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร.

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะกามทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง เป็นของว่างเปล่า เป็นของหลอกลวง เป็นของมีความฉิบหายไปเป็นธรรมดา.

พ. คุณก่อนอุบาสกชาวสักกะทั้งหลาย ส่วนสาวกของเราในธรรม-



วินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ปฏิบัติตามที่เรา  
พร่ำสอนอยู่ตลอด ๑๐ ปี พึงเป็นผู้เสวยความสุขโดยส่วนเดียวตลอดร้อยปี  
ก็มี หมั่นปีก็มี แสนปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล พึงเป็นสกทาคามี  
ก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันปฏิบัติไม่ผิดก็มี คู่ก่อนอุบาสกชาว  
สักกะทั้งหลาย ๑๐ ปีจงยกไว้ สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่  
ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนตลอด  
๕ ปี ๘ ปี ๗ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี พึงเป็นผู้เสวยความสุข  
โดยส่วนเดียวตลอดร้อยปีก็มี หมั่นปีก็มี แสนปีก็มี และสาวกของเรา  
นั้นแล พึงเป็นสกทาคามีก็มี พึงเป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันปฏิบัติ  
ไม่ผิดก็มี คู่ก่อนอุบาสกชาวสักกะทั้งหลาย ๑ ปีจงยกไว้ สาวกของเราใน  
ธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ปฏิบัติตาม  
ที่เราพร่ำสอนตลอด ๑๐ เดือน พึงเป็นผู้เสวยสุขโดยส่วนเดียวตลอดร้อยปี  
ก็มี หมั่นปีก็มี แสนปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล พึงเป็นสกทาคามี  
ก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันปฏิบัติไม่ผิดก็มี คู่ก่อนอุบาสกชาวสักกะ  
ทั้งหลาย ๑๐ เดือนจงยกไว้ สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประ-  
มาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนตลอด ๕ เดือน  
๘ เดือน ๗ เดือน ๖ เดือน ๕ เดือน ๔ เดือน ๓ เดือน ๒ เดือน ๑ เดือน  
กึ่งเดือน พึงเป็นผู้เสวยสุขโดยส่วนเดียวตลอดร้อยปีก็มี หมั่นปีก็มี แสน  
ปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล พึงเป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็น  
โสดาบันปฏิบัติไม่ผิดก็มี คู่ก่อนอุบาสกชาวสักกะทั้งหลาย กึ่งเดือนจงยก  
ไว้ สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ  
เด็ดเดี่ยว ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนตลอด ๑๐ คือ ๑๐ วัน พึงเป็นผู้

เสวยสุขโดยส่วนเดียวตลอดร้อยปีก็มี หมื่นปีก็มี แสนปีก็มี และสาวก  
ของเรานั้นแล พึงเป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบัน  
ปฏิบัติไม่ผิดก็มี คู่ก่อนอุบาสกชาวสักกะทั้งหลาย ๑๐ คีน ๑๐ วัน จงยก  
ไว้ สาวกของเราในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ  
เด็ดเดี่ยว ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนตลอด ๕ คีน ๕ วัน ๘ คีน ๘ วัน  
๗ คีน ๗ วัน ๖ คีน ๖ วัน ๕ คีน ๕ วัน ๔ คีน ๔ วัน ๓ คีน ๓ วัน  
๒ คีน ๒ วัน ๑ คีน ๑ วัน พึงเป็นผู้เสวยสุขโดยส่วนเดียวตลอดร้อยปี  
ก็มี หมื่นปีก็มี แสนปีก็มี และสาวกของเรานั้นแล พึงเป็นสกทาคามี  
ก็มี เป็นอนาคามีก็มี เป็นโสดาบันปฏิบัติไม่ผิดก็มี คู่ก่อนอุบาสกชาวสักกะ  
ทั้งหลาย ไม่เป็นลาภของท่านทั้งหลายเสียแล้ว ท่านทั้งหลายไม่ได้ดีแล้ว  
ที่ท่านทั้งหลาย เมื่อชีวิตมีภัยเพราะความโศก มีภัยเพราะความตายอย่างนี้  
บางคราวก็รักษาอุโบสถอันมีองค์ ๘ บางคราวก็ไม่รักษา.

อุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้จักรักษาอุโบสถ อัน  
ประกอบด้วยองค์ ๘ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบสักกสูตรที่ ๖

### อรรถกถาสักกสูตรที่ ๖

สักกสูตรที่ ๖ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โสกลภย แปลว่า มีภัยเพราะความโศก. ปาฐะว่า โสกลภย  
ดังนี้บ้าง. ในบทที่ ๒ ก็นัยนี้เหมือนกัน. บทว่า เยน กมมฏฺฐาเนน  
ความว่า บรรดาการงานทั้งหลายมีการใด การค้าขาย เป็นต้น การงาน  
อย่างใดอย่างหนึ่ง. บทว่า อนาปชฺช อกุสลํ ความว่า ไม่ถึงอกุศลไร ๆ

บทว่า นิพพิเตชฺช ได้แก่ พึงให้เกิดขึ้น ไม่ถึงให้เสียไป. บทว่า ทกุโจ แปลว่า ผู้ฉลาด. บทว่า อุตฺตฺถานสมฺปนฺโน ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยความขยันหมั่นเพียร. บทว่า อลํ วจนาย แปลว่า ควรที่จะกล่าว. บทว่า เอกนฺต-  
สุขปฏิลลเวที วิหเรยฺย ความว่า รับรู้เสวยสุขทางกายและทางใจส่วนเดียว  
ด้วยญาณอยู่.

บทว่า อนิจฺจา ได้แก่ มีแล้วก็ไม่มี. บทว่า ตฺวจฺฉา ได้แก่ เว้นจาก  
ความชื่นใจ. บทว่า มุตา ได้แก่ กามแม้จะล่วงประหนึ่งว่าเที่ยง งาม และ  
สุข ก็ไม่เป็นอย่างนั้น เหตุนั้น จึงชื่อว่า โมธมฺมา ได้แก่ มีอันเสียไป  
เป็นสภาวะ เพราะฉะนั้น จึงทรงชี้ว่า อาศฺยกามเหล่านั้นจึงเกิดทุกข์. บทว่า  
โว ในคำว่า อิธ โข ปน โว นี้เป็นเพียงนิบาต. บทว่า อปฺนุณฺภํ वा  
โศดาปนฺโน ความว่า หรือว่าเป็นโศดาบันปฏิบัติไม่ผิดโดยส่วนเดียว.  
แม้ผู้นั้นทำจนทำให้เกิดแล้ว ก็ไปพรหมโลก หรือเสวยสุขส่วนเดียวใน  
กามาพจรสวรรค์ ๖ ชั้นอยู่. ในพระสูตรนี้ พระศาสดาครัศคฺคฺของอุโบสถ  
ประกอบด้วยองค์ ๘.

จบอรรถกถาสักกสูตรที่ ๖

## ๗. มหาลิสฺสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งการทำบาปกรรมและกัลยาณกรรม

[๔๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลาป่า  
มหาวัน ไกลนครเวสาลี ครั้นนั้นแล กษัตริย์ลิจฉวีพระนามว่ามหาลี ได้  
เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระ-

ผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำบาปกรรม แห่งความเป็นไปแห่งบาปกรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า คุณอนมहाลี โลภะแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำบาปกรรม แห่งความเป็นไปแห่งบาปกรรม คุณอนมहाลี จิตอันบุคคลตั้งไว้ โมหะแล... อโยนิโสมนสิการแล... คุณอนมहाลี จิตอันบุคคลตั้งไว้ ผิดแล เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำบาปกรรม แห่งความเป็นไปแห่งบาปกรรม คุณอนมहाลี กิเลสมีโลภะเป็นต้นนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำบาปกรรม แห่งความเป็นไปแห่งบาปกรรม.

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำกัลยาณกัลยาณกรรม แห่งความเป็นไปแห่งกัลยาณกรรม.

พ. คุณอนมहाลี อโลภะแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำกัลยาณกรรม แห่งความเป็นไปแห่งกัลยาณกรรม คุณอนมहाลี อโทสะแล... อโมหะแล... โยนิโสมนสิการแล... คุณอนมहाลี จิตอันบุคคลตั้งไว้ ชอบแล เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำกัลยาณกรรม แห่งความเป็นไปแห่งกัลยาณกรรม คุณอนมहाลี ธรรมมีอโลภะเป็นต้นนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งการทำกัลยาณกรรม แห่งความเป็นไปแห่งกัลยาณกรรม คุณอนมहाลี ถ้าธรรม ๑๐ ประการนี้แลไม่พึงมีในโลก ชื่อว่าความประพฤติน่าสมอบ คือ ความประพฤติธรรม หรือความประพฤติน่าสมอบ คือ ความประพฤติธรรม ก็จะไม่พึงปรากฏในโลกนี้ คุณอนมहाลี ก็เพราะธรรม ๑๐ ประการนี้มีพร้อมอยู่ในโลก ฉะนั้น ชื่อว่าความประพฤติน่าสมอบ คือ ความประพฤติธรรม หรือความประพฤติน่าสมอบ คือ ความประพฤติธรรม จึงปรากฏ (ในโลกนี้).

จบมหาลิสสูตรที่ ๗

## อรรถกถา महाสูตโรที่ ๗

มหาสูตโรที่ ๗ พิงทราบวินิจัยดังต่อไปนี้.

บทว่า มิจุฉาปณิหิตี แปลว่า ที่เขาตั้งไว้ผิด. บทว่า อชรมุจจริยา วิสมจริยา ความว่า พิงทรามวิสมจริยาความประพฤตินี้ไม่เรียบร้อย กล่าวคือ อชรมุจจริยา ความประพฤติคือธรรมได้ ก็ด้วยอำนาจอกุศลกรรมบถ จริยานอกนี้ก็ด้วยอำนาจอกุศลกรรมบถ. ในพระสุตโรนี้ ตรัสเฉพาะวิญญูะ เท่านั้น ด้วยประการฉะนี้.

## จบอรรถกถา มหาสูตโรที่ ๗

### ๘. อภินหปจเวกขณธรรมสูตโร

ว่าด้วยธรรมที่บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ๑๐ ประการ

[๔๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบรรพชิต พึงพิจารณาเนื่อง ๆ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ บรรพชิตพึงพิจารณา เนื่อง ๆ ว่า เราเป็นผู้มีเพศต่างจากคฤหัสถ์ ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า อากัปกิริยาอย่างอื่น อันเราควรทำมีอยู่ ๑ บรรพชิตพึงพิจารณา เนื่อง ๆ ว่า เราย่อมดิเตียนตนเองได้โดยศีลหรือไม่ ๑ บรรพชิตพึง พิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญูชนพิจารณา แล้ว ดิเตียนเราได้โดยศีลหรือไม่ ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ๑ บรรพชิตพึงพิจารณา เนื่อง ๆ ว่า. เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน เป็นทายาทของกรรม มี กรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราจัก

ทำกรรมใดดีหรือชั่วก็ตาม เราจักต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๑ บรรพ-  
จิตพึงพิจารณาเนื่องๆ ว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ ๑ บรรพ-  
จิตพึงพิจารณาเนื่องๆ ว่า เราย่อมยินดีในเรือนว่างเปล่าหรือไม่ ๑ บรรพ-  
จิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ญาณทัสสนะวิเศษอันสามารถกำจัดกิเลส เป็น  
อริยะ คือ อุตตริมนุสสธรรม อันเราได้บรรลุแล้วมีอยู่หรือหนอ ที่เป็น  
เหตุให้เราผู้อันเพื่อนพรหมจรรย์ถามแล้ว จักไม่เป็นผู้เก้อเงินในกาลภาย  
หลัง ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล อันบรรพจิตพึง  
พิจารณาเนื่อง ๆ.

### จบอภินหปัจจเวกขณธรรมสูตรที่ ๘

#### อรรถถาอภินหปัจจเวกขณธรรมสูตรที่ ๘

อภินหปัจจเวกขณธรรมสูตรที่ ๘ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ปพฺพชิตฺเตน ได้แก่ ผู้ละฆราวาส การครองเรือนเข้าถึงการ  
บวชในพระศาสนา. บทว่า อภินฺหํ แปลว่า เนื่อง ๆ บ่อย ๆ. บทว่า  
ปจฺจเวกฺขจิตฺตพฺพา แปลว่า พึงสำรวจดู พึงกำหนดดู.

บทว่า เวณฺณณฺธิยํ แปลว่า ความมีเพศต่าง ความมีรูปต่าง ๆ ก็  
ความมีเพศต่างนั้นมี ๒ อย่าง คือ ความมีเพศต่างโดยสรีระ ๑ ความ  
มีเพศต่างโดยบริวาร ๑ บรรดาความมีเพศต่าง ๒ อย่างนั้น ความมีเพศต่าง  
โดยสรีระ พึงทราบได้ด้วยการปลงผมและหนวด. ก็ก่อนบวช แม้นุ่งผ้า  
ก็ต้องใช้ผ้าดีเนื้อละเอียด ย้อมสีต่างๆ แม้บริโภคน้ำก็ต้องกินรสอร่อยต่างๆ  
ใส่ภาชนะทองและเงิน แม้นอนนั่งก็ต้องที่นอนที่นั่งอย่างดีในห้องสง่างาม  
แม้ประกอบยาก็ต้องใช้ เนยใส เนยข้น เป็นต้น ตั้งแต่บวชแล้ว จำ

ต้องนุ่งผ้าขาด ผ้าปะ ผ้าข้อมน้ำฝน จำต้องฉันท่เข้าวคลุกในบาตรเหล็ก หรือบาตรดิน จำต้องนอนแต่บนเตียงลาดด้วยหญ้าเป็นต้น ในเสนาสนะ มีโคนไม้เป็นอาทิ จำต้องนั่งบนท่อนหนึ่งและเสื่อลำแพนเป็นต้น จำต้อง ประกอบยาด้วยน้ำมูตรน่าน้ำเป็นต้น. พึงทราบความมีเพศต่างโดยบริวาร ในข้อนี้ ด้วยประการฉะนี้. ก็มรรพชิตพิจารณาอยู่อย่างนี้ ย่อมละโกปะ ความขัดใจ และมานะความถือตัวเสียได้.

บทว่า **ปรปฐิพทุธา เม ชีวิกา** ความว่า บรรพชิตพึงพิจารณา อย่างนี้ว่า ความเป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ จำต้องเกี่ยวเนื่องในผู้อื่น อิริยาบถ ก็สมควร อาชีวะการเลี้ยงชีพก็บริสุทธิ์ ทั้งเป็นอันเคารพยำเกรงบิณฑ- ชาติ ชื่อว่าเป็นผู้บริโศกไม่พิจารณาในปัจจัย ๔ ก็หาไม่ได้.

บทว่า **อญฺโหล เม อากุโป กรณฺโณ** ความว่า บรรพชิตพึงพิจารณา ว่าอากัปกิริยาเดินอันใดของเหล่าคฤหัสถ์ คืออย่างก้าวไม่กำหนด โดยอาการ ยืดออกคดตั้งอย่างสง่างาม เราพึงทำอากัปกิริยาต่างไปจากอากัปกิริยาของ คฤหัสถ์นั้น เราพึงมีอินทรีย์สงบ มีใจสงบ มองชั่วแอก อย่างก้าวกำหนด แต่น้อย [ไม่ย่างก้าวยาว] พึงเดินไปเหมือนนำเกวียนบรรทุกน้ำไปในที่ ขรุขระ. ด้วยว่า บรรพชิตพิจารณาอยู่อย่างนี้ ย่อมมีอากัปกิริยาสมควร สิกขา ๓ ย่อมบริบูรณ์.

ศัพย์ว่า **กจฺจि นฺ โข** รวมนิบาตลงในความกำหนด. บทว่า **อตฺตา** ได้แก่ จิต. บทว่า **สิลโต น อุปวตฺติ** ได้แก่ ไม่ตำหนิตนเองเพราะศีลเป็น ปัจจัยอย่างนี้ว่าศีลของเราไม่บริบูรณ์. ด้วยว่า บรรพชิตพิจารณาอยู่อย่างนี้ ย่อมตั้งหิริความละอายขึ้นภายใน. หิรินั้น ก็ให้สำเร็จความสำรวมใน ทวารทั้ง ๓. ความสำรวมในทวารทั้ง ๓ ย่อมเป็นจตุปาริสุทธะศีล บรรพ- ชิตผู้ตั้งอยู่ในจตุปาริสุทธิศีล เจริญวิปัสสนาแล้ว ย่อมยึดพระอรหัตไว้ได้.

บทว่า **อนุวิจฺจ วิญญู สปุรหฺมจาริ** ความว่า เหล่าสพรหมจारीผู้  
ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกับผู้เป็นบัณฑิต พิจารณาใคร่ครวญแล้ว. ด้วยว่า  
บรรพชิตพิจารณาอยู่อย่างนี้ โอตตปปะ ความเกรงกลัวบาปภายนอก  
ย่อมตั้งขึ้น. โอตตปปะนั้น ย่อมให้สำเร็จความสำรวมในทวารทั้ง ๑.  
ดังนั้น จึงควรทราบโดยนัยในลำดับถัดมานั้นแล.

บทว่า **นนานาภาโว วินาภาโว** ความว่า ความเป็นต่าง ๆ เพราะ  
เกิดมา ความพลัดพราก เพราะมรณะ. ด้วยว่า บรรพชิตพิจารณาอยู่อย่าง  
นี้ ชื่อว่าไม่มีอาการคือประมาณในทวารทั้ง ๑. มรณัสสติ ความระลึก  
ถึงความตาย ก็เป็นอันตั้งลงด้วยดี.

ในบทว่า **กมฺมุสฺสโกมฺหิ** เป็นต้น พึงทราบวินิจฉัย ดังนี้. กรรม  
เป็นของเรา คือเป็นสมบัติของตน เหตุนั้น เราจึงเป็นผู้มีกรรมเป็น  
ของของเรา. ผลที่กรรมพึงให้ ชื่อว่าผลทายะ ผลแห่งกรรม ชื่อว่า  
กรรมทายะ ผลแห่งกรรม เราย่อมรับผลแห่งกรรมนั้น เหตุนั้น เราจึงเป็น  
ผู้รับผลแห่งกรรม. กรรมเป็นกำเนิด คือเหตุของเรา เหตุนั้น เราจึงเป็น  
ผู้มีกรรมเป็นกำเนิด. กรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เป็นญาติของเรา เหตุนั้น เราจึง  
เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์. กรรมเป็นที่พึ่งอาศัยของเรา เหตุนั้น เราจึงเป็น  
ผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย. บทว่า **ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ** ได้แก่ เราจัก  
เป็นทายาท คือเป็นผู้รับผลที่กรรมนั้นให้แล้ว. ด้วยว่า บรรพชิตพิจารณา  
ถึงความที่เรามีกรรมเป็นของของตนอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่ชื่อว่ากระทำบาป.

บทว่า **กถมฺภูตสฺส เม รตฺตนิทฺทิวา วิติปฺตฺนฺติ** ความว่า คืบวัน  
ล่วงไป เปลี่ยนแปลงไป เราเป็นอย่างไร คือเรากำลังทำวัตรปฏิบัติอยู่  
หรือ ๆ ว่าไม่ทำ ท่องบ่นพระพุทฺธวจนะอยู่หรือ ๆ ว่าไม่ท่องบ่น กำลัง



ทำกิจกรรมในโยนิโสมนสิการอยู่หรือ ๆ ว่าไม่ทำ. ด้วยว่า บรรพชิตพิจารณาอยู่อย่างนี้ ความไม่ประมาท ย่อมบริบูรณ์.

บทว่า **สุญฺญาคาร** อภิรมานิ ความว่า เราแต่ผู้เดียวอยู่ในทุกอิริยาบถ ในโอกาสอันสงัด ยังยินดีอยู่หรือหนอ. ด้วยว่า บรรพชิตพิจารณาอยู่อย่างนี้ กายวิเวก ย่อมบริบูรณ์.

บทว่า **อุคฺคิตรีมนุสฺสธมฺมา** ความว่า ธรรมทั้งหลายมีฉานเป็นต้นของท่านผู้ได้ฉาน และพระอริยะ เป็นมนุษย์ที่ยิ่ง เป็นมนุษย์ชั้นอุกฤษฏ์หรือธรรมทั้งหลายที่ยิ่งยวด ที่ประเสริฐกว่ามนุษย์ธรรมดา กล่าวคือกุศลกรรมบถ ๑๐ มีอยู่ ก็ เป็นอยู่ในสันดานของเราหรือ. บทว่า **อลมฺริยญาณทสฺสนวิเสส** ความว่า ชื่อว่า **ญาณ** เพราะอรรถว่าให้เกิดมหัคคตปัญญาและโลกุตระปัญญา ชื่อว่า **ทสฺสนะ** เพราะอรรถว่าเห็นธรรมโดยทำให้ประจักษ์เหมือนดังเห็นด้วยจักขุ เหตุนั้น จึงชื่อว่า **ญาณทสฺสนะ**. **ญาณทสฺสนะ** อันเป็นอริยะ คือบริสุทธิสูงสุด เหตุนั้น จึงชื่อว่า **อริยญาณทสฺสนะ**. **อริยญาณทสฺสนะ** อันอาจ คือเป็นอริยสามารถกำจัดกิเลส มีอยู่ในธรรมนั้น หรือแก่ธรรมนั้น เหตุนั้น ธรรมนั้น จึงชื่อว่า **อลมฺริยญาณทสฺสนะ** ได้แก่ธรรมของมนุษย์ผู้ยิ่ง ต่างโดยฉานเป็นต้น. **อลมฺริยญาณทสฺสนะ** นั้นด้วย วิเศษด้วย เหตุนั้น จึงชื่อว่า **อลมฺริยญาณทสฺสนวิเสส**. อีกนัยหนึ่ง คุณวิเศษ คือญาณทสฺสนะอันบริสุทธิ สามารถกำจัดกิเลสได้นั้นนั่นเอง เหตุนั้น จึงชื่อว่า **อลมฺริยญาณทสฺสนวิเสส** ก็ได้. บทว่า **อริโคโต** ได้แก่ ความวิเศษที่เราได้ไว้แล้ว มีอยู่หรือหนอ. บทว่า **โสหํ** ได้แก่ เรานั้นมีคุณวิเศษอันได้ไว้แล้ว. บทว่า **ปจฺฉิเม กาล** ได้แก่ ในเวลานอนบนเตียงสำหรับ. บทว่า **ปุณฺโง** ได้แก่ ถูกเพื่อนสหพรหมจารี

ถามถึงคุณวิเศษที่บรรลु. บทว่า น มงฺกุล ภวิสฺสามิ ได้แก่เราจักไม่เป็นผู้  
คอตก หมคอำนาจ. ด้วยว่า บรรพชิตพิจารณาอย่างนี้ ย่อมไม่เชื่อว่า  
ตายเปล่า.

จบอรรถกถาอภินหปัจจเวกขณธรรมสูตรที่ ๘

### ๕. สรีรัฎฐธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ตั้งอยู่ในสรีระ ๑๐ ประการ

[๔๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันตั้งอยู่ในสรีระ ๑๐ ประการ  
นี้ อันบรรพชิตพึงพิจารณาเนื่องๆ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ ความ  
หนาว ๑ ความร้อน ๑ ความหิว ๑ ความกระหาย ๑ ความปวดอุจจาระ ๑  
ความปวดปัสสาวะ ๑ ความสำรวมกาย ๑ ความสำรวมวาจา ๑ ความสำ  
รวมอาชีพ ๑ ธรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งภพต่อไป ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ธรรมอันตั้งอยู่ในสรีระ ๑๐ ประการนี้แล อันบรรพชิตพึงพิจารณาเนื่องๆ.

จบสรีรัฎฐธรรมสูตรที่ ๕

### อรรถกถาสรีรัฎฐธรรมสูตรที่ ๕

สรีรัฎฐธรรมสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โปโนพฺภวโก ได้แก่ผู้ให้เกิดในภพอีก. บทว่า ภวสงฺขาโร  
ได้แก่ กรรมเครื่องแต่งภพ. ในพระสูตรนี้ ตรัสเฉพาะวัฏฏะเท่านั้น

จบอรรถกถาสรีรัฎฐธรรมสูตรที่ ๕

## ๑๐. ภัณฑานสูตร

ว่าด้วยกรรม ๑๐ ประการที่เป็นเหตุให้ไม่วิวาทกัน

[๕๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุมาร่วมกันกลับจากบิณฑบาตในเวลาภายหลังภัต นั่งประชุมกันที่หอฉัน เกิดความหมั่นก่อนความทะเลาะวิวาทกันขึ้น ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปาก ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากที่เร้น เสด็จเข้าไปยังหอฉัน แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเรื่องอะไรอันเธอทั้งหลายพักค้ำไว้ในระหว่างภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตในเวลาภายหลังภัต นั่งประชุมกันที่หอฉัน เกิดความหมั่นก่อนความทะเลาะวิวาทกันขึ้น ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอยู่.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเกิดความหมั่นก่อนความทะเลาะวิวาทกันขึ้น ทิ่มแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอยู่ นี้เป็นกรรมไม่สมควรแก่เธอทั้งหลาย ผู้เป็นกุลบุตร ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสติ สำรวมแล้วในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์

และโจจร มีปกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ใน  
สิกขาบททั้งหลาย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล ฯลฯ แม่นี้  
เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน เป็น  
ไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอัน  
เดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้  
ได้สดับมามาก ทรงไว้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทักขิ ซึ่ง  
ธรรมทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประ-  
ภาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธบริบูรณ์สิ้นเชิง คู่  
ก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อที่ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ นี้เป็นธรรมที่ตั้งแห่ง  
ความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความ  
สงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เป็นผู้มิตฺตติ มีสหายดี มีเพื่อนดี คู่ก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ชื่อที่ภิกษุเป็นผู้มิตฺตติ มีสหายดี มีเพื่อนดีนี้ เป็นธรรม  
ที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน ย่อมเป็น  
ไปเพื่อละความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอัน  
เดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเครื่องทำ  
ให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน มีปกติรับคำปราศรัยสอนโดยเคารพ คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ชื่อที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ฯลฯ นี้ เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึก  
ถึงกันและกัน ทำให้เป็นที่รักที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์  
กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้าน ในกรณียกิจทั้งสูงทั้งต่ำของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในกรณียกิจนั้น เป็นผู้สามารถเพื่อทำ เพื่อจัดได้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในกรณียกิจทั้งสูงทั้งต่ำของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯลฯ นี้ เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ มีความใคร่ในธรรม เป็นผู้ฟังและแสดงธรรมอันเป็นที่รัก มีความปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีความใคร่ในธรรม ฯลฯ นี้ เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรมทั้งหลาย เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นผู้มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ปรารถนาความเพียร ฯลฯ นี้ เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เป็นผู้สันโดษ ด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัชบริวารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ตามมีตามได้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเกสัชบริวารอันเป็นปัจจัยของคนไข้ตามมีตามได้ นี้ เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน

และกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกรู้ถึงกิจที่ทำและคำที่พูดแม่นยำได้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ ฯลฯ นี้ เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เป็นผู้มียปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเครื่องพิจารณาเห็นความเกิดดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อที่ภิกษุเป็นผู้มียปัญญา ฯลฯ นี้ เป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน ทำให้เป็นที่รัก ที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกัน ทำให้เป็นที่รักที่เคารพกัน ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน ไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

จบภณทนต์สูตรที่ ๑๐

จบอังกโกสวรรคที่ ๕

**อรรถกถาภณทสนสูตรที่ ๑๐**

**ภณทสนสูตรที่ ๑๐** พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสืล พาทุสัจจะ วิริยะ สติ และปัญญา คละกันทั้งโลกิยะทั้งโลกุตระ. คำที่เหลือในที่ทุกแห่ง มีใจความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาภณทสนสูตรที่ ๑๐

จบอักษโกสวรรคที่ ๕

จบปฐมปัณณาสก

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิวาทสูตร
๒. ปฐมวิวาทมูลสูตร
๓. ทุติยวิวาทมูลสูตร
๔. กุสินาราสูตร
๕. ปเวสนสูตร
๖. สักกสูตร
๗. มหาลิสสูตร
๘. อภินหปัจจเวกขณธรรมสูตร
๙. สรีร์ฎฐธรรมสูตร
๑๐. ภณทสนสูตร.

## ทศยิปัณณาสกั

### สจิตตวรรคที่ ๑

#### ๑. สจิตตสูตร

ว่าด้วยภิกษุพึงเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน

[๕๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหาร  
เชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่  
นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า  
คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่นไซ้  
เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาว่า เธอทั้งหลายจักเป็นผู้ฉลาดใน  
วาระจิตของตน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตนอย่าง  
ไร คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่เป็นหนุ่มสาว มี  
ปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในคันท้องอันบริสุทธิ์หมดจด  
หรือในภาชนะน้ำอันใส ถ้าเห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็พยายามเพื่อ  
ขจัดธุลีหรือจะดำนั้นเสีย หากว่าเขาไม่เห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ยอม  
ดีใจ มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยเหตุนี้แลว่า เป็นลาภของเราหนอ  
หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ แม้ฉันใด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การพิจารณา  
ของภิกษุว่า เราเป็นผู้มีกิษณาอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราไม่  
เป็นผู้มีกิษณาอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตพยายามอยู่โดยมากหรือหนอ หรือ  
ว่าเราไม่เป็นผู้มีจิตไม่พยายามอยู่โดยมาก เราเป็นผู้ยินดีในมัทธะกลุ่มม



อยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธะอยู่โดยมาก เราเป็นผู้ฟังช่ายอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเป็นผู้ไม่ฟังชานอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเป็นผู้พ้นความสงสัยได้โดยมาก เราเป็นผู้โกรธอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเป็นผู้ไม่โกรธอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตเศร้าหมองอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเป็นผู้มีจิตเศร้าหมองอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีกายอันปรารภแรงกล้าอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเป็นผู้มีกายอันมิได้ปรารภแรงกล้าอยู่โดยมาก เราเป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเป็นผู้ปรารภความเพียรอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเป็นผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ ย่อมเป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าภิกษุเมื่อพิจารณาอยู่ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมาก เป็นผู้มิจฉาทิฏฐิอยู่โดยมาก เป็นผู้อันถิ่นมัทธะกัสมุญอยู่โดยมาก เป็นผู้ฟังชานอยู่โดยมาก เป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมาก เป็นผู้มีความโกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตเศร้าหมองอยู่โดยมาก เป็นผู้มีกายอันปรารภแรงกล้าอยู่โดยมาก เป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ไซ้ ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุทธาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดย สติ ความสัมปชัญญะ ให้มีความประมาธยิ่ง เพื่อละธรรมทั้งหลาย ที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าอันไฟไหม้ หรือมีศิระอันไฟไหม้ ฟังทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุทธาหะ ความ

ขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อ  
ดับไฟไหม้ผ้าหรือไฟไหม้ศีรษะนั้น ฉันทใด ภิกษุหนึ่ง ก็พึงทำความพอใจ  
ความพยายาม ความอดสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติ  
และสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละกรรมทั้งหลายที่เป็นบาปอกุศล  
เหล่านั้น ฉันทนั้นเหมือนกัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าภิกษุเมื่อพิจารณาอยู่ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า  
เราเป็นผู้ไม่มีภิชณาอยู่โดยมาก เป็นผู้มึนจิตไม่พยายามอยู่โดยมาก เป็น  
ผู้ปราศจากถิ่นมัทธะอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่ฟังชานอยู่โดยมาก เป็นผู้ข้าม  
พื้นความสงสัยอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่โกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้มึนจิตไม่เศร้า  
หมองอยู่โดยมาก เป็นผู้มึนกายอันมิได้ปรารภแรงกล้าอยู่โดยมาก เป็นผู้  
ปรารภความเพียรอยู่โดยมาก เป็นผู้มึนจิตตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ไซ้  
ภิกษุหนึ่งควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแล้ว พึงทำความเพียรเพื่อความ  
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป.

จบสจิตตสูตรที่ ๑

ทุกขิปัณณาสกั

สจิตตวรรคที่ ๑

อรรถกถาสจิตตสูตรที่ ๑

ปัณณาสกัที่ ๒ สจิตตสูตรที่ ๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สจิตตปริยายกุสลา แปลว่า ผู้ฉลาดในวาระจิตของตน.

บทว่า รัช ได้แก่ อุปกิเลสที่จรมา. บทว่า องฺกณฺ ได้แก่ มีจุดคำตาม

ตัวเป็นต้นอันเกิดในมุขนิมิตเงาหน้านั้น. ทว่า อาสวาน์ ขยาย ได้แก่  
เพื่อประโยชน์แก่พระอรหันต์.

### จบอรรถกถาสัจตสูตรที่ ๑

#### ๒. สารีปุตตสูตร\*

ว่าด้วยภิกษุพึงเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน

[๕๒] ณ ที่นั่นแล ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อน  
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่าน  
พระสารีบุตรได้กล่าวว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าว่าภิกษุไม่เป็น  
ผู้ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่นไซ้ร้ เมื่อเป็นอย่างนั้น ภิกษุนั้นพึงศึกษาว่า  
เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่าน  
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล.

คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน  
อย่างไร คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่เป็นหนุ่ม  
สาวมีปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในคันถ่องอันบริสุทธิ์หมดจด  
หรือในภาชนะน้ำอันใส ถ้าเห็นรูปหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็พยายามเพื่อ  
ขจัดรูปหรือจุดดำนั้นเสีย หากว่าไม่เห็นรูปหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ยอม  
ดีใจ มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยเหตุนี้แลว่า เป็นลาภของเราหนอ  
หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ แม้ฉันใด คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย การ  
พิจารณาของภิกษุว่า เราเป็นผู้มีภิกษณาอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเรา  
เป็นผู้ไม่มีภิกษณาอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตพยาบาทอยู่โดยมากหรือหนอ

๑. สูตรที่ ๒ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

หรือว่าเราเป็นผู้มีจิตไม่พยายามอยู่โดยมาก เราเป็นผู้อันถิ่นมิตระกลุ้มรุมอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ปราศจากถิ่นมิตระอยู่โดยมาก เราเป็นผู้ฟังชานอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ไม่ฟังชานอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยโดยมาก เราเป็นผู้มีความโกรธอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ไม่มีความโกรธอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตเศร้าหมองอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้มีจิตไม่เศร้าหมองอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีกายอันปรารภแรงกล้าอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้มีกายอันมิได้ปรารภแรงกล้าอยู่โดยมาก เราเป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ปรารภความเพียรอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ ย่อมเป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถามว่าภิกษุเมื่อพิจารณาอยู่ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมาก ฯลฯ เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ไซ้ ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุทธาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละธรรมทั้งหลายที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้น.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าอันไฟไหม้ หรือมีศีรษะอันไฟไหม้ พึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุทธาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อดับไฟไหม้ผ้าหรือไฟไหม้ศีรษะนั้น ฉะนั้นใด ภิกษุพึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุทธาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดอย สติ

และสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละธรรมทั้งหลายที่เป็นบาปอกุศล เหล่านั้น ฉะนั้นเหมือนกัน.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าว่าภิกษุเมื่อพิจารณาอยู่ย่อมรู้อย่างนี้ ว่า เราเป็นผู้ไม่มีภิกขาอยู่โดยมาก ฯลฯ เป็นผู้มิจิตตั้งมั่น อยู่โดยมาก ดังนี้ไซ้ ภิกษุนั้นควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแล้ว พึงทำความเพียรเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งในรูป.

### จบสาริปุตตสูตรที่ ๒

#### ๓. จิตฺตสูตร

ว่าด้วยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญความตั้งอยู่ในกุศลธรรม

[๕๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญแม้ซึ่งความตั้งอยู่ใน กุศลธรรมทั้งหลาย ไฉนจะสรรเสริญความเสื่อมรอบในกุศลธรรมทั้งหลายเล่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แต่เราสรรเสริญความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความตั้งอยู่ มิใช่ความเสื่อมในกุศลธรรม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความตั้งอยู่ มิใช่ความเจริญอย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มิจรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณเท่าไร ธรรมเหล่านั้น ของภิกษุนั้นย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่เจริญขึ้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าว ข้อนี้นี้ว่า เป็นความเสื่อมใน กุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความตั้งอยู่ มิใช่ ความเจริญ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายมิใช่ มิใช่ความตั้งอยู่ มิใช่ความเจริญ อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความ  
เสื่อม มิใช่ความเจริญอย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้  
เป็นผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณเท่าไร ธรรมเหล่านั้น  
ของภิกษุนั้นย่อมไม่เสื่อม ย่อมไม่เจริญขึ้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา  
กล่าวข้อนี้ว่า เป็นความตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความเสื่อม มิใช่  
ความเจริญ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่  
ความเสื่อม มิใช่ความเจริญ อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความ  
ตั้งอยู่ มิใช่ความเสื่อมอย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้  
เป็นผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณเท่าไร ธรรมเหล่านั้นของ  
ภิกษุย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่เสื่อม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวข้อนี้ว่า  
เป็นความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความตั้งอยู่ มิใช่ความเสื่อม  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความตั้งอยู่  
มิใช่ความเสื่อม อย่างนี้แล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุไม่เป็นผู้  
ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่นไซ้ เมื่อเป็นอย่างนั้น ภิกษุนั้นพึงศึกษาว่า  
เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย  
พึงศึกษาอย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ฉลาดในวาระจิตของตนอย่างไร ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่เป็นหนุ่มสาว มีปกติชอบ  
แต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในคันฉ่องอันบริสุทธิ์หมดจด หรือใน  
ภาชนะน้ำอันใส ถ้าเห็นรูปหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็พยายามเพื่อขจัดรูป  
หรือจุดดำนั้นเสีย ถ้าว่าไม่เห็นรูปหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ยอมดีใจ มีความ

คำริอันบริบูรณ์ด้วยเหตุอันแล้ว เป็นลาภของเราหนอ หน้าของเรา  
บริสุทธิ์แล้วหนอ แม้นันใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การพิจารณาของภิกษุ  
ว่า เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ไม่มีอภิชฌา  
อยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็น  
ผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ ย่อมเป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย  
ฉันทันเหมือนกันแล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าภิกษุเมื่อพิจารณาอยู่ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า  
เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมาก... เป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ไซ้  
ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุทธาหะ ความขะมัก  
เขม้น ความไม่ทอดย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อละ  
ธรรมทั้งหลายที่เป็นยาปอกุศลเหล่านั้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือน  
บุคคลมีผ้าอันไฟไหม้ หรือมีศิระอันไฟไหม้ พึงทำความพอใจ ความ  
พยายาม ความอดุทธาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ทอดย สติ  
และสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อดับไฟไหม้ผ้าหรือไฟไหม้ศิระ  
ฉันทันใด ภิกษุนั้นพึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอดุทธาหะ ความ  
ขะมักเขม้น ความไม่ทอดย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง  
เพื่อละธรรมทั้งหลายที่เป็นยาปอกุศลเหล่านั้น ฉันทันเหมือนกัน

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าภิกษุเมื่อพิจารณาอยู่ ย่อมรู้อย่างนี้ว่าเรา  
เป็นผู้ไม่มีอภิชฌาอยู่โดยมาก... เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ไซ้  
ภิกษุนั้นควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแล้ว พึงทำความเพียรเพื่อความ  
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป.

### อรรถกถาฐิติสูตรที่ ๓

ฐิติสูตรที่ ๓ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ปฏิภาณน ได้แก่ ด้วยการตั้งถ้อยคำไว้.

จบอรรถกถาฐิติสูตรที่ ๓

### ๔. สมถสูตร

ว่าด้วยสิ่งไม่ควรเสพและไม่ควรเสพ

[๕๔] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุไม่เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุนั้นพึงศึกษาว่า เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นฉลาดในวาระจิตของตนอย่างไร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่เป็นหนุ่มสาว มีปกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในคันท้องอันบริสุทธิ์หมดจด หรือในภาชนะน้ำอันใส ถ้าเห็นรูปหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ย่อมพยายามกำจัดรูปหรือจุดดำนั้นเสีย ถ้าไม่เห็นรูปหรือจุดดำที่หน้านั้น ย่อมดีใจ มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยเหตุนั้นแล้วว่า เป็นลาภของเราหนอ หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ แม้ฉันใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การพิจารณาของภิกษุว่า เราเป็นผู้ได้ความสงบจิตภายในหรือหนอ หรือว่าไม่เป็นผู้ได้ความสงบจิตภายใน เราเป็นผู้ได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งหรือหนอ หรือว่าเราไม่เป็นผู้ได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ดังนี้ ย่อมเป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล.



ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าภิกษุพิจารณาอยู่ย่อมรู้อย่างนี้ว่า เราได้  
ความสงบจิตภายใน ไม่ได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ดังนี้ไซ้  
ภิกษุนั้นควรตั้งอยู่ในความสงบจิตภายในแล้ว พึงทราบความเพียรในความ  
เห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง สมัยต่อมา ภิกษุนั้นย่อมได้ความสงบจิต  
ภายใน และได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า เราได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญา  
อันยิ่ง ไม่ได้ความสงบจิตภายใน ดังนี้ไซ้ ภิกษุควรตั้งอยู่ในความเห็น  
แจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว พึงทำความเพียรในความสงบจิตภายใน  
สมัยต่อมา ภิกษุนั้นย่อมได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง และได้  
ความสงบจิตภายใน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ย่อมรู้  
อย่างนี้ว่า เราไม่ได้ความสงบจิตภายใน ไม่ได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วย  
ปัญญาอันยิ่ง ดังนี้ไซ้ ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความ  
อุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มี  
ประมาณยิ่ง เพื่อได้ซึ่งกุศลธรรมเหล่านั้นนั้นเทียว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าถูกไฟไหม้หรือมี  
ศิระษะถูกไฟไหม้ พึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความ  
ขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง  
เพื่อดับไฟไหม้ผ้าหรือไฟไหม้ศิระษะนั้นนั้นเทียว แม้ฉนั้นใด ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ  
ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง  
เพื่อได้ซึ่งกุศลธรรมเหล่านั้นนั้นเทียว ฉนั้นนั้นเหมือนกันแล.

สมัยต่อมา ภิกษุนั้นย่อมได้ความสงบจิตภายใน และได้ความเห็น

แจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าภิกษุทั้งหลายพิจารณา  
อยู่ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า เราได้ความสงบจิตภายใน ได้ความเห็นแจ้งธรรม  
ด้วยปัญญาอันยิ่ง ดังนี้ไซ้ ภิกษุนั้นควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้น  
นั้นแหละ แล้วพึงทำความเพียรให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ  
ทั้งหลาย.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวแม่ซึ่งจิรวโดยส่วนสอง คือ  
ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี เราย่อมกล่าวแม่ซึ่งบิณฑบาตโดยส่วนสอง  
คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี เราย่อมกล่าวแม่ซึ่งเสนาสนะโดย  
ส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี เราย่อมกล่าวแม่ซึ่งบ้าน  
และนิคมโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี เราย่อมกล่าว  
แม่ซึ่งชนบทและประเทศโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี  
เราย่อม กล่าวแม่ซึ่งบุคคลโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควร  
เสพก็มี.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่า เราย่อมกล่าวแม่ซึ่งจิรว  
โดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว  
ในจิรว ๒ อย่างนั้น จีรวชนิดใดภิกษุรู้ว่า เมื่อเราเสพจิรวนี้แล อกุศล-  
ธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไปจิรวเห็น ปานนี้ไม่ควรเสพจิรว  
ใดภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพจิรวนี้แล อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรม  
ย่อมเจริญยิ่ง จิรวเห็นปานนี้ควรเสพ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรา  
กล่าวว่า เราย่อมกล่าวแม่ซึ่งจิรวโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี  
ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เขาอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่เราข่อมกล่าวแม่ซึ่งบิณฑบาต โดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยอะไร กล่าวแล้ว ในบิณฑบาต ๒ อย่างนั้น บิณฑบาตใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพบิณฑบาตนี้แล อกุศลธรรมข่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมข่อมเสื่อมไป บิณฑบาตเห็นปานนี้ไม่ควรเสพ บิณฑบาตใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพบิณฑบาตนี้แล อกุศลธรรมข่อมเสื่อมไป กุศลธรรมข่อมเจริญยิ่ง บิณฑบาตเห็นปานนี้ควรเสพ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่เราข่อมกล่าวแม่ซึ่งบิณฑบาตโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยขื่อนี้กล่าวแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่เราข่อมกล่าวแม่ซึ่งเสนาสนะโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ในเสนาสนะ ๒ อย่างนั้น เสนาสนะใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพเสนาสนะนี้แล อกุศลธรรมข่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมข่อมเสื่อมไป เสนาสนะเห็นปานนี้ไม่ควรเสพ เสนาสนะใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพเสนาสนะนี้แล อกุศลธรรมข่อมเสื่อมไป กุศลธรรมข่อมเจริญยิ่ง เสนาสนะเห็นปานนี้ควรเสพ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่เราข่อมกล่าวแม่ซึ่งเสนาสนะโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยขื่อนี้กล่าวแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่เราข่อมกล่าวแม่ซึ่งบ้านและนิคมโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ในบ้านและนิคมทั้งสองอย่างนั้น บ้านและนิคมใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพบ้านและนิคมนี้แล อกุศลธรรมข่อมเจริญยิ่ง

กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป บ้านและนิคมเห็นปานนี้ไม่ควรเสพ บ้านและนิคมใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพบ้านและนิคมนี้แล อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง บ้านและนิคมเห็นปานนี้ควรเสพ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่า เรายอมกล่าวแม่ซึ่งบ้านและนิคมโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่า เรากล่าวแม่ซึ่งชนบทและประเทศโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ในชนบทและประเทศทั้งสองนั้น ชนบทและประเทศใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพชนบทและประเทศนี้แล อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป ชนบทและประเทศเห็นปานนี้ไม่ควรเสพ ชนบทและประเทศใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพชนบทและประเทศนี้แล อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ชนบทและประเทศเห็นปานนี้ควรเสพ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่า เรากล่าวแม่ซึ่งชนบทและประเทศโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คำที่เรากล่าวว่า เรากล่าวแม่ซึ่งบุคคลโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ในบุคคลทั้งสองนั้น บุคคลใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพบุคคลนี้แล อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป บุคคลเห็นปานนี้ไม่ควรเสพ บุคคลใด ภิกษุพึงรู้ว่า เมื่อเราเสพบุคคลนี้แล อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง บุคคลเห็นปานนี้ควรเสพ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ก็คำที่เรากล่าวไว้ว่า เราย่อมกล่าวแม่ซึ่งบุคคลโดยส่วนสอง คือ ที่ควรเสพ  
ก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดังนี้ เราอาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

#### จบสมถสูตรที่ ๔

#### อรรถกถาสมถสูตรที่ ๔

สมถสูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อธิปญฺญา ฌมฺมวิปสฺสณาย ได้แก่ วิปัสณาที่กำหนดเอา  
สังขารเป็นอารมณ์

#### จบอรรถกถาสมถสูตรที่ ๔

#### ๕. ปรีหานสูตร\*

ว่าด้วยภิกษุพึงเป็นผู้ฉลาดในภาวะจิตของตน

[๕๕] ณ ที่นั่นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายว่า  
ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำของท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่าน  
พระสารีบุตรได้ถามว่า ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อม  
ตรัสว่า บุคคลผู้มีธรรมอันเสื่อม บุคคลผู้มีธรรมอันไม่เสื่อม ดังนี้ ดูก่อน  
อาวุโสทั้งหลาย บุคคลผู้มีธรรมอันเสื่อม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว  
ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอแล อนึ่ง บุคคลผู้มีธรรมอันไม่เสื่อม พระ-  
ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า  
ข้าแต่อาวุโส กระผมทั้งหลายมาแต่ที่ไกลแล เพื่อทราบเนื้อความแห่งภายิต  
นี้ในสำนักของท่านพระสารีบุตร ขอเนื้อความแห่งภายิตนี้จงแจ่มแจ้งกะ

๑. พระสูตรที่ ๕-๖-๗ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

ท่านพระสารีบุตรเองเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อท่านพระสารีบุตรแล้ว  
จักทรงจำไว้ ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น  
ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่าน  
พระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย  
บุคคลผู้มีธรรมอันเสื่อม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วด้วยเหตุมีประมาณ  
เท่าไรหนอแล คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่ฟังธรรม  
ที่ไม่เคยฟัง ๑ ธรรมที่ภิกษุนั้นฟังแล้วย่อมถึงความเลอะเลือน ๑ ธรรมที่  
ภิกษุนั้นเคยถูกต้องด้วยใจในกาลก่อน ย่อมไม่ปรากฏแก่เธอ ๑ ภิกษุนั้น  
ย่อมไม่รู้ธรรมที่ตนยังไม่รู้ ๑ คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย บุคคลผู้มีธรรมอัน  
เสื่อม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้วด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล.

คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ส่วนบุคคลผู้มีธรรมอันไม่เสื่อม พระผู้มี-  
พระภาคเจ้าตรัสไว้ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุ  
ในธรรมวินัยนี้ ย่อมฟังธรรมที่ตนไม่เคยฟังมา ๑ ธรรมที่ภิกษุนั้นเคยฟัง  
แล้ว ย่อมไม่ถึงความเลอะเลือน ๑ ธรรมที่ภิกษุนั้นเคยถูกต้องด้วยใจใน  
กาลก่อน ย่อมปรากฏ ๑ ภิกษุนั้นย่อมรู้ธรรมที่ตนยังไม่รู้ ๑ คุณก่อน  
อาวุโสทั้งหลาย บุคคลผู้มีธรรมอันไม่เสื่อม พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส  
ไว้แล้วด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล.

คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย หากว่าภิกษุไม่เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของ  
ผู้อื่นไซ้ร้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านทั้งหลายพึงศึกษาว่า เราทั้งหลายจักเป็น  
ผู้ฉลาดในวาระจิตของตน คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงศึกษา  
อย่างนี้แล.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตนอย่างไร  
ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเสมือนสตรีหรือบุรุษที่เป็นหนุ่มสาว มีปกติ  
ชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในคั่นช่องอันบริสุทธ์หมดจด หรือใน  
ภาชนะน้ำอันใส ถ้าเห็นรูปหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ยอมพยายามกำจัดรูป  
หรือจุดดำนั้นเสีย ถ้าไม่เห็นรูปหรือจุดดำที่หน้านั้นก็ยอมดีใจ มีความดำริ  
อันบริบูรณ์ด้วยเหตุนี้แน่นอนทีเดียวว่า เป็นลาภของเราแล้วหนอ แม้ฉันใด  
ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การพิจารณาของภิกษุว่า เราเป็นผู้ไม่มีกิขณาอยู่  
โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่แก่เราหรือว่ามีหนอ เราเป็นผู้มีจิตไม่  
พยายามอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่แก่เราหรือว่ามีหนอ เรา  
เป็นผู้ปราศจากถิ่นมิทธะอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่แก่เราหรือว่ามี  
หนอ เราเป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่านอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่แก่เรา  
หรือไม่มีหนอ เราเป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยอยู่โดยมากหรือหนอ ธรรมนี้  
มีอยู่แก่เราหรือว่ามีหนอ เราเป็นผู้ไม่มักโกรธอยู่โดยมากหรือหนอ  
ธรรมนี้มีอยู่แก่เราหรือว่ามีหนอ เราเป็นผู้มีจิตไม่เศร้าหมองอยู่โดยมาก  
หรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่แก่เราหรือไม่มีหนอ เราเป็นผู้ได้ความปราโมทย์  
ในธรรมภายในหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่แก่เราหรือว่ามีหนอ เราเป็นผู้  
ได้ความปราโมทย์ในธรรมภายในหรือหนอ ธรรมนี้มีอยู่แก่เราหรือว่ามี  
หนอ เราเป็นผู้ได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งหรือหนอ ธรรม  
นี้มีอยู่แก่เราหรือว่ามีหนอ ดังนี้ เป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย  
ฉันนั้นเหมือนกันแล.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ย่อมไม่พิจารณาเห็น  
กุศลธรรมเหล่านี้แม้ทั้งหมดในตนไซ้ ภิกษุนั้นควรทำความพอใจ ความ

พยายาม ความอดสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและ  
สัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อได้เฉพาะซึ่งกุศลธรรมเหล่านี้ทั้งหมด  
นั้นเทียว คุณก่อนอาวุธทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าถูกไฟไหม้  
หรือมีศิระะถูกไฟไหม้ ควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอดสาหะ  
ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง  
เพื่อดับไฟไหม้ผ้าหรือไฟไหม้ศิระะนั้นนั้นเทียว แม้ฉันใด ภิกษุนี้ควร  
ทำความพอใจ ความพยายาม ความอดสาหะ ความขะมักเขม้น ความ  
ไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อได้เฉพาะซึ่งกุศล  
ธรรมเหล่านี้ทั้งหมดนั้นเทียว ฉันนั้นเหมือนกันแล.

คุณก่อนอาวุธทั้งหลาย แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ย่อมพิจารณาเห็น  
กุศลธรรมบางอย่างในตน ย่อมไม่พิจารณาเห็นกุศลธรรมบางอย่างในตน  
ไซ้ ภิกษุนี้พึงตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลายที่พิจารณาเห็นในตนแล้ว พึง  
ทำความพอใจ ความพยายาม ความอดสาหะ ความขะมักเขม้น ความ  
ไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อได้เฉพาะซึ่งกุศล  
ธรรมทั้งหลายที่ไม่พิจารณาเห็นในคนเหล่านั้น.

คุณก่อนอาวุธทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าถูกไฟไหม้หรือมี  
ศิระะถูกไฟไหม้ ควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอดสาหะ ความ  
ขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อดับ  
ไฟไหม้ผ้าหรือไฟไหม้ศิระะนั้นนั้นเทียว แม้ฉันใด คุณก่อนอาวุธทั้งหลาย  
ภิกษุนี้ควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลายที่พิจารณาเห็นในตนแล้ว ควรทำ  
ความพอใจ ความพยายาม ความอดสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่  
ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อได้เฉพาะซึ่งกุศลธรรม



ทั้งหลายที่ไม่พิจารณาเห็นในคนเหล่านั้น ฉะนั้นเหมือนกันแล.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ก็ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ย่อมพิจารณาเห็นกุศลธรรมเหล่านี้แม้ทั้งหมดในตนไซ้ ภิกษุนั้นควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมเหล่านี้ทั้งหมดนั้นเทียว แล้วพึงทำความเพียรให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย.

### จบปริหานสูตรที่ ๕

#### ๖. ปฐมสังขยาสูตร

ว่าด้วยการเจริญสังขยา ๑๐ ประการ ที่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก

[๕๖] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังขยา ๑๐ ประการนี้ อันบุคคลเจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตธรรม มีอมตธรรมเป็นที่สุด ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ อสุกสังขยา ๑ มรณสังขยา ๑ อาหารเรปฏิกุลสังขยา ๑ สัพพโลเกอนภิตสังขยา ๑ อนิจจังสังขยา ๑ อนิจเจตทุกขสังขยา ๑ ทุกเขอนัตตสังขยา ๑ ปหานสังขยา ๑ วิราคสังขยา ๑ นิโรธสังขยา ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายสังขยา ๑๐ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มีมากแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตธรรมมีอมตธรรมเป็นที่สุด.

### จบปฐมสังขยาสูตรที่ ๖

#### ๗. ทุตติยสังขยาสูตร

ว่าด้วยการเจริญสังขยา ๑๐ ประการ ที่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก

อีกนัยหนึ่ง

[๕๗] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังขยา ๑๐ ประการนี้ อันบุคคลเจริญ

แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะ เป็นที่สุด ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ อนิจจสัญญา ๑ อนัตตสัญญา ๑ มรณสัญญา ๑ อาหารปฏิภูมสัญญา ๑ สัพพโลเกอันภิตตสัญญา ๑ อัญญิกสัญญา ๑ ปุพฺพกสัญญา ๑ วินีตกสัญญา ๑ วิทิตกสัญญา ๑ อุทฺธมาตกสัญญา ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๑๐ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะ เป็นที่สุด.

### จบเหตุยสัญญาสูตรที่ ๗

#### ๘. มุลสูตร

ว่าด้วยธรรมทั้งปวงมีฉันทะเป็นมูล มินิพพานเป็นที่สุด

[๕๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกพึงถามอย่างนี้ว่า คู่ก่อนอาวโสทั้งหลาย ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นมูล มีอะไรเป็นแดนเกิด มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นที่ประชุมลง มีอะไรเป็นประมุข มีอะไรเป็นใหญ่ มีอะไรเป็นยิ่ง มีอะไรเป็นแก่น มีอะไรเป็นทิ หยั่งลง มีอะไรเป็นที่สุด เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว จะพึงพยากรณ์แก่อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นว่าอย่างไร ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่พึง พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส ขอเนื้อความแห่งภายิตนี้จึงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วจักทรงจำไว้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้า

เช่นนั้นเธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ถ้าพวกอัญญเดียรฉัตรีปริพาชกฟังถามอย่างนี้ว่า ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย  
ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นมูล มีอะไรเป็นแดนเกิด... มีอะไรเป็นที่หยั่งลง  
มีอะไรเป็นที่สุด เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว ฟังพยากรณ์แก่อัญญ-  
เดียรฉัตรีปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ธรรมทั้งปวง  
มีฉันทะเป็นมูล มีมโนการเป็นแดนเกิด มีผัสสะเป็นเหตุเกิด มีเวทนา  
เป็นที่ประชุมลง มีสมาธิเป็นประมุข มีสติเป็นใหญ่ มีปัญญาเป็นยิ่ง มี  
วิมุตติเป็นแก่น มีอมตะเป็นที่หยั่งลง มีนิพพานเป็นที่สุด ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว ฟังพยากรณ์แก่อัญญเดียรฉัตรี  
ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้แล.

#### จบมูลสูตรที่ ๘

#### อรรถกถามูลสูตรที่ ๘

มูลสูตรที่ ๘ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

ในบทว่า อมโศคธา นี้ ตรัสอนุปาทิสเสนิพพานธาตุไว้. ในบทว่า  
นิพพานปริโยธานา นี้ ตรัสอนุปาทิสเสนิพพานธาตุไว้. ด้วยว่า ภิกษุ  
บรรลุนุปาทิสเสนิพพานแล้ว ย่อมชื่อว่าบรรลู่ที่สุดธรรมทุกอย่าง บทที่  
เหลือ มีข้อความกล่าวไว้แล้วในหนหลัง.

#### จบอรรถกถามูลสูตรที่ ๘

### ๘. ปัพพชิตสูตร

ว่าด้วยจิตของบรรพชิตที่ได้รับการอบรมดีแล้ว

ย่อมได้รับผล ๒ อย่าง

[๕๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ตรึงจิตตั้งอยู่ จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนิจจสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนัตตสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอสุกสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอาทีนวสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความประพฤติชอบ และความประพฤติไม่ชอบของสัตว์โลกแล้ว ได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความเจริญและความเสื่อมของสัตว์โลกแล้ว ได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความเกิดและความดับแห่งสังขารโลกแล้วได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยปหานสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยวิราคสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยนิโรธสัญญา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล จิตของภิกษุเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วย่อมไม่รัคตรึงจิตตั้งอยู่ จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนิจจสัญญา จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนัตตสัญญา จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอสุกสัญญา จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอาทีนวสัญญา จิตรู้ความประพฤติชอบและความประพฤติไม่ชอบของสัตว์-

โลกแล้ว ได้รับอบรมแล้วด้วยสัญญานั้น จิตรู้ความเจริญและความเสื่อมของสัตว์โลกแล้ว ได้รับอบรมแล้วด้วยสัญญานั้น จิตรู้ความเกิดและความดับแห่งสังขารโลกแล้ว ได้รับอบรมแล้วด้วยสัญญานั้น จิตได้รับอบรมด้วยปหานสัญญา จิตได้รับอบรมด้วยวิราคสัญญา และจิตได้รับอบรมด้วยนิโรธสัญญา เมื่อนั้น ภิกษุหนึ่งพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งคือ อริหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี.

### จบปัพพจิตสูตรที่ ๕

#### อรรถกถापัพพจิตสูตรที่ ๕

ปัพพจิตสูตรที่ ๕ พิงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **ตสฺมา** แปลว่า เพราะเหตุที่ประโยชน์แห่งสามัญญผล [คุณเครื่องเป็นสมณะ] ไม่ถึงพร้อมแก่ผู้ที่มีจิตมิได้สร้างสมอย่างนี้ ฉะนั้น. บทว่า **ยถาปพฺพชฺชา ปริจิตฺตฺวา โน จิตฺตํ ภวิสฺสตี.** ความว่า สร้างสมมาโดยสมควรแก่การบวช จริงอยู่ คนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ชื่อว่าบวช คนเหล่านั้นทั้งหมด ก็ปรารถนาพระอรหัต เพราะฉะนั้น จิตใดเขาสร้างสมอบรมมาเพื่อประโยชน์แก่การบรรลุพระอรหัต จิตนั้นพึงทราบ ว่า ชื่อว่าสร้างสมมาโดยสมควรแก่การบวช. เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักเป็นเช่นนี้. บทว่า **โลกสุตฺต สมณฺจ วิสมณฺจ** ได้แก่ สุจริตและทุจริตของสัตว์โลก. บทว่า **โลกสุตฺต สนฺภวณฺจ วิภวณฺจ** ได้แก่ ความเจริญและความเสื่อมของสัตว์โลกนั้น อีกนัยหนึ่ง สมบัติและวิบัติ.

ก็บ่ว่า โลกุตส สมุทยญจ อตฺถญคมญจ ตริสหมายเอาสังขารโลก.

อธิบายว่า รู้ความเกิดและความแตกแห่งขันธทั้งหลาย.

จบอรรถกถาปิพพิตสูตรที่ ๕

### ๑๐. อาพาธสูตร

ว่าด้วยทรงแสดงสัญญา ๑๐ ประการแก่พระคิริमानนที่ผู้อาพาธ

[๖๐] สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ท่านพระคิริमानนที่อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้งนั้นแล ท่านพระอนานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระคิริमानนที่อาพาธ ได้รับทุกข์เป็นไข้หนัก ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้โปรดอนุเคราะห์เสด็จเยี่ยมท่านพระคิริमानนที่ยังที่อยู่เถิด พระเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณอนานนท์ ถ้าเธอพึงเข้าไปหาแล้ว กล่าวสัญญา ๑๐ ประการแก่คิริमानนที่ภิกษุไซริ ข้อมที่อาพาธของคิริमानนที่ภิกษุจะพึงสงบระงับโดยพลัน เพราะได้ฟังสัญญา ๑๐ ประการนั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ สัญญา ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ อนิจจสัญญา ๑ อนัตตสัญญา ๑ อสุภสัญญา ๑ อาทีนวสัญญา ๑ ปหานสัญญา ๑ วิราคสัญญา ๑ นิโรธสัญญา ๑ สัพพโลเกอนภิตตสัญญา ๑ สัพพสังขารสุ-อนิจจสัญญา ๑ อานาปานัสสติ ๑.

คุณอนานนท์ ก็อนิจจสัญญาเป็นไฉน คุณอนานนท์ ภิกษุใน

ธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง ย่อมพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงในอุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ ด้วยประการอย่างนี้ คู่ก่อนอาณนท์ นี้ เรียกว่าอนิจจสัญญา.

คู่ก่อนอาณนท์ ก็อนัตตสัญญาเป็นไฉน คู่ก่อนอาณนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า จักขุเป็นอนัตตา รูปเป็นอนัตตา หูเป็นอนัตตา เสี่ยงเป็นอนัตตา จมูกเป็นอนัตตา กลิ่นเป็นอนัตตา ลิ้นเป็นอนัตตา รัสเป็นอนัตตา กายเป็นอนัตตา โสภณัฐพะเป็นอนัตตา ใจเป็นอนัตตา ธรรมารมณ์เป็นอนัตตา ย่อมพิจารณาเห็นโดยความเป็นอนัตตาในอายตนะทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ๖ ประการเหล่านี้ ด้วยประการอย่างนี้ คู่ก่อนอาณนท์ นี้เรียกว่า อนัตตสัญญา.

คู่ก่อนอาณนท์ ก็อสุภสัญญาเป็นไฉน คู่ก่อนอาณนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้นั่นแล เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มโดยรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาด มีประการต่างๆ ว่า ในกายนี้มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม เนื้อหัวใจ ดับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ใสน้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลา น้ำมูก ไขข้อ มูตร ย่อมพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่งามในกายนี้ ด้วยประการดังนี้ คู่ก่อนอาณนท์ นี้เรียกว่า อสุภสัญญา.

คู่ก่อนอาณนท์ ก็อาทิวาสัญญาเป็นไฉน คู่ก่อนอาณนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี ย่อม

พิจารณาเห็นดังนี้ว่า กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก เพราะฉะนั้น อาหารต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในกายนี้ คือ โรคนตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคที่ไพบูลย์ โรคปาก โรคฟัน โรคไธ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึม โรคในท้อง โรคลมสลบ โรคบิด โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอญคร่อ โรคลมบ้าหมู โรคหิดเปื่อย โรคหิดคัน โรคคิตทะราด หูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนโลหิต โรคดีเดื้อด โรคเบาหวาน โรคเริม โรคพุพอง โรคริดสีดวง อาหารมีเสมหะเป็นสมุฏฐาน อาหารมีลมเป็นสมุฏฐาน อาหารไฟใช้สันนิบาต อาหารอันเกิดแต่ฤดูแปรปรวน อาหารอันเกิดแต่การบริหารไม่สม่ำเสมอ อาหารอันเกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง อาหารอันเกิดแต่วิบากของกรรม ความหนาว ความร้อน ความหิว ความระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ ย่อมพิจารณาเห็นโดยความเป็นโทษในกายนี้ ด้วยประการดังนี้ คู่ก่อนอนันท์ นี้เรียกว่า อาทินวสัจญญา.

คู่ก่อนอนันท์ ก็ปหานสัจญญาเป็นไฉน คู่ก่อนอนันท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่ยินดี ย่อมละ ย่อมบรรเทา ย่อมทำให้หมดสิ้นไป ย่อมทำให้ถึงความไม่มี ซึ่งกามวิตกอันเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่ยินดี ย่อมละ ย่อมบรรเทา ย่อมทำให้หมดสิ้นไป ย่อมทำให้ถึงความไม่มี ซึ่งพยาบาทวิตกอันเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่ยินดี ย่อมละ ย่อมบรรเทา ย่อมทำให้หมดสิ้นไป ย่อมทำให้ถึงความไม่มี ซึ่งวิหิงสาวิตกอันเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่ยินดี ย่อมละ ย่อมบรรเทา ย่อมทำให้หมดสิ้นไป ย่อมทำให้ถึงความไม่มี ซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันชั่วช้า อันเกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นแล้ว คู่ก่อนอนันท์นี้เรียกว่า ปหานสัจญญา.



คูก่อนอานนท กัวีราคัสัญญาเป็นไฉน คูก่อนอานนท ภิกษุ  
ในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี  
ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือ  
ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง ธรรมเป็นที่สลละคืนอุปธิทั้งปวง ธรรม  
เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา ธรรมเป็นที่สํารอกกิเลส ธรรมชาติเป็นที่ดับกิเลส  
และกองทุกข์ คูก่อนอานนท นี้เรียกว่า วิราคัสัญญา.

คูก่อนอานนท นิโรธัสัญญาเป็นไฉน คูก่อนอานนท ภิกษุใน  
ธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี ย่อม  
พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือ  
ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง ธรรมเป็นที่สลละคืนอุปธิทั้งปวง ธรรม  
เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา ธรรมเป็นที่ดับโดยไม่เหลือ ธรรมชาติเป็นที่ดับ  
กิเลสและกองทุกข์ คูก่อนอานนท นี้เรียกว่า นิโรธัสัญญา.

คูก่อนอานนท สัพพโลเกอนภิตรตัสัญญาเป็นไฉน คูก่อนอานนท  
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละอุบาย\* และอุปาทานในโลก อันเป็นเหตุตั้งมั่น ถือ  
มั่น และเป็นอนุสัยแห่งจิต ย่อมมงดเว้น ไม่ถือมั่น คูก่อนอานนท นี้  
เรียกว่าสัพพโลเกอนภิตรตัสัญญา.

คูก่อนอานนท สัพพสังขารเอสูนิจจัสัญญาเป็นไฉน คูก่อน  
อานนท ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมอึดอัด ย่อมระอา ย่อมเกลียดชังแต่  
สังขารทั้งปวง คูก่อนอานนท นี้เรียกว่า สัพพสังขารเอสูนิจจัสัญญา.

คูก่อนอานนท อาณาปานัสสติเป็นไฉน คูก่อนอานนท ภิกษุใน  
ธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี นั่ง

๑. อุบาย คือ ตัณหาแลทิฏฐิ, อุปาทาน คือ อุปาทาน ๔.

คู้บัลลังก์ ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอเป็นผู้มีสติหายใจ  
ออก เป็นผู้มีสติหายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว  
หรือเมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่า  
หายใจออกสั้น หรือเมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น ย่อมศึกษา  
ว่า จักเป็นผู้กำหนดรู้กายทั้งปวง (ลมหายใจ) หายใจออก ย่อมศึกษาว่า  
จักเป็นผู้กำหนดรู้กายทั้งปวงหายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักระงับกายสังขาร  
(ลมหายใจ) หายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักระงับกายสังขาร หายใจเข้า  
ย่อมศึกษาว่า จักกำหนดรู้ปีติหายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักกำหนดรู้ปีติ  
หายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักกำหนดรู้จิตตสังขาร (เวทนา) หายใจออก  
ย่อมศึกษาว่า จักกำหนดรู้จิตตสังขารหายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักระงับ  
จิตตสังขารหายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักระงับจิตตสังขารหายใจเข้า ย่อม  
ศึกษาว่า จักกำหนดรู้จิตหายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักกำหนดรู้จิตหายใจ  
เข้า ย่อมศึกษาว่า จักยังจิตให้บันเทิงหายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักยัง  
จิตให้บันเทิงหายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักตั้งจิตให้มั่นหายใจออก ย่อม  
ศึกษาว่า จักตั้งจิตให้มั่นหายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักเปลื้องจิตหายใจออก  
ย่อมศึกษาว่า จักเปลื้องจิตหายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักเป็นผู้พิจารณา  
เห็น โดยความเป็นของไม่เที่ยงหายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักเป็นผู้พิจารณา  
เห็น โดยความเป็นของไม่เที่ยงหายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักเป็นผู้พิจารณา  
เห็น โดยด้วยคลายกำหนดหายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักเป็นผู้พิจารณาเห็น  
โดยความคลายกำหนดหายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักเป็นผู้พิจารณาเห็น โดย  
ความดับสนิทหายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักเป็นผู้พิจารณาเห็น โดยความ  
ดับสนิทหายใจเข้า ย่อมศึกษาว่า จักเป็นผู้พิจารณาเห็น โดยความสลัดคืน

หายใจออก ย่อมศึกษาว่า จักเป็นผู้พิจารณาเห็นโดยความสลัดคืนหายใจ  
เข้า คู่ก่อนอนนทฺ์ นี้เรียกว่า อานาปานัสสติ.

คู่ก่อนอนนทฺ์ ถ้าเธอพึงเข้าไปหาแล้ว กล่าวสัญญา ๑๐ ประการ  
นี้แก่คิริमानนทฺ์ภิกษุไซร้ ข้อที่อาพาธของคิริमानนทฺ์ภิกษุจะพึงสงบระงับ  
โดยพลัน เพราะได้ฟังสัญญา ๑๐ ประการนี้เป็นฐานะที่จะมีได้.

ลำดับนั้นแล ท่านพระอนนทฺ์ได้เรียนสัญญา ๑๐ ประการนี้ใน  
สำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้เข้าไปหาท่านพระคิริमानนทฺ์ยังที่อยู่  
ครั้งแล้วได้กล่าวสัญญา ๑๐ ประการแก่ท่านพระคิริमानนทฺ์ ครั้งนั้นแล  
อาพาธนั้นของท่านพระคิริमानนทฺ์สงบระงับโดยพลัน เพราะได้ฟังสัญญา  
๑๐ ประการนี้ ท่านพระคิริमानนทฺ์หายจากอาพาธนั้น ก็แล อาพาธนั้น  
เป็นโรคอันท่านพระคิริमानนทฺ์ละได้แล้วด้วยประการนั้นแล.

จบอาพาธสูตรที่ ๑๐

จบสจิตตวรรคที่ ๑

อรรถกถาอาพาธสูตรที่ ๑๐

อาพาธสูตรที่ ๑๐ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **อนุกมฺปิ อุปาทาย** ได้แก่ ทรงอาศัยความเอ็นดูในพระคิริ-  
มานนทฺ์เถระ. พึงทราบโรคทั้งหลาย มีโรคตาเป็นต้นด้วยอำนาจวัตถุ  
จริงอยู่ ธรรมดาว่าผู้บังเกิดความเลื่อมใสแล้ว ไม่มีโรค. บทว่า **กณฺเณ-**  
**โรโค** ได้แก่ โรคหูส่วนนอก. บทว่า **ปีนาโส** ได้แก่ โรคจมูกส่วนนอก.  
บทว่า **รชสา** ได้แก่ โรคในที่ใช้เล็บขีด. บทว่า **ปีตฺตสมฺภูฏานา** ได้แก่  
อาพาธที่เกิดจากดี. เขาว่า อาพาธเหล่านั้นมี ๓๒ อย่าง. ถึงในอาพาธ

ที่มีเสมหะเป็นสมุฏฐานกัณฺฐนีเหมือนกัน. บทว่า อุตฺตปริณามชา ได้แก่ โรคที่เกิดด้วยร้อนจัดเย็นจัด เพราะเปลี่ยนฤดู. บทว่า วิสมปฺริหารชา ได้แก่ อาพาธที่เกิดด้วยกายบริหารอิริยาบถไม่สม่ำเสมอ มียืนนั่งนานเกินไปเป็นต้น. บทว่า โอปกฺกมิกา ได้แก่อาพาธที่เกิดด้วยความพยายามเปิดเป็นของผู้อื่นมีการฆ่าฟัน, จองจำ เป็นต้น. บทว่า กมฺมุวิปากชา ได้แก่ อาพาธที่เกิดจากวิบากของกรรมที่มีกำลัง. บทว่า สนฺตุ ได้แก่ คุณชาตที่ชื่อว่าสันตะ เพราะกิเลสมีรากะเป็นต้นสงบ. ชื่อว่าปณฺธิตะ เพราะอรรถว่าไม่เดือดร้อน. คำที่เหลือทุกแห่ง มีใจความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาอาพาธสูตรที่ ๑๐

จบสัจจิตตวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สัจจิตตสูตร ๒. สารีปุตตสูตร ๓. ฐิติสูตร ๔. สมถสูตร
๕. ปรีหานสูตร ๖. ปฐมสังญญาสูตร ๗. ทุติยสังญญาสูตร ๘. มุลสูตร
๙. ปัพพชิตสูตร ๑๐. อาพาธสูตร.

## ยมกวรรคที่ ๒

### ๑. อวิชาสูตร

ว่าด้วยโพชนงค์ ๗ เป็นอาหารของวิชาและวิมุตติ

[๖๑] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เงื่อนต้นแห่งวิชชาย่อมไม่ปรากฏในกาลก่อน แต่นี้ อวิชาไม่มี แต่ภายหลังจึงมี เพราะเหตุนี้ เราจึงกล่าวคำนี้เป็นอย่างนี้ว่า ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น อวิชามีข้อนี้เป็นปัจจัยจึงปรากฏ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าววิชาว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของวิชา ควรจะกล่าวว่ามีวรรณะ ๕ แม้นิวรรณะ ๕ เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของนิวรรณะ ๕ ควรกล่าวว่า ทุจริต ๓ แท้ทุจริต ๓ เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของทุจริต ๓ ควรกล่าวว่า การไม่สำรวมอินทรีย์ แม้การไม่สำรวมอินทรีย์ เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารแห่งการไม่สำรวมอินทรีย์ ควรกล่าวว่าความไม่มีสติสัมปชัญญะ แม้ความไม่มีสติสัมปชัญญะ เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของความไม่มีสติสัมปชัญญะ ควรกล่าวว่า การกระทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย แม้การกระทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย ควรกล่าวว่าความไม่มีศรัทธา แม้ความไม่มีศรัทธา เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของความไม่มีศรัทธา ควรกล่าวว่า ก็ไม่ฟังสัทธรรม แม้การไม่ฟังสัทธรรม เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการไม่ฟังสัทธรรม ควรกล่าวว่า การไม่คบสัพบุรุษ คุณก่อน

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังนี้ การไม่คบสัปปุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมยังการไม่ฟังสัทธรรมให้บริบูรณ์ การไม่ฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมยังความไม่มีศรัทธาให้บริบูรณ์ ความไม่มีศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมยังการทำให้ในใจโดยไม่แยบคายให้บริบูรณ์ การทำให้ในใจโดยไม่แยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมยังความไม่มีสติสัมปชัญญะให้บริบูรณ์ ความไม่มีสติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมยังการไม่สำรวมอินทรีย์ให้บริบูรณ์ การไม่สำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมยังทุจริต ๓ ให้บริบูรณ์ ทุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังนิวรรณ์ ๕ ให้บริบูรณ์ นิวรรณ์ ๕ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังอวิชาให้บริบูรณ์ อวิชานี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดหยาดตกลงเบื้องบนภูเขา เมื่อฝนตกหนัก ๆ อยู่ น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่ม ย่อมยังซอกเขา ลำธาร และห้วยให้เต็ม ซอกเขา ลำธาร และห้วยที่เต็ม ย่อมยังหนองให้เต็ม หนองที่เต็มย่อมยังบึงให้เต็ม บึงที่เต็มย่อมยังแม่น้ำน้อยให้เต็ม แม่น้ำน้อยที่เต็มย่อมยังแม่น้ำใหญ่ให้เต็ม แม่น้ำใหญ่ที่เต็มย่อมยังมหาสมุทรสาครให้เต็ม มหาสมุทรสาครนั้น มีอาหารอย่างนี้ และเต็มเปี่ยมอย่างนี้ แม้ฉันทิใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การไม่คบสัปปุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมยังการไม่ฟังสัทธรรมให้บริบูรณ์...นิวรรณ์ ๕ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังอวิชาให้บริบูรณ์ อวิชานี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้ ฉันทินั้นเหมือนกันแล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าววิชาและวิมุตติว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของวิชาและวิมุตติ ควรกล่าวว่า โพชฌงค์ ๗ แม้โพชฌงค์ ๗ เราก็ควรกล่าวว่า มีอาหาร มิได้กล่าวว่า

ไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของโพชฌงค์ ๗ ควรกล่าวว่า สติปัญฐาน ๔  
แม้สติปัญฐาน ๔ เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอะไร ก็อะไร  
เป็นอาหารของสติปัญฐาน ๔ ควรกล่าวว่า สุจริต ๓ แม้สุจริต ๓ เรา  
ก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของสุจริต ๓  
ควรกล่าวว่า การสำรวมอินทรีย์ แม้การสำรวมอินทรีย์ เราก็ก้าวว่า  
มีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการสำรวม  
อินทรีย์ ควรกล่าวว่า สติสัมปชัญญะ แม้สติสัมปชัญญะ เราก็ก้าวว่า  
มีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของสติสัมปชัญญะ  
ควรกล่าวว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย แม้การทำไว้ในใจโดยแยบคาย  
เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการ  
กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ควรกล่าวว่า ศรัทธา แม้ศรัทธา เราก็ก้าวว่า  
อาหาร มิได้กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของศรัทธา ควร  
กล่าวว่า การฟังสังฆธรรม แม้การฟังสังฆธรรม เราก็ก้าวว่ามีอาหาร มิได้  
กล่าวว่ามีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการฟังสังฆธรรม ควรกล่าวว่า  
การคบสัปปุรุษ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังนี้ การคบสัปปุรุษ  
ที่บริบูรณ์ ย่อมยังการฟังสังฆธรรมให้บริบูรณ์ การฟังสังฆธรรมที่บริบูรณ์  
ย่อมยังศรัทธาให้บริบูรณ์ ศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมยังการทำไว้ในใจโดย  
แยบคายให้บริบูรณ์ การทำไว้ในใจโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมยังสติ  
สัมปชัญญะให้บริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมยังการสำรวมอินทรีย์  
ให้บริบูรณ์ การสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมยังสุจริต ๓ ให้บริบูรณ์  
สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังสติปัญฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ สติปัญฐาน ๔  
ที่บริบูรณ์ ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์

ย่อมยังวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ วิชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดหยาดตกลงเบื้องบน ภูเขาเมื่อฝนตกหนักๆอยู่ น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่ม ย่อมยังชอกเขา ลำธาร และห้วยให้เต็ม ชอกเขา ลำธาร และห้วยที่เต็ม ย่อมยังหนองให้เต็ม หนองที่เต็มย่อมยังบึงให้เต็ม บึงที่เต็มย่อมยังแม่น้ำน้อยให้เต็ม แม่น้ำน้อยที่เต็ม ย่อมยังแม่น้ำใหญ่ให้เต็ม แม่น้ำใหญ่ที่เต็ม ย่อมยังมหาสมุทรสาครให้เต็ม มหาสมุทรสาครนั้นมีอาหารอย่างนี้ และเต็มเปี่ยมอย่างนี้ แม้ฉันใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การคบสัปบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมยังการฟังสัทธรรมให้บริบูรณ์... โขขณิก ๑ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ วิชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้ ฉะนั้นเหมือนกัน แล.

จบอวิชาสูตรที่ ๑

## ยมกวรรคที่ ๒

อรรถกถาวิชาสูตรที่ ๑

วรรคที่ ๒ อวิชาสูตรที่ ๑ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สาหาริ ได้แก่ มีปัจจัย. บทว่า วิชาวิมุตติ ได้แก่ ผลญาณ และสัมปยุตธรรมที่เหลือ. บทว่า โขขณิกา ได้แก่ องค์แห่งปัญญา เครื่องตรัสรู้คือมรรค.

จบอรรถกถาวิชาสูตรที่ ๑



## ๒. ตัณหาสูตร

ว่าด้วยอวิชชาเป็นอาหารของภวตัณหา

[๖๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เงื่อนต้นแห่งภวตัณหา ย่อมไม่ปรากฏ ในกาลก่อนแต่นี้ ภวตัณหาไม่มี แต่ภายหลังจึงมี เพราะเหตุนี้ เราจึง กล่าวคำอย่างนี้ว่า ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ภวตัณหาที่มีชื่อนี้เป็นปัจจัยจึงปรากฏ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราข่อมกล่าวภวตัณหามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของภวตัณหา ควรกล่าวว่า อวิชชา แม้อวิชชา เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของ อวิชชา ควรกล่าวว่านิวรรณ์ ๕ แม้นิวรรณ์ ๕ เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้ กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของนิวรรณ์ ๕ ควรกล่าวว่า ทุจจริต ๓ แม้นุจจริต ๓ เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็น อาหารของตุจจริต ๓ ควรกล่าวว่า การไม่สำรวมอินทรีย์ แม้การไม่สำรวม อินทรีย์ เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหาร ของการไม่สำรวมอินทรีย์ ควรกล่าวว่า ความไม่มีสติสัมปชัญญะ แม้ความ ไม่มีสติสัมปชัญญะเราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไร เป็นอาหารของความไม่มีสติสัมปชัญญะ ควรกล่าวว่า การทำไว้ในใจโดย ไม่แยบคาย แม้การทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย เราก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้ กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย ควรกล่าวว่า ควรไม่มีศรัทธา แม้ความไม่มีศรัทธา เราก็กกล่าวว่ามี อาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของความไม่มีศรัทธา ควรกล่าวว่า การไม่ฟังสัทธรรม แม้การไม่ฟังสัทธรรม เขาก็กกล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการไม่ฟัง

สังฆกรรม ควรกล่าวว่า การไม่คบสัตบุรุษ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ด้วย  
ประการดังนี้ การไม่คบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมยังการไม่ฟังสังฆกรรม  
ให้บริบูรณ์ การไม่ฟังสังฆกรรมที่บริบูรณ์ ย่อมยังความไม่มีศรัทธาให้  
บริบูรณ์ ความไม่มีศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมยังการทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย  
ให้บริบูรณ์ การทำไว้ในใจโดยไม่แยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมยังความไม่มี  
สติสัมปชัญญะให้บริบูรณ์ ความไม่มีสติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมยังการ  
ไม่สำรวมอินทรีย์ให้บริบูรณ์ การไม่สำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมยัง  
ทุจจริต ๓ ให้บริบูรณ์ ทุจจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังนิวรรณ์ ๕ ให้บริบูรณ์  
นิวรรณ์ ๕ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังอวิชาให้บริบูรณ์ อวิชาที่บริบูรณ์ ย่อม  
ยังภวคณหาให้บริบูรณ์ ภวคณหานี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดหยาดตกลงเบื้องบน  
ภูเขา เมื่อฝนตกหนัก ๆ อยู่ น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่ม ย่อมยังซอกเขา  
ลำธาร และห้วยให้เต็ม ซอกเขา ลำธาร และห้วยที่เต็ม ย่อมยังหนองให้  
เต็ม หนองที่เต็ม ย่อมยังบึงให้เต็ม บึงที่เต็ม ย่อมยังแม่น้ำน้อยให้เต็ม  
แม่น้ำน้อยที่เต็ม ย่อมยังแม่น้ำใหญ่ให้เต็ม แม่น้ำใหญ่ที่เต็ม ย่อมยังมหา-  
สมุทรสาครให้เต็ม มหาสมุทรสาครนี้มีอาหารอย่างนี้ และเต็มเปี่ยมอย่างนี้  
แม้ฉันใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การไม่คบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมยังการ  
ไม่ฟังสังฆกรรมให้บริบูรณ์... อวิชาที่บริบูรณ์ ย่อมยังภวคณหาให้  
บริบูรณ์ ภวคณหานี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้ ฉะนั้นเหมือน  
กันแล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าววิชาและวิมุตติว่ามีอาหาร มิได้  
กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของวิชาและวิมุตติ ควรกล่าวว่า

โพชฌงค์ ๗ แม้โพชฌงค์ ๗ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของโพชฌงค์ ๗ ควรกล่าวว่าสติปัญฐาน ๔ แม้สติปัญฐาน ๔ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของสติปัญฐาน ๔ ควรกล่าวว่า สุจริต ๓ แม้สุจริต ๓ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของสุจริต ๓ ควรกล่าวว่า การสำรวมอินทรีย์ แม้การสำรวมอินทรีย์ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการสำรวมอินทรีย์ ควรกล่าวว่า สติสัมปชัญญะ แม้สติสัมปชัญญะ เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของสติสัมปชัญญะ ควรกล่าวว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย แม้การทำไว้ในใจโดยแยบคาย เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการทำไว้ในใจโดยแยบคาย ควรกล่าวว่า ศรัทธา แม้ศรัทธาก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของศรัทธา ควรกล่าวว่า การฟังสังฆธรรม แม้การฟังสังฆธรรม เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร ก็อะไรเป็นอาหารของการฟังสังฆธรรม ควรกล่าวว่า การคบหาสัปปบุรุษ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังนี้ การคบสัปปบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมยังการฟังสังฆธรรมให้บริบูรณ์ การฟังสังฆธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมยังการทำไว้ในใจโดยแยบคายให้บริบูรณ์ การทำไว้ในใจโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมยังสติสัมปชัญญะให้บริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมยังการสำรวมอินทรีย์ให้บริบูรณ์ การสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมยังสุจริต ๓ ให้บริบูรณ์ สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังสติปัญฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ สติปัญฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์

วิชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมื่อฝนเม็ดหยาดตกลงเบื้องบน  
ภูเขา เมื่อฝนตกหนักๆ อยู่ น้ำนั้นไหลไปตามที่ลุ่ม ย่อมยังชอกเขา  
ลำธาร และห้วยให้เต็ม ชอกเขา ลำธาร และห้วยที่เต็ม ย่อมยังหนอง  
ให้เต็ม หนองที่เต็มย่อมยังบึงให้เต็ม บึงที่เต็มย่อมยังแม่น้ำน้อยให้เต็ม  
แม่น้ำน้อยที่เต็ม ย่อมยังแม่น้ำใหญ่ให้เต็ม แม่น้ำใหญ่ที่เต็ม ย่อมยังมหา-  
สมุทรสาครให้เต็ม มหาสมุทรสาครนี้มีอาหารอย่างนี้ และเต็มเปี่ยมอย่างนี้  
แม้ฉันใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การคบสัปบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมยังการฟัง  
สังฆธรรมให้บริบูรณ์... โภชนงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมยังวิชาและวิมุตติ  
ให้บริบูรณ์... วิชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้ ฉะนั้น  
เหมือนกันแล.

### จบตันหาสูตรที่ ๒

### อรรถกถาตันหาสูตรที่ ๒

ตันหาสูตรที่ ๒ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ภาวณฺหยา ได้แก่ ของความปรารถนาภพ. ในสูตรทั้งสอง  
ตรัสเฉพาะวัฏฏะอย่างเดียว แต่วัฏฏะในสูตรทั้งสองนี้ สูตรที่ ๑ ตรัส  
วัฏฏะมีวิชาเป็นมูล สูตรที่ ๒ ตรัสวัฏฏะมีตันหาเป็นมูล.

### จบอรรถกถาตันหาสูตรที่ ๒

### ๓. นิฎฐาสสูตร

ว่าด้วยบุคคล ๑๐ จำพวก ที่เชื่อมั่นในพระตถาคต

[๖๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเชื่อมั่นในเรา  
บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้สมบุรุษด้วยทิฐฐิ บุคคล ๕ จำพวกที่สมบุรุษ

ด้วยทิฏฐิเชื่อมั่นในโลกนี้ อีก ๕ จำพวกโลกนี้ไปแล้วจึงเชื่อมั่น บุคคล  
๕ จำพวกเหล่านี้เชื่อมั่นในโลกนี้ คือ พระโศดาบันผู้สกัดกั้นขัตตุปรมะ ๑  
พระโศดาบันผู้โกธังโกละ ๑ พระโศดาบันผู้เอกพีชี ๑ พระสกทาคามี ๑  
พระอรหันต์ในปัจจุบัน ๑ บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้เชื่อมั่นในโลกนี้.

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้ ละโลกนี้ไปแล้วจึงเชื่อมั่น คือพระ-  
อนาคามีผู้อันตรายปรินิพพายี ๑ พระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี ๑  
พระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี ๑ พระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี ๑  
พระอนาคามีผู้อุทังโศโตกนิภูฏคามิ ๑ บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้ละโลก  
นี้ไปแล้วจึงเชื่อมั่น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่านี้คนหนึ่งเชื่อมั่น  
ในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยทิฏฐิ บุคคลผู้สมบุรณ์  
ด้วยทิฏฐิ ๕ จำพวกเหล่านี้เชื่อมั่นในโลกนี้ บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้  
ละโลกนี้ไปแล้วจึงเชื่อมั่น.

### จบนิฏฐาสูตฺรที่ ๓

### อรรถกถานิฏฐาสูตฺรที่ ๓

นิฏฐาสูตฺรที่ ๓ พิงฺทราบวิญญิตฺยดังต่อไปนี้.

บทว่า นิฏฐจฺจตา ได้แก่ หมดความสงสัย. บทว่า อิทฺ นิฏฐา  
ได้แก่ ปรินิพพานในโลกนี้เท่านั้น. บทว่า อิทฺ วิหาย นิฏฐา ได้แก่  
ละโลกนี้แล้วไปสู่อพรหมโลกชั้นสุทธาวาส.

### อรรถกถานิฏฐาสูตฺรที่ ๓

#### ๔. อเวจสูตร

ว่าด้วยบุคคล ๑๐ จำพวก ที่เลื่อมใสอย่างมั่นคงในพระตถาคต

[๖๔] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงกระแสนิพพาน ผู้ถึงกระแสนิพพาน ๕ จำพวกเหล่านั้นเช่อมมั่นในโลกนี้ ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึงเช่อมมั่น. ๕ จำพวกเหล่าไหนเช่อมมั่นในโลกนี้ ๕ จำพวกเหล่านั้นคือ พระโศคาบันผู้สกัดกั้นตัดอุปรมะ ๑ พระโศคาบันผู้โกธสังโกละ ๑ พระโศคาบันผู้ออกพีธี ๑ พระสกทาคามี ๑ พระอรหันต์ในปัจจุบัน ๑ บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้เช่อมมั่นในโลกนี้. บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหนละโลกนี้ไปแล้วจึงเช่อมมั่น คือ พระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ๑ พระอนาคามีผู้อุปหัจจปรินิพพายี ๑ พระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี ๑ พระอนาคามีผู้สังขารปรินิพพายี พระอนาคามีผู้อุทชังโสโตกนิภูฏคามิ ๑ บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้ละโลกไปแล้วจึงเช่อมมั่น. คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงกระแสนิพพาน ผู้ถึงกระแสนิพพาน ๕ จำพวกเหล่านั้นเช่อมมั่นในโลกนี้ ๕ จำพวกละโลกนี้แล้วจึงเช่อมมั่น.

จบอเวจสูตรที่ ๔

#### อรรถกถาอเวจสูตรที่ ๔

อเวจสูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อเวจอุปสนุณา ได้แก่ ถึงพร้อมแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว.

บทว่า โศคาปนุณา ได้แก่ ผู้ถึงกระแสแห่งอริยมรรค.

จบอรรถกถาอเวจสูตรที่ ๔

## ๕. ปฐมสุขสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เกิดทุกข์และสุข

[๖๕] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ที่นาลกคาม แคว้นมคธ ครั้งนั้นแล ปริพาชกชื่อว่าสามัณฑกานี เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า คุณก่อนท่านพระสารีบุตร อะไรหนอเป็นเหตุให้เกิดสุข อะไรหนอเป็นเหตุให้เกิดทุกข์.

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุ การเกิดเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ การไม่เกิดเป็นเหตุให้เกิดสุข คุณก่อนผู้มีอายุ เมื่อมีการเกิด เป็นอันหวังได้ทุกข์นี้ คือ ความหนาว ความร้อน ความหิว ความระหาย อุจจาระ ปัสสาวะ สัมผัสไฟ สัมผัสท่อนไม้ สัมผัสศัสตรา ญาติก็ดี มิตรก็ดี มาประชุมพร้อมกัน ย่อมโกรธเคืองเขา คุณก่อนผู้มีอายุ เมื่อมีการเกิด เป็นอันหวังได้ทุกข์นี้ คุณก่อนผู้มีอายุ เมื่อไม่มีการเกิด เป็นอันหวังได้สุขนี้ คือ ความไม่หนาว ความไม่ร้อน ความไม่หิว ความไม่ระหาย ไม่ต้องอุจจาระ ไม่ต้องปัสสาวะ ไม่ต้องสัมผัสไฟ ไม่ต้องสัมผัสท่อนไม้ ไม่ต้องสัมผัสศัสตรา ญาติก็ดี มิตรก็ดี มาประชุมพร้อมกัน ย่อมไม่โกรธเคืองเขา คุณก่อนผู้มีอายุ เมื่อไม่มีการเกิด เป็นอันหวังได้สุขนี้ ดังนี้.

จบปฐมสุขสูตรที่ ๕

## อรรถกถापฐมสุขสูตรที่ ๕

ปฐมสุขสูตรที่ ๕ สามัณฑกานีปริพาชก ถามท่านพระสารีบุตร ถึงสุขทุกข์ที่มีวิภูฏะเป็นมูล.

จบอรรถกถापฐมสุขสูตรที่ ๕

## ๖. ทุติยสุขสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เกิดทุกข์และสุข

[๖๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ที่นาถันทคาม แคว้นมคธ ครั้งนั้นแล ปริพาชกชื่อว่าสามัณฑากานิ เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า คุณก่อนท่านพระสารีบุตร ในธรรมวินัยนี้ อะไรหนอเป็นเหตุให้เกิดสุข อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์.

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า คุณก่อนผู้มีอายุ ในธรรมวินัยนี้ ความไม่ยินดีแลเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความยินดีเป็นเหตุให้เกิดสุข คุณก่อนผู้มีอายุ เมื่อมีความยินดี เป็นอันหวังได้ทุกข์นี้ คือ บุคคลผู้มีความไม่ยินดีแม้เดินอยู่ ก็ไม่ประสบความสุขความสำราญ บุคคลผู้มีความไม่ยินดีแม้ยืนอยู่... แม้ นั่งอยู่... แม้นอนอยู่... เมื่ออยู่ในบ้าน... เมื่ออยู่ในป่า... เมื่ออยู่ที่โคนไม้... เมื่ออยู่ในเรือนว่างเปล่า... เมื่ออยู่ในที่แจ้ง... เมื่ออยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ก็ย่อมประสบความสุขความสำราญ คุณก่อนผู้มีอายุ เมื่อมีความไม่ยินดีก็เป็นอันหวังได้ความทุกข์นี้ คุณก่อนผู้มีอายุ เมื่อมีความยินดี ก็เป็นอันหวังได้ความสุขนี้ คือ บุคคลผู้มีความยินดีแม้เดินอยู่ ก็ย่อมประสบความสุขความสำราญ บุคคลผู้มีความยินดีแม้ยืนอยู่... แม้ นั่งอยู่... แม้นอนอยู่... เมื่ออยู่ในบ้าน... เมื่ออยู่ในป่า... เมื่ออยู่ที่โคนไม้... เมื่ออยู่ในเรือนว่างเปล่า... เมื่ออยู่ในที่แจ้ง... เมื่ออยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ก็ย่อมประสบความสุขความสำราญ คุณก่อนผู้มีอายุ เมื่อมีความยินดี ก็เป็นอันหวังได้ความสุขนี้.

จบตุติยสุขสูตรที่ ๖



## อรรถกถาทุติยสุตฺตที่ ๖

ตุติยสุตฺตที่ ๖ สามัณทกานิปรีพาชก ถามท่านพระสารีบุตร  
ถึงสุขทุกข์ที่มีศาสนาเป็นมูล.

จบอรรถกถาทุติยสุตฺตที่ ๖

### ๗. ปฐมนพกปานสูตร

ว่าด้วยผู้ไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมพึงได้ความเลื่อมในกุศลธรรม

[๖๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล  
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงนิคมของชาวโกศล ชื่อว่า นพก-  
ปานะ ทราบมาว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ปลาสุวัน ใกล้กับนพกปาน-  
นิคมนั้น ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้อันหมู่ภิกษุแวดล้อมประทับนั่ง  
แล้วในวันอุโบสถ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงภิกษุทั้งหลาย  
ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถา ลีนส่วนแห่ง  
ราตรีเป็นอันมาก ทรงตรวจดูภิกษุสงฆ์ผู้หนึ่งเงียบอยู่ แล้วตรัสกะท่านพระ-  
สารีบุตรว่า คุณก่อนสารีบุตร ภิกษุสงฆ์ปราศจากดินมิทระแล้ว ธรรมิกถา  
เพื่อภิกษุทั้งหลายจงแจ่มแจ้งกะเธอ เราเมื่อยหลัง จักเอนหลัง ท่านพระ-  
สารีบุตรกราบทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้  
บุผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น ทรงสำเร็จสหไสยาสน์โดยพระปรัศว์เบื้องขวา ซ้อน  
เหลื่อมเท่า ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงกระทำอุฏฐานสัญญาไว้ในพระทัย.  
ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเตือนภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุผู้มีอายุ  
ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตร  
กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้ง-

หลาย ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม  
ทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวัง  
ได้ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่หวังได้ความเจริญเลย.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวันของ  
พระจันทร์ ในกาพย์กษัย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์ย่อมเสื่อมจากวาระ  
ย่อมเสื่อมจากมณฑล ย่อมเสื่อมจากแสงสว่าง ย่อมเสื่อมจากด้านยาวและ  
ด้านกว้าง ฉันทใด ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ  
ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย กลางคืนหรือ  
กลางวันของผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังได้ความเสื่อมในกุศลธรรม  
ทั้งหลาย ไม่หวังได้ความเจริญเลย ฉันทนั้นเหมือนกัน ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย  
คำว่าบุคคลผู้ไม่มีศรัทธานี้ เป็นความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้ไม่มีหิรินี้ เป็น  
ความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้ไม่มีโอตตปปะนี้ เป็นความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้  
เกียจคร้านนี้ เป็นความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้มีปัญญาทรามนี้ เป็นความเสื่อม  
คำว่าบุคคลผู้มักโกรธนี้ เป็นความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้ผูกโกรธนี้ เป็นความ  
เสื่อม คำว่าบุคคลผู้มีความปรารถนาลามกนี้ เป็นความเสื่อม คำว่าผู้มีมิตร  
ชั่วนี้ เป็นความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฎฐินี้ เป็นความเสื่อม.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย  
มีหิริ มีโอตตปปะ มีวิริยะ มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย กลางคืนหรือ  
กลางวันของผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังได้ความเจริญในกุศล -  
ธรรมทั้งหลาย ไม่หวังได้ความเสื่อมเลย ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบ  
เหมือนกลางคืนหรือกลางวันของพระจันทร์ในกัณฑ์ข้างขึ้นย่อมผ่านพ้นไป  
พระจันทร์นั้นย่อมเจริญด้วยวาระ ย่อมเจริญด้วยมณฑล ย่อมเจริญด้วย

แสงสว่าง ย่อมเจริญด้วยด้านยาวและด้านกว้าง ฉันทิโก ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธา  
ในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ มีโอตตปปะ มีวิริยะ มีปัญญาในกุศลธรรม  
ทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังได้  
ความเจริญ ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่หวังได้ความเสื่อมเลย ฉันทิโกเหมือนกัน  
ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย คำว่าบุคคลผู้มีศรัทธานี้ ไม่ใช่ความเสื่อม  
คำว่าบุคคลผู้มีหิรินี้ ไม่ใช่ความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้มีโอตตปปะนี้ ไม่ใช่  
ความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้ปรารถนาความเพียรนี้ ไม่ใช่คำเสื่อม คำว่า  
บุคคลผู้มีปัญญานี้ ไม่ใช่ความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้ไม่โกรธนี้ ไม่ใช่ความ  
เสื่อม คำว่าบุคคลผู้ไม่ผูกโกรธนี้ ไม่ใช่ความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้ปรารถนา  
น้อยนี้ ไม่ใช่ความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้เป็นสัมมาทิฐินี้ ไม่ใช่ความเสื่อม.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลุกขึ้นแล้ว ตรัสชมท่านพระ-  
สารีบุตรว่า คิลละ คิลละ สารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรม  
ทั้งหลาย ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม  
ทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังได้  
ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่หวังได้ความเจริญเลย ดูก่อนสารีบุตร  
เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวันของพระจันทร์ในกาพย์ย้อมผ่านพ้น  
ไป พระจันทร์นั้นย่อมเสื่อมจากรรณะ ย่อมเสื่อมจากมณฑล ย่อมเสื่อม  
จากแสงสว่าง ย่อมเสื่อมจากด้านยาวและกว้าง ฉันทิโก ดูก่อนสารีบุตร  
ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ ฯลฯ ไม่มีปัญญาใน  
กุศลธรรมทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้น  
พึงหวังได้ความเสื่อม ไม่หวังได้ความเจริญเลย ฉันทิโกเหมือนกัน ดูก่อน  
สารีบุตร คำว่าบุคคลผู้ไม่มีศรัทธานี้ เป็นความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้ไม่มี

หิริ...ผู้ไม่มีโอตตปปะ...ผู้เกียจคร้าน...ผู้มีปัญญาทราวม...ผู้มักโกรธ  
...ผู้ผูกโกรธ...ผู้มีความปรารถนาลามก...ผู้มีมิตรชั่ว...ผู้เป็น  
มิจฉาทิฏฐินี้ เป็นความเสื่อม.

ดูก่อนสารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ  
มีโอตตปปะ มีวิริยะ มีปัญญาในกุศลทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของ  
ผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังได้ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่  
หวังได้ความเสื่อม ดูก่อนสารีบุตร เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวัน  
ของพระจันทร์ในปีกษ์ข้างขึ้นย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์นั้นย่อมเจริญ  
ด้วยวรรณะ ย่อมเจริญด้วยมณฑล ย่อมเจริญด้วยแสงสว่าง ย่อมเจริญ  
ด้วยด้านยาวและด้านกว้าง ฉนั้นใด ดูก่อนสารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาใน  
กุศลธรรมทั้งหลายเลย...ผู้นั้นพึงหวังได้ ซึ่งความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย  
ไม่หวังได้ความเสื่อมเลย ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ดูก่อนสารีบุตร คำว่าบุคคลผู้  
มีศรัทธา นี้ ไม่ใช่ความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้มีหิริ...ผู้มีโอตตปปะ...  
ผู้ปรารถนาคความเพียร...ผู้มีปัญญา...ผู้ไม่มักโกรธ...ผู้ไม่ผูกโกรธ...  
ผู้มีความปรารถนาลามกน้อย...ผู้มีคนดีเป็นมิตร...ผู้เป็นสัมมาทิฏฐินี้ ไม่ใช่  
ความเสื่อม.

จบปฐมนพกปานสูตรที่ ๗

## ๘. ทุตินนพกปานสูตร

**ว่าด้วยผู้มีศรัทธาในกุศลธรรมไม่หวังได้ความเสื่อมเลย**

[๖๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ปลาสวัน ใน  
นพกปานนิคม สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าอันหมุกิกษุแวกดล้อม

ประทับนั่งแล้วในวันอุโบสถ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงภิกษุทั้งหลาย ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้้อาหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมมีกถาสีนส่วน แห่งราตรีเป็นอันมาก ทรงตรวจดูภิกษุสงฆ์ผู้หนึ่งเงียบอยู่แล้ว ตรัสกะท่าน พระสารีบุตรว่า คุณก่อนสารีบุตร ภิกษุสงฆ์เป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธนะแล้ว ธรรมมีกถาเพื่อภิกษุทั้งหลายจงแจ่มแจ้งกะเธอ เราเมื่อยหลัง จักเอนหลัง ท่านพระสารีบุตรทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่ง ให้ปุ่ผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นแล้ว ตำเรีงสี่หไซยาสน์โดยพระปรีศว์เบื้องขวา ซ้อน พระบาทเหนือมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงกระทำอุฏฐานัตัญญา ไว้ในพระทัย.

ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเตือนภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนอาวุโส ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นกล่าวรับท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตร ได้กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลทั้งหลาย ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญา ไม่มีการเจียโสตกลงฟัง ธรรม ไม่มีการทรงจำธรรมไว้ ไม่มีการพิจารณาเนื้อความ ไม่มีการ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังได้ความเสื่อม ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่หวังได้ความเจริญเลย คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวันของพระจันทร์ในปักษ์ข้างแรมย่อม ผ่านพ้น พระจันทร์ย่อมเสื่อมวาระ ... ฉนั้นใด ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธา ในกุศลธรรมทั้งหลาย ... ไม่หวังได้ความเจริญเลย ฉนั้นนั่นเหมือนกัน.

คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ มีโอตตปปะ มีวิริยะ มีปัญญา มีการเจียโสตกลงฟังธรรม มีการทรง-

จำธรรมไว้ มีการพิจารณาเนื้อความ มีการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้น ย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่หวังได้ ความเสื่อมเลย คู่ก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวัน ของพระจันทร์ในปีกษ์ข้างขึ้นย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์นั้นย่อมเจริญ ด้วยวรรณะ... ฉันทิ คู่ก่อนอาวุโสทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาใน กุศลธรรมทั้งหลาย... ไม่หวังได้ความเสื่อมเลย ฉันทินั้นเหมือนกัน.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลุกขึ้นแล้ว ตรัสชมท่านพระ- สารีบุตรว่า ดีละ ดีละ สารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้ง- หลาย... ไม่หวังได้ความเจริญเลย คู่ก่อนสารีบุตร เปรียบเหมือนกลาง- คืนหรือกลางวันของพระจันทร์ในปีกษ์ข้างแรมย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์- ย่อมเสื่อมจากวรรณะ... ฉันทิ คู่ก่อนสารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธา- ในกุศลธรรมทั้งหลาย... ไม่หวังได้ความเจริญเลย ฉันทินั้นเหมือนกัน.

คู่ก่อนสารีบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย... ไม่- หวังได้ความเสื่อมเลย คู่ก่อนสารีบุตร เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลาง- วันของพระจันทร์ในปีกษ์ข้างขึ้นย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์นั้นย่อมเจริญ- ด้วยวรรณะ... ฉันทิ ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย... ไม่- หวังได้ความเสื่อมเลย ฉันทินั้นเหมือนกัน.

จบทุกขนิพนธ์ปกปาดสูตรที่ ๘

## อรรถกถาปฐมนพกปานสูตรที่ ๗

ปฐมนพกปานสูตรที่ ๗ พิงทราบวินิจัยดังต่อไปนี้.

บทว่า นพกปาน ได้แก่ นิคมมีชื่ออย่างนี้ เพราะครั้งอดีตผู้งามวานร อยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ ใช้หลอดไม้้อในที่ดื่มน้ำ. บทว่า **ตฤหิภูต** **ตฤหิภูต** ความว่า ทรงชำเลื่องคูทิสใด ๆ ก็ทรงเห็นภิกษุสงฆ์พากันนั่งใน ทิศนั้น ๆ. บทว่า **อนูวิโลกตฺวา** ได้แก่ ทรงเหลียวดูจากทิศนั้น. บทว่า **ปิฎฺฐ เม คิลายติ** ความว่า เหตุไรพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งทรงเมื่อยพระ-  
ปฤษฎางค์. เพราะว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อทรงตั้งมหาปธานความเพียร-  
ใหญ่ถึง ๖ ปี ก็ได้มีทุกข์ทางพระวรกายเป็นอันมาก ย่อมมาภายหลัง ครั้น  
ทรงพระชรา พระองค์จึงเกิดโรคพระวาคะเบื้องพระปฤษฎางค์ แท้จริง  
อาพาธเล็ก ๆ น้อย ๆ จากพระอิริยาบถมีประทับนั่งนานเป็นต้น ครอบงำ  
พระอุปาทินนวรกายไม่ได้ดอก แต่ทรงอ้างข้อนั้นตรัสอย่างนี้ ก็เพื่อ  
การทำโอกาสแก่พระเถระ. บทว่า **สงฺฆมาฏี ปญฺญาเปตฺวา** ความว่า  
ทรงปฐสงฆาฏี บนเตียงที่เป็นกบปิยะ [สมควร] ซึ่งเขาจัดไว้ในที่อัน  
สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

จบอรรถกถาปฐมนพกปานสูตรที่ ๗

## ๕. ปฐมวัตถุกถาสูตฺร

ว่าด้วยกถาวัตถุ ๑๐ ประการ

[๖๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหาร  
เชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัย  
นั้นแล ภิกษุเป็นอันมากกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัต นั่งประชุมกันที่

หอนัน สนทนาดิรัจฉานกถาเป็นอันมาก คือ สนทนาเรื่องพระราชารื่อง  
โจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่อง  
น้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน  
เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องคนกล้าหาญ  
เรื่องตลก เรื่องทำนา เรื่องคนล่วงลับไปแล้ว เบ็ดเตล็ด เรื่องโลก  
เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อมด้วยประการนั้น.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากที่เร้นในเวลาเย็น เสด็จ  
เข้าไปยังหอนัน ประทับนั่งบนอาสนะอันเขาตบแต่งไว้ ครั้นแล้ว จึงตรัส  
ถามภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลายนั่งประชุม  
สนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ ก็แหละกถาอะไรที่เธอทั้งหลายสนทนาค้าง  
ไว้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระ-  
วโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับบิณฑบาตภายหลังภัต นั่งประชุม  
กันที่หอนัน สนทนาซึ่งดิรัจฉานกถาเป็นอันมาก คือ สนทนาเรื่องพระราชารื่อง  
โจร ฯลฯ เรื่องความเจริญและความเสื่อม พระเจ้าข้า พระผู้มี  
พระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายสนทนากันถึง  
ดิรัจฉานกถาเป็นอันมาก คือ สนทนาเรื่องพระราชารื่องโจร ฯลฯ  
เรื่องความเจริญและความเสื่อมนี้ ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตร  
ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเลย.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน  
คือ อปปีจกถา ๑ สันตุฏฐิกถา ๑ ปวีเวกกถา ๑ อสังสัคคกถา ๑ วิริยา-  
รัมภกถา ๑ สีลกถา ๑ สมาริกถา ๑ ปัญญาภกถา ๑ วิมุตติกถา ๑ วิมุตติญาณ-  
ทัสสนกถา ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้แล คุณก่อน



ภิกษุทั้งหลาย หากว่าเธอทั้งหลายยึดถือเอาภววัตถุทั้ง ๑๐ ประการนี้แล้ว กล่าวเป็นกถาไชรี เธอทั้งหลายพึงครอบงำเดชแม่ของพระจันทร์ และพระอาทิตย์ผู้มีฤทธิ์มีอำนาจมากอย่างนี้ด้วยเดชได้ จะป่วยกล่าวไปใยถึงปริพาชกอัญญเดียรฉิยทั้งหลายเล่า.

### จบสูตรที่ ๕

### อรรถกถาปฐมวัตถุกถาสูตรที่ ๕

ปฐมวัตถุกถาสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ตีรจฺฉานกถํ ได้แก่ เรื่องที่ขัดขวางทางสวรรค์และนิพาน เพราะเป็นเรื่องที่ไม่นำสัตว์ออกทุกข์. บรรดาตีรจฺฉานกถานั้น กถาคือเรื่องที่ปรารภพระราชาแล้วดำเนินไปโดยนัยเป็นต้นว่า พระเจ้ามหาสมมติราช พระเจ้ามันธราช พระเจ้าธรรมาโศกราช ทรงมีอำนาจมากอย่างนี้ ชื่อว่าราชกถา. ในโจรกถาเป็นต้นก็นัยนี้. กถาคือเรื่องทีกล่าวเกี่ยวกับเหี้ยเรือ่น โดยนัยเป็นต้นว่า ราชาพระองค์โน้น งดงามนำชมก็เป็นตีรจฺฉานกถา. ส่วนกถาที่เป็นไปอย่างนี้ว่า พระราชาแม่พระองค์นั้น มีอำนาจมากอย่างนั้น . ถึงความสิ้นไป ดังนี้ ก็ยังตั้งอยู่ในความเป็นกรรมฐาน. แม้ในเหล่าโจร กถาที่อาศัยกรรมของโจรเหล่านั้นเป็นไป โดยนัยว่า มุทเทวโจรมีอำนาจมากอย่างนี้ เมฆมาลโจร มีอำนาจมากอย่างนี้ กถาที่เกี่ยวกับเหี้ยเรือ่นว่า ใจพวกเขาเป็นคนกล้าหาญ ดังนั้น จึงเป็นตีรจฺฉานกถา. แม้ในเรื่องการยุทธ์ทั้งหลายมีการยุทธ์เป็นต้น กถาที่เป็นไปโดยอำนาจความยินดีในกรรม ว่าคนโน้น ถูกคนโน้น ทำให้ตายอย่างนี้ ยิงอย่างนี้ ชื่อว่าตีรจฺฉานกถา. ส่วนกถาที่เป็นไปอย่างนี้ว่า แม้คนเหล่า

นั่น ก็ถึงความสิ้นไป ย่อมเป็นกรรมฐานในกถาทุกถา. อนึ่งในเรื่อง  
อาหารมีข้าวเป็นต้น จะกล่าวด้วยอำนาจความยินดีในสิ่งน่าใคร่ว่า เรา  
เคี้ยวกิน คิมบริโภค อาหารมีสิดี มีรสอร่อยอย่างนี้ ไม่ควร. แต่จะกล่าว  
ให้มีประโยชน์ว่า แต่ก่อน เราได้ถวายข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน กล้วย ของ-  
หอม ที่สมบุรณ์ด้วยสี่เป็นต้น ได้ทำการบูชาพระเจดีย์อย่างนี้ ก็ควร.  
แม้ในเรื่องญาติทั้งหลาย จะกล่าวด้วยอำนาจความยินดีว่า พวกญาติของเรา  
เป็นคนกล้าสามารถ หรือว่า แต่ก่อน พวกเราพากันท่องเที่ยวด้วยยานอัน  
วิจิตรอย่างนี้ ไม่ควร. แต่พึงกล่าวให้เป็นประโยชน์อย่างนี้ว่า พวกญาติ  
ของเรานั้น ก็ถึงความสิ้นไป หรือว่า แต่ก่อน พวกเราได้ถวายรองเท้า  
อย่างนี้แก่สงฆ์. แม้กถาเรื่องบ้านที่เป็นไปด้วยอำนาจ ที่ตั้งอยู่ดี ที่ตั้งอยู่  
แล้ว หากศึกษาได้ง่าย หากศึกษาได้ยากเป็นต้น หรือด้วยอำนาจความยินดี  
อย่างนี้ว่า ชาวบ้านโน้น เป็นคนกล้าสามารถ ดังนี้ ไม่ควร. แต่จะกล่าวให้  
เป็นประโยชน์ว่า พวกเขามีศรัทธาเลื่อมใส หรือว่าเขาถึงความสิ้นความ  
เลื่อมไป ดังนี้ก็ควร. แม้ในกถาเรื่องนิคม นคร ชนบทก็นัยนี้เหมือนกัน.  
แม้กถาเรื่องสตรี ที่เป็นไปอาศัยวรรณะและทรวดทรงเป็นต้น ด้วยอำนาจ  
ความยินดี ไม่ควร. แต่จะกล่าวอย่างนี้แล้ว สตรีผู้นั้น มีศรัทธาเลื่อมใส  
ก็ถึงความสิ้นไป ดังนี้ ก็ควร. แม้กถาเรื่องคนกล้าหาญ ที่เป็นไปด้วยอำนาจ  
ความยินดีเท่านั้นว่า นักรบชื่อนันทมิตร เป็นคนกล้า ดังนี้ ไม่ควร. ที่เป็น  
ไปอย่างนี้แล้ว เขาเป็นคนมีศรัทธา แต่ก็ถึงความสิ้นไปเสียแล้ว. ก็การ  
กล่าวเรื่องสุราในบาลีมีหลายอย่าง กล่าวเรื่องของเมาดูด้วยอำนาจความยินดี  
ไม่ควร. กล่าวด้วยอำนาจแห่งโทษเท่านั้นจึงควร. แม้กถาเรื่องถนนหนทาง  
ที่เป็นไปด้วยอำนาจความยินดีว่า ถนนโน้นตั้งอยู่ดี ตั้งอยู่แล้ว ไม่ควร

ที่เป็นไปว่า คนถนนโน้นมีศรัทธา เลื่อมใส ก็ถึงความสิ้นไป ดังนี้จึงควร.  
กถาที่เกิดขึ้นประจำที่ทำน้ำ กถาเรื่องทำน้ำ หรือกถาเรื่องทาสีเทินหม้อน้ำ  
ท่านเรียกชื่อว่า กุมภัญฐานกถา แม้กุมภัญฐานกถานั้น ที่เป็นไปด้วย  
อำนาจความยินดีเท่านั้นว่า สตรีเทินหม้อน้ำ นำเลื่อมใส จลาตพื่อนรำ  
จับร้องดังนี้ ไม่ควร. ที่เป็นไปโดยนัยเป็นต้นว่า นางมีศรัทธาเลื่อมใส  
ดังนี้ จึงควร. กถาเรื่องญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ชื่อว่า ปุพพเปตกถา. ใน  
ปุพพเปตกถานั้น ฟังทราบวินิจฉัยเช่นเดียวกับกถาเรื่องญาติปัจจุบัน.  
ศิรัจฉานกถาที่มีสภาวะต่างๆ ที่เหลือ พ้นจากต้นและกถาหลัง ชื่อว่า  
นหานัตตกถา. กถาสนทนากันด้วยโลกายตศาสตร์วิวัฒนาการศาสตร์ เป็นต้น  
อย่างนี้ว่า โลกนี้ใครสร้าง กายาวเพราะมีกระดูกขาว นกตะกรุมแดง  
เพราะมีเลือดแดง เทวะชื่อโน้นสร้าง ชื่อว่า โลกักขาโยกา. กถาเรื่องกล่าว  
ถึงสมุทฺธ [ทะเล] อันกล่าวถึงเรื่องไร้ประโยชน์เป็นต้น อย่างนี้ว่า เพราะ  
เหตุไรสมุทฺธจึงชื่อว่าสาคร. เพราะพระเจ้าสาคระทรงขุด สาครชื่อว่าสมุทฺธ  
เพราะพระเจ้าสาคระทรงประกาศด้วยพระราชลัญจกรว่า สาครเราขุด ชื่อ  
ว่า สมุทฺทักขาโยกา. บทว่า ภโว ได้แก่ ความเจริญ. บทว่า อภโว ได้แก่  
ความเสื่อม. บทว่า อติภโว ความว่า กถาที่กล่าวถึง เหตุที่ไร้ประโยชน์  
ไม่ว่าอย่างไรเป็นไป ชื่อว่า อติภวาทกถา.

บทว่า เตชสา เตช ได้แก่ เอาเดชครอบงำเดชของพระจันทร์และ  
พระอาทิตย์เหล่านั้น. บทว่า ปรียาภิเยยุยาถ ได้แก่ ทำเดชของพระจันทร์  
พระอาทิตย์ให้สิ้นไปดำรงอยู่. ในข้อนี้ มีเรื่องสาคร ดังนี้. ภิกษุผู้ถือ  
บิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่งถามพระมหาเถระว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภิกษุ  
ทั้งหลายเมื่อจะเอาเดชครอบงำเดชอย่างไร. พระเถระกล่าวว่า ผู้มีอายุ

ภิกษุทั้งหลาย ยืนกลางแดดแห่งหนึ่ง กระทำโดยอาการที่เงาแดดไม่ลงข้างล่าง ไม่ขึ้นข้างบน.

### จบอรรถกถาปฐมวัตตูกถาสูตที่ ๕

#### ๑๐. ทูตียวัตตูกถาสูต

ว่าด้วยฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ ประการ

[๗๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล ภิกษุเป็นจำนวนมากกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัต นั่งประชุมกันที่หอนั้น สนทนาวิจารณ์กันเป็นอันมาก คือ สนทนาเรื่องพระราชา เรื่องโจร ฯลฯ เรื่องความเจริญและความเสื่อม ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากที่เรือนในเวลาเย็น เสด็จไปยังหอนั้น ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาตกแต่งไว้ ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ ก็แหละกถาอะไรที่เธอทั้งหลายสนทนาค้างไว้ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตภายหลังภัต นั่งประชุมกันที่หอนั้น สนทนาวิจารณ์กันเป็นอันมาก คือ สนทนาเรื่องพระราชา เรื่องโจร ฯลฯ เรื่องความเจริญและความเสื่อม พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายสนทนาวิจารณ์กันเป็นอันมาก คือนสนทนาเรื่องพระราชา เรื่องโจร ฯลฯ เรื่องความเจริญและความเสื่อมนี้ ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา

เลย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ อย่างนี้ ๑๐ อย่าง เป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ตนเองเป็นผู้มีความปรารถนาน้อยและ กล่าวถาปรารภความเป็นผู้มีความปรารถนาน้อยแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ มีความปรารถนาน้อย และกล่าวถาปรารภความเป็นผู้มีความปรารถนา น้อยแก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะควรสรรเสริญ ตนเองเป็นผู้สันโดษ และกล่าวถาปรารภความเป็นผู้สันโดษแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สันโดษ และกล่าวถาปรารภความเป็นผู้สันโดษแก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะควร สรรเสริญ ๑ ตนเองเป็นผู้สังัด และกล่าวถาปรารภความเป็นผู้สังัดแก่ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สังัดและกล่าวถาปรารภความเป็นผู้สังัดแก่ภิกษุทั้ง- หลาย นี่เป็นฐานะควรสรรเสริญ ๑ ตนเองเป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ และกล่าวถาปรารภความไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ และกล่าวถาปรารภความไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ แก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะการสรรเสริญ ๑ ตนเองเป็นผู้ปรารภความ เพียร และกล่าวถาปรารภความเพียรแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ปรารภ ความเพียร และกล่าวถาปรารภความเพียรแก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะ ที่ควรสรรเสริญ ๑ ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศีล และกล่าวถาปรารภความ เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศีลแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สมบรูณ์ด้วยศีล และกล่าวถา ปรารภความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศีลแก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะควรสรร- เสริญ ๑ ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์สมาธิ และกล่าวถาปรารภความเป็น ผู้สมบรูณ์ด้วยสมาธิแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สมบรูณ์ด้วยสมาธิ และกล่าว ถาปรารภความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยสมาธิแก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะควร สรรเสริญ ๑ ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยปัญญา และกล่าวถาปรารภความ

เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยปัญญาแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สมบรูณ์ด้วยปัญญา และกล่าวถาปนารรภความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยปัญญาแก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะควรสรรเสริญ ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติ และกล่าวถาปนารรภความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติ และกล่าวถาปนารรภความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติแก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะควรสรรเสริญ ๑ ตนเองเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัตสนะ และกล่าวถาปนารรภความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัตสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัตสนะ และกล่าวถาปนารรภความเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยวิมุตติญาณทัตสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นฐานะควรสรรเสริญ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ อย่างนี้แล.

จบพุทธยวัตถุกถาสูตที่ ๑๐

จบยมกวรรคที่ ๒

อรรถถาพุทธยวัตถุกถาสูตที่ ๑๐

พุทธยวัตถุกถาสูตที่ ๑๐ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ปาสาณานิ จานานิ ได้แก่เหตุที่นำความสรรเสริญมาให้.

คำที่เหลือทุกแห่ง มีใจความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถถาพุทธยวัตถุกถาสูตที่ ๑๐

จบยมกวรรคที่ ๒

รวมพระสุตที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อวิขาสูต
๒. ตัณหาสูต
๓. นิฏฐาสูต
๔. อเวจสูต
๕. ปฐมสุขสูต
๖. ทุติยสุขสูต
๗. ปฐมนพกปานสูต
๘. ทุติยนพกปานสูต
๙. ปฐมวัตถุกถาสูต
๑๐. พุทธยวัตถุกถาสูต.

## อากังขวรรคที่ ๓

### ๑. อากังขสูตร

ว่าด้วยภิกษุสำเร็จความหวังเพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลเป็นต้น

[๗๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส พระพุทธพจน์นี้ว่า คุก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยปาติโมกข์อยู่เถิด จงเป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่เถิด จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลายอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นที่รัก ที่ชอบใจ ที่เคารพ และที่ยกย่องของสพรหมจารีทั้งหลายไซ้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ประกอบด้วยความสงบใจในภายใน ไม่เห็นห่างจากฉาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวารทั้งหลายไซ้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ประกอบด้วยความสงบใจในภายใน ไม่เห็นห่างจากฉาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวารทั้งหลายไซ้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ประกอบ

ด้วยความสงบใจในภายใน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา  
เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราบริโภคจิวร  
บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร ของชนเหล่าใด ขอ  
สักกะของชนเหล่านั้นพึงมีผลมาก มีอานิสงส์มากไฉรฺ ภิกษุนั้นพึงเป็น  
ผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย... เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้า  
ภิกษุพึงหวังว่า ญาติสาโลหิตเหล่าใด ผู้ละไปแล้ว กระทำกาละแล้วมีจิต  
เลื่อมใส ย่อมตามระลึกถึง ขอการระลึกถึงแห่งญาติสาโลหิตเหล่านั้นพึง  
มีผลมาก มีอานิสงส์มากไฉรฺ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล  
ทั้งหลาย... เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึง  
เป็นผู้สันโดษด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร  
ตามมีตามได้ไฉรฺ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย...  
เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้อดทน  
ต่อหนาว ร้อน หิว ระบาย เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์  
เลื้อยคลาน ถ้อยคำอันหยาบช้า พึงเป็นผู้อดกลั้นต่อทุกขเวทนาอันมีใน  
สรีระที่เกิดขึ้นแล้ว กล้าแข็ง เผ็ดร้อน อันไม่ชื่นใจ ไม่พอใจ อันนำ  
ชีวิตไปไฉรฺ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้เป็นผู้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย...  
เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ครอบงำ  
ความไม่ยินดี และความยินดี และขอความไม่ยินดีและความยินดีไม่พึง  
ครอบงำเรา เราพึงครอบงำความไม่ยินดี และความยินดีอันเกิดขึ้นแล้ว  
อยู่ไฉรฺ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย... เพิ่มพูน  
การอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ครอบงำภัย  
และความหวาดเสียว และขอภัยความหวาดเสียวไม่พึงครอบงำเราได้



เราพึงเป็นผู้ครอบงำภัยและความหวาดเสียวที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ไซ้ ฤๅ กิษุณัณ  
พึงเป็นผู้กระทำใ้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ... เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่า  
เถิด ถ้ากิษุณัณหวังว่า เราพึงเป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก  
ไม่ลำบาก ซึ่งฉาน ๔ อันมีในจิตยัง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน  
ไซ้ ฤๅ กิษุณัณพึงเป็นผู้กระทำใ้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ... เพิ่มพูน  
การอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด ถ้ากิษุณัณหวังว่า เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ  
ปัญญวิมุตติ อันหาอาสวะไม่ได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญา  
อันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไซ้ ฤๅ กิษุณัณเหล่านั้นพึงเป็นผู้กระทำใ้บริบูรณ์  
ในศีลทั้งหลาย ประกอบความสงบใจในภายใน ไม่เห็นห่างจากฉาน  
ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนการอยู่เรือนว่างเปล่าเถิด คู่ก่อนกิษุณัณ  
ทั้งหลาย คำที่เรากล่าวว้ เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์  
ด้วยปาติโมกข์อยู่เถิด จงเป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึง  
พร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่เถิด จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลายอัน  
มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด ดังนี้ เรา  
อาศัยข้อนี้กล่าวแล้ว.

จบอังกัขสูตรที่ ๑

## อังกัขวรรคที่ ๓

อรรถกถาอังกัขสูตรที่ ๑

วรรคที่ ๓ อังกัขสูตรที่ ๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สมุปนุสสิลา ได้แก่ ผู้มีศีลบริบูรณ์ อธิบายว่า เป็นผู้พร้อม  
พร้อมด้วยศีล. ในคำว่า สมุปนุสสิลา นี้ ความเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ ย่อม

มิได้ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ด้วยการเห็นโทษแห่งศีลวิบัติ และด้วยการเห็นคุณแห่งศีลสมบัติ เหตุแม่ทั้งสองนั้น ก็กล่าวไว้พิสดารแล้วในคัมภีร์วิสุทธิมรรค. ในบทเหล่านั้น บทว่า สมฺปนฺนสฺสิตา พระสุมัตถะระ ผู้อยู่วัดที่ปวิหารกล่าวว่า ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกจาตุปาริสุทธิศีลขึ้น ทรงแสดงศีลที่สำคัญให้พิสดารในที่นั้น ด้วยบทว่า ปาฏิโมกฺขสํวรํสํวตา นี้. ส่วน พระจฺจนาคเถระ ผู้ทรงพระไตรปิฎกอันเตวาสิกของท่านกล่าวว่า แม้ในบททั้งสองพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสปาติโมกขสังวร ด้วยว่าปาติโมกขสังวรนั้นแลคือศีล ส่วนอีก ๓ ก็เป็นศีล เหตุนี้ จึงกล่าวไม่เห็นด้วยว่า ชื่อฐานะที่กล่าวแล้วมีอยู่ แล้วกล่าวว่า เพียงรักษาทวาร ๖ เท่านั้น ก็ชื่อว่า อินทริยสังวรศีล เพียงทำปัจจัยให้เกิดขึ้นโดยธรรม โดยชอบ ก็ชื่อว่า อาชีวะปาริสุทธิศีล. เพียงพิจารณาในปัจจัยที่ได้แล้วว่ามีอยู่แล้วบริโภค ก็ชื่อว่าปัจจัยสันนิสสิตศีล โดยตรงปาติโมกขสังวรเท่านั้นชื่อว่าศีล ปาฏิโมกขสังวรของภิกษุใดขาดแล้ว. ภิกษุนี้ไม่พึงถูกกล่าวว่าจะรักษาศีลที่เหลือได้ เหมือนนุรุษศรัษะขาดแล้ว จะรักษามือเท้าไว้ได้. ส่วนปาติโมกขสังวรของภิกษุใดไม่เสีย ภิกษุนี้ก็อาจทำศีลที่เหลือให้เป็นปกติได้อีก เหมือนนุรุษศรัษะขาด ก็รักษาชีวิตไว้ได้ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกปาติโมกขสังวรด้วยบทว่า สมฺปนฺนสฺสิตา นี้แล้ว ตรัสคำไวพจน์ของบทว่า สมฺปนฺนสฺสิตา นั้นนั่นแลว่า สมฺปนฺนปาฏิโมกฺขา เมื่อทรงแสดงบทว่า สมฺปนฺนปาฏิโมกฺขา นั้นให้พิสดาร จึงตรัสว่า ปาฏิโมกฺขสํวรํสํวตา เป็นต้น คำว่า ปาฏิโมกฺขสํวรํสํวตา เป็นต้นในคัมภีร์ มีใจความที่กล่าวไว้แล้วทั้งนั้น.

ถามว่า เหตุไร พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงเริ่มว่า ถ้าภิกษุพึงจำนง

ดังนี้. ตอบว่า เพื่อทรงแสดงอนิสงส์แห่งศีล. จริงอยู่ ถ้าภิกษุพวกบวชใหม่หรือผู้มีปัญญาทราม จะพึงคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสั่งสอนว่า พวกเธอจงบำเพ็ญศีล จงบำเพ็ญศีล อะไรหนอ เป็นอนิสงส์ อะไรเป็นคุณพิเศษ อะไรเป็นความเจริญในการบำเพ็ญศีล. ตรัสอย่างนี้ก็เพื่อทรงแสดงอนิสงส์ ๑๐ ประการแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า ถ้ากระไรภิกษุเหล่านั้น แม้ฟังอนิสงส์ ซึ่งมีความเป็นที่รักเป็นที่พอใจของเหล่าเพื่อนพรหมจารีเป็นเบื้องต้น มีความสิ้นอาสวะเป็นเบื้องปลายแล้ว จะพึงทำศีลให้บริบูรณ์. บรรดาเหล่านั้น บทว่า อากงฺเขยฺย เจ ได้แก่ คว้าพึงปรารถนา. บทว่า ปิโย จสฺส ได้แก่ พึงเป็นผู้ที่เพื่อนพรหมจารีมองดูด้วยสายตาที่น่ารัก พึงมีการบำรุงโดยเกิดความรัก. บทว่า มนาโป ได้แก่ เป็นที่เจริญใจแห่งเพื่อนพรหมจารีเหล่านั้น หรือใจของเพื่อนพรหมจารีเหล่านั้นจดจ่อถึง อธิบายว่า อันเพื่อนพรหมริแผ่ถึงด้วยเมตตาจิต. บทว่า ครุ ได้แก่ เป็นที่ตั้งแห่งความหนัก [เคารพ] แห่งเพื่อนพรหมจารีเสมือนฉัตรหิน. บทว่า ภวานิโย ได้แก่ อันเพื่อนพรหมจารีชมเชยอย่างนี้ว่า ท่านย่อมรู้ข้อที่ควรรู้ เห็นข้อที่ควรเห็นมานาน. บทว่า สีเล เสวฺวสฺส ได้แก่ พึงเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในจุดปารีสุทธิศีล ท่านอธิบายว่า พึงเป็นผู้ประกอบด้วยการกระทำอันไม่พร่อง คือบริบูรณ์.

บทว่า อชฺฌตฺตํ เจโตสมมมฺนุคฺคุโต ได้แก่ ประกอบในความสงบจิตของตน. บทว่า อนิราคตชฺฌมาโน ได้แก่ มีฉานอันไม่ถูกนำออกภายนอก หรือมีฉานอันไม่เสียหายแล้ว. บทว่า วิปสฺสนาย ได้แก่ อนุ-  
ปัสสนา ๙ อย่าง. บทว่า พุรุเหตา สุญฺญาคารานํ ได้แก่ เพิ่มพูนสุญญา-  
ควรเรื่อนว่าง. ก็ในคำว่า พุรุเหตา สุญฺญาคารานํ นี้ ภิกษุรับกรรมฐาน

จะโดยเป็นสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เข้าไปยังสุญญาการนั่งอยู่ตลอดทั้งวันทั้งคืน ฟังทราบว่าเป็นผู้เพิ่มพูนสุญญาการ. นี่เป็นความสังเขปในเรื่องนี้. ส่วนความพิสดาร ผู้ประสงค์จะฟังดูได้ในวรรณนา อากังขยชสูตร อรรถกถามัชฌิมนิกาย.

ในบทว่า **ลาภี** ฟังทราบวินิจฉัยดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ตรัสความบริบูรณ์ในคุณมีศีลเป็นต้น เป็นนิमितแห่งลาภ. จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงสอนสาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มุนีเป็นประหนึ่งตัดถ้อยคำอันแสวงหาอาหารเสียแล้ว ไม่ฟังกล่าวปยุตตวาจาแสวงหาอาหาร. ภิกษุ นั้น จักกล่าวเรื่องความบริบูรณ์ในคุณมีศีลเป็นต้น เป็นนิमितแห่งลาภได้ อย่างไร. ก็คำนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยอำนาจอหยาตยของบุคคล. แท้จริง ภิกษุเหล่าใด จึงฟังมีอหยาตยอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสด้วยอำนาจอหยาตยเท่านั้น ของภิกษุเหล่านั้นที่ว่า ถ้าเราไม่ฟังลำบากด้วยปัจจัย ๔ ไชริ์ เราก็จะฟังนำศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ได้. อนึ่ง ชื่อว่าปัจจัย ๔ เป็นอานิสงส์พร้อมทั้งกิจคือหน้าที่ของศีล. จริงอย่างนั้น ผู้คนที่ เป็นบัณฑิต นำทรัพย์ที่เก็บไว้ในคลังเป็นต้นออกมา มิใช่บริโภคแม้ด้วยตนเอง ย่อมถวายเหล่าท่านผู้มีศีล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคำนี้ ก็เพื่อทรงแสดงอานิสงส์พร้อมทั้งกิจคือหน้าที่ของศีล.

ในวาระที่ ๓ ฟังทราบวินิจฉัยดังนี้. คำว่า **เยสาหิ** ตัดบทว่า **เยถิ** อหิ. บทว่า **เตสนุเต** การา ความว่า ขอสักการะ คือ ปัจจัยทานที่เหล่าเทวดาหรือมนุษย์ทำให้เราเหล่านั้น จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เหตุนั้น สักการะเหล่านั้น ชื่อว่ามีผลมาก ก็โดยผลที่เป็นโลกียสุข ชื่อว่ามีอานิสงส์มาก ก็โดยผลที่เป็นโลกุตรสุข. อีกนัยหนึ่ง คำทั้งสอง

นี้ ก็มีใจความอย่างเดียวกันนั่นเอง. ภิกษุทัฬหีหนึ่งก็ดี บรรณศาลา  
ที่เขาสร้างบนเนื้อที่เพียง ๔ สอกก็ดี ที่เขาถวายแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วย  
คุณมีศีลเป็นต้น ย่อมป้องกันจากทุกคติวินาติได้หลายพันกัป ยังจะเป็น  
ปัจจัยแก่อมตธาตุ คือพระนิพพานในที่สุดด้วย. ก็คำมีว่า **จิโรทนั**  
**อหมทาสี** เป็นต้น เป็นเรื่องตัวอย่างในคำนี้. หรือทั้งเปรตวัตถุ เรื่องเปรต  
ทั้งวิมานวัตถุ เรื่องวิมาน เป็นเครื่องสาธกได้ทั้งสิ้น.

ในวาระที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังนี้. บทว่า **เปตา** ได้แก่ผู้ไปสู่  
ภพมัจจุราช. บทว่า **ณาคี** ได้แก่ฝ่ายพ่อผัวแม่ผัว. บทว่า **สาโลหิตา**  
ได้แก่ เนื่องด้วยสายเลือดเดียวกัน มีปู่เป็นต้น. บทว่า **กาลกตา** ได้แก่  
ตาย. บทว่า **เตสนุต** ได้แก่ จิตที่เลื่อมใสในเรานั้น หรือความระลึก  
ถึงด้วยทั้งจิตที่เลื่อมใสในนั้นของญาติสาโลहितเหล่านั้น. จริงอยู่ บิดาหรือ  
มารดาของภิกษุใด ทำกาละมีจิตเลื่อมใสในว่า พระเถระญาติของพวกเขา  
เป็นผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม ระลึกถึงภิกษุนั้น ความเลื่อมใสแห่งจิตนั้นก็ดี  
เพียงความระลึกถึงนั้นก็ดี ของบุคคลนั้นย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก  
ทั้งนั้น.

บทว่า **อรตริตสโห** ได้แก่ เป็นผู้อดทน ครอบงำ ท่วมทับ ความ  
ไม่ยินดีในเนกขัมมปฏิบัติ และความยินดีในกามคุณทั้งหลาย. ในบทว่า  
**ภยเกรวสโห** นี้ ความสะดุ้งจิตก็ดี อารมณ์ก็ดี ชื่อว่า **ภย** อารมณ์  
อย่างเดียว ชื่อ **เกรวระ**.

จบอรรถกถาอังกษสูตรที่ ๑

## ๒. กัณฐกสูตร

ว่าด้วยธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ ๑๐ ประการ

[๗๒] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามรวาน ใกล้พระนครเวสาลี พร้อมด้วยพระเถระผู้เป็นสาวกซึ่งมีชื่อเสียงหลายรูป คือท่านพระปาละ ท่านพระอุปปาละ ท่านพระกัณฐะ ท่านพระกพิมกะ ท่านพระนิกกะ ท่านพระกฐิสสยะ และพร้อมด้วยพระเถระผู้เป็นสาวกซึ่งมีชื่อเสียงเหล่านี้ ก็สมัยนั้นแล พวกเจ้าลิจฉวีมีชื่อเสียงเป็นอันมาก จึงยานชั้นดีมีเสียงอื้ออึงต่อกันเข้าไปยังป่ามรวานเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้งนั้นแล ท่านผู้มีอายุเหล่านั้นได้มีความปริวิตกว่า เจ้าลิจฉวีมีชื่อเสียงเป็นจำนวนมากเหล่านี้แล จึงยานชั้นดีมีเสียงอื้ออึงต่อกันเข้ามายังป่ามรวานเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า มีเสียงเป็นปฏิปักษ์ ไฉนหนอ เราทั้งหลายพึงเข้าไปยัง โคตมคสาททายวัน ณ ที่นั้น เราทั้งหลายพึงเป็นผู้มีเสียงน้อย ไม่เคลื่อนกล่น อยู่ให้ผาสุก ครั้งนั้นแล ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น เข้าไปยังโคตมคสาททายวัน ณ ที่นั้น ท่านผู้มีอายุเหล่านั้นเป็นผู้มีเสียงน้อย ไม่เคลื่อนกล่น อยู่เป็นผาสุก ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ปาลภิกษุไปไหน อุปปาลภิกษุ กัณฐภิกษุ กพิมภิกษุ นิกภิกษุ กฐิสสภิกษุไปไหน พระเถระผู้เป็นสาวกเหล่านั้นไปไหน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ท่านผู้มีอายุเหล่านั้นคิดว่า เจ้าลิจฉวีมีชื่อเสียงเป็นจำนวนมาก เหล่านี้แล จึงยานชั้นดีมีเสียงอื้ออึงต่อกันเข้ามายังป่ามรวาน เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า มีเสียงเป็นปฏิปักษ์

โฉนหนอ เราทั้งหลายพึงเข้าไปยังโคสิงคสาททายวัน ในที่นั้น พวกเรา  
พึงเป็นผู้มีเสียงน้อย ไม่เคลื่อนกล่น อยู่เป็นผาสุก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ  
ท่านผู้มีอายุเหล่านั้นเข้าไปยังโคสิงคสาททายวัน ในที่นั้นท่านเหล่านั้นเป็น  
เป็นผู้มีเสียงน้อย ไม่เคลื่อนกล่น อยู่เป็นผาสุก พระเจ้าข้า พระผู้มี-  
พระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ดีละ ดีละ จริงดั่งที่มหาสาวก  
เหล่านั้น เมื่อพยากรณ์โดยชอบ พึงพยากรณ์ดั่งนั้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
เรากล่าวว่าว่ามีเสียงเป็นปฏิปักษ์ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิปักษ์ ๑๐ ประ-  
การนี้ ๑๐ ประการเป็นโฉน คือ ความเป็นผู้ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่  
คณะเป็นปฏิปักษ์ต่อความเป็นผู้ยินดีในที่สงัด ๑ การประกอบสุกนิमित เป็น  
ปฏิปักษ์ต่อผู้ประกอบอบสุกนิमित ๑ การคุมหรัสที่เป็นข้าศึก เป็นปฏิปักษ์  
ต่อผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ๑ การติดต่อกับมาตุคาม เป็น  
ปฏิปักษ์ต่อพรหมจรรย์ ๑ เสียงเป็นปฏิปักษ์ต่อปฐมฌาน ๑ วิตกวิจารณ์  
เป็นปฏิปักษ์ต่อทุติยฌาน ๑ ปีติเป็นปฏิปักษ์ต่อตติยฌาน ๑ ลมอัสนาส-  
ปัสสาสะเป็นปฏิปักษ์ต่อจตุตถฌาน ๑ สัจญาและเป็นปฏิปักษ์ต่อ  
สัจญาเวทิตนโรธสมาบัติ ๑ รากะเป็นปฏิปักษ์ โทสะเป็นปฏิปักษ์ ๑  
คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่มีปฏิปักษ์อยู่เกิด คุณก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย พระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่มีปฏิปักษ์ พระอรหันต์ทั้งหลาย  
ไม่มีปฏิปักษ์ เป็นผู้หมดปฏิปักษ์.

จบกัณฐกสูตรที่ ๒

อรรถกถากัณฐกสูตรที่ ๒

กัณฐกสูตรที่ ๒ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อภิญญาเตหิ อภิญญาเตหิ ได้แก่ อันใคร ๆ ก็รู้จัก คือปรากฏแล้วเหมือนดวงจันทร์เพ็ญ เหมือนดวงอาทิตย์กลางท้องฟ้า. ในคำว่า **ปรมปุร่าย** นี้ ส่วนข้างหลังเรียกว่า **ปร.** ส่วนข้างหน้าเรียกว่า **ปุรา.** อธิบายว่า บริวารจำนวนมากผู้ที่เล่นไปข้างหน้า และที่ติดตามไปข้างหลัง. บทว่า **กณฺฏกา** ได้แก่ ชื่อว่าหนาม เพราะอรรถว่าทึมดำ. บทว่า **วิสุทฺทสนฺนํ** ได้แก่ การเล่นที่เป็นปฏิโลมอันเป็นข้าศึก. บทว่า **มาตุคามุปจาโร** ได้แก่ ความเป็นผู้เที่ยวไปไกลล์มาตุคาม [ผู้หญิง].

จบอรรถกถากัณฐกสูตรที่ ๒

### ๓. อัญญสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑๐ ประการที่น่าปรารถนา หาได้ยากในโลก

[๗๓] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ หาได้ยากในโลก ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ โภคสมบัติ ๑ วรรณะ ๑ ความไม่มีโรค ๑ สีล ๑ พรหมจรรย์ ๑ มิตร ๑ ความเป็นพหูสูต ๑ ปัญญา ๑ ธรรม ๑ สัตว์ทั้งหลาย ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นธรรมอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ หาได้ยากในโลก.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการเป็นอันตรรายแก่ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ซึ่งเป็นธรรมอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ หาได้ยากในโลก คือความเกียจคร้าน ความไม่ขยันหมั่นเพียร เป็นอันตรรายแก่โภคสมบัติ การไม่ทำการสาธยาย เป็นอันตรรายแก่ความเป็นพหูสูต การไม่ฟังด้วยดี ไม่สอบถาม เป็นอันตรรายแก่ปัญญา การไม่ประกอบ



ความเพียร การไม่พิจารณา เป็นอันตรายแก่ธรรมทั้งหลาย การปฏิบัติคิด เป็นอันตรายแก่สัตว์ทั้งหลาย คู่ก่อนิกขุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นอันตรายแก่ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ซึ่งเป็นธรรมอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ หาได้ยากในโลก คู่ก่อนิกขุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการ เป็นอาการของธรรม ๑๐ ประการนี้แล ซึ่งเป็นธรรม อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ หาได้ยากในโลก คือ ความไม่เกียจคร้าน ความขยันหมั่นเพียร เป็นอาหารของโภคะสมบัติ ๑ การประดับ การตกแต่งร่างกาย เป็นอาหารของวรรณะ ๑ การการทำสิ่งเป็นที่สบาย เป็นอาหารของความไม่มีโรค ๑ ความเป็นผู้มีมิตรดี เป็นอาหารของศีลทั้งหลาย ๑ การสำรวมอินทรีย์ เป็นอาหารของพรหมจรรย์ ๑ การไม่แก่งกล่าวให้คลาดจากความจริง เป็นอาหารของมิตรทั้งหลาย ๑ การกระทำการสาธยาย เป็นอาหารของความเป็นพหูสูต ๑ การฟังด้วยดี การสอบถาม เป็นอาหารของปัญญา ๑ การประกอบความเพียร การพิจารณา เป็นอาหารของธรรมทั้งหลาย ๑ การปฏิบัติชอบ เป็นอาหารของสัตว์ทั้งหลาย ๑ คู่ก่อนิกขุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นอาหารของธรรม ๑๐ ประการนี้แล ซึ่งเป็นธรรมอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ หาได้ยากในโลก.

จบอิฎฐสูตรที่ ๓

อรรถกถาอิฎฐสูตรที่ ๓

อิฎฐสูตรที่ ๓ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อญโธ ได้แก่ วรรณะแห่งสตรีระ. บทว่า ชมมา ได้แก่ โลกุตระธรรม ๘.

จบอรรถกถาอิฎฐสูตรที่ ๓

#### ๔. วัตตนิสูตร

ว่าด้วยความเจริญ ๑๐ ประการ

[๗๔] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเมื่อเจริญด้วยความเจริญ ๑๐ ประการ ย่อมเจริญด้วยความเจริญอันประเสริฐ และเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระ สิ่งทีประเสริฐแห่งกาย ความเจริญ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ อริยสาวกย่อมเจริญด้วยนาและสวน ๑ ย่อมเจริญด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก ๑ ย่อมเจริญด้วยบุตรและภรรยา ๑ ย่อมเจริญด้วยทาส กรรมกร และคนใช้ ย่อมเจริญด้วยสัตว์ ๔ เท้า ๑ ย่อมเจริญด้วยศรัทธา ๑ ย่อมเจริญด้วยศีล ๑ ย่อมเจริญด้วยสุตะ ๑ ย่อมเจริญด้วยจาคะ ๑ ย่อมเจริญด้วยปัญญา ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกก็เมื่อเจริญด้วยความเจริญ ๑๐ ประการนี้ ย่อมเจริญด้วยความเจริญอันประเสริฐ และเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระ สิ่งทีประเสริฐแห่งกาย.

บุคคลใดในโลกนี้ ย่อมเจริญด้วยทรัพย์ ข้าว

เปลือก บุตร ภรรยา และสัตว์ ๔ เท้า บุคคลนั้น

ย่อมเป็นผู้มีโชค มียศ เป็นผู้อันญาติมิตร แลพระ-

ราชาบูชาแล้ว บุคคลใดในโลกนี้ ย่อมเจริญด้วยศรัทธา

ศีล สุตะ จาคะและปัญญา บุคคลเช่นนั้น เป็นสัปบุรุษ

ปัญญาเครื่องพิจารณา ย่อมเจริญด้วยความเจริญ

ทั้งสองประการในปัจจุบัน.

จบวัตตนิสูตรที่ ๔

## อรรถกถาวัชฌิสูตที่ ๔

วัชฌิสูตที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อริยาย ได้แก่ มิใช่ของปุถุชน. คำนี้ตรัสไว้ ก็เพราะคละกับด้วยธรรมทั้งหลายมีศีลเป็นต้น. บทว่า สาราทายี จ โหติ วราทายี ความว่า ย่อมเป็นผู้ยึดไว้ได้ซึ่งสาระและส่วนประเสริฐ. อธิบายว่า ย่อมยึดไว้ซึ่งสาระของกาย และส่วนประเสริฐของกายนั้น.

จบอรรถกถาวัชฌิสูตที่ ๔

## ๕. มิคสาลาสูต

ว่าด้วยไม่ให้ถือประมาณให้บุคคลว่าเสื่อมหรือเจริญ

แต่ให้ถือประมาณธรรม

[๗๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เวลาเช้า ท่านพระอานนที่นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังที่อยู่ของมิคสาลาอุบาสิกา แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดถวาย ครั้งนั้นมิคสาลาอุบาสิกาเข้าไปหาท่านพระอานนที่ กราบไหว้แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอานนที่ว่า ข้าแต่ท่านพระอานนที่ ธรรมนี้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว อันเป็นเหตุให้คนสองคน คือ คนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ คนหนึ่งไม่ประพฤติพรหมจรรย์ จักเป็นคนมีคติเสมอกันในสัมปรายภพ อันวิญญูชนจะพึงรู้ทั่วถึงได้อย่างไร คือบิดาของดิฉันชื่อปุราณะ เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล งดเว้นจากเมถุนอันเป็นธรรมของชาวบ้าน ท่านกระทำกาละแล้ว พระผู้มี-

พระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ว่า เป็นสกทาคามีบุคคล เข้าถึงชั้นดุสิต บุรุษ ชื่ออิสิทัตตะ ผู้เป็นที่รักของบิดาของตน ไม่เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ (แต่) ยินดีด้วยภรรยาของตน แม้เขาทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงพยากรณ์ว่า เป็นสกทาคามีบุคคล เข้าถึงชั้นดุสิต ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ธรรมนี้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว อันเป็นเหตุให้คนสองคน คือ คนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ คนหนึ่งไม่ประพฤติพรหมจรรย์ จักเป็นผู้มีคติเสมอกันในสัมปรายภพ อันวิญญูชนจะพึงรู้ทั่วถึงได้อย่างไร.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ลูกอ่อนน้องหญิง ก็ขื่อนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ไว้เช่นนั้นแล ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์รับบิณฑบาตที่นิเวศน์ของมิกสาลาอุบาสิกา ลุกจากอาสนะกลับไปแล้ว ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์กลับจากบิณฑบาต ภายหลังภัต เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้งแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เวลาเช้า ข้าพระองค์นั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของอุบาสิกาชื่อมิกสาลา แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดถวาย ลำดับนั้น มิกสาลาอุบาสิกาเข้าไปหาข้าพระองค์ กราบไหว้แล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามข้าพระองค์ ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ธรรมนี้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว อันเป็นเหตุให้คนสองคน คือ คนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ คนหนึ่งไม่ประพฤติพรหมจรรย์ จักเป็นคนมีคติเสมอกันในสัมปรายภพ อันวิญญูชนพึงรู้ทั่วถึงได้อย่างไร คือ บิดาของตนชื่อปุราณะ เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล งดเว้นจาก

เมณฺหฺนอันเป็นธรรมของชาวบ้าน ท่านกระทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ว่า เป็นสกทาคามีบุคคล เข้าถึงชั้นดุสิต บรูชชืออิสิทัตตะ ผู้เป็นที่รักของบิดาของดิฉัน ไม่เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ยินดีด้วยภรรยาของตน แม้เขาทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงพยากรณ์ว่า เป็นสกทาคามีบุคคล เข้าถึงชั้นดุสิต ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ธรรมนี้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วอันเป็นเหตุให้คนสองคน คือ คนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ คนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ จักเป็นผู้มีคติเสมอกันในสัมปรายภพ อันวิญญูชนพึงรู้ทั่วถึงได้อย่างไร เมื่อมีคสาลาอุบาสิกากล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้กล่าวกะมีคสาลาอุบาสิกาว่า คุณก่อนน้องหญิง ก็ขื่อนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ไว้อย่างนี้แล.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนอานนท์ ก็มีคสาลาอุบาสิกาเป็นพาล ไม่ฉลาด เป็นคนบอด มีปัญญาทึบ เป็นอะไร และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอะไร ในญาณเครื่องกำหนดรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของบุคคล คุณก่อนอานนท์ บุคคล ๑๐ จำพวกนี้มีอยู่ในโลก ๑๐ จำพวกเป็นโณน คุณก่อนอานนท์ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล และไม่รู้จักซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งความเป็นผู้ทุศีลของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่กระทำกิจแม้ด้วยการฟัง ไม่กระทำกิจแม้ด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดแม้ด้วยทิฏฐิ ย่อมไม่ได้วิมุตติแม้อันเกิดในสมัย เมื่อตายไป เขาย่อมไม่ไปทางเสื่อม ไม่ไปทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อม ไม่ถึงความเจริญ คุณก่อนอานนท์ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทุศีล แต่รู้จักซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งความเป็นผู้ทุศีลของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้น

กระทำกิจแม่ด้วยการฟัง กระทำกิจแม่ด้วยความเป็นพหูสูต แทะงตลอด ด้วยดีแม่ด้วยทัญญู ย่อมได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อตายไป เขาย่อมไป ทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่างเดียว ไม่ถึงความเสื่อม

ดูก่อนอานนท์ พวกคนผู้ถือประมาณย่อมประมาณในเรื่องนั้นว่า ธรรมแม่ของคนนี้ก็เหล่านั้นแหละ ธรรมแม่ของคนอื่นก็เหล่านั้นแหละ เพราะเหตุไรในสองคนนั้น คนหนึ่งเลว คนหนึ่งดี ก็การประมาณของคนผู้ถือประมาณเหล่านั้น ย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูลเพื่อทุกข์ ตลอดกาลนาน ดูก่อนอานนท์ ในสองคนนั้น บุคคลใดเป็นผู้ทุศีล และรู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งความเป็นผู้ทุศีลของเขา ตามความเป็นจริง กระทำกิจแม่ด้วยการฟัง กระทำกิจแม่ด้วยความเป็นพหูสูต แทะงตลอดด้วยดีแม่ด้วยทัญญู ย่อมได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย ดูก่อนอานนท์ บุคคลนี้ดีกว่าและประณีตกว่าบุคคลที่กล่าวข้างต้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกระแสแห่งธรรมย่อมถูกต้องบุคคลนี้ ใครเล่าจะพึงรู้เหตุ นั้นได้ นอกจากตถาคต ดูก่อนอานนท์ เพราะเหตุ นั้นแหละ เธอทั้งหลายอย่าได้เป็นผู้ขอประมาณในบุคคล และอย่าได้ถือประมาณในบุคคล เพราะผู้ถือประมาณในบุคคลย่อมทำลายคุณวิเศษของตน เราหรือผู้ที่เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้.

ดูก่อนอานนท์ ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มิศีล แต่ไม่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งศีลของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่ทำกิจแม่ด้วยการฟัง ไม่กระทำกิจแม่ด้วยความเป็นพหูสูต ไม่ทะงตลอดแม่ด้วยทัญญู ย่อมไม่ได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไปทางเจริญ ย่อมถึงความ

เสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ คู่ก่อนอาณนท ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มึศีล และรู้จักซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งศีลของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้นการทำความดีด้วยการฟัง กระทบกิจแม่ด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดด้วยดีแม่ด้วยทิวฐิ ย่อมได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่างเดียว ไม่ถึงความเสื่อม คู่ก่อนอาณนท ฯลฯ เราหรือผู้ที่เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้.

คู่ก่อนอาณนท ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มึราคะกล้า ทั้งไม่รู้ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งราคะของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่กระทบกิจแม่ด้วยการฟัง ไม่กระทบกิจแม่ด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดด้วยดีแม่ด้วยทิวฐิ ย่อมไม่ได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไปทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ คู่ก่อนอาณนท ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มึราคะกล้า แต่รู้จักซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งราคะของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้นกระทบกิจแม่ด้วยการฟัง กระทบกิจแม่ด้วยความเป็นพหูสูต แทงตลอดด้วยดีแม่ด้วยทิวฐิ ย่อมได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่างเดียว ไม่ถึงความเสื่อม คู่ก่อนอาณนท ฯลฯ เราหรือผู้ที่เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้.

คู่ก่อนอาณนท ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มึกโกรธ ทั้งไม่รู้ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งความโกรธ

ของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่กระทำกิจแม่ด้วยการฟัง ไม่  
กระทำกิจแม่ด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดด้วยดีแม่ด้วยทฤษฎี ย่อม  
ไม่ได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไป  
ทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ คุณก่อนอนานนท์  
ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักโกรธ แต่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญา-  
วิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งความโกรธของเขา ตามความเป็น  
จริง บุคคลนั้นกระทำกิจแม่ด้วยการฟัง กระทำกิจแม่ด้วยความเป็นพหู-  
สูต แทงตลอดด้วยดีแม่ด้วยทฤษฎี ย่อมได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อ  
ตายไป เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่าง  
เดียว ไม่ถึงความเสื่อม ก่อนอนานนท์ ฯลฯ เราหรือผู้ที่เหมือนเราพึงถือ  
ประมาณในบุคคลได้.

คุณก่อนอนานนท์ ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฟุ้งซ่าน ทั้งไม่รู้  
ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งความฟุ้งซ่าน  
ของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้นไม่กระทำกิจแม่ด้วยการฟัง ไม่  
กระทำกิจแม่ด้วยความเป็นพหูสูต ไม่แทงตลอดด้วยดีแม่ด้วยทฤษฎี ย่อม  
ไม่ได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเสื่อม ไม่ไป  
ทางเจริญ ย่อมถึงความเสื่อมอย่างเดียว ไม่ถึงความเจริญ คุณก่อนอนานนท์  
ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฟุ้งซ่าน แต่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญา-  
วิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งความฟุ้งซ่านของเขา ตามความเป็น  
จริง บุคคลนั้นกระทำกิจแม่ด้วยการฟัง กระทำกิจแม่ด้วยความเป็นพหู-  
สูต แทงตลอดด้วยดีแม่ด้วยทฤษฎี ย่อมได้วิมุตติแม่อันเกิดในสมัย เมื่อ  
ตายไป เขาย่อมไปทางเจริญ ไม่ไปทางเสื่อม ย่อมถึงความเจริญอย่าง



เดียว ไม่ถึงความเสื่อม คุณก่อนอนนท พวกคนผู้ถือประมาณ ย่อมประมาณในเรื่องนั้นว่า ธรรมแม้ของคนที่เหล่านั้นแหละ ธรรมแม้ของคนอื่นก็เหล่านั้นแหละ เพราะเหตุไรในสองคนนั้น คนหนึ่งเลว คนหนึ่งดี ก็การประมาณของคนผู้ถือประมาณเหล่านั้น ย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ ตลอดกาลนาน คุณก่อนอนนท ในสองคนนั้น บุคคลใดเป็นผู้ฟุ้งซ่าน แต่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งความฟุ้งซ่านของเขา ตามความเป็นจริง บุคคลนั้นกระทำกิจแม้ด้วยการฟัง การทำกิจแม้ด้วยความเป็นพหูสูต แห่งตลอดด้วยดีแม้ด้วยทิวาญญิ ย่อมได้วิมุตติแม้อันเกิดในสมัย บุคคลนี้ดีกว่า และประณีตกว่าบุคคลที่กล่าวข้างต้นโน้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกระแสแห่งธรรมย่อมถูกต้อง บุคคลนี้ ใครเล่าจะพึงรู้เหตุนั้นได้นอกจากตถาคต คุณก่อนอนนท เพราะเหตุเหล่านั้นแหละ เธอทั้งหลายอย่าประมาณในบุคคล และอย่าได้ถือประมาณในบุคคล เพราะผู้ถือประมาณในบุคคล ย่อมทำลายคุณวิเศษของตน เราหรือผู้ที่เหมือนเราพึงถือประมาณในบุคคลได้.

คุณก่อนอนนท ก็มีคสาลาอุบาสิกาเป็นพาล ไม่ฉลาด เป็นคนบอด มีปัญญาที่บ เป็นอะไร และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอะไร ในญาณเครื่องกำหนดรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของบุคคล คุณก่อนอนนท บุคคล ๑๐ จำพวกนี้แล ปราภุอยู่ในโลก คุณก่อนอนนท บรูชชื้อปุราณะเป็นผู้ประกอบด้วยศีลเช่นใด บรูชชื้ออสิทัตตะก็เป็นผู้ประกอบด้วยศีลเช่นนั้น บรูชชื้อปุราณะจะได้รู้แม้คดีของบรูชชื้ออสิทัตตะก็หามิได้ บรูชชื้ออสิทัตตะเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาเช่นใด บรูชชื้อปุราณะ

ก็เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาเช่นนั้น บุรุษชื่ออสิทตตะจะารู้แม่คตของ  
บุรุษชื่อปุราณะก็หามิได้ คู่ก่อนอาณนที คนทั้งสองนี้ไฉนว่ากันด้วย  
องค์คุณคนละอย่าง ด้วยประการฉะนี้.

### จบมิกสาลาสูตที่ ๕

### อรรถกถามิกสาลาสูตที่ ๕

คำใดจะพึงกล่าวก่อนในเบื้องต้นแห่งสุตที่ ๕ คำนั้น ก็กล่าวไว้  
แล้วในฉกนิบาต. ก็ในคำว่า **ทูลลิลโ** โหติ เป็นต้น พึงทราบวินิจฉัย  
ดังนี้.

บทว่า **ทูลลิล** ได้แก่ เป็นผู้ไม่มีศีล. บทว่า **เจโตวิมุตติ** ได้แก่  
ผลสมาธิ. บทว่า **ปุลฺลณวิมุตต** ได้แก่ ผลญาณ. บทว่า **ปนฺนปชานาติ**  
ได้แก่ ไม่รู้โดยการเรียนรู้และการสอบถาม. ในคำว่า **ทูลลิลฺลย อปริเสถ**  
**นिरุชฺชติ** นี้ ความทูลลิล ๕ อย่าง โสดาปิตติมรรคละได้ก่อน ความทูลลิล  
๑๐ อย่าง พระอรหัตมรรคละได้ ในขณะที่ผลจิต [คืออรหัตผล] ความทูลลิล  
เหล่านั้น เป็นอันชื่อว่ามรรคละได้แล้ว. ทรงหมายถึงขณะแห่งผลาจิต  
ในสุตนี้ จึงตรัสว่า **นिरุชฺชติ** ก็ศีลของปุลฺลชนย่อมาขาดด้วยเหตุ ๕  
ประการ คือ ต้องอาบัติปาราชิก ลาลิกขา เข้าวรีคเคียรถีย์ บรรลุ  
พระอรหัต ตาย. ในเหตุ ๕ ประการนั้น เหตุ ๓ ประการข้างต้น เป็นไป  
เพื่อความเสื่อม ประการที่ ๔ เป็นไปเพื่อความเจริญ ประการที่ ๕  
ไม่เป็นไปเพื่อเสื่อมหรือเพื่อเจริญ. ถามว่า ก็ศีลนี้ขาดเพราะบรรลุพระ-  
อรหัตอย่างไร. ตอบว่า เพราะว่าศีลของปุลฺลชนเป็นกุศลกรรมส่วนเดียว

เท่านั้น ส่วนพระอรหันตมรรค เป็นรูปเพื่อสิ้นกุศลกรรมและอกุศลกรรม  
ศีลขาดเพราะบรรลुพระอรหันต์อย่างนี้.

บทว่า สวเนนปิ อกต โหติ ความว่า ข้อที่ควรฟังก็เป็นอันไม่ได้  
ฟัง. ในบทว่า พาทุสจฺเจนปิ อกต โหติ นี้ ความว่า ข้อที่ควรทำ  
ด้วยความเพียร ก็เป็นอันไม่ได้ทำเพราะไม่ได้ทำความเพียรนั้น จึงเสื่อม  
จากสวรรค์บ้าง จากมรรคบ้าง. บทว่า ทิฏฺฐิยาป อปฺปฏฺวิทุทฺ โหติ  
ความว่า ข้อที่ฟังแทงตลอดด้วยทิฏฐิความเห็น ก็เป็นอันไม่แทงให้ตลอด  
ไม่กระทำให้ประจักษ์. บทว่า สามายิกิ วิมุตฺตี น ลภติ ความว่า อาศัย  
การฟังธรรมตามกาลสมควรแก่กาล ย่อมไม่ได้ปิติเพราะปราโมทย์. บทว่า  
หานาย ปเรติ ความว่า ย่อมถึงความเสื่อม. บทว่า ยถาภูติ ปชานาติ  
ความว่า บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ย่อมรู้โดยการเรียนรู้และสอบถามว่า  
ความทูล ๕ อย่าง ย่อมดับไม่มีส่วนเหลือ.

บทว่า ตสฺส สวเนนปิ กต โหติ ความว่า ข้อที่ควรฟัง ก็เป็น  
อันได้ฟัง. บทว่า พาทุสจฺเจนปิ กต โหติ ความว่า กิจที่ควรทำด้วย  
ความเพียร โดยที่สุด แม้เพียงวิปัสสนาที่ไม่กำลัง ก็เป็นอันได้กระทำ.  
บทว่า ทิฏฺฐิยาปิ สุปฺปฏฺวิทุทฺ โหติ ความว่า การแทงตลอดปัจจัย โดย  
ที่สุดแม้ด้วยโลกียปัญญา ก็เป็นอันได้ทำ. จริงอยู่ ปัญญาของบุคคลผู้นี้  
ย่อมชำระศีล เขาย่อมบรรลุคุณพิเศษ ด้วยศีลที่ปัญญาชำระแล้ว. บทว่า  
ปมาณิกา ได้แก่ ถือเอาจำนวนในบุคคลทั้งหลาย. บทว่า ปมฺินนฺหฺติ ได้  
แก่ ควรนับชั่ง. บทว่า เอโก หีนो ได้แก่ เสื่อมจากคุณทั้งหลายผู้เดียว.  
บทว่า ปณฺโิต ได้แก่ สูงสุดด้วยคุณทั้งหลายผู้เดียว. บทว่า ตํ หิ ได้แก่

ทำการนับนั้น. บทว่า อภิกขุทตโร แปลว่า ดีกว่า. บทว่า ปลีตติโร แปลว่า สูงสุดกว่า.

บทว่า ชมฺมุโลโต นิพฺพหติ ความว่า วิปัสสนาญาณที่ดำเนินไป กล้าแข็ง ย่อมชักพา คือให้บรรลุอรหัตตผล. บทว่า ตทนนฺตรํ โภ ชานนฺนํ ความว่า ใครจะพึงรู้เหตุนี้ ๆ. บทว่า สีลวา โหติ ได้แก่ ย่อมมีศีล ด้วยโลกียศีล. บทว่า ยตฺตสฺสํ ตํ สีลํ ความว่า ถึงวิมุตติในพระอรหัต แล้ว ศีลก็ชื่อว่าดับไม่เหลือเลย. ข้อยุดิในศีลนั้น ก็กล่าวไว้แล้วทั้งนั้น. ในองค์ทั้งสองนอกจากนี้ อนาคตนิมิต ชื่อว่าวิมุตติ.

ในสูตรที่ ๕ ก็ตรัสพระอรหัตอย่างเดียวกัน. คำที่เหลือในสูตรที่ ๕ นั้น ก็พึงทราบตามแนวแห่งนัยที่กล่าวแล้ว.

#### จบอรรถกถามิคสาลาสูตรที่ ๕

### ๖. อภัพพสูตร

ว่าด้วยกรรม ๓ ประการมีอยู่ในโลก พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จึงบังเกิดในโลก

[๗๖] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรม ๓ ประการนี้ ไม่เพียงมีในโลก พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เพียงบังเกิดในโลก กรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศไว้แล้ว ไม่เพียงรุ่งเรืองในโลก ๓ ประการเป็นไฉน คือ ชาติ ๑ ชรา ๑ มรณะ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรม ๓ ประการนี้แล ไม่เพียงมีในโลก พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เพียงบังเกิดในโลก กรรมวินัยอันพระตถาคตทรงประกาศไว้แล้วไม่เพียงรุ่งเรืองในโลก คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะกรรม ๓ ประการนี้มีอยู่ในโลก ฉะนั้น พระ-

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงบังเกิดในโลก ธรรมวินัยที่พระตถาคต  
ทรงประกาศไว้จึงรุ่งเรืองในโลก คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม  
๓ ประการแล้ว ก็ไม่อาจละชาติ ชรา มรณะได้ ๓ ประการเป็นไฉน  
คือ ราคะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม  
๓ ประการนี้แล้ว ก็ไม่อาจละชาติ ชรา มรณะได้ คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย  
บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการแล้ว ก็ไม่อาจละราคะ โทสะ โมหะได้  
๓ ประการเป็นไฉน คือ สักกายทิฏฐิ ๑ วิจิกิจฉา ๑ สัตถัพพตปรามาส ๑  
คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการนี้แล้ว ก็ไม่อาจละราคะ  
โทสะ โมหะได้ คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการแล้ว  
ก็ไม่อาจละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัตถัพพตปรามาสได้ ๓ ประการเป็นไฉน  
คือ การกระทำไว้ในใจโดยอุบายไม่แยบคาย ๑ การเสพทางผิด ๑ ความ  
หดหู่แห่งจิต ๑ คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการนี้แล้ว  
ก็ไม่อาจละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัตถัพพตปรามาสได้ คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย  
บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการแล้ว ก็ไม่อาจละการกระทำไว้ในใจโดยอุบาย  
ไม่แยบคาย การเสพทางผิด ความหดหู่แห่งจิตได้ ๓ ประการเป็นไฉน  
คือ ความเป็นผู้มีสติหลงลืม ๑ ความไม่มีสัมปชัญญะ ๓ ความฟุ้งซ่าน  
แห่งจิต ๑ คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการนี้แล้ว  
ก็ไม่อาจละการกระทำไว้ในใจโดยอุบายไม่แยบคาย การเสพทางผิด ความ  
หดหู่แห่งจิตได้ คุกก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการแล้ว  
ก็ไม่อาจละความเป็นผู้มีสติหลงลืม ความไม่มีสัมปชัญญะ ความฟุ้งซ่าน  
แห่งจิตได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ไม่ใคร่เห็นพระอริยะ ๑  
ความเป็นผู้ไม่ใคร่ฟังธรรมของพระอริยะ ๑ ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดี ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการนี้แล้ว ก็ไม่อาจละ  
ความเป็นผู้มีสติหลงลืม ความไม่มีสัมปชัญญะ ความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการแล้ว ก็ไม่อาจละความ  
เป็นผู้ไม่ใคร่เห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ใคร่ฟังธรรมของพระอริยะ  
ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความฟุ้งซ่าน ๑  
ความไม่สำรวม ๑ ความทุสิต ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม  
๓ ประการนี้แล้ว ก็ไม่อาจละความเป็นผู้ใคร่เห็นพระอริยะ ความเป็นผู้  
ไม่ใคร่ฟังธรรมของพระอริยะ ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้ ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการแล้ว ก็ไม่อาจละความฟุ้งซ่าน  
ความไม่สำรวม ความทุสิตได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ไม่มี  
ศรัทธา ๑ ความเป็นผู้ไม่รู้ความประสงค์ ๑ ความเกียจคร้าน ๑ ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการนี้แล้ว ก็ไม่อาจละความ  
ฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม ความทุสิตได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่  
ละธรรม ๓ ประการแล้ว ก็ไม่อาจละความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ความเป็น  
ผู้ไม่รู้ความประสงค์ ความเกียจคร้านได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความ  
ไม่เอื้อเฟื้อ ๑ ความเป็นผู้ว่ายาก ๑ ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว ๑ ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการนี้แล้ว ก็ไม่อาจละความเป็นผู้ไม่มี  
ศรัทธา ความเป็นผู้ไม่รู้ความประสงค์ ความเกียจคร้านได้ ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการแล้ว ก็ไม่อาจละความไม่เอื้อเฟื้อ  
ความเป็นผู้ว่ายาก ความเป็นผู้มีมิตรชั่วได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือความ  
ไม่มีหิริ ๑ ความไม่มีโอตตปปะ ๑ ความประมาท ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย  
บุคคลไม่ละธรรม ๓ ประการนี้แล้ว ก็ไม่อาจละความไม่เอื้อเฟื้อ ความ

เป็นผู้ว่ายาก ความเป็นผู้มีมิตรชั่วได้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ไม่มี  
ความละเอียด ไม่มีความเกรงกลัว เป็นผู้ประมาท ก็ไม่อาจละความเป็นผู้  
ไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก ความเป็นผู้มีมิตรชั่วได้ บุคคลเป็นผู้มี  
มิตรชั่ว ก็ไม่อาจละความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่รู้ความประสงค์  
ความเกียจคร้านได้ บุคคลเป็นผู้เกียจคร้าน ก็ไม่อาจละความฟุ้งซ่าน  
ความตำรวม ความทู่ซัดได้ บุคคลเป็นผู้ทู่ซัด ก็ไม่อาจละความเป็นผู้  
ไม่ใคร่เห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ใคร่ฟังธรรมของพระอริยะ ความ  
เป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้ บุคคลเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดี ก็ไม่อาจละความเป็น  
ผู้มีสติหลงลืม ความไม่มีสัมปชัญญะ ความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้ บุคคลเป็น  
ผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ก็ไม่อาจละความกระทำไว้ในใจโดยอุบายไม่แยบคาย การ  
เสพทางผิด ความหุดหู่แห่งจิตได้ บุคคลเป็นผู้มีจิตหุดหู่ ก็ไม่อาจละ  
สักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา สิ้นพตปรามาสได้ บุคคลเป็นผู้มีวิจิกิจฉา ก็ไม่  
อาจละราคะ โทสะ โมหะได้ บุคคลไม่ละราคะ โทสะ โมหะแล้ว ก็ไม่  
อาจละชาติ ชรา มรณะได้.

คู่ภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการแล้ว จึงอาจละชาติ  
ชรา มรณะได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ราคะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจละชาติ ชรา  
มรณะได้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการแล้ว จึงอาจละ  
ราคะ โทสะ โมหะได้ ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน คือ สักกายทิฎฐิ ๑ วิจิก  
ฉิฉา ๑ สิ้นพตปรามาส ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการ  
นี้แล้ว จึงอาจละราคะ โทสะ โมหะได้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละ  
กรรม ๓ ประการแล้ว จึงอาจละสักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา สิ้นพตปรามาส

ได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ การกระทำไว้ในใจโดยอุบายไม่แยบคาย ๑ การเสพทางผิด ๑ ความหุดหู่แห่งจิต ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจจะสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสได้ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการแล้ว จึงอาจจะการกระทำไว้ในใจโดยอุบายไม่แยบคาย การเสพทางผิด ความหุดหู่แห่งจิตได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้มีสติหลงลืม ๑ ความไม่มีสัมปชัญญะ ๑ ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจจะการกระทำไว้ในใจโดยอุบายไม่แยบคาย การเสพทางผิด ความหุดหู่แห่งจิตได้ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการแล้ว จึงอาจจะความเป็นผู้มีสติหลงลืม ความไม่มีสัมปชัญญะ ความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ไม่ใคร่เห็นพระอริยะ ๑ ความเป็นผู้ไม่ใคร่ฟังธรรมของพระอริยะ ๑ ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดี ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจจะความเป็นผู้มีสติหลงลืม ความไม่มีสัมปชัญญะ ความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการแล้ว จึงอาจจะความเป็นผู้ไม่ใคร่เห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ใคร่ฟังธรรมของพระอริยะ ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความฟุ้งซ่าน ๑ ความไม่สำรวม ๑ ความเป็นผู้ทุศีล ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจจะความเป็นผู้ไม่ใคร่เห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ใคร่ฟังธรรมของพระอริยะ ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการแล้ว จึงอาจจะความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม ความเป็นผู้ทุศีลได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็น



ผู้ไม่มีศรัทธา ๑ ความเป็นผู้ไม่รู้ความประสงค์ ๑ ความเกียจคร้าน ๑ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม ความเป็นผู้ทุศีลได้ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการแล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่รู้ความประสงค์ ความเกียจคร้านได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ๑ ความเป็นผู้ว่ายาก ๑ ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว ๑ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่รู้ความประสงค์ ความเกียจคร้านได้ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก ความเป็นผู้มีมิตรชั่วได้ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ไม่มีความละเอียด ๑ ความเป็นผู้ไม่มีความเกรงกลัว ๑ ความประมาท ๑ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๓ ประการนี้แล้ว จึงอาจละความเป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก ความเป็นผู้มีมิตรชั่วได้ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความละเอียด มีความเกรงกลัว ไม่ประมาทอยู่ ก็อาจละความเป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ความเป็นผู้ว่ายาก ความเป็นผู้มีมิตรชั่วได้ บุคคลเป็นผู้มีมิตรดี ก็อาจละความเป็นผู้มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่รู้ความประสงค์ ความเกียจคร้านได้ บุคคลเป็นผู้ปรารถนาความเพียร ก็อาจละความเป็นผู้ฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม ความเป็นผู้ทุศีลได้ บุคคลเป็นผู้มีศีล ก็อาจละความเป็นผู้ไม่ใคร่เห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ใคร่ฟังธรรมของพระอริยะ ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดีได้ บุคคลเป็นผู้มีจิตไม่คิดแข่งดี ก็อาจละความเป็นผู้มีสติหลงลืม ความไม่มีสัมปชัญญะ ความฟุ้งซ่านแห่งจิตได้ บุคคลเป็นผู้มีจิตอันไม่ฟุ้งซ่าน ก็อาจละการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย

การเสพทางผิด ความหุดหู่แห่งจิตได้ บุคคลเป็นผู้มีจิตไม่หุดหู่ ก็อาจละ  
สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสได้ บุคคลเป็นผู้ไม่มีวิจิกิจฉา  
ก็อาจละราคะ โทสะ โมหะได้ บุคคลละราคะ โทสะ โมหะแล้ว ก็อาจ  
ละชาติ ชรามรณะได้.

### จบอภัพพสูตรที่ ๖

#### อรรถกถาอภัพพสูตรที่ ๖

อภัพพสูตรที่ ๖ มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น.

#### จบอรรถกถาอภัพพสูตรที่ ๖

#### ๗. กากสูตร

ว่าด้วยยอสังกรรม ๑๐ ประการ

[๗๗] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย กาประกอบด้วยยอสังกรรม ๑๐  
ประการ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้มักขจัด ๑ คะนอง ๑ ทะเยอ  
ทะยาน ๑ กินจุ ๑ หยาบช้า ๑ ไม่มีกรุณา ๑ ไม่แข็งแรง มักร้อง ๑  
เปลอสติ ๑ สั่งสม ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย กาประกอบด้วยยอสังกรรม ๑๐  
ประการนี้แล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ลามกก็ประกอบด้วยยอสังกรรม  
๑๐ ประการ ฉะนั้นเหมือนกันแล ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้ขจัด ๑  
คิกะนอง ๑ ทะเยอทะยาน ๑ กินจุ ๑ หยาบช้า ๑ ไม่มีกรุณา ๑ ไม่  
แข็งแรง ๑ มักร้อง ๑ เปลอสติ ๑ สั่งสม ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ภิกษุผู้ลามกประกอบด้วยยอสังกรรม ๑๐ ประการนี้แล.

#### จบกากสูตรที่ ๗

### อรรถกถากาสุตที่ ๗

กาสุตที่ ๗ พิงทราบวินิจฉันดังต่อไปนี้.

บทว่า **ขันตี** ได้แก่ ผู้กำจัดคุณ ไม่เอื้อถึงคุณของใคร ๆ แม้เขา  
เอามือจับก็กำจัดเสีย ยังถ่ายอุจจาระรดบนศีรษะ. บทว่า **ปลพโภ** ได้แก่  
ประกอบด้วยความคะนอง ไร้ยางอาย. ตัณหาความอยาก ท่านเรียกว่า  
ตินตณะ ในบทว่า **ตินุติโณ** ประกอบด้วยความอยากนั้น หรือมากด้วย  
ความนารังเกียจ. บทว่า **ลูทโท** แปลว่า หยาบช้า. บทว่า **อการุณิโก**  
แปลว่า ไร้กรุณา. บทว่า **ทพฺพโโล** ได้แก่ ไม่มีกำลังแรงน้อย. บทว่า  
โอรวิตา ได้แก่ บินไปร้องไป. บทว่า **เนจยิโก** ได้แก่ ทำการสะสม.

จบอรรถกถากาสุตที่ ๗

### ๘. นิคันถสูตร

ว่าด้วยอสังกรรม ๑๐ ประการของพวกนิครนถ์

[๗๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์ประกอบด้วยอสังกรรม  
๑๐ ประการ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ๑ ทุศีล ๑  
ไม่มีความละอาย ๑ ไม่มีความเกรงกลัว ๑ ไม่กักต้อสัตตบุรุษ ๑ ยกตนข่ม  
ผู้อื่น ๑ ยึดมั่นความเห็นของตน ถือสิ่งที่ไม่ควรเก็บไว้ สละคืนความยึดมั่น  
ถือมั่นด้วยความเห็นของตนได้ยาก ๑ เป็นคนลวงโลก ๑ ประารถนา  
ลามก ๑ มีความเห็นผิด ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์ประกอบด้วย  
อสังกรรม ๑๐ ประการนี้แล.

จบนิคันถสูตรที่ ๘

๑. สูตรที่ ๘ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

### ๕. อาฆาตวัตถุสูตร

ว่าด้วยวัตถุแห่งความอาฆาต ๑๐ ประการ

[๗๕] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย วัตถุแห่งความอาฆาต ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลย่อมผูกความอาฆาตว่า บุคคลโน้นได้ประพฤติสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่เราแล้ว ๑ กำลังประพฤติสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ๑ จักประพฤติสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ๑ ย่อมผูกความอาฆาตว่า บุคคลโน้นได้ประพฤติสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจของเราแล้ว ๑ กำลังประพฤติสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ๑ จักประพฤติสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา ๑ ย่อมผูกความอาฆาตว่า บุคคลโน้นได้ประพฤติสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเราแล้ว ๑ กำลังประพฤติสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา ๑ จักประพฤติสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา ๑ ย่อมโกรธในที่ไม่ควร ๑ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย วัตถุแห่งความอาฆาต ๑๐ ประการนี้แล.

จบอาฆาตวัตถุสูตรที่ ๕

อรรถกถาอาฆาตวัตถุสูตรที่ ๕

อาฆาตวัตถุสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อฏฺฐาน ได้แก่ ในที่มีสาเหตุ จริงอยู่ เหตุเป็นต้นว่า เขาได้ประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา จะพึงมีได้ในความเป็นไปของสิ่งที่มีจิตใจ หรือว่าในสิ่งที่ไม่มีความตั้งใจเป็นต้นว่า ต่อไม้ แผ่นหิน ย่อมไม่มี

เพราะฉะนั้น อาฆาตในข้อนี้ จึงชื่อว่าอาฆาตในที่มีโทษเหตุ. คำที่เหลือ  
ทุกแห่ง มีเนื้อความง่ายทั้งนั้นแล.

### จบอรรถกถาอาฆาตวัตถุสูตรที่ ๕

### จบอากังขวรรคที่ ๓

#### ๑๐. อาฆาตปฏิวินยสูตร\*

ว่าด้วยอุบายเป็นเครื่องกำจัดความอาฆาต๑๐ ประการ

[๘๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบายเป็นเครื่องกำจัดความอาฆาต ๑๐  
ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลยอมกำจัดความอาฆาตว่า  
บุคคลได้ประพาศสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่เราแล้ว การประพาศสิ่งอัน  
เป็นประโยชน์จะพึงได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ๑ บุคคลกำลังประพาศสิ่งอัน  
ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การประพาศสิ่งอันเป็นประโยชน์จะพึงได้ในบุคคล  
นี้แต่ที่ไหน ๑ บุคคลจักประพาศสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การ  
ประพาศสิ่งอันเป็นประโยชน์จะพึงได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ๑ ย่อมกำจัด  
ความอาฆาตว่า บุคคลได้ประพาศสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รัก  
ที่ชบใจของเราแล้ว การประพาศสิ่งอันเป็นประโยชน์จะพึงได้ในบุคคลนี้  
แต่ที่ไหน ๑ กำลังประพาศสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รักที่ชบใจ  
ของเรา การประพาศสิ่งอันเป็นประโยชน์จะพึงได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ๑  
จักประพาศสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นที่รักที่ชบใจของเรา การ  
ประพาศสิ่งอันเป็นประโยชน์จะพึงได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ๑ ย่อมกำจัด  
ความอาฆาตว่า บุคคลได้ประพาศสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รัก

๑. สูตรที่ ๑๐ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

ไม่เป็นที่ชอบใจของเราแล้ว การประพดิสั่งอันไม่เป็นประโยชน์จะพึงได้  
ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ๑ กำลังประพดิสั่งอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็น  
ที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา การประพดิสั่งอันไม่เป็นประโยชน์จะพึง  
ได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ๑ จักประพดิสั่งอันเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ไม่  
เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา การประพดิสั่งอันไม่เป็นประโยชน์จะ  
พึงได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ๑ ย่อมไม่โกรธในที่อันไม่ควร ๑ คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย อุบายเป็นเครื่องกำจัดความอาฆาต ๑๐ ประการนี้แล.

จบอาฆาตปฏิวินยสูตรที่ ๑๐

จบอากังขวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อากังขสูตร ๒. กัณฎกสูตร ๓. อิฏฐสูตร ๔. วัตตสูตร
๕. มิคสาลาสูตร ๖. อภัพพสูตร ๗. กากสูตร ๘. นิคันถสูตร
๙. อาฆาตวัตตสูตร ๑๐. อาฆาตปฏิวินยสูตร.

## เถรวรรคที่ ๔

### ๑. วาหุณสูตร

ว่าด้วยพระตถาคตสลัดออกจากกรรม ๑๐ ประการ

ชื่อว่ามีพระทัยปราศจากแดนกิเลส

[๘๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ฝั่งสระโปกขรณิ ชื่อคัคครา ใกล้จัมปานคร ครั้งนั้นแล ท่านพระวาหุณะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตสลัดออก ปราศจาก หลุดพ้นจากกรรมเท่าไรหนอ จึงชื่อว่ามีพระทัยปราศจากแดนกิเลสอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า คู่ก่อนวาหุณะ พระตถาคตสลัดออก ปราศจาก หลุดพ้นจากกรรม ๑๐ ประการแล จึงชื่อว่ามีพระทัยปราศจากแดนกิเลสอยู่ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ พระตถาคตสลัดออก ปราศจาก หลุดพ้นจากรูป ๑ จากเวทนา ๑ จากสัญญา ๑ จากสังขาร ๑ จากวิญญาณ ๑ จากชาติ ๑ จากชรา ๑ จากมรณะ ๑ จากทุกข์ ๑ จากกิเลส ๑ จึงชื่อว่ามีพระทัยปราศจากแดนกิเลสอยู่ คู่ก่อนวาหุณะ พระตถาคตสลัดออก ปราศจาก หลุดพ้นจากกรรม ๑๐ ประการนี้แล จึงชื่อว่ามีพระทัยปราศจากแดนกิเลสอยู่ เปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม หรือดอกปทุมทริก ที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นแล้วจากน้ำ ไม่เปราะเปื้อนด้วยน้ำตั้งอยู่ฉะนั้น.

จบวาหุณสูตรที่ ๑

## เถรวรรคที่ ๔

### อรรถกถาวาหุณสูตรที่ ๑

วรรคที่ ๔ วาหุณสูตรที่ ๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า วิมริยาทิกเตน ได้แก่ ทำลายของเขตแห่งกิเลส แล้วทำ  
ไม่ให้มีขอบเขต.

### จบอรรถกถาวาหุณสูตรที่ ๑

## ๒. อานันทสูตร

ว่าด้วยภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ

จักเจริญงอกงามในธรรมวินัยนี้

[๘๒] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า  
ถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระ-  
ผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า คุณก่อนอานนท์ ภิกษุเป็นผู้  
ไม่มีศรัทธา จักถึงความเจริญงอกงามไปบุญลย์ในธรรมวินัยนี้ ข้อนี้ไม่เป็น  
ฐานะที่จะมีได้ ภิกษุเป็นผู้ทุศีล... ภิกษุเป็นผู้มีการศดับน้อย ... ภิกษุ  
เป็นผู้ว่ายาก...ภิกษุเป็นผู้มีมิตรชั่ว...ภิกษุเป็นผู้เกียจคร้าน...ภิกษุเป็น  
ผู้มีสติเลอะเลือน...ภิกษุเป็นผู้ไม่สันโดษ... ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนา  
ตามก ...ภิกษุเป็นผู้มีความเห็นผิด จักถึงความเจริญงอกงามไปบุญลย์ใน  
ธรรมวินัยนี้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ คุณก่อนอานนท์ ภิกษุประกอบ  
ด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จักถึงความเจริญงอกงามไปบุญลย์ในธรรมวินัย  
นี้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.



ดูก่อนอานนท์ ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา จักถึงความงอกงามไพบูลย์ใน  
ธรรมวินัยนี้ ข้อนี้จึงเป็นฐานะที่มีได้ ภิกษุเป็นผู้มีศีล... ภิกษุเป็นพหูสูตร  
ทรงไว้ซึ่งสุตะ ...ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดีงาม...ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร  
... ภิกษุเป็นผู้มีสติตั้งมั่น ... ภิกษุเป็นผู้สันโดษ ... ภิกษุเป็นผู้มีความ  
ปรารภน้อย ...ภิกษุเป็นผู้มีความเห็นชอบ จักถึงความเจริญงอกงาม  
ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ ข้อนี้จึงเป็นฐานะที่มีได้ ดูก่อนอานนท์ ภิกษุ  
ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ใน  
ธรรมวินัยนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้.

จบอานันตสูตรที่ ๒

### อรรถกถาอานันตสูตรที่ ๒

อานันตสูตรที่ ๒ มีเนื้อความง่ายเหมือนกัน.

จบอรรถกถาอานันตสูตรที่ ๒

### ๓. ปุณณียสูตร

ว่าด้วยธรรมเทศนาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ

แจ่มแจ้งแก่พระตถาคตโดยส่วนเดียว

[๘๓] ครั้งนั้นแล ท่านพระปุณณิยะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค-  
เจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้  
ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ  
เป็นปัจจัยเครื่องให้พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งแก่พระตถาคตในกาลบาง

คราว ไม่แจ่มแจ้งในกาลบางคราว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อน  
ปุนณิยะ ภิกษุผู้มีศรัทธา แต่ไม่เข้าไปหา พระธรรมเทศนาจึงไม่แจ่มแจ้ง  
กะพระตถาคตก่อน แต่ในกาลใด ภิกษุผู้มีศรัทธาและเข้าไปหา ในกาล  
นั้น พระธรรมเทศนาจึงจะแจ่มแจ้งกะพระตถาคต คุณก่อนปุนณิยะ ภิกษุ  
ผู้มีศรัทธาและเข้าไปหา แต่ไม่เข้านั่งใกล้... เข้านั่งใกล้ แต่ไม่สอบถาม...  
สอบถาม แต่ไม่เงี่ยโสตลงฟังธรรม... เงี่ยโสตลงฟังธรรม แต่ฟังแล้ว  
ไม่ทรงจำธรรมไว้... ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ แต่ไม่พิจารณาเนื้อความ  
แห่งธรรมที่ควรจำไว้... พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ แต่ไม่  
เป็นผู้รู้หรือรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม... รู้หรือรู้ธรรม  
แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่ไม่เป็นผู้มีวาจางาม เกรจาถ้อยคำ  
ไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมือง สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้รู้  
เนื้อความได้แจ่มแจ้ง... เป็นผู้มีวาจางาม เกรจาถ้อยคำไพเราะ สละสลวย  
ไม่หยาบคาย ให้รู้เนื้อความได้แจ่มแจ้ง แต่ไม่เป็นผู้ชี้แจงเพื่อนพรหม  
จรรยทั้งหลายให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ร่าเริง พระธรรม-  
เทศนาจึงไม่แจ่มแจ้งกะพระตถาคตก่อน คุณก่อนปุนณิยะ แต่ในกาลใด  
ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา เข้าไปหา เข้านั่งใกล้ สอบถาม เงี่ยโสตลงฟังธรรม  
ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ รู้หรือ  
รู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มีวาจางาม เกรจาถ้อยคำไพเราะ  
สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้รู้เนื้อความได้แจ่มแจ้ง เป็นผู้ชี้แจงเพื่อน  
พรหมจรรยให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ร่าเริง ในกาลนั้น  
พระธรรมเทศนาจึงแจ่มแจ้งกะพระตถาคต คุณก่อนปุนณิยะ พระธรรม-

เทศนาประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล จึงแจ่มแจ้งกะพระตถาคต  
โดยส่วนเดียว.

จบปุณณียสูตรที่ ๓

อรรถกถापุณณียสูตรที่ ๓

ในปุณณียสูตรที่ ๓ บทว่า โน จ ปยิริฐาปิตา แปลว่า ไม่บำรุง.

จบอรรถกถापุณณียสูตรที่ ๓

#### ๔. พยากรณ์สูตร

ว่าด้วยภิกษุละธรรม ๑๐ ประการ

จักถึงความเจริญงอกงามในธรรมวินัยนี้

[๘๔] ณ ที่นั่นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะ เรียกภิกษุทั้งหลาย  
มาว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้มีอายุเหล่านั้นกล่าวรับท่านพระมหาโมคคัล-  
ลานะแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวคำนี้ว่า คุณก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย  
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพยากรณ์หรือหัดผลว่า เราทราบชัดว่า ชาติสิ้น  
แล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความ  
เป็นอย่างนี้มีมิได้มี พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฌลาด  
ในสมาบัติ ฌลาดในจิตของผู้อื่น ฌลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น  
ย่อมซักถาม สอบถาม ไล่เลียงภิกษุนั้น ภิกษุนั้นอันพระตถาคตหรือ  
สาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน... ไล่เลียงอยู่ ย่อมถึงความเป็นผู้เปล่า  
ไม่มีคุณ ไม่เจริญ พินาศ ความไม่เจริญและความพินาศ พระตถาคต  
หรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฌลาดในจิตของผู้อื่น ฌลาดในการ  
กำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว กระทำไว้ในใจซึ่งภิกษุนั้น  
อย่างนี้ว่า เพราะเหตุไรหนอ ท่านผู้นี้จึงพยากรณ์หรือหัดผลว่า เราทราบว่า

ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้มาน... กำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมทราบชัดภิกษุนี้เป็นอย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้มักโกรธ มีใจอันความโกรธกั้มรุมแล้วอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งความโกรธนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้ผูกโกรธไว้ มีใจอันความผูกโกรธไว้กั้มรุมอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งความผูกโกรธนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีความลบหลู่ มีใจอันความลบหลู่กั้มรุมอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งความลบหลู่นี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้ตีเสมอ มีใจอันความตีเสมอกั้มรุมอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งความตีเสมอนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีความริษยา มีใจอันความริษยากั้มรุมอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งความริษยานี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้ตระหนี่ มีใจอันความตระหนี่กั้มรุมอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งความตระหนี่นี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้โอ้อวด มีใจอันความโอ้อวดกั้มรุมอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งความโอ้อวดนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีมารยาท มีใจอันมารยากั้มรุมอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งมารยานี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีใจอันความปรารถนาลามกกั้มรุมอยู่โดยมาก ก็ความกั้มรุมแห่งความปรารถนาลามกนี้ เป็นความเสื่อมในธรรม

วินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีสติหลงลืม ถึงความทอดทิ้ง  
ธุระระหว่างคุณวิเศษเบื้องบนด้วยการบรรลुकุณวิเศษเบื้องต่ำ ก็การ  
ถึงความทอดทิ้งธุระในระหว่างนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระ-  
ตถาคตประกาศแล้ว คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุฉันนั้นหนอ ไม่ละกรรม  
๑๐ ประการนี้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้ ข้อนี้  
ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุฉันนั้นหนอ ละกรรม  
๑๐ ประการนี้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้ ข้อนี้  
ย่อมเป็นฐานะที่มีได้.

#### จบพยากรณ์สูตรที่ ๔

#### อรรถกถาพยากรณ์สูตรที่ ๔

พยากรณ์สูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ฌายี สมาปตฺติกุสโล ได้แก่ ผู้ถึงพร้อมด้วยฌานทั้งหลาย  
และผู้ฉลาดในสมาบัติ. บทว่า อิริณฺ ได้แก่ ความเปล่าประโยชน์. บทว่า  
วิจินฺ ได้แก่ ความเสาะคุณ ความไร้คุณ. อีกนัยหนึ่ง เป็นประหนึ่งเข้า  
ถึงป่าใหญ่ ที่เรียกว่าอิริณะ และชฎาใหญ่ ที่เรียกว่าวิจินะ. บทว่า อนนฺ  
ได้แก่ ความไม่เจริญ. บทว่า พุยฺสนฺ ได้แก่ ความพินาศ. บทว่า  
อนพฺยสนฺ ได้แก่ ความไม่เจริญ พินาศ. บทว่า ก็ นฺ โข แปลว่า  
เพราะเหตุไร.

#### จบอรรถกถาพยากรณ์สูตรที่ ๔

## ๕. กัตถิสสูตร

ว่าด้วยภิกษุละธรรม ๑๐ ประการจักถึงความเจริญงอกงามในธรรมวินัย

[๘๕] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหาจุนทะ อยู่ที่สหชาตวัน ในแคว้น  
เจติ ฌ ที่นั่นแล ท่านพระมหาจุนทะเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุ  
ทั้งหลายผู้มีอายุ ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระมหาจุนทะแล้ว ท่านพระ-  
มหาจุนทะได้กล่าวคำนี้ว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้  
เป็นผู้มีปกติกกล่าวโอ้อวดในการบรรลुकุณพิเศษทั้งหลายว่า เราเข้าปฐมฌาน  
ก็ได้ ออกก็ได้ เข้าทุติยฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าตติยฌานก็ได้ ออกก็ได้  
เข้าจตุตถฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าอากาสนัญญาตนฌานก็ได้ ออกก็ได้  
เข้าวิญญาณัญญาตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าอาภิญญาตนฌานก็ได้  
ออกก็ได้ เข้าเนวสัญญานาสัญญาตนฌานก็ได้ ออกก็ได้ เข้าสัจญา-  
เวทิตนโรธก็ได้ ออกก็ได้.

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ฌลาตในสมวัตติ  
ฌลาตในจิตของผู้อื่น ฌลาตในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น ย่อมได้เพียง  
สอบถาม ชักถามภิกษุนั้น ภิกษุนั้นอันพระตถาคตหรือสาวกของพระ-  
ตถาคตผู้ได้ฌาน... ได้เพียง สอบถาม ชักถาม ย่อมถึงความเป็นผู้เปล่า  
ไม่มีคุณ ไม่เจริญ ถึงความพินาศ ถึงความไม่เจริญและความพินาศ  
พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ผู้ฌลาตในสมวัตติ ผู้ฌลาต  
ในจิตของผู้อื่น ผู้ฌลาตในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดใจ  
ด้วยใจแล้ว กระทำไว้ในใจซึ่งภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า เพราะเหตุอะไรหนอ  
ท่านผู้นี้จึงเป็นผู้มีปกติกกล่าวโอ้อวดในการบรรลुकุณพิเศษทั้งหลายว่า เรา  
เข้าปฐมฌานก็ได้ ออกก็ได้ ฯลฯ เราเข้าสัจญาเวทิตนโรธก็ได้ ออกก็ได้

พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ใดมาน... กำหนดใจด้วยใจอย่างนี้แล้ว ย่อมรู้จักคุณนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้กระทำศีลให้ขาด กระทำศีลให้ทะลุ กระทำศีลให้ต่าง กระทำศีลให้พร้อม ไม่กระทำความเพียรติดต่อกัน ไม่ประพฤติติดต่อกันในศีลทั้งหลาย ท่านผู้นี้เป็นผู้ทุศีลตลอดกาลนาน ก็ความเป็นผู้ทุศีลนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้ไม่มีศรัทธา มีความประพฤติไม่สมควร ก็ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธาแล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีการศรัทธาเล็กน้อย มีความประพฤติไม่สมควร ก็ความเป็นผู้มีการศรัทธาเล็กน้อยนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้ว่ายาก มีความประพฤติไม่สมควร ก็ความเป็นผู้ว่ายากนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีมิตรชั่ว ก็ความเป็นผู้มีมิตรชำนี้นี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้เกียจคร้านนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีสติหลงลืม ก็ความเป็นผู้มีสติหลงลืมนี้นี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้หลอกลวง ก็ความเป็นผู้หลอกลวงนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้เลี้ยงยาก ก็ความเป็นผู้เลี้ยงยากนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีปัญญาทราวม ก็ความเป็นผู้มีปัญญาทราวมนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเสมือนสหยาพังกถ้าวะสหาย

อย่างนี้ว่า คุณก่อนสหาย เมื่อใด กิจที่ควรกระทำด้วยทรัพย์มีอยู่แก่ท่าน ท่านพึงบอกเราให้ทราบ เราจะให้ทรัพย์แก่ท่าน สหายอีกฝ่ายหนึ่งนั้น เมื่อมีกิจที่ควรกระทำด้วยทรัพย์บางอย่างเกิดขึ้นแล้ว จึงบอกกับสหาย อย่างนี้ว่า คุณก่อนสหาย เราต้องการทรัพย์ ขอท่านจงให้ทรัพย์แก่เรา สหายนั้นก็ตอบอย่างนี้ว่า คุณก่อนสหาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงขุดลงไปในที่นี้ สหายอีกฝ่ายหนึ่งนั้น เมื่อขุดลงไปในที่นั้น ไม่พึงพบทรัพย์ จึงกล่าว อย่างนี้ว่า คุณก่อนสหายท่านได้พุดพล่อย ๆ กะเรา ได้กล่าวคำเท็จกะเราว่า ท่านจงขุดลงไปในที่นี้ สหายนั้นจึงพุดอย่างนี้ว่า คุณก่อนสหาย เราหาได้ พุดพล่อย ๆ ไม่ หาได้กล่าวคำเท็จไม่ ท่านจงขุดลงไปในที่นี้เถิด สหาย อีกฝ่ายหนึ่งนั้น เมื่อขุดลงไปแม้ในที่นั้นก็ยังไม่พบทรัพย์ จึงกล่าวอย่างนี้ ว่า ท่านได้พุดพล่อย ๆ กะเรา ได้กล่าวคำเท็จกะเราว่า จงขุดลงไปในที่นี้ สหายนั้นตอบอย่างนี้ว่า เราหาได้พุดพล่อย ๆ ไม่ หาได้กล่าวคำเท็จไม่ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงขุดลงไปในที่นี้ สหายอีกฝ่ายหนึ่งนั้น เมื่อขุดลงไป แม้ในที่นั้นก็ไม่พบทรัพย์ จึงพุดอย่างนี้ว่า คุณก่อนสหาย ท่านพุดพล่อย ๆ แก่เรา ท่านได้กล่าวคำเท็จกะเราว่า จงขุดลงไปในที่นี้ สหายนั้นก็ตอบ อย่างนี้ว่า คุณก่อนสหาย เราหาได้พุดพล่อย ๆ ไม่ หาได้กล่าวคำเท็จไม่ แต่ว่าเราถึงความเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านไป ซึ่งมีใจกำหนดรู้ด้วยใจ แม้ฉันใด คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนฉัน เป็นผู้มีปกติกกล่าว โอ้อวดในคุณวิเศษทั้งหลายว่า เราเข้าปฐมฌานก็ได้ ออกก็ได้... เข้า สัตถุญาเวทิตนโรธก็ได้ ออกก็ได้ พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต ผู้ได้ฌาน ผู้ฉลาดในสมาบัติ ผู้ฉลาดในจิตของผู้อื่น ผู้ฉลาดในการกำหนด รู้จิตของผู้อื่น ย่อมไล่เลียง สอบถาม ชักถามภิกษุนั้น ภิกษุนั้นอัน



พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้มาน..ไล่เสียง สอบถาม ชักถาม อยู่ ย่อมถึงความเป็นผู้เปล่า ไม่มีคุณ ไม่เจริญ พินาศ ความไม่เจริญ และความพินาศ พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้มาน ผู้ฉลาด ในสมบัติ ผู้ฉลาดในจิตของผู้อื่น ผู้ฉลาดในอันกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดใจด้วยใจแล้ว กระทำไว้ในใจซึ่งภิกษุนี้เป็นอย่างนี้ว่า เพราะเหตุ อะไรหนอ ท่านผู้นี้จึงเป็นผู้มีปกติกล่าวโอ้อวดในการบรรลुकุณพิเศษ ทั้งหลายว่า เราเข้าปฐมฌานก็ได้ ออกก็ได้ ฯลฯ เข้าสัญญาเวทิตนโรธ ก็ได้ ออกก็ได้ พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้มาน ผู้ฉลาด ในสมบัติ ผู้ฉลาดในจิตของผู้อื่น ผู้ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ภิกษุนี้เป็นอย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้ทำให้ขาด ทำให้ทะเล ทำให้ห่าง ทำให้พริ้ว ไม่กระทำความเพียรติดต่อกัน ไม่ประพฤติดิตต่อกันในศีลทั้งหลาย ท่านผู้นี้เป็นผู้ทุศีลตลอดกาลนาน ก็ความเป็นผู้ทุศีลนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว... ท่านผู้นี้เป็นผู้มีปัญญาทราวม ก็ความเป็นผู้มีปัญญาทราวมนี้แล เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุ นั้นแล ไม่ละธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ ในธรรมวินัยนี้ ข้อนี้มีพื้นฐานะที่จะมีได้ภิกษุนี้แล ละธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว จึงจักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้ อันเป็นฐานะที่จะมีได้.

จบกัถีสสูตรที่ ๕

### อรรถกถากัถีสสูตรที่ ๕

กัถีสสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า กถฺธิ โหติ วิกถฺธิ แปลว่า เป็นผู้มีปกติพูด มีปกติพูดอวด  
ย่อมพูดเปิดเผย. บทว่า น สตตการี แปลว่า ไม่ทำต่อเนื่องกัน.

จบอรรถกถากัถีสสูตรที่ ๕

### ๖. อัญญสูตร

ว่าด้วยภิกษุละธรรม ๑๐ ประการ จึงถึงความเจริญงอกงาม  
ในธรรมวินัยนี้

[๘๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปะอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน  
กลั่นทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้น แล ท่านพระมหา-  
กัสสปะเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายผู้มีอายุ ภิกษุเหล่านั้น  
รับคำท่านพระมหากัสสปะแล้ว ท่านพระมหากัสสปะได้กล่าวคำนี้ ว่าดูก่อน  
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพยากรณ์หรือหัดผลว่า เรา  
รู้ซัดว่า ซาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว  
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ดังนี้ พระตถาคตหรือสาวกของพระ-  
ตถาคตผู้ใดมาน ผู้ฉลาดในสมาบัติ ผู้ฉลาดในจิตของผู้อื่น ผู้ฉลาดในการ  
กำหนดรู้จิตของผู้อื่น ย่อมไล่เลียง สอบถาม ชักถามภิกษุนั้น ภิกษุนั้น  
อันพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ใดมาน ผู้ฉลาดในสมาบัติ ผู้  
ฉลาดในจิตของผู้อื่น ผู้ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น ไล่เลียง สอน-  
ถาม ชักถามอยู่ ย่อมถึงความเป็นผู้เปล่า ถึงความเป็นผู้ไม่มีคุณ ถึงความ  
ไม่เจริญ ถึงความพินาศ ถึงความไม่เจริญและความพินาศ พระตถาคต

หรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน ผู้ฉลาดในสมาบัติ ผู้ฉลาดในจิตของผู้อื่น ผู้ฉลาดในการกำหนดรู้จิตของผู้อื่น กำหนดใจด้วยใจแล้ว กระทำไว้ในใจซึ่งภิกษุณั้่นอย่างนี้ว่า เพาะเหตุอะไรหนอ ท่านผู้นี้จึงพยากรณ์หรือหัตผลว่า เราย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ดังนี้ พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน... กำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ภิกษุณั้่นอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีความสำคัญผิด สำคัญผิดโดยสัตย์จริง มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ถึงว่าได้ถึง มีความสำคัญในสิ่งที่ไม่ได้กระทำว่ากระทำ มีความสำคัญในสิ่งที่ยังไม่ได้บรรลุว่าบรรลุ จึงพยากรณ์หรือหัตผลด้วยด้วยความสำคัญผิดว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ดังนี้ พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน... กำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมทำไว้ในใจซึ่งภิกษุณั้่นอย่างนี้ว่า เพราะอาศัยอะไรหนอ ท่านผู้นี้จึงมีความสำคัญผิด... พยากรณ์หรือหัตผลด้วยความสำคัญผิดว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ดังนี้ พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน... กำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ภิกษุณั้่นอย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้มีสุขะมาก ทรงสุขะ สังสมสุขะ เป็นผู้ได้สดับมามาก ทรงไว้คล่องปาก ขึ้นใจแห่งตลอดด้วยดีด้วยทิฏฐิ ซึ่งธรรมทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง เพราะฉะนั้น ท่านผู้นี้จึงมีความสำคัญผิด... จึงพยากรณ์หรือหัตผลด้วยความสำคัญผิดว่า เรารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว... กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ดังนี้ พระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตผู้ได้ฌาน... กำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ภิกษุณั้่นอย่างนี้ว่า ท่าน

ผู้นี้มีอภิษณามาก มีใจอันอภิษณากลุ่มรวมอยู่เป็นส่วนมาก ก็ความกลุ่มรวม  
แห่งอภิษณานี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยพระตถาคตประกาศแล้ว  
ท่านผู้นี้เป็นผู้พยาบาล มีใจอันพยาบาลกลุ่มรวมอยู่เป็นส่วนมาก ก็ความ  
กลุ่มรวมแห่งพยาบาลนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศ  
แล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีถิ่นมิทธะ มีใจอันถิ่นมิทธะกลุ่มรวมอยู่เป็นส่วนมาก  
ก็ความกลุ่มรวมแห่งถิ่นมิทธะนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคต  
ประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน มีใจอันความฟุ้งซ่านกลุ่มรวม  
อยู่เป็นส่วนมาก ก็ความกลุ่มรวมแห่งความฟุ้งซ่านนี้ เป็นความเสื่อมใน  
ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีความสงสัย มีใจอัน  
ความสงสัยกลุ่มรวมอยู่เป็นส่วนมาก ก็ความกลุ่มรวมแห่งความสงสัยนี้ เป็น  
ความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้ชอบการ  
งาน ยินดีในการทำงาน ประกอบเนื่องๆ ซึ่งความเป็นผู้ชอบการทำงาน  
ก็ความเป็นผู้ชอบการทำงานนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคต  
ประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้ชอบในการคู้ย ผู้ยินดีในการคู้ย ประกอบ  
เนื่องๆซึ่งความเป็นผู้ชอบคู้ย ก็ความเป็นผู้ชอบคู้ยนี้ เป็นความเสื่อม  
ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้ชอบการนอนหลับ  
ยินดีในการนอนหลับ ประกอบเนื่องๆ ซึ่งความเป็นผู้ชอบนอนหลับ  
ก็ความเป็นผู้ชอบนอนหลับนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคต  
ประกาศแล้ว ท่านเป็นผู้ชอบความเป็นผู้คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีใน  
ความเป็นผู้คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ประกอบเนื่องๆ ซึ่งความเป็นผู้ชอบ  
คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ก็ความเป็นผู้ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะนี้ เป็นความ  
เสื่อมในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว ท่านผู้นี้เป็นผู้มีสติหลงลืม

ถึงความทอดธุระในระหว่างคุณวิเศษเบื้องต้น ด้วยการบรรลुकุณวิเศษ  
เบื้องต้น ก็ความทอดธุระในระหว่างนี้ เป็นความเสื่อมในธรรมวินัยที่  
พระตถาคตประกาศแล้ว คุณก่อนท่านมีอายุทั้งหลาย ภิกษุนั้นหนอไม่ละ  
ธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้  
ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนั้นหนอละ  
ธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ ในธรรม  
วินัยนี้ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่มีได้.

จบอัญญสูตรที่ ๖

อรรถกถาอัญญสูตรที่ ๖

อัญญสูตรที่ ๖ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อธิมานิโก ได้แก่ ประกอบด้วยความสำคัญว่าบรรลุลแล้ว  
ในธรรมที่ยังไม่บรรลุล. บทว่า อธิมานสจฺโจ ได้แก่ สำคัญว่าบรรลุลแล้ว  
จึงกล่าวโดยสัจจะ.

จบอรรถกถาอัญญสูตรที่ ๖

๗. อธิกรณสูตร

ว่าด้วยภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมไม่เป็น

อันหนึ่งอันเดียวกัน

[๘๗] ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภพระกาฬภิกษุ  
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระ-  
ผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระดำรัสว่า คุณก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ก่ออริกรรม ไม่กล่าวสรรเสริญ การระงับอริกรรม แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ก่ออริกรรม ไม่กล่าวสรรเสริญการ ระงับอริกรรม ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่ เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่ใช่ผู้ใคร่ในการศึกษา ไม่กล่าวสรร- เสริญการสมทานในการศึกษา แม้ข้อที่ภิกษุไม่ใช่ผู้ใคร่ในการศึกษา ไม่กล่าวสรรเสริญการสมทานในการศึกษานี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความ เป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน .

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่กล่าวสรร- เสริญการกำจัดความปรารถนา แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัดความปรารถนานี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความ เป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน .

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัด ความโกรธ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัดความ โกรธนี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน .

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ลบลหู่ ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัด ความลบลหู่ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ลบลหู่ ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัดความ ลบลหู่นี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้โอ้อวด ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัด ความโอ้อวด แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้โอ้อวด ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัดความ

โอ้อวดนี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีมายุ ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัดมายุ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีมายุ ไม่กล่าวสรรเสริญการกำจัดมายุนี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นผู้เพ่งเล็งธรรมทั้งหลาย ไม่กล่าวสรรเสริญการเพ่งเล็งธรรม แม้ข้อภิกษุไม่เป็นผู้เพ่งเล็งธรรมทั้งหลาย ไม่กล่าวสรรเสริญการเพ่งเล็งธรรมนี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน .

อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นผู้หลีกออกเร้นอยู่ ไม่กล่าวสรรเสริญการหลีกออกเร้น แม้ข้อที่ภิกษุไม่เป็นผู้หลีกออกเร้นอยู่ ไม่กล่าวสรรเสริญการหลีกออกเร้นนี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่เป็นผู้กระทำการปฏิสันถารเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ไม่กล่าวสรรเสริญการกระทำปฏิสันถาร แม้ข้อที่ภิกษุไม่กระทำการปฏิสันถารเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ไม่กล่าวสรรเสริญการกระทำปฏิสันถารนี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความปรารถนาพึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุเห็นปานนี้ อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา ดังนี้ แม้ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ไม่

สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่นุชาภิกษุนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญู ย่อมพิจารณาเห็นซึ่งอกุศล-  
กรรมทั้งหลายอันลามกที่ยังละไม่ได้ของเธอ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนความปรารถนาพึงบังเกิดขึ้นแก่  
ม้าตัวโง่เขลาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอมนุษย์ทั้งหลายพึงตั้งเราไว้ในตำแหน่ง  
ม้าอาชาไนยเถิด พึงให้เรากินอาหารสำหรับม้าอาชาไนยเถิด และพึงขัดสี  
เราให้เหมือนม้าอาชาไนยเถิด ดังนี้ แม้ถึงอย่างนั้น มนุษย์ทั้งหลายก็ไม่ตั้ง  
ม้านั้นไว้ในตำแหน่งม้าอาชาไนย ไม่ให้กินอาหารเหมือนม้าอาชาไนย ไม่  
ขัดสีให้เหมือนม้าอาชาไนย ข้อนีเพราะเหตุไร เพราะมนุษย์ทั้งหลายผู้เป็น  
วิญญูพิจารณาเห็นความโ้อวด ความโก่ง ความไม่ตรง ความคด ซึ่งยัง  
ละไม่ได้ของม้านั้น แม้นั้นใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความปรารถนาพึง  
บังเกิดขึ้นแก่ภิกษุเห็นปานนั้นอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเพื่อนพรหมจรรย์  
ทั้งหลายพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา ดังนี้ แม้ถึงอย่างนั้น  
เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่นุชาภิกษุ  
นั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญู  
ย่อมพิจารณาเห็นอกุศลกรรมอันลามกซึ่งยังละไม่ได้ของภิกษุนั้น ฉะนั้น  
เหมือนกันแล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ก่ออริกรรม  
กล่าวสรรเสริญการระงับอริกรรม แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ก่ออริกรรม กล่าว  
สรรเสริญการระงับอริกรรมนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ  
ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.



อีกประการหนึ่ง **ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา** กล่าวสรรเสริญ การสมาทานในการศึกษา แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา กล่าว สรรเสริญการสมาทานในการศึกษานี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่ เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง **ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาล้น** กล่าวสรรเสริญ การกำจัดความปรารถนา แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาล้น กล่าว สรรเสริญการกำจัด ความปรารถนาล้นนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่ เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง **ภิกษุเป็นผู้ไม่โกรธ** กล่าวสรรเสริญการกำจัด ความโกรธ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่โกรธ กล่าวสรรเสริญการกำจัดความ โกรธนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง **ภิกษุเป็นผู้ไม่ลบลหู่** กล่าวสรรเสริญการกำจัด ความลบลหู่ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่ลบลหู่ กล่าวสรรเสริญการกำจัดความ ลบลหู่นี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง **ภิกษุเป็นผู้ไม่โอ้อวด** กล่าวสรรเสริญการกำจัด ความโอ้อวด แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่โอ้อวด กล่าวสรรเสริญการกำจัดความ โอ้อวดนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง **ภิกษุเป็นผู้ไม่มีมายา** กล่าวสรรเสริญการกำจัด มายา ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ไม่มีมายา กล่าวสรรเสริญการกำจัดมายานี้ ย่อม

เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ฟังเล็งธรรมทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญการฟังเล็งธรรมทั้งหลาย ชื่อที่ภิกษุเป็นผู้ฟังเล็งธรรมทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญการฟังเล็งธรรมทั้งหลายนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้หลีกออกเร้นอยู่ กล่าวสรรเสริญการหลีกออกเร้น แม้ชื่อที่ภิกษุเป็นผู้หลีกออกเร้นอยู่ กล่าวสรรเสริญการหลีกออกเร้นนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้กระทำการปฏิสันถารเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญการกระทำปฏิสันถาร แม้ชื่อที่ภิกษุเป็นผู้กระทำปฏิสันถารเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญการกระทำปฏิสันถารนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เสมอกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถึงความปรารถนาไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุเห็นปานนี้ว่า โอหนอ ขอเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา ดังนี้ ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็สักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุนั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญู ย่อมพิจารณาเห็นอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามกที่ละได้แล้วของเธอ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนความปรารถนาไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่ม้าอาชาไนยตัวเจริญอย่างนี้ว่า โอหนอ มนุษย์ทั้งหลายพึงตั้งเราไว้ใน

ตำแหน่งม้าอาชาไนย และพึงขัดสีเราให้เหมือนขัดสีม้าอาชาไนยเถิด แม้ถึงอย่างนั้น มนุษย์ทั้งหลายก็ยอมตั้งม้านั้นไว้ในตำแหน่งม้าอาชาไนย ย่อมให้กินอาหารสำหรับม้าอาชาไนย ย่อมขัดสีให้เหมือนขัดสีม้าอาชาไนย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมนุษย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญู ย่อมเห็นความโ้อวด ความโกง ความไม่ตรง ความคด ซึ่งละได้แล้วของม้านั้น แม้ฉันใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ถึงความปรารถนาไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุเห็นปานนี้ อย่างนี้ว่า โอนขอ เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา ดังนี้ ถึงอย่างนั้น เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็สักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุนั้น ข้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญู ย่อมพิจารณาเห็นอกุศลธรรมอันลามกที่ละได้แล้วของเธอ ฉันนั้นเหมือนกันแล.

#### จบอธิกรณสูตรที่ ๗

#### อรรถกถาอธิกรณสูตรที่ ๗

อธิกรณสูตรที่ ๗ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อธิกรณโก โหติ ได้แก่ เป็นผู้กระทำอธิกรณ์. บทว่า น ปิยตาย ได้แก่ ไม่เป็นไปเพื่อเป็นผู้นำรัก. บทว่า น ครุตาย ได้แก่ ไม่เป็นไปเพื่อความน่าเคารพ. บทว่า น สามญฺญาย ได้แก่ ไม่เป็นไปเพื่อสมานธรรม. บทว่า น เอกิภวาย ได้แก่ ไม่เป็นไปเพื่อไม่มีช่องว่าง. บทว่า ทุมฺมานํ น นิสามกชาติโย ได้แก่ ไม่เป็นผู้พิจารณาโลกุตรธรรม ๘ เป็นสภาพ ไม่เป็นผู้ทรงจำเป็นสภาพ. บทว่า น ปฏิสลฺลาโน

ได้แก่ ไม่เป็นผู้หลีกเร้น. บทว่า **สาเรยฺยานิ** ได้แก่ มีความอวดดี. บทว่า **กุญฺเญยฺยานิ** ได้แก่ มีความโกง. บทว่า **จิมฺมุหฺยฺยานิ** ได้แก่ มีความไม่ตรง. บทว่า **วฏฺเญยฺยานิ** ได้แก่ มีความคด.

จบอรรถกถาอิกรณสูตรที่ ๗

### ๘. พยสนสูตร

ว่าด้วยภิกษुकถาว่าโทษพระอริยะ ฟังถึงความพินาศ ๑๐ อย่าง

[๘๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดคำบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย กล่าวโทษพระอริยะ ภิกษุนั้นจะไม่ฟังถึงความพินาศ ๑๐ อย่าง ใดอย่างหนึ่ง ข้อนี้มีใช้ฐานะ มิใช่โอกาส ความพินาศ ๑๐ อย่าง เป็นไฉน คือ ภิกษุนั้นไม่บรรลुธรรมที่ยังไม่บรรลु ๑ เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว ๑ สัทธรรมของภิกษุนั้นย่อมไม่ต่อแผ้ว ๑ เป็นผู้เข้าใจว่าตนได้บรรลุในสัทธรรมทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ต้องอาบัติเศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง ๑ ย่อมถูกโรคอย่างหนัก ๑ ถึงความเป็นบ้า มีจิตฟุ้งซ่าน ๑ เป็นผู้หลงไหลกระทำกาละ ๑ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใด คำบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย กล่าวโทษพระอริยะ ภิกษุนั้นจะไม่ฟังถึงความฉิบหาย ๑๐ อย่างนี้ ใดอย่างหนึ่ง ข้อนี้มีใช้ฐานะ มิใช่โอกาส.

จบพยสนสูตรที่ ๘

## อรรถกถาพยนสูตรที่ ๘

พยนสูตรที่ ๘ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

ในคำว่า อุกโกสกปริภาสโก อริยุปวาที สพุรหุมจารินํ นี้พึง

ประกอบ สพุรหุมจารี กับ อุกโกสนบพ และ ปริภาสกบพ. บทว่า เป็นผู้ค้าสพหุมจารี เป็นผู้บริภาษสพหุมจารี. ผู้ว่าร้ายด้วยอันติมวัตตดูว่า เราจักฆ่าคุณของพระอริยะทั้งหลาย ย่อมชื่อว่า อริยุปวาที. บทว่า สพุรหุมมุตส น โวทายนุติ ความว่า สัทธรรมคือศาสนาที่นับได้ว่า ไตรสิกขาของภิกษุ นั้น ย่อมไม่ถึงความพองแผ้ว. โรคเท่านั้นพึงทราบว่าเป็น อาตังกะ เพราะกระทำให้ชีวิตลำบาก ในคำว่า โรคตงฺกํ นี้.

จบอรรถกถาพยนสูตรที่ ๘

## ๕. โกกาลิกสูตร

ว่าด้วยพระโกกालิกภิกษุ

กล่าวอามาตพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ

[๘๕] ครั้งนั้นแล ภิกษุ ชื่อ โกกาลิกา เข้าไปพระผู้มีพระภาคเจ้ายังที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อน โกกาลิกะ เธออย่ากล่าวนั้น เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด เพราะสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก.

แม้ครั้งที่ ๒ โภกกาลิกภิกษุก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของข้าพระองค์ เป็นผู้มีพระพุทธรพจน์อันข้าพระองค์พึงเชื่อถือได้ก็จริง ถึงอย่างนั้น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก พระเจ้าข้า.

พ. คู่ก่อนโภกาลิกะ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธออยู่กล่าวอย่างนั้น เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด เพราะสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก.

แม้ครั้งที่ ๓ โภกกาลิกภิกษุก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของข้าพระองค์ เป็นผู้มีพระพุทธรพจน์ อันข้าพระองค์พึงเชื่อถือได้ก็จริง ถึงอย่างนั้น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก พระเจ้าข้า.

พ. คู่ก่อนโภกาลิกะ เธออย่ากล่าวอย่างนี้ เธออย่ากล่าวอย่างนี้ เธอจงยังจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด เพราะสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก.

ครั้งนั้นแล โภกกาลิกภิกษุลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป เมื่อโภกกาลิกภิกษุหลีกไปแล้วไม่นาน ร่างกายมีตุ่มเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเกิดขึ้นทั่วตัว ตุ่มเหล่านั้นเท่าเมล็ดถั่วเขียว แล้วก็โตเท่าเมล็ดถั่วดำ แล้วก็โตเท่าเมล็ดพุทรา แล้วก็โตเท่าเมล็ดกระเบา แล้วก็โตเท่าผลมะขามป้อม แล้วก็โตเท่าผลมะตูมอ่อน แล้วก็โตเท่าผลมะตูแก่ แล้วจึงแตก หนองและเลือดหลั่งไหลออก ได้ยินว่า โภกกาลิกภิกษุนั้นนอนบนใบตองกล้วย เหมือนปลาถิ่น

ยาพิช ครั้งนั้นแล ตูทิปัจเจกพรหมเข้าไปหาพระโกกาลิกะยังที่อยู่ ครั้น  
แล้วยืนอยู่ที่เวหาส ได้กล่าวกะโกกาลิกะภิกษุว่า คุณก่อนโกกาลิกะ ท่านจง  
ยังจิตให้เลื่อมใสในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเถิด เพราะพระ-  
สารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก โกกาลิกะภิกษุถามว่า  
คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ท่านเป็นใคร.

ต. เราเป็นตูปัจเจกพรหม.

โก. คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ท่านเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยา-  
กรณ์ว่าเป็นอนาคามีมิใช่หรือ เมื่อเป็นเช่นนั้น ไฉนท่านจึงมา ณ ที่นี้อีก  
ในบัดนี้ อนึ่ง ท่านจงเห็นความผิดนี้ของท่านเท่าที่มีอยู่.

ครั้งนั้นแล ตูทิปัจเจกพรหมได้กล่าวกะโกกาลิกะภิกษุด้วยคาถาว่า

มรุสวาจาเพียงดังจอบ ซึ่งเป็นเครื่องตัดทอนตน  
ของคนพาล ผู้กล่าวคำชั่ว ย่อมเกิดขึ้นที่ปากของ  
บุคคลผู้เป็นบุรุษพาล ผู้รดสรรเสริญผู้ที่ควรติเตียน  
หรือติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ ผู้นั้นชื่อว่าสะสมโทษ  
ไว้ด้วยปาก ย่อมไม่ประสบความสุขเพราะโทษนั้น.

การปราศรัยด้วยทรัพย์ในการเล่นการพนัน ด้วยตนเอง  
จนหมดตัวนี้ เป็นโทษมีประมาณน้อยการที่บุคคล  
ยังใจให้ประทุษร้าย ในพระอริยเจ้าผู้ดำเนินดีแล้วนี้  
เป็นโทษมากกว่า บุคคลตั้งวาจาและใจอันเป็นบาป  
แล้วติเตียนพระอริยะ ย่อมเข้าถึงนรกสิ้นหนึ่งแสน  
นิริพพุทกัป อีก ๓๖ นิริพพุทะ และ ๕ อัพพุทะ.

ครั้งนั้นแล โกกาลิกะภิกษุได้การทำกาละด้วยอาพาธนั่นเองแล้วเกิด

ในปทุมนรก เพราะยังจิตในอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ลำดับนั้น เมื่อปฐมยามแห่งราตรีผ่านไปแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหมผู้มีวรรณะสง่างาม ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ายังที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โภกกาลิกภิกษุกระทำกาละแล้ว เกิดในปทุมนรก เพราะยังจิตให้อาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะพระเจ้าข้า ท้าวสหัมบดีพรหมครั้งกราบทูลดังนี้แล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า กระทำประทักษิณแล้วหายไปในที่นั้นเอง ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไปแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในคืนนี้เมื่อปฐมยามผ่านไปแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหมผู้มีวรรณะสง่างาม ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสวเข้ามาหาเรายังที่อยู่ อภิวัตเราแล้วนั่ง ณ ที่อันสมควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โภกกาลิกภิกษุกระทำกาละแล้วเกิดในปทุมนรก เพราะยังจิตให้อาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท้าวสหัมบดีพรหมครั้งกล่าวคำนี้แล้วอภิวัตเรา กระทำประทักษิณแล้วหายไปในที่นั้นเอง.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ประมาณอายุในปทุมนรกนานเท่าไรหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกนานนัก ประมาณอายุในปทุมนรกนั้นยากที่จะกระทำการกำหนดนับได้ว่า ประมาณเท่านี้ปี ประมาณร้อยปีเท่านี้ ประมาณพันปีเท่านี้ หรือประมาณแสนปีเท่านี้.



ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระองค์อาจเพื่อจะทำการเปรียบเทียบ  
ได้หรือ พระพุทธเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อาจอยู่ภิกษุ แล้วได้ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุ  
เปรียบเหมือนหนึ่งเกวียนเมล็ดงาของชนชาวโกศลมีอัตรา ๒๐ \*ขารี เมื่อ  
ล่องไปแสนปี บุรุษนำเอาเมล็ดงาเมล็ดหนึ่งออกจากเกวียนนั้น คู่ก่อน  
ภิกษุ เมล็ดงาหนึ่งเกวียนของชาวโกศลซึ่งมีอัตรา ๒๐ ขารีนั้น ฟังถึง  
ความสิ้นไปหมดไปโดยทำนองนี้เร็วกว่า นั้นยังไม่ถึงหนึ่งอัปพุทะในนรก  
เลย คู่ก่อนภิกษุ ๒๐ อัปพุทะในนรกจึงเป็น ๑ นิรัพพุทะ ๒๐ นิรัพพุทะ  
เป็น ๑ อัพพุทะ ๒๐ อัพพุทะเป็น ๑ อหหะ ๒๐ อหหะเป็น ๑ อฏฏะ  
๒๐ อฏฏะเป็น ๑ กุมุทะ ๒๐ กุมุทะเป็น ๑ โสคันธิกะ ๒๐ โสคันธิกะเป็น  
๑ อุปปละ ๒๐ อุปปละเป็น ๑ ปุณฺฑริกะ ๒๐ ปุณฺฑริกะเป็น ๑ ปทุมะ  
คู่ก่อนภิกษุ โกกาลิกภิกษุเกิดในปทุมนรก เพราะยังจิตให้อาฆาตใน  
สารีบุตรและโมคคัลลานะ ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สวดศาสดาได้ตรัส  
ไวยากรณภายิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ผรุสวาจาเพียงดังจอบ ซึ่งเป็นเครื่องตัดทอน

ตนของตนพาล ผู้กล่าวคำชั่ว ย่อมเกิดขึ้นที่ปากของ  
บุคคลผู้เป็นบุรุษพาล ผู้ใดสรรเสริญผู้ที่ควรติเตียน  
หรือติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ ผู้นั้นชื่อว่าสะสมโทษ  
ด้วยปาก ย่อมไม่ประสบความสุขเพราะโทษนั้น การ  
ปราศรัยด้วยทรัพย์ ในการเล่นการพนันด้วยตนเองจน  
หมดตัว เป็นโทษมีประมาณน้อย การที่บุคคลยัง  
ใจให้ประทุษร้ายในพระอริยเจ้า ผู้ดำเนินดีแล้วนี้

เป็นโทษมากกว่า บุคคลตั้งวาจาและใจอันเป็นบาป  
แล้วติเตียนพระอริยะ ย่อมเข้าถึงนรกชั้นหนึ่งแสน  
นิริพพุทกัปป ๓๖ นิริพพุททะ และ ๕ อัพพุททะ.  
จบโกกาลิกสูตรที่ ๕

### อรรถกถาโกกาลิกสูตรที่ ๕

โกกาลิกสูตรที่ ๕ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โกกาลิกโก ภิกขุ เยน ภควา เตนุสฏกมิ ความว่า ภิกขุ  
โกกาลิกะนี้คือใคร และเหตุไรจึงเข้าไปเฝ้า เล่ากันว่า โกกาลิกภิกษุนี้  
เป็นบุตรของโกกาลิกเศรษฐีในนครโกกาลิกะ รัฐโกกาลิกะ บวชแล้วอยู่  
ประจำในวิหารที่บิดาสร้างไว้ แต่ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของพระเทวทัต ชื่อว่า  
จูพโกกาลิกะ. ก็โกกาลิกะบุตรพราหมณ์นั้นชื่อว่า มหาโกกาลิกะ. ก็เมื่อ  
พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่กรุงสาวัตถี พระอัครสาวกทั้งสอง ก็จาริก  
ไปในชนบทพร้อมกับภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป เมื่อวันใกล้เข้าพรรษา  
ประสงค์จะอยู่อย่างวิเวก จึงส่งภิกษุเหล่านั้นกลับไป ตนเองถือบาตรและ  
จีวรถึงนครนั้น ในชนบทนั้น ครั้นถึงวิหารนั้น ก็ไปวิหารนั้น ในวิหารนั้น  
พระโกกาลิกะก็ทำวัตรปฏิบัติแก่พระอัครสาวกทั้งสองนั้น ท่านพระอัคร-  
สาวกก็สัมโมทนากับพระโกกาลิกะนั้นรับคำว่า ผู้มีอายุ เราจะอยู่ที่นี้ ๓ เดือน  
ท่านอย่าบอกเรื่องของเราแก่ใคร ๆ แล้วก็อยู่จำพรรษา ครั้นจำพรรษาแล้ว  
ก็ปวารณา ในวันปวารณาก็บอกลาโกกาลิกภิกษุว่า ผู้มีอายุ เราจะไปละ  
โกกาลิกภิกษุกล่าวว่า ผู้มีอายุ วันนี้อยู่เสียอีกวันหนึ่ง พรุ่งนี้ค่อยไป. วัน  
รุ่งขึ้นก็เข้าพระนครบอกผู้คนที่ทั้งหลายว่า ผู้มีอายุ ท่านไม่รู้กันดอกหรือว่า

ท่านพระอัครสาวกทั้งสองมาอยู่ในที่นี้ ใคร ๆ จะไม่นิมนต์ท่านด้วยปัจจัยบ้างหรือ. ชาวพระนครจึงกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า พระเถระอยู่ไหนเล่า เหตุไรท่านจึงไม่บอกพวกเรา. โภกालิกภิกษุกล่าวว่า ผู้มีอายุ จะต้องบอกทำไม พวกท่านไม่เห็นพระเถระ ๒ รูปนั่งอยู่เหนือเถระอาสน์ดอกหรือ นั่นแหละพระอัครสาวก. ชาวพระนครเหล่านั้น รีบเร่งประชุมรวบรวมเนยใส น้ำผึ้ง เป็นต้น และผ้าทำจีวรทั้งหลาย โภกालิกภิกษุคิดว่า ท่านพระอัครสาวกมีความมกน้อยอย่างยิ่ง จักไม่ยินดีลาภที่เกิดขึ้นด้วยปยุตตวาจา (วาจาพูดเลียบเคียงหาลาภ). เมื่อท่านไม่ยินดี ก็จะไม่บอกให้ให้แก่ภิกษุประจำวัด แล้วจึงให้เขาถือลาภนั้นไปยังสำนักพระเถระ. พระเถระเห็นแล้วก็ปฏิเสธว่า ปัจจัยไม่สมควรแก่เรา ทั้งไม่สมควรแก่โภกालิกภิกษุ ดังนี้แล้วก็กลับไป. โภกालิกภิกษุเกิดอาฆาตว่า อะไรเล่า ท่านพระอัครสาวกเมื่อตนเองไม่รับก็ไม่ให้แก่เรา แล้วหลีกไปเสีย. พระอัครสาวกทั้งสองเมื่อนั้นมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว ก็พาบริษัของคนจาริกไปในชนบทอีก กลับมายังนครนั้น ในรัฐนั้นนั่นแหละตามลำดับ พวกชาวเมืองจำพระเถระได้ ก็จัดแจงทานพร้อมบริวารสร้างมณฑปกลางพระนครถวายทาน แล้วน้อมบริวารถวายพระเถระ. พระเถระก็มอบแก่ภิกษุสงฆ์. พระโภกาลิกะเห็นดังนั้นคิดว่า พระอัครสาวกนี้แต่ก่อนเป็นผู้มกน้อย บัดนี้กลายเป็นผู้มีความปรารถนาแล้ว ชะรอยเมื่อก่อนจะทำที่ว่ามีกน้อย สันโดษและสงัด จึงเข้าไปหาพระเถระกล่าวว่า ผู้มีอายุ พวกท่านแต่ก่อนทำเหมือนว่ามีกน้อย แต่บัดนี้กลายเป็นภิกษุชั่วไปเสียแล้ว คิดว่าจำเราจักทำลายที่พึงของพระเถระเหล่านั้น ที่ต้นตอ จึงรีบออกไปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า. ภิกษุโภกาลิกะนี้แหละพึงทราบว่าจะเข้าไปเฝ้าด้วยเหตุนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้า เห็นโกกาลิกภิกษุนั้นรีบร้อนมา ทรงพิจารณา อยู่ทราบว่ ภิกษุนี้มาเพื่อประสงค์จะค่าพระอัครสาวก เราจะห้ามได้ไหม หนอ ทรงเห็นว่า ห้ามไม่ได้ เธอทำผิดในพระเถระทั้งสองมาแล้ว จัก บังเกิดในปทุมนรกโดยส่วนเดียว ทรงห้ามถึง ๓ ครั้งว่า อย่าพูดอย่างนี้ เลย เพื่อทรงเปลื้องวาทะที่ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่ โกกาลิก- ภิกษุติเตียนพระสารีบุตรและโมคคัลลานะแล้วก็ยังไม่ทรงห้าม และเพื่อจะ ทรงแสดงว่ อริยุปวาทมีโทษมาก. บทว่า มาเหว ในคำนั้นแปลว่ อย่า พูดอย่างนี้เลย

บทว่า สทฺชายโก ได้แก่ เรียกความเชื่อถือ นามซึ่งความเลื่อมใส หรือมีวาทะที่ควรเชื่อได้. บทว่า ปจฺจยโก ได้แก่มีวาทะที่น่านับถือ. บท ว่า ปกฺกามิ ได้แก่ถูกอาณูภาพของกรรมเดือนก็หลีกไป จริงอยู่ กรรม ที่ถึงโอกาสแล้ว อะไร ๆ ก็ห้ามไม่ได้. บทว่า อจิริปกฺกนฺตสฺส ได้แก่ หลีกไปไม่นาน.

บทว่า สพุโพ กาโย สฺมุจฺโจ อโหติ ความว่ ทัวตัวไม่เว้นโอกาส เพียงปลายผม ก็ได้ถูกข้อมทั้งหลายชำแรกกระตุกผุดขึ้นเต็มไป. ก็เพราะ เหตุที่กรรมเห็นปานนั้น ไม่อาจให้วิบากเฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า ทั้งหลายด้วยพุทธานุภาพ ก็ข้อมให้ผลเมื่อพอพ้นอุปจารที่เฝ้า ฉะนั้น ต่อมาทั้งหลายจึงผุดขึ้น เมื่อโกกาลิกภิกษุนั้นหลีกไปไม่นาน. บทว่า กายายกมฺตฺติโย แปลว่ ถั่วดำ. บทว่า เวลูวสฺราฎฺฐกมฺตฺติโย แปลว่ เท้าผลมะตูมอ่อน. บทว่า ปภิชฺชิสฺสุ แปลว่ แดกแล้ว. เมื่อต่อมเหล่านี้ นั้นแตกแล้ว ทัวตัวก็ได้เป็นเหมือนขนุนสุก. โกกาลิกภิกษุนั้น มีตัวอัน สุกแล้ว นอนบนใบตองใกล้ซุ้มประตูพระเชตะวันเหมือนปลากลื่นยาพิษ.

ครั้งนั้นผู้คนที่มาฟังธรรมก็พากันพูดว่า ชิ โกกาลิกะ ชิ โกกาลิกะ  
ทำไมถูกเลย อาศัยปากของตนอย่างเดียวก็ถึงความย่อยยับ อารักขเทวดา  
ทั้งหลายฟังเสียงของผู้คนเหล่านั้น ก็ได้กระทำเสียงคำหนิเหมือนกัน  
อากาศเทวดาฟังอารักขเทวดา ก็คำหนิตั้งนั้นเหมือนกัน เหตุนั้นจึงเกิด  
เสียงคำหนิเป็นอันเดียวกันโดยอุบายอย่างนี้ จนถึงอกนิภูฏภพ.

บทว่า **ตุทิ** ได้แก่ อุปัชฌาย์ของพระโกกาลิกะ ชื่อ ตุทิเถระ บรรลุ  
อนาคามีผล บังเกิดในพรหมโลก ท่านได้ยินเสียงคำหนิตั้งแต่กัมมัฏฐก-  
เทวดาต่อ ๆ กัน ไปจนถึงพรหมโลกว่า โกกาลิกะ กล่าวคู่พระอัครสาวก  
ด้วยอันติมวัตถุ กระทำกรรมไม่ถูก คิดว่า น่าสงสารเมื่อเราเห็นเขาอยู่  
ก็อย่าพินาศไปเสียเลย จำเราจักสั่งสอนเขา เพื่อให้จิตเลื่อมใสในพระ-  
อัครสาวกทั้งสองตั้งนี้ แล้วจึงมาขึ้นอยู่ตรงหน้าโกกาลิกะภิกษุ นั้น. ท่าน  
หมายเอาตุทิพรหมผู้นั้น จึงกล่าวคำนี้ว่า "**ตุทิปจเจกพฺรหฺมา.**"

บทว่า **เปสลา** หมายความว่า มีศีลเป็นที่รัก. พระโกกาลิกะนอนลิ้ม  
ตาพร่าพรายกล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุท่านเป็นใคร. บทว่า **ปสฺส ยาวณฺจ**  
**เต** หมายความว่า พระโกกาลิกะกล่าวว่า จงดู ท่านทำผิดไว้มีประมาณเท่าใด  
เมื่อไม่เห็นฝ่ามือใหญ่ที่หน้าผากของตน สำคัญว่า ฟังตักเตือนเราด้วยต่อม  
ขนาดเมล็ดพันธุ์ฝักกาด.

ครั้งนั้น ตุทิพรหมรู้ว่าโกกาลิกะนี้ไม่พอใจ จักไม่เชื่อใคร ๆ  
เหมือนปลาที่กลืนยาพิษ จึงกล่าวกะโกกาลิกะนั้นว่า **ปฺริสฺสฺส หิ** เป็นต้น  
บทว่า **กูจาริ** ในคานานั้น ได้แก่ วาจาหยาบเสมือนขวาน. บทว่า **ฉินฺทติ**  
ได้แก่ ข้อมัดที่รากที่เดียว กล่าวคือกุศลมูล. บทว่า **นินฺทิตฺถิ** ได้แก่ บุคคล  
ทุศีลที่ฟังติเตียน. บทว่า **ปัสฺสตี** ได้แก่ ชมเชย โยชน์สูงสุด จึงกล่าวว่

"พระชีนาสพ." บทว่า ตํ วา นิหฺนฺตฺติ โย ปลฺลิสฺสโย ความว่า ก็หรือว่า ผู้ใดอันเขาพึงสรรเสริญเป็นพระชีนาสพ โภกาลีกะนี้ก็ยังโจทผู้นั้น กล่าว ว่า ภิกษุนี้ทุศีล.

บทว่า วิจฺฉินฺตฺติ มุจฺเจน โส กลฺลิสฺส ความว่า ผู้นั้นชื่อว่าพบโทษนั้น ด้วยปาก. บทว่า กลฺลิณา เตน ความว่า ย่อมไม่พบความสุขเพราะโทษ นั้น. จริงอยู่ การสรรเสริญผู้ที่ควรติเตียน และการติเตียนผู้ที่ควรสรร- เสริญ มีวิบากเสมอกัน. บทว่า สพฺพฺสุตาปี สหาปี อตุตฺตนา ความว่า ชื่อว่าการพ่ายแพ้ทางทรัพย์ในการพนันทั้งหลายอันใด โดยทรัพย์ของตน ทั้งหมด พร้อมแม่ทั้งตน ความพ่ายทรัพย์อันนี้ เป็นโทษเล็กน้อย. บทว่า โย สุกฺเตสุ ความว่า ผู้ใดคิดร้ายในบุคคลผู้ปฏิบัติชอบ ความคิดร้าย ของบุคคลนั้น นี้มีโทษมากกว่าโทษนั้น.

บัดนี้ ตูทิพรหมเมื่อจะแสดงว่า ความคิดร้ายนั้นมีโทษมากกว่า จึงกล่าวคำว่า สติ สหฺสุตฺตานิ เป็นต้น. บทว่า สติ สหฺสุตฺตานิ ได้แก่ แส่นหนึ่งด้วยการนับนิริพพุทะ. บทว่า จตุตฺตีสติ ได้แก่ อีก ๓๖ นิริพ- พุทะ. บทว่า ปลฺลจฺจ ได้แก่ ๕ อัพพุทะด้วยการนับอัพพุทะ. บทว่า ยนฺรียครฺหิ ความว่า ผู้ติเตียนพระอริยะ ย่อมเข้าถึงนรกอันใดนั้นเป็น อายุประมาณในนรกนั้น. บทว่า กาลมกาสิ ความว่า กระทำกาลละเมื่อ อุปัชฌาย์หลีกไป.

บทว่า ปทุมนิริยํ ความว่า ชื่อว่าปทุมนรกที่แยกออกจากหาก ย่อมไม่มี แต่บังเกิดในที่แห่งหนึ่งในอเวจิมหานรกนั้นแหละ.

ก็คำว่า อัพพุทะนี้เป็นชื่อของสถานที่ ที่สัตว์จะพึงไหม้ ด้วยการนับ

อัพพุทะในอเวจिनรกันเอง. แม้ในนรคชื่อว่านิรัพพุทะเป็นต้นต้นกัณยนี้  
อนึ่ง ในนรคเหล่านี้ พิงทราบแม่การนับปืออย่างนั้น.

เหมือนอย่างร้อยแสนเป็นโกฏิหนึ่ง ฉันใด ร้อยแสนโกฏิ ชื่อว่า  
ปโกฏิหนึ่งก็ฉันนั้น ร้อยแสนปโกฏิ ชื่อว่าโกฏิปโกฏิหนึ่ง. ร้อยแสน  
โกฏิปโกฏิ ชื่อว่านหุตหนึ่ง. ร้อยแสนนหุต เป็นนินนหุตหนึ่ง ร้อย  
แสนนินนหุต เป็นอัพพุทะหนึ่ง. แต่อัพพุทะนั้นไป เอา ๒๐ คุณ เป็น  
นิรัพพุทะ. ในบททุกบทกัณยนี้แล.

### จบอรรถกถาโกกาลิกสูตรที่ ๕

#### ๑๑. พลสูตร

ว่าด้วยกำลังของพระชีนาสพ ๑๐ ประการ

[๕๐] ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า  
ถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้  
มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามท่านพระสารีบุตรว่า คุณก่อนสารีบุตร กำลังของ  
ภิกษุชีนาสพมีเท่าไรหนอ ที่ภิกษุชีนาสพประกอบแล้ว ย่อมปฎิญาณ  
ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว .

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กำลังของภิกษุ  
ชีนาสพ ๑๐ ประการ ที่ภิกษุชีนาสพประกอบแล้ว ปฎิญาณความสิ้นไป  
แห่งอาสวะทั้งหลายว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว กำลัง ๑๐ ประการเป็นไหน  
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุชีนาสพในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็น  
สังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความ  
เป็นจริง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ชื่อที่ภิกษุชีนาสพเป็นผู้พิจารณาเห็น

สังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุจีณาสพ ที่ภิกษุจีณาสพได้อาศัยปฏิญาณความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้พิจารณาเห็นกามทั้งหลายเปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อที่ภิกษุจีณาสพเป็นผู้พิจารณาเห็นกามทั้งหลายเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิง ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุจีณาสพ...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้มีจิตโน้มไป น้อมไป โอนไปในวิเวก ยินดียิ่งในเนกขัมมะ เป็นจิตสิ้นไปจากกรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อที่ภิกษุจีณาสพเป็นผู้มีจิตโน้มไป น้อมไป โอนไปในวิเวก ยินดีในเนกขัมมะ เป็นจิตสิ้นไปจากกรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุจีณาสพ...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้เจริญสติปัญฐาน ๔ เจริญดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อที่ภิกษุจีณาสพเจริญสติปัญฐาน ๔ เจริญดีแล้ว นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุจีณาสพ...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้เจริญสัมมัปปธาน ๔ เจริญดีแล้ว ...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้เจริญอิทธิบาท ๔ เจริญดีแล้ว ...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้เจริญอินทรีย์ ๔ เจริญดีแล้ว ...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้เจริญพลละ ๕ เจริญดีแล้ว ...



อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้เจริญโพชฌงค์ ๗ เจริญดีแล้ว...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุจีณาสพเป็นผู้เจริญอริยมรรคประกอบด้วย  
องค์ ๘ เจริญดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ชื่อที่ภิกษุจีณาสพเป็นผู้  
เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เจริญดีแล้ว นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุ  
จีณาสพ ที่ภิกษุจีณาสพอาศัยปฏิญาณความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายว่า  
อาสวะของเราสิ้นแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กำลังของภิกษุจีณาสพมี  
๑๐ ประการนี้แล ที่ภิกษุจีณาสพประกอบแล้ว ปฏิญาณความสิ้นไปแห่ง  
อาสวะทั้งหลายว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว.

จบพลสูตรที่ ๑๐

จบเถรวรรคที่ ๔

อรรถกถาพลสูตรที่ ๑๐

พลสูตรที่ ๑๐ พิงทราบโดยนัยที่กล่าวไว้ในหนหลังนั้นแล.  
คำที่เหลือในบททุกบท ง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาพลสูตรที่ ๑๐

จบเถรวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วาหุณสูตร ๒. อานันทสูตร ๓. ปุณณียสูตร ๔. พยากรณ์-  
สูตร ๕. กัตถีสสูตร ๖. อัญญสูตร ๗. อธิกรณสูตร ๘. พยสนสูตร  
๙. โกกาลิกสูตร ๑๐. พลสูตร.

## อุบาทถวรวรคที่ ๕

### ๑. กามโกคีสูตร

ว่าด้วยกามโกคีสูกคค ๑๐ จำพวก

[๕๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ พระวิหาร

เชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้ง  
นั้นแล ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ายังที่  
ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง  
ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า กามโกคิ-  
บुकคคมีอยู่ในโลก ๑๐ จำพวก ๑๐ จำพวกเป็นไฉน คือ กามโกคีสูกคค  
บางตนในโลกนี้ แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ครั้น  
แสวงหาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำ  
บุญ ๑ กามโกคีสูกคคบางตนในโลกนี้ แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม  
โดยทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา แต่  
ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ ๑ กามโกคีสูกคคบางตนในโลกนี้ แสวงหา  
โภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยง  
ตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา แจกจ่ายกระทำบุญ ๑ กามโกคีสูกคคบางตน  
ในโลกนี้ แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม และไม่ชอบธรรม โดย  
ทารุณบ้าง ไม่ทารุณบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข  
ให้อิ่มหนา ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ ๑ กามโกคีสูกคคบางตนในโลกนี้  
แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม โดยทารุณบ้าง ไม่  
ทารุณบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา แต่

ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ ๑ กามโกตฺติบุคคลบางคนในโลกนี้ แสวงหา  
โภคทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม โดยทารุณบ้าง ไม่ทารุณบ้าง  
ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้ผู้อื่น แจกจ่ายกระทำ  
บุญ ๑ กามโกตฺติบุคคลบางคนในโลกนี้ แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม  
โดยไม่ทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้ผู้อื่น  
ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ ๑ กามโกตฺติบุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมแสวง  
หาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อม  
เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้ผู้อื่น แต่ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ ๑ กาม-  
โกตฺติบุคคลบางคนในโลกนี้ แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่  
ทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้ผู้อื่น แจก  
จ่ายกระทำบุญ แต่เป็นผู้กำหนด หมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มี  
ปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคโภคทรัพย์นั้น ๑ กามโกตฺติบุคคลบางคน  
ในโลกนี้ แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ครั้นแสวงหา  
ได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้ผู้อื่น แจกจ่าย กระทำบุญ และ  
เป็นผู้ไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่อง  
สลัดออก บริโภคโภคทรัพย์นั้น ๑.

ดูก่อนคฤหบดี ในกามโกตฺติบุคคล ๑๐ จำพวกนี้ กามโกตฺติบุคคลผู้  
แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว  
ย่อมไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้ผู้อื่น ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ กาม-  
โกตฺติบุคคลนี้ ควรติเตียนโดย ๓ สถาน คือ ควรติเตียนโดยสถานที่ ๑  
ว่า แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ควรติเตียนโดย  
สถานที่ ๒ ว่า ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้ผู้อื่น ควรติเตียนโดยสถาน

ที่ ๓ ว่า ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ ควรติเตียนโดย ๓ สถานนี้.

กามโกตฺติบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ แต่ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ ควรติเตียนโดย ๒ สถาน ควรสรรเสริญ โดย ๑ สถาน คือ ควรติเตียนโดยสถานที่ ๑ ว่า แสวงหาโภคทรัพย์ โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ควรสรรเสริญโดยสถานเดียวว่า เลี้ยงตน ให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ ควรติเตียนโดยสถานที่ ๒ ว่า ไม่แจกจ่าย ไม่ ทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ ควรติเตียนโดย ๒ สถานนี้ ควรสรรเสริญ โดย ๑ สถานนี้.

กามโกตฺติบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ แจกจ่ายกระทำ บุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ ควรติเตียนโดย ๑ สถาน ควรสรรเสริญโดย ๒ สถาน คือ ติเตียนโดย ๑ สถานว่า แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดย ทารุณ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ ว่า เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๒ ว่า แจกจ่าย กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ ควรติเตียนโดย ๑ สถาน ควรสรรเสริญโดย ๒ สถานนี้ .

กามโกตฺติบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์ โดยชอบธรรมและไม่ชอบ- ธรรม โดยทารุณบ้าง ไม่ทารุณบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมไม่เลี้ยงตน ให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ ควร สรรเสริญโดย ๑ สถาน ควรติเตียนโดย ๓ สถาน คือ สถานสรรเสริญโดย ๑ สถานว่า แสวงหาโภคทรัพย์ โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ควรติเตียน โดยสถานที่ ๑ ว่า แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ควร

ติเตียนโดยสถานที่ ๒ ว่า ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา ควรรติเตียน  
โดยสถานที่ ๓ ว่า ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ควรสรรเสริญ  
โดย ๑ สถานที่ ควรรติเตียนโดย ๓ สถานที่.

กามโกตฺติบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์ โดยชอบธรรมและไม่ชอบ-  
ธรรม โดยทารุณบ้าง ไม่ทารุณบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตน  
ให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา แต่ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้  
ควรสรรเสริญโดย ๒ สถานที่ ควรรติเตียนโดย ๒ สถานที่ คือ ควรสรรเสริญ  
โดยสถานที่ ๑ ว่า แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ควรร  
ติเตียนโดยสถานที่ ๑ ว่า แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ  
ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๒ ว่า เลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา ควรร  
ติเตียนโดยสถานที่ ๒ ว่า ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้  
ควรสรรเสริญโดย ๒ สถานที่ ควรรติเตียนโดย ๒ สถานที่.

กามโกตฺติบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์ โดยชอบธรรมและไม่ชอบ  
ธรรม โดยทารุณบ้าง ไม่ทารุณบ้าง ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตน  
ให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา แจกจ่าย กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ ควรสรรเสริญ  
โดย ๓ สถานที่ ควรรติเตียนโดย ๑ สถานที่ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ ว่า  
แสวงหาโภคทรัพย์ โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ควรรติเตียนโดย ๑  
สถานที่ว่า แสวงหาโภคทรัพย์ โดยไม่ชอบธรรม โดยทารุณ ควรสรรเสริญ  
โดยสถานที่ ๒ ว่า ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนา ควรสรรเสริญโดย  
สถานที่ ๓ ว่า แจกจ่าย กระทำบุญ กามโกตฺติบุคคลนี้ ควรสรรเสริญ  
โดย ๓ สถานที่ ควรรติเตียนโดย ๑ สถานที่.

กามโกทีบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ  
ครั้งแสวงหาได้แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้มีความสุข ให้อิ่มหนำ ไม่แจกจ่าย ไม่  
กระทำบุญ กามโกทีบุคคลนี้ควรสรรเสริญโดย ๑ สถาน ควรติเตียนโดย ๒  
สถาน คือควรสรรเสริญโดย ๑ สถานว่า แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม  
โดยไม่ทารุณ ควรติเตียนโดยสถานที่ ๑ ว่า ไม่เลี้ยงตนให้มีความสุข ให้อิ่ม  
หนำ ควรติเตียนโดยสถานที่ ๒ ว่า ไม่แจกจ่าย ไม่กระทำบุญ กาม-  
โกทีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๑ สถานนี้ ควรติเตียนโดย ๒ สถานนี้.

กามโกทีบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ  
ครั้งแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้มีความสุข ให้อิ่มหนำ แต่ไม่แจกจ่าย  
ไม่กระทำบุญ กามโกทีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๒ สถาน ควรติเตียน  
โดย ๑ สถาน คือ ควรสรรเสริญ โดยสถานที่ ๑ ว่า แสวงหาโภคทรัพย์  
โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๒ ว่า ย่อมเลี้ยง  
ตนให้มีความสุข ให้อิ่มหนำ ควรติเตียนโดย ๑ สถานว่า ไม่แจกจ่าย ไม่  
กระทำบุญ กามโกทีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๒ สถานนี้ ควรติเตียน  
โดย ๑ สถานนี้.

กามโกทีบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ  
ครั้งแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้มีความสุข ให้อิ่มหนำ แจกจ่าย กระทำ  
บุญแต่เป็นผู้กำหนด หมกมუნ จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่อง  
สลัดออก บริโภคโภคทรัพย์นั้น กามโกทีบุคคลนี้ควรสรรเสริญโดย ๓  
สถาน ควรติเตียนโดย ๑ สถาน คือ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ ว่า  
แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ควรสรรเสริญโดยสถาน  
ที่ ๒ ว่า ย่อมเลี้ยงตนให้มีความสุข ให้อิ่มหนำ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๓

ว่า แจกจ่าย กระทำบุญ ควรติเตียนโดย ๑ สถานว่า เป็นผู้กำหนด หมกมุ่น พัวพัน ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคโภคทรัพย์ นั้น กามโกทีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๑ สถานนี้ ควรติเตียนโดย ๑ สถานนี้.

กามโกทีบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้มีความสุข ให้ผู้อื่น แจกจ่ายกระทำ บุญ และไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่จืดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่อง สลัดออก บริโภคโภคทรัพย์นั้น กามโกทีบุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๔ สถาน คือ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๑ ว่า แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบ ธรรม โดยไม่ทารุณ ควรสรรเสริญโดยสถานที่ ๒ ว่า ย่อมเลี้ยงตนให้ เป็นสุข ให้ผู้อื่น ควรสรรเสริญสถานที่ ๓ ว่า แจกจ่าย กระทำบุญ ควรสรรเสริญ โดยสถานที่ ๔ ว่า เป็นผู้ไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่พัวพัน เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคโภคทรัพย์นั้น กามโกที- บุคคลนี้ ควรสรรเสริญโดย ๔ สถานนี้.

ดูก่อนคฤหบดี กามโกทีบุคคล ๑๐ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก บรรดากามโกทีบุคคล ๑๐ จำพวกนี้ กามโกทีบุคคลผู้แสวงหาโภคทรัพย์ โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้ เป็น สุข ให้ผู้อื่น แจกจ่าย กระทำบุญ และเป็นผู้ไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่จืดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคโภคทรัพย์นั้น นี้เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เป็นใหญ่สูงสุด ดีกว่ากามโกทีบุคคล ๑๐ จำพวกนี้ ดูกรคฤหบดี นมสเกิดจากแม่โค นมสัมเกิดจากนมสด เนยข้นเกิดจาก นมสัม เนยใสเกิดจากเนยข้น หัวเนยใสเกิดจากเนยใส หัวเนยใสโลก

กล่าวว่า เลิศกว่านมสดเป็นต้นเหล่านั้น ฉันทใด กามโกศิบุคคลผู้แสวงหา  
โกศิทรัพย์โดยชอบธรรม โดยไม่ทารุณ ครั้นแสวงหาได้แล้ว ย่อมเลี้ยง  
ตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำ แจกจ่าย กระทำบุญ และเป็นผู้ไม่กำหนด  
ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภค  
โกศิทรัพย์นั้น นี้เป็นผู้เลิศ ประเสริฐเป็นใหญ่สูงสุด ดีกว่ากามโกศิ-  
บุคคล ๑๐ จำพวกนี้ ฉันทนั้น.

จบกามโกศิสูตที่ ๑

## อุบาทถวรรคที่ ๕

อรรถถกกามโกศิสูตที่ ๑

วรรคที่ ๕ กามโกศิสูตที่ ๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สาหเสน ได้แก่ กรรมอันหยาบ.

จบอรรถถกกามโกศิสูตที่ ๑

## ๒. เวรสูต

ว่าด้วยอริยสาวกระงับภัยเวร ๕ ประการ

[๕๒] ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกกฤคเษิเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค-  
เจ้ายังที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วน  
ข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะอนาถบิณฑิกกฤคเษิว่า  
ดูก่อนกฤคเษิ เพราะเหตุที่อริยสาวกเข้าไประงับภัยเวร ๕ ประการเสีย  
ได้แล้ว เป็นผู้ประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุนิพพาน ๔ ประการ  
และเป็นผู้เห็นแจ้งแทงตลอดอุบายธรรมอันเป็นอริยะด้วยปัญญา อริยสาวก



นั่น เมื่อหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดจัญจันสิ้นแล้ว มีปิตติวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ และวินิบาตสิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบันมีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในภายหน้าดังนี้ ภัยเวร ๕ ประการที่อริยสาวกเข้าไประงับแล้ว เป็นไฉน คือ บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ ย่อมประสบภัยเวรทั้งที่เป็นไปในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นไปในสัมปรายภพ ต้องเสวยทุกข์โทมนัสแม้ที่เป็นไปทางใจ เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย บุคคลผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ย่อมไม่ประสบภัยเวรทั้งที่เป็นไปในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นไปในสัมปรายภพ ไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสแม้ที่เป็นไปทางใจ บุคคลผู้งดเว้นจากปาณาติบาตแล้ว เป็นอันระงับภัยเวรด้วยประการฉะนี้ บุคคลผู้ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ...บุคคลผู้ประพฤตินอกในกามทั้งหลาย ...บุคคลผู้กล่าวคำเท็จ...บุคคลผู้ดื่มน้ำเมา. คือ สุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความประมาท ย่อมประสบภัยเวรทั้งที่เป็นไปในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นไปในสัมปรายภพ ต้องเสวยทุกข์โทมนัสแม้ที่เป็นไปทางใจ บุคคลผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นฐานแห่งความประมาท ย่อมไม่ประสบภัยเวรทั้งที่เป็นไปในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นไปในสัมปรายภพ ไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสแม้ที่เป็นไปทางใจ บุคคลผู้งดเว้น จากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความประมาทแล้ว เป็นอันระงับภัยเวรนั้นด้วยประการฉะนี้ ภัยเวร ๕ ประการนี้ ย่อมสงบระงับไป.

อริยสาวกผู้ประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุกระแสนิพพาน ประการเป็นไฉน ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วย ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้-

มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์...เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้  
ผู้จำแนกธรรม ๑ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวใน  
พระธรรมว่า พระธรรมอัน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว...อันวิญญูชน  
พึงรู้เฉพาะตน ๑ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวใน  
พระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว...  
เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า เป็นผู้ประกอบด้วยศีลที่  
พระอริยะใคร่แล้ว ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท วิญญูชน  
สรรเสริญ อันค้นหาและทักขิณูปคณาไม่ได้ เป็นไปเพื่อสมาธิ ๑ อริย-  
สาวกเป็นผู้ประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลุนิพพาน ๔ ประการนี้.

ก็ญาชธรรมที่เป็นอริยะ อันอริยสาวกนั้นเห็นแจ้งแทงตลอดด้วย  
ปัญญาเป็นไฉน คู่ก่อนคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณา  
เห็นดังนี้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิดเมื่อสิ่งนี้  
ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ เพราะอวิชาเป็น  
ปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็น  
ปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงมีสพายตนะ เพราะสพายตนะ  
เป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็น  
ปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็น  
ปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมี  
ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้น  
แห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมดีด้วยอาการอย่างนั้น ก็เพราะอวิชาดับ โดย  
ตำรอกหาส่วนเหลือมิได้ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ  
เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสพายตนะจึงดับ เพราะ

สพายนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ  
ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับภพจึงดับ  
เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรามรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์  
โทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วย  
อาการอย่างนั้น ฉวยธรรมที่เป็นอริยะนี้ อันอริยสาวกนั้นเห็นแจ้งแทง  
ตลอดด้วยปัญญา.

คู่ก่อนคฤหบดี เพราะเหตุที่อริยสาวกระงับภยเวร ๕ ประการนี้  
เป็นผู้ประกอบด้วยองค์เครื่องบทลูกระแสนิพพาน ๔ ประการนี้ และเป็น  
ผู้เห็นแจ้งแทงตลอดฉวยธรรมที่เป็นอริยะด้วยปัญญา อริยสาวกนั้นเมื่อหวัง  
อยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยได้ว่า เรามิन्नรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดดิรัจฉานสิ้น  
แล้ว มีปิดติวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติและวินิบาตสิ้นแล้ว เราเป็นพระ-  
โสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในภายหน้า.

### จบเวรสูตรที่ ๒

### อรรถกถาเวรสูตรที่ ๒

เวรสูตรที่ ๒ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ภยานิ ได้แก่ ภยคือความสะดุ้งแห่งจิต. บทว่า เวรานิ  
ได้แก่ อกุศลเวรและบุคคลเวร. บทว่า อริโย จสุต ฌาโย ได้แก่ มรรค  
พร้อมกับวิปัสสนา. บทว่า อิติ อิมสุมี สติ อิทโหติ ความว่า เมื่อเหตุ  
มีอวิชาเป็นต้นนี้ มีอยู่อย่างนั้น ผลมีสังขารเป็นต้นจึงมี. บทว่า อิมสุสุ-  
ปาทา อิทอุปุพฺพติ ความว่า สหชาติปัจฉัยอันใดมีอยู่ เพราะความ  
เกิดขึ้นแห่งสหชาติปัจฉัยนั้น ผลนอกนี้ ชื่อว่าย่อมเกิด. บทว่า อิมสุมี  
อสุสติ ความว่า เมื่อเหตุมีอวิชาเป็นต้นไม่มี ผลมีสังขารเป็นต้นต้นก็ไม่มี.

บทว่า อิมสฺส นิโรธา ความว่า เพราะความไม่เป็นไปแห่งเหตุ ความ  
ไม่เป็นไปแห่งผลก็มี.

## จบอรรถกถาเวรสูตรที่ ๒

### ๓. ทิฏฐิสูตร

ว่าด้วยอนาถบิณฑิกเศรษฐีบอกทิฏฐิของตนแก่อัญญเดียรถีย์

[๕๓] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหาร  
เชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล  
ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี ออกจากพระนครสาวัตถีแต่ยังวัน เพื่อเฝ้า  
พระผู้พระภาคเจ้า ลำดับนั้น ท่านได้มีความคิดเช่นนี้ว่า มิใช่เวลาเพื่อ  
จะเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อน เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงหลีกเร้น  
อยู่ มิใช่กาลเพื่อจะเยี่ยมภิกษุทั้งหลายผู้ยังใจให้เจริญ เพราะพวกภิกษุ  
ผู้ยังใจให้เจริญยังหลีกเร้นอยู่ อย่างกระนั้นแล เราพึงเข้าไปยังอารามของ  
พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเถิด ลำดับนั้น ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี จึง  
เข้าไปยังอารามของพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ก็สมัยนั้นแล พวกอัญญ-  
เดียรถีย์ปริพาชกกำลังร่วมประชุมกัน บันลือเสียงเอ็ดอึง นั่งพูดกันถึง  
ดิรัจฉานกถาหลายอย่าง พอได้เห็นท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเดินมาแต่ไกล  
ครั้นแล้วจึงยังกันและกันให้หยุดด้วยกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงเบาเสียง  
อย่าได้เปล่งเสียง อนาถบิณฑิกคฤหบดีคนนี้เป็นสาวกของพระสมณโคดม  
กำลังเดินมา อนาถบิณฑิกคฤหบดีนี้เป็นสาวกคนหนึ่ง ในบรรดาคฤหัสถ์  
ผู้นุ่งห่มผ้าขาว ซึ่งเป็นสาวกของพระสมณโคดม อาศัยอยู่ในพระนคร  
สาวัตถี ก็ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ใคร่ในเสียงเบา ได้รับแนะนำในทางเสียงเบา

กล่าวสรรเสริญเสียงเบา แม้ไหนเขาทราบบริษัทผู้มีเสียงเบา ฟังสำคัญที่จะเข้ามาหา ลำดับนั้น ปริพาชกเหล่านั้นได้นั่งอยู่ ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเข้าไปหาปริพาชกเหล่านั้นถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยกับพวกอัญญาเดียรถีย์ปริพาชก ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว อัญญาเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้กล่าวกะท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า คุณก่อนคฤหบดี ขอท่านจงบอก พระสมณโคดมมีทิวฏฐิอย่างไร อนาถบิณฑิกคฤหบดีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่ทราบทิวฏฐิทั้งหมดของพระผู้มีพระภาคเจ้า.

ป. คุณก่อนคฤหบดี นัยว่า บัดนี้ท่านไม่ทราบทิวฏฐิทั้งหมดของพระสมณโคดม ขอท่านจงบอก ภิกษุทั้งหลายมีทิวฏฐิอย่างไร.

อ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่ทราบทิวฏฐิทั้งหมด แม้ของภิกษุทั้งหลาย.

ป. คุณก่อนคฤหบดี นัยว่า ท่านไม่ทราบทิวฏฐิทั้งหมดของพระสมณโคดม ทั้งไม่ทราบทิวฏฐิทั้งหมดของพวกภิกษุ ด้วยประการดังนี้ ขอท่านจงบอก ตัวท่านมีทิวฏฐิอย่างไร.

ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การที่ข้าพเจ้าบอกทิวฏฐิของข้าพเจ้าว่ามีทิวฏฐิอย่างใดนี้ไม่ยาก เจริญท่านทั้งหลายบอกทิวฏฐิของตนเสียก่อน ข้าพเจ้าจึงจะบอกทิวฏฐิของข้าพเจ้าว่ามีทิวฏฐิอย่างใดในภายหลัง ซึ่งเป็นการทำไม่ยาก.

เมื่อท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกหนึ่งได้กล่าวกะท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า คุณก่อนคฤหบดี เรามีทิวฏฐิอย่างนี้ว่าโลกเที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า.

ปริพาชกอีกคนหนึ่งได้กล่าวกะอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า คุณก่อนคฤหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า แม้ปริพาชกอีกคนหนึ่งได้กล่าวกะอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า โลกมีที่สุด... อีกคนหนึ่งพูดว่า โลกไม่มีที่สุด... อีกคนหนึ่งพูดว่า ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น... อีกคนหนึ่งพูดว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง... อีกคนหนึ่งพูดว่า สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีก... อีกคนหนึ่งพูดว่า สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมไม่เป็นอีก... อีกคนหนึ่งพูดว่า สัตว์เมื่อตายแล้ว ย่อมเป็นอีกก็มี ไม่เป็นอีกก็มี... อีกคนหนึ่งพูดว่า คุณก่อนคฤหบดี เรามีทิฏฐิ อย่างนี้ว่า สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีกหามิได้ ไม่เป็นอีกหามิได้ สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า.

เมื่อปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีได้กล่าวกะปริพาชกเหล่านั้นว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านผู้มีอายุได้กล่าวอย่างนี้ว่า คุณก่อนคฤหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ทิฏฐิของท่านผู้มีอายุนี้ เกิดขึ้นเพราะทำไว้ในใจโดยไม่แยบคายของตน หรือเพราะโฆษณาของผู้อื่นเป็นปัจจัย ก็ทิฏฐินั้นเกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ ท่านผู้มีอายุนั้นเป็นผู้คิดสิ่งนั้นแหละ ท่านผู้มีอายุนั้นเข้าถึงสิ่งนั้นแหละ แม้ท่านผู้มีอายุรูปใดกล่าวอย่างนี้ว่า คุณก่อนคฤหบดี เรามีทิฏฐิอย่างนี้ว่า โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ทิฏฐิของท่านผู้มีอายุแม้ นี้ ก็เกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งการกระทำไว้ในใจโดยไม่

แบบกายของตน หรือเพราะการโฆษณาของผู้อื่นเป็นปัจจัย ก็ภิกขุณีนั้  
เกิดขึ้นแล้ว อันอาศัยปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้น  
เพราะอาศัยปัจจัย ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว  
เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์  
สิ่งใดเป็นทุกข์ ท่านผู้มีอายุนั้นเป็นผู้คิดสิ่งนั้นแหละ ท่านผู้มีอายุนั้น  
เป็นผู้เข้าถึงสิ่งนั้นแหละ แม้ท่านผู้มีอายุรูปใดกล่าวอย่างนี้ว่า คุณก่อน  
คฤหบดี เรามีภิกขุณีนี้อย่างนี้ว่า โลกมีที่สุด... โลกไม่มีที่สุด... ชีพอันนั้น  
สรีระก่อนนั้น... ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง... สัตว์เมื่อตายแล้ว  
ย่อมเป็นอีก... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมไม่เป็นอีก... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็น  
อีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีกก็หาไม่ได้ ย่อม  
ไม่เป็นอีกก็หาไม่ได้ สิ่งนี้ท่านนั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ภิกขุณีนี้อย่างนี้  
เกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งการกระทำไว้ในใจโดยไม่แบบกายของตน หรือ  
เพราะการโฆษณาของผู้อื่นเป็นปัจจัย ก็ภิกขุณีนั้เกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัย  
ปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย ก็สิ่งใด  
สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้น  
เพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใด  
เป็นทุกข์ ท่านผู้มีอายุนั้นเป็นผู้คิดสิ่งนั้นแหละ ท่านผู้มีอายุนั้นเข้าถึง  
สิ่งนั้นแหละ.

เมื่อท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกเหล่านั้น  
ได้กล่าวกะท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า คุณก่อนคฤหบดี พวกเราทั้งหมด  
บอกภิกขุณีนี้อย่างนี้แล้ว ขอท่านจงบอก ท่านมีภิกขุณีนี้อย่างไร.

อ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้ว อัน

ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ ข้าพเจ้ามีความเห็นสิ่งนั้นอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา.

ป. คุณก่อนคฤหบดี สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ท่านเป็นผู้ติดสิ่งนั้นแหละ ท่านเข้าถึงสิ่งนั้นแหละ.

อ. ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อันปัจจัยก่อขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ ข้าพเจ้าเห็นสิ่งนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ทั้งรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งสิ่งนั้นอย่างยอดเยี่ยมตามเป็นจริง.

เมื่อท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกเหล่านั้นพากันนั่งนิ่ง เก้อเจิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา ได้ตอบไม่ได้ ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีทราบปริพาชกเหล่านั้นเป็นผู้หนึ่ง เก้อเจิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา ได้ตอบไม่ได้ แล้วลุกจากอาสนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลถึงเรื่องที่สนทนากับอัญญเดียรถีย์ ปริพาชกเหล่านั้นทั้งหมด แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบทุกประการ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดีละ ๆ คฤหบดี ท่านพึงข่มขีพวกโมฆบุรุษ



เหล่านั้นให้เป็นการข่มขี้ด้วยดี โดยกาลอันควร โดยชอบธรรมอย่างนี้แล  
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีให้เห็น  
แจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมมีกถาแล้ว ท่านอนาถบิณฑิก-  
คฤหบดีอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจ  
หาญ ร่าเริง ด้วยธรรมมีกถาแล้ว ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมลาพระผู้มี-  
พระภาคเจ้า กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป เมื่อท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี  
หลีกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ภิกษุใดแลเป็นผู้มีธรรมอันไม่หวั่นไหวในธรรมวินัยตลอดกาล  
นาน ภิกษุเมื่อนั้นพึงข่มขี้อัญญุเดียรฉัตรี ปริพาชกเหล่านั้นให้เป็นการข่มขี้  
ด้วยดีโดยชอบธรรมอย่างนี้ เหมือนท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีข่มขี้แล้ว  
ฉะนั้น.

### จบทิวฎฐิสูตที่ ๓

### อรรถกถาทิวฎฐิสูตที่ ๓

ทิวฎฐิสูตที่ ๓ พึงทราบวินัจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **สณฺฑเปถุ** ได้แก่ ทางแห่งการดำเนินบ้าง ทางแห่งคำ  
พูดบ้าง. บทว่า **อปฺสทฺทวีนีตา** ได้แก่ ผู้อันพระศาสดาผู้มีพระสุรเสียง  
น้อย ตรัสแต่พอประมาณ ทรงแนะนำแล้ว. บทว่า **ปรโฆสฺปจฺจยา** วา  
ได้แก่ หรือว่า เพราะถ้อยคำของบุคคลอื่นเป็นเหตุ. บทว่า **เจตยิตา**  
ได้แก่ กำหนดแล้ว. บทว่า **มจฺจุฏฺฐตา** ได้แก่ เสียใจ หมดอำนาจ  
บทว่า **ปตฺตคฺขนฺธา** แปลว่า คอตก. บทว่า **สทฺทมฺเมน** ได้แก่ โดยถ้อยคำ  
ที่มีเหตุมีการณ์.

### จบอรรถกถาทิวฎฐิสูตที่ ๓

#### ๔. วัชชียสูตร

ว่าด้วยวัชชียมาหิตคฤหบดีข่มขี้ฉ้อญญเดียรถีย์ปริพาชก

[๕๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ฝั่งสระโบกขรณี ชื่อคัคครา ใกล้เมืองจัมปา ครั้งนั้นแล วัชชียมาหิตคฤหบดี ได้ออกจากเมืองจัมปาแต่ยงวัน เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ลำดับนั้น วัชชียมาหิตคฤหบดีได้มีความคิดว่า มิใช่เวลาเพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อน เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงหลีกเร้นอยู่ มิใช่กาลเพื่อจะเยี่ยมภิกษุทั้งหลายผู้ยังใจให้เจริญ เพราะภิกษุทั้งหลายผู้ยังใจให้เจริญยังหลีกเร้นอยู่อย่างกระนั้นเลย เราพึงเข้าไปยังอารามของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเถิด ลำดับนั้น วัชชียมาหิตคฤหบดีได้เข้าไปยังอารามของอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ก็สมันนั้นแล พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกกำลังร่วมประชุมกัน บันลือเสียงเอ็ดอึง นั่งพูดกันถึงดิรัจฉานกถาหลายอย่าง พวกเขาเห็นวัชชียมาหิตคฤหบดี กำลังเดินทางมาแต่ไกล ครั้นแล้วจึงยังกันและกันให้หยุดด้วยกล่าวว่าท่านทั้งหลายจงเบาเสียง อย่าได้เปล่งเสียง วัชชียมาหิตคฤหบดีคนนี้เป็นสาวกของพระสมณโคดม กำลังเดินมา วัชชียมาหิตคฤหบดีนี้เป็นสาวกคนหนึ่ง ในบรรดาคฤหัสถ์ผู้รุ่มร่ามซึ่งเป็นผู้สาวกของพระสมณโคดม อาศัยอยู่ในเมืองจัมปา ก็ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ใคร่ในเสียงเบา ได้รับแนะนำในทางเสียงเบา กล่าวสรรเสริญเสียงเบา แม้ไหน เขาทราบบริษัทผู้มีเสียงเบา พึงสำคัญที่จะเข้ามาหา ลำดับนั้น ปริพาชกเหล่านั้นได้นั่งอยู่ วัชชียมาหิตคฤหบดีก็เข้าไปหาพวกปริพาชกถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้สนทนาปราศรัยกับปริพาชกเหล่านั้น ครั้นผ่านการสนทนาปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้

กล่าวกะท่านวัชชีมาหิตคฤหบดีว่า คุณก่อนคฤหบดี ได้ยินว่า พระมหาสมณโคดมทรงติเตียนตบะทั้งหมด เข้าไปคำ เข้าไปว่าร้ายผู้มีตบะ ผู้ที่เลี้ยงชีพด้วยอาการเศร้าหมองทั้งหมด โดยส่วนเดียวจริงหรือ.

วัชชีมาหิตคฤหบดีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนตบะทั้งหมดหาไม่ได้ เข้าไปคำ เข้าไปว่าร้ายผู้มีตบะ ผู้ที่เลี้ยงชีพด้วยอาการเศร้าหมองทั้งหมด โดยส่วนเดียวก็หาไม่ได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ทรงสรรเสริญผู้ที่ควรสรรเสริญ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนผู้ที่ควรติเตียนอยู่ ทรงสรรเสริญผู้ที่ควรสรรเสริญอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีปกติตรัสแยกกัน ในเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นมิใช่ที่ปกติตรัสโดยส่วนเดียว.

เมื่อวัชชีมาหิตคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกคนหนึ่ง จึงพูดกะวัชชีมาหิตคฤหบดีว่า ท่านหยุดก่อน คฤหบดี พระสมณโคดมที่ท่านกล่าวสรรเสริญ เป็นผู้แนะนำในทางฉิบหาย เป็นผู้ไม่มีบุญญัตติ.

ว. ท่านผู้เจริญ แม้ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวกะท่านผู้มีอายุทั้งหลาย โดยชอบธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติว่า สิ่งนี้เป็นกุศล สิ่งนี้เป็นอกุศล เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิ่งที่เป็นกุศลและอกุศลไว้ดังนี้ จึงชื่อว่าทรงเป็นผู้มีบุญญัตติ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นมิใช่ผู้แนะนำในทางฉิบหาย มิใช่ผู้ไม่มีบุญญัตติ.

เมื่อวัชชีมาหิตคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกทั้งหลายได้เป็นผู้หนึ่ง ก่อเงิน คอดก กัมหน้า ชบเซา โต้ตอบไม่ได้ ลำดับนั้น วัชชีมาหิตคฤหบดีทราบว่ ปริพาชกเหล่านั้นเป็นผู้หนึ่ง ก่อเงิน คอดก

กัมหน้า ชบเซา โต้ตอบไม่ได้ แล้วลุกจากอาสวะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-  
ภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควร  
ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลเรื่องที่สนทนากับอัญญาเดียรถีย์ปริพาชก  
เหล่านั้นทั้งหมด แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบทุกประการ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดีละ ดีละ คฤหบดี ท่านพึงข่มขี้พวก  
โมฆบุรุษให้เป็นการข่มขี้ด้วยดี โดยกาลอันควร โดยชอบธรรมอย่างนี้แล  
ดูก่อนคฤหบดี เราไม่กล่าวตบะทั้งหมดว่า ควรบำเพ็ญ เราไม่กล่าวตบะ  
ทั้งหมดว่า ไม่ควรบำเพ็ญ เราไม่กล่าวการสมาทานทั้งหมดว่า ควรสมาทาน  
เราไม่กล่าวการสมาทานทั้งหมดว่า ไม่ควรสมาทาน เราไม่กล่าวการเริ่มตั้ง  
ความเพียรทั้งหมดว่า ควรเริ่มตั้งความเพียร เราไม่กล่าวการเริ่มตั้งความ  
เพียรทั้งหมดว่า ไม่ควรเริ่มตั้งความเพียร เราไม่กล่าวการสละทั้งหมดว่า  
ควรสละ เราไม่กล่าวการสละทั้งหมดว่า ไม่ควรสละ เราไม่กล่าวการ  
หลุดพ้นทั้งหมดว่า ควรหลุดพ้น เราไม่กล่าวการหลุดพ้นทั้งหมดว่า  
ไม่ควรหลุดพ้น ดูก่อนคฤหบดี เมื่อบุคคลบำเพ็ญตบะอันใดอยู่ อกุศล-  
ธรรมทั้งหลายย่อมเจริญ กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป เรากล่าวตบะ  
เห็นปานนั้นว่า ไม่ควรบำเพ็ญ ก็เมื่อบุคคลบำเพ็ญตบะอันใดอยู่ อกุศล-  
ธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญยิ่ง เรากล่าวตบะ  
เห็นปานนั้นว่าควรบำเพ็ญ เมื่อบุคคลสมาทานการสมาทานอันใดอยู่ อกุศล-  
ธรรมทั้งหลายย่อมเจริญ กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป เรากล่าวการ  
สมาทานเห็นปานนั้นว่า ไม่ควรสมาทาน เมื่อบุคคลสมาทานการสมาทาน  
อันใดอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญยิ่ง

เรากล่าวการสมาทานเห็นปานนั้นว่า ควรสมาทาน เมื่อบุคคลเริ่มตั้งความเพียรอันใดอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป เรากล่าวการเริ่มตั้งความเพียรเห็นปานนั้นว่า ไม่ควรเริ่มตั้ง เมื่อบุคคลเริ่มตั้งความเพียรอันใดอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญยิ่ง เรากล่าวการเริ่มตั้งความเพียรเห็นปานนั้นว่า ควรเริ่มตั้ง เมื่อบุคคลสละซึ่งการสละอันใดอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป เรากล่าวการสละเห็นปานนั้นว่าไม่ควรสละ เมื่อบุคคลสละการสละอันใดอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญยิ่ง เรากล่าวการสละเห็นปานนั้นว่า ควรสละ เมื่อบุคคลหลุดพ้นการหลุดพ้นอันใดอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป เรากล่าวการหลุดพ้นเห็นปานนั้นว่าไม่ควรหลุดพ้น เมื่อบุคคลหลุดพ้นการหลุดพ้นอันใดอยู่ อกุศลธรรมทั้งหลายย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งหลายย่อมเจริญยิ่ง เรากล่าวการหลุดพ้นเห็นปานนั้นว่า ควรหลุดพ้น ลำดับนั้น วัชชียมาหิตคฤหบดีอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ไร่เรียงด้วยธรรมีกถาแล้ว ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป เมื่อวัชชียมาหิตคฤหบดีหลีกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดแลผู้มีกิเลสเพียงดั่งว่าฐลีในปัญญาจักขุ น้อยในธรรมวินัยนี้ตลอดกาลนานภิกษุแม้นั้น พึงข่มขี้อัญญุเตยรติย์ปริพาชกทั้งหลายให้เป็นการข่มขีด้วยดี โดยชอบธรรม เหมือนอย่างวัชชียมาหิตคฤหบดีข่มขีแล้วละนั้น.

จบวัชชียสูตรที่ ๔

## อรรถกถาวัชชियสูตรที่ ๔

วัชชियสูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

คฤหบดีมีชื่ออย่างนี้ว่า **วัชชियมาหิตะ**. บทว่า **สพฺพํ ตปํ** ความว่า มีการกระทำกิจที่ทำได้ยากเป็นตบะทุกอย่าง. บทว่า **สพฺพํ ตปสฺสึ** ได้แก่ ผู้อาศัยตบะทุกอย่าง. บทว่า **ลูบาชีวี** ได้แก่ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการเลี้ยงชีพด้วยการกระทำกิจที่ทำได้ยาก. บทว่า **การยฺหํ** แปลว่า ผู้ควรติเตียน. ทว่า **ปลฺลิสฺย** แปลว่า ผู้ควรสรรเสริญ. บทว่า **เวณยโก** ได้แก่ ผู้ที่ตนเองมิได้แนะนำ แต่บุคคลอื่นแนะนำ. บทว่า **อปฺปญฺญตฺติโก** ความว่า ไม่อาจบัญญัติสิ่งใด ๆ. อีกนัยหนึ่ง บทว่า **เวณยโก** แปลว่า ผู้ทำสัตว์ให้พินาศ. บทว่า **อปฺปญฺญตฺติโก** ได้แก่ บัญญัติพระนิพพานที่ไม่ประจักษ์ ไม่อาจบัญญัติสิ่งใด ๆ ในสัตสตทิกฺขणीเป็นต้น. บทว่า **น โสภควา เวณยโก** ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ทรงบัญญัติกุศลอกุศล ไม่ใช่ผู้อื่นจะพึงแนะนำ ไม่ใช่ผู้อื่นให้ศึกษา อธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ามิใช่ผู้ทำสัตว์ให้พินาศ ทรงแนะนำด้วยดี ทรงให้ศึกษาด้วยดี ทรงแนะนำสัตว์ เพราะทรงบัญญัติธรรมที่ทรงอาศัยบัญญัติอย่างมีสติ ท่านแสดงว่า ข้อบัญญัติของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นข้อบัญญัติที่ดีทั้งนั้น.

บทว่า **วิมุตฺตี วิมฺจฺจโต อกุสลา ธมฺมา** ความว่า อกุศลธรรมทั้งหลาย ชื่อว่าย่อมเจริญแก่จิตที่น้อมไปสู่อริยมุตติ คือ มัชฌาติกฺขणी. ทรงหมายเอาข้อนี้จึงตรัสคำนี้. แต่ความหลุดพ้นแห่งจิตในพระศาสนา ย่อมไม่แล่นไปสู่สังขตธรรม เพราะเหตุนี้ วิมุตติความหลุดพ้นจึงเป็นปัจจัยแก่กุศลธรรมเท่านั้น.

จบอรรถกถาวัชชियสูตรที่ ๔

### ๕. อุตติยสูตร

ว่าด้วยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมแก่สาวกเพื่อความรู้อยิ่ง

[๕๕] ครั้งนั้นแล อุตติยปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการปราศรัยพอ ให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ท่านโคดมผู้เจริญ โลกเที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนอุตติยะ ข้อนี้เราไม่พยากรณ์.

อ. ท่านโคดมผู้เจริญ ก็โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า หรือ.

พ. ดูก่อนอุตติยะ แม้ข้อนี้เราไม่พยากรณ์.

อ. ท่านโคดมผู้เจริญ โลกมีที่สุด...โลกไม่มีที่สุด...ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น...ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง...สัตว์เมื่อตายแล้ว ย่อมเป็นอีก... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมไม่เป็นอีก... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อม เป็นอีกก็มี ไม่เป็นอีกก็มี... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีกก็หามิได้ ย่อม ไม่เป็นอีกก็หามิได้ สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือ.

พ. ดูก่อนอุตติยะ แม้ข้อนี้เราก็ก็นิไม่พยากรณ์.

อ. ท่านถูกเราถามว่า ท่านโคดมผู้เจริญ ก็โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้ เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือหนอ ก็ตรัสตอบว่า ดูก่อนอุตติยะ ข้อนี้เราก็ก็นิไม่พยากรณ์ เมื่อถูกถามว่า ท่านโคดมผู้เจริญ ก็โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้เท่านั้น หนึง สิ่งอื่นเปล่าหรือ ก็ตรัสตอบว่า ดูก่อนอุตติยะ ข้อนี้เราก็ก็นิไม่พยากรณ์ เมื่อถูกถามว่า ท่านโคดมผู้เจริญ โลกมีที่สุด...โลกไม่มีที่สุด...ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น...ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง...สัตว์เมื่อตายแล้ว

ยอมเป็นอีก . . . สัตว์เมื่อตายแล้วยอมไม่เป็นอีก . . . สัตว์เมื่อตายแล้วยอมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี...สัตว์เมื่อตายแล้วยอมเป็นอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หาไม่ได้ สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือหนอ ก็ตรัสตอบว่า คุณก่อนอุตติยะ แม้อันนี้เราก็ก็นิพพาน เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านโคดมผู้เจริญจะพยากรณ์ในทางไหน.

พ. คุณก่อนอุตติยะ เรายอมแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพานเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน.

อุ. ด้วยข้อที่พระโคดมผู้เจริญ ได้ทรงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย . . . เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั้น โลกทั้งหมดหรือถึงหนึ่งหรือสามส่วนจักออกไปจากทุกข์ได้ เมื่ออุตติยะปริพาชกกราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงนิ่งเสีย ลำดับนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้มีความคิดว่า อุตติยะปริพาชกอย่าได้ทิฏฐิอันลามกอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมถูกเราถามปัญหาเฉพาะหน้าทั้งปวง ย่อมเลียง ไม่ทรงวิสันนา หรือวิสันนาไม่ได้แน่นอน เพราะทิฏฐิอันลามกนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน แก่อุตติยะปริพาชก ลำดับนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้กล่าวกะอุตติยะปริพาชกว่า คุณก่อนอาวุโสอุตติยะ ถ้าเช่นนั้น เราจักอุปมาแก่ท่าน วิญญูบุรุษบางพวกในโลกนี้ ย่อมรู้ธรรมดาแห่งภยิตได้ด้วยอุปมา คุณก่อนอาวุโสอุตติยะ เปรียบเหมือนนครอันตั้งอยู่ชายแดนของพระราชานครนั้นมีป้อมมั่นคง มีกำแพงและประตูมั่นคง มีประตูเดียว นายประตูในนครนั้น เป็นบัณฑิต ฉลาด มีปัญญา ห้ามคนที่ไม่รู้จักเข้าไป ให้คน



ที่รู้จักเข้าไป เขาเดินเลียบไปตามทางเลียบกำแพงโดยรอบนครนั้น ไม่  
พียงเห็นที่ต่อแห่งกำแพงหรือช่องแห่งกำแพง แม้โดยที่สุดพอเมวออกได้  
และเขาย่อมไม่มีความรู้อย่างนี้ว่า สัตว์มีประมาณเท่านี้ เข้ามาสู่นครนี้  
หรือออกไป โดยที่แท้ เขาย่อมมีความรู้ในเรื่องนั้นอย่างนี้ว่า สัตว์ตัว  
ใหญ่ ๆ บางเหล่า ย่อมเข้ามาสู่นครนี้หรือยอมออกไป สัตว์ทั้งหมดนั้น  
ยอมเข้ามาหรือออกไปทางประตูนี้ แม้นั้นใด คู่ก่อนอาวโสอุตติยะ พระ-  
ตถาคตก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน มิได้ทรงมีความขวนขวายอย่างนี้ว่า โลกทั้ง  
หมดหรือกึ่งหนึ่งหรือสามส่วนจักออกไปจากทุกข์ โดยที่แท้ พระตถาคต  
ทรงมีพระญาณอย่างนี้ว่า สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งออกไปแล้ว หรือกำลัง  
ออกไป หรือจักออกไปจากโลก สัตว์ทั้งหมดนั้นละนิรวณ อันเป็นเครื่อง  
เศร้าหมองใจ อันทำปัญญาให้ทุรพล ๕ ประการแล้ว เป็นผู้มิจิตตั้งมั่นแล้ว  
ด้วยดีในสติปัญญา ๔ เจริญโพชฌงค์ ๗ ประการตามเป็นจริงแล้ว สัตว์  
เหล่านั้นออกไปแล้ว หรือกำลังออกไป หรือจักออกไปจากโลกด้วยอาการ  
อย่างนี้ คู่ก่อนอาวโสอุตติยะ ท่านได้ทูลถามปัญหานี้กะพระผู้มีพระภาค-  
เจ้าข้อใด ปัญหาข้อนั้น ท่านได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยปริยายอื่น  
ละนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงไม่ทรงพยากรณ์ปัญหานั้นแก่ท่าน.

#### จบอุตติยสูตรที่ ๕

#### อรรถกถาอุตติยสูตรที่ ๕

อุตติยสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ตถุหิ อโหสิ ความว่า อุตติยปริพาชาตั้งอยู่ในสัตตูปัลลัทธิ  
ลัทธิว่ามีสัตว์ จึงถามในข้อที่ไม่ควรถาม เหตุนั้นจึงนิ่งเสีย. บทว่า สพุพ

**สามกุกัสสิ กั วต เม** ความว่า พระสมณโคดมถูกเรธาถามคำถามสูงสุดแห่งบรรดาคำถามทุกอย่าง ก็นิ่งไม่ตอบ คงจะไม่อาจไม่สามารถจะตอบแน่แท้ ท่านอย่าได้มีความเห็นชั่ว ๆ อย่างที่ว่ามันี่เลย. บทว่า **ตทสฺส** ได้แก่ ทิฏฐินั้นพึงเกิดขึ้นอย่างนี้.

บทว่า **ปจฺจนฺติมิ** ความว่า เพราะเหตุที่หอรบและกำแพงเป็นต้นของนครในมัชฌิมประเทศจะมั่นคงหรืออ่อนแอ ก็หรือว่าจะไม่เป็นที่อันโจรรังเกียจโดยประการทั้งปวง ฉะนั้น ไม่ทรงถือเอาข้อนั้น จึงตรัสว่า **ปจฺจนฺติมิ** นคร. บทว่า **พพฺพหุทาลิ** แปลว่า มีกำแพงแข็งแรง. บทว่า **พพฺพหฺปการโตรณิ** ได้แก่ มีกำแพงแข็งแรง และมีบานประตูแข็งแรง. เพราะเหตุไรจึงตรัสว่า มีประตูเดียว เพราะว่าในนครที่มีประตูมาก จำจะต้องมีคนรักษาประตูที่ฉลาดมากคน ประตูเดียวคนเดียวก็พอ. ก็คนอื่นผู้เสมอด้วยปัญญาของพระตถาคตไม่มี เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่า มีประตูเดียว เพื่อจะแสดงความเปรียบเทียบข้อที่พระศาสดาทรงเป็นบัณฑิต และทรงเป็นคจผู้เฝ้าประตูฉะนั้น.

บทว่า **ปญฺจติโต** ได้แก่ผู้ประกอบด้วยความเป็นบัณฑิต. บทว่า **พยฺตุโต** ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้สามารถ. บทว่า **เมธาวิ** ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยเมธา กล่าวคือปัญญารู้ความอุมัติแห่งฐานะ. บทว่า **อนฺุ-ปริยายปลิ** ได้แก่ ทางกำแพงที่มีชื่อว่า เฉลียง. บทว่า **ปการสนธิ** ได้แก่ ที่ที่ไม่มีอิฐ ๒ แผ่น. บทว่า **ปกาวิริ** ได้แก่ ที่ช่องของกำแพง. บทว่า **ตเทเวติ ปญฺหิ** ความว่า **อุตฺตยปริพาชก** ถามซ้ำปัญหาที่ถามไว้โดยนัยว่า โลกเที่ยงเป็นต้น แล้วหยุดเสียอันนั้นแหละ ด้วยบทว่า

สพฺโพ จ เตน โลโก พระเถระแสดงว่า อุตติยปริพาชก ตั้งอยู่ในสัตตอุป-  
ถัทธิ จึงถามโดยอาการอย่างอื่น.

จบอรรถกถาอุตติยสูตรที่ ๕

## ๖. โกกนุทสูตร

ว่าด้วยพระอานนท์ตอบปัญหาโกกนุทปริพาชก

[๕๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์ อยู่ที่ตโปทาราม ใกล้พระนคร  
ราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ ลุกขึ้นแล้วในเวลาใกล้รุ่งแห่ง  
ราตรี ได้ไปยังแม่น้ำตโปทาเพื่อสรงน้ำ ครั้นสรงน้ำที่แม่น้ำตโปทาแล้ว  
กลับขึ้นมา มีจิวรผืนเดียว ได้ยื่นผืนตัวอยู่ แม้โกกนุทปริพาชกลุกขึ้น  
ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี ได้ไปยังแม่น้ำตโปทาเพื่ออาบน้ำ โกกนุท-  
ปริพาชกได้เห็นท่านพระอานนท์เดินมาแต่ไกลเที่ยว ครั้นแล้วได้ถามท่าน  
พระอานนท์ว่า คุณก่อนอาวุโส ใครอยู่ในที่นี้ ท่านพระอานนท์ตอบว่า  
คุณก่อนอาวุโส เราเป็นภิกษุ.

โก. คุณก่อนอาวุโส ภิกษุพวกไหน.

อา. คุณก่อนอาวุโส เราเป็นพวกสมณศาสดาบุตร.

โก. ข้าพเจ้าฟังถามข้อข้องใจบางอย่างกะท่าน หากท่านจะให้  
โอกาสเพื่อแก้ปัญหา.

อา. เชิญท่านถามเถิด อาวุโส เราฟังแล้วจักกล่าวแก้.

โก. ท่านผู้เจริญมีความเห็นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง  
สิ่งอื่นเปล่าหรือหนอ.

อา. คุณก่อนอาวุโส เรามีได้ความเห็นอย่างนั้น.

โก. ท่านผู้เจริญมีความเห็นอย่างนี้หรือว่า โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้  
เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือหนอ.

อา. คุณก่อนอาวุโส เรามิได้มีความเห็นอย่างนั้น.

โก. ท่านผู้เจริญมีความเห็นอย่างนี้หรือว่า โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้  
เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือหนอ.

อา. คุณก่อนอาวุโส เรามิได้มีความเห็นอย่างนั้น.

โก. ท่านผู้เจริญมีความเห็นอย่างนี้ว่า โลกมีที่สุด...โลกไม่มีที่  
สุด...ชีพอันนั้น สรีระก่อนก็อันนั้น...ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง...  
สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีก... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมไม่เป็นอีก... สัตว์  
เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็น  
อีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้ สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือ  
หนอ.

อา. คุณก่อนอาวุโส เรามิได้มีความเห็นอย่างนั้น .

โก. ถ้าอย่างนั้น ท่านผู้เจริญย่อมไม่รู้ ไม่เห็นนะซิ.

อา. คุณก่อนอาวุโส เราไม่รู้ไม่เห็นหามิได้ เรารู้ อยู่ เห็นอยู่.

โก. คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านถูกข้าพเจ้าถามว่า ท่านผู้เจริญมี  
ความเห็นอย่างนี้หรือว่า โลกเที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือหนอ  
ก็กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโส เรามิได้มีความเห็นอย่างนั้น เมื่อถูกถามว่า  
ท่านผู้เจริญมีความเห็นอย่างนี้หรือว่า โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่ง  
อื่นเปล่าหรือหนอ ก็กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโส เรามิได้มีความเห็นอย่างนั้น  
เมื่อถูกถามว่า ท่านผู้เจริญมีความเห็นอย่างนี้หรือว่า โลกมีที่สุด...โลก  
ไม่มีที่สุด...ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น...ชีพอย่างหนึ่ง... สรีระก็อย่าง

หนึ่ง...สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีก...สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมไม่เป็นอีก...  
สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี...สัตว์เมื่อตายแล้ว  
ย่อมเป็นอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หาไม่ได้ สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่น  
เปล่าหรือหนอ ก็กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโส เรามิได้มีความเห็นอย่างนั้น  
เมื่อถูกถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านผู้เจริญย่อมไม่รู้ ไม่เห็นละซี ก็กล่าวว่า  
คุณก่อนอาวุโส เราย่อมไม่รู้ ไม่เห็นหาไม่ได้ เรารู้... เห็นอยู่ คุณก่อนอาวุโส  
ก็อรรถแห่งภาษิตนี้จะพึงเห็นได้อย่างไรเล่า.

อา. คุณก่อนอาวุโส ข้อนีว่า โลกเที่ยง สิ่งนี้นั้นจริง สิ่งอื่น  
เปล่า เป็นทิวฏฐิอย่างหนึ่ง ข้อนีว่า โลกไม่เที่ยง สิ่งนี้นั้นจริง สิ่ง  
อื่นเปล่า เป็นทิวฏฐิอย่างหนึ่ง ข้อนีว่า โลกมีที่สุด...โลกไม่มีที่สุด...  
ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น...ชีพอย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง...สัตว์เมื่อ  
คุณแล้วย่อมเป็นอีก... สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมไม่เป็นอีก...สัตว์เมื่อตายแล้ว  
ย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี...สัตว์เมื่อตายแล้วย่อมเป็นอีกก็หาไม่ได้  
ย่อมเป็นอีกก็หาไม่ได้ สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ก็เป็นทิวฏฐิอย่าง  
หนึ่ง คุณก่อนอาวุโส ทิวฏฐิก็ดี เหตุที่ตั้งทิวฏฐิก็ดี ที่ตั้งมั่นแห่งทิวฏฐิก็ดี  
ที่ตั้งขึ้นโดยรอบแห่งทิวฏฐิก็ดี ความเพิกถอนทิวฏฐิก็ดี มีประมาณเท่าใด  
เราย่อมรู้ ย่อมเห็นทิวฏฐิเป็นต้นนั้น มีประมาณเท่านั้น เรารู้ทิวฏฐิเป็นต้น  
นั้น จึงกล่าวว่า เรารู้... เราเห็นทิวฏฐิเป็นต้นต้นนั้น จึงกล่าวว่า เราเห็น  
อยู่ เราจะกล่าวว่า เราไม่รู้ ไม่เห็นอย่างไรได้ คุณก่อนอาวุโส เรารู้  
เห็นอยู่.

โก. ท่านผู้มีอายุชื่อไร และเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายย่อมเรียกท่าน  
ผู้มีอายุว่าอย่างไร.

อา. คู่ก่อนอาวุโส เรามีชื่อว่า อานนท์ และเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย เรียกเราว่า อานนท์.

โก. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าสนทนากับท่านอาจารย์ผู้ใหญ่นี้ไม่รู้เลยว่าท่านพระอานนท์ ก็ถ้าข้าพเจ้าพึงรู้ว่า นี่คือท่านพระอานนท์ไซ้ ข้าพเจ้าก็ไม่พึงกล่าวโต้ตอบถึงท่านนี้ ขอท่านพระอานนท์จงอดโทษแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด.

### จบโลกนุทสูตรที่ ๖

#### อรรถกถาโลกนุทสูตรที่ ๖

ใน โลกนุทสูตรที่ ๖ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ปุพฺพปาปมาโน ได้แก่ ทำตัวให้ปราศจากน้ำเช่นกับก่อน  
อาบ. ศัพท์ว่า เกตุตถ อาวุโส ตัดบทว่า โก เอตุตถ อาวุโส. บทว่า ยาวตา อาวุโส ทิฏฺฐิ ความว่า ชื่อว่าทิฏฺฐิ ๖๒ อย่าง มีอยู่เท่าใด. บทว่า ยาวตา ทิฏฺฐิภูจฺจานํ ความว่า ฐานแห่งทิฏฺฐิ ๘ อย่าง มีประมาณอย่างนี้ คือ ชั้นเป็นฐานทิฏฺฐิก็มี อวิชชาก็มี ผัสสะก็มี สัมผัสก็มี วิตกก็มี อโยนิโสมนสิการก็มี ปาปมิตรก็มี ปรโตโมสะ การชักชวนของคนอื่นก็มี ชื่อว่าเหตุแห่งทิฏฺฐิ. บทว่า อธิภูจฺจานํ ได้แก่ ที่ตั้งมั่นแห่งทิฏฺฐิ คำนี้เป็นชื่อของทิฏฺฐิที่ตั้งมั่นครอบงำเป็นไป.

บทว่า ทิฏฺฐิปริยภูจฺจานํ ได้แก่ ความกลุ่มรวมแห่งทิฏฺฐิที่ท่านกล่าวไว้  
อย่างนี้ว่า คือ ๑. ทิฏฺฐิคือทิฏฺฐิคตะ (ความเห็น) ๒. ทิฏฺฐิคหนะ ทัฏฺฐคือ  
ทิฏฺฐิ ๓. ทิฏฺฐิกันตาระ กันตารคือทิฏฺฐิ ๔. ทิฏฺฐิวิสูกะ ข้าศึกคือทิฏฺฐิ  
๕. ทิฏฺฐิวิปผันตตะ ความคืนรนคือทิฏฺฐิ ๖. ทิฏฺฐิสังโยชนํ สังโยชน

คือทิวฏฐิ ๗. ทิวฏฐิสัตถะ ลูกศรคือทิวฏฐิ ๘. ทิวฏฐิสัมพาธะ ความคับแคบ  
คือทิวฏฐิ ๙. ทิวฏฐิปลิโพธะ เครื่องกังวลคือทิวฏฐิ ๑๐. ทิวฏฐิพันธนะ เครื่อง  
ผูกคือทิวฏฐิ ๑๑. ทิวฏฐิปปาตะ เหวคือทิวฏฐิ ๑๒. ทิวฏฐิอนุสัย อนุสัยคือ  
ทิวฏฐิ ๑๓. ทิวฏฐิสันตปาปะ เครื่องเผาคือทิวฏฐิ ๑๔. ทิวฏฐิปริพาหะ เครื่อง  
เร้าร้อนคือทิวฏฐิ ๑๕. ทิวฏฐิคันถะ เครื่องรื้อคือทิวฏฐิ ๑๖. ทิวฏฐิปาทาน  
อุปาทานคือทิวฏฐิ ๑๗. ทิวฏฐิภินิเวสสะ ความยึดมั่นคือทิวฏฐิ ๑๘. ทิวฏฐิ  
ปรามาส ความจับต้องคือทิวฏฐิ. คำว่า **สมมุตฐานัน** เป็นไวพจน์ของทิวฏฐิฐานะ  
นั้นแล. สมจริงดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า **ขันธเป็นปัจจัย เพราะอรรถว่ายึดฐานะ**  
**แห่งทิวฏฐิตั้งขึ้น. ทุกบทพิงให้พิศดาร. ก็โศดาปิตติมรรค** ชื่อว่าทิวฏฐิสมุค-  
ฆาตะ เพราะถอนทิวฏฐิทุกอย่างได้เด็ดขาด. บทว่า **ตมห์** ได้แก่ **เรารู้ทิวฏฐิ**  
**นั้นได้ทุกอย่าง. บทว่า กุยาหิ วกุขามิ** แปลว่า **เรากล่าวเพราะเหตุไร.**

จบอรรถกถาโกกนุทสูตที่ ๖

### ๗. อาหุเนยยสูต

ว่าด้วยภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเป็นผู้ควรของค่านับ

[๕๗] **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประ-  
การ เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ  
เป็นผู้ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งไปกว่า  
ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** ภิกษุในธรรมวินัยนี้  
เป็นผู้มีศีล สำรวมแล้วในปาติโมกข์สังวร ถึงพร้อมแล้วด้วยอาจารย์และ  
โคจร มีปกติเห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ใน  
สิกขาบททั้งหลาย ๑ เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สังสมสุตะ เป็นผู้ได้สดับ

มามาก ทรงไว้ กล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทัญญู ซึ่งธรรม  
ทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศ  
พรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ๑  
เป็นผู้มีคนดีเป็นมิตร มีคนดีเป็นสหาย มีคนดีเป็นเพื่อน ๑ เป็นสัมมาทัญญู  
ประกอบด้วยความเห็นอันชอบ ๑ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายประการ คือ  
คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้  
ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในอากาศ  
ก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงแม้ในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินไปบนน้ำไม่แยก  
เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบคลำ  
พระจันทร์และพระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจ  
ทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ ๑ ย่อมได้ยินเสียง ๒ อย่าง คือ เสียง  
ทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ ด้วยทิพย์โสตอันบริสุทธิ์ล่วง  
โสตของมนุษย์ ๑ ย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นได้ด้วยใจ คือ  
จิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ  
จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจาก  
โทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิต  
ปราศจากโมหะ จิตหตฺถุ์ก็รู้ว่าจิตหตฺถุ์ หรือจิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน  
จิตเป็นมหัคตะ ก็รู้ว่าจิตเป็นมหัคตะ หรือจิตไม่เป็นมหัคตะ ก็รู้ว่าจิตไม่  
เป็นมหัคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิต  
อื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ  
หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น  
หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น ๑ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็น



อันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง  
ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง  
ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏ์ก็  
เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏ์วิวัฏ์ก็เป็นอัน  
มากบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณ  
อย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุ  
เพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น  
เราก็มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่าง  
นั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติ  
จากภพนั้นแล้วได้มาเกิดในภพนี้ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก  
พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ๑ ย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่  
กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี  
ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์  
ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโน  
ทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจ  
มิจฉาทิฎฐิ เมื่อตายไปเขาจึงเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์  
เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า  
เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เมื่อตายไป เขาจึง  
เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ย่อมเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว  
ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุ  
อันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมด้วย  
ประการฉะนี้ ๑ ย่อมทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ๑  
คู่อ่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อม  
เป็นผู้ควรของคำนี้ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้  
ผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

จบอาहुเนยยสูตรที่ ๗

### อรรถกถาอาहुเนยยสูตรที่ ๗

ในอาहुเนยยสูตรที่ ๗ บทว่า สมมาทิฏฐิโก ได้แก่ผู้มีความเห็น  
ตามเป็นจริง.

จบอรรถกถาอาहुเนยยสูตรที่ ๗

### ๘. เถรสูตร

ว่าด้วยภิกษุเถระประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมอยู่สำราญ

[๕๘] คู่อ่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เถระประกอบด้วยธรรม ๑๐  
ประการ จะอยู่ในทิศใด ๆ ย่อมอยู่สำราญโดยแท้ ๑๐ ประการเป็นไฉน  
คือ ภิกษุเป็นเถระรัตตัญญู บวชมานาน ๑ เป็นผู้มีศีลสมาทานศึกษาอยู่  
ในสิกขาบททั้งหลาย ๑ เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้สดับมา  
มาก ทรงไว้คล่องปากขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทิวฐิ ซึ่งธรรมอันงาม  
ในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง  
อรรถทั้งพยัญชนะ บริสุทธบริบูรณ์สิ้นเชิง ๑ จำปาติโมกข์ทั้งสองด้วยดีโดย  
พิสดาร จำแนกด้วยดี ให้เป็นไปได้ด้วยดี วินิจฉัยได้แล้วโดยสูตร โดยอนุ-  
พยัญชนะ ๑ เป็นผู้ฉลาดในการระงับอริกรณ์ที่เกิดขึ้น ๑ เป็นผู้ใคร่ธรรม

รักการฟังธรรม การแสดงธรรม มีความปรารถนารวมทั้งในธรรมอันยิ่ง ใน  
วินัยอันยิ่ง ๑ เป็นผู้สันทัดด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย  
เภสัชบริวารตามมีตามได้ ๑ เป็นผู้ประกอบด้วยอาการอันน่าเลื่อมใส ใน  
การก้าวไปและถอยกลับ แม่นั่งในระแวกบ้านสำรวมแล้วด้วยดี ๑ เป็นผู้  
ได้ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งฉาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็น  
เครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ๑ ย่อมทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ  
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง  
ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เถระประกอบด้วย  
ธรรม ๑๐ ประการนี้แล จะอยู่ในทิศใด ๆ ย่อมอยู่สำราญโดยแท้.

จบเถรสูตรที่ ๘

อรรถกถาเถรสูตรที่ ๘

เถรสูตรที่ ๘ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อธิกรณสมบุปาทวุปสมกฺุสโล ได้แก่ เป็นผู้ฉลาดในความ  
ระงับความเกิดขึ้น เพราะจับมูลแห่งอธิกรณ์ ๔ ได้แล้วระงับเสีย.

จบอรรถกถาเถรสูตรที่ ๘

๙. อุปาลิสูตร

ว่าด้วยพระอุบาลีทูลขอไปอยู่เสนาสนะป่า พระผู้มีพระภาคเจ้า

ไม่ทรงอนุญาต

[๙๙] ครั้งนั้นแล ท่านพระอุบาลี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า  
ยังที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบ

ทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาเพื่อ  
ช่องเสพเสนาสนะ คือ ป่าและราวป่าอันสงบ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อน  
อุบาสิกา เสนาสนะ คือ ป่าและราวป่าอันสงบ อยู่ลำบาก ทำความวิเวกได้ยาก  
ยากที่จะอธิมยในการอยู่ผู้เดียว ป่าทั้งหลายเห็นจะนำใจของภิกษุผู้ไม่ได้  
สมาธิไปเสีย คุณก่อนอุบาสิกา ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราเมื่อไม่ได้สมาธิจัก  
ช่องเสพเสนาสนะคือป่าและราวป่าอันสงบ ผู้นั้นจำต้องหวังข้อนี้ คือ จักจม  
ลงหรือจักฟุ้งซ่าน คุณก่อนอุบาสิกา เปรียบเหมือนมีห้วงน้ำใหญ่อยู่ มีข้าง  
ใหญ่สูง ๗ ศอก หรือ ๘ ศอกกึ่ง มาถึงเช้า ช้างตัวนั้นพึงคิดอย่างนี้ว่า  
โฉนหนอ เราลงสู่ห้วงน้ำนี้แล้วพึงขัดถูหลังเล่นบ้าง ครั้นแล้ว จึงอาบ  
ดื่มน้ำขึ้นมา กลับไปตามต้องการ ช้างนั้นลงสู่ห้วงน้ำนั้นแล้วพึงขัดถู  
หลังเล่นบ้าง ขัดถูหลังเล่นบ้าง ครั้นแล้วจึงอาบ ดื่มน้ำขึ้นมา แล้วกลับไปตาม  
ต้องการ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าช้างนั้นเป็นสัตว์มีร่างกายใหญ่ ย่อม  
ได้การลงในน้ำลึก ครั้นกระต่ายหรือเสือกปลามาถึง (ห้วงน้ำนั้น) เข้า  
กระต่ายหรือเสือกปลาพึงคิดอย่างนี้ว่า เราเป็นอะไร และช้างใหญ่เป็นอะไร  
โฉนหนอ เราพึงลงสู่ห้วงน้ำนี้แล้วจึงขัดถูหลังเล่นบ้าง พึงขัดถูหลังเล่นบ้าง  
ครั้นแล้ว จึงอาบ ดื่มน้ำขึ้นมา แล้วกลับไปตามต้องการ กระต่ายหรือเสือกปลา  
นั้นก็ลงสู่ห้วงน้ำนั้นโดยพลัน ไม่ทันได้พิจารณา กระต่ายหรือเสือกปลานั้น  
จำต้องหวังข้อนี้ คือจักจมลงหรือจักลอยขึ้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ  
ว่ากระต่ายหรือเสือกปลานั้นเป็นสัตว์มีร่างกายเล็ก ย่อมไม่ได้การลงในห้วง  
น้ำลึก แม้นั้นใด คุณก่อนอุบาสิกา ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราเมื่อไม่ได้สมาธิ  
จักช่องเสพเสนาสนะคือป่าและราวป่าอันสงบ ผู้นั้นจำต้องหวังข้อนี้ คือ  
จักจมลงหรือฟุ้งซ่าน ฉะนั้นเหมือนกัน.

คุณก่อนอุบาสิ เปรียบเหมือนเด็กอ่อนนอนหงาย ย่อมเล่นมูตรและ  
อุทของตน คุณก่อนอุบาสิ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การเล่นนี้  
เป็นการเล่นของเด็กอ่อนอย่างเต็มที่สิ้นเชิงมิใช่หรือ ท่านพระอุบาสิกราบ  
ทูลว่า เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิ สมัยต่อมา เด็กนั้นแล อาศัยความเจริญ อาศัย  
ความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ ย่อมเล่นเครื่องเล่นทั้งหลายที่เป็นของเล่นของ  
พวกเด็ก ๆ คือเล่นไถน้อย ๆ เล่นตีไม้หึ่ง เล่นกั้งหันไม้ เล่นกั้งหันใบไม้  
เล่นดวงทราย เล่นรถน้อย ๆ เล่นธนูน้อย ๆ คุณก่อนอุบาสิ เธอจะสำคัญ  
ความข้อนั้นเป็นไฉน การเล่นนี้ เป็นการเล่นดียิ่งกว่า และประณีตกว่า  
การเล่นที่มีในครั้งก่อนมิใช่หรือ.

อ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิ สมัยต่อมา เด็กนั้นแล อาศัยความเจริญ อาศัย  
ความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ เป็นผู้เอิบอิมพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่  
ด้วยรูปทั้งหลาย อันบุคคลพึงรู้ได้ด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอ  
ใจ นักรัก ช่วยวนชวนให้กำหนด ด้วยเสียงทั้งหลายอันบุคคลพึงรู้ด้วยหู ....  
ด้วยกลิ่นทั้งหลายอันบุคคลพึงรู้ด้วยจมูก ... ด้วยรสทั้งหลายอันบุคคลพึงรู้  
ด้วยลิ้น... ด้วยโผฏฐัพพะทั้งหลายอันบุคคลพึงรู้ด้วยกาย อันน่าปรารถนา  
น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ช่วยวนชวนให้กำหนด คุณก่อนอุบาสิ เธอจะ  
สำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การเล่นนี้ เป็นการเล่นที่ดียิ่งกว่า และประณีต  
กว่าการเล่นที่มีในครั้งก่อนมิใช่หรือ.

อ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า

พ. คุณก่อนอุบาสิ ก็พระตถาคตเสด็จอุบัติในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์

ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้  
แจ้งโลก เป็นสารถิฝักบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดา  
และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระตถาคต  
พระองค์นั้น ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้  
แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อม  
ทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมอันงามใน  
เบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง  
อรรถพร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง คฤหบดี บุตรแห่ง  
คฤหบดี หรือผู้เกิดมาในภายหลังในตระกูลใดคนหนึ่ง ย่อมฟังธรรมนั้น  
แล้วได้ศรัทธาในตถาคต ประกอบด้วยการได้ศรัทธาแล้ว ย่อมพิจารณา  
เห็นดังนี้ว่า ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทาง  
ปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้อยู่ครองเรือนจะประพาศพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์  
บริสุทธิ์โดยส่วนเดียวจักษุสังขที่ขัดแล้วไม่ใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึง  
ปลงผมและหนวดครองผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิตเถิด สมัยต่อมา  
เขาละกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องนุ่งห่มน้อยใหญ่ แล้วปลงผมและ  
หนวด ครองผ้ากาสายะออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้ถึง  
พร้อมด้วยสิกขาและอาชีพเสมอด้วยภิกษุทั้งหลาย ละปาณาติบาต เว้นขาด  
จากปาณาติบาต วางกัณฐะ วางศัสตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู  
มีความกรุณา หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ละอทินนาทาน  
เว้นขาดจากอทินนาทาน รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่  
ประพฤตินเป็นขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ ละอพรหมจรรย์ ประพาศ  
พรหมจรรย์ ประพาศห่างไกล เว้นจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน

ละมุสาวาท เว้นขาดจากมุสาวาท พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ พูดเป็นหลัก  
ฐาน ควรเชื่อถือได้ ไม่พูดลวงโลก ละวาจาต่อเสียด เว้นขาดจากวาจาต่อ  
เสียด ฟังข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้าวกัน หรือฟัง  
ข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้าวกัน สมานคนที่แตก  
ร้าวกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อม  
เพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียง  
กัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจา  
หยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะหู ชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง  
คนส่วนมากรักใคร่พอใจ ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล  
พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมี  
หลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร  
ภิกษุ นั้น เว้นขาดจากการพรากรพิชคามและภุตคาม ฉันทนเดียว เว้นการ  
ฉันทนในราตรีงดการฉันทนในเวลาวิกาล เว้นขาดจากการพ้อนรำขับร้องการประ-  
โคมดนตรีและการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาดจากการตัดทรง  
ประดับและตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอมและเครื่องประเทืองผิวอัน  
เป็นฐานะแห่งการแต่งตัว เว้นขาดจากการนั่งการนอนบนที่นั่งที่นอนอัน  
สูงใหญ่ เว้นขาดจากการรับทองและเงิน เว้นขาดจากการรับธัญญาหาร  
ดิบ เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ เว้นจากการรับสตรีและกุมารี เว้นขาดจาก  
การรับทาสีและทาส เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ เว้นขาดจากการรับ  
ไก่และสุกร เว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน เว้นขาดจากการประกอบ  
พุทธกรรมและการรับใช้ เว้นขาดจากการซื้อการขาย เว้นขาดจากการน้อ-  
โก่งด้วยดาซัง การน้อโก่งด้วยของปลอม และการน้อโก่งด้วยเครื่องตวงวัด

เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบแต่ง เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรโชก ภิกษุ นั้น เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง ซึ่งตนจะไปทางทิศภาคใด ๆ ก็ถือไปได้เอง นกมีปีกจะบินไปทางทิศภาคใด ๆ ก็มีปีกของตัวเองเป็นภาระบินไป ฉนั้นใด ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง ซึ่งตนจะไปทางทิศภาคใด ๆ ก็ถือไปได้เอง ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ภิกษุ นั้น เป็นผู้ประกอบด้วยศีลชั้นธัมมเป็นอริยะนี้ ย่อมได้เสวยสุขอัน ไม่มีโทษเฉพาะตน.

ภิกษุ นั้นเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือนิमित ไม่ถืออนุพยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ ชื่อว่าย่อมรักษาจักขุนทรีย์ ชื่อว่าย่อมถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหู... คมกลิ้นด้วยจมูก ... ลิ้มรสด้วยลิ้น... ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย... รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ถือนิमित ไม่ถืออนุพยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนทรีย์ ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ ชื่อว่าย่อมรักษามโนทรีย์ ชื่อว่าย่อมถึงความสำรวมในมโนทรีย์ ภิกษุ นั้นเป็นผู้ประกอบด้วยอินทรีย์สังวรอันเป็นอริยะนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสเฉพาะตน.

ภิกษุ นั้นย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป ในการถอยกลับ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการแล ในการเหยียบ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ย่อมทำความรู้สึกตัวในการทรงสังฆาฏิ บาตร และจีวร



ย่อมทำความรู้สึกตัวในการฉัน การค้ำ การเคี้ยว การลิ่ม ย่อมทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การขึ้น การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลขันธอันเป็นอริยะนี้ ประกอบด้วยอินทรีย์สังวรอันเป็นอริยะนี้ และประกอบด้วยสติสัมปชัญญะอันเป็นอริยะนี้ ย่อมช่องเสพเสนาสนะอันสังค คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ภิกษุนั้น อยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่างเปล่า ย่อมนั่งคู่บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า ภิกษุนั้นละความโลภในโลกแล้ว มีจิตปราศจากความโลภอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความโลภ ละความประทุษร้าย คือ พยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณา หวังประโยชน์เกื้อกูลสัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้าย คือ พยาบาท ละถิ่นมัทธะแล้ว เป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธะ มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถิ่นมัทธะ ละอุทธัจจกุกกัจจะแล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกัจจะ ละวิจิกิจฉนาแล้ว เป็นผู้ข้ามพ้นวิจิกิจฉนา ไม่มีความสงสัยในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉนา.

ภิกษุนั้น ครั้นละนิวรรณ์อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ อันทำปัญญาให้ทุรพล ๕ ประการนี้ได้แล้ว สงัดจากกาม สงัดจากภกกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ คู่ก่อนลูบาตี เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การอยู่เช่นนี้ เป็นการอยู่ที่ดียิ่งกว่า และประณีตกว่าการอยู่อันมีในก่อนมิใช่หรือ.

อุ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิกา สวาททั้งหลายของเราพิจารณาเห็นอยู่ซึ่งกรรม  
แม่นี้ (ว่ามีอยู่) ในตน จึงช่องเสพเสนาสนะคือป่าและราวป่าอันสงัด  
แต่ว่าสวาทเหล่านั้น ยังไม่บรรลुประโยชน์ของตนโดยลำดับก่อน.

คุณก่อนอุบาสิกา อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุทุกขนิพพาน มีความพอใจ  
แห่งจิตในภายใน เป็นกรรมเอกคุณขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตก  
วิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ คุณก่อนอุบาสิกา เธอจะสำคัญ  
ความชื่อนั้นเป็นไฉน การอยู่เช่นนั้น เป็นการอยู่ที่ดียิ่งกว่า และประณีต  
กว่า การอยู่อันมีในก่อนมิใช่หรือ.

อุ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิกา สวาททั้งหลายของเราพิจารณาเห็นอยู่ซึ่งกรรม  
แม่นี้ (ว่ามีอยู่) ในตน จึงช่องเสพเสนาสนะคือป่าและราวป่าอันสงัด  
แต่ว่าสวาทเหล่านั้น ยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนโดยลำดับก่อน

คุณก่อนอุบาสิกา อีกประการหนึ่ง ภิกษุมิอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ  
เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุทุกขนิพพานที่พระอรหันต์  
ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้มานี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข คุณก่อน  
อุบาสิกา เธอจะสำคัญความชื่อนั้นเป็นไฉน การอยู่เช่นนี้เป็นการอยู่ที่ดียิ่ง  
กว่า ประณีตกว่าการอยู่อันมีในก่อนมิใช่หรือ.

อุ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิกา สวาททั้งหลายของเราพิจารณาเห็นอยู่ซึ่งกรรม  
แม่นี้ (ว่ามีอยู่) ในตน จึงช่องเสพเสนาสนะ คือ ป่าและราวป่าอันสงัด  
แต่ว่าสวาทเหล่านั้น ยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนโดยลำดับก่อน.

คุณก่อนอุบาสิ อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุดุคตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขา เป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ คุณก่อนอุบาสิ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การอยู่เช่นนี้ เป็นการอยู่ที่ดียิ่งกว่า และประณีตกว่าการอยู่อันมีในก่อน มิใช่หรือ.

อ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิ สวาททั้งหลายของเราพิจารณาเห็นอยู่ซึ่งธรรม แม้นี้ (ว่ามีอยู่) ในตน จึงช่องเสพเสนาสนะ คือ ป่าและราวป่าอันสงัด แต่ว่าสวาทเหล่านั้นยังไม่บรรลुประโยชน์ของตนโดยลำดับก่อน.

คุณก่อนอุบาสิ อีกประการหนึ่ง เพราะก้าวล่วงรูปสัญญา เพราะดับ ปฏิฆสัญญาเสียได้ เพราะไม่ใส่ใจถึงมานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง ภิกษุจึงบรรลุดุคตญาณโดยตนฌาน โดยค้ำนึ่งว่า อากาศไม่มีที่สุด ดังนี้ คุณก่อนอุบาสิ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การอยู่เช่นนี้ เป็นการอยู่ที่ดียิ่งกว่าและประณีตกว่าการอยู่อันมีในก่อน มิใช่หรือ.

อ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิ สวาททั้งหลายของเราพิจารณาเห็นอยู่ซึ่งธรรม แม้นี้ (ว่ามีอยู่) ในตน จึงช่องเสพเสนาสนะ คือ ป่าและราวป่าอันสงัด แต่ว่าสวาทเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนโดยลำดับก่อน.

คุณก่อนอุบาสิ อีกประการหนึ่ง เพราะก้าวล่วงอากาศญาณโดยตนฌานโดยประการทั้งปวง ภิกษุจึงบรรลुวิญญาณ์ญาณโดยตนฌาน โดยค้ำนึ่งว่า วิญญาณ์ไม่มีที่สุด ดังนี้...เพราะก้าวล่วงวิญญาณ์ญาณโดยประการทั้งปวง ภิกษุจึงบรรลุดุคตญาณโดยตนฌาน โดยค้ำนึ่งว่า หน้อย

หนึ่งไม่มี ดังนี้ ...เพราะก้าวล่วงอาภิชญาตณฺณ โดยประการทั้งปวง  
ภิกษุจึงบรรลุเนวสัจญานาสัจญายตณฺณ โดยคํานึงว่า ธรรมชาตินี้สังกัด  
ธรรมชาตินี้ประณีต ดังนี้ คุณก่อนอุบาสิ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน  
การอยู่เช่นนี้ เป็นการอยู่ยิ่งกว่า และประณีตกว่าการอยู่อันมีในก่อน  
มิใช่หรือ.

อุ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิ สาวกทั้งหลายของเราพิจารณาเห็นอยู่ซึ่งกรรม  
แม้นี้ (ว่ามีอยู่) ในตน จึงช่งเสพเสนาสนะ คือ ป่าและราวป่าอันสังกัด  
แต่ว่าสาวกเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนโดยลำดับก่อน.

คุณก่อนอุบาสิ อีกประการหนึ่ง เพราะก้าวล่วงเนวสัจญานาสัจญาย-  
ตณฺณ โดยประการทั้งปวง ภิกษุจึงบรรลุสัจญาเวทิตนโรธสมาบัติอยู่  
และอาสวะของภิกษุนั้นเป็นกิเลสหมดสิ้นไปแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา  
คุณก่อนอุบาสิ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การอยู่เช่นนี้ เป็นการ  
อยู่ที่ดียิ่งกว่า และประณีตกว่าการอยู่อันมีในก่อนมิใช่หรือ.

อุ. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนอุบาสิ สาวกทั้งหลายของเราพิจารณาเห็นอยู่ซึ่งกรรม  
แม้นี้ (ว่ามีอยู่) ในตน จึงช่งเสพเสนาสนะ คือ ป่าและราวป่าอันสังกัด  
แต่ว่าสาวกเหล่านั้นยังไม่บรรลุประโยชน์ของตนโดยลำดับก่อน คุณก่อน  
อุบาสิ เธอจงอยู่ในสงฆ์เกิด เมื่อเธออยู่ในสงฆ์ ความสำราญจักมี.

จบอุปาติสูตรที่ ๘

### อรรถกถาอุปาลิสูตรที่ ๕

อุปาลิสูตรที่ ๕ พิงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **ทุภิสุมภวานิ** หิ ได้แก่ มิได้ยาก หาได้ยาก. ท่านอธิบายว่า ผู้มีศักดิ์น้อยไม่อาจที่จะยึดไว้ได้. บทว่า **อรณฺณวนปตฺตานิ** ความว่า ป่าใหญ่และป่าทึบ ชื่อว่า อรัญญะ เพราะสำเร็จองค์ของความเป็นป่า. ชื่อว่า วนปตตะ เพราะเลาะแวกบ้าน เป็นสถานที่หมุ่นคนไม่เข้าไปใกล้. บทว่า **ปนฺตานิ** ได้แก่ ไกลเหลือเกิน. บทว่า **ทุกฺกริ ปวิเวกั** ได้แก่ กายวิเวก ที่ทำยาก. บทว่า **ทุภริรมิ** ได้แก่ ไม่ใช่ยินดีได้ง่าย ๆ. บทว่า **เอกตฺเต** แปลว่า ในความเป็นผู้เดียว. ทรงแสดงอะไร. ทรงแสดงว่า แม้เมื่อกระทำกายวิเวกได้แล้ว ก็ยากที่จะให้จิตยินดีในเสนาสนะนั้น. จริงอยู่ โลกนี้มีของเป็นคู่ ๆ กันเป็นที่ยินดี. บทว่า **หฺรณฺติ มณฺเณ** ได้แก่ เหมือนนำไปเหมือนสีไป. บทว่า **มโน** ได้แก่ จิต. บทว่า **สมาธิ อลภมานสฺส** ได้แก่ ผู้ไม่ได้อุปัชฌาสมาธิหรืออัปนาสมาธิ. ทรงแสดงอะไร. ทรงแสดงว่า วนะทั้งหลาย เหมือนจะกระทำจิตของภิกษุเช่นนี้ให้ฟังช้าน ด้วยสิ่งเบาหวิวและเนื้อ เป็นต้น และสิ่งน่ากลัวมีอย่างต่าง ๆ. บทว่า **ลัสมิวิสุตฺติ** ได้แก่ จักจมลงด้วยกามวิตก. บทว่า **อุปฺปลิวิสุตฺติ** ได้แก่ จักลอยขึ้นเบื้องบนด้วยพยาบาทวิตกและวิหิงสาวิตก.

บทว่า **กณฺณสนฺุโรวิกิ** ได้แก่ เล่นล้างหู. บทว่า **ปิฏฺฐิสฺนุโรวิกิ** ได้แก่ เล่นล้างหลัง. ทั้งสองอย่างนั้น การจับบวงและรดน้ำที่หูสองข้าง ชื่อว่า กัณณสันโรวิกะ รดน้ำที่หลัง ชื่อว่า ปิฏฐิสันโรวิกะ. บทว่า **คาสฺ วิหฺตติ** ได้แก่ ใต้ที่ฟัง.

บทว่า โโก จาหิ โโก จ หตุธินาโค ความว่าเราเป็นอะไร พระยา-  
ช้างเป็นอะไร ด้วยว่า ทั้งเราทั้งพระยาช้างนี้ ก็เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ทั้งพระ-  
ยาช้างนี้ก็ ๔ เท้า ทั้งเรากี่ ๔ เท้า แม้เราทั้งสองก็เสมอ ๆ กันมิใช่หรือ.  
บทว่า วรฺกํ ได้แก่ ไถน้อย ๆ สำหรับเด็กเล่น. บทว่า ฆฏฺฐิกํ ได้แก่  
เครื่องเล่นไม้สั้นประหารด้วยไม้ยาว (ไม้หึ่ง). บทว่า โมกฺขจิกํ ได้แก่  
เครื่องเล่นเวียนไปรอบ ๆ ท่านอธิบายว่า เครื่องเล่นที่จับหางไว้บนอากาศ  
วางหัวลงดิน หมุนเวียนไปทั้งข้างล่างข้างบน(กัณฑ์ไม้). บทว่า จิงฺกุลิกํ  
ได้แก่ เครื่องเล่นมีล้อที่ทำด้วยใบตาลเป็นต้น หมุนไปได้เพราะลมดี  
(กัณฑ์ใบไม้). ทะนานใบ ไม้เรียกว่า ปัตตาทพกะ พวกเด็กๆเอาใบไม้  
ต่างทะนานนั้นตวงทรายเล่น. บทว่า รถกํ ได้แก่รถน้อย ๆ. บทว่า ธนุํ  
ได้แก่ ธนูน้อย ๆ.

คำว่า โว ในคำว่า อธิ โข ปน โว เป็นเพียงนิบาต. อธิบายว่า  
ในโลกนี้แล. บทว่า อิงฺฆ ในคำว่า อิงฺฆ ตฺวํ อูปาสิ สฺงฺเขม วิหฺราหิ นี้  
เป็นนิบาตลงในอรรถว่าเดือน ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรง  
เดือนพระเถระ เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ท่ามกลางสงฆ์ มิใช่ทรงอนุญาต  
การอยู่ป่าแก่พระเถระนั้น . เพราะเหตุไร. เพราะพระศาสดาทรงพระดำริ  
ว่า ได้ยินว่า พระเถระอยู่ในเสนาสนะป่าจักบำเพ็ญได้ แต่วาสุธระอย่าง  
เดียว (วิปัสสนาธุระ) บำเพ็ญกันธุระไม่ได้ แต่พระเถระเมื่ออยู่ท่าม-  
กลางสงฆ์บำเพ็ญธุระแม้ทั้งสองนี้ได้ แล้วจักบรรลुพระอรหัต ทั้งจักเป็น  
หัวหน้าในฝ่ายวินัยปิฎก ดังนั้นจึงเราจักกล่าวความปรารถนาแต่ก่อนและ  
บุญเก่าของเธอ จักสถาปนาภิกษุนี้ไว้ในตำแหน่งเป็นเลิศของเหล่าภิกษุ

ผู้ทรงวินัยในท่ามกลางบริษัท เมื่อทรงเห็นความข้อนี จึงไม่ทรงอนุญาต  
การอยู่ป่าแก่พระเถระ.

จบอรรถกถาอุปาติสูตรที่ ๕

### ๑๐. อภัพพสูตร

ว่าด้วยบุคคลละกรรม ๑๐ ประการไม่ได้ เป็นผู้ไม่ควร

ทำให้แจ้งอรหัต

[๑๐๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละกรรม ๑๐ ประการนี้ไม่ได้  
แล้ว ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัต ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน  
คือ รากะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ โภคะ ๑ อุปนาหะ ๑ มกฺกชะ ๑ ปพาสะ ๑  
อิสสา ๑ มัจฉริยะ ๑ มานะ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลยังละกรรม  
๑๐ ประการนี้ไม่ได้ ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัต คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๑๐ ประการนี้ได้แล้ว จึงเป็นผู้ควรเพื่อทำให้  
แจ้งซึ่งอรหัต ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ รากะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑  
โภคะ ๑ อุปนาหะ ๑ มกฺกชะ ๑ ปพาสะ ๑ อิสสา ๑ มัจฉริยะ ๑ มานะ ๑  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลละกรรม ๑๐ ประการนี้ได้แล้ว จึงเป็นผู้  
ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัต.

จบอภัพพสูตรที่ ๑๐

จบอุบาสกวรรคที่ ๕

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 336

**อรรถกถาอภัพสูตรที่ ๑๐**

**อภัพสูตรที่ ๑๐** มีเนื้อความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาอภัพสูตรที่ ๑๐

จบอุบาทถวรรคที่ ๕

จบทุติยปิณณาสก์

**รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ**

๑. กามโกกีสสูตร ๒. เวรสูตร ๓. ทิฏฐิสูตร ๔. วัช-  
ชียสูตร ๕. อุตตยสูตร ๖. โภกนุทสูตร ๗. อาหุเนยยสูตร  
๘. เถรสูตร ๙. อุปาลิสูตร ๑๐. อภัพสูตร.

จบทุติยปิณณาสก์



ตติยปัณณาสก์

สมณสังญญาวรรคที่ ๑

๑. สมณสังญญาสูตร

ว่าด้วยภิกษุเจริญสมณสังญญา ๓ ประการแล้ว

ย่อมยังธรรม ๗ ประการให้บริบูรณ์

[๑๐๑] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณสังญญา ๓ ประการ อันภิกษุ  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๗ ประการให้บริบูรณ์ สมณ-  
สังญญา ๓ ประการเป็นไฉน คือ สมณสังญญาว่า เราเป็นผู้มีเพศต่างจาก  
กฤหัสถ์ ๑ ชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น ๑ มรรยาทอย่างอื่นอันเราควร  
ทำมีอยู่ ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณสังญญา ๓ ประการนี้แล อันภิกษุ  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๗ ประการให้บริบูรณ์ ธรรม  
๗ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุเป็นผู้มีปกติทำติดต่อกันเป็นนิตย์ เป็นผู้  
มีความประพฤติติดต่อกันเป็นนิตย์ในศีลทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ไม่โลภมาก ๑  
เป็นผู้ไม่พยาบาท ๑ เป็นผู้ไม่ถือตัว ๑ เป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ๑ เป็นผู้  
มีการพิจารณาในปัจจัยทั้งหลายอันเป็นบริวารแห่งชีวิตว่า ปัจจัยเหล่านี้มี  
ประโยชน์เช่นนี้ แล้วจึงบริโภค ๑ เป็นผู้ปรารถนาความเพียร ๑ คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย สมณสังญญา ๓ ประการนี้แล อันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้  
มากแล้ว ย่อมยังธรรม ๗ ประการนี้ให้บริบูรณ์.

จบสมณสังญญาสูตรที่ ๑

## ตติยปัณณาสก์

### สมณสังคยาวรรคที่ ๑

#### อรรถกถาสมณสังคยาสูตรที่ ๑

สมณสังคยาสูตรที่ ๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สมณสยยุธา ได้แก่ ความสำคัญที่เกิดขึ้นแก่สมณะทั้งหลาย.  
บทว่า สตตการี ได้แก่ ทำไม่มีระหว่าง. บทว่า อพฺยาปชฺโช ได้แก่ ไร้ทุกข์. บทว่า อิจฺจตุณฺหิติสฺส โหติ ความว่า สมณสังคยา ย่อมมีแก่ ภิกษุเหล่านั้น ในปัจจัยเครื่องปรุงแต่งชีวิต อย่างนี้ว่า เหล่านี้เป็นปัจจัย เพื่อ สิ่งนี้. อธิบายว่า ภิกษุบริโภคนปัจจัยที่พิจารณาแล้ว.

จบอรรถกถาสมณสังคยาสูตรที่ ๑

#### ๒. โภชนกสูตร

### ว่าด้วยภิกษุเจริญโภชนก ๗ แล้ว ย่อมยังวิชา ๓ ให้บริบูรณ์

[๑๐๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย โภชนก ๗ ประการนี้ อันภิกษุ  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชา ๓ ประการให้บริบูรณ์ โภชนก  
๗ ประการเป็นไฉน คือ สติสัมโภชนก ๑ ชัมมวิจยสัมโภชนก ๑  
วิริสัมโภชนก ๑ ปิติสัมโภชนก ๑ ปัสสัทธสัมโภชนก ๑ สมาธิ-  
สัมโภชนก ๑ อุเบกขาสัมโภชนก ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย โภชนก  
๗ ประการนี้แล อันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชา  
๓ ประการให้บริบูรณ์ วิชา ๓ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรม  
วินัยนี้ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง

สองชาติบ้าง ฯลฯ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ  
พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ๑ ย่อมเห็นหมู่มสัตว์ทั้งที่กำลังจุติ กำลัง  
อุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วย  
ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไป  
ตามกรรมด้วยประการฉะนี้ ๑ ย่อมทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ  
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง  
ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย โขณกค ๓ ประการนี้แล  
อันภิกษุเจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมยังวิชา ๓ ประการนี้ให้บริบูรณ์.

จบโชนกคสูตรที่ ๒

อรรถกถาโชนกคสูตรที่ ๒

โชนกคสูตรที่ ๒ มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น.

จบอรรถกถาโชนกคสูตรที่ ๒

### ๓. มิจฉัตตสูตร

ภิกษุอาศัยมิจฉัตตะ ๑๐ จึงพลาดจากสวรรค์และมรรคผล

[๑๐๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยมิจฉัตตะ จึงมีการ  
พลาดจากสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล เพราะ  
อาศัยมิจฉัตตะอย่างไร จึงมีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการ  
บรรลุสวรรค์และมรรคผล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความเห็นผิด  
ย่อมมีความดำริผิด ผู้มีความดำริผิด ย่อมมีวาจาผิด ผู้มีวาจาผิด ย่อม  
มีการงานผิด ผู้มีการงานผิด ย่อมมีการเลี้ยวซิปผิด ผู้มีการเลี้ยวซิปผิด

ย่อมมีความพยายามผิด ผู้มีความพยายามผิด ย่อมมีความระลึกผิด ผู้มีความระลึกผิด ย่อมมีความตั้งใจผิด ผู้มีความตั้งใจผิด ย่อมมีความรู้ผิด ผู้มีความรู้ผิด ย่อมมีความหลุดพ้นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยมิจฉัตตะอย่างนี้แล จึงมีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล

### จบมิจฉัตตสูตรที่ ๓

### อรรถกถามิจฉัตตสูตรที่ ๓

มิจฉัตตสูตรที่ ๓ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า วิราธนา โหติ ความว่า พลาดจากสวรรค์และมรรค ย่อมมี.

บทว่า โน อารธนา ความว่า ความสำเร็จผลก็ไม่มี ความทำให้บริบูรณ์ ก็ไม่มี. บทว่า ปโหติ แปลว่า ย่อมเป็นไป.

### จบอรรถกถามิจฉัตตสูตรที่ ๓

### ๔. สัมมัตตสูตร

ว่าด้วยภิกษุอาศัยสัมมัตตะ ๑๐ จึงบรรลุสวรรค์และมรรคผล/H4

>

[๑๐๔] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัย สัมมัตตะ จึงมีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล เพราะอาศัยสัมมัตตะอย่างไร จึงมีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล ไม่มีการพลาดจากสวรรค์และมรรคผล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความเห็นชอบ ย่อมมีการงานชอบ ผู้มีการงานชอบ ย่อมมีการเลี้ยงชีพชอบ ผู้มีการ

เล็งช้พิชอบ ย่อมมีความพยายามชอบ ผู้มีความพยายามชอบ ย่อมมีความ  
ระลึกชอบ ผู้มีความระลึกชอบ ย่อมมีความตั้งใจชอบ ผู้มีความตั้งใจชอบ  
ย่อมมีความรู้ชอบ ผู้มีความรู้ชอบ ย่อมมีความหลุดพ้นชอบ คุณก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย เพราะอาศัยสัมมัตตะ จึงมีการบรรลุสวรรค์และมรรคผล ไม่มี  
การพลาดจากสวรรค์และมรรคผล ด้วยประการอย่างนี้

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ปุริสบุคคลผู้มีความเห็นผิด มีความดำริผิด  
มีวาจาผิด มีการงานผิด มีการเล็งช้พิผิด มีความพยายามผิด มีความ  
ระลึกผิด มีความตั้งใจผิด มีความรู้ผิด มีความหลุดพ้นผิด สมาทาน  
กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ให้บริบูรณ์ตามความเห็นอย่างไรแล้ว  
เจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และสังขารเหล่าใด ธรรมเหล่านั้น  
ทั้งหมด ย่อมเป็นไปเพื่อผลที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ  
ไม่เกื้อกูล เป็นทุกข์ ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเป็นทัญญูอันชั่วช้า.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนพืชสะเดา พืชบวบขม หรือพืช  
น้ำเต้าขม อันบุคคลเพาะแล้วในแผ่นดินที่ชุ่มชื้น ย่อมเข้าไปจับรสดิน  
และรสน้ำอันใด รสดินและรสน้ำทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็น  
รสขม เป็นรสเผ็ดร้อน เป็นรสไม่น่ายินดี ซ้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะ  
พืชเป็นของไม่ดี แม้ฉนั้นใด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ปุริสบุคคลผู้มีความ  
เห็นผิด มีความดำริผิด มีวาจาผิด มีการงานผิด มีการเล็งช้พิผิด  
มีความพยายามผิด มีความระลึกผิด มีความตั้งใจผิด มีความรู้ผิด มีความ  
หลุดพ้นผิด สมาทานกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ให้บริบูรณ์ตาม  
ความเห็นอย่างไรแล้ว เจตนา ความปรารถนา ตามตั้งใจ และสังขาร  
เหล่าใด ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเป็นไปเพื่อผลที่ไม่น่าปรารถนา

ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ไม่เกื้อกูล เป็นทุกข์ ซ้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร  
เพราะเป็นทกฏฐิที่ชั่วช้า ฉะนั้นเหมือนกัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปุริสบุคคลผู้มีความเห็นชอบ มีความดำริชอบ  
มีวาจาชอบ มีกรงานชอบ มีการเลี้ยงชีพชอบ มีความพยายามชอบ  
มีความระลึกชอบ มีความตั้งใจชอบ มีความรู้ชอบ มีความหลุดพ้นชอบ  
สมาทานกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม ให้บริบูรณ์ตามความเห็นอย่างไร  
แล้ว เจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และสังขารเหล่าใด ธรรม  
เหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเป็นไปเพื่อผลที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ  
ความเกื้อกูลเป็นสุข ซ้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะเป็นทกฏฐิที่เจริญ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนพืชอ้อย พืชข้าวสาลี หรือพืช  
องุ่น อันบุคคลเพาะลงแล้วในแผ่นดินที่ชุ่มชื้น ย่อมเข้าไปจับรสดิน  
และรสน้ำอันใด รสดินและรสน้ำทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อความ  
เป็นรสที่น่ายินดี เป็นรสหวาน เป็นรสอันน่าชื่นใจ ซ้อนั้นเพราะเหตุไร  
เพราะพืชเป็นของดี แม้ฉนั้นใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปุริสบุคคลผู้มีความ  
เห็นชอบ มีความดำริชอบ มีวาจาชอบ มีกรงานชอบ มีการเลี้ยงชีพชอบ  
มีความพยายามชอบ มีความระลึกชอบ มีความตั้งใจชอบ มีความรู้ชอบ  
มีความหลุดพ้นชอบ สมาทานกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม ให้บริบูรณ์  
ตามความเห็นอย่างไรแล้ว เจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และ  
สังขารเหล่าใด ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเป็นไปเพื่อผลอันน่าปรารถนา  
น่าใคร่ น่าพอใจ เกื้อกูล เป็นสุข ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะทกฏฐิ  
เป็นของเจริญ ฉะนั้นเหมือนกันแล.

จบสัมมัตตสูตรที่ ๔

## อรรถกถาสัมมัตตสูตรที่ ๔

สัมมัตตสูตรที่ ๔ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ยถาทิฏฐิสมตฺตํ สมาทินฺน ได้แก่ สมาทานให้สมบูรณ์ การยึดไว้หมด ตามสมควรแก่ทิฏฐิ บทว่า เจตนา ได้แก่ เจตนาที่บังเกิดในทวารทั้ง ๓ ยึดมั่นแล้ว. บทว่า ปญฺจนา ได้แก่ ความปรารถนาที่ปรารถนาไว้อย่างนี้ว่า ขอเราพึงเป็นเห็นปานนี้. บทว่า ปณฺธิ ได้แก่ การตั้งจิตว่า เราจักเป็นเทวะ หรือเทพองค์หนึ่ง. บทว่า สงฺขารา ได้แก่ สังขารที่ประกอบพร้อมแล้ว.

จบอรรถกถาสัมมัตตสูตรที่ ๔

## ๕. อวิชชาวิชาสูตร

ว่าด้วยอวิชชาและวิชา

[๑๐๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อวิชชาเป็นประธานแห่งการเข้าถึงอกุศลธรรมทั้งหลาย ความไม่ละอายบาป ความไม่กลัวบาป เป็นของมีมาตามวิชชานั้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีอวิชชาไม่เห็นแจ้ง ย่อมมีความเห็นผิด ผู้มีความเห็นผิด ย่อมมีความดำริผิด ผู้มีความดำริผิด ย่อมมีวาจาผิด ผู้มีวาจาผิด ย่อมมีการงานผิด ผู้มีการงานผิด ย่อมมีการเล็งชีพผิด ผู้มีการเล็งชีพผิด ย่อมมีความพยายามผิด ผู้มีความพยายามผิด ย่อมมีความระลึกผิด ผู้มีความระลึกผิด ย่อมมีความตั้งใจผิด ผู้มีความตั้งใจผิด ย่อมมีความรู้ผิด ผู้มีความรู้ผิด ย่อมมีความหลุดพ้นผิด.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วิชาเป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย หิริและโอตตปปะเป็นของมีมาตามวิชชานั้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีวิชาเห็นแจ้ง ย่อมมีความเห็นชอบ ผู้มีความเห็นชอบ ย่อม

มีความคำริชอบ ผู้มีความคำริชอบ ย่อมมีวาจาชอบ ผู้มีวาจาชอบ ย่อม  
มีการงานชอบ ผู้มีการงานชอบ ย่อมมีการเลี้ยงชีพชอบ ผู้มีการเลี้ยงชีพ  
ชอบ ย่อมมีความพยายามชอบ ผู้มีความพยายามชอบ ย่อมมีความระลึกร  
ชอบ ผู้มีความระลึกรชอบ ย่อมมีความตั้งใจชอบ ผู้มีความตั้งใจชอบ  
ย่อมมีความรู้ชอบ ผู้มีความรู้ชอบ ย่อมมีความหลุดพ้นชอบ.

### อวิชาวิชาสูตรที่ ๕

#### อรรถกถาอวิชาวิชาสูตรที่ ๕

อวิชาวิชาสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

อวิชา ชื่อว่าเป็นหัวหน้า เพราะอรรถว่า ดำเนินไปก่อน. บทว่า  
อนุทเทว ได้แก่ ติดตามไป.

#### จบอรรถกถาอวิชาวิชาสูตรที่ ๕

### ๖. นิชชรวัตถุสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งการเสื่อมไป ๑๐ ประการ

[๑๐๖] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุแห่งการเสื่อมไปมี ๑๐ ประการนี้  
๑๐ ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความเห็นชอบ ย่อม  
มีความเห็นผิดเสื่อมไป มีอกุศลบาปกรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะความ  
เห็นผิดเป็นปัจจัยเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมาก ย่อมถึงความเจริญ  
บริบูรณ์ เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความคำริชอบ ย่อมมีความคำริผิด  
เสื่อมไป มีอกุศลบาปกรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะความคำริผิดเป็น  
ปัจจัยเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะ  
ความคำริชอบเป็นปัจจัย.



ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีวาจาชอบ ย่อมมีวาจาผัดต่อมไป... และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะวาจาชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการงานชอบ ย่อมมีการงานต่อเนื่องไป... และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะการงานชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการเลี้ยงชีพชอบ ย่อมมีการเลี้ยงชีพผัดต่อมไป... และกุศลธรรมเป็นอันมาก ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะการเลี้ยงชีพชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความพยายามชอบ ย่อมมีความพยายามผัดต่อมไป.. และกุศลธรรมเห็นอันมากย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความพยายามชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความระลึกรชอบ ย่อมมีความระลึกผัดต่อมไป... และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความระลึกชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความตั้งใจชอบ ย่อมมีความตั้งใจผัดต่อมไป... และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความตั้งใจชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความรู้ชอบ ย่อมมีความรู้ผัดต่อมไป มีอภิสบาปธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะความรู้ผัดเป็นปัจจัยต่อเนื่องไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความรู้ชอบเป็นปัจจัย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความหลุดพ้นชอบ ย่อมมีความหลุดพ้นผิดเสื่อมไป มีอกุศลบาปธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะความหลุดพ้นผิดเป็นปัจจัยเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความหลุดพ้นชอบเป็นปัจจัย คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุแห่งการเสื่อมไปมี ๑๐ ประการนี้แล.

จบนิชชรวัตถุสูตรที่ ๖

อรรถกถานิชชรวัตถุสูตรที่ ๖

นิชชรวัตถุสูตรที่ ๖ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า นิชชรวัตถุณี ได้แก่ เหตุแห่งการเสื่อมไป. บทว่า มิจฉาทิฏฐิ นิชชิตถุณา โหติ ความว่า มิจฉาทิฏฐิที่ถึงความเสื่อมไป แม้เพราะวิปัสสนาอย่างต่ำ อันท่านละได้แล้วอย่างนี้. ถามว่า เพราะเหตุไรท่านจึงถือเอาอีก. ตอบว่า เพราะมิจฉาทิฏฐินั้น ท่านยังถอนไม่ขาด. ด้วยว่า มิจฉาทิฏฐิ แม้ยังถอนได้ไม่ขาดด้วยวิปัสสนาก็จริง ถึงอย่างนั้นมรรคเกิดขึ้น ก็ถอนมิจฉาทิฏฐิได้ขาด คือ ไม่ให้เกิดขึ้นอีก เพราะฉะนั้นท่านจึงถือเอาอีก. ในบททุกบทก็ฟังทราบตามนัยอย่างนี้.

อนึ่ง ในสูตรนี้ ธรรม ๖๔ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย คือ ธรรม ๖๔ ได้แก่ในขณะแห่งโศดาปัตติมรรคจิต สัทธินทรีย์ย่อมบริบูรณ์ เพราะอรรถว่า น้อมใจไป วิริยอินทรีย์บริบูรณ์ เพราะอรรถว่า ประคองใจ สตินทรีย์บริบูรณ์ เพราะอรรถว่า เข้าไปตั้งไว้ สมาธิอินทรีย์บริบูรณ์ เพราะอรรถว่า ไม่ฟุ้งซ่าน ปัญญาอินทรีย์บริบูรณ์ เพราะอรรถว่า เห็น มนินทรีย์บริบูรณ์ เพราะอรรถว่า รู้แจ้ง โสมนัส-

สินทรัพย์บริบูรณ์ เพราะอรรถว่า ไหลอาบไป ชีวิตินทรีย์บริบูรณ์ เพราะ  
อรรถว่า มีสันตติที่สืบต่อเป็นไปเป็นใหญ่ ฯลฯ ในขณะแห่งอรรถผลจิต  
สัทธินทรีย์บริบูรณ์ เพราะอรรถว่า น้อมใจเชื่อ ฯลฯ ชีวิตินทรีย์บริบูรณ์  
เพราะอรรถว่า มีสันตติสืบต่อที่เป็นไปเป็นใหญ่ ธรรม ๖๔ คือ มรรค ๔  
ผล ๔ อย่างละ ๘ ๆ ย่อมถึงความบริบูรณ์ ด้วยประการดังกล่าวมานี้.

จบอรรถกถานิขรวัตถุสูตรที่ ๖

### ๗. โธวนสูตร

ว่าด้วยการล้างของพระอริยะ

[๑๐๗] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในทักษิณชาชนบท มีธรรมเนียมการ  
ล้างกระดูกแห่งญาติผู้ตาย ในธรรมเนียมการล้างกระดูกนั้น มีข้าวบ้าง  
น้ำบ้าง ของขบเคี้ยวบ้าง ของบริโภคน้ำบ้าง เครื่องดื่มบ้าง เครื่องดื่มบ้าง  
การพ้อน้ำบ้าง เพลงขับบ้าง การประโคมบ้าง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมเนียม  
การล้างนั้นมิได้อยู่ เรามิได้กล่าวว่ามี แต่ว่าการล้างนั้นแลเป็นของ  
เลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่เป็นของพระอริยะ ไม่ประกอบ  
ด้วยประโยชน์ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนด  
เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เราจักแสดงการล้างอันเป็นของพระอริยะ ซึ่งเป็น  
ไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความ  
สงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานโดยส่วนเดียว ที่สัตว์ทั้ง  
หลายมีความเกิดเป็นธรรมดาอาศัยแล้ว ย่อมพ้นจากความเกิด ผู้มีความ  
แก่เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความแก่ ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อม

พ้นจากความตาย ผู้มีความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจ เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็การล้างที่เป็นของพระอริยะ ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานโดยส่วนเดียว ที่สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาอาศัยแล้ว ย่อมพ้นจากความเกิด... จากความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจได้ นั่น เป็นไฉน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความเห็นชอบ ย่อมล้างความเห็นผิด ล้างอกุศลบาปธรรมเป็นอันมาก ที่เกิดขึ้นเพราะความเห็นผิด เป็นปัจจัย และกุศลธรรมเป็นอันมาก ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความดำริชอบ ย่อมล้างความดำริผิด...

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีวาจาชอบ ย่อมล้างวาจาผิด...

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการงานชอบ ย่อมล้างการงานผิด...

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการเลี้ยงชีพชอบ ย่อมล้างการเลี้ยงชีพผิด...

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความพยายามชอบ ย่อมล้างความพยายามผิด.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความพยายามชอบ ย่อมล้างความผิด...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความตั้งใจชอบ ย่อมล้างความตั้งใจ  
ผิด...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความรู้ชอบ ย่อมล้างความรู้ผิด...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความหลุดพ้นชอบ ย่อมล้างความ  
หลุดพ้นผิด ล้างอกุศลบาปกรรมเป็นอันมาก ที่เกิดขึ้นเพราะความหลุดพ้น  
ผิดเป็นปัจจัย และกุศลธรรมเป็นอัน มาก ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์  
เพราะความหลุดพ้นชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การล้างที่เป็นของพระอริยะนั้นนั้นแล ย่อม  
เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อ  
ความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว ที่สัตว์  
ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาอาศัยแล้ว ย่อมพ้นจากความเกิด ผู้มี  
ความแก่เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความแก่ ผู้มีความตายเป็นธรรมดา  
ย่อมพ้นจากความตาย ผู้มีความโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโทมนัส  
และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความโศก ความรำไร ความ  
ทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจได้.

จบโฆวนสูตรที่ ๗

อรรถกถาโฆวนสูตรที่ ๗

โฆวนสูตรที่ ๗ พิงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โฆวน ได้แก่ ล้างกระดูก. จริงอยู่ในชนบทนั้น ผู้คน  
ทั้งหลาย เมื่อญาติตายก็ไม่เผา แต่ขุดหลุมฝังดิน. ครั้นแล้วจึงนำกระดูก  
ที่ผุแล้วของญาติเหล่านั้นมาล้างแล้วยกขึ้นวางเรียงกัน ตั้งบูชาด้วยของหอม  
และดอกไม้เป็นต้น เมื่อคราวนักขัตฤกษ์ นำกระดูกเหล่านั้นมาแล้ว  
ก็ร้องไห้คร่ำครวญ ต่อนั้นก็เล่นนักขัตฤกษ์กัน.

จบอรรถกถาโฆวนสูตรที่ ๗

## ๘. ติกิจจสูตร

ว่าด้วยยาถ่ายของพระอริยะ

[๑๐๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แพทย์ทั้งหลายยอมให้ยาถ่าย เพื่อ  
บำบัดอาพาธอันมีดีเป็นสมุฏฐานบ้าง เพื่อบำบัดอาพาธอันมีเสมหะเป็น  
สมุฏฐานบ้าง เพื่อบำบัดอาพาธอันมีลมเป็นสมุฏฐานบ้าง คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ยาถ่ายนั้นมืออยู่ เรามีได้กล่าวว่า ไม่มี ก็แต่ว่ายาถ่ายนี้นั้นแล  
ยอมสำเร็จบ้าง ย่อมเสียผลบ้าง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เราจักแสดง  
ยาถ่ายอันเป็นของพระอริยะ ที่สำเร็จผลอย่างเดียว ไม่เสียผล ที่สัตว์  
ทั้งหลายพระผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาอาศัยแล้ว ย่อมพ้นจากความเกิด ผู้มี  
ความแก่เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความแก่ ผู้มีความตายเป็นธรรมดา  
ย่อมพ้นจากความตาย ผู้มีความโศก ความรำไร ความทุกข์ ความ  
โทมนัส และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความโศก ความ  
รำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจ เธอทั้งหลาย  
จงฟังยาถ่ายนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระ-  
ผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ยาถ่าย  
อันเป็นของพระอริยะ ที่สำเร็จผลอย่างเดียว ไม่เสียผล ที่สัตว์ทั้งหลาย  
ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาอาศัยแล้ว ย่อมพ้นจากความเกิด... จากความ  
โศก ความรำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจเป็นไฉน  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความเห็นชอบ ถ่ายความเห็นผิดออก และ  
ถ่ายอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัย  
ออก ส่วนกุศลธรรมทั้งหลายมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะ  
ความเห็นชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความดำริชอบ ถ้ายความดำริผิด

ออก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการเจรจาชอบ ถ้ายการเจรจาผิด

ออก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการงานชอบ ถ้ายการงานผิด

ออก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการเลี้ยงชีพชอบ ถ้ายการเลี้ยงชีพ  
ผิดออก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความพยายามชอบ ถ้ายความ  
พยายามผิดออก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความระลึกรชอบ ถ้ายความระลึกรผิด  
ออก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความตั้งใจมั่นชอบ ถ้ายความตั้งใจ  
มั่นผิดออก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความรู้ชอบ ถ้ายความรู้ผิดออก...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความหลุดพ้นชอบ ถ้ายความหลุด  
พ้นผิดออก และถ้ายอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะความ  
หลุดพ้นผิดเป็นปัจจัยออก ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญ  
บริบูรณ์ เพราะความหลุดพ้นชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ยถ้ายอันเป็นของพระอริยะนั้นนั้นแล ที่สำเร็จ  
ผลอย่างเดียว ไม่เสียผล ที่สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาอาศัย  
แล้ว ย่อมพ้นจากความเกิด ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความแก่

ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความตาย ผู้มีความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจได้.

### จบติกัจจนสูตรที่ ๘

### อรรถกถาติกัจจนสูตรที่ ๘

ติกัจจนสูตรที่ ๘ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า วิเรจณั ได้แก่ ยาถ่ายโทษออก. บทว่า วิริตา โหติ ได้แก่ กำจัดออก.

### จบอรรถกถาติกัจจนสูตรที่ ๘

### ๕. วมณสูตร

ว่าด้วยยาสำรองของพระอริยะ

[๑๐๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นายแพทย์ทั้งหลายยอมให้ยาสำรอง เพื่อบำบัดอาพาธมีดีเป็นสมุฏฐานบ้าง เพื่อบำบัดอาพาธมีเสมหะเป็นสมุฏฐานบ้าง เพื่อบำบัดอาพาธมีลมเป็นสมุฏฐานบ้าง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ยาสำรองนั้นมิอยู่ เรามิได้กล่าวว่ามี ก็แต่ว่ายาสำรองนั้นแล ย่อมสำเร็จผลบ้าง ย่อมเสียผลบ้าง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เราจักแสดงยาสำรองอันเป็นของพระอริยะที่สำเร็จผลอย่างเดียว ไม่เสียผล ที่สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาอาศัยแล้ว ย่อมพ้นจากความเกิด ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความแก่ ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความตาย ผู้มีความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความ



คับแค้นใจเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจได้ เธอทั้งหลายจงฟังยาสารอกนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ยาสารอกอันเป็นของ พระอริยะ ที่สำเร็จผลอย่างเดียว ไม่เสียผล ที่สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิด เป็นธรรมดาอาศัยแล้ว ย่อมพ้นจากความเกิด ฯลฯ ความโศก ความ ร่ำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจเป็นไฉน ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความเห็นชอบ ย่อมสารอกความเห็นผิดได้และ สารอกอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัย ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความเห็นชอบ เป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ความดำริชอบ ย่อมสารอกความดำริ ผิดได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการเจรจาชอบ ย่อมสารอกการเจรจา ผิดได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการงานชอบ ย่อมสารอกการงาน ผิดได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการเลี้ยงชีพชอบ ย่อมสารอกการ เลี้ยงชีพผิดได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความพยายามชอบ ย่อมสารอกความ พยายามผิดได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความระลึกรชอบ ย่อมสำรอกความ  
ระลึกรผิดได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความตั้งใจชอบ ย่อมสำรอกความ  
ตั้งใจผิดได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความรู้ชอบ ย่อมสำรอกความรู้  
ผิดได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความหลุดพ้นชอบ ย่อมสำรอกความ  
หลุดพ้นผิดได้ และสำรอกอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะ  
ความหลุดพ้นผิดเป็นปัจจัยได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความ  
เจริญบริบูรณ์ เพราะความหลุดพ้นชอบเป็นปัจจัย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ยาสำรอกอันเป็นอริยะนี้แล ย่อมสำเร็จผล  
อย่างเดียว ไม่เสียผล ที่สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาอาศัยแล้ว  
ย่อมพ้นจากความเกิด ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความแก่  
ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความตาย ผู้มีความโศก ความรำไร  
ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจาก  
ความโศก ความรำไร ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจได้.

จบวมนสูตรที่ ๕

อรรถกถาวมนสูตรที่ ๕

วมนสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า วมน ได้แก่ ยาสำรอก.

จบอรรถกถาวมนสูตรที่ ๕

### ๑๐. นิทรมสูตร

ว่าด้วยธรรมอันบุคคลพึงปิดเป่า ๑๐ ประการ

[๑๐๑] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายอันบุคคลพึงปิดเป่ามี ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเห็นผิด อันบุคคลผู้มีความเห็นชอบปิดเป่าแล้ว และอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัย อันเขาปิดเป่าแล้ว ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความดำริผิด อันบุคคลผู้มีความดำริชอบ ปิดเป่าแล้ว ...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การเจรจาผิด อันบุคคลผู้มีการเจรจาชอบ ปิดเป่าแล้ว ...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การงานผิด อันบุคคลผู้มีการงานชอบปิดเป่าแล้ว ...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การเลี้ยงชีพผิด อันบุคคลผู้มีการเลี้ยงชีพชอบ ปิดเป่าแล้ว ...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การพยายามผิด อันบุคคลผู้มีความพยายามชอบปิดเป่าแล้ว ...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความระลึกผิด อันบุคคลผู้มีความระลึกชอบ ปิดเป่าแล้ว ...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความตั้งใจผิด อันบุคคลผู้มีความตั้งใจชอบ ปิดเป่าแล้ว ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความรู้ผิด อันบุคคลผู้มีความรู้ชอบปิดเป่า  
แล้ว ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความหลุดพ้นผิด อันบุคคลผู้มีความหลุดพ้น  
ชอบปิดเป่าแล้ว และอกุศลธรรมอันลามกมีใช้น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะ  
ความหลุดพ้นผิดเป็นปัจจัย อันเขาปิดเป่าแล้ว ส่วนกุศลธรรมมีใช้น้อย  
ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความหลุดพ้นชอบเป็นปัจจัย ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายอันบุคคลพึงปิดเป่ามี ๑๐ ประการนี้แล.

จบนิทรมสูตรที่ ๑๐

อรรถกถานิทรมสูตรที่ ๑๐

นิทรมสูตรที่ ๑๐ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า นิทรมนียา ได้แก่ พึงขจัดเสีย.

จบอรรถกถานิทรมสูตรที่ ๑๐

๑๑. อเสขสูตร

ว่าด้วยเหตุที่เรียกว่าพระอเสขะ

[๑๑๑] ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึง  
ที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง  
ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า  
อเสขะ ๆ ดังนี้ ภิกษุเป็นอเสขะด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ พระผู้มีพระภาค-  
เจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความ  
เห็นชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ประกอบด้วยความดำริชอบอันเป็นอเสขะ ๑  
ประกอบด้วยการเจรจาชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ประกอบด้วยการงานชอบ

อันเป็นอเสขะ ๑ ประกอบด้วยการเลี้ยงชีพชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ประกอบด้วย  
ด้วยความพยายามชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ประกอบด้วยการระลึกรู้ชอบอันเป็น  
อเสขะ ๑ ประกอบด้วยความรู้ชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ประกอบด้วยความ  
ตั้งใจชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ประการด้วยความหลุดพ้นชอบอันเป็นอเสขะ ๑  
คู่ก่อนภิกษุ ภิกษุยอมเป็นอเสขะ ด้วยประการอย่างนี้แล.

จบอเสขสูตรที่ ๑๑

อรรถกถาอเสขสูตรที่ ๑๑

อเสขสูตรที่ ๑๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสัมมาทิฏฐิอย่างเดียวกันว่า สัมมาญาณะ เพื่อ  
ความบริบูรณ์แห่งองค์มรรค ธรรมคือพระอรหันต์แม่ทั้งหมดนั้น ก็  
เป็นอย่างนั้น. แม้ปัจเจกขณญาณ ก็ตรัสว่าอเสขะ เพราะอเสขธรรม  
ดำเนินไปแล้ว.

จบอรรถกถาอเสขสูตรที่ ๑๑

๑๒. อเสขธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมของพระอเสขะ ๑๐ ประการ

[ ๑๑๒ ] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นของพระอเสขะมี ๑๐  
ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ ความเห็นชอบอันเป็นอเสขะ ๑  
ความดำริชอบอันเป็นอเสขะ ๑ การเจรจาชอบอันเป็นอเสขะ ๑ การงาน  
ชอบอันเป็นอเสขะ ๑ การเลี้ยงชีพชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ความพยายาม  
ชอบอันเป็นอเสขะ ๑ การระลึกรู้ชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ความตั้งใจชอบ

อันเป็นอเสขะ ๑ ความรู้ชอบอันเป็นอเสขะ ๑ ความหลุดพ้นชอบอันเป็น  
อเสขะ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นของพระอเสขะมี ๑๐  
ประการนี้แล.

จบอเสขธรรมสูตรที่ ๑๒  
จบสมณสังญาวรรคที่ ๑

อรรถกถาอเสขธรรมสูตรที่ ๑๒  
ในอเสขธรรมสูตรที่ ๑๒ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.  
บทว่า อเสกฺขิยา ได้แก่ อเสกฺขะ อย่างเดียว หรือเป็นของพระ-  
อเสกฺขะ. เป็นอันตรัสพระจิณาสพเท่านั้นไว้ในสูตรนี้แล.

จบอรรถกถาอเสขธรรมสูตรที่ ๑๒  
จบสมณสังญาวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สมณสังญาสูตร
๒. โพชฌงคสูตร
๓. มิจฉัตตสูตร
๔. สัมมัตตสูตร
๕. อวิชาวิชชาสูตร
๖. นิชชรวัตถุสูตร
๗. โธวนสูตร
๘. ติกิจฉสูตร
๙. วมนสูตร
๑๐. นิตถมสูตร
๑๑. อเสขสูตร
๑๒. อเสขธรรมสูตร.

## ปัจโจโรหณวรรคที่ ๒

### ๑. ปฐมอธรรมสูตร

ว่าด้วยควรทราบทั้งสิ่งที่ไม่เป็นธรรมสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

และสิ่งที่เป็นธรรมสิ่งที่เป็นประโยชน์

[๑๑๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์บุคคลควรทราบ สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์บุคคลก็ควรทราบ ครั้นทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้วพึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นไฉน คือ ความเห็นผิด ความดำริผิด การเจรจาผิด การงานผิด การเลี้ยงชีพผิด ความพยายามผิด ความระลึกผิด ความตั้งใจผิด ความรู้ผิด ความหลุดพ้นผิด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นไฉน คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การเจรจาชอบ การงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความพยายามชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจชอบ ความรู้ชอบ ความหลุดพ้นชอบ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ บุคคลควรทราบ สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์บุคคลก็ควรทราบ ครั้นทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรมสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งเป็นประโยชน์

แล้ว พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์ คำที่เรากล่าว  
ดังนี้ เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้.

จบปฐมอรรถมสูตรที่ ๑

## ปัจโจโรหณวรรคที่ ๒

อรรถกถापฐมธรรมสูตรที่ ๑ ทุติยธรรมสูตรที่ ๒

วรรคที่ ๒ อรรถมสูตรที่ ๑ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสปุจฉาและ  
วิสัชนาแยกกัน อรรถมสูตรที่ ๒ ตรัสรวมกัน.

จบอรรถกถापฐมอรรถมสูตรที่ ๑ ทุติยธรรมสูตรที่ ๒

### ๒. ทุติยอรรถมสูตร

ว่าด้วยบุคคลพึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและตามสิ่งที่เป็นประโยชน์

[๑๑๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม  
บุคคลควรทราบ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์บุคคลก็ควร  
ทราบ ครั้นทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประ-  
โยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็น  
ประโยชน์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมเป็นไฉน สิ่งที่เป็น  
ธรรมเป็นไฉน สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นไฉน และสิ่งที่เป็นประโยชน์  
เป็นไฉน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเห็นผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ  
เห็นชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้น  
เพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรม  
มิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย  
เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์.



ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความดำริผิด เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ  
ดำริชอบ เป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้น  
เพราะความดำริผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรม  
มิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความดำริชอบเป็นปัจจัย เป็น  
สิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การเจรจาผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การเจรจา  
ชอบ เป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะ  
การเจรจาผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย  
ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะการเจรจาชอบเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่เป็น  
ประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การงานผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การงานชอบ  
เป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการ  
งานผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย  
ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะการงานชอบเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่เป็น  
ประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การเลี้ยวซิปผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การเลี้ยว  
ซิปชอบเป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้น  
เพราะการเลี้ยวซิปผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรม  
มิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะการเลี้ยวซิปชอบเป็นปัจจัย  
เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความพยายามผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ  
พยายามชอบเป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้น

เพราะความพยายามคิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศล-  
ธรรมมีใช้น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความพยายามชอบ  
เป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความระลึกคิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ  
ระลึกชอบเป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมีใช้น้อย ที่เกิดขึ้น  
เพราะความระลึกคิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรม  
มีใช้น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความระลึกชอบเป็นปัจจัย  
เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความตั้งใจคิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ  
ตั้งใจชอบ เป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมีใช้น้อย ที่เกิดขึ้น  
เพราะความตั้งใจคิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรม  
มีใช้น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความตั้งใจชอบเป็นปัจจัย  
เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความรู้คิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความรู้ชอบ  
เป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมีใช้น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะความรู้  
คิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมีใช้น้อย ย่อมถึง  
ความเจริญบริบูรณ์ เพราะความรู้ชอบเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความหลุดพ้นคิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ  
หลุดพ้นชอบเป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมีใช้น้อย ที่เกิดขึ้น  
เพราะความหลุดพ้นคิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศล-  
ธรรมมีใช้น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความหลุดพ้นชอบเป็น  
ปัจจัย เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคล  
ควรทราบ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์บุคคลก็ควรทราบ  
ครั้น ทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์  
และสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็น  
ประโยชน์เกิด คำที่เรากล่าวดังนี้ เรากล่าวแล้วเพราะอาศัยเหตุนี้.

### จบอุทฺติยอรรถสมุทฺรที่ ๒

#### ๓. ตติยอรรถสมุทฺร

ว่าด้วยพระอานนท์แสดงจำแนกธรรม

ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วโดยพิสดาร

[๑๑๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม  
บุคคลควรทราบ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์บุคคลก็  
ควรทราบ ครั้นทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็น  
ประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตาม  
สิ่งที่เป็นประโยชน์ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สาคครันตริสพระพุทฺทพจนันนี  
แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร.

ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหลีกไปแล้วไม่นาน ภิกษุ  
เหล่านั้นพูดกันดังนี้ว่า ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าของเรา  
ทั้งหลายทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรม  
และสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตาม  
สิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดาร เสด็จลุกจาก  
อาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร ใครหนอแลฟังจำแนกอรรถแห่งอุเทศที่พระผู้-

มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความเห็นร่วมกันว่า ท่านพระอานนท์นี่แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูยกย่องแล้ว ท่านพระอานนท์ย่อมสามารถเพื่อจะจำแนกอรรถแห่งอุเทศ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ โฉนหนอ เราทั้งหลายพึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วพึงถามอรรถอันนี้แก่ท่านพระอานนท์ ท่านพระอานนท์จักพยากรณ์ด้วยประการใด เราทั้งหลายจักทรงจำอรรถนั้นไว้ด้วยประการนั้น ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กล่าวแก่ท่านพระอานนท์ว่า คุณก่อนท่านอานนท์ผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร คุณก่อนผู้มีอายุ กระผมทั้งหลายได้พูดกันดังนี้ว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร โครหนอแล พึงจำแนกอรรถแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ คุณก่อนผู้มีอายุ

กระผมทั้งหลายได้มีความเห็นร่วมกันว่า ท่านพระอานนท์นี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูยกย่องแล้ว ท่านพระอานนท์ย่อมสามารถเพื่อจำแนกอรรถแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ ไฉนหนอแล เราทั้งหลายพึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว พึงถามอรรถอันนี้แก่ท่านพระอานนท์ ท่านพระอานนท์จักพยากรณ์ด้วยประการใด เราทั้งหลายจักทรงจำอรรถนั้นไว้ด้วยประการนั้น ขอท่านพระอานนท์จงจำแนกเถิด.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ลูกก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเสมือน บุรุษต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เที่ยวแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อ ต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ก็ล้วงเลยรากไปเสีย ล้วงเลยลำต้นไปเสีย พึง สำคัญกิจและไบบว่า เป็นแก่นไม้ที่ตนพึงแสวงหา แม้นใจ ข้ออุปไมยนี้ ก็ฉนั้น เมื่อพระศาสดาประทับอยู่เฉพาะประทับท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายผ่านพ้นพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเสียแล้ว ย่อมสำคัญอรรถอันนั้นว่าควรถามข้าพเจ้า ลูกก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นผู้มีพระจักขุ มีพระญาณ มีธรรม ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ตรัสบอก ทรง ให้เป็นไป ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็แหละ กาลนั้น เป็นกาลสมควรที่ท่านทั้งหลายเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเทียว แล้วพึงทูลถามอรรถอันนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ แก่ท่านทั้งหลายด้วยประการใด ท่านทั้งหลายพึงทรงจำอรรถนั้นไว้ด้วย ประการนั้นเถิด.

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า คุณก่อนท่านอานนท์ผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นผู้มีพระจักขุ มีพระญาณ มีธรรม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ตรัสบอก ทรงให้เป็นไป ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็แต่กาลนั้น เป็นกาลสมควรที่กระผมทั้งหลายเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเทียว แล้วพึงทูลถามอรรถอันนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์แก่กระผมทั้งหลายด้วยประการใด กระผมทั้งหลาย พึงทรงจำอรรถนั้นไว้ด้วยประการนั้นโดยแท้ ก็แต่ว่า ท่านพระอานนท์ พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายเป็นผู้เป็นวิญญู ยกย่องแล้ว ท่านพระอานนท์ย่อมสามารถ เพื่อจำแนกอรรถแห่งอุเทศ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ ขอท่านพระอานนท์ไม่ทำความหนักใจแล้วจงจำแนกเถิด.

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้ว ท่านพระอานนท์ก็ได้กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ทรงแสดงอุเทศโดยย่อว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ก็ในอุเทศนั้น สิ่งที่ไม่เป็นธรรมเป็นโณน สิ่งที่เป็นธรรมเป็นโณน สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นโณน และสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นโณน คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความเห็นผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความเห็นชอบ

เป็นสิ่งที่ เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะความ เห็นผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ เป็น ประโยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความดำริผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ ดำริชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การเจรจาผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การ เจรจาชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การงานผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การงาน ชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การเลี้ยวชีพผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การ เลี้ยวชีพชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความพยายามผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ พยายามชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความระลึกผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ ระลึกชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความตั้งใจผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ ตั้งใจชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความรู้ผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความรู้ ชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความหลุดพ้นผิดเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ความ หลุดพ้นชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้น

เพราะความหลุดพ้นผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศล-  
ธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความหลุดพ้นชอบเป็น  
ปัจจัย เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรง  
แสดงอุเทศโดยย่อว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็น  
ธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็น  
ประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรธโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะ  
เข้าไปสู่พระวิหาร ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย เราย่อมรู้อรธแห่งอุเทศอัน  
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรธโดยพิสดารนี้  
โดยพิสดารได้ ด้วยประการอย่างนี้ ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ก็แล ท่าน  
ทั้งหลายหวังอยู่ ฟังเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วทูลถามอรธอันนั้น  
เกิด พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรงพยากรณ์ด้วยประการใด ท่าน  
ทั้งหลายฟังทรงจำอรธนั้นไว้ด้วยประการนั้นเกิด.

ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้ว ชื่นชมโมทนาภายิตของ  
ท่านพระอานนท์ ลุกจากอาสนะ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประ-  
ทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น  
แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าทรงแสดงอุเทศโดยย่อว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรม  
และสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตาม  
สิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรธโดยพิสดาร เสด็จลุกจาก  
อาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า  
เสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน ข้าพระองค์ทั้งหลายได้พูดกันว่า ดูก่อนอาวุโส



ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอุเทศโดยย่อว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่  
เป็นธรรม ตามสิ่งที่ประโชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดาร  
เสด็จจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร ไครหนอแล ฟังจำแนกอรรถแห่ง  
อุเทศอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรรถ  
โดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์  
เหล่านั้นแล ได้มีความเห็นร่วมกันว่า ท่านพระอานนท์นี้แล พระศาสดา  
ทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูยกย่องแล้ว  
ท่านพระอานนท์ย่อมสามารถเพื่อจำแนกอรรถแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาค  
เจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้  
ไฉนหนอ เราทั้งหลายจึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว  
จึงถามอรรถอันนั้นกะท่านพระอานนท์ ท่านพระอานนท์จักพยากรณ์แก่  
เราทั้งหลายด้วยประการใด เราทั้งหลายจักทรงจำไว้ด้วยประการนั้น ดังนี้  
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้นแล ข้าพระองค์ทั้งหลายได้เข้าไปหาท่าน  
พระอานนท์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้ถามอรรถอันนั้นกะท่านพระอานนท์  
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระอานนท์ได้จำแนกอรรถด้วยดีแก่ข้าพระองค์  
เหล่านั้น ด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้แล  
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ดีแล้ว ๆ คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย อานนท์เป็นบัณฑิต อานนท์เป็นผู้มีปัญญามาก แม้หากว่าเธอ  
ทั้งหลายฟังเข้ามาหาเราแล้วถามอรรถอันนั้น แม้เราเองก็ฟังพยากรณ์  
อรรถนั้นเหมือนอย่างที่ท่านพยากรณ์แล้วนั้นแหละ นั้นเป็นอรรถของ  
อุเทศนั้น และเธอทั้งหลายฟังทรงจำอรรถนั้นไว้อย่างนั้นเถิด.

จบตติยอธรรมสูตรที่ ๓

### อรรถกถาตติยอรรถมสูตรที่ ๓

ตติยอรรถมสูตรที่ ๓ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อุทุเทถ์ อุทุทิสิตฺวา ได้แก่ ตั้งบทมาติกา. บทว่า สติถุ เจวํ สัณฺณฺณิโต ความว่า ท่านพระอานนท์ อันพระศาสดาผู้ทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ในฐานะ ๕ ประการ ทรงสรรเสริญแล้ว. บทว่า สมฺภาวิตอ ความว่า อันเหล่าเพื่อนสหพรหมจารีผู้รู้ยกย่องแล้ว ด้วยการยกย่องโดยคุณ. บทว่า ปโหติ แปลว่า ย่อมสามารถ.

บทว่า อติสิตฺวา แปลว่า ล่วงเลย. บทว่า ชานํ ชานาติ แปลว่า ทรงรู้ข้อที่ควรรู้. บทว่า ปสฺสํ ปสฺสติ แปลว่า ทรงเห็นข้อที่ควรเห็น. บทว่า จกฺขุญฺจโต ได้แก่ ทรงเหมือนมีจักขุบังเกิดแล้ว. บทว่า ฉานญฺจโต ได้แก่ ทรงมีความรู้เป็นสภาพ. บทว่า ฌมฺญญฺจโต ได้แก่ ทรงมีธรรมเป็นสภาพ. บทว่า พุรหมฺญญฺจโต ได้แก่ ทรงเป็นผู้ประเสริฐสุดเป็นสภาพ. บทว่า วตฺตฺตา ได้แก่ ทรงสามารถดำเนินการเอง. บทว่า ปวตฺตฺตา ได้แก่ ทรงใช้ให้ผู้อื่นดำเนินการ. บทว่า อตฺถสฺส นินฺนุเพตฺตา ได้แก่ ทรงชักข้อความมาแสดง. บทว่า ยถา โน ภควา แปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงทรงพยากรณ์แก่พวกเราโดยประการใด.

จบอรรถกถาตติยอรรถมสูตรที่ ๓

### ๔. อาชินสูตร

ว่าด้วยอาชินปริพาชก

[๑๑๖] ครั้งนั้นแล ปริพาชกชื่อว่า อาชินะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการ

ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เพื่อนพรหม-  
จรรย์ของข้าพเจ้าทั้งหลายชื่อว่าบัณฑิต เพราะคิดจิตอุปบาทได้ ๕๐๐ ดวง ซึ่งเป็นเครื่องชักถามอัญญุเตยรติยทั้งหลาย อัญญุเตยรติยทั้งหลายเป็นผู้ถูก  
ข่มขี้แล้ว รู้ตัวว่าถูกข่มขี้.

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายทรงจำเหตุแห่งความเป็นบัณฑิตได้หรือไม่  
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า กาลนี้เป็นกาลควร  
ข้าแต่พระสุคต กาลนี้เป็นกาลควรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงทรงภายิต ภิกษุ  
ทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วจักทรงจำไว้ พระผู้-  
มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง  
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว  
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้  
ยอมข่มขี้บีบคั้นวาทะอันไม่เป็นธรรมด้วยวาทะอันไม่เป็นธรรม และยอม  
ยังบริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรม ให้ยินดีด้วยวาทะอันไม่เป็นธรรม บริษัท  
ผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมนั้น ย่อมสรรเสริญเสียดังนี้เพราะวาทะอันไม่  
เป็นธรรมนั้นว่า คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ คุณก่อน  
ท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ.

อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมข่มขี้บีบคั้นวาทะที่เป็นธรรมด้วย  
วาทะที่ไม่เป็นธรรม และยอมยังบริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรม ให้ยินดี  
ด้วยวาทะที่ไม่เป็นธรรม บริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมนั้น ย่อมสรรเสริญ

เสียงเอ็ดอึงเพราะวาทะอันไม่เป็นธรรมนั้นว่า คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้  
เป็นบัณฑิตหนอ คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้เป็นบัณฑิตหนอ.

อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมข่มขี้บีบคั้นวาทะที่เป็นธรรมและ  
วาทะที่ไม่เป็นธรรมด้วยวาทะที่ไม่เป็นธรรม และย่อมยังบริษัทผู้ไม่ประ-  
กอบด้วยธรรมให้ยินดีด้วยวาทะไม่เป็นธรรม บริษัทผู้ไม่ประกอบด้วย  
ธรรมนั้น ย่อมสรรเสริญเสียงเอ็ดอึงเพราะวาทะอันไม่เป็นธรรมนั้นว่า  
คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้  
เป็นบัณฑิตหนอ.

อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมข่มขี้บีบคั้นวาทะที่ไม่เป็นธรรม  
ด้วยวาทะที่เป็นธรรม และย่อมยังบริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมให้ยินดี  
ด้วยวาทะที่เป็นธรรม บริษัทผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมนั้น ย่อมสรรเสริญ  
เสียงเอ็ดอึงเพราะวาทะอันเป็นธรรมนั้นว่า คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้  
เป็นบัณฑิตหนอ คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ.

อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมข่มขี้บีบคั้นวาทะที่เป็นธรรมด้วย  
วาทะที่เป็นธรรม และย่อมยังบริษัทผู้ประกอบด้วยธรรมให้ยินดีด้วยวาทะ  
ที่เป็นธรรม บริษัทผู้ประกอบด้วย ธรรมนั้น ย่อมสรรเสริญเสียงเอ็ดอึง  
เพราะวาทะที่เป็นธรรมนั้นว่า คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ  
คุณก่อนท่านผู้เจริญ ท่านผู้นี้เป็นบัณฑิตหนอ.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควร  
ทราบ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์บุคคลควรทราบ ครั้น  
ทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็น

เป็นประโยชน์แล้ว พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมเป็นโทษ สิ่งที่ไม่เป็นธรรมเป็นโทษ  
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นโทษ สิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นโทษ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเห็นผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความเห็น  
ชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะ  
ความเห็นผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่  
น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย เป็นสิ่ง  
ที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความดำริผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความดำริ  
ชอบ เป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การเจรจาผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การเจรจา  
ชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การงานผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การงานชอบ  
เป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การเลียงชีพผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การ  
เลียงชีพชอบ เป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความพยายามผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ  
พยายามชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความระลึกผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ  
ระลึกชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความตั้งใจผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความตั้งใจชอบเป็นสิ่งที่เป็นธรรม...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความรู้ผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความรู้ชอบเป็นสิ่งที่เป็นธรรม...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความหลุดพ้นผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความหลุดพ้นชอบเป็นสิ่งที่เป็นธรรม อกุศลธรรมอันลามกมีไฉ่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะความหลุดพ้นผิดเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ส่วนกุศลธรรมมีไฉ่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความหลุดพ้นชอบเป็นปัจจัย เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์บุคคลก็ควรทราบ ครั้นทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรมตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ คำที่เรากล่าวคังนี้ นั้น เรากล่าวแล้วเพราะอาศัยเหตุนี้.

จบอาชินสูตรที่ ๔

อรรถกถาอาชินสูตรที่ ๔

อาชินสูตรที่ ๔ ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อาชิโน ได้แก่ ปริพาชก มีชื่ออย่างนี้. บทว่า จิตตภูฐาน-  
สถานิ ได้แก่จิตตูปบาท ๑๐๐ ดวง. บทว่า เยหิ แปลว่า ความประกอบ-  
อยู่ด้วยจิตตูปบาท ๑๐๐ ดวงเหล่านี้. บทว่า อูปารทฐาว ชานนติ  
อูปารทฐสุมา ความว่า อัญญเดียรถีย์ ผู้พลาดแล้ว ถือเอาผิดแล้ว ย่อม

รู้อย่างนี้ว่าเราเป็นผู้พลาดแล้ว เราเป็นผู้ถือเอาผิดแล้ว เราถูกเขายกโทษ  
ขึ้นแล้ว ดังนี้. บทว่า **ปณฺฑิตฺวตฺตุนิ** แปลว่า เหตุเพื่อประโยชน์แก่ความ  
เป็นบัณฑิต.

#### จบอรรถกถาอาชินสูตรที่ ๔

#### ๕. สตการวสูตร

ว่าด้วยฝั่งนี้และฝั่งโน้น

[๑๑๗] ครั้งนั้นแล พรหมณ์ชื่อว่าสตการวะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-  
พระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการ  
ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว  
ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอแล  
เป็นฝั่งนี้ อะไรเป็นฝั่งโน้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า คู่ก่อน  
พรหมณ์ มิจฉาทิฏฐิเป็นฝั่งนี้ สัมมาทิฏฐิเป็นฝั่งโน้น มิจฉาสังกัปปะ  
เป็นฝั่งนี้ สัมมาสังกัปปะเป็นฝั่งโน้น มิจฉาวาจาเป็นฝั่งนี้ สัมมาวาจา  
เป็นฝั่งโน้น มิจฉากัมมันตะเป็นฝั่งนี้ สัมมากัมมันตะเป็นฝั่งโน้น มิจฉา-  
อาชีวะเป็นฝั่งนี้ สัมมาอาชีวะเป็นฝั่งโน้น มิจฉาวายมะเป็นฝั่งนี้ สัมมา-  
วายมะเป็นฝั่งโน้น มิจฉาสติเป็นฝั่งนี้ สัมมาสติเป็นฝั่งโน้น มิจฉาสมาธิ  
เป็นฝั่งนี้ สัมมาสมาธิเป็นฝั่งโน้น มิจฉาญาณะเป็นฝั่งนี้ สัมมาญาณะเป็น  
ฝั่งโน้น มิจฉาวิมุตติเป็นฝั่งนี้ สัมมาวิมุตติเป็นฝั่งโน้น คู่ก่อนพรหมณ์  
นี้แลเป็นฝั่งนี้ นี้เป็นฝั่งโน้น .

ในหมู่มนุษย์ เหล่าชนผู้ไปถึงฝั่งโน้นมีประมาณ

น้อย ส่วนหมูสัตว์นอกนี้ละไปตามฝั่งทั้งนั้น ส่วน

ชนเหล่าใดประพฤติตามธรรมในธรรม อันพระตถาคตตรัสแล้วโดยชอบ ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้นวิญญะ อันเป็นบ่วงมารที่ข้ามพ้นได้แสนยาก แล้วจักถึงฝั่ง โนน คือนิพพาน บัณฑิตละกรรมดำเสวยแล้ว พึงยัง ธรรมขาวให้เจริญ บัณฑิตละกามทั้งหลายแล้ว เป็น ผู้ไม่มีกังวล ออกจากความอาลัย อาศัยธรรมที่ไม่มี ความอาลัย พึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวก ที่ ยินดีได้แสนยาก บัณฑิตพึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว จากเครื่องเศร้าหมองจิตทั้งหลาย บัณฑิตเหล่าใด อบรมโดยชอบในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย ไม่ถือมั่นแล้ว ยินดีในนิพพาน เป็นที่สละความถือมั่น บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะ มีความรุ่งเรือง ดับสนิท แล้วในโลก.

#### จบสการวสูตรที่ ๕

#### อรรถกถาสการวสูตรที่ ๕

สการวสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โอริมฺ ติริ ได้แก่ โลภิยะ ชื่อว่าฝั่งนี้. บทว่า ปาริมฺ ติริ ได้แก่ โลกุตระ ชื่อว่าฝั่งโน้น.

บทว่า ปารคามิโน ได้แก่ ผู้ถึงพระนิพพาน. บทว่า ติเรนวานุ- ชาติ ได้แก่ วิ่งเล่นไปสู่ฝั่ง คือ สักกายทิฏฐิ. บทว่า ฐมฺเม ฐมฺมานวุตฺติโน



ความว่า ประพฤติธรรมตามสมควรในโลกุตระธรรม ๘ ที่ตรัสไว้แล้วโดยชอบ ได้แก่ประพฤติตามข้อปฏิบัติเบื้องต้นพร้อมกับศีล ที่เหมาะสมแก่ธรรมนั้น. บทว่า มจฺจุจฺเจยฺยํ สฺสทฺตฺตฺรํ ได้แก่ ข้ามวัฏฏะที่เป็นไปในภูมิ ๓ อันเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุมาร ที่ข้ามได้แสนยาก. บทว่า ปารเมสฺสฺสนฺติ ได้แก่ จักบรรลุประนิพพาน. บทว่า โอกา อโนกนาคมฺม ได้แก่ อาศัยวิวัฏฏะจากวัฏฏะ. บทว่า วิเวเก ยตฺถ ทฺวํ แปลว่า พึงปรารถนาความยินดียิ่งในกายวิเวก จิตตวิเวกและอุปธิวิเวก ซึ่งยินดียิ่งได้ยาก. บทว่า หิตฺวากาเม ได้แก่ ละกามแม่ทั้งสอง. บทว่า อภิณฺจโน แปลว่ากิเลสเครื่องกังวล. บทว่า อาทานปฺปฺนฺนิสฺสคฺเค ได้แก่ ในพระนิพพาน กล่าวคือการสลัดคืนความยึดมั่น. บทว่า อนุปาทาย เย รตา ความว่า ชนเหล่าใดไม่ยึดถือแม่สิ่งใด ๆ ด้วยอุปาทาน ๔ ยินดียิ่งแล้ว. บทว่า ปฺรนิพฺพฺตา ได้แก่ ชนเหล่านั้น พึงทราบว่าเป็นชื่อว่า ปรีนิพพานแล้วด้วยปรีนิพพานที่หาปัจจัยมิได้.

### จบอรรถกถาสถาพรสุตที่ ๕

### ๖. โอริมสูตร

ว่าด้วยฝั่งนี้และฝั่งโน้น

[๑๑๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงฝั่งนี้และฝั่งโน้นแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ฝั่งนี้เป็นไฉน และฝั่งโน้นเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มิจฉาทิฏฐิเป็นฝั่งนี้ สัมมาทิฏฐิเป็นฝั่งโน้น ฯลฯ มิจฉาวิมุตติเป็นฝั่งนี้

สัมมาวิมุตติเป็นฝั่งโน้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นฝั่งนี้ นี้เป็นฝั่งโน้น.

บรรดามนุษย์ทั้งหลาย เหล่าคนที่ไปถึงฝั่งโน้น มีประมาณน้อย ส่วนหมู่อื่นนอกนี้ละะไปตามฝั่งทั้งนั้น ส่วนชนเหล่าใดเป็นผู้ประพฤติตามธรรม ในธรรมอันพระตถาคตตรัสแล้วโดยชอบ ชนเหล่านั้น จักข้ามพ้นวิญญูะอันเป็นปวงมาร ที่ข้ามพ้นได้แสนยาก แล้วจักถึงฝั่งโน้น คือนิพพาน บัณฑิตละกรรมดำเสียแล้ว พึงยังธรรมขาวให้เจริญ บัณฑิตละกามทั้งหลายแล้ว เป็นผู้ไม่มีกังวล ออกจากความอาลัย อาศัยธรรมที่ไม่มีความอาลัย ปรรณาคความยินดียิ่ง ในวิเวกที่ยินดีได้แสนยาก บัณฑิตพึงยังตนให้ผ่องแผ้วจากเครื่องเศร้าหมองจิตทั้งหลาย บัณฑิตเหล่าใด อบรมจิตแล้วโดยชอบ ในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย ไม่ถือมั่นแล้ว ยินดีในนิพพานเป็นที่สละความถือมั่น บัณฑิตเหล่านั้น ลีนอาสวะ มีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก.

จบโอริมสูตรที่ ๖

อรรถกถาโอริมสูตรที่ ๖

โอริมสูตรที่ ๖ ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย.

จบอรรถกถาโอริมสูตรที่ ๖

### ๓. ปฐมปัจโจโรหณสูตร

ว่าด้วยพิธีปลงบาปของพระอริยะ

[๑๑๕] ก็โดยสมัยนั้นแล พราหมณ์ชื่อว่า **ชาณฺสโสณิ** สनานเกล้าในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ถือกำหญาศาสคไปยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นชาณฺสโสณิพราหมณ์ ผู้สনานเกล้าในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ถือกำหญาศาสคยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งในที่ที่ไม่ไกล ครั้นแล้วได้ตรัสถามชาณฺสโสณิพราหมณ์ว่า คุณก่อนพราหมณ์ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงสনานเกล้าในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ถือกำหญาศาสคมายืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง วันนี้เป็นวันอะไรของสกุลพราหมณ์ ชาณฺสโสณิพราหมณ์กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ วันนี้เป็นวันปลงบาปของสกุลพราหมณ์.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ ก็พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมมีด้วยประการใดเล่า.

ชา. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พราหมณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ในวันอุโบสถ สนานเกล้า นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ทาแผ่นดินด้วยโคลมัยอันสด ลาดด้วยหญาศาคาที่เขียวสดแล้ว สำเร็จการนอนระหว่างกองทรายและเรือนไฟ พราหมณ์เหล่านั้นย่อมลุกขึ้นประนมอัญชลี นมัสการไฟ ๓ ครั้ง ในราตรีนั้น ด้วยการกล่าวว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายขอปลงบาปกะท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอปลงบาปกะท่านผู้เจริญ ดังนี้ และยอมยังไฟให้อิ่มหนา ด้วยเนยใส น้ำมัน และเนยข้นอันเพียงพอ และโดยล่วงราตรีนั้นไป ก็

เลี้ยงพราหมณ์ทั้งหลายให้อิ่มหนำด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีต ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลายย่อมมีโดยประการอย่างอื่น ส่วนพิธีปลงบาปในวินัยของพระอริยะย่อมมีโดยประการอย่างอื่น.

ชา. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พิธีปลงบาปในวินัยของพระอริยะ ย่อมมีอย่างไรเล่า ขอประทานพระวโรกาส ขอพระโคตมผู้เจริญ โปรดทรงแสดงธรรมโดยประการที่เป็นพิธีปลงบาป ในวินัยของพระอริยะแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

ชาณฺสโตณฺนิพราหมณฺ์ทุลลํบํแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนพราหมณ์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิบากแห่งมิจฉาทิฏฐิ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจฉาทิฏฐิยอมปลงบาปจากมิจฉาทิฏฐิ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิบากแห่งมิจฉาสังกัปปะ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจฉาสังกัปปะ ย่อมปลงบาปจากมิจฉาสังกัปปะ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิบากแห่งมิจฉาวาจา เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจฉาวาจา ย่อมปลงบาปจากมิจฉาวาจา ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิบากแห่งมิจฉากัมมันตะ เป็นสิ่งที่ชั่วช้า

ทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจนากัมมันตะ ย่อมปลงบาปจากมิจนากัมมันตะ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิกาณแห่งมิจนอาชีวะ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจนอาชีวะ ย่อมปลงบาปจากมิจนอาชีวะ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิกาณแห่งมิจนาวายามะ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจนาวายามะ ย่อมปลงบาปจากมิจนาวายามะ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิกาณแห่งมิจนาศติ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจนาศติ ย่อมปลงบาปจากมิจนาศติ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิกาณแห่งมิจนสมาธิ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจนสมาธิ ย่อมปลงบาปจากมิจนสมาธิ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิกาณแห่งมิจนญาณะ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจนญาณะ ย่อมปลงบาปจากมิจนญาณะ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิกาณแห่งมิจनावิมุตติ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมมิจनावิมุตติ ย่อมปลงบาปจากมิจनावิมุตติ คู่ก่อน พราหมณ์ พิธีปลงบาปในวินัยแห่งพระอริยะ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้แล.

ชาณฺสโสณิพราหมณ์กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลายย่อมมีโดยประการอย่างอื่น ส่วนพิธีปลงบาปในวินัยของพระอริยะ ย่อมมีโดยประการอย่างอื่น ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งพิธีปลงบาป

ในวินัยแห่งพระอริยะนี้ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภายตของพระองค์แจ่ม  
แจ้งยิ่งนัก ฯลฯขอพระโคตมผู้เจริญ โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก  
ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบปฐมปัจโจโรหณีสสูตรที่ ๗

อรรถกถापฐมปัจโจโรหณีสสูตรที่ ๗

ปฐมปัจโจโรหณีสสูตรที่ ๗ พิงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ปจโจโรหณี ได้แก่ การลอบบาป. บทว่า ปตุตริตฺวา ได้  
แก่ ลาด. บทว่า อนุตฺรา จ เวลั อนุตฺรา จ อคฺยาการิ ได้แก่ ระหว่าง  
กองทราย และเรือไฟ.

จบอรรถกถापฐมปัจโจโรหณีสสูตรที่ ๗

๘. ทุคฺยปัจโจโรหณีสสูตร

ว่าด้วยพิธีปลงบาปของพระอริยะ

[๑๒๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง พิธีปลงบาปอันเป็น  
อริยะ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังพิธีปลงบาปอันเป็นอริยะนั้น จง  
ใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว  
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็พิธีปลงบาปอันเป็น  
อริยะเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณา  
เห็นดังนี้ว่า วิบากแห่งมิจฉาทิฏฐิแล เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งใน  
สัมปรายภพ อริยสาวกนั้น ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจฉาทิฏฐิ  
ย่อมปลงบาปจากมิจฉาทิฏฐิ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิบากแห่งมิจฉา-  
สังกัปปะ.... แห่งมิจฉาวาจา... แห่งมิจฉากัมมันตะ.... แห่งมิจฉาอาชีวะ...

แห่งมิจฉาวายามะ.... แห่งมิจฉาสติ... แห่งมิจฉาสมาธิ... แห่งมิจฉาญาณะ...  
แห่งมิจฉาวิมุตติแล เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริย-  
สาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจฉาวิมุตติ ย่อมปลงบาป  
จากมิจฉาวิมุตติ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เรากล่าวว่า เป็นพิธีปลงบาป  
อันเป็นอริยะ.

จบทุติยปัจโจโรหณีสสูตรที่ ๘

อรรถกถาทุติยปัจโจโรหณีสสูตรที่ ๘

สูตรที่ ๘ ทุติยปัจโจโรหณี ทรงแสดงแก่ภิกษุสงฆ์ คำที่เหลือ  
ทุกแห่ง มีเนื้อความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาทุติยปัจโจโรหณีสสูตรที่ ๘

จบปัจโจโรหณีวรรคที่ ๒

๕. ปุพพังคสูตร\*

ว่าด้วยสัมมาทิฏฐิเป็นนิมิตเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

[๑๒๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งเริ่มต้นเป็นนิมิตเบื้องต้นแห่ง  
ดวงอาทิตย์เมื่อจะอุทัย คือ แสงเงินแสงทอง ฉนั้นใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
สิ่งที่เริ่มต้นเป็นนิมิตเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ สัมมาทิฏฐิ ฉนั้นนั้น  
เหมือนกันแล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัมมาสังกัปปะย่อมเพียงพอแก่บุคคล  
ผู้มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาวาจาย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาสังกัปปะ สัมมา-  
กัมมันตะย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาวาจา สัมมาอาชีวะย่อมเพียงพอ  
๑. สูตรที่ ๕ - ๑๐ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

แก่บุคคลผู้มีสัมมากัมมันตะ สัมมาวายามะย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมา-  
อาชีวะ สัมมาสติย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาวายามะ สัมมาสมาธิ  
ย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาสติ สัมมาญาณะย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มี  
สัมมาสมาธิ สัมมาวิมุตติย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาญาณะ.

### จบปุพพังคสูตรที่ ๕

#### ๑๐. อาสวสูตร

ว่าด้วยบุคคลเจริญธรรม ๑๐ ประการให้มากย่อมสิ้นอาสวะ

[๑๒๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบุคคล  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย  
ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา  
สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ  
สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล  
อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ  
ทั้งหลาย.

จบอาสวสูตรที่ ๑๐

จบปัจจโจโรหณีวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมอรรถรสสูตร ๒. ทุตติยอรรถรสสูตร ๓. ตติยอรรถรสสูตร
๔. อาชินสูตร ๕. สการวสูตร ๖. โอริมสูตร ๗. ปฐมปัจจโจโรหณีสูตร
๘. ทุตติยปัจจโจโรหณีสูตร ๙. ปุพพังคสูตร ๑๐. อาสวสูตร.



## ปาริสุทธิวรรคที่ ๓

### ๑. ปาริสุทธิสูตร

ว่าด้วยกรรม ๑๐ ที่เว้นจากสุคตวินัยแล้วไม่มี

[๑๒๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นกรรม  
ปาริสุทธิผู้คดโกง เว้นจากสุคตวินัยแล้วย่อมไม่มี กรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน  
คือ สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ  
สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ คู่ก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย กรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นกรรมปาริสุทธิผู้คดโกง เว้น  
จากสุคตวินัยแล้วย่อมไม่มี.

จบปาริสุทธิสูตรที่ ๑

## ปาริสุทธิวรรคที่ ๓

### อรรถกถापาริสุทธิสูตรที่ ๑

ปาริสุทธิวรรคที่ ๓ ปาริสุทธิสูตรที่ ๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ปาริสุทธิฯ ได้แก่ ไร้มลทิน. บทว่า ปรีโยทาทา ได้แก่  
ประภัสสร เป็นแดนชานแห่งรัศมี.

จบอรรถกถापาริสุทธิสูตรที่ ๑

### ๒. อุปป็นนสูตร

ว่าด้วยกรรม ๑๐ ที่เว้นจากสุคตวินัยแล้วย่อมไม่เกิดขึ้น

[๑๒๔] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมทั้งหลาย ๑๐ ประการนี้ ที่ยัง

ไม่เกิดขึ้น เว้นจากสุคตวินัยแล้วย่อมไม่เกิดขึ้น ธรรม ๑๐ ประการเป็น  
ไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ อก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐  
ประการนี้แล ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นจากสุคตวินัยแล้วย่อมไม่เกิดขึ้น.

จบอุปปีนนสูตรที่ ๒

อรรถกถาอุปปีนนสูตรที่ ๒ เป็นต้น

สูตรที่ ๒ เป็นต้น มีเนื้อความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาอุปปีนนสูตรที่ ๒ เป็นต้น

จบอรรถกถาปารีสุทธีวรรคที่ ๓

๓. มหัพผลสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑๐ ที่มีผลมากมีอานิสงส์มาก เว้นจากสุคตวินัยแล้วไม่มี

[๑๒๕] อก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมมี  
ผลมากมีอานิสงส์มาก เว้นจากสุคตวินัยแล้วย่อมไม่มี ธรรม ๑๐ ประการ  
เป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ อก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม  
๑๐ ประการนี้แล เป็นธรรมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เว้นสุคตวินัยแล้ว  
ย่อมไม่มี.

จบมหัพผลสูตรที่ ๓

๔. ปรีโยสถานสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑๐ ประการที่กำจัดราคะ โทสะ โมหะ เป็นที่สุด

[๑๒๖] อก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมมี

๑. สูตรที่ ๓ - ๑๑ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

การกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด เว้นจากสุกตวินัยแล้วย่อมไม่มี ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นธรรมมีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มีการกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด นอกจากสุกตวินัยแล้วย่อมไม่มี.

#### จบปริโยสานสูตรที่ ๔

#### ๕. เอกันตสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑๐ ประการเป็นไปเพื่อความตรัสรู้

[๑๒๗] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เว้นจากสุกตวินัยแล้วย่อมไม่มี ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เว้น จากสุกตวินัยแล้วย่อมไม่มี.

#### จบเอกันตสูตรที่ ๕

#### ๖. ปฐมภาวิตสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑๐ ประการ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว

ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น

[๑๒๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบุคคล

เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นจากสุกตวินัยแล้ว  
ย่อมไม่มี ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว ทำ  
ให้มากแล้ว ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น เว้นจากสุกตวินัยแล้วย่อมไม่มี.

### จบปฐมภาวิตสูตรที่ ๖

#### ๗. ทุติยภาวิตสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑๐ ที่มีผลมากมีอานิสงส์มาก

[๑๒๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบุคคล  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นธรรมมีผลมาก เว้นจากสุกตวินัยแล้ว  
ย่อมไม่มี ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว ทำ  
ให้มากแล้ว ย่อมเป็นธรรมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เว้นจากสุกตวินัย  
แล้วย่อมไม่มี.

### จบทุติยภาวิตสูตรที่ ๗

#### ๘. ตติยภาวิตสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑๐ ประการที่บุคคลเจริญแล้ว กำจัดราคะ โทสะ โมหะได้

[๑๓๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบุคคล  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นธรรมมีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มี  
การกำจัด โทสะเป็นที่สุด มีการกำจัด โมหะเป็นที่สุด เว้นจากสุกตวินัยแล้ว  
ย่อมไม่มี ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ

สัมมาวิมุตติ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล อันบุคคล  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นธรรมมีการกำจัดราคะเป็นที่สุด มี  
การกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีการกำจัดโมหะเป็นที่สุด เว้นจากสุคตวินัยแล้ว  
ย่อมไม่มี.

### จบตติยภาวิตสูตรที่ ๘

#### ๘. จตุตถภาวิตสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑๐ ประการ ที่บุคคลเจริญแล้วเป็นไปเพื่อตรัสรู้

[๑๓๑] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบุคคล  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว  
เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง  
เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เว้นจากสุคตวินัยแล้วย่อมไม่มี ธรรม ๑๐  
ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ธรรม ๑๐ ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็น  
ไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความ  
ดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เว้นจาก  
สุคตวินัยแล้วย่อมไม่มี.

### จบจตุตถภาวิตสูตรที่ ๘

#### ๑๐. มิจฉัตตสูตร

ว่าด้วยมิจฉัตตธรรม ๑๐ ประการ

[๑๓๒] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มิจฉัตตะ (ความผิด) ๑๐ ประการนี้  
๑๐ ประการเป็นไฉน คือ มิจฉาทิฏฐิ ๑ มิจฉาสังกัปปะ ๑ มิจฉาวาจา ๑

มิจนากัมมันตะ ๑ มิจนอาชีวะ ๑ มิจนาวายามะ ๑ มิจนาสติ ๑ มิจนา-  
สมาธิ ๑ มิจญาณะ ๑ มิจनावิมุตติ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มิจนัตตะ  
๑๐ ประการนี้แล.

### จบมิจนัตตสูตรที่ ๑๐

#### ๑๑. สัมมัตตสูตร

ว่าด้วยสัมมัตตธรรม ๑๐ ประการ

[๑๓๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัมมัตตะ (ความเป็นชอบ) ๑๐  
ประการนี้ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑  
สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมา-  
สติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ สัมมาญาณะ ๑ สัมมาวิมุตติ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
สัมมัตตะ ๑๐ ประการนี้แล.

### จบสัมมัตตสูตรที่ ๑๑

### จบปารีสุทธีวรรคที่ ๓

#### รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้

๑. ปารีสุทธิสูตร ๒. อุปปีนนสูตร ๓. มหัพผลสูตร ๔. ปรีโย-  
สถานสูตร ๕. เอกันตสูตร ๖. ปฐมภาวิตสูตร ๗. ทุติยภาวิตสูตร  
๘. ตติยภาวิตสูตร ๙. จตุตถภาวิตสูตร ๑๐. มิจนัตตสูตร ๑๑. สัมมัตต-  
สูตร.

## สาธวรรคที่ ๔

### ๑. สาธสูตร

#### ว่าด้วยสิ่งดีและไม่ดี

[๑๓๔] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งที่ไม่ดีเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด มิจฉาสังกัปปะ ความดำริผิด มิจฉาวาจา เจรจาผิด มิจฉากัมมันตะ การงานผิด มิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพผิด มิจฉาวายามะ ความพยายามผิด มิจฉาสติ ระลึกลับผิด มิจฉาสมาธิ ตั้งใจผิด มิจฉาญาณะ รู้ผิด มิจฉาวิมุตติ ความหลุดพ้นผิด นี้เรียกว่าสิ่งที่ไม่ดี คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ดีเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกลับชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ สัมมาญาณะ ความรู้ชอบ สัมมาวิมุตติ ความหลุดพ้นชอบ นี้เรียกว่าสิ่งที่ดี.

จบสาธสูตรที่ ๑

## สาธวรรคที่ ๔

### อรรถกถาสาธสูตรที่ ๑

วรรคที่ ๔ สาธสูตรที่ ๑ บทว่า สาธุ ได้แก่ เจริญ สละสลวย.

จบอรรถกถาสาธสูตรที่ ๑

## ๒. อริยธรรมสูตร

ว่าด้วยอริยธรรมและอนริยธรรม

[๑๓๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง อริยธรรม และ อนริยธรรม แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก้อนริยธรรมเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าอนริยธรรม คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก้อริยธรรมเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่าอริยธรรม.

จบอริยธรรมสูตรที่ ๒

อรรถกถาอริยธรรมสูตรที่ ๒ เป็นต้น

สูตรที่ ๒ เป็นต้น มีเนื้อความง่ายเหมือนกันแล.

จบอรรถกถาชาดวรรคที่ ๔

## ๓. กุศลสูตร

ว่าด้วยอกุศลธรรมและอกุศลธรรม

[๑๓๖] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอกุศลธรรมและอกุศลธรรม แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก่อกุศลธรรมเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าอกุศลธรรม คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก้อกุศลธรรมเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่ากุศลธรรม.

จบกุศลสูตรที่ ๓



#### ๔. อรรถสูตร

ว่าด้วยประโยชน์และสิ่งไม่เป็นประโยชน์

[๑๓๗] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงประโยชน์และสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งไม่เป็นประโยชน์เป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าสิ่งไม่เป็นประโยชน์ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ประโยชน์เป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่าประโยชน์.

จบอรรถสูตรที่ ๔

#### ๕. ธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมและอธรรม

[๑๓๘] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมและอธรรม แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อธรรมเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าอธรรม คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรม.

จบธรรมสูตรที่ ๕

#### ๖. อาสวธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่มีอาสวะและไม่มีอาสวะ

[๑๓๙] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีอาสวะ และ

ธรรมที่ไม่มีอาสวะแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เรา  
จักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า  
ได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่มีอาสวะเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ  
ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมที่มีอาสวะ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็  
ธรรมที่ไม่มีอาสวะเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่า  
ธรรมที่ไม่มีอาสวะ.

จบอาสวธรรมสูตรที่ ๖

### ๗. สāvācchārammasūtra

ว่าด้วยธรรมที่มีโทษและไม่มีโทษ

[๑๔๐] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีโทษและธรรม  
ที่ไม่มีโทษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดีเราจักกล่าว  
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า  
คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่มีโทษเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉา-  
วิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมที่มีโทษ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ไม่มีโทษ  
เป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมที่ไม่มีโทษ.

จบสāvācchārammasūtra ที่ ๗

### ๘. ตปนียธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเร่าร้อนและไม่เร่าร้อน

[๑๔๑] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่ง  
ความเร่าร้อน และธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเร่าร้อน แก่เธอทั้งหลาย

เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเร่าร้อนเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเร่าร้อน คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเร่าร้อนเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเร่าร้อน.

#### จบตปนิยธรรมสูตรที่ ๘

#### ๕. อายคามิธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลสและไม่สั่งสมกิเลส

[๑๔๒] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมอันเป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลส และกรรมอันไม่เป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลส แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมอันเป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลสเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมอันเป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลส คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมอันไม่เป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลสเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมอัน ไม่เป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลส.

#### จบอายคามิธรรมสูตรที่ ๕

#### ๑๐. ทุกขุทรยธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์และสุขเป็นกำไร

[๑๔๓] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมมีทุกข์เป็นกำไร

และธรรมมีสุขเป็นกำไรแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี  
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระ  
ภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมมีทุกข์เป็นกำไรเป็นไหน  
มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมมีทุกข์เป็นกำไร ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมมีสุขเป็นกำไรเป็นไหน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมา  
วิมุตติ นี้เรียกธรรมมีสุขเป็นกำไร.

จบทุกขุทระยธรรมสูตรที่ ๑๐

### ๑๑. ทุกขวิปากธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์และสุขเป็นวิปาก

[๑๔๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมมีทุกข์เป็นวิปาก  
และธรรมมีสุขเป็นวิปากแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี  
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระ  
ภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมมีทุกข์เป็นวิปากเป็นไหน  
มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมมีทุกข์เป็นวิปาก ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมมีสุขเป็นวิปากเป็นไหน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมา  
วิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมมีสุขเป็นวิปาก.

จบทุกขวิปากธรรมสูตรที่ ๑๑

จบสาธวรรคที่ ๔

**รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ**

๑. สาธุสูตร
๒. อริยธรรมสูตร
๓. กุศลสูตร
๔. อรรถสูตร
๕. ธรรมสูตร
๖. อาสวธรรมสูตร
๗. สามีชธรรมสูตร
๘. ตปนิย-  
ธรรมสูตร
๙. อาจยคามิธรรมสูตร
๑๐. ทุกขุทรยธรรมสูตร
๑๑. ทุกข-  
วิปากธรรมสูตร.

## อริยมรรควรรคที่ ๕

### ๑. อริยมรรคสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรคและไม่เป็นอริยมรรค

[๑๔๕] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นอริยมรรค และธรรมที่มีใช่อริยมรรคแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่มีใช่อริยมรรคเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมที่มีใช่อริยมรรค คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่เป็นอริยมรรคเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมที่เป็นอริยมรรค.

จบอริยมรรคสูตรที่ ๑

### ๒. กัณ्हมรรคสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นมรรคดำและมรรคขาว

[๑๔๖] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นมรรคดำ และธรรมที่เป็นบรรดาขาวแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้ที่พระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นมรรคดำเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมที่เป็นมรรคดำ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่เป็นมรรคขาวเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่าธรรมที่เป็นบรรดาขาว.

จบกัณ्हมรรคสูตรที่ ๒

### ๓. สัทธรรมสูตร

#### ว่าด้วยสัทธรรมและอสัทธรรม

[๑๔๗] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัทธรรมและอสัทธรรม แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กิเลสัทธรรมเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าอสัทธรรม คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กิเลสัทธรรมเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่าสัทธรรม.

จบสัทธรรมสูตรที่ ๓

### ๔. สัปปริสธรรมสูตร

#### ว่าด้วยสัปปริสธรรมและอสัปปริสธรรม

[๑๔๘] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัปปริสธรรมและอสัปปริสธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กิเลสัปปริสธรรมเป็นไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่าอสัปปริสธรรม คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กิเลสัปปริสธรรมเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่าสัปปริสธรรม

จบสัปปริสธรรมสูตรที่ ๔

### ๕. อุปปาตัตถัพพธรรมสูตร

#### ว่าด้วยธรรมที่ควรให้เกิดขึ้นและธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น

[๑๔๙] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น

พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 400

และกรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี  
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาค  
เจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นเป็นไฉน  
มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรให้เกิดขึ้นเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ  
สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ควรให้เกิดขึ้น.

จบอุปาเทตัพพธรรมสูตรที่ ๕

### ๖. อาเสวิตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยกรรมที่ควรเสพและกรรมที่ไม่ควรเสพ

[๑๕๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมที่ควรเสพและ  
กรรมที่ไม่ควรเสพแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี  
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ไม่ควรเสพเป็นไฉน  
มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่ควรเสพ ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรเสพเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ  
นี้เรียกว่ากรรมที่ควรเสพ.

จบอาเสวิตัพพธรรมสูตรที่ ๖

### ๗. ภาเวตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยกรรมที่ควรเจริญและกรรมที่ไม่ควรเจริญ

[๑๕๑] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมที่ควรให้เจริญ  
และกรรมที่ไม่ควรให้เจริญแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจ



ให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าไคตรัส คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ไม่ควรให้เจริญ เป็นไฉน มิจาทิฏฐิ ฯลฯ มิจनावิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่ควรให้เจริญ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรให้เจริญเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ควรให้เจริญ.

จบภาเวตัพพธรรมสูตรที่ ๗

#### ๘. พหุลีกัตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยกรรมที่ควรทำให้มากและกรรมที่ไม่ควรทำให้มาก

[๑๕๒] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมที่ควรทำให้มาก และกรรมที่ไม่ควรทำให้มากแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าไคตรัสว่า คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ไม่ควรทำให้มาก เป็นไฉน มิจาทิฏฐิ ฯลฯ มิจनावิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่ควรทำให้มาก คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรทำให้มากเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ควรทำให้มาก.

จบพหุลีกัตัพพธรรมสูตรที่ ๘

#### ๙. อนุสสริตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยกรรมที่ควรระลึกและไม่ควรระลึก

[๑๕๓] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมที่ควรระลึก และกรรมที่ไม่ควรระลึกแก่เธอทั้งหลาย. เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระ-

ภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ไม่ควรระลึกเป็นไฉน  
มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่ควรระลึก คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรระลึกเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ  
นี้เรียกว่ากรรมที่ควรระลึก.

จบอนุสสริตัพพธรรมสูตร ที่ ๕

### ๑๐. สัจฉิกาคัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยกรรมที่ทำให้แจ้งและกรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้ง

[๑๕๔] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมที่ควรทำให้แจ้ง  
และกรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้งแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจ  
ให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้-  
มีพระภาคได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้งเป็น  
ไฉน มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้ง  
คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรทำให้แจ้งเป็นไฉน สัมมาทิฏฐิ ฯลฯ  
สัมมาวิมุตติ นี้เรียกว่ากรรมที่ควรทำให้แจ้ง.

จบสัจฉิกาคัพพธรรมสูตรที่ ๑๐

จบอริยมรรควรรคที่ ๕

### อรรถกถาอริยมรรควรรคที่ ๕

อริยมรรควรรคที่ ๕ มีเนื้อความง่ายเหมือนกันแล.

จบอรรถกถาอริยมรรควรรคที่ ๕

จบตติยปีณณาสกั

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 403

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้.

๑. อริยมรรคสูตร
๒. กัณ्हมรรคสูตร
๓. สัทธรรมสูตร
๔. สัมปปริสธรรมสูตร
๕. อุปปาเตตัพพธรรมสูตร
๖. อาเสวิตัพพธรรมสูตร
๗. ภาเวตัพพธรรมสูตร
๘. พหุสีกาทัพพธรรมสูตร
๙. อนุสสริตัพพธรรมสูตร
๑๐. สัจฉิกาทัพพธรรมสูตร.

จบตติยปีณณาสกั

## จตุตถปัลลมาสก์

### ปุคคฉวรรคที่ ๑

ว่าด้วยบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ

[๑๕๕] ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ไม่ควรเสพ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน ก็บุคคลเป็นผู้มีความเห็นผิด ๑ มีความดำริผิด ๑ มีการเจรจาผิด ๑ มีการงานผิด ๑ มีการเลี้ยงชีพผิด ๑ มีความพยายามผิด ๑ มีความระลึกลับผิด ๑ มีความตั้งใจผิด ๑ มีความรู้ผิด ๑ มีความหลุดพ้นผิด ๑ ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ไม่ควรเสพ ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ควรเสพ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน ก็ บุคคลเป็นผู้มีความเห็นชอบ ๑ มีความดำริชอบ ๑ มีการเจรจาชอบ ๑ มีการงานชอบ ๑ มีการเลี้ยงชีพชอบ ๑ มีความพยายามชอบ ๑ มีการระลึบชอบ ๑ มีความตั้งใจชอบ ๑ มีความรู้ชอบ ๑ มีความหลุดพ้นชอบ ๑ ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แลควรเสพ.

ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ไม่ควรคบ... ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ควรคบ...

ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ไม่ควรนั่งใกล้... ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ควรนั่งใกล้...

ดูก่อนนิกขุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็น

ผู้ไม่ควรบูชา... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรบูชา...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรสรรเสริญ... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเป็นผู้ควรสรรเสริญ....

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรเคารพ... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรเคารพ...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรยำเกรง... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรยำเกรง...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่ควรให้ยินดี... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ควรให้ยินดี...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมไม่บริสุทธ์... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมบริสุทธ์...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมครอบงำมานะไม่ได้... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมครอบงำมานะได้...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมไม่เจริญด้วยปัญญา... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมเจริญด้วยปัญญา...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อม  
ประสบสิ่งมิใช่บุญเป็นอันมาก ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้มีความ  
เห็นผิด ๑ มีความดำริผิด ๑ มีการเจรจาผิด ๑ มีการงานผิด ๑  
มีการเลี้ยงชีพผิด ๑ มีความพยายามผิด ๑ มีความระลึกลับผิด ๑ มีความ  
จงใจผิด ๑ มีความรู้ผิด ๑ ความหลุดพ้นผิด ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย  
บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมประสบสิ่งมิใช่บุญเป็น  
อันมาก ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ  
ย่อมประสบบุญเป็นอันมาก ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้มีความ  
เห็นชอบ ๑ มีความดำริชอบ ๑ มีการเจรจาชอบ ๑ มีการงานชอบ ๑  
มีการเลี้ยงชีพชอบ ๑ มีความพยายามชอบ ๑ มีความระลึกชอบ ๑ มีความ  
จงใจชอบ ๑ มีความรู้ชอบ ๑ ความหลุดพ้นชอบ ๑ ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมประสบบุญ  
เป็นอันมาก.

จบปุคคลวรรคที่ ๑

จตุตถปัณณาสก

อรรถกถापुคคลวรรคที่ ๑

สูตรที่ ๑ เป็นต้น มีเนื้อความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถापุคคลวรรคที่ ๑

## ชาณฺฐโสณิวรรณํ ๒

### ๑. ปฐมปัจโจโรหณิสฺสฺส

ว่าด้วยพิธีปลงบาปของพราหมณ์และพระอริยะ

[๑๕๖] ก็โดยสมัยนั้นแล ชาณฺฐโสณิพราหมณ์ สनานเกล้าในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ถือกำหญาาศดไปยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นชาณฺฐโสณิพราหมณ์ผู้ส่นานเกล้าในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ถือกำหญาาศดยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งในที่ไม่ไกล ครั้นแล้วได้ตรัสถามชาณฺฐโสณิพราหมณ์ว่า คุณก่อนพราหมณ์ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงส่นานเกล้าในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ถือกำหญาาศดมายืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง วันนี้เป็นวันอะไรของสกุลพราหมณ์ ชาณฺฐโสณิพราหมณ์กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ วันนี้เป็นวันปลงบาปของสกุลพราหมณ์.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ ก็พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมมีด้วยประการใดเล่า.

ชา. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พราหมณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ในวันอุโบสถส่นานเกล้า นุ่งห่มผ้าไหมทั้งคู่อันใหม่ ทาแผ่นดินด้วยโคลมัยสลดด้วยหญาาศาทั้งหลายที่เขียวสลดแล้ว สำเร็จการนอนในระหว่างกองทรายและเรือนไฟ ในราตรีนั้น พราหมณ์เหล่านั้นย่อมลุกขึ้นประนมอัญชลีนมัสการไฟ ๓ ครั้ง ด้วยการกล่าวว่า ข้าพเจ้าขอปลงบาปกะท่านผู้เจริญ ดังนี้ และย่อมยังไฟให้อิ่มหนำด้วยเนยใส น้ำมัน และเนยข้นอันเพียงพอ

๑. สุตฺรที่ ๑ ถึง สุตฺรที่ ๗ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

พอล่วงราตรีนั้นไป ย่อมเล็งพราหมณ์ทั้งหลายให้อืมนำด้วยขาทนีย-  
โภชนียาหารอันประณีต ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พิธีปลงบาปของพราหมณ์  
ทั้งหลาย ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้แล.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมมี  
โดยประการอย่างอื่น ส่วนพิธีปลงบาปในวินัยของพระอริยะ ย่อมมีโดย  
ประการอย่างอื่น.

ชา. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พิธีปลงบาปในวินัยของพระอริยะ  
ย่อมมีโดยประการใดเล่า ขอประทานพระวโรกาส ขอพระโคตมผู้เจริญ  
โปรดทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ตามพิธีปลงบาปในวินัยของพระ-  
อริยะด้วยเถิด.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้นท่านจงฟัง  
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ชาณุสโสณิพราหมณ์ทุลรับแต่พระผู้มีพระภาค-  
เจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนพราหมณ์ อริยสาวกใน  
ธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิกากของปาณาติบาต เป็นสิ่งที่  
ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้  
แล้ว ย่อมละปาณาติบาต ย่อมปลงบาปจากปาณาติบาต ย่อมพิจารณา  
เห็นดังนี้ว่า วิกากแห่งอทินนาทานเป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งใน  
สัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละ  
อทินนาทาน ย่อมปลงบาปจากอทินนาทาน ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า  
วิกากแห่งกามสุมิจฉาจาร เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ  
อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละกามสุมิจฉาจาร ย่อม  
ปลงบาปจากกามสุมิจฉาจาร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิกากแห่งมูสาวาท



เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมุสาวาท ย่อมปลงบาปจากมุสาวาท ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิชาภแห่งปีสุณาวาจา เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละปีสุณาวาจา ย่อมปลงบาปจากปีสุณาวาจา ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิชาภแห่งผรุสวาจา เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละผรุสวาจา ย่อมปลงบาปจากผรุสวาจา ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิชาภแห่งสัมผัปปลาปวาจา เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละสัมผัปปลาปวาจา ย่อมปลงบาปจากสัมผัปปลาปวาจา ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิชาภแห่งอภิขมา เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละอภิขมา ย่อมปลงบาปจากอภิขมา ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิชาภแห่งพยาบาท เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละพยาบาท ย่อมปลงบาปจากพยาบาท ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิชาภแห่งมิจฉาทิฎฐิ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้งพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจฉาทิฎฐิ ย่อมปลงบาปจากมิจฉาทิฎฐิ คู่ก่อนพราหมณ์ พิธีปลงบาปในวินัยของพระอริยะะ ย่อมมีด้วยประการนี้แล.

ชา. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมมีโดยประการอื่น ส่วนพิธีปลงบาปในวินัยของพระอริยะะ ย่อมมีโดยประการอื่น ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็พิธีปลงบาปของพราหมณ์ทั้งหลาย

ยอมไม่ถึงเสียที่ ๖ แห่งพิธีปลงบาปในวินัยของพระอริยะนี้ ข้าแต่  
พระโคตมผู้เจริญ ภายตของพระองค์แจ่มแจ้งยิ่งนัก ฯลฯ ขอพระโคตม  
ผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้ง  
แต่วันนี้เป็นต้นไป.

### จบปฐมปัจโจโรหณิสสูตรที่ ๑

#### ๒. ทุติยปัจโจโรหณิสสูตร

ว่าด้วยพิธีปลงบาปของพระอริยะ

[๑๕๗] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพิธีปลงบาปอันเป็น  
ของพระอริยะแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว  
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็พิธีปลงบาปอันเป็นของพระอริยะเป็นไฉน อริยสาวก  
ในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิบากของปาณาติบาต เป็นสิ่ง  
ที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้นพิจารณาเห็น  
ดังนี้แล้ว ย่อมละปาณาติบาต ย่อมปลงบาปจากปาณาติบาต... ย่อม  
พิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิบากแห่งมิจฉาทิฎฐิ เป็นสิ่งที่ชั่วช้าทั้งในปัจจุบัน  
ทั้งในสัมปรายภพ อริยสาวกนั้นครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมละมิจฉา-  
ทิฎฐิ ย่อมปลงบาปจากมิจฉาทิฎฐิ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าพิธี  
ปลงบาปอันเป็นของพระอริยะ.

### จบทุติยปัจโจโรหณิสสูตรที่ ๒

### ๓. สตกรวสูตร

ว่าด้วยฝั่งนี้ฝั่งโน้น

[๑๕๘] ครั้งนั้นแล สตกรวพราหมณ์ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นฝั่งนี้ อะไรเป็นฝั่งโน้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า คู่ก่อนพราหมณ์ ปาณาติบาตเป็นฝั่งนี้ เจตนาเครื่องเว้นจากปาณาติบาตเป็นฝั่งโน้น อทินนาทานเป็นฝั่งนี้ เจตนาเครื่องเว้นจากอทินนาทานเป็นฝั่งโน้น กามสุมิจฉาจารเป็นฝั่งนี้ เจตนาเครื่องเว้นจากกามเมสุมิจฉาจารเป็นฝั่งโน้น มุสาวาทเป็นฝั่งนี้ เจตนาเครื่องเว้นจากมุสาวาทเป็นฝั่งโน้น ปิสุณาวาจาเป็นฝั่งนี้ เจตนาเครื่องเว้นจากปิสุณาวาจาเป็นฝั่งโน้น ผรุสวาจาเป็นฝั่งนี้ เจตนาเครื่องเว้นจากผรุสวาจาเป็นฝั่งโน้น สัมผัสปลลาปวาจาเป็นฝั่งนี้ เจตนาเครื่องเว้นจากสัมผัสปลลาปวาจาเป็นฝั่งโน้น อภิชฌาเป็นฝั่งนี้ อนภิชฌาเป็นฝั่งโน้น พยาบาทเป็นฝั่งนี้ อพยาบาทเป็นฝั่งโน้น มิจฉาทิฎฐิเป็นฝั่งนี้ สัมมาทิฎฐิเป็นฝั่งโน้น คู่ก่อนพราหมณ์ นี้แลเป็นฝั่งนี้ นี้แลเป็นฝั่งโน้น.

ในหมู่มนุษย์ เหล่าชนที่ไปถึงฝั่งโน้นมีประมาณน้อย ส่วนหมู่อัตว์นอกนี้ละะไปตามฝั่งทั้งนั้น ส่วนชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม ในธรรมอันพระตถาคตตรัสแล้วโดยชอบ ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้นวิภวภูมิจนเป็นบ่วงมารที่ข้ามพ้นได้แสนยาก แล้วจักถึงฝั่ง

โน้น คือ นิพพาน บัณฑิตละกรรมดำเสียแล้ว พึง  
ยังธรรมขาวให้เจริญ บัณฑิตละกามทั้งหลายแล้ว  
เป็นผู้ไม่มีกังวล ออกจากความอาลัย อาศัยธรรมไม่  
มีความอาลัย พึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวกที่  
ยินดีได้แสนยาก บัณฑิตพึงชำระตนให้ผ่องแผ้ว จาก  
เครื่องเศร้าหมองจิตทั้งหลาย บัณฑิตเหล่าใด อบรม  
จิตโดยชอบในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย ไม่  
ถ่อมมันแล้ว ยินดีในนิพพานเป็นที่สละความถ่อมมัน  
บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะมีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้ว  
ในโลก.

จบสการวสูตรที่ ๓

#### ๔. โอริมสูตร

ว่าด้วยฝั่งนี้และฝั่งโน้น

[๑๕๘] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงฝั่งนี้และฝั่งโน้นแก่เธอ  
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้ง  
หลาย ฝั่งนี้เป็นไฉนและฝั่งโน้นเป็นไฉน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาต  
เป็นฝั่งนี้ เจตนาเครื่องเว้นจากปาณาติบาต เป็นฝั่งโน้น ... มิจฉาทิฎฐิ  
เป็นฝั่งนี้ สัมมาทิฎฐิเป็นฝั่งโน้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นฝั่งนี้  
นี้แลเป็นฝั่งโน้น.

ในหมู่มนุษย์ เหล่าคนที่ไปถึงฝั่งโน้น มีประมาณ  
น้อย ส่วนหมูสัตว์นอกนี้เกาะไปตามฝั่งทั้งนั้น ส่วน  
ชนเหล่าใดเป็นผู้ประพฤติตามธรรม ในธรรมอันพระ  
ตถาคตตรัสแล้วโดยชอบ ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้น  
วัฏฏะ อันเป็นบ่วงมาร ที่ข้ามพ้นได้แสนยาก แล้วจัก  
ถึงฝั่งโน้น คือ นิพพาน บัณฑิตละกรรมดำเสียแล้ว  
พึงยังกรรมขาวให้เจริญ บัณฑิตละกามทั้งหลายแล้ว  
เป็นผู้ไม่มีกังวล ออกจากความอาลัย อาศัยธรรม  
ที่ไม่มีความอาลัย พึงปรารถนาความยินดียิ่งในวิเวก  
ที่ยินดีได้แสนยาก บัณฑิตพึงชำระตนให้ผ่องแผ้วจาก  
เครื่องเศร้าหมองจิตทั้งหลาย บัณฑิตเหล่าใดอบรมจิต  
แล้วโดยชอบ ในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย  
ไม่ถ่อมมันแล้ว ยินดีในนิพพานเป็นที่สะลวยถ่อมมัน  
บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะ มีความรุ่งเรือง ดังสนิท  
แล้วในโลก.

จบโอริมสูตรที่ ๔

### ๕. ปฐมอธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่บุคคลควรทราบ

[๑๐๖] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็น  
ประโยชน์ บุคคลควรทราบ สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์ บุคคล  
ควรทราบ ครั้นทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็น

ธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นไฉน คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กามเมสุมิฉาจาร มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัสปลลาปวาท อภิขณา พยาบาท มิจฉาทิฎฐินี้เรียกว่าสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เป็นธรรม และสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นไฉน คือ เจตนาเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาต... จากสัมผัสปลลาปวาท อนภิขณา อพยาบาท สัมมาทิฎฐินี้เรียกว่าสิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ บุคคลควรทราบ สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์ บุคคลควรทราบ ครั้นทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ คำที่เรากล่าวดังนี้ เรากล่าวแล้วเพราะอาศัยข้อนี้.

### จบปฐมอรรถธรรมสูตรที่ ๕

## ๖. ทุตติยอรรถธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่บุคคลควรทราบ

[๑๖๑] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรม และสิ่งที่เป็นธรรม บุคคลควรทราบ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ บุคคลควรทราบ ครั้นทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรม แต่สิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แล้ว พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สัพพัญญูตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว เสด็จ

ลุกขึ้นจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า  
ทรงหลีกไปแล้วไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นได้พูดกันดังนี้ว่า คุณก่อนอาวุโส  
ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อว่า  
คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรม และสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ  
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ และสิ่งเป็นประโยชน์บุคคลควรทราบ ครั้นทราบ  
สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็น  
ประโยชน์แล้ว พึงปฏิบัติสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์  
ดังนี้. ไม่ได้ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่  
พระวิหารเสีย ใครหนอแลพึงจำแนกอรรถแห่งอุเทศ ที่พระผู้มีพระภาค-  
เจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกโดยพิสดารได้ ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านี  
นั้นมีความเห็นร่วมกันว่า ท่านพระมหากัจจายนะนี้แล พระศาสดาทรง  
สรรเสริญ และเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูยกย่อง ท่านพระมหา-  
กัจจายนะคงสามารถเพื่อจำแนกอรรถแห่งอุเทศ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้า  
ทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ โฉนหนอ  
พวกเราพึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วพึงถามอรรถ  
ข้อนี้กะท่านพระมหากัจจายนะเถิด ท่านพระมหากัจจายนะจักพยากรณ์  
แก่เราทั้งหลายด้วยประการใด เราทั้งหลายจักทรงจำเนื้อความนั้นไว้ด้วย  
ประการนั้น ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะ  
ถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระมหากัจจายนะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอ  
ให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะ  
ท่านพระมหากัจจายนะว่า คุณก่อนท่านกัจจายนะผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคเจ้า  
ของเราทั้งหลายทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่

เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร คุก่อนท่านผู้มีอายุ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ทรงหลีกไปแล้วไม่นาน กระผมทั้งหลายได้พูดกันดังนี้ว่า คุก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย ทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อว่า คุก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร ใครหนอแลฟังจำแนกอรรถแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้โดยพิสดารได้ ดังนี้ คุก่อนท่านผู้มีอายุ กระผมทั้งหลายได้มีความเห็นร่วมกันว่า ท่านพระมหากัจจายนะนี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญแล้ว และเพื่อนสหพหุจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูยกย่องแล้ว ท่านพระมหากัจจายนะคงสามารถเพื่อจำแนกอรรถแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ ไฉนหนอ เราทั้งหลายพึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วฟังถามอรรถข้อนี้กะท่านพระมหากัจจายนะเถิด ท่านพระมหากัจจายนะจักพยากรณ์แก่เราทั้งหลาย ด้วยประการใด เราทั้งหลายจักทรงจำอรรถนั้นไว้ ด้วยประการนั้น ขอท่านพระมหากัจจายนะโปรดจำแนกเถิด.

ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวว่า คุก่อนอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเหมือนนรุษต้องการแก่นไม้ เที่ยวเสาะหาแก่นไม้อยู่ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้งอยู่ ล้วงเลยรากไปเสีย ล้วงเลยลำต้นไปเสีย ฟังสำคัญถึงและไต่ว่า



เป็นแก่นไม้ ที่ตนพึงแสวงหา แม้ฉันใด ข้ออุปไมยนี้ก็ฉันนั้น เมื่อ พระศาสดาประทับอยู่เฉพาะหน้าท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายผ่านพ้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเสียแล้ว ย่อมสำคัญอรรถอันนั้นว่า ควร ถามข้าพเจ้า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้มีจักขุ มีพระญาณ มีธรรม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ตรัสบอก ทรง ให้เป็นไป ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ก็แลกาลนั้น เป็นกาลควรแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าที่ท่านทั้งหลายเข้าไปเฝ้าแล้ว ฟังทูล ถามอรรถอันนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรงพยากรณ์ด้วย ประการใด ท่านทั้งหลายพึงทรงอรรถนั้นไว้ด้วยประการนั้นเถิด.

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า คุณก่อนท่านพระกัจจายนะผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้มีจักขุ มีพระญาณ มีธรรม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ตรัสบอก ทรงให้เป็นไป ทรงแสดงประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคตทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็นโดยแท้ ก็แล กาลนั้นเป็นกาลควรแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ที่กระผมทั้งหลายเข้าไปเฝ้า แล้ว ฟังทูลถามอรรถนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรง พยากรณ์ด้วยประการใด กระผมทั้งหลายพึงทรงจำอรรถนั้นไว้ด้วยประการ นั้น ก็แต่ว่าท่านพระมหากัจจายนะพระศาสดาทรงสรรเสริญ และเพื่อน สพรหมจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูญยกย่อง ท่านพระมหากัจจายนะย่อมสามารถ เพื่อจำแนกอรรถแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ได้ ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ ขอท่านพระมหากัจจายนะ ไม่ทำความหนักใจแล้ว จงจำแนกเถิด.

ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่าน พระมหากัจจายนะแล้ว ท่านพระมหากัจจายนะได้กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรงอุเทศโดยย่อว่า คุณก่อน ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... ฟัง ปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ได้ทรงจำแนก อรรถโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ก็สิ่งที่ไม่เป็นธรรมเป็นไฉน สิ่งที่เป็นธรรมเป็นไฉน สิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์เป็นไฉน สิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นไฉน คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย การฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็น สิ่งที่เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการฆ่า สัตว์เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อม ถึงความเจริญเต็มที่ เพราะเจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์.

คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย การลักทรัพย์เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา เครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์เป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอัน ลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการลักทรัพย์เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะ เจตนาเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์.

คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย การประพฤตินอกใจเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาเครื่องงดเว้นจากการประพฤตินอกใจเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วน

อกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการประพฤติดิในกามเป็น  
ปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึง  
ความเจริญเต็มที เพราะเจตนาเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดิในกาม  
เป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การพูดเท็จเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา  
เครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอันลามก  
มิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการพูดเท็จเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประ-  
โยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที เพราะเจตนา  
เครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การพูดต่อเสียดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา  
เครื่องงดเว้นจากการพูดต่อเสียดเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอัน  
ลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการพูดต่อเสียดเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่  
เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที เพราะ  
เจตนาเครื่องงดเว้นจากการพูดต่อเสียดเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประ-  
โยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การพูดคำหยาบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม เจตนา  
เครื่องงดเว้น จากการพูดคำหยาบเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรม  
อันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการพูดคำหยาบเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่  
ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที  
เพราะเจตนาเครื่องงดเว้นจากการพูดคำหยาบเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็น  
ประโยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การพูดเพื่อเจ้าเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา

เครื่องงควั้นจากการพูดเพื่อเจ้าเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอัน ลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการพูดเพื่อเจ้าเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะ เจตนาเครื่องงควั้นจากการพูดเพื่อเจ้าเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประ- โยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย การอยากได้ของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม การไม่อยากได้ของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอันลามกมิใช่ น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการอยากได้ของผู้อื่นเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะ ความไม่อยากได้ของผู้อื่นเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความปองร้ายเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ ไม่ปองร้ายเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิด ขึ้นเพราะความปองร้ายเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศล- ธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะความไม่ปองร้ายเป็น ปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ความเห็นผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความ เห็นชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้น เพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรม มิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย นี้ เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์.

ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรง แสดงอุเทศโดยย่อว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ เป็น

ธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดาร เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร คุก่อนอาวุโสทั้งหลาย เราย่อมรู้อรรถแห่งอุเทศอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกโดยพิสดารนี้ ได้โดยพิสดาร ด้วยประการอย่างนี้ ก็แลท่านทั้งหลายจำนงอยู่ ฟังเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ฟังทูลถามอรรถนั้นเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรงพยากรณ์ด้วยประการใด ท่านทั้งหลายฟังทรงจำอรรถนั้นไว้ด้วยประการนั้นเถิด.

ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระมหากัจจายนะ ชื่นชมอนุโมทนาภายิตของท่านพระพากัจจายนะแล้ว ลุกจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอุเทศโดยย่อว่า คุก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน ข้าพระองค์ทั้งหลายได้พูดกันว่า คุก่อนอาวุโสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อว่า คุก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรมบุคคลควรทราบ... ฟังปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนี้ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารแก่เราทั้งหลาย เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปสู่พระวิหาร ใครหนอแล ฟังจำแนกอรรถแห่งอุเทศอันพระผู้มี-

พระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วโดยย่อ ไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านั้นแลได้มีความเห็นร่วมกันว่า ท่านพระมหากัจจายนะนี้แล พระศาสดาทรงสรรเสริญ และเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูยกย่อง ท่านพระมหากัจจายนะ คงสามารถเพื่อจำแนกอรรถแห่งอุเทศ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดง โดยย่อไม่ทรงจำแนกอรรถโดยพิสดารนี้ โดยพิสดารได้ ไฉนหนอ เราทั้งหลายพึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วพึงถามอรรถข้อนั้นกะท่านพระมหากัจจายนะเถิด ท่านพระมหากัจจายนะจักพยากรณ์แก่เราทั้งหลายด้วยประการใด เราทั้งหลายจักทรงจำอรรถนั้นไว้ด้วยประการนั้น ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้นแล ข้าพระองค์ทั้งหลายได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้ถามอรรถข้อนั้นกะท่านพระมหากัจจายนะ ท่านพระมหากัจจายนะได้จำแนกอรรถด้วยดี แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้ พระเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ดีแล้ว ดีแล้ว คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มหากัจจายนะเป็นบัณฑิต มหากัจจายนะเป็นผู้มีปัญญามาก คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้หากเธอทั้งพึงเข้ามาหาเราแล้วถามอรรถข้อนั้น แม้เราพึงพยากรณ์อรรถข้อนั้นอย่างที่มีมหากัจจายนะพยากรณ์แล้วนั้นแหละ นั้นเป็นอรรถแห่งอุเทศนั้น และเธอทั้งหลายพึงทรงจำอรรถนั้นไว้เช่นนั้นเถิด.

จบทุติยอรรถมสูตรที่ ๖

## ๗. ตติยอรรถมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่บุคคลควรทราบ

[๑๖๒] คุณก่อนนิกขุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม บุคคลควรทราบ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ บุคคลก็ควรทราบ ครั้นทราบสิ่งที่เป็นธรรมและสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว พึงปฏิบัติตามสิ่งที่เป็นธรรม ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ คุณก่อนนิกขุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมเป็นโทษ และสิ่งที่เป็นธรรมเป็นโทษ สิ่งไม่เป็นประโยชน์เป็นโทษ และสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นโทษ.

คุณก่อนนิกขุทั้งหลาย การฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา เครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอันลามก มิใช่น้อย ที่เกิดขึ้นเพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะเจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์.

คุณก่อนนิกขุทั้งหลาย การลักทรัพย์เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา เครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์เป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

คุณก่อนนิกขุทั้งหลาย การประพฤติดิฉินคามเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดิฉินคามเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ...

คุณก่อนนิกขุทั้งหลาย การพูดเท็จเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนาเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

คุณก่อนนิกขุทั้งหลาย การพูดส่อเสียดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา เครื่องงดเว้นจากการพูดส่อเสียดเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การพูดคำหยาบเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา  
เครื่องงดเว้นจากการพูดคำหยาบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การพูดเพื่อเจ้อเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เจตนา  
เครื่องงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การอยากได้ของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม  
การไม่อยากได้ของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความปองร้ายเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความไม่  
ปองร้ายเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเห็นผิดเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ความเห็น  
ชอบเป็นสิ่งที่ เป็นธรรม ส่วนอกุศลธรรมอันลามกมิใช่น้อย ที่เกิดขึ้น  
เพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัย นี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรม  
มิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย นี้เป็น  
สิ่งที่ เป็นประโยชน์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ เป็นธรรมบุคคลควร  
ทราบ สิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ เป็นประโยชน์บุคคลก็ควรทราบ  
ครั้น ทราบสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และ  
สิ่งที่ เป็นประโยชน์แล้ว ฟังปฏิบัติตามที่ เป็นธรรม ตามสิ่งที่ เป็นประ-  
โยชน์ คำที่เรากล่าวดังนี้ เรากล่าวแล้วเพราะอาศัยข้อนี้.

จบตติยอรรถธรรมสูตรที่ ๗



## ๘. ติวีสสูตร

ว่าด้วยความสิ้นเหตุของกรรมเพราะสิ้น รากะ โทสะ โมหะ

[๑๖๓] คูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวแม่ซึ่งการฆ่าสัตว์ว่ามี ๓  
อย่าง คือ มีโลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะเป็นเหตุบ้าง มีโมหะเป็นเหตุบ้าง  
เรากล่าวแม่ซึ่งการลักทรัพย์ว่ามี ๓ อย่าง คือ มีโลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะ  
เป็นเหตุบ้าง มีโมหะเป็นเหตุบ้าง เรากล่าวแม่ซึ่งการประพฤตินิคม  
ว่ามี ๓ อย่าง คือ มีโลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะเป็นเหตุบ้าง มีโมหะเป็น  
เหตุบ้าง เรากล่าวแม่ซึ่งการพูดเท็จว่ามี ๓ อย่าง คือ มีโลภะเป็นเหตุ  
บ้าง มีโทสะเป็นเหตุบ้าง มีโมหะเป็นเหตุบ้าง เรากล่าวแม่ซึ่งการ  
พูดส่อเสียดว่ามี ๓ อย่าง คือ มีโลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะเป็นเหตุบ้าง  
มีโมหะเป็นเหตุบ้าง เรากล่าวแม่ซึ่งการพูดคำหยาบว่ามี ๓ อย่าง คือ มี  
โลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะเป็นเหตุบ้าง มีโมหะเป็นเหตุบ้าง เรากล่าว  
แม่ซึ่งการพูดเพื่อเจ้าว่ามี ๓ อย่าง คือ มีโลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะ  
เป็นเหตุบ้าง มีโมหะเป็นเหตุบ้าง เรากล่าวแม่ซึ่งการอยากได้ของผู้อื่น  
ว่ามี ๓ อย่าง คือ มีโลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะเป็นเหตุบ้าง มีโมหะ  
เป็นเหตุบ้าง เรากล่าวแม่ซึ่งความปองร้ายว่ามี ๓ อย่าง คือ มีโลภะ  
เป็นเหตุบ้าง มีโทสะเป็นเหตุบ้าง มีโมหะเป็นเหตุบ้าง เรากล่าว  
แม่ซึ่งความเห็นผิดว่ามี ๓ อย่าง คือ มีโลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะเป็น  
เหตุบ้าง มีโมหะเป็นเหตุบ้าง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย โลภะเป็นแดนเกิด  
แห่งเหตุของกรรม โทสะเป็นแดนเกิดแห่งเหตุของกรรม โมหะเป็นแดน  
เกิดแห่งเหตุของกรรม ความสิ้นไปแห่งเหตุของกรรม ย่อมมีได้เพราะ  
ความสิ้นไปแห่งโลภะ ความสิ้นไปแห่งเหตุของกรรม ย่อมมีได้เพราะ

ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งเหตุของกรรม ย่อมมีได้เพราะความ  
สิ้นไปแห่งโมหะ ด้วยประการดังนี้แล.

จบติวิธสูตรที่ ๘

## ชาณฺสโสณฺีวรรคที่ ๒

อรรถกถาติวิธสูตรที่ ๘

ติวิธสูตรที่ ๘ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โลกเหตุกมุปี ความว่า ความโลกเป็นเหตุ โดยเป็นส่วน  
อุปนิสัยปัจจัยแก่ปาณาติบาต ที่ประกอบด้วยโทสะ และโมหะ ก็มี.  
พึงทราบความในทุก ๆ บท โดยอุบายนี้.

จบอรรถกถาติวิธสูตรที่ ๘

### ๕. สปริกกมนสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรงดเว้นและธรรมที่ไม่ควรงดเว้น

[๑๖๔] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้ควรงดเว้น มิใช่ธรรมที่  
ไม่ควรงดเว้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้ควรงดเว้น มิใช่ธรรมที่ไม่  
ควรงดเว้นอย่างไร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ของ  
บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ เป็นการงดเว้นอย่างหนึ่ง การงดเว้นจากการลักทรัพย์  
ของบุคคลผู้ลักทรัพย์ เป็นการงดเว้นอย่างหนึ่ง การงดเว้นจากการประ-  
พฤติผิดในกามของบุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม เป็นการงดเว้นอย่างหนึ่ง  
การงดเว้นจากการพูดเท็จของบุคคลผู้พูดเท็จ เป็นการงดเว้นอย่างหนึ่ง  
การงดเว้นจากการพูดต่อเสียดของบุคคลผู้ต่อเสียด เป็นการงดเว้น

อย่างหนึ่ง การงดเว้นจากการพูดคำหยาบของบุคคลผู้พูดคำหยาบ เป็น การงดเว้นอย่างหนึ่ง การงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อของบุคคลผู้พูดเพื่อเจ้อ เป็นการงดเว้นอย่างหนึ่ง ความไม่อยากได้ของผู้อื่นของบุคคลผู้มีความอยากได้ของผู้อื่น เป็นการเว้นอย่างหนึ่ง ความไม่ปองร้ายของบุคคลผู้ปองร้าย เป็นการงดเว้นอย่างหนึ่ง ความเห็นชอบของบุคคลผู้มีความเห็นผิด เป็นการงดเว้นอย่างหนึ่ง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย การงดเว้นย่อมมี ด้วยประการอย่างนี้ ธรรมนี้ควรงดเว้น มิใช่ธรรมที่ไม่ควรงดเว้น ด้วยประการอย่างนี้แล.

### จบสปริกกมนสูตรที่ ๕

### อรรถกถาสปริกกมนสูตรที่ ๕

สปริกกมนสูตรที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สปริกกมน โหติ ได้แก่ ความงดเว้นย่อมมี.

จบอรรถกถาสปริกกมนสูตรที่ ๕

### ๑๐. จุนทสูตร

ว่าด้วยความสะอาดในวินัยของพระอริยะ

[๑๖๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ส่วนมะม่วง ของ นายจุนทกัมมารบุตร ใกล้เมืองปาวา ครั้งนั้นแล นายจุนทกัมมารบุตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะนายจุนทกัมมารบุตรว่า คู่ก่อนจุนทะ ท่านชอบใจความสะอาดของใครหนอ นายจุนทกัมมารบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พราหมณ์ชาว

ปัจฉาภุมิ ผู้ถือเต้าน้ำ สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร  
ย่อมบัญญัติความสะอาดไว้ ข้าพระองค์ชอบใจสะอาดของพราหมณ์  
พวกนั้น.

พ. คุณก่อนจนทะ ก็พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภุมิ ผู้ถือเต้าน้ำ สวม  
พวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร ย่อมบัญญัติความสะอาด  
ไว้อย่างไรเล่า.

จ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส พวกพราหมณ์  
ชาวปัจฉาภุมิ ผู้ถือเต้าน้ำ สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร  
ย่อมชักชวนสาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด บุรุษผู้เจริญ ท่านลุกขึ้นจาก  
ที่นอนแต่เช้าตรู่ ฟังจับต้องแผ่นดิน ถ้าไม่จับต้องแผ่นดิน ฟังจับต้อง  
โคมัยสค ถ้าไม่จับต้องโคมัยสค ฟังจับต้องหญ้าเขียวสด ถ้าไม่จับต้อง  
หญ้าเขียวสด ฟังบำเรอไฟ ถ้าไม่บำเรอไฟ ฟังประนมอัญชลินอบน้อม  
พระอาทิตย์ ถ้าไม่ประนมอัญชลินอบน้อมพระอาทิตย์ ฟังลงน้ำ ๓ ครั้ง  
ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาว  
ปัจฉาภุมิ ผู้ถือเต้าน้ำ สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร  
ย่อมบัญญัติความสะอาดอย่างนี้แล ข้าพระองค์ชอบใจความสะอาดของ  
พราหมณ์พวกนั้น.

พ. คุณก่อนจนทะ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภุมิ ผู้ถือเต้าน้ำ สวม  
พวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร ย่อมบัญญัติความสะอาด  
โดยประการอื่น ส่วนความสะอาดในวินัยของพระอริยะ ย่อมมีโดย  
ประการอื่น.

จ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความสะอาดในวินัยของพระอริยะย่อมมี

อย่างไรเล่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ความสะอาด  
ในวินัยของพระอริยมืออยู่ด้วยประการใด ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรด  
แสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ด้วยประการนั้นเถิด.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนจนทะ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง  
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว นายจนทกัมมารบุตรทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้า  
แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนจนทะ ความไม่สะอาดทางกาย  
มี ๓ อย่าง ความไม่สะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง ความไม่สะอาดทางใจมี  
๓ อย่าง.

คุณก่อนจนทะ ก็ความไม่สะอาดทางกายมี ๓ อย่าง ใดเล่า  
คุณก่อนจนทะ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ปกติม่าสัตว์ หยาบช้ำ  
มีมือชุ่มด้วยโลหิต ตั้งอยู่ในการฆ่าและการทรมาน ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์  
มีชีวิต ๑ เป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ คือ ถือเอาวัตถุอันเป็นอุปกรณ์  
แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่า  
ที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยจิตเป็นขโมย ๑ เป็นผู้ประพฤตึผิดในกาม คือ  
เป็นผู้ถึงความประพฤตึล่วงในสตรีที่มารดารักษา บิดารักษา พี่ชายน้อง  
ชายรักษา พี่สาวน้องสาวรักษา ญาติรักษา ธรรมรักษา สตรีมีสามี  
ผู้มีอาชญาโดยรอบ โดยสุดแม้สตรีผู้ที่บุรุษคล้อยแล้วด้วยพวงมาลัย ๑  
คุณก่อนจนทะ ความไม่สะอาดทางกายมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

คุณก่อนจนทะ ความไม่สะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง ใดเล่า  
คุณก่อนจนทะ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มึปกตึพูดเท็จ คือเขาอยู่ในสภา  
ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางเสนา หรือในท่ามกลางราชสกุล  
ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถามว่า มาเกิดบุรุษผู้เจริญ ท่านรู้สิ่งใดจงพูด

สิ่งนั้น ดังนี้ บุคคลนั้นเมื่อไม่รู้กล่าวว่ามี หรือเมื่อรู้กล่าวว่ามี เมื่อไม่เห็นกล่าวว่ามี หรือเมื่อเห็นกล่าวว่ามี ดังนี้ เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตน เพราะเหตุแห่งผู้อื่น หรือเพราะเหตุเห็นแก่อามิสเล็กน้อย ด้วยประการดังนี้ ๑ เป็นผู้พูดต่อเสียด คือ ฟังข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือ ฟังข้างโน้นแล้วมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นี้ โน้น ยุงคนทั้งหลายผู้สามัคคีกันให้แตกกัน หรือส่งเสริมคนทั้งหลายผู้แตกกัน แล้ว ชอบความแยกกัน ยินดีความแยกกัน เพลิดเพลินในความแยกกัน กล่าวแต่คำทำให้แยกกัน ๑ เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ กล่าววาจาที่หยาบคาย กล่าวแข็ง ทำให้ผู้อื่นข้องใจ เคืองร้อนแก่ผู้อื่น ใกล้เคียงกับความโกรธ ไม่เป็นไมเพื่อสมาธิ ๑ เป็นผู้พูดเพื่อเจ้อ คือ กล่าวไม่ถูกกาล กล่าวไม่จริง กล่าวไม่อิงอรรถ ไม่อิงธรรม ไม่อิงวินัย กล่าววาจาไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลไม่ควร ๑

คู่อ่อนจนทะ ความไม่สะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง อย่างนี้แล.

คู่อ่อนจนทะ ความไม่สะอาดทางใจมี ๓ อย่าง อย่าวไรเล่า

คู่อ่อนจนทะ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้อยากได้ของผู้อื่น คือ อยากได้วัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของ บุคคลอื่นว่า ไฉนหนอ วัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่น ฟังเป็นของเรา ดังนี้ ๑ เป็นผู้มึนจิตปองร้าย คือ มีความดำริในใจอันชั่วร้ายว่า สัตว์เหล่านี้ จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศ หรืออย่างไรเป็นแล้ว ดังนี้ ๑ เป็นผู้มีความเห็นผิด คือ มีความเห็นวิปริตว่า ทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ผู้เป็นอุปปาติกะไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ

ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้า ให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้วสอน  
ผู้อื่นให้รู้ตาม ย่อมไม่มีในโลก ดังนี้ ๑ คุณก่อนจุนทะ ความไม่สะอาด  
ทางใจมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

คุณก่อนจุนทะ อกุศลกรรมบถมี ๑๐ ประการนี้แล คุณก่อนจุนทะ  
บุคคลผู้ประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ เมื่อลุกขึ้นจากที่นอน  
แต่เช้าตรู่ ถึงแม้จับต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่จับ  
ต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จับต้องโคมัยสค ก็เป็นผู้  
ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่จับต้องโคมัยสค ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง  
ถึงแม้จับต้องหญ้าอันเขียวสด ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่จับ  
ต้องหญ้าอันเขียวสด ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จะบ้ำเรอไฟ ก็  
เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จะไม่บ้ำเรอไฟ ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่นั่น  
เอง ถึงแม้เป็นผู้ประนมอัญชตินอบน้อมพระอาทิตย์ ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่  
นั่นเอง ถึงแม้จะเป็นผู้ไม่ประนมอัญชตินอบน้อมพระอาทิตย์ ก็เป็นผู้ไม่  
สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จะลงน้ำ ๓ ครั้งทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ก็เป็นผู้ไม่  
สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จะไม่ลงน้ำ ๓ ครั้งทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ก็เป็นผู้  
ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าอกุศลกรรมบถ ๑๐  
ประการนี้ เป็นความไม่สะอาดด้วย เป็นตัวกระทำให้ไม่สะอาดด้วย  
คุณก่อนจุนทะ ก็เพราะเหตุแห่งการประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ  
นี้ นรกจึงปรากฏ กำเนิดดิรัจฉานจึงปรากฏ เปรตวิสัยจึงปรากฏ หรือ  
ว่าทุกคตัวอย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่นจึงมี.

คุณก่อนจุนทะ ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง ความสะอาดทาง  
วาจามี ๔ อย่าง ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง.

ดูก่อนจุนทะ ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง อย่างไรเล่า ดูก่อน  
จุนทะ บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์  
วางทัณฑะ วางศัสตรา มีความสะอาด มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวัง  
ประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ๑ ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการ  
ลักทรัพย์ ไม่ถือเอาวัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของ  
บุคคลอื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยจิตคิดเป็น  
ขโมย ๑ ละการประพฤตินอกใจในกาม เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจ  
ไม่ถึงความประพฤติดังในสตรีที่มารดาภิเษก บิดาภิเษก พี่ชายน้องชาย  
รักษา พี่สาวน้องสาวรักษา ญาติรักษา ธรรมรักษา มีสามมี อาชญา  
โดยรอบ โดยที่สุคนธ์สตรีที่บุรุษคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย ๑ ดูก่อนจุนทะ  
ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

ดูก่อนจุนทะ ความสะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง อย่างไรเล่า ดูก่อน  
จุนทะ บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ  
อยู่ในสภา ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางเสนา หรือใน  
ท่ามกลางราชสกุล ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถามว่า มาเถิด บุรุษผู้เจริญ  
ท่านรู้สิ่งใดจงพูดสิ่งนั้น บุรุษนั้นเมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอก  
ว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่าไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่าเห็น ไม่เป็นผู้  
กล่าวเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตน หรือเพราะเหตุแห่งผู้อื่น หรือเพราะ  
เหตุเห็นแก่อามิสเล็กน้อย ๑ ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟัง  
ข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังจากข้างโน้น  
แล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นี้ สมานคนที่แตกร้างกันแล้ว  
บ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน



ผลิตผลิตในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าววาจาที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ๑ ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหูชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ ๑ ละคำเพื่อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพื่อเจ้อ พุดถูกกาล พุดแต่คำที่เป็นจริง พุดอิงธรรม พุดอิงวินัย พุดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร ๑ คู่ก่อนจุนทะ ความสะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง อย่างนี้แล.

คู่ก่อนจุนทะ ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง อย่างไรเล่า คู่ก่อนจุนทะ บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่อยากได้ของผู้อื่น คือไม่อยากได้วัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่นว่า โฉนหนอวัตถุที่เป็นเครื่องอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ แห่งผู้อื่นของบุคคลอื่นพึงเป็นของเรา ดังนี้ ๑ ไม่มีจิตปองร้าย คือไม่มีความดำริในใจอันชั่วร้ายว่า สัตว์เหล่านี้จึงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความมุ่งร้ายกัน ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาเถิด ดังนี้ ๑ มีความเห็นชอบ คือมีความเห็นไม่วิปริตว่า ทานที่บุคคลให้แล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์ผู้เป็นอุปาทิกะมี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ มีทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม มีอยู่ ดังนี้ ๑ คู่ก่อนจุนทะ ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

คู่ก่อนจุนทะ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้แล คู่ก่อนจุนทะ บุคคลผู้ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ ลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่

ถึงแม้จะต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จะไม่จำเป็นต้องแผ่นดิน ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จะต้องโคมัยสค ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่จำเป็นต้องโคมัยสค ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้จะต้องหญ้าอันเขียวสด ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่จำเป็นต้องหญ้าอันเขียวสด ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้บ้ำเรือไฟ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่บ้ำเรือไฟ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ประนมอัญชลินอบน้อมพระอาทิตย์ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่ประนมอัญชลินอบน้อมพระอาทิตย์ ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ลงน้ำ ๓ ครั้งทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ถึงแม้ไม่ลงน้ำ ๓ ครั้งทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ซ้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะว่ากุศลกรรมมถ ๑๐ ประการนี้เป็นความสะอาดด้วย เป็นตัวกระทำให้สะอาดด้วยคูก่อนจนทะ ก็เพราะเหตุแห่งการประกอบด้วยกุศลกรรมมถ ๑๐ ประการนี้ เทวดาทิ้งหลายย่อมปรากฏ มนุษย์ทิ้งหลายย่อมปรากฏ หรือว่าสุคติอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้อื่นจึงมี.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว นายจุนทกัมมารบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่ท่านพระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งยิ่งนัก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบจุนทสูตรที่ ๑๐

### อรรถกถาจุนทสูตรที่ ๑๐

จุนทสูตรที่ ๑๐ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า กมฺมารปฺตฺตฺสฺส แปลว่า บุตรช่างทอง. คำว่า กสฺส โน ตฺรึ ตัดบทเป็น กสฺส นฺ ตฺวํ. บทว่า ปจฺจณฺญมิกิา แปลว่า ชาวปัจฉาญมิ. บทว่า กุณฺฑลฺลกา แปลว่า ใส่ตุ้มหู. บทว่า เสวาล-  
มัลลกา ได้แก่ ย่อมทรงไว้ เหมือนกับสวมพวงมาลัยสาหร่าย ฉะนั้น  
กล่าวกันว่านุ่งผ้าสาหร่ายก็มี. บทว่า อุตฺโทโรหกา ได้แก่ การลงอาบน้ำ  
เย็นเช้า. บทว่า อานเสยฺยาสี แปลว่า พึงจับต้องด้วยมือ.

จบอรรถกถาจุนทสูตรที่ ๑๐

### ๑๑. ชาณฺสฺสโลหิตฺตฺสฺส

ว่าด้วยการอุทิศทานให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

[๑๖๖] ครั้นนั้นแล ชาณฺสฺสโลหิตฺตฺสฺสพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการปราศรัย  
พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูล  
ถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ท่านโคดมผู้เจริญ พวกข้าพเจ้าได้นามว่าเป็น  
พราหมณ์ ย่อมให้ทาน ย่อมทำความเชื่อว่า ทานนี้ต้องสำเร็จแก่ญาติ-  
สาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วจงบริโภคนานนี้  
ท่านโคดมผู้เจริญ ทานนั้นย่อมสำเร็จแก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วหรือ  
ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วเหล่านั้นย่อมได้บริโภคนานนั้นหรือ พระผู้มี-  
พระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ ทานนั้นย่อมสำเร็จในฐานะแล  
ย่อมไม่สำเร็จในอฐานะ.

ชา. ท่านโคคมผู้เจริญ ฐานะเป็นไหน อฐานะเป็นไหน.

พ. คุณก่อนพราหมณ์บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตปองร้าย มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงนรก เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพอยู่ในนรกนั้น ด้วยอาหารของสัตว์นรก คุณก่อนพราหมณ์ ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล เป็นอฐานะ.

คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานนั้น ย่อมตั้งอยู่ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานนั้น ด้วยอาหารของสัตว์ผู้เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน คุณก่อนพราหมณ์ แม้ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็เป็นอฐานะ.

คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพูดเท็จ จากการพูดส่อเสียด จากการพูดคำหยาบ จากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตไม่ปองร้าย มีความเห็นชอบ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกมนุษย์ เขาย่อมเลี้ยงอัตภาพในมนุษยโลกนั้น ย่อมตั้งอยู่ในมนุษย์นั้นด้วยอาหารของมนุษย์ คุณก่อนพราหมณ์ แม้ฐานะอันเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็เป็นอฐานะ.

คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นชอบ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็น

สหายของเทวดา เขาย่อมเลี้ยงอัศภพอยู่ในเทวโลกนั้น ย่อมตั้งอยู่ในเทวโลกนั้น ด้วยอาหารของเทวดา คุณก่อนพราหมณ์ แม้ฐานะเป็นที่ไม่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล ก็เป็นฐานะ.

คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มาสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงเปรตวิสัย เขาย่อมเลี้ยงอัศภพอยู่ในเปรตวิสัย ด้วยอาหารของสัตว์ผู้เกิดในเปรตวิสัย หรือว่ามิตร อำมาตย์ หรือญาติสาโลหิตของเขา ย่อมเพิ่มให้ซึ่งปัตติทานมัยจากมนุษย์โลกนี้ เขาเลี้ยงอัศภพอยู่ในเปรตวิสัยนั้น ย่อมตั้งอยู่ในเปรตวิสัยนั้น ด้วยปัตติทานมัยนั้น คุณก่อนพราหมณ์ ฐานะอันเป็นที่เข้าไปสำเร็จแห่งทานแก่สัตว์ผู้ตั้งอยู่นี้แล เป็นฐานะ.

ชา. ท่านโคดมผู้เจริญ ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคนั้น.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วแม่เหล่านี้นของทายกนั้น ที่เข้าถึงฐานะนั้นมีอยู่ ญาติสาโลหิตเหล่านั้นย่อมบริโภคนั้น.

ชา. ท่านโคดมผู้เจริญ ก็ถ้าญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ไม่เข้าถึงฐานะนั้น และญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วแม่เหล่านี้นของทายกนั้น ก็ไม่เข้าถึงฐานะนั้น ใครเล่าจะบริโภคนั้น.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ ฐานะที่จะพึงว่างจากญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้วโดยกาลช้านานเช่นนี้ มิใช่ฐานะมิใช่โอกาสที่จะมีได้ อีกประการหนึ่ง แม้ทายกก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล.

ชา. ท่านโคดมผู้เจริญ ย่อมตรัสกำหนดแม่ในฐานะหรือ.

พ. คู่ก่อนพราหมณ์ เรากล่าวกำหนดไว้ในฐานะ คู่ก่อน  
พราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์... มีความเห็นผิด  
บุคคลนั้นยอมให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน  
ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อม  
เข้าถึงความเป็นสหายของช้าง เขาย่อมได้ข้าว น้ำ มาลา สละเครื่อง  
อสังการต่าง ๆ ในกำเนิดช้างนั้น คู่ก่อนพราหมณ์ ชื่อที่บุคคลเป็นผู้ฆ่า  
สัตว์... มีความเห็นผิด ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย  
ของช้างด้วยกรรมนั้น และชื่อที่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน มาลา ของ  
หอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณพราหมณ์  
ผู้นั้นยอมได้ข้าว น้ำ มาลา และเครื่องอสังการต่าง ๆ ในกำเนิดช้างนั้น  
ด้วยกรรมนั้น.

คู่ก่อนพราหมณ์ อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์...  
มีความเห็นผิด บุคคลยอมได้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน มาลา ของหอม เครื่อง  
ลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณพราหมณ์ ผู้นั้นเมื่อตาย  
ไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของม้า... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของ  
โค... ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสุนัข เขาย่อมได้ข้าว น้ำ มาลา  
และเครื่องอสังการต่าง ๆ ในกำเนิดสุนัขนั้น คู่ก่อนพราหมณ์ ชื่อที่  
บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์... มีความเห็นผิด บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้า  
ถึงความเป็นสหายของสุนัขด้วยกรรมนั้น และชื่อที่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ  
ฝ้าย ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป  
แก่สมณพราหมณ์ ผู้นั้นยอมได้ข้าว น้ำ มาลา และเครื่องอสังการต่าง ๆ  
ในกำเนิดสุนัขนั้น ด้วยกรรมนั้น.

ดูก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤตินอกใจ จากการพูดเท็จ จากการพูดส่อเสียด จากการพูดคำหยาบ จากการพูดเพื่อเจ้อ ไม่มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตไม่ปองร้าย มีความเห็นชอบ ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกมนุษย์ เขาย่อมได้เบญจกามคุณ อันเป็นของมนุษย์ในมนุษย์โลกนั้น ดูก่อนพราหมณ์ ข้อที่บุคคลเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤตินอกใจ จากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ ไม่มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตไม่ปองร้าย มีความเห็นชอบ ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของมนุษย์ ด้วยกรรมนั้น และข้อที่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นย่อมได้เบญจกามคุณอันเป็นของมนุษย์ในมนุษย์โลกนั้น ด้วยกรรมนั้น .

ดูก่อนพราหมณ์ อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นชอบ บุคคลนั้นย่อมให้ข้าว น้ำ ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา เขาย่อมได้เบญจกามคุณ อันเป็นที่ในเทวโลกนั้น ดูก่อนพราหมณ์ ข้อที่บุคคลเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้นั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาด้วยกรรมนั้น และข้อที่ผู้นั้นเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้

ที่นอน พื้พัก และเครื่องประทีป แก่สมณพราหมณ์ บุคคลนั้นย่อมได้  
เบญจกามคุณ อันเป็นทิพย์ในเทวโลกนั้น ด้วยกรรมนั้น คู่ก่อนพราหมณ์  
แม้ตายก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล.

ชา. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ นำอัสจรรย์ ไม่เคยมีแล้ว ข้าแต่  
พระโคตมผู้เจริญ ข้อที่แม้ตายก็เป็นผู้ไม่ไร้ผลนี้ เป็นของควรเพื่อให้  
ทานโดยแท้ เป็นของควรเพื่อกระทำศรัทธาโดยแท้.

พ. คู่ก่อนพราหมณ์ ข้อนี้เป็นอย่างไรๆ คู่ก่อนพราหมณ์ แม้  
ตายก็เป็นผู้ไม่ไร้ผล.

ชา. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภายิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ฯลฯ  
ขอพระโคตมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ  
ตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบชาณฺสโสณีสฺสูตรที่ ๑๑

จบชาณฺสโสณีวรรคที่ ๒

อรรถกถาชาณฺสโสณีสฺสูตรที่ ๑๑

ชาณฺสโสณีสฺสูตรที่ ๑๑ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อูปกุปฺปตุ แปลว่า บรรลุ. บทว่า ฐาเน ได้แก่ ในโอกาส.  
บทว่า โน อฏฺฐาเน ได้แก่ มิใช่ฐานะหามิได้. กรรมที่ให้บังเกิดในนรก.  
นั่นแล ชื่อว่าอาหารของเหล่าสัตว์นรก ด้วยว่าเหล่าสัตว์นรกนั้น ดำเนิน  
ไปได้ในนรกนั้น ก็ด้วยกรรมนั้นนั่นแล. ส่วนอาหารของเหล่าสัตว์  
เดิยรัจฉาน ก็พึงทราบ คือใบหญ้าเป็นต้น. ของเหล่ามนุษย์ ก็คือข้าวสุก



ขนมสดเป็นต้น ของทวยเทพ ก็คือ สุทธาโภชนอาหารทิพย์เป็นต้น ของเหล่าสัตว์ที่เกิดในปิตติวิสัยแดนเปรต ก็คือน้ำลาย น้ำมูกเป็นต้น. บทว่า ยี วา ปนสฺส อีโต อนุปฺปเวจฺจนฺติ ความว่า เหล่ามิตรเป็นต้น ให้ทานส่งอุทิศผลบุญอันใดไปจากโลกนี้. เหล่าสัตว์ที่เกิดในปิตติวิสัยแดนเปรตเท่านั้น ย่อมเป็นอยู่ได้ด้วยผลบุญอันนั้น ที่บุคคลอื่นอุทิศไปให้. ผลบุญที่คนเหล่านั้นอุทิศให้ ไม่สำเร็จแก่สัตว์เหล่าอื่น.

บทว่า ทายโกปี อนิปฺพลโ ความว่า ทานที่ถวายนั้น มุ่งหมายสัตว์ใด จะสำเร็จหรือไม่ก็ตามที ส่วนทายกก็ไม่อาจจะไร้ผล ทายกย่อมได้ผลแห่งทานนั้นโดยแท้. ในบทว่า อฏฺฐาเนปิ ภว โคตโม ปริกฺขปฺปี วทติ ชาณฺุสโสณฺิพฺราหฺมณฺ์ถาว่า เมื่อนั้น ไม่เกิดขึ้นในที่มิใช่โอกาส ท่านพระโคตม ยังบัญญัติว่า ผลทานยังจะสำเร็จอยู่อีกหรือ. จริงอยู่พราหมณ์มีลัทธิถือว่า ผลทานที่ให้อย่างนี้ ทายกผู้ให้ย่อมไม่ได้. ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเข้าพระทัยปัญญาของชาณฺุสโสณฺิพฺราหฺมณฺ์นั้น เพื่อทรงแสดงว่า ธรรมดาทายกบังเกิดในสถานที่ ๆ อาศัยผลบุญเลี้ยงชีวิตแห่งใดแห่งหนึ่ง ย่อมได้ผลแห่งทานทั้งนั้น จึงตรัสว่า อิธ พฺราหฺมณ เป็นต้น. บทว่า โส ตตฺถ ลาลิ โหติ ความว่า ทายกนั้นแม้บังเกิดในกำเนิดช้าง กำเนิดสัตว์เดียรัจฉานนั้น ก็ได้ตำแหน่งช้างมงคลหัดดี. แม้นในสัตว์มีม้าเป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน.

จบอรรถกถาสูตฺรที่ ๑๑

จบอรรถกถาชาณฺุสโสณฺิพฺรคฺคิ ๒

**รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้**

๑. ปฐมปัจโจโรหณีสสูตร ๒. ทุตติยปัจโจโรหณีสสูตร ๓. สการวสูตร
๔. โอริมสูตร ๕. ปฐมอธรรมสูตร ๖. ทุตติยอธรรมสูตร ๗. ตติย-  
อธรรมสูตร ๘. ติวีสสูตร ๙. สปริกกมณสูตร ๑๐. จุนทสูตร
๑๑. ชาณุสโสณีสสูตร

## สุนทรวรรคที่ ๓

### ๑. สาธอสาธสูตร

ว่าด้วยสิ่งดีและสิ่งไม่ดี

[๑๖๗] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง **สิ่งที่ดี** และ **สิ่งที่ไม่ดี** แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งที่ไม่ดีเป็นไฉน การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพื่อเจ้อ ความอยากได้ของผู้อื่น ความปองร้าย ความเห็นผิด นี้เรียกว่าสิ่งที่ไม่ดี คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งที่ดีเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤตินอกใจ จากการพูดเท็จ จากการพูดส่อเสียด จากการพูดคำหยาบ จากการพูดเพื่อเจ้อ ความไม่อยากได้ของผู้อื่น ความไม่ปองร้าย ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าเป็นสิ่งที่ดี.

จบสาธอสาธสูตรที่ ๑

### ๒. อริยานริยธรรมสูตร

ว่าด้วยอริยธรรมและอนริยธรรม

[๑๖๘] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง **อริยธรรม** และ **อนริยธรรม** แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. อรรถถาวรคนี้ แก้วรวมกันไว้ทำวรรค พม่า. เป็นสาธวรรค.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก้อนริยธรรมเป็นไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าอนริยธรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก้อนริยธรรมเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าอริยธรรม.

จบอริยานริยธรรมสูตรที่ ๒

### ๓. กุสลากุศลสูตร

ว่าด้วยกุศลธรรมและอกุศลธรรม

[๑๖๕] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง กุศลธรรม และอกุศลธรรม แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก้อนกุศลธรรมเป็นไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าอกุศลธรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก้อนกุศลธรรมเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่ากุศลธรรม.

จบกุสลากุศลสูตรที่ ๓

### ๔. อัถธานัตถสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

[๑๗๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ดูก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย ก็สิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ  
ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์.

#### จบอรรถานัตถสูตรที่ ๔

### ๕. ธรรมาธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมและอธรรม

[๑๗๐] คุณก่อนิกขุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมและอธรรม  
แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว นิกขุ  
เหล่านั้นถูกรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า  
คุณก่อนิกขุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด  
นี้เรียกว่าอธรรม คุณก่อนิกขุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นไฉน การงดเว้นจาก  
การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรม.

#### จบธรรมาธรรมสูตรที่ ๕

### ๖. สาธวานาสวสูตร

ว่าด้วยธรรมที่มีอาสวะและธรรมที่ไม่มีอาสวะ

[๑๗๒] คุณก่อนิกขุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีอาสวะและ  
ธรรมที่ไม่มีอาสวะแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เรา  
จักกล่าว นิกขุเหล่านั้นถูกรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า  
ได้ตรัสว่า คุณก่อนิกขุทั้งหลาย ก็ธรรมที่มีอาสวะเป็นไฉน การฆ่า  
สัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมที่มีอาสวะ คุณก่อนิกขุทั้งหลาย

ก็กรรมที่ไม่มีอาสวะเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่มีอาสวะ.

### จบสาสวานาสวสูตรที่ ๖

#### ๗. สาวัชชานวัชชสูตร

ว่าด้วยกรรมที่มีโทษและกรรมที่ไม่มีโทษ

[๑๗๓] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมที่มีโทษและกรรมที่ไม่มีโทษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมที่มีโทษเป็นไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่ากรรมที่มีโทษ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมที่ไม่มีโทษเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่มีโทษ.

### จบสาวัชชานวัชชสูตรที่ ๗

#### ๘. ตปนิยาตปนิยธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อนและไม่เดือดร้อน

[๑๗๔] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อน และธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อน แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อนเป็นไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ

ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อน ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อนเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อน.

จบตปนิยาตปนิยธรรมสูตรที่ ๘

### ๕. อัจฉคามยาปจยคามิธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลสและไม่สั่งสมกิเลส

[๑๓๕] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมอันเป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลสและธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อนเป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลส แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมอันเป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลสเป็นไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมอันเป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลส คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อนเป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลสเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อน.

จบอัจฉคามยาปจยคามิธรรมสูตรที่ ๕

### ๑๐. ทุกขุทระยสุขุทระยธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์และสุขเป็นกำไร

[๑๓๖] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร และธรรมที่มีสุขเป็นกำไรแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไรเป็นไฉน การ

ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมที่มีทุกข์เป็นกำไร คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่มีสุขเป็นกำไรเป็นไหน การงดเว้นจากการฆ่า  
สัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรมที่มีสุขเป็นกำไร.

จบทุกขุทระยสุขุทระยธรรมสูตรที่ ๑๐

### ๑๑. ทุกขวิปากสุขวิปากธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์และสุขเป็นวิปาก

[๑๑๗] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมอันมีทุกข์เป็น  
วิปากและธรรมอันมีสุขเป็นวิปากแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง  
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว  
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมอันมีทุกข์เป็น  
วิปากเป็นไหน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรม  
อันมีทุกข์เป็นวิปาก คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมอันมีสุขเป็นวิปากเป็น  
ไหน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรม  
อันมีสุขเป็นวิปาก.

จบทุกขวิปากสุขวิปากธรรมสูตรที่ ๑๑

จบสุนทรวรรคที่ ๓

### อรรถกถาสุนทรวรรคที่ ๓

สุนทรวรรคที่ ๓ ก็มีเนื้อความง่ายเหมือนกันแล.

จบอรรถกถาสุนทรวรรคที่ ๓

จบจตุตถปิณณาสก์



**รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้**

๑. สาธูอาสาธูสูตร ๒. อริยานริยธรรมสูตร ๓. กุสลากุสลสูตร
๔. อัตถันตถสูตร ๕. ธรรมาธรรมสูตร ๖. สาสวานาสวสูตร
๗. สāvichānāvichāสูตร ๘. ตปนิยาตปนิยธรรมสูตร ๙. อาจยคามยา-  
ปจยคามิธรรมสูตร ๑๐. ทุกขุทรยสุขุทรยธรรมสูตร ๑๑. ทุกขวิปากสุข-  
วิปากธรรมสูตร.

## เสฏฐวรรคที่ ๔

### ๑. อริยมรรคานริยมรรคสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยมรรคและไม่ใช่อริยมรรค

[๑๗๘] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นอริยมรรค และธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรคแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรคเป็นไฉน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ใช่อริยมรรค คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่เป็นอริยมรรคเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นอริยมรรค.

จบอริยมรรคานริยมรรคสูตรที่ ๑

### ๒. กัณหมรรคสุกกมรรคสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นมรรคาคำและมรรคาคาว

[๑๗๙] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่เป็นมรรคาคำ และมรรคาคาวแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่เป็นมรรคาคำเป็นไฉน การฆ่า

๑. วรรคที่ ๔ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

สัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมที่เป็นมรรคาคำ ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นมรรคาวาเป็นโณ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์  
ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรมเป็นมรรคาวา.

จบกัณ्हมรรคสุกกมรรคสูตรที่ ๒

### ๓. สัทธรรมาสัทธรรมสูตร

ว่าด้วยสัทธรรมและอสัทธรรม

[๑๘๐] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัทธรรมและอสัทธรรม  
แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุ  
เหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อสัทธรรมเป็นโณ การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความ  
เห็นผิด นี้เรียกว่าอสัทธรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สัทธรรมเป็นโณ  
การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เราเรียกว่าสัทธรรม.

จบสัทธรรมาสัทธรรมสูตรที่ ๓

### ๔. สัปปริสธรรมาสัปปริสธรรมสูตร

ว่าด้วยสัปปริสธรรมและอสัปปริสธรรม

[๑๘๑] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัปปริสธรรมและอสัป-  
ปริสธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว  
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็อสัปปริสธรรมเป็นโณ การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความ  
เห็นผิด นี้เรียกว่าอสัปปริสธรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สัปปริสธรรม

เป็นไฉน การเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่า  
สัปปริสธรรม.

#### จบสัปปริสธรรมาสัปปริสธรรมสูตรที่ ๔

#### ๕. อุปปาเตตัพพานุปาเตตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรให้เกิดขึ้นและไม่ควรให้เกิดขึ้น

[๑๘๒] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น  
และธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจ  
ให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มี-  
พระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นเป็น  
ไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมที่ไม่ควรให้เกิดขึ้น  
คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรให้เกิดขึ้นเป็นไฉน การงดเว้นจากการ  
ฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรมที่ควรให้เกิดขึ้น.

#### จบอุปปาเตตัพพานุปาเตตัพพธรรมสูตรที่ ๕

#### ๖. อาเสวิตัพพานาเสวิตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรเสพและไม่ควรเสพ

[๑๘๓] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรเสพและ  
ธรรมที่ไม่ควรเสพแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เรา  
จักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า  
ได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ไม่ควรเสพเป็นไฉน การฆ่า  
สัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมที่ไม่ควรเสพ คุณก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรเสพเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ  
ความเห็นชอบ นี้เรียกว่ากรรมที่ควรเสพ.

### จบอาเสวิตัพพานาเสวิตัพพสูตรที่ ๖

#### ๗. ภาเวตัพพานาเวตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยกรรมที่ควรให้เจริญและไม่ควรให้เจริญ

[๑๘๔] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมที่ควรให้เจริญและ  
กรรมที่ไม่ควรให้เจริญแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี  
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ไม่ควรให้เจริญเป็นไฉน  
การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่ควรให้เจริญ คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรให้เจริญเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์  
 ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่ากรรมที่ควรให้เจริญ.

### จบภาเวตัพพานาเวตัพพธรรมสูตรที่ ๗

#### ๘. พหุลีกาตัพพานพหุลีกาตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยกรรมที่ควรทำให้มากและไม่ควรทำให้มาก

[๑๘๕] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกรรมที่ควรทำให้มาก  
และกรรมที่ไม่ควรทำให้มาก แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจ  
ให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มี-  
พระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ไม่ควรทำให้มากเป็น  
ไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่ากรรมที่ไม่ควรทำให้  
มาก คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมที่ควรทำให้มากเป็นไฉน การเว้นจาก

การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรมที่ควรทำให้มาก.

### จบพหุโลกัตถพพหุโลกัตถพพหุธรรมสูตรที่ ๘

#### ๕. อนุสสริตัพพานุสสริตัพพธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรระลึกถึงและไม่ควรระลึกถึง

[๑๘๖] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรระลึกและ  
ธรรมที่ไม่ควรระลึกแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี  
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ไม่ควรระลึกเป็นไฉน  
การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมที่ไม่ควรระลึก คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรระลึกเป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์  
ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรมที่ควรระลึก.

### จบอนุสสริตัพพานุสสริตัพพธรรมสูตรที่ ๕

#### ๑๐. สัจฉิกัตถพาสัจฉิกัตถพพหุธรรมสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้แจ้งและไม่ควรทำให้แจ้ง

[๑๘๗] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรทำให้แจ้ง  
และธรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้งแต่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจ  
ให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มี  
พระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ไม่ควรทำให้แจ้ง  
เป็นไฉน การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นผิด นี้เรียกว่าธรรมที่ไม่ควรทำให้  
แจ้ง คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรทำให้แจ้งเป็นไฉน การงดเว้นจาก

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 455  
การฆ่าสัตว์ ฯลฯ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่าธรรมที่ควรทำให้แจ้ง.

จบสังฆิกาดัปปาสังฆิกาดัปปธรรมสูตรที่ ๑๐

จบเสฏฐวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อริยมรรคานริยมรรคสูตร ๒. กัณ्हมรรคสุกกมรรคสูตร
๓. สัทธรรมมาสัทธรรมสูตร .สัพฺปปริสฺสธรรมาสัพฺปปริสฺสธรรมสูตร ๕. อุป-
- ปาเตตฺตพฺพานุปาเตตฺตพฺพธรรมสูตร ๖. อาเสวิตฺตพฺพานเสวิตฺตพฺพธรรมสูตร
๗. ภเวตฺตพฺพาภาเวตฺตพฺพธรรมสูตร ๘. พหุติกาตฺตพฺพาพหุติกาตฺตพฺพธรร-
- มสูตร ๙. อนุสฺสริตฺตพฺพานอนุสฺสริตฺตพฺพธรรมสูตร ๑๐. สังฆิกาดฺตพฺพา-
- สังฆิกาดฺตพฺพธรรมสูตร.

## เสวิตัพพาเสวิตัพพวรรคที่ ๕

ว่าด้วยบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการไม่ควรเสพ

[๑๘๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ไม่ควรเสพ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ๑ ลักทรัพย์ ๑ พุศฺผิตในกาม ๑ พุศฺเทจ ๑ พุศฺต่อเสียด ๑ พุศฺคำหยาบ ๑ พุศฺเพื่อเจ้อ ๑ มีความอยากได้ของผู้อื่น ๑ มีจิตปองร้าย. มีความเห็นผิด ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ไม่ควรเสพ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ควรเสพ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลเป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ จากการลักทรัพย์. จากการประพฤติผิตในกาม ๑ จากการพุศฺเทจ ๑ จากการพุศฺต่อเสียด ๑ จากการพุศฺคำหยาบ ๑ จากการพุศฺเพื่อเจ้อ ๑ ไม่อยากได้ของผู้อื่น ๑ มีจิตไม่คิดปองร้าย ๑ มีความเห็นชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ควรเสพ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ไม่ควรคบ ... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ควรคบ ...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ไม่ควรเข้าไปนั่งใกล้... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ควรเข้าไปนั่งใกล้...

๑. วรรคที่ ๕ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.



ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็น  
ผู้ไม่ควรบูชา... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐  
ประการ เป็นผู้ควรบูชา...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็น  
ผู้ไม่ควรสรรเสริญ... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม  
๑๐ ประการ เป็นผู้ควรสรรเสริญ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็น  
ผู้ไม่ควรเคารพ... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐  
ประการ เป็นผู้ควรเคารพ...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ  
ผู้ไม่ควรยำเกรง... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐  
ประการ เป็นผู้ควรยำเกรง...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็น  
ผู้ไม่ควรให้ยินดี... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐  
ประการ เป็นผู้ควรให้ยินดี...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อม  
ไม่บริสุทธ์... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐  
ประการ ย่อมบริสุทธ์...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อม  
ครอบงำมานะไม่ได้... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม  
๑๐ ประการ ย่อมครอบงำมานะได้...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อม

ไม่เจริญด้วยปัญญา... คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม

๑๐ ประการ ย่อมเจริญด้วยปัญญา...

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อม  
ประสพสิ่งที่มีโชะบุญเป็นอันมาก ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ บุคคล  
เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ๑ ลักทรัพย์ ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑ พุดเท็จ ๑ พุด  
ต่อเสียด ๑ พุดคำหยาบ ๑ พุดเพื่อเจ้อ ๑ มีความอยากได้ของผู้อื่น ๑  
มีจิตคิดปองร้าย ๑ มีความเห็นผิด ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้  
ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมประสพสิ่งที่มีโชะบุญเป็นอันมาก.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อม  
ประสพบุญเป็นอันมาก ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลเป็นผู้งด  
เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ จากการลักทรัพย์ ๑ จากการประพฤติผิดในกาม ๑  
จากการพุดเท็จ ๑ จากการพุดต่อเสียด ๑ จากการพุดคำหยาบ ๑ จาก  
การพุดเพื่อเจ้อ ๑ ไม่อยากได้ของผู้อื่น ๑ มีจิตไม่คิดปองร้าย ๑ มีความ  
เห็นชอบ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ  
นี้แล ย่อมประสพบุญเป็นอันมาก.

จบเสวิตัพพาเสวิตัพพวรรคที่ ๕

จบจตุตถปิณฑาสกั

## ปัญจมปณณาสกั

### ปฐมวรรคที่ ๑

#### ๑. ยถาทสุตฺร

ว่าด้วยบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ

เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรกหรือได้รับเชิญมาไว้ในสวรรค์

[๑๘๕] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนฆ่าสัตว์ หยาบช้า มีมือชุ่มด้วยโลหิต ตั้งอยู่ในการฆ่าและการทุบัติ ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ที่มีชีวิตทั้งปวง ๑ เป็นคนลักทรัพย์ ถือเอาวัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยจิตเป็นขโมย ๑ เป็นผู้ประพฤติดิคนอกงาม คือ เป็นผู้ถึงความประพฤติล่วงในสตรีที่มารดา รักษา บิดารักษา พี่ชายน้องชายรักษา พี่สาวน้องสาวรักษา ญาติรักษา ธรรมรักษา ผู้มีสามี ผู้มีอาชญาโดยรอบ โดยที่สุคนธ์สตรีผู้ที่บุรุษคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย ๑ เป็นผู้พูดเท็จ คือ เขาอยู่ในสภา ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางเสนา หรือในท่ามกลางราชสกุล ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถามว่า มาเถิดบุรุษผู้เจริญ ท่านรู้สิ่งใดจงพูดสิ่งนั้น ดังนี้ บุคคลผู้นั้น เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่ามี หรือเมื่อรู้ก็กล่าวว่ามี เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่ามี หรือเห็นก็กล่าวว่ามีไม่เห็น เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตนบ้าง

๑. วรรคนี้ บาติมี ๕ สูตร ๆ ละข้อ แต่อรรถกถามี ๑๐ สูตร.

เพราะเหตุแห่งผู้อื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง ด้วยประการ  
ดังนี้ เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลาย  
คนหมู่นี้ หรือฟังข้างโน้นมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นี้ ยุงคน  
ทั้งหลายผู้สามัคคีกันให้แตกกัน หรือส่งเสริมคนผู้แตกกันแล้ว ชอบความ  
แยกกัน ยินดีความแยกกัน เพลิดเพลินในความแยกกัน กล่าวแต่คำที่  
ทำให้แยกกัน ๑ เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ กล่าววาจาหยาบช้า กล่าวแข็ง  
เคียดร่อนผู้อื่น เสียดสีผู้อื่น โกลัต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ ๑  
เป็นผู้เพ้อเจ้อ คือ กล่าวไม่ถูกกาล กล่าวไม่จริง กล่าวไม่อิงธรรม  
กล่าวไม่อิงวินัย กล่าววาจาที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่สิ้นสุด  
ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันไม่ควร ๑ เป็นผู้อยากได้ของผู้อื่น  
คือ อยากได้วัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่น  
ว่า โฉนหนอ วัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคล  
อื่นพึงเป็นของเรา ดังนี้ ๑ เป็นผู้มิจิตคิดปองร้าย คือ มีความดำริ  
ในใจอันชั่วร้ายว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จง  
พินาศ หรืออย่าได้เป็นแล้ว ดังนี้ ๑ เป็นผู้มีความเห็นผิด คือ มีความ  
เห็นวิปริตว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มี  
ผล ผลวิบากแห่งกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี  
มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ผู้เป็นอุปปาติกะไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนิน  
ไปโดยชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และปรโลกให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอัน  
ยิ่งด้วยตนเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ย่อมไม่มีในโลกนี้ ดังนี้ ๑ คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ถูก  
ทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้  
ได้รับเชิญมาประดิษฐานไว้ในสวรรค์เหมือนสิ่งของที่เขานำมาประดิษฐาน  
ไว้ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไหน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนใน  
โลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศัสตรา  
มีความสะอาด มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่กุลแก่สัตว์  
ทั้งปวงอยู่ ๑ ละการลักทรัพย์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ ไม่ถือเอาวัตถุเป็น  
อุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแก่ผู้อื่นของบุคคลอื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรือ  
อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยจิตเป็นขโมย ๑ ละการประพฤตินอกใจ  
เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจ คือไม่ถึงความประพฤติกว้างในสตรีที่  
มารดา รักษา บิดา รักษา พี่ชายน้องชายรักษา พี่สาวน้องสาวรักษา ญาติ  
รักษา ธรรมรักษา มีสามี มีอาชญาโดยรอบ โดยที่สุคนธ์สตรีที่บุรุษ  
คล้องแล้วด้วยพวงมาลัย ๑ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ  
อยู่ในสภา ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางเสนา หรือใน  
ท่ามกลางราชสกุล ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถามว่า มาเกิดบุรุษผู้เจริญ  
ท่านรู้สิ่งใดจงพูดสิ่งนั้น บุคคลนั้นเมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอก  
ว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่าไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่าเห็น ไม่เป็นผู้  
กล่าวเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตนบ้าง เพราะเหตุแห่งผู้อื่นบ้าง หรือเพราะ  
เหตุเห็นแก่อำมิสเล็กน้อยบ้าง ด้วยประการฉะนี้ ๑ ละคำส่อเสียด เว้น  
ขาดจากคำส่อเสียด คือฟังข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคน  
หมู่นี้ หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นี้  
สมานคนที่แตกร้างกันบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันบ้าง ชอบคนผู้  
พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อม-

เพรียงกัน กล่าววาจาที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ด้วยประการฉะนี้ ๑ ละ  
คำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหู ชวนให้รัก  
จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ ๑ ละคำเพื่อเจือ  
เว้นขาดจากคำเพื่อเจือ พุดถูกกาล พุดแต่คำที่เป็นจริง พุดอิงอรรถ  
พุดอิงธรรม พุดอิงวินัย พุดแต่คำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด  
ประกอบด้วยประโยชน์โดยกาลอันควร ๑ ไม่อยากได้ของผู้อื่น คือไม่อยาก  
ได้วัตถุเป็นเครื่องอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่นว่า  
ไฉนหนอ วัตถุที่เป็นเครื่องอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของ  
บุคคลอื่นพึงเป็นของเรา ดังนี้ ๑ เป็นผู้ไม่มีจิตคิดปองร้าย คือไม่มีความ  
ดำริในใจอันชั่วร้ายว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความมุ่งร้ายกัน  
ไม่มีทุกข์ มีสุขรักษาคนเกิด ดังนี้ ๑ เป็นผู้มีความเห็นชอบ คือมีความ  
เห็นไม่วิปริตว่า ทานที่บุคคลให้แล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล การบูชามี  
ผล ผลวิบากแห่งกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดา  
มี บิดามี สัตว์ทั้งหลายผู้เป็นอุปาทิกะมี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดย  
ชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่ง  
ด้วยตนเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามมีอยู่ ดังนี้ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ได้รับเชิญมาประดิษ-  
ฐานไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขาส่งเชิญมาประดิษฐานไว้.

จบยถาทสสูตรที่ ๑

## ปัญจมปีณณาสกั

### ปฐมวรรคที่ ๑

อรรถกถายถาภตสูตรที่ ๑ เป็นต้น  
สูตรที่ ๑ เป็นต้น มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น.

จบอรรถกถายถาภตสูตรที่ ๑ เป็นต้น

#### ๒. มาตุคามสูตร\*

ว่าด้วยมาตุคามประกอบด้วยกรรม ๑๐ ประการ  
เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรกหรือได้รับเชิญมาไว้ในสวรรค์

[๑๕๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มาตุคามผู้ประกอบด้วยกรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้ กรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มาตุคามบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้มีความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มาตุคามผู้ประกอบด้วยกรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มาตุคามผู้ประกอบด้วยกรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ได้รับเชิญมาประดิษฐานไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขาเชิญมาประดิษฐานไว้ กรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มาตุคามบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้มีความเห็นชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มาตุคามผู้ประกอบด้วยกรรม ๑๐

๑. สูตรที่ ๒ ถึง ๔ ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

ประการนี้แล เป็นผู้ได้รับเชิญมาประดิษฐานไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่  
ที่เขาเชิญมาประดิษฐานไว้.

### จบมาตุคามสูตรที่ ๒

#### ๓. ปฐมอุปาติกาสูตร

ว่าด้วยอุปาติกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ  
เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรกหรือได้รับเชิญมาไว้ในสวรรค์

[๑๕๑] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปาติกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐  
ประการ เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้  
ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปาติกาบางคนใน  
โลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้มีความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
อุปาติกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ใน  
นรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปาติกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ  
เป็นผู้ได้รับเชิญมาประดิษฐานไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขาเชิญมา  
ประดิษฐานไว้ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปาติกา  
บางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้มีความเห็น  
ชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปาติกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ  
นี้แล เป็นผู้ได้รับเชิญมาประดิษฐานไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขา  
เชิญมาประดิษฐานไว้.

### จบปฐมอุปาติกาสูตรที่ ๓



#### ๔. ทุติยอุปาสิกาสูตร

ว่าด้วยอุบาสิกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ  
เป็นผู้ไม่แก้อ้วกแล้วและแก้อ้วกแล้วอยู่ครองเรือน

[๑๕๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ไม่แก้อ้วกแล้วอยู่ครองเรือน ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มาสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้มีความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่แก้อ้วกแล้วอยู่ครองเรือน.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้แก้อ้วกแล้วอยู่ครองเรือน ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้มีความเห็นชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้แก้อ้วกแล้วอยู่ครองเรือน.

จบทุติยอุปาสิกาสูตรที่ ๔

#### ๕. ธรรมปริยายสูตร

ว่าด้วยธรรมปริยายอันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสน

[๑๕๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมปริยายอันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสนแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมปริยายอันเป็นเหตุแห่งความกระเสือกกระสนเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรม

เป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมอันใดไว้ เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มาสัตว์ หยาบช้า มีมือชุ่มด้วยโลหิต ตั้งอยู่ในการฆ่าและการทรมาน ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ที่มีชีวิตทั้งปวง บุคคลนั้นย่อมกระเสือกกระสน ด้วยวาจา ด้วยใจ กายกรรมของเขาคด วจกรรมของเขาก็คด มโนกรรมของเขาก็คด คติของเขาก็คด อุบัติของเขาก็คด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวคติ ๒ อย่าง อย่างไม่อย่างหนึ่ง คือ นรกอันมีทุกข์โดยส่วนเดียว หรือกำเนิดดิรัจฉานอันมีปกติกระเสือกกระสนของบุคคลผู้มึนคืด ผู้มีอุบัตินอกค.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กำเนิดดิรัจฉานมีปกติกระเสือกกระสนนั้น เป็นไฉน คือ งู แมลงป่อง ตะขาบ พังพอน แมว หนู นกเค้าแมว หรือสัตว์ทั้งหลาย ผู้เข้าถึงกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเหล่าใดเหล่าหนึ่ง แม้เฝ้าที่เห็นมนุษย์แล้วย่อมกระเสือกกระสน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การอุบัติของสัตว์ย่อมมีเพราะกรรมอันมีแล้ว ด้วยประการดังนี้แล คือเขาย่อมอุบัติด้วยกรรมที่เขาทำ ผัสสะอันเป็นวิบากย่อมถูกต้องเขาผู้อุบัติแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่ สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลของกรรม ด้วยประการฉะนี้.

อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ลักทรัพย์... เป็นผู้ประพฤตินิดในกาม... เป็นผู้พูดเท็จ... เป็นผู้พูดส่อเสียด... เป็นผู้พูดคำหยาบ... เป็นผู้พูดเพื่อเจ้อ... เป็นผู้อยากได้ของผู้อื่น... เป็นผู้คิดปองร้าย... เป็นผู้มีความเห็นผิด คือมีความเห็นวิปริตว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่

บุคคลทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี  
สัตว์ผู้เป็นอุปาทิจะไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ  
ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง แล้วสอน  
ผู้อื่นให้รู้ตาม ไม่มีในโลก ดังนี้ บุคคลนั้นย่อมกระเสือกกระสนด้วยกาย  
ด้วยวาจา ด้วยใจ กายกรรมของเขาคด วาจากรรมของเขาก็คด มโนกรรม  
ของเขาก็คด คติของเขาก็คด การปฏิบัติของเขาก็คด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
เรากล่าวคติ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือนรกอันมีทุกข์โดยส่วนเดียว  
หรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานอันมีปกติกระเสือกกระสน ของบุคคลผู้มีคติอัน  
คด ผู้มีการปฏิบัติอันคด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานอันมี  
ปกติกระเสือกกระสนนั้นเป็นไฉน คือ งู แมลงป่อง ตะขาบ พังพอน  
แมว หนู นกเค้าแมว หรือสัตว์ทั้งหลายผู้เข้าถึงกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน  
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง แม้อื่นๆที่เห็นมนุษย์แล้วย่อมกระเสือกกระสน คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย การปฏิบัติของสัตว์ย่อมมี เพราะกรรมอันมีแล้วด้วยประการ  
ดังนี้แล คือเขาย่อมปฏิบัติด้วยกรรมที่เขาทำ ผัสสะอันเป็นวิบากย่อมถูกต้อง  
เขาผู้ปฏิบัติแล้ว คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายย่อม  
เป็นผู้รับผลของกรรม ด้วยประการฉะนี้.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน  
เป็นผู้รับผลของกรรม เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง  
มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมอันใดไว้ เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม  
ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๆ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนใน  
โลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศัสตรา  
มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์

ทั้งปวงอยู่ บุคคลนั้นย่อมไม่กระเสือกกระสนด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ  
กายกรรมของเขาตรง วาจกรรมของเขาก็ตรง มโนกรรมของเขาก็ตรง  
คติของเขาก็ตรง การอุปบัติของเขาก็ตรง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อม  
กล่าวคติ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ของบุคคลผู้มีคติอันตรง ผู้มีการ  
อุปบัติอันตรง คือสัตว์ทั้งหลายผู้มีสุขโดยส่วนเดียว หรือสกุลที่สูง ๆ คือ  
สกุลกษัตริย์มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล หรือสกุลคฤหบดีมหาศาล  
อันมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีเงินทองมาก มีเครื่องอุปกรณ์แห่ง  
ทรัพย์เครื่องปลื้มใจมาก มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
การอุปบัติของสัตว์ย่อมมีเพราะกรรมอันมีแล้ว ด้วยประการดังนี้แล คือ 0  
สัตว์นั้น ย่อมอุปบัติด้วยกรรมที่ตนทำไว้ ผัสสะอันเป็นวิบากทั้งหลายย่อม 0 ถูก  
ต้องเขาผู้อุปบัติแล้ว คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่า สัตว์ทั้งหลาย  
เป็นผู้รับผลของกรรม ด้วยประการฉะนี้.

อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการ  
ลักทรัพย์... ละการประพฤตินิคมในกาม เว้นขาดจากการประพฤตินิคม  
ในกาม... ละการพุดเท็จ เว้นขาดจากการพุดเท็จ... ละคำต่อเสียด  
เว้นขาดจากคำต่อเสียด... ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ... ละการ  
พุดเพื่อเจ้อ เว้นขาดจากการพุดเพื่อเจ้อ... เป็นผู้ไม่อยากได้ของผู้อื่น...  
เป็นผู้มีจิตไม่คิดปองร้าย... เป็นผู้มีความเห็นชอบ คือมีความเห็นไม่  
วิปริตว่า ทานที่ให้แล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล การบูชามีผล ผลวิบาก  
แห่งกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี  
สัตว์ทั้งหลายผู้เป็นอุปปาติกะมีอยู่ สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ผู้  
ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง

แล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตาม มีอยู่ในโลก ดังนี้ บุคคลนั้นย่อมไม่กระเสือก  
กระสนด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ กายกรรมของเขาตรง วาจากรรมของ  
เขาก็ตรง มโนกรรมของเขาก็ตรง คดีของเขาก็ตรง การอุปบัติของเขาก็  
ตรง คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวคติ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง  
ของบุคคลผู้มีคติตรง ผู้มีการอุปบัติตรง คือสัตว์ทั้งหลายผู้มีสุขโดยส่วน  
เดียว หรือสกุลที่สูง ๆ คือสกุลกษัตริย์มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล  
หรือสกุลคฤหบดีมหาศาลอันมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีเงินทอง  
มาก มีเครื่องอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจมาก การอุปบัติของสัตว์ย่อมมี  
เพราะกรรมอันมีแล้วด้วยประการดังนี้แล คือ เขาย่อมอุปบัติด้วยกรรมที่  
ตนทำไว้ ผัสสะอันเป็นวิบากทั้งหลายย่อมถูกต้องเขาผู้อุปบัติแล้ว คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลของกรรม ด้วย  
ประการดังนี้.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของๆ ตน เป็น  
ผู้รับผลของกรรม เป็นผู้ที่มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง มี  
กรรมเป็นที่พึงอาศัย ทำกรรมอันใดไว้ เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม  
ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมปริยายอันเป็น  
เหตุแห่งความกระเสือกกระสนเป็นดังนี้แล.

จบธรรมปริยายสูตรที่ ๕

อรรถกถาธรรมปริยายสูตรที่ ๖

สูตรที่ ๖ พิงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สลปฺปติปริยาย โว ภิกฺขเว ฆมฺมปริยาย ได้แก่ การ

๑. อรรถกถาแก้ไข ๑๕๓ อันเป็นสูตรที่ ๕ แต่อรรถกถาเป็นสูตรที่ ๖.

แสดงธรรม กล่าวคือการแสดงเหตุแห่งความกระเสือกกระสน. บทว่า **ตัลปฺปติ** ความว่า สัตว์กระทำกรรมนั้น ย่อมเสือกไป ไถไป แถกไป. บทว่า **ซิมฺหาคติ** ความว่า สัตว์จกไปสู่คติใดด้วยกรรมนั้น คตินั้น ย่อมชื่อว่า คต. บทว่า **ซิมฺหุปฺปติ** ความว่า สัตว์จกเข้าถึงคติใด แม้คติ ของเขานั้นก็คดเหมือนกัน. บทว่า **ตัลปฺปชาติกา** ได้แก่ มีการเลื้อยไป เป็นสภาพ. บทว่า **ภูตา ภูตสุธ อุปฺปติ โหติ** ความว่า ความบังเกิด ของสัตว์ ย่อมมีเพราะกรรมที่มีอยู่แล้ว คือเพราะกรรมที่มีอยู่โดยสภาพ. บทว่า **ผลุสา ผลุสนฺติ** ได้แก่ ผัสสะที่เป็นวิบาก ย่อมถูกต้อง.

จบอรรถกถาธรรมปริยายสูตรที่ ๖

## ๖. ปฐมกรรมสูตร\*

ว่าด้วยความสุดสิ้นแห่งกรรม

[๑๕๔] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวความสิ้น สุดแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นแล อันสัตว์ผู้ทำพึง ได้เสวยในปัจจุบัน (ทิฏฐุธรรมเวทนียะ) ในอรรถภาพถัดไป (อุปปีชช- เวทนียะ) หรือในอรรถภาพต่อ ๆ ไป (อปฺราปรเวทนียะ) คุณก่อนภิกษุ ทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวการทำที่สุดทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจ กระทำสั่งสมขึ้น ในข้อนั้น ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง มีความตั้งใจเป็น อกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ความวิบัติอันเป็นโทษ

๑. อรรถกถาเป็นสูตรที่ ๗.

แห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็น  
กำไร มีทุกข์เป็นวิบาก.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย  
๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก  
อย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ผู้  
หยาบซ่า มีมือชุ่มด้วยโลหิต ตั้งอยู่ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความ  
เอ็นดูในสัตว์มีชีวิตทั้งปวง ๑ เป็นผู้ลักทรัพย์ คือถือเอาวัตถุอันเป็น  
อุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่น ซึ่งอยู่ในบ้านหรือ  
อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยจิตเป็นขโมย ๑ เป็นผู้ประพฤตินอก  
คือเป็นผู้ประพฤดิล่วงในสตรีที่มารดาภิเษก บิดาภิเษก พี่ชายน้องชาย  
รักษา พี่สาวน้องสาวรักษา ญาติรักษา ธรรมรักษา ผู้มีสามี ผู้มีอาชญา  
โดยรอบ โดยที่สุดแม้สตรีผู้มีบุรุษคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย ๑ ดูก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง มีความ  
ตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางวาจา  
๔ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก  
อย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้พูดเท็จ คือ  
เขาอยู่ในสภา ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางเสนา หรือใน  
ท่ามกลางแห่งราชสกุล ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถามว่า มาเถิดบุรุษ  
ผู้เจริญ ท่านรู้สิ่งใดจงพูดสิ่งนั้น บุคคลนั้นเมื่อไม่รู้กล่าวว่ารู้ หรือเมื่อรู้  
ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็น ก็กล่าวว่าเป็น หรือเมื่อเห็น ก็กล่าวว่าเป็น  
เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตนบ้าง เพราะเหตุแห่งผู้อื่นบ้าง เพราะ

เหตุเห็นแก่อำภิสเล็กน้อยบ้าง ด้วยประการดังนี้ ๑ เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังข้างโน้นแล้วมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นี้ ยูงคนทั้งหลายผู้สามัคคีกันให้แตกกัน หรือส่งเสริมคนทั้งหลายผู้แตกกันแล้ว ชอนความแยกกัน ยินดีความแยกกัน เพลิดเพลินในความแยกกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้แยกกัน ๑ เป็นผู้พูดคำหยาบ คือกล่าววาจาที่หยาบคายกล้าแข็ง เดือดร้อนผู้อื่น เสียดสีผู้อื่น ใกล้เคียงความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ ๑ เป็นผู้พูดเพื่อเจ้อ คือกล่าวไม่ถูกกาล กล่าวไม่จริง กล่าวไม่อิงอรรถ ไม่อิงธรรม ไม่อิงวินัย กล่าววาจาที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่สุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันไม่ควร ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษ แห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างไร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้อยากได้ของผู้อื่น คืออยากได้วัตถุอันเป็นเครื่องอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่นว่า โฉนหนอวัตถุอัน เป็นเครื่องอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่น ฟังเป็นของเรา ดังนี้ ๑ เป็นผู้มิจิตคิดปองร้าย คือมีความดำริในใจอันชั่วร้ายว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศ หรืออย่าได้เป็นแล้ว ดังนี้ ๑ เป็นผู้มีความเห็นผิด คือมีความเห็นอันวิปริตว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่บุคคลทำดีที่ชั่วไม่มี



โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ผู้เป็นอุปปาติกะ ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และปรโลกให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตาม ไม่มีในโลก ดังนี้ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก เพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล หรือเพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแก้วมณี ๔ เหลี่ยมที่บุคคัลโยนขึ้นข้างบน ตกลงมาทางเหลี่ยมใด ๆ ก็ย่อมตั้งอยู่ตามเหลี่ยมที่ตั้งลงมานั้นนั่นเอง ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล หรือเพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ฉะนั้นเหมือนกันแล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นแล ย่อมเกิดในปัจจุบัน

ในอรรถภาพถัดไป หรือในอรรถภาพต่อไป คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวการทำที่สุดทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ในข้อนั้น สมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก สมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง มีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก สมบัติแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง มีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างไร คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศัสตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณาหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง ๑ ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ไม่ถือเอาวัตถุเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่น อันอยู่ในบ้าน หรืออยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยจิตเป็นขโมย ๑ ละการประพฤติดิฉินในกาม เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินในกาม ไม่ถึงความประพฤติล่วงในสตรีที่มารักษา บิดารักษา พี่ชายน้องชายรักษา พี่สาวน้องสาวรักษา ญาติรักษา ธรรมรักษา มีสามี มีอาชญาโดยรอบ โดยที่สุดแม้สตรีที่บุรุษคล้อยแล้วด้วยพวงมาลัย ๑ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างไร คุณก่อน

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เขาอยู่ในสภา ในบริษัท ในท่ามกลางญาติ ในท่ามกลางอำมาตย์ หรือในท่ามกลางราชสกุล ถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถามว่า มาเกิดบุตรผู้เจริญ ท่านรู้สิ่งใดจงกล่าวสิ่งนั้น บุคคลนั้นเมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอกว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่าไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่าเห็น ไม่เป็นผู้พูดเท็จทั้งรู้ เพราะเหตุแห่งตนบ้าง เพราะเหตุแห่งผู้อื่นบ้าง หรือเพราะเหตุเห็นแก่อำภิสเล็กน้อยบ้าง ๑ ละคำต่อเสียด เว้นขาดจากคำต่อเสียด ไม่ฟังข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นี้ เป็นผู้สมานคนที่แตกกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่สามัคคีกันแล้ว ชอบคนที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าววาทะที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ๑ ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าววาทะที่ไม่มีโทษ เพราะหู ชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ ๑ ละคำเพื่อเจื้อ เว้นขาดจากคำเพื่อเจื้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ อิงธรรม อิงวินัย พูดแต่คำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่างอันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมบัติแห่งการงานทางใจ ๓ อย่างอันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างไร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่욕ได้ของผู้อื่น ไม่อยากได้วัตถุอันเป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแห่งผู้อื่นของบุคคลอื่นว่า โฉน

หนอ วัตถุที่เป็นอุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจแก่ผู้อื่นของบุคคลอื่น  
พึงเป็นของเรา ดังนี้ ๑ เป็นผู้ไม่มีจิตคิดปองร้าย ไม่มีความดำริในใจ  
อันชั่วร้ายว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความมุ่งร้ายกัน ไม่มี  
ทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด ดังนี้ ๑ เป็นผู้มีความเห็นชอบ มีความเห็น  
ไม่วิปริตว่า ทานที่ให้แล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล การบูชามีผล ผลวิบาก  
แห่งกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่  
บิดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายผู้เป็นอุปาทิกะมีอยู่ สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไป  
โดยชอบ ผู้ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอัน  
ยิ่งด้วยตนเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามมีอยู่ในโลก ดังนี้ ๑ คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย สมบัติแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล  
ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลก  
สวรรค์ เพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความ  
ตั้งใจเป็นกุศล เพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมี  
ความตั้งใจเป็นกุศล หรือเพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง  
อันมีความตั้งใจเป็นกุศล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแก้วมณี ๔ เหลี่ยม ที่บุคคล  
โยนขึ้นข้างบน ตกลงมาทางเหลี่ยมใด ๆ ก็ย่อมตั้งอยู่ตามเหลี่ยมที่ตั้งลงมา  
นั่นเอง ฉะนั้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเมื่อตายไป ย่อมเข้า  
ถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง  
อันมีความตั้งใจเป็นกุศล เพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔  
อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล หรือเพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงาน

ทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ฉะนั้นเหมือนกันแล.

### จบปฐมกรรมสูตรที่ ๖

#### อรรถกถापฐมกรรมสูตรที่ ๗

ปฐมกรรมสูตรที่ ๗ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **สญเจตนิกาณ** ได้แก่ ที่จงใจ หมายใจ กระทำแล้ว. บทว่า **อุปจิตาน** ได้แก่ ที่ก่อสร้าง ให้ขยายตัวขึ้น. บทว่า **อปปฏิสัวิตฺวา** ได้แก่ ยังไม่เสวยวิบากแห่งความแก่นั้น. บทว่า **พยนฺตีภาว** ได้แก่ ความที่กรรมยังไม่หมดไป คือเหตุรอบทางที่กรรมเหล่านั้นกำหนดไว้. บทว่า **ตลฺย โข ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม** ความว่า ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมย่อมให้ผลนั้นแลในปัจจุบัน. บทว่า **อุปปชฺเช** ความว่า อุปปชชเวทนียกรรมย่อมให้ผลในภพต่อไป. บทว่า **อปเร वा ปริยาเย** ความว่า ส่วนอปรเวทนียกรรม เมื่อสัตว์ยังดำเนินไปในสังสารวัฏ ย่อมให้ผลถึงแสนอัฏฐกาทีเดียว ด้วยบทนี้ ทรงแสดงความดั่งนี้ว่า ในกรรมที่เหมาะสมแก่วิบากที่ได้แล้ว ในเมื่อสัตว์ยังดำเนินไปในสังสารวัฏ ไม่มีประเทศแห่งแผ่นดินที่สัตว์ดำรงอยู่แล้วจะพึงพ้นจากบาปกรรมไปได้. บทว่า **ติวิธ** แปลว่า ๓ ประการ. บทว่า **กายกมฺมฺนตฺสนฺโทสพฺยาปตฺติ** แปลว่า วิบัติ กล่าวคือโทษแห่งกายกรรม. พึงทราบบททุกบท โดยนัยนี้.

#### จบอรรถกถापฐมกรรมสูตรที่ ๗

๑. อรรถกถาแก้บาลีข้อ ๑๕๔ ซึ่งเป็นพระสูตรที่ ๖ ในวรรคนี้.

## อรรถกถาสูตที่ ๘

สูตที่ ๘ พิงทราบวินิจัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **อปฺลฺลฺกโ** **มณิ** ได้แก่ ลูกบาศก์สี่เหลี่ยมโดยรอบ.

จบอรรถกถาสูตที่ ๘

### ๗. ทุตติยกรรมสูต<sup>๑</sup>

ว่าด้วยกรรมที่สัตว์ตั้งใจสะสมขึ้น

[๑๕๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวความสิ้นสุดกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นแล อันสัตว์ผู้ทำพึงได้เสวยในปัจจุบันในอรรถาพถไป หรือในอรรถาพต่อ ๆ ไป คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวการทำที่สุดทุกแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในข้อนั้น ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างไรก็ตาม คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทาง

๑. อรรถกถาเป็นสูตที่ ๘ แต่แก้บาลีข้อ ๑๕๔ ซึ่งเป็นสูตที่ ๖ ในวรรคนี้.

๒. สูตนี้ไม่มีอรรถกถาแก้.

กาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางวาจา วาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างไร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พูดเท็จ ฯลฯ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างไร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้อยากได้ของผู้อื่น ฯลฯ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล ย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก เพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล หรือเพราะเหตุแห่งความวิบัติอันเป็นโทษแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นอกุศล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้น อันสัตว์ผู้ทำพึงได้เสวยใน

ปัจจุบัน ในอรรถาภัตตไป หรือในอรรถาภตต่อ ๆ ไป คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวการทำที่สุตทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสังสมขึ้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ในข้อนั้นสมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก สมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก สมบัติแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบากอย่างนี้แล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างไร คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๆ ละๆ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างนี้แล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างไร คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการพูดเท็จ เว้นจากการพูดเท็จ ๆ ละๆ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบากอย่างนี้แล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สมบัติแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างไร คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่อยากได้ของผู้อื่น ๆ ละๆ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สมบัติแห่งการงานทางใจ ๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล ย่อมมีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก อย่างนี้แล.



ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ  
โลกสวรรค์ เพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงานทางกาย ๓ อย่าง อันมี  
ความตั้งใจเป็นกุศล เพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง  
อันมีความตั้งใจเป็นกุศล หรือเพราะเหตุแห่งสมบัติแห่งการงานทางใจ  
๓ อย่าง อันมีความตั้งใจเป็นกุศล.

### จบอุทฺติยกรรมสูตรที่ ๗

#### ๘. ตติยกรรมสูตร

ว่าด้วยการทำที่สุดทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจทำ

[๑๕๖] ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวความ  
สิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นแลอันสัตว์ผู้ทำ  
พึงได้เสวยในปัจจุบัน ในอภัพพัตถไป หรือในอภัพพตต่อ ๆ ไป ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้ว ย่อมไม่กล่าวการทำที่สุดทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์  
ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกนั้นนั่นแล เป็นผู้ปราศจากอกิขณา  
ปราศจากพยาบาท ไม่ลุ่มหลง มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า มีใจประกอบ  
ด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน  
โดยนัยนี้ ทั้งทิศเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัว  
สัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ เป็น  
มหัคคตะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนอยู่ อริยสาวก  
นั้นย่อมรู้อย่างนี้ว่า ในกาลก่อนแล จิตของเรานี้เป็นจิตเล็กน้อย เป็นจิต  
ไม่ได้อบรมแล้ว แต่บัดนี้ จิตของเรานี้ เป็นจิตหาประมาณมิได้ เป็น

จิตอบรมดีแล้ว ก็กรรมที่ทำแล้วพอประมาณอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นยอม  
ไม่เหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในจิตของเรานั้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย  
จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน คือหากในเวลายังเป็นเด็ก เด็กนี้พึงเจริญ  
เมตตาเจโตวิมุตติไซ้ร่ พึงทำบาปกรรมบ้างหรือ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า  
ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ก็ทุกข์จะพึงถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมแลหรือ.

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยว่าทุกข์  
จักถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมได้ที่ไหน.

พ. คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เมตตาเจโตวิมุตตินี้ อันสตรีหรือนุรุษ  
พึงเจริญแล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีได้มีส่วนอันสตรีหรือนุรุษจะพึง  
พาเอาไปได้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ผู้มีอันจะต้องตายเป็นสภาพนี้ เป็น  
ผู้มีจิตเป็นเหตุ สัตว์นั้นยอมรู้อย่างนี้ว่า บาปกรรมไร ๆ ของเรา อัน  
ภรรยาทำแล้วในกาลก่อน บาปกรรมนั้นทั้งหมด เป็นกรรมอันเรา  
พึงเสวยในอัตภาพนี้ จักไม่ติดตามไป ดังนี้ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมตตา  
เจโตวิมุตติ อันภิกษุผู้มีปัญญา ผู้ยังไม่แทงตลอดวิมุตติอันยิ่ง ในธรรม  
วินัยนี้อมรมแล้ว ด้วยประการอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความ  
พระอนาคามี.

พระอริยสาวกมีจิตประกอบด้วยกรุณา มุทิตา อุเบกขา แผ่ไป  
ตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกันโดยนัยนี้ ทั้ง  
ทิศเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า  
ในที่ทุกสถาน ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ

หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ อริยสาวกนั้นย่อมรู้  
อย่างนี้ว่า ในกาลก่อนแล จิตของเราเป็นจิตเล็กน้อย เป็นจิตไม่ได้  
อบรมแล้ว แต่บัดนี้ จิตของเรา เป็นจิตหาประมาณมิได้ เป็นจิตอบรม  
ดีแล้ว ก็กรรมที่ทำแล้วพอประมาณอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมไม่เหลืออยู่  
ไม่ตั้งอยู่ในจิตของเรานั้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จะสำคัญ  
ความซื่อนั้นเป็นไฉน คือ หากว่าในเวลายังเป็นเด็ก เด็กนี้พึงเจริญ  
อุเบกขาเจโตวิมุตติไซ้ พึงกระทำบาปกรรมบ้างหรือ.

ภิก. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ก็ทุกขจะพึงถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมแลหรือ.

ภิก. มิใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยว่าทุกข  
จักถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมได้แต่ที่ไหน.

พ. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาเจโตวิมุตตินี้ อันสตรีหรือบุรุษ  
พึงเจริญแล คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การนี้มีได้มีส่วนอันสตรีหรือบุรุษ  
จะพึงพาเอาไปได้ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ผู้มีอันจะต้องตายเป็นสภาพนี้  
เป็นผู้มีจิตเป็นเหตุ สัตว์นั้นย่อมรู้อย่างนี้ว่า บาปกรรมไร ๆ ของเรา  
อันรักษากายนี้ทำแล้วในกาลก่อน บาปกรรมนั้นทั้งหมด อันเราจะพึงเสวย  
ในอัตรภาพ จักไม่ติดตามไปดังนี้ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาเจโต-  
วิมุตติ อันภิกษุผู้มีปัญญา ผู้ยังไม่แทงตลอดวิมุตติอันยิ่ง ในธรรมวินัยนี้  
เจริญแล้วด้วยประการอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นพระอนาคามี.

จบตติยกรรมสูตรที่ ๘

## อรรถกถาสูตที่ ๕

สูตที่ ๕ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า **ทุกขสฺส** ได้แก่ ทุกข์ที่เป็นวิบาก หรือทุกข์ในวิภูฏะ ในสูตนี้ ไม่มีข้ออุปหาด้วยลูกบาศก์. คำว่า **เอว** ในบทว่า **เอว วิคตาทิขุโณ** นี้เป็นเพียงนิบาต. อีกนัยหนึ่งชนทั้งหลายเจริญเมตตา ย่อมเป็นผู้ปราศจากอภิมานอันใด พระอริยสาวกก็เป็นผู้ปราศจากอภิมานนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้งทรงแสดงการที่พระอริยสาวกนั้น ข่มนิรวณได้ ด้วยความเป็นผู้ปราศจากอภิมานเป็นต้นอย่างนี้แล้ว เมื่อจะตรัสนิสรณะการเล่นออกไปจากอกุศล จึงตรัสว่า **เมตฺตาสหคเตน** เป็นต้น. บทว่า **อปฺปมאַณํ** ได้แก่ ชื่อว่า ไม่มีประมาณ เพราะเป็นผู้มีสัตว์ไม่มีประมาณเป็นอารมณ์ หรือเพราะเป็นผู้มีความชำนาญอันสั่งสมแล้ว กามาวจรกรรม ชื่อว่ากรรมที่ทำโดยประมาณ. บทว่า **น ตํ ตตฺตฺราวตฺติฏฺฐติ** ความว่า กามาวจรกรรมนั้นไม่อาจถือโอกาสของตนตั้งอยู่ได้ เหมือนน้ำเล็กน้อยในห้วงน้ำใหญ่ ที่แก่กรรมที่ไม่มีประมาณนี้เท่านั้น ครอบงำกามาวจรกรรมนั้นเหมือนน้ำเล็กน้อยในห้วงน้ำ ย่อมทำวิบากของตนให้บังเกิด.

บทว่า **ทหฺรตฺตฺเค** แปลว่า ตั้งแต่เป็นเด็ก. บทว่า **นายนํ กายโอาพายนํ คมนีนํ** ความว่า ไม่อาจพากายนี้ไปยังปรโลกได้. บทว่า **จิตฺตุนฺนโร** แปลว่า มีจิตเป็นเหตุ. อีกนัยหนึ่ง แปลว่า เป็นไปในลำดับโดยจิตนั้นแล. อธิบายว่า จริงอยู่ จะชื่อว่า เทวะ ชื่อว่าสัตว์นรก ชื่อว่า สัตว์เดียรัจฉาน ก็เพราะปฏิสนธิจิตดวงที่ ๒ ในลำดับแห่งจิตจิตดวงที่ ๑ นั้นแล. แต่ในนัยต้น จะเป็นเทวะ หรือสัตว์นรก ก็ด้วยทั้งจิตที่เป็น

๑. อรรถกถาแก้บาลีข้อ ๑๕๖ ซึ่งเป็นพระสูตที่ ๘ ในวรรคนี้.

ตัวเหตุ. บทว่า **สพฺพนฺตํ อิธ เวทนียํ** นี้ ตรัสด้วยอำนาจส่วนแห่ง  
ทิวฏฐธรรมเวทนียกรรม. บทว่า **น ตํ อนุภิสฺสตี** ความว่า จักเป็นกรรม  
ที่ไม่ดำเนินตามด้วยอำนาจอุปปีชชเวทนียกรรม เพราะความเป็นอุปปีชช-  
เวทนียกรรมถูกเมตตาคัดขาดแล้ว. แต่ข้อนี้พึงทราบว่าเป็นปัจเจกขณ-  
ญาณของพระอริยบุคคล คือพระโสดาบันและพระสกทาคามี. บทว่า  
**อนาคามีตาย** ได้แก่ เพื่อความเป็นพระอนาคามีโดยฉาน. บทว่า **อิธ**  
**ปญฺญสฺส** ความว่า ชื่อว่า ปัญญา ในพระศาสนานี้ เป็นของสำหรับ  
พระอริยสาวก ผู้ตั้งอยู่ในอริยปัญญา ซึ่งเป็นศาสนจารีต. บทว่า **อนุตฺตริ**  
**วิมุตตี** ได้แก่พระอรหันต์.

จบอรรถกถาสูตฺรที่ ๘

จบอรรถกถาวรรคที่ ๑

#### ๕. พราหมณสูตฺร\*

ว่าด้วยเหตุปัจจัยที่ให้สัตว์เข้าถึงอบาย ทุกฺติ วินิบาต นรก

[๑๘๗] ครั้งนั้นแล พราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค-  
เจ้าถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับ พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการปราศรัย  
พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถาม  
พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ท่านพระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ  
เป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย  
ทุกฺติ วินิบาต นรก.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนพราหมณ์ เพราะเหตุแห่ง  
การประพฤดิธรรมและการประพฤดิไม่สม่าเสมอ สัตว์บางพวกในโลกนี้  
เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกฺติ วินิบาต นรก.

๑. อรรถกถาเป็นสูตฺรที่ ๑๐ แก้วว่ามีเนื้อความง่ายทั้งนั้นแล.

พร. ท่านพระโคดมผู้เจริญ ก็อะไรเล่า เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ เพราะเหตุแห่งการประพฤดิธรรมและประพฤติสม่าเสมอ สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

พร. ข้าพเจ้ายังมีรู้ทั่วถึงอรรถแห่งภายิตโดยย่อของท่านพระโคดมผู้เจริญนี้โดยพิสดาร ขอประทานโอกาส ขอท่านพระโคดมผู้เจริญโปรดทรงแสดงธรรม โดยประการที่ข้าพระองค์จะพึงรู้ทั่วถึงอรรถแห่งภายิตโดยย่อของท่านพระโคดมผู้เจริญนี้โดยพิสดารเถิด.

พ. คุณก่อนพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

พราหมณ์นั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนพราหมณ์ การประพฤดิธรรมและการประพฤติไม่สม่าเสมอทางกายมี ๓ อย่าง การประพฤดิธรรมและการประพฤติไม่สม่าเสมอทางวาจามี ๔ อย่าง การประพฤดิธรรมและการประพฤติไม่สม่าเสมอทางใจมี ๓ อย่าง.

คุณก่อนพราหมณ์ ก็การประพฤดิธรรมและการประพฤติไม่สม่าเสมอทางกายมี ๓ อย่าง อย่างไรเล่า คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ คุณก่อนพราหมณ์ การประพฤดิธรรมและการประพฤติไม่สม่าเสมอทางกายมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

คุณก่อนพราหมณ์ ก็การประพฤดิธรรมและการประพฤติไม่สม่าเสมอทางวาจามี ๔ อย่าง อย่างไรเล่า คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคน

ในโลกนี้ เป็นผู้กล่าวเท็จ ฯลฯ คุณก่อนพราหมณ์ การประพฤดิธรรม และการประพฤดิไม่สม่าเสมอทางวาจามี ๔ อย่าง อย่างนี้แล.

คุณก่อนพราหมณ์ ก็การประพฤดิธรรมและการประพฤดิไม่สม่าเสมอทางใจมี ๓ อย่าง อย่างไรเล่า คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้อยากได้ของผู้อื่น ฯลฯ คุณก่อนพราหมณ์ การประพฤดิธรรม และการประพฤดิไม่สม่าเสมอทางใจมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

คุณก่อนพราหมณ์ เพราะเหตุแห่งการประพฤดิธรรมและการประพฤดิไม่สม่าเสมออย่างนี้แล สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึง อบาย ทุกติ วินิบาต นรก.

คุณก่อนพราหมณ์ การประพฤดิและการประพฤดิสม่าเสมอทางกายมี ๓ อย่าง การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่าเสมอทางวาจามี ๔ อย่าง การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่าเสมอทางใจมี ๓ อย่าง.

คุณก่อนพราหมณ์ ก็การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่าเสมอทางกายมี ๓ อย่าง อย่างไรเล่า คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ คุณก่อนพราหมณ์ การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่าเสมอทางกายมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

คุณก่อนพราหมณ์ การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่าเสมอทางวาจามี ๔ อย่าง อย่างไรเล่า คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการกล่าวเท็จ เว้นขาดจากการกล่าวเท็จ ฯลฯ คุณก่อนพราหมณ์ การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่าเสมอทางวาจามี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

คุณก่อนพราหมณ์ ก็การประพฤดิธรรมและการประพฤดิสม่าเสมอทางใจมี ๓ อย่าง อย่างไรเล่า คุณก่อนพราหมณ์ บุคคลบางคนในโลกนี้

ไม่อยากจะของผู้อื่น ฯลฯ คุณก่อนพราหมณ์ การประพาศิธรรมและการประพาศิสมาเสมอทางใจมี ๓ อย่าง อย่างนี้แล.

คุณก่อนพราหมณ์ เพราะเหตุแห่งการประพาศิธรรมและการประพาศิสมาเสมออย่างนี้แล สัตว์บางพวกในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

พ. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภายิตของพระองค์แจ่มแจ้งยิ่งนัก ฯลฯ ขอพระโคตมผู้เจริญโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จบพราหมณสูตรที่ ๕

จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ยถาทสูตร
๒. มาตุคามสูตร
๓. ปฐมอุปาสิกาสสูตร
๔. ทุตติอุปาสิกาสสูตร
๕. ธรรมปริยายสูตร
๖. ปฐมกรรมสูตร
๗. ทุตติกรรมสูตร
๘. ตติยกรรมสูตร
๙. พราหมณสูตร.



## ทุติยวรรคที่ ๒

ว่าด้วยบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ

[๑๕๘] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ๑ ลักทรัพย์ ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑ พุคเห็จ ๑ พุคต่อเสียด ๑ พุคคำหยาบ ๑ พุคเพื่อเจือ ๑ อยากรู้ของผู้อื่น ๑ มีจิตปองร้าย ๑ มีความเห็นผิด ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เป็นผู้ถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขานำมาประดิษฐานไว้ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๑ จากการลักทรัพย์ ๑ จากการประพฤติผิดในกาม ๑ จากการพุกเห็จ ๑ จากการพุกต่อเสียด ๑ จากการพุกคำหยาบ ๑ จากการพุกเพื่อเจือ ๑ ไม่อยากรู้ของผู้อื่น ๑ มีจิตไม่ปองร้าย ๑ มีความเห็นชอบ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้ถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขานำมาประดิษฐานไว้.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ

[๑๕๙] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้ ๒๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นใน

การฆ่าสัตว์ ๑ ลักทรัพย์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการลักทรัพย์ ๑  
ประพฤติดิฉินในกามด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการประพฤติดิฉินในกาม ๑  
พูดเท็จด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการพูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียดด้วยตน  
เอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการพูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบด้วยตนเอง ๑  
ชักชวนผู้อื่นในการพูดคำหยาบ ๑ พูดเพื่อเจ้อด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่น  
ในการพูดเพื่อเจ้อ ๑ อยากได้ของผู้อื่นด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นใน  
การอยากได้ของผู้อื่น ๑ คิดปองร้ายด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการ  
ปองร้าย ๑ มีความเห็นผิดด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเห็นผิด ๑  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๒๐ ประการนี้แล เป็นผู้  
ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๒๐ ประการ เป็น  
ผู้ถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขานำมาประดิษฐานไว้ ๒๐ ประ  
การเป็นโฉน คือเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นใน  
การเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวน  
ผู้อื่นในการเว้นจากการลักทรัพย์ ๑ เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินในกาม  
ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม ๑ เว้น  
ขาดจากการพูดเท็จด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการพูดเท็จ ๑  
เว้นขาดจากการพูดส่อเสียดด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการ  
พูดส่อเสียด ๑ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่น  
ในการเว้นจากการพูดคำหยาบ ๑ เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้อด้วยตนเอง ๑  
ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการพูดคำเพื่อเจ้อ ๑ ไม่อยากได้ของผู้อื่นด้วย  
ตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการไม่อยากได้ของผู้อื่น ๑ ไม่คิดปองร้าย

ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการไม่ปองร้าย ๑ เห็นชอบด้วยตนเอง ๑  
ชักชวนผู้อื่นในการเห็นชอบ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วย  
ด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล เป็นผู้ถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของ  
ที่เขานำมาประดิษฐานไว้.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ

[๒๐๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประ-  
การ เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้ ธรรม  
๓๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการ  
ฆ่าสัตว์ ๑ พอใจในการฆ่าสัตว์ ๑ ถักทรัพย์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่น  
ในการถักทรัพย์ ๑ พอใจในการถักทรัพย์ ๑ ประพฤติผิดในกามด้วยตน  
เอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการประพฤติผิดในกาม ๑ พอใจในการประพฤติผิด  
ในกาม ๑ พุศเท็จด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการพุศเท็จ ๑ พอใจ  
ในการพุศเท็จ ๑ พุศต่อเสียดด้วยตนเอง ชักชวนผู้อื่นในการพุศต่อ  
เสียด ๑ พอใจในการพุศต่อเสียด ๑ พุศคำหยาบด้วยตนเอง ๑ ชักชวน  
ผู้อื่นในการพุศคำหยาบ ๑ พอใจในการพุศคำหยาบ ๑ พุศเพื่อเจือด้วย  
ตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการพุศเพื่อเจือ ๑ พอใจในการพุศเพื่อเจือ ๑  
อยากได้ของผู้อื่นด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการอยากได้ของผู้อื่น ๑  
พอใจในการอยากได้ของผู้อื่น ๑ มีจิตคิดปองร้ายด้วยตนเอง ๑ ชักชวน  
ผู้อื่นในการปองร้าย ๑ พอใจในการปองร้าย ๑ มีความเห็นผิดด้วยตนเอง ๑  
ชักชวนผู้อื่นในการเห็นผิด ๑ พอใจในความเห็นผิด ๑ ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล เป็นผู้ถูกทอดทิ้ง  
ไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการเป็น  
ผู้ถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขานำมาประดิษฐานไว้ ธรรม  
๓๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ๑  
ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ พอใจในการเว้นจากการฆ่า  
สัตว์ ๑ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้น  
จากการลักทรัพย์ ๑ พอใจในการเว้นจากการลักทรัพย์ ๑ เว้นขาดจาก  
การประพฤตินอกใจด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการ  
ประพฤตินอกใจ ๑ พอใจในการเว้นจากการประพฤตินอกใจ ๑  
เว้นขาดจากการพูดเท็จด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการ  
พูดเท็จ ๑ พอใจในการเว้นจากการพูดเท็จ ๑ เว้นขาดจากการพูดต่อเสียด  
ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการพูดต่อเสียด ๑ พอใจใน  
การเว้นจากการพูดต่อเสียด ๑ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบด้วยตนเอง ๑  
ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการพูดคำหยาบ ๑ พอใจในการเว้นจากการ  
พูดคำหยาบ ๑ เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้าด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่น  
ในการเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า ๑ พอใจในการเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า ๑  
ไม่ย่อภาคใจของผู้อื่นด้วยตนเอง ๑ ชวนผู้อื่นในการไม่ย่อภาคใจของผู้อื่น ๑  
พอใจในการไม่ย่อภาคใจของผู้อื่น ๑ มีจิตไม่ปองร้ายด้วยตนเอง ๑ ชักชวน  
ผู้อื่นในการไม่ปองร้าย ๑ พอใจในการไม่ปองร้าย ๑ มีความเห็นชอบ  
ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเห็นชอบ ๑ พอใจในการเห็นชอบ ๑  
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้ เป็นผู้ถูก  
เชิญมาไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขานำมาประดิษฐานไว้.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ

[๒๐๑] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการเป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้ ธรรม ๔๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการฆ่าสัตว์ ๑ พอใจในการฆ่าสัตว์ ๑ กล่าวสรรเสริญการฆ่าสัตว์ ๑ ลักทรัพย์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการลักทรัพย์ ๑ พอใจในการลักทรัพย์ ๑ กล่าวสรรเสริญการลักทรัพย์ ๑ ประพฤติผิดในการด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการประพฤติผิดในกาม ๑ พอใจในการประพฤติผิดในกาม ๑ กล่าวสรรเสริญการประพฤติผิดในกาม ๑ พุดเท็จด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการพุดเท็จ ๑ พอใจในการพุดเท็จ ๑ กล่าวสรรเสริญการพุดเท็จ ๑ พุดต่อเสียดด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการพุดต่อเสียด ๑ พอใจในการพุดต่อเสียด ๑ กล่าวสรรเสริญการพุดต่อเสียด ๑ พุดคำหยาบด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการพุดคำหยาบ ๑ พอใจในการพุดคำหยาบ ๑ กล่าวสรรเสริญการพุดคำหยาบ ๑ พุดเพื่อเจ้อด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการพุดเพื่อเจ้อ ๑ กล่าวสรรเสริญการพุดเพื่อเจ้อ ๑ อยากได้ของผู้อื่นด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการอยากได้ของผู้อื่น ๑ พอใจในการอยากได้ของผู้อื่น ๑ กล่าวสรรเสริญการอยากได้ของผู้อื่น ๑ มีจิตปองร้ายด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการปองร้าย ๑ พอใจในการปองร้าย ๑ กล่าวสรรเสริญการปองร้าย ๑ มีความเห็นผิดด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในความเห็นผิด ๑ พอใจในความเห็นผิด ๑ กล่าวสรรเสริญความเห็นผิด ๑ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วย

ด้วยกรรม ๔๐ ประการนี้ เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการ เป็นผู้ถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ กรรม ๔๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๑ พอใจในการเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ กล่าวสรรเสริญการเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการลักทรัพย์ ๑ พอใจในการเว้นจากการลักทรัพย์ ๑ กล่าวสรรเสริญการเว้นจากการลักทรัพย์ ๑ เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการประพฤตินอกใจ ๑ พอใจในการเว้นจากการประพฤตินอกใจ ๑ กล่าวสรรเสริญการเว้นจากการประพฤตินอกใจ ๑ เว้นขาดจากการพูดเท็จด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการพูดเท็จ ๑ พอใจในการเว้นจากการพูดเท็จ ๑ กล่าวสรรเสริญการเว้นจากการพูดเท็จ ๑ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียดด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการพูดส่อเสียด ๑ พอใจในการเว้นจากการพูดส่อเสียด ๑ กล่าวสรรเสริญการเว้นจากการพูดส่อเสียด ๑ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการพูดคำหยาบ พอใจในการเว้นจากการพูดคำหยาบ ๑ กล่าวสรรเสริญการเว้นจากการพูดคำหยาบ ๑ เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้อด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ๑ พอใจในการเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ๑ กล่าวสรรเสริญการเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ๑ ไม่อยากได้ของผู้อื่นด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการไม่อยากได้ของผู้อื่น ๑ พอใจในการไม่อยากได้ของ

ผู้อื่น ๑ กล่าวสรรเสริญการไม่ยากลได้ของผู้อื่น ๑ มีจิตไม่ปองร้ายด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในการไม่ปองร้าย ๑ พอใจในการไม่ปองร้าย ๑ กล่าวสรรเสริญการไม่ปองร้าย ๑ มีความเห็นชอบด้วยตนเอง ๑ ชักชวนผู้อื่นในความเห็นชอบ ๑ พอใจในความเห็นชอบ ๑ กล่าวสรรเสริญความเห็นชอบ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล เป็นผู้ถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ เหมือนสิ่งของที่เขานำมาประดิษฐานไว้.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ

[๒๐๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย ๒๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้ฆ่าสัตว์

ด้วยตนเอง ฯลฯ ชักชวนผู้อื่นในความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๒๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๒๐ ประการ ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย กรรม ๒๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ ชักชวนผู้อื่นในความเห็นชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๒๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย กรรม ๓๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ พอใจในความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการ ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย กรรม ๓๐ ประการเป็นไฉน คือเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ พอใจในความเห็นชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการ ย่อมบริหารตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย กรรม ๔๐ ประการเป็นไฉน คือ



เป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ กล่าวสรรเสริญความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล ย่อมบริหารตน  
ให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ ย่อม  
บริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย ธรรม ๔๐ ประการเป็นไฉน  
เป็นผู้เว้นขาดการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ กล่าวสรรเสริญความเห็นชอบ  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล ย่อม  
บริหารตนไม่ให้ถูกกำจัด ไม่ให้ถูกทำลาย.

จบพุทธยวรรคที่ ๒

## อรรถกถาพุทธยวรรค

พุทธยวรรค บาลีไปยาลทั้งหมดตั้งแต่สูตรที่ ๑ เป็นต้นไป มีเนื้อ  
ความง่ายทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาทสกนิบาต

## ตติยวรรคที่ ๓

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ

[๒๐๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ธรรม ๒๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ ชักชวนผู้อื่นในความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง อบาย ทุกติ วินิบาต นรก.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ธรรม ๒๐ ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ ชักชวนผู้อื่นในความเห็นชอบ

๑. ตั้งแต่วรรคนี้เป็นต้นไป ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๒๐ ประการนี้แล ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

**ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการ ตายแล้วไปอบายหรือสุคติ**

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กรรม ๓๐ ประการเป็นไฉน ก็เป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ พอใจในความเห็นผิด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการนี้แล เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ กรรม ๓๐ ประการเป็นไฉน ก็เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ พอใจในความเห็นชอบ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๓๐ ประการนี้แล เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

**ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการตายแล้วไปอบายหรือสุคติ**

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กรรม ๔๐ ประการเป็นไฉน ดูเป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ กล่าวสรรเสริญความเห็นผิด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการนี้แล เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๔๐ ประการ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ กรรม ๔๐ ประการเป็นไฉน ก็เป็น

ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ กล่าวสรรเสริญความเห็นชอบ  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล เมื่อตาย  
ไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

**ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเป็นพาลและเป็นบัณฑิต**

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึง  
ทราบว่าเป็นพาล ธรรม ๑๐ ประการเป็นโงน คือเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ฯลฯ  
มีความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐  
ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นพาล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ พึง  
ทราบว่าเป็นบัณฑิต ธรรม ๑๐ ประการเป็นโงน คือเป็นผู้เว้นขาดจาก  
การฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นชอบ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้  
ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต.

**ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการเป็นพาลและเป็นบัณฑิต**

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ  
พึงทราบว่า เป็นพาล ธรรม ๒๐ ประการเป็นโงน คือเป็นผู้ฆ่าสัตว์ด้วยตน  
เอง ฯลฯ ชักชวนผู้อื่นในความเห็นผิด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล  
ผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นคนพาล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการ พึง  
ทราบว่าเป็นบัณฑิต ธรรม ๒๐ ประการเป็นโงน คือเป็นผู้เว้นขาดจาก  
การฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ ชักชวนผู้อื่นในความเห็น คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐ ประการนี้แล พึงทราบว่า  
เป็นบัณฑิต.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการเป็นพาลหรือเป็นบัณฑิต

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นคนพาล ธรรม ๓๐ ประการเป็นไฉน ก็เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ตนเอง ฯลฯ พอใจในความเห็นผิด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นคนพาล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต ธรรม ๓๐ ประการเป็นไฉน ก็เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ พอใจในความเป็นชอบ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต.

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการเป็นพาลหรือเป็นบัณฑิต

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นคนพาล ธรรม ๔๐ ประการเป็นไฉน ก็เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ด้วยตนเอง ฯลฯ กล่าวสรรเสริญความเห็นผิด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นคนพาล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต ธรรม ๔๐ ประการเป็นไฉน ก็เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ฯลฯ กล่าวสรรเสริญความเห็นชอบ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้แล พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต.

จบตติยวรรคที่ ๓

(พึงทราบการนับจำนวนพระสูตรในวรรคที่ ๔ ที่ ๕ ด้วยอำนาจไปยาล)

[๒๐๔] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการ อันบุคคลควรเจริญเพื่อรู้อย่างซึ่งระคะ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คืออสุภสังขยา ๑ มรณสังขยา ๑ อาหาร ปฏิกุศลสังขยา ๑ สัพพโลเก อนภิรตสังขยา ๑ อนิจจังสังขยา ๑ อนิจเฏ ทุกขสังขยา ๑ ทุกเข อนัตตสังขยา ๑ ปหานสังขยา ๑ วิราคสังขยา ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบุคคลควรเจริญ เพื่อรู้อย่างซึ่งระคะ.

[๒๐๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการ อันบุคคลควรเจริญเพื่อรู้อย่างซึ่งระคะ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คืออนิจจังสังขยา ๑ อนัตตสังขยา ๑ อาหาร ปฏิกุศลสังขยา ๑ สัพพโลเก อนภิรตสังขยา ๑ อัฏฐิกสังขยา ๑ ปุพุกสังขยา ๑ วินิลกสังขยา ๑ วิบุพพกสังขยา ๑ วิจนิททกสังขยา ๑ อุทธุมาตกสังขยา ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบุคคลควรอบรม เพื่อรู้อย่างซึ่งระคะ.

[๒๐๖] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการ อันบุคคลควรเจริญ เพื่อรู้อย่างซึ่งระคะ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ สัมมาญาณะ ๑ สัมมาวิมุตติ ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบุคคลควรเจริญ เพื่อรู้อย่างซึ่งระคะ.

[๒๐๗] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการ อันบุคคลควรเจริญ เพื่อความกำหนดรู้ เพื่อความหมดสิ้นไป เพื่อละ เพื่อความสิ้นไป เพื่อความเสื่อมไป เพื่อความคลายไป เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อสละ

เพื่อความสลัดออกไปซึ่งราคะ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือสัมมาทิฐิ... สัมมาวิมุตติ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล อันบุคคลควรเจริญเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความหมดสิ้นไป เพื่อละ เพื่อความสิ้นไป เพื่อความเสื่อมไป เพื่อความคลายไป เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อสละ เพื่อสลัดออกไปซึ่งราคะ.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการ อันบุคคลควรเจริญเพื่อความรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความหมดสิ้นไป เพื่อละ เพื่อความสิ้นไป เพื่อความเสื่อมไป เพื่อความคลายไป เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อสละ เพื่อความสลัดออกไปซึ่ง โทสะ โมหะ โภคะ อุปนาหะ มัถะ ปลาสะ อิศสา มัจฉริยะ มายา สาถะยะ ถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฐิ... สัมมาวิมุตติ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล อันบุคคลควรเจริญเพื่อความรู้อย่าง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความหมดสิ้นไป เพื่อละ เพื่อความสิ้นไป เพื่อความเสื่อมไป เพื่อความคลายไป เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อสละ เพื่อความสลัดออกไปซึ่ง โทสะ โมหะ โภคะ อุปนาหะ มัถะ ปลาสะ อิศสา มัจฉริยะ มายา สาถะยะ ถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ.

จบปัญจมปัญญาสก์

จบทสกนิบาต

## พระสุตตันตปิฎก

### อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

ขออนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

#### นิสสัยวรรคที่ ๑

##### ๑. กิมีตถียสูตร\*

ว่าด้วยผลของศีลที่เป็นกุศล

[๒๐๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ :-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ อยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ศีลที่เป็นกุศลมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนอานนท์ ศีลที่เป็นกุศล มีความไม่เดือดร้อนเป็นผล มีความไม่เดือดร้อนเป็นอานิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความไม่เดือดร้อนมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์.

พ. ดูก่อนอานนท์ ก็ความไม่เดือดร้อน มีความปราโมทย์เป็นผล มีความปราโมทย์เป็นอานิสงส์.

๑. สูตรที่ ๑ ถึง ๕ อรรถกถาแก้รวม ๆ กันไว้ท้ายสูตรที่ ๕.



อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความปราโมทย์มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอนนท์ ความปราโมทย์มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอนิสงส์

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปีติมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์

พ. คู่ก่อนอนนท์ ปีติมีปีสัทธเป็นผล มีปีสัทธเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปีสัทธมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. ก่อนอนนท์ ปีสัทธมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็สุขมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์

พ. คู่ก่อนอนนท์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็สมาธิมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอนนท์ สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ยถาภูตญาณทัสสนะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอนนท์ ยถาภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทาเป็นผล มีนิพพิทาเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็นิพพิทามีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอนิสงส์.

พ. คู่ก่อนอนนท์ นิพพิทามีวิราคะเป็นผล มีวิราคะเป็นอนิสงส์.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็วิราคะมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็น  
อานิสงส์.

พ. คุณก่อนอานนท วิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติ-  
ญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์

คุณก่อนอานนท ศีลที่เป็นกุศลมีความไม่เดือดร้อนเป็นผล มีความ  
ไม่เดือดร้อนเป็นอานิสงส์ ความไม่เดือดร้อน มีความปราโมทย์เป็นผล  
มีความปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ความปราโมทย์ มีปีติเป็นผล มีปีติเป็น  
อานิสงส์ ปีติมีปีสัททฐิเป็นผล มีปีสัททฐิเป็นอานิสงส์ ปีสัททฐิมีสุข  
เป็นผล มีสุขเป็นอานิสงส์ สุขมีสมาธิเป็นผล มีสมาธิเป็นอานิสงส์ สมาธิ  
มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ ยถาภูต-  
ญาณทัสสนะมีนิพพิทาเป็นผล มีนิพพิทาเป็นอานิสงส์ นิพพิทามีวิราคะ  
เป็นผล มีวิราคะเป็นอานิสงส์ วิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติ-  
ญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์ ด้วยประการดังนี้แล คุณก่อนอานนท ศีลที่  
เป็นกุศลย่อมยังความเป็นพระอรหันต์ให้บริบูรณ์โดยลำดับ ด้วยประการ  
ดังนี้แล.

จบกัมมัตถียสูตรที่ ๑

## ๒. เจตนาสูตร

ว่าด้วยอานิสงส์ของผู้มีศีล

[๒๐๕] คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลไม่ต้อง  
ทำด้วยเจตนาว่า ขอความไม่เดือดร้อนจงเกิดขึ้นแก่เราเถิด คุณก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ข้อที่ความไม่เดือดร้อนเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลนี้

เป็นธรรมดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ไม่มีความเดือดร้อน ไม่ต้อง  
ทำด้วยเจตนาว่า ขอความปรารถนาจะเกิดขึ้นแก่เราเถิด คุณก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ข้อที่ความปรารถนาจะเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่มีความเดือดร้อนนี้  
เป็นธรรมดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความปรารถนา ไม่ต้องทำ  
ด้วยเจตนาว่า ขอปีติจะเกิดขึ้นแก่เราเถิด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ปีติ  
เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีความปรารถนา นี้ เป็นธรรมดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
บุคคลผู้มีใจประกอบด้วยปีติ ไม่ต้องทำด้วยเจตนาว่า ขอกายของเราจะ  
สงบเถิด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่กายของบุคคลผู้มีใจประกอบด้วยปีติ  
สงบนี้ เป็นธรรมดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีการสงบแล้ว ไม่ต้อง  
ทำด้วยเจตนาว่า ขอเราจงเสวยสุขเถิด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคล  
ผู้มีการสงบแล้วเสวยสุขนี้ เป็นธรรมดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีสุข  
ไม่ต้องทำด้วยเจตนาว่า ขอจิตของเราจะตั้งมั่นเถิด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ข้อที่จิตของบุคคลผู้มีสุขตั้งมั่นนี้ เป็นธรรมดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล  
ผู้มีจิตตั้งมั่น ไม่ต้องทำด้วยเจตนาว่า ขอเราจรรู้จึ่งเห็นตามเป็นจริงเถิด  
คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่นแล้วรู้เห็นตามเป็นจริงนี้ เป็น  
ธรรมดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้รู้เห็นตามเป็นจริง ไม่ต้องทำด้วย  
เจตนาว่า ขอเราจงเบื่อหน่ายเถิด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้  
เห็นตามเป็นจริงเบื่อหน่ายนี้ เป็นธรรมดา คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล  
ผู้เบื่อหน่าย ไม่ต้องทำด้วยเจตนาว่า ขอเราจงคลายกำหนดเถิด คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้เบื่อหน่ายคลายกำหนดนี้ เป็นธรรมดา คุณก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีจิตคลายกำหนดแล้ว ไม่ต้องทำด้วยเจตนาว่า  
ขอเราจงทำให้แจ้งซึ่งวิมุตติญาณทัสสนะเถิด คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่

บุคคลกลายกำหนดแล้วทำให้แจ้งซึ่งวิมุตติญาณทัสสนะนี้ เป็นธรรมดา  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย วิราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล มีวิมุตติญาณ-  
ทัสสนะเป็นอนิสงส์ นิพพิทามีวิราคะเป็นผล มีวิราคะเป็นอนิสงส์ ยถา-  
ภูตญาณทัสสนะมีนิพพิทาเป็นผล มีนิพพิทาเป็นอนิสงส์ สมามียถาภูต-  
ญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอนิสงส์ สุขมีสมาริเป็นผล  
มีสมาริเป็นอนิสงส์ ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอนิสงส์ ปิติมีปัส-  
สัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอนิสงส์ ความปราโมทย์มีปิติเป็นผล มีปิติ  
เป็นอนิสงส์ ความไม่เดือดร้อน มีความปราโมทย์เป็นผล มีความ  
ปราโมทย์เป็นอนิสงส์ ศีลที่เป็นกุศลมีความไม่เดือดร้อนเป็นผล มีความ  
ไม่เดือดร้อนเป็นอนิสงส์ ด้วยประการดังนี้แล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ธรรมทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมยังธรรม  
ทั้งหลายให้บริบูรณ์ เพื่อการถึงฝั่ง (กือนิพพาน) จากสถานอันมิใช่ฝั่ง  
(คือสังสารวัฏ) ด้วยประการดังนี้แล.

### จบเจตนาสูตรที่ ๒

#### ๓. ปฐมอุปนิสาสูตร

ว่าด้วยอวิปฏิสารมีเหตุอันบุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติขจัดเสียแล้ว

[๒๑๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อวิปฏิสารชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้ทุศีล  
มีศีลวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปฏิสารไม่มี ความปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุอัน  
บุคคลผู้มีอวิปฏิสารวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อความปราโมทย์ไม่มี ปิติชื่อว่า  
มีเหตุอันบุคคลผู้มีความปราโมทย์วิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปิติไม่มี ปัสสัทธิ  
ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีปิติวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อปัสสัทธิไม่มี สุขชื่อว่ามี

เหตุอันบุคคลผู้มีปัสสัทธิวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อสุขไม่มี สัมมาสมาธิชื่อว่า  
มีเหตุอันบุคคลผู้มีสุขวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณ-  
ทัสสนะ ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีสัมมาสมาธิวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่อยถาภูต-  
ญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มียถาภูตญาณทัสสนะวิบัติ  
ขจัดเสียแล้ว เมื่อนิพพิทาไม่มี วิจารณ์ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีนิพพิทาวิบัติ  
ขจัดเสียแล้ว เมื่อวิจารณ์ไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มี  
วิจารณ์วิบัติขจัดเสียแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเทียบต้นไม้มิ่งและใบวิบัติแล้ว แม่  
กะเทาะของต้นไม้นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ แม่เปลือก แม่กะพี้ แม่แก่นของ  
ต้นไม้นั้น ก็ย่อมไม่บริบูรณ์นั้นใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อวิปฏิสารชื่อว่า  
มีเหตุอันบุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปฏิสารไม่มี ความ  
ปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีอวิปฏิสารวิบัติขจัดเสียแล้ว ฯลฯ วิมุตติ-  
ญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีวิจารณ์วิบัติขจัดเสียแล้ว นั้นนั่นเหมือน  
กัน.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อวิปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล  
ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปฏิสารมีอยู่ ความปราโมทย์ของ  
บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปฏิสาร ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่อความ  
ปราโมทย์มีอยู่ ปิติของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยความปราโมทย์ ย่อมเป็นธรรม  
มีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปิตินีมีอยู่ ปัสสัทธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยปิติ ย่อม  
เป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่อปัสสัทธิมีอยู่ สุขของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วย  
ปัสสัทธิ ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสุขมีอยู่ สัมมาสมาธิของ  
บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสุข ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่อสัมมาสมาธิมีอยู่

ยถาภูตญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิ ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะมีอยู่ นิพพิทาของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยยถาภูตญาณทัสสนะ ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่อนิพพิทามีอยู่ วิจารณ์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยนิพพิทา ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่อวิจารณ์มีอยู่ วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิจารณ์ ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้มีกิ่งและใบสมบูรณ์ แม้กะเทาะของต้นไม้ นั่น ก็ย่อมบริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กะพี้ แม้แก่นของต้นไม้ นั่น ก็ย่อมบริบูรณ์ฉันใด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อวิปฏิสารของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปฏิสารมีอยู่ ความปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิจารณ์ ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ ฉันนั้นเหมือนกัน.

#### จบปฐมอุปนิสาสูตรที่ ๓

#### ๔. ทุตติอุปนิสาสูตร

ว่าด้วยบุคคลผู้ทุศีลกำจัดอวิปฏิสาร

[๒๑๑] ณ ที่นั่นแล ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปฏิสารชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปฏิสารไม่มี ความปราโมทย์ชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีอวิปฏิสารวิบัติขจัดเสียแล้ว... เมื่อวิจารณ์ไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามิเหตุ อันบุคคลผู้มีวิจารณ์วิบัติขจัดเสียแล้ว.

ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว  
แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้น ย่อมไม่บริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กะพี้ แม้แก่น  
ของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมไม่บริบูรณ์ ฉะนั้น ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปฏิสาร  
ชื่อว่ามิเหตุ อันบุคคลผู้รู้สึกมีวิบัติขจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปฏิสารไม่มี  
ความปรามิทธิชื่อว่ามิเหตุอันบุคคลผู้มีอวิปฏิสารวิบัติขจัดเสียแล้ว ฯลฯ  
วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่า มิเหตุอันบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติขจัดเสียแล้ว ฉะนั้น  
เหมือนกัน.

ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปฏิสารของบุคคลผู้รู้สึก สมบูรณ์ด้วยศีล  
ย่อมเป็นธรรมมิเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปฏิสารมีอยู่... เมื่อวิราคะมีอยู่ วิมุตติ-  
ญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิราคะ ย่อมเป็นธรรมมิเหตุสมบูรณ์.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้มีกิ่งและใบสมบูรณ์  
แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้น ย่อมบริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กะพี้ แม้แก่นของ  
ต้นไม้ นั้น ก็ย่อมสมบูรณ์ ฉะนั้น ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปฏิสารของ  
บุคคลผู้รู้สึก สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมเป็นธรรมมิเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปฏิสาร  
มีอยู่ ความปรามิทธิของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปฏิสาร ย่อมเป็นธรรมมิ  
เหตุสมบูรณ์ ฯลฯ วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลสมบูรณ์ด้วยวิราคะ  
ย่อมเป็นธรรมมิเหตุสมบูรณ์ ฉะนั้นเหมือนกัน .

จบทุกขอุปนิสาสูตรที่ ๔

## ๕. ตติยอุปนิสาสูตร

ว่าด้วยผู้ทูลจัดอวิปฏิสาร

[๒๑๒] ณ ที่นั่นแล ท่านพระอานนท์ได้เรียกภิกษุทั้งหลายว่า  
ดูก่อนภิกษุผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้ว ท่าน  
พระอานนท์ได้กล่าวว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปฏิสารชื่อว่ามีเหตุอัน  
บุคคลผู้ทูลมีสติวิบัติจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปฏิสารไม่มี ความปราโมทย์ชื่อ  
ว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีอวิปฏิสารวิบัติจัดเสียแล้ว...เมื่อวิราคะไม่มี วิมุตติ-  
ญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติจัดเสียแล้ว.

ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้มีกิ่งและใบวิบัติแล้ว  
แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมไม่บริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กะพี้ แม้  
แก่นของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมไม่บริบูรณ์ฉันใด ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย อวิ-  
ปฏิสารชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้ทูลมีสติวิบัติจัดเสียแล้ว เมื่ออวิปฏิสาร  
ไม่มี ความปราโมทย์ชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีอวิปฏิสารวิบัติจัดเสียแล้ว  
ฯลฯ วิมุตติญาณทัสสนะชื่อว่ามีเหตุอันบุคคลผู้มีวิราคะวิบัติจัดเสียแล้ว  
ฉันนั้นเหมือนกัน.

ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปฏิสารของบุคคลผู้ทูล สมบูรณ์  
ด้วยสติ ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่ออวิปฏิสารมีอยู่ ความปราโมทย์  
ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปฏิสาร ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์... เมื่อ  
วิราคะมีอยู่ วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยวิราคะ ย่อมเป็น  
ธรรมมีเหตุสมบูรณ์.

ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้มีกิ่งและใบสมบูรณ์  
แม้กะเทาะของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมบริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กะพี้ แม้แก่น



พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 513

ของต้นไม้ นั้น ก็ย่อมบริบูรณ์จันใด คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย อวิปฏิสาร  
ของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ เมื่อ  
อวิปฏิสารมีอยู่ ความปราโมทย์ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยอวิปฏิสาร ย่อม  
เป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ ฯลฯ วิมุตติญาณทัสสนะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วย  
วิราคะ ย่อมเป็นธรรมมีเหตุสมบูรณ์ จันนั้นเหมือนกัน.

จบตติยอุปนิสาสูตรที่ ๕

## มโนรตปุรณี

### อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

#### นิสสายวรรคที่ ๑

เอกาทสกนิบาต กัมมัตถิยสูตรที่ ๑ (ข้อ ๒๐๓) เป็นต้น มีนัยที่กล่าวไว้แล้วในหนหลังนั่นแล. จริงอยู่ในเอกาทสกนิบาต ๕ สูตรข้างต้น ท่านกล่าวองค์ ๑๑ แยกนิพพิทาและวิราคะออกเป็นสอง.

จบอรรถกถากัมมัตถิยสูตรเป็นต้น

#### ๖. พยสนสูตร

ว่าด้วยความฉิบหาย ๑๑ อย่าง

[๒๑๓] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดค่าบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ตีเตียนพระอรียเจ้า ข้อนีมิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ที่ภิกษุนั้นจะไม่พึงถึงความฉิบหาย ๑๑ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ความฉิบหาย ๑๑ อย่าง เป็นไฉน คือไม่บรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ ๑ เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว ๑ สัทธรรมของภิกษุนั้นย่อมไม่ผ่องแผ้ว ๑ เป็นผู้เข้าใจว่าได้บรรลุในสัทธรรม ๑ เป็นผู้ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ๑ ต้องอาบัติเศร้าหมอง อย่างใดอย่างหนึ่ง ๑ บอกลาสิกขาเวียนมาเพื่อเป็นคนเลว ๑ ถูกต้องโรคอย่างหนัก ๑ ย่อมถึงความเป็นบ้า คือความฟุ้งซ่านแห่งจิต ๑ เป็นผู้หลงใหลทำกาละ ๑ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดค่าบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ตีเตียน

พระอริยเจ้า ข้อนี้มีโชฐานะ มีโชโอกาส ที่ภิกษุนั้นจะไม่พึงถึงความ  
ฉินหาย ๑๑ อย่าง อย่างไม่อย่างใดอย่างหนึ่งนี้.

จบพยสนสูตรที่ ๖

อรรถกถาพยสนสูตรที่ ๖

พยสนสูตรที่ ๖ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

การบอกคืบสิกขาบทพึงทราบว่าเป็น.

จบอรรถกถาพยสนสูตรที่ ๖

### ๗. สัตถุญญาสูตร

ว่าด้วยพึงเป็นผู้มีสัตถุญาในอารมณ์ต่าง ๆ กัน

[๒๑๔] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนทได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควร  
ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์  
ผู้เจริญ พึงมีหรือหนอแล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่พึงมี  
ความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ไม่พึงมีความสำคัญใน  
อาโปธาตุว่าเป็นอาโปธาตุเป็นอารมณ์ ไม่พึงมีความสำคัญในเตโชธาตุว่า  
เป็นเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ไม่พึงมีความสำคัญในวาโยธาตุว่าเป็นวาโยธาตุ  
เป็นอารมณ์ ไม่พึงมีความสำคัญในอากาศธาตุว่า เป็นอากาศา-  
ณัญจายตะเป็นอารมณ์ ไม่พึงมีความสำคัญในวิญญานัญจายตะว่าเป็น  
วิญญานัญจายตะเป็นอารมณ์ ไม่พึงมีความสำคัญในอากิญจัญญายตะว่า  
เป็นอากิญจัญญายตะเป็นอารมณ์ ไม่พึงมีความสำคัญในเนวสัตถุญญา-  
ณัญจายตะว่าเป็นเนวสัตถุญญาณัญจายตะเป็นอารมณ์ ไม่พึงมีความ

สำคัญในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้เป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้าว่า เป็นโลกหน้าเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ครองตามแล้ว ด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า พึงมิได้อานนท การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์... ที่ครองตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พึงมิได้อะไรเล่า การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์... ที่ครองตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

พ. คู่ก่อนอานนท ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้มีสัญญาอย่างนี้ว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือ ความสงบแห่งสังขาร ทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความสิ้นกำหนด ความดับ นิพพาน คู่ก่อนอานนท พึงมิได้อะไรแล้ว การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอาโปธาตุว่าเป็นอาโปธาตุเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเตโชธาตุว่าเป็นเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในวาโยธาตุว่าเป็นวาโยธาตุเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอากาศานัญจายตนะว่าเป็นอากาศานัญจายตนะเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในวิญญาณัญจายตนะว่าเป็นวิญญาณัญจายตนะเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอากิญจัญญายตนะว่าเป็นอากิญจัญญายตนะเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเนวสัญญานาสัญญายตนะ ว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนะ

เป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้เป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้าเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ครองตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา.

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนที่ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า กระทำประทักษิณแล้ว เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า คุณก่อนท่านสารีบุตรผู้มีอายุ พึงมีได้หรือหนอแล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ครองตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา.

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า คุณก่อนท่านอานนที่ผู้มีอายุ พึงมีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิ โดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ครองตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา.

อา. คุณก่อนท่านสารีบุตรผู้มีอายุ พึงมีได้อย่างไรเล่า การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญใน ปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน

อารมณ์ที่ทราบ... ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรงตาม แล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

สา. คุณก่อนท่านอานนทผู้มีอายุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือ ความ สงบสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความสิ้น กำหนด ความดับ นิพพาน คุณก่อนท่านอานนทผู้มีอายุ พึงมีได้ดังนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิ โดยประการที่ตนไม่พึงมีความสำคัญในปฐวีธาตุเป็น ปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่พึงมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรงตามแล้ว ด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

อา. คุณก่อนท่านสารีบุตรผู้มีอายุ นำอัสจรรย ไม่เคยมีมาแล้ว การ ที่อรรถกับอรรถ พัญญชนะกับพัญญชนะ ของพระศาสดาและของพระสาวก เปรียบเทียบได้กัน เสมอกัน ไม่ผิดกัน ในบทที่เลิศ คุณก่อนท่านสารีบุตร ผู้มีอายุ เมื่อกี้กระผมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทูลถามเนื้อความ อันนี้ แม้พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงพยากรณ์เนื้อความอันนี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพัญญชนะเหล่านี้แก่กระผม เหมือนที่ท่านพระสารีบุตรพยากรณ์ คุณก่อนท่านสารีบุตรผู้มีอายุ นำอัสจรรย ไม่เคยมีมาแล้ว การที่อรรถ กับอรรถ พัญญชนะกับพัญญชนะ ของพระศาสดาและของพระสาวก เปรียบเทียบกันได้ เสมอกัน ไม่ผิดกัน ในบทที่เลิศนี้.

จบสัญญาสูตรที่ ๗

## อรรถกถาสัณฺญาสูตรที่ ๗

สัณฺญาสูตรที่ ๗ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

รูปารมณฺ์ อันจักขุวิญญาณเห็นแล้วเป็นต้น. บทว่า **อคฺฺเถน อตฺฺโถ** ได้แก่ อรรถกับอรรถ. บทว่า **พฺยณฺุชเนน พฺยณฺุชนํ** ได้แก่ พยัญชนะกับพยัญชนะ. บทว่า **สํสนฺุทิสฺสติ** แปลว่า จักเป็นไปกันได้. บทว่า **สเมสฺสติ** แปลว่า จักเสมอกันได้. บทว่า **น วิคฺคฺยหิสฺสติ** ได้แก่ จักไม่ผิดกัน. บทว่า **อคฺคฺปทสฺมิ** ได้แก่ ในพระนิพพาน.

จบอรรถกถาสัณฺญาสูตรที่ ๗

### ๘. มนสิการสูตร

ว่าด้วยกระกระทำารมณฺ์ต่าง ๆ ไว้ในใจ

[๒๑๕] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนทได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฟังมิได้หรือหนอแล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่ฟังกระทำจักขุไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำรูปไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำหูไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำเสียงไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำรูปไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำกลิ่นไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำลิ้นไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำมูกไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำกายไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำโณภูฏัพพะไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำปฐวีธาตุไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำอาโปธาตุไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำเตโชธาตุไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำวาโยธาตุไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำอากาศาสนัญจายตนะไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำวิญญาณัญจายตนะไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำอากิญจัญญายตนะไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำเนวสัณฺญาณาสัณฺญายตนะไว้ในใจ ไม่ฟังกระทำโลกนี้ไว้ในใจ

ไม่พึงกระทำโลกหน้าไว้ในใจ ไม่พึงกระทำรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรงตามแล้ว ด้วยใจ ไว้ในใจ ก็แต่ว่าพึงทำไว้ในใจ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า คุณก่อนอานนท์ พึงมีได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่พึงกระทำจักขุไว้ในใจ ไม่พึงกระทำรูปไว้ในใจ... ไม่พึงกระทำรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรงตามแล้วด้วยใจ ไว้ในใจ ก็แต่ว่าพึงทำไว้ในใจ.

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พึงมีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่พึงกระทำจักขุไว้ในใจ ฯลฯ ไม่พึงกระทำรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรงตามแล้วด้วยใจ ไว้ในใจ ก็แต่ว่าพึงทำไว้ในใจ.

พ. คุณก่อนอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมทำไว้ในใจอย่างนี้ว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือ ความสงบสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นค้นหา ความสิ้นกำหนด ความดับ นิพพาน คุณก่อนอานนท์ พึงมีได้ดังนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่พึงกระทำจักขุไว้ในใจ ไม่พึงกระทำรูปไว้ในใจ ไม่พึงกระทำหูไว้ในใจ ไม่พึงกระทำเสียงไว้ในใจ ไม่พึงกระทำจมูกไว้ในใจ ไม่พึงกระทำกลิ่นไว้ในใจ ไม่พึงกระทำลิ้นไว้ในใจ ไม่พึงกระทำรสไว้ในใจ ไม่พึงกระทำกายไว้ในใจ ไม่พึงกระทำโผฏฐัพพะไว้ในใจ ไม่พึงกระทำปฐวีธาตุไว้ในใจ ไม่พึงกระทำอาโปธาตุไว้ในใจ ไม่พึงกระทำเตโชธาตุไว้ในใจ ไม่พึงกระทำวาโยธาตุไว้ในใจ ไม่พึงกระทำอากาศาณัญจายตนะไว้ในใจ



ไม่พึงกระทำวิญญาณ์ญายตนะไว้ในใจ ไม่พึงกระทำอาภิญญายตนะ  
ไว้ในใจ ไม่พึงกระทำเนวสัญญานาสัญญายตนะไว้ในใจ ไม่พึงกระทำ  
โลกนี้ไว้ในใจ ไม่พึงกระทำโลกหน้าไว้ในใจ ไม่พึงกระทำรูปที่ได้เห็น  
เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว  
ที่ตรงตามแล้วด้วยใจ ไว้ในใจ ก็แต่ว่าพึงกระทำไว้ในใจ.

### จบมนสิการสูตรที่ ๘

### อรรถกถามนสิการสูตรที่ ๘

มนสิการสูตรที่ ๘ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสปัจจเวกขณปัญญาไว้.

จบอรรถกถามนสิการสูตรที่ ๘

### ๘. อเสขสูตร

การเพ่งของม้าอาชาไนย และม้ากระจอก

[๒๑๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่อิญชกาวสตา-  
การ๑ ในนาทิกคาม ครั้งนั้นแล ท่านพระสันธะได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ-  
ภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้าง  
หนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะท่านพระสันธะว่า คุณก่อน  
สันธะ เธอจงเพ่งแบบการเพ่งของม้าอาชาไนย อย่าเพ่งแบบการเพ่งของ  
ม้ากระจอก คุณก่อนสันธะ ก็การเพ่งของม้ากระจอกย่อมมีอย่างไร คุณก่อน  
สันธะ ธรรมดาม้ากระจอกถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียว ย่อมเพ่งว่า  
ข้าวเหนียวๆ ดังนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะม้ากระจอกที่เขาผูกไว้  
ใกล้รางข้าวเหนียวย่อมไม่มีความคิดอย่างนี้ว่า วันนี้ สารถีผู้ฝึกม้าจักให้

๑. โดยมากเป็น คิญชกาวสตาการ.

เราทำเหตุอะไรหนอแล เราจักทำอะไรตอบแก่เขา ดังนี้ ม้ากระจอกนั้น  
ถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียว ย่อมเพ่งว่า ข้าวเหนียว ๆ ดังนี้ ฉันท  
คู่อ่อนสัณระ บุรุษกระจอกบางคนในธรรมวินัยนี้ ก็ฉันทนั้นเหมือนกันแล  
อยู่ที่ป่าก็ดี อยู่ที่โคนต้นไม้ก็ดี อยู่ที่เรือนว่างเปล่าก็ดี มีจิตถูกกามราคะ  
กลุ่มมรุมแล้ว ถูกกามราคะครอบงำแล้ว และย่อมไม่รู้อุบายเครื่องสลัด  
กามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง บุรุษกระจอกนั้น ทำกามราคะ  
นั้นแหละในภายในแล้ว ย่อมเพ่ง ย่อมเพ่งต่าง ๆ ย่อมเพ่งเนื่องนิศย์  
ย่อมเพ่งฝ่ายต่ำ มีจิตอันพยาบาลทกลุ่มมรุมแล้ว อันพยาบาลครอบ  
งำแล้ว... มีจิตอันถินมิทระกลุ่มมรุมแล้ว อันถินมิทระครอบงำแล้ว...  
มีจิตอันอุทซจกุกูกจะกลุ่มมรุมแล้ว อันอุทซจกุกูกจะครอบงำแล้ว..  
มีจิตอันวิจิจจนาทกลุ่มมรุมแล้ว อันวิจิจจนาครอบงำแล้ว และย่อมไม่รู้อุบาย  
เครื่องสลัดวิจิจจนาที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง บุรุษกระจอกนั้น  
ทำวิจิจจนาที่นั้นแหละในภายในแล้ว ย่อมเพ่ง ย่อมเพ่งต่าง ๆ ย่อมเพ่ง  
เนื่องนิศย์ ย่อมเพ่งฝ่ายต่ำ บุรุษกระจอกนั้น ย่อมอาศัยปฐวีธาตุเพ่งบ้าง  
ย่อมอาศัยอาโปธาตุเพ่งบ้าง ย่อมอาศัยเตโชธาตุเพ่งบ้าง ย่อมอาศัยวาโย-  
ธาตุเพ่งบ้าง ย่อมอาศัยอากาศานัญจายตนะเพ่งบ้าง ย่อมอาศัยวิญญาณัญญ-  
จายตนะเพ่งบ้าง ย่อมอาศัยอากิญจัญญายตนะเพ่งบ้าง ย่อมอาศัยเนวสัญญา-  
นาสัญญายตนะเพ่งบ้าง ย่อมอาศัยโลกนี้เพ่งบ้าง ย่อมอาศัยโลกหน้าเพ่งบ้าง  
ย่อมอาศัยรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง  
ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรงตามแล้วด้วยใจ เพ่งบ้าง คู่อ่อนสัณระ  
การเพ่งของบุรุษกระจอกย่อมมีด้วยประการอย่างนี้แล.

ดูก่อนสัทธะ ก็การเพ่งของม้าอาชาไนยย่อมมีอย่างไร ดูก่อนสันธะ  
ธรรมด้าม้าอาชาไนยที่เจริญ ถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียว ย่อมไม่เพ่งว่า  
ข้าวเหนียว ๆ ดังนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะม้าอาชาไนยที่เจริญ ถูก  
เขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียว ย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า วันนี้ สารถีผู้ฝึกม้า  
จักให้เราทำเหตุอะไรหนอแล เราจะกระทำอะไรตอบเขา ดังนี้ ม้าอาชาไนย  
นั้น ถูกเขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเหนียว ย่อมไม่เพ่งว่า ข้าวเหนียว ๆ ดังนี้  
ดูก่อนสันธะ ด้วยว่าม้าอาชาไนยที่เจริญ ย่อมพิจารณาเห็นถูกผูก  
แทงว่า เหมือนคนเป็นหนี้ครุ่นคิดถึงหนี้ เหมือนคนถูกจองจำมองเห็น  
การจองจำ เหมือนคนผู้เสื่อมนึกเห็นความเสื่อม เหมือนคนมีโทษเล็งเห็น  
โทษ ดูก่อนสันธะ บุษยาอาชาไนยที่เจริญ ก็ฉนั้นเหมือนกันแล อยู่ที่  
ป่าก็ดี อยู่ที่โคนต้นไม้ก็ดี หรืออยู่ที่เรือนว่างเปล่าก็ดี ย่อมไม่มีจิตอัน  
กามราคะกัสมุรุมแล้ว อันกามราคะครอบงำแล้วอยู่ และย่อมรู้ทั่วถึงอุปาย  
เครื่องสลัดกามราคะที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ย่อมไม่มีจิตอันพยา-  
บาทกัสมุรุมแล้ว... ย่อมไม่มีจิตอันดินมิทธะกัสมุรุมแล้ว ... ย่อมไม่มีจิต  
อันอุทธัจจกุกกจะกัสมุรุมแล้ว... ย่อมไม่มีจิตอันวิจิกิณากัสมุรุมแล้ว  
อันวิจิกิณาครอบงำแล้ว และย่อมรู้ทั่วถึงอุปายเครื่องสลัดวิจิกิณาที่เกิด  
ขึ้นแล้ว บุษยาอาชาไนยนั้น ย่อมไม่อาศัยปฐวีธาตุเพ่ง ย่อมไม่อาศัย  
อาโปธาตุเพ่ง ย่อมไม่อาศัยเตโชธาตุเพ่ง ย่อมไม่อาศัยวาโยธาตุเพ่ง ย่อม  
ไม่อาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนะเพ่ง ย่อมไม่อาศัยโลกนี้เพ่ง ย่อมไม่  
อาศัยโลกหน้าเพ่ง ย่อมไม่อาศัยรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์  
ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรงตามแล้วด้วย

ใจเพ่ง ก็แต่ว่ายอมเพ่ง คุณก่อนสันระ อนึ่ง เทวดาพร้อมทั้งอินทร์ พรหม มนุษย์ ย่อมนอบน้อมบุรุษอาชาไนยที่เจริญ ผู้เพ่งแล้วอย่างนี้ แต่ที่ไกล เทียวว่า

**ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ข้าพเจ้าขอนอบน้อม**

**ต่อท่าน ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษสูงสุด ข้าพเจ้าขอนอบ**

**น้อมต่อท่าน ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้ชัดเหตุ นั้น ๆ ได้**

**เพราะอาศัยการเพ่งของท่าน.**

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้ ท่านพระสันระได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บุรุษอาชาไนยที่เจริญ ผู้เพ่ง ย่อมเพ่งอย่างไร บุรุษอาชาไนยนั้น จึงจะไม่อาศัยปฐวีธาตุเพ่ง... ไม่อาศัยรูปที่ได้เห็น เสียง ที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรง ตามแล้วด้วยใจเพ่ง ก็แต่ว่ายอมเพ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง เทวดา พร้อมทั้งอินทร์ พรหม มนุษย์ ย่อมนอบน้อมบุรุษอาชาไนยที่เจริญ ผู้เพ่งอย่างไร แต่ที่ไกลเทียวว่า

**ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ข้าพเจ้าขอนอบน้อม**

**ต่อท่าน ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษสูงสุด ข้าพเจ้าขอนอบ**

**น้อมต่อท่าน ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้ชัดเหตุ นั้น ๆ ได้**

**เพราะอาศัยการเพ่งของท่าน.**

พ. คุณก่อนสันระ ความสำคัญในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเห็นอารมณ์ ย่อมเป็นของแจ่มแจ้งแก่บุรุษอาชาไนยที่เจริญในธรรมวินัยนี้ ความ สำคัญในอาโปธาตุว่า เป็นอาโปธาตุเป็นอารมณ์ ย่อมเป็นของแจ่มแจ้ง ความสำคัญในเตโชธาตุว่าเป็นเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ย่อมเป็นของแจ่มแจ้ง

ความสำคัญในวาโยธาตุว่าเป็นวาโยธาตุเป็นอารมณ์ ย่อมเป็นของแจ่มแจ้ง  
ความสำคัญในอากาศัญญาตนะว่า เป็นอากาศัญญาตนะเป็นอารมณ์  
ย่อมเป็นของแจ่มแจ้ง ความสำคัญในวิญญาตนะว่า เป็นวิญญาตนะ-  
ญาตนะเป็นอารมณ์ ย่อมเป็นของแจ่มแจ้ง ความสำคัญในอากิญจัญญาตนะ  
ว่าเป็นอากิญจัญญาตนะเป็นอารมณ์ ย่อมเป็นของแจ่มแจ้ง ความสำคัญ  
ในเนวสัจญานาสัจญายตนะว่า เป็นเนวสัจญานาสัจญายตนะเป็นอารมณ์  
ย่อมเป็นของแจ่มแจ้ง ความสำคัญในโลกนี้ว่าเป็นโลกนี้เป็นอารมณ์ ย่อม  
เป็นของแจ่มแจ้ง ความสำคัญในโลกหน้าว่าเป็นโลกหน้าเป็นอารมณ์ ย่อม  
เป็นของแจ่มแจ้ง ความสำคัญในรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ได้  
ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรองตรองแล้วด้วยใจ  
ย่อมเป็นของแจ่มแจ้งแก่บุรุษอาชาไนยที่เจริญในธรรมวินัยนี้.

ดูก่อนสันธะ บุรุษอาชาไนยที่เจริญ ผู้ฟังอยู่อย่างนี้แล จึงไม่อาศัย  
ปลฐิวาตูปะเพง ไม่อาศัยอาโปธาตูปะเพง ไม่อาศัยเตโชธาตูปะเพง ไม่อาศัยวาโย-  
ธาตูปะเพง ไม่อาศัยอากาศัญญาตนะปะเพง ไม่อาศัยวิญญาตนะปะเพง  
ไม่อาศัยอากิญจัญญาตนะปะเพง ไม่อาศัยเนวสัจญานาสัจญายตนะปะเพง ไม่  
อาศัยโลกนี้ปะเพง ไม่อาศัยโลกหน้าปะเพง ไม่อาศัยรูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ยิน  
อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรองตาม  
แล้วด้วยใจปะเพง ก็แต่ว่าย่อมปะเพง ดูก่อนสันธะ อนึ่ง เทวดาพร้อมทั้งอินทร์  
พรหม มนุษย์ ย่อมมอบน้อมบุรุษอาชาไนยที่เจริญ ผู้ฟังแล้วอย่างนี้  
แต่ที่ไกลเที่ยวว่า

**ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ข้าพเจ้าขออนอบน้อม**

**ต่อท่าน ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษสูงสุด ข้าพเจ้าขออนอบ**

น้อมต่อท่าน ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้ชัดเหตุนั้น ๆ ได้

เพราะอาศัยการเพ่งของท่าน.

จบอเสขสูตรที่ ๕

อรรถกถาอเสขสูตรที่ ๕

อเสขสูตรที่ ๕ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า โทณียา พนฺโธ ความว่า ม้ากระจอกที่เขาผูกไว้ใกล้ราง  
ข้าวเหนียว. บทว่า อนนฺตรํ กริตฺวา ความว่า กระทำ (ราคะ) ไว้  
ในภายใน. บทว่า ฌายติ ความว่า ย่อมคิด. บทว่า ปชฺฌายติ ความว่า  
ย่อมเพ่งฌานมีประการต่าง ๆ ช่างโน้นบ้างช่างนี้. บทว่า นิชฺฌายติ  
ความว่า ย่อมเพ่งฌานเป็นนิตย์ โดยไม่มีระหว่างคั่น. คำว่า ปจฺวิมฺปิ  
นิสฺสาย ฌายติ นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสด้วยสามารถบุคคลผู้ยังยินดีอยู่ใน  
ในสมาบัติ. เพราะว่า ปชฺชวาทฺตฺวํ นี้ชื่อว่า เป็นส่วนเล็กน้อย อันบุคคล  
กระทำแล้ว เพราะตนยังยินดีอยู่ในสมาบัติ แม้ในอาโปธาตฺวเป็นต้น ก็นัยนี้  
เหมือนกัน.

คำว่า กถญฺจ สนฺธ อชานีเยฌายิตฺ โหติ ความว่า ม้าสินธพ  
ผู้รู้เหตุอันสมควรและไม่สมควร คิดอย่างไร. ในคำเป็นอาทิว่า ยถา อธิ  
พึงทราบอธิบายว่า ม้าอาชาไนยย่อมมองเห็นการตกต้อง กล่าวคือการลงเส  
ตรงหน้าตน กระทำให้เป็นเสมือนหนึ่ง เสมือนลูกของจ่า เสมือนเสื่อมเสีย  
เสมือนความผิดมาก กล่าวคือโทษ.

บทว่า เหว ปจฺวี นิสฺสาย ฌายติ ความว่า บุรุษอาชาไนยนั้น  
ย่อมไม่เพ่ง ด้วยสัญญาในฌานอันประกอบด้วยองค์ ๔ และองค์ ๕ อันมี  
ปชฺชวาทฺตฺวํเป็นอารมณ์ เพราะไม่ยินดีความสุขในสมาบัติ ย่อมเพ่งอารมณ์

ที่ปรากฏชัดว่า บุรุษนี้ ชื่อว่าบุรุษอาชาไนย เพราะไม่มีความยินดีเลย.  
ย่อมเพ่งด้วยผลสมบัติ อันมีพระนิพพานเป็นอารมณ์. บทว่า **ปจฺวีย**  
**ปจฺวิสฺสุยา** วิภูตา โหติ ความว่า ความสำคัญในฉานเมืองค์ ๔ หรือ  
ฉานเมืองค์ ๕ มีปฐวีธาตุเป็นอารมณ์เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นธรรมชาติ  
แจ่มแจ้ง คือปรากฏแล้ว. ก็ในพระสูตรนี้มีอาทิว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ  
รูปสัญญาปรากฏชัด อัญญาสัญญาไม่ปรากฏชัดดังนี้ เป็นอันท่านพระสันตะ  
กล่าวถึงความที่ปฐวีธาตุปรากฏชัด เพราะยังมีการก้าวล่วง. ก็ในพระสูตร  
นี้ รูปสัญญานั้นชื่อว่าปรากฏชัด เพราะเป็นธรรมชาติที่เห็นได้โดยความ  
เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ด้วยอำนาจแห่งวิปัสสนา.  
แม้ในอาโปสัญญาเป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน. ในพระสูตรนี้ไม่ตรัสการ  
ก้าวล่วง ด้วยอำนาจสมบัติ แต่ตรัสการก้าวล่วง ด้วยอำนาจวิปัสสนาอาระ  
เหมือนในหนหลัง ด้วยประการฉะนี้. บทว่า **เอวํ ฌายี** ความว่า บุรุษ  
อาชาไนยเพ่งอยู่ด้วยผลสมบัติ อันเกิดตามลำดับแห่งวิปัสสนาอย่างนี้.

จบอรรถกถาเสกขสูตรที่ ๕

### ๑๐. โมรนิวาปนสูตร

**ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยกรรม ๓ ประการ เป็นผู้มีความสำเร็จล่วง  
ส่วน**

[๒๑๑๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ **ปริพาชกา-**  
**ราม** อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง ไกลกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั่นแล พระผู้มี-  
พระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** ภิกษุเหล่านั้น  
ทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า **ดูก่อนภิกษุ**

ทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ย่อมเป็นผู้มีความสำเร็จ  
ล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุด  
ล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรม ๓  
ประการเป็นไฉน คือ สีลขันธอันเป็นของพระอเสขะ ๑ สมาธิขันธอัน  
เป็นของพระอเสขะ ๑ ปัญญาขันธอันเป็นของพระอเสขะ ๑ คุก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้มีความ  
สำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน  
มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการแม้อื่นอีก  
ย่อมเป็นผู้มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหม-  
จรรย์ล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรม ๓  
ประการเป็นไฉน คือ อิทธิปาฏิหาริย์ ๑ อาเทศนาปาฏิหาริย์ ๑ อนุสาสนี-  
ปาฏิหาริย์ ๑ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ  
นี้แล ย่อมเป็นผู้มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน  
มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและ  
มนุษย์ทั้งหลาย.

คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการแม้อื่นอีก  
ย่อมเป็นผู้มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหม-  
จรรย์ล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรม ๓  
ประการเป็นไฉน คือ สัมมาทิฎฐิ ๑ สัมมาญาณะ ๑ สัมมาวิมุตติ ๑ คุก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้มี



ความสำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ เป็นผู้มีความสำคัญล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ วิชา ๑ จรรยา ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ สันถัมมารพรหมก็ได้กล่าวคานานี้ไว้ว่า

**ในหมู่ชนที่ยังรังเกียจกันด้วยโคตร กษัตริย์เป็น**

**ผู้ประเสริฐสุด ท่านผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ**

**เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.**

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็คานานี้ สันถัมมารพรหมร้อยกรองไว้ถูกแล้ว มิใช่ร้อยกรองไว้ผิด กล่าวไว้ชอบแล้ว มิใช่กล่าวไม่ชอบ ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เราเห็นด้วย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็ก้าวอย่างนี้ว่า

**ในหมู่ชนที่ยังรังเกียจกันด้วยโคตร กษัตริย์เป็น**

**ผู้ประเสริฐสุด ท่านผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ**

**เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.**

จบโมรนิวาปนสูตรที่ ๑๐

จบนิสสายวรรคที่ ๑

## อรรถกถาโมรนิวาปนสูตรที่ ๑๐

โมรนิวาปนสูตรที่ ๑๐ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า อจฺจนฺตนิฏฺฐโธ พิงฺทราบวิเคราะหฺว่า พระนิพพาน กล่าวคือ อัจฉินตะ เพราะล่วงเลยที่สุดแล้ว มีความไม่พินาศเป็นธรรม คือ นิฏฐา ความสำเร็จของภิกษุใด เพราะเหตุนั้น ภิกษุนั้น ชื่อว่า อจฺจนฺตนิฏฺฐโธ ผู้มีความสำเร็จล่วงส่วน. บทที่เหลือพึงทราบโดยนัยนี้.

บทว่า ชนตฺสุมิ ได้แก่ ในหมู่ชน อธิบายว่า ในหมู่สัตว์. บทว่า เย โคตฺตปฺภิสฺสริโน ความว่า ชนเหล่าใด ย่อมระลึกถึงกิจในสกุลนั้น ว่า เราเป็นสกุลโคตมะ เราเป็นสกุลกัสสปะ ดังนี้ ในบรรดาการระลึกถึงกิจด้วยสกุลเหล่านั้น สกุลกษัตริย์ประเสริฐที่สุดในโลก. บทว่า อญฺมตา มยา ความว่า คาถาที่สนังกุมารพรหมแสดง เทียบได้กับสัพพัญญุตญาณของเรา เราก็อนุญาติ. บทที่เหลือในที่ทั้งปวงมีอรรถง่ายทั้งนั้น.

จบอรรถกถาโมรนิวาปนสูตรที่ ๑๐

จบนิสสายวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กัมมัตถิสสูตร
๒. เจตนาสูตร
๓. ปฐมอุปนีสาสสูตร
๔. ทุติยอุปนีสาสสูตร
๕. ตติยอุปนีสาสสูตร
๖. พยสนสูตร
๗. สัจญญาสูตร
๘. มนสิการสูตร
๙. อเสขสูตร
๑๐. โมรนิวาปนสูตร.

## ทุติยวรรคที่ ๒

### ๑. ปฐมมหานามสูตร

ว่าด้วยศากยะมหานามะทูลถามถึงธรรมเป็นเครื่องอยู่

[๒๑๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ก็สมัยนั้นแล ภิกษุเป็นอันมาก กระทำ จีวรกรรมเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีจิวร สำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกโดยล่องไป ๓ เดือน เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะได้ทรงทราบข่าวว่า ภิกษุเป็นอันมากกระทำจีวรกรรมเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีจิวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกโดยล่องไป ๓ เดือน ครั้งนั้นแล เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ทรงถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ตรัสทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันทราบข่าวดังนี้ว่า ภิกษุเป็นอันมากกระทำจีวรกรรมเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยหวังว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีจิวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกโดยล่องไป ๓ เดือน ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันผู้อยู่ด้วยธรรมเครื่องอยู่ต่าง ๆ จะพึงอยู่ด้วยธรรมเครื่องอยู่อะไร พระเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดีละ ๆ มหาบพิตร การที่มหาบพิตรเสด็จเข้ามาหาตถาคตแล้วตรัสถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันผู้อยู่ด้วยธรรมเครื่องอยู่ต่าง ๆ จึ่งพึงอยู่ด้วยธรรมเครื่องอยู่อะไร ดังนี้ เป็นการสมควรแก่มหาบพิตรผู้เป็นกุลบุตร คู่ก่อนมหาบพิตร กุลบุตรผู้มี

ศรัทธาย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้ไม่มีศรัทธาย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้ปรารถนา  
ความเพียรย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้เกียจคร้านย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีสติ  
ตั้งมั่นย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีสติหลงลืมย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีจิตตั้งมั่น  
ย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้ไม่มีจิตตั้งมั่นย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีปัญญาย่อม  
เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีปัญญาทราชมย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ คุก่อนมหาบพิตร  
มหาบพิตรทรงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล้ว ฟังทรงเจริญธรรม ๖  
ประการให้ยิ่งขึ้นไป คุก่อนมหาบพิตร ในธรรม ๖ ประการนี้ มหาบพิตร  
ถึงทรงระลึกถึงพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า  
พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชา  
และจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษ เป็นศาสดา  
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม  
คุก่อนมหาบพิตร สมัยโคธரியสาวกระลึกถึงตถาคต สมัยนั้น จิตของอริย-  
สาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกัสม์รุม ไม่ถูกโทสะกัสม์รุม ไม่ถูกโมหะกัสม์รุม  
สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมดำเนินไปตรง คุก่อนมหาบพิตร อริย-  
สาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงเพราะปรารถนาตถาคต ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อม  
ได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความรู้ธรรม  
เกิดแก่อริยสาวกผู้มีความปรารถนา ภายของอริยสาวกผู้มีใจประกอบด้วย  
ปีติย่อมสงบ อริยสาวกผู้มีกายสงบย่อมเสวยสุข จิตของอริยสาวกผู้มีสุข  
ย่อมตั้งมั่น คุก่อนมหาบพิตร อริยสาวกนี้อาตมภาพกล่าวว่าเป็นผู้ถึง  
ความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีความพยายามอยู่ใน  
หมู่สัตว์ผู้มีความพยายาม เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรมเจริญพุทธา-  
นุสสติ.

ดูก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงทรงระลึกถึงธรรม  
ว่า พระธรรมอัน พระผู้พระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่  
ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชน  
พึงรู้เฉพาะตน ดูก่อนมหาบพิตร สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงพระธรรม  
สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกัสมุรุม ไม่ถูกโทสะกัสมุรุม  
ไม่ถูกโมหะกัสมุรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมดำเนินไปตรงเพราะ  
ปรารถนาพระธรรม ย่อมได้ความรู้ธรรมดา ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความ  
ปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ปิติย่อมเกิดแก่อริยสาวกผู้มีความปรา  
โมทย์ ภายของอริยสาวกผู้มีใจประกอบด้วยปีติย่อมสงบ อริยสาวกผู้มีความ  
สงบย่อมเสวยสุข จิตของอริยสาวกผู้มีความสุขย่อมตั้งมั่น ดูก่อนมหาบพิตร  
อริยสาวกนี้เอาตมภาพกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบในหมู่สัตว์ผู้ถึงความ  
ไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีความพยายาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีความพยายาท เป็นผู้ถึง  
พร้อมด้วยพระเสขธรรมเจริญข้ามมานุสสติ.

ดูก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงระลึกถึง  
พระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว  
ผู้ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบ นี้อีกคณบุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘  
นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ควรของค่านับ ควรของ  
ต้อนรับ ควรของทำบุญ ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มี  
นาบุญอื่นยิ่งกว่า ดูก่อนมหาบพิตร สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงพระสงฆ์  
สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกัสมุรุม ไม่ถูกโทสะกัสมุรุม  
ไม่ถูกโมหะกัสมุรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมดำเนินไปตรง

คูก่อนมหาบพิตร อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงเพราะปรารถนาพระสงฆ์  
ย่อมได้ความรู้ธรรมดา ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์อัน  
ประกอบด้วยธรรม ปีติย่อมเกิดแก่อริยสาวกผู้มีความปราโมทย์ ภายของ  
อริยสาวกผู้มีใจประกอบด้วยปีติย่อมสงบ อริยสาวกผู้มีกายสงบแล้วย่อม  
เสวยสุข จิตของอริยสาวกผู้มีสุขย่อมตั้งมั่น คูก่อนมหาบพิตร อริยสาวก  
นี้อาตมภาพกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ  
เป็นผู้ไม่มีความพยายามอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีความพยายาม เป็นผู้ถึงพร้อม  
ด้วยกระแสธรรมเจริญถึงมานุสสติ.

คูก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงทรงระลึกถึงศีล  
ของตนว่า ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท วิญญูชนสรรเสริญ  
อันค้นหาและทวิญญูบุคคลไม่ได้ เป็นไปเพื่อสมาธิ คูก่อนมหาบพิตร  
สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศีล สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูก  
ราคะกัสม์รุม ไม่ถูกโทสะกัสม์รุม ไม่ถูกโมหะกัสม์รุม สมัยนั้น จิตของ  
อริยสาวกนั้นย่อมดำเนินไปตรง คูก่อนมหาบพิตร อริยสาวกผู้มีจิตดำเนิน  
ไปตรงเพราะปรารถนาศีล ย่อมได้ความรู้ธรรมดา ย่อมได้ตามรู้ธรรม ย่อม  
ได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ปีติย่อมเกิดแก่อริยสาวกผู้มีความ  
ปราโมทย์ ภายของอริยสาวกผู้มีใจประกอบด้วยปีติย่อมสงบ อริยสาวกผู้  
มีกายสงบแล้วย่อมเสวยสุข จิตของอริยสาวกผู้มีสุขย่อมตั้งมั่น คูก่อนมหา-  
บพิตร อริยสาวกนี้อาตมภาพกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้  
ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีความพยายามในสัตว์ผู้มีความพยายาม  
เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรมเจริญถึงมานุสสติ.

ดูก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรถึงทรงระลึกถึงจาละ  
ของตนว่า เป็นลาภของเราหนอ ที่เรามีจิตปราศจากมลทิน คือความ  
ตระหนี่ มีจาละอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีแล้วในการสละ ควร  
แก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครองเรือน ในหมู่สัตว์ผู้ถูกมลทิน  
คือความตระหนี่กลุ่มรุม ดูก่อนมหาบพิตร สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงจาละ  
สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ่มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ่มรุม  
ไม่ถูกโมหะกลุ่มรุม สมัยนั้น จิตของสาวกนั้นย่อมดำเนินไปตรง ดูก่อน  
มหาบพิตร อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงเพราะปรารถนาจาละ ย่อมได้  
ความรู้ธรรม ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปรารถนาอันประกอบ  
ด้วยธรรม ปิติย่อมเกิดแก่อริยสาวกผู้มีความปรารถนา ภายของอริยสาวก  
ผู้มีใจประกอบด้วยปิติย่อมสงบ อริยสาวกผู้มีกายสงบแล้วย่อมเสวยสุข จิต  
ของอริยสาวกผู้มีความสุขย่อมตั้งมั่น ดูก่อนมหาบพิตร อริยสาวกนี้เอาत्मภาพ  
กล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มี  
ความพยายาทอยู่ในหมู่สัตว์ที่มีความพยายาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแส  
ธรรมเจริญจากานุสสติ.

ดูก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงทรงระลึกถึง  
เทวดาทั้งหลายว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชมีอยู่ เทวดาชั้นดาวดึงส์มีอยู่  
เทวดาชั้นยามามีอยู่ เทวดาชั้นดุสิตมีอยู่ เทวดาชั้นนิมมานรดีมีอยู่ เทวดา  
ชั้นปรนิมมิตวสวัตดีมีอยู่ เทวดาชั้นพรหมกายมีอยู่ เทวดาชั้นที่สูงในรูป  
กว่านั้นมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุตติจากโลกนี้  
แล้วไปบังเกิดในเทวโลกชั้นนั้นๆ แม้เราก็มีศรัทธาเช่นนั้นอยู่ เทวดา  
เหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด จุตติจากโลกนี้แล้วไปบังเกิดในเทวโลก

ชั้นนั้นๆ แม้เราก็มีศีลเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยสุตะเช่นใด  
จตุจากโลกนี้แล้วไปบังเกิดในเทวโลกชั้นนั้น ๆ แม้เราก็มีสุตะเช่นนั้น  
เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยจาคะเช่นใด จตุจากโลกนี้แล้วไปบังเกิดใน  
เทวโลกชั้นนั้น ๆ แม้เราก็มีจาคะเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้น ประกอบด้วย  
ปัญญาเช่นใด จตุจากโลกนี้แล้วไปบังเกิดในเทวโลกชั้นนั้น ๆ แม้เราก็มี  
ปัญญาเช่นนั้น คู่ก่อนมหาบพิตร สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศรัทธา ศีล  
สุตะ จาคะและปัญญา ของตนและของเทวดาเหล่านั้น สมัยนั้น จิตของ  
อริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกัสมุขุม ไม่ถูกโทสะกัสมุขุม ไม่ถูกโมหะ  
กัสมุขุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมดำเนินไปตรง คู่ก่อนมหา  
บพิตร อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงเพราะปรารถนาเทวดาทั้งหลาย ย่อม  
ได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์อันประกอบ  
ด้วยธรรม ปีติย่อมเกิดแก่อริยสาวกผู้มีความปราโมทย์ ภายของอริยสาวก  
ผู้มีใจประกอบด้วยปีติย่อมสงบ อริยสาวกผู้มีกายสงบแล้วย่อมเสวยสุข  
จิตของอริยสาวกผู้มีสุขย่อมตั้งมั่น คู่ก่อนมหาบพิตร อริยสาวกนี้อาत्मภาพ  
กล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มี  
ความพยายามอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีความพยายาม เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแส  
ธรรมเจริญเทวดานุสสติ ดังนี้แล.

จบปฐมมหานามสูตรที่ ๑



## ทุติยวรรคที่ ๒

### ๑. อรรถกถาปฐมมหานามสูตร

วรรคที่ ๒ ปฐมมหานามสูตรที่ ๑ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า นานาวิหารเหติ วิหระตี ความว่า ชื่อว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ประจำสำหรับคฤหัสถ์ มิได้มีอย่างเดียว เพราะเหตุนี้ เจ้ามหานามสากยะจึงทูลถามว่า เมื่อหม่อมฉันอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ไม่ประจำ. ด้วยบทว่า เกน วิหารเณ เจ้ามหานามสากยะ ทูลถามว่า หม่อมฉันพึงอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ประจำอย่างไรน พระเจ้าข้า. บทว่า อาราธโก ได้แก่ ผู้ทำให้ถึงพร้อมผู้บริบูรณ์. บทว่า ฆมฺมุโสตสมาปฺนุโน พุทฺธานุสฺสตี ภาเวตี ความว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรมแล้ว ย่อมเจริญพุทธานุสสติ.

จบอรรถกถาปฐมมหานามสูตรที่ ๑

### ๒. ทุติยมหานามสูตร

ว่าด้วยเจ้าสากยะมหานามะทูลถามถึงธรรมเป็นเครื่องอยู่

[๒๑๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ก็สมัยนั้นแล เจ้าสากยะพระนามว่ามหานามะ ทรงหายจากประชวร คือหายจากภาวะที่ประชวรไม่นาน ก็สมัยนั้น ภิกษุเป็นอันมากกระทำจิวรกรรมเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีจิวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกโดยกาลล่วงไป ๓ เดือน เจ้าสากยะพระนามว่ามหานามะได้ทรงสดับข่าวว่า ภิกษุเป็นอันมากกระทำจิวรกรรมเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า

ผู้มีจิวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกโดยล่องไป ๓ เดือน ครั้งนั้นแล เจ้า-  
สากยะพระนามว่ามหานามะ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ  
ทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง  
ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน  
ได้ทราบข่าวมาดังนี้ว่า ภิกษุเป็นอันมากกระทำจิวรกรรมเพื่อพระผู้มี-  
พระภาคเจ้า ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีจิวรสำเร็จแล้ว จักเสด็จ  
จาริกโดยล่องไป ๓ เดือน ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันผู้อยู่  
ด้วยกรรมเครื่องอยู่ต่าง ๆ พึงอยู่ด้วยกรรมเครื่องอยู่อะไร พระเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดิละๆ มหาบพิตร การที่มหาบพิตร  
เสด็จเข้ามาหาตถาคตแล้วตรัสถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันผู้อยู่  
ด้วยกรรมเครื่องอยู่ต่าง ๆ พึงอยู่ด้วยกรรมเครื่องอยู่อะไร ดังนี้ เป็น  
การสมควรแก่มหาบพิตรผู้เป็นกุลบุตร คู่ก่อนมหาบพิตร กุลบุตรผู้มี  
ศรัทธาย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้ไม่มีศรัทธา ย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้ปรารถ  
ความเพียรย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้เกียจคร้านย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีสติ  
ตั้งมั่นย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีสติหลงลืมย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีจิตตั้งมั่น  
ย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้ไม่มีจิตตั้งมั่นย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีปัญญาย่อม  
เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีปัญญาทราวม ย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์

คู่ก่อนมหาบพิตร มหาบพิตรทรงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล้ว  
พึงเจริญธรรม ๖ ประการให้ยิ่งขึ้นไป คู่ก่อนมหาบพิตร ในธรรม ๖  
ประการนี้ พึงทรงระลึกถึงพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มี-  
พระภาคเจ้าพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม  
คู่ก่อนมหาบพิตร สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงพระตถาคต สมัยนั้น จิต

ของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกัสมรรุม ไม่ถูกโทสะกัสมรรุม ไม่ถูกโมหะ  
กัสมรรุม สมัยนั้นจิตของอริยสาวกนั้นย่อมดำเนินไปตรง คุณก่อนมหาบพิตร  
อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงเพราะปรารถนาพระตถาคต ย่อมได้ความรู้orro  
ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ปีติ  
ย่อมเกิดแก่อริยสาวกผู้มีความปราโมทย์ ภายของอริยสาวกผู้มีใจประกอบด้วย  
ด้วยปีติย่อมสงบ อริยสาวกผู้มีกายสงบแล้ว ย่อมเสวยสุข จิตของอริยสาวก  
ผู้มีสุขย่อมตั้งมั่น คุณก่อนมหาบพิตร มหาบพิตรพึงเสด็จดำเนินเจริญก็ได้  
พึงประทับยืนเจริญก็ได้ พึงประทับนั่งเจริญก็ได้ พึงบรรทมเจริญก็ได้ พึง  
ทรงประกอบการทำงานเจริญก็ได้ พึงประทับบนที่นอนอันเบียดเสียดด้วย  
พระโอรสและพระธิดาเจริญก็ได้ ซึ่งพุทธานุสสตินี้แล.

คุณก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงทรงระลึกถึง  
พระธรรม...

คุณก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงทรงระลึกถึง  
พระสงฆ์...

คุณก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงทรงระลึกถึง  
ศีลของตน...

คุณก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงทรงระลึกถึง  
จาคะของตน...

คุณก่อนมหาบพิตร อีกประการหนึ่ง มหาบพิตรพึงทรงระลึกถึง  
เทวดาทั้งหลายว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชมีอยู่ เทวดาชั้นดาวดึงส์มีอยู่...  
เทวดาผู้สูงขึ้นไปกว่านั้นมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด  
จตุจากโลกนี้แล้วไปบังเกิดในเทวโลกชั้นนั้น ๆ แม้เราก็มีศรัทธาเช่นนั้น

เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีล... สุตะ... จาคะ... ปัญญาเช่นใด จูติ  
จากโลกนี้แล้วไปบังเกิดในเทวโลกชั้นนั้นๆ แม้เราก็มีปัญญาเช่นนั้น  
คู่อ่อนมหาบพิตร สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ  
และปัญญา ของตนและของเทวดาเหล่านั้น สมัยนั้น จิตของอริยสาวก  
นั้นย่อมไม่ถูกราคะกั้มรุม ไม่ถูกโทสะกั้มรุม ไม่ถูกโมหะกั้มรุม สมัยนั้น  
จิตของอริยสาวกนั้นย่อมดำเนินไปตรง คู่อ่อนมหาบพิตร อริยสาวกผู้มี  
จิตดำเนินไปตรงเพราะปรารถนาเทวดาทั้งหลาย ย่อมได้ความรู้orroth ย่อม  
ได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม ปิติดีย่อม  
เกิดแก่อริยสาวกผู้มีความปราโมทย์ ภายของอริยสาวกผู้มีใจประกอบด้วย  
ปิติดีย่อมสงบ อริยสาวกผู้มียากสงบย่อมเสวยสุข จิตของอริยสาวกผู้มีความสุข  
ย่อมตั้งมั่น คู่อ่อนมหาบพิตร มหาบพิตรพึงเสด็จดำเนินเจริญก็ได้ พึง  
ประทับยืนเจริญก็ได้ พึงประทับนั่งเจริญก็ได้ พึงบรรทมเจริญก็ได้ พึง  
ทรงประกอบการทำงานเจริญก็ได้ พึงประทับบนที่นอนอันเบียดเสียดด้วย  
พระโอรัสและพระธิดาเจริญก็ได้ ซึ่งเทวดานุสสตินี้แล.

จบทุกุติยมหานามสูตรที่ ๒

อรรถกถาทุกุติยมหานามสูตรที่ ๒

ทุกุติยมหานามสูตรที่ ๒ มีวินิจัยดังต่อไปนี้.

บทว่า คิลานา วุฏฐิตो ความว่า เจ้ามหานามสากยะประชวรแล้ว  
หายประชวร.

จบอรรถกถาทุกุติยมหานามสูตรที่ ๒

### ๓. นันทียสูตร

ว่าด้วยเจ้าศากยชนันทียะทูลถามถึงธรรมเป็นเครื่องอยู่

[๒๒๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระประสงค์จะเข้าจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี เจ้าศากยพระนามว่านันทียะได้ทรงทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระประสงค์จะเข้าจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล เจ้าศากยพระนามว่านันทียะทรงมีพระดำริว่า โฉนหนอ แม้เราก็พึงเข้าจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี เราจักประกอบการงาน และจักได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าตามกาลอันสมควร กรุงสาวัตถีนั้น.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี เจ้าศากยพระนามว่านันทียะ ก็เข้าจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี ได้ทรงประกอบการงาน และได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าตามกาลอันสมควร ณ กรุงสาวัตถีนั้น ก็สมัยนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากยอมกระทำจิวิกรรมเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีจิวิสำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกโดยล่วงไป ๓ เดือน เจ้าศากยพระนามว่านันทียะได้ทรงทราบข่าวว่า ภิกษุเป็นอันมากยอมกระทำจิวิกรรมเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีจิวิสำเร็จแล้ว จักเสด็จจาริกโดยล่วงไป ๓ เดือน ครั้งนั้นแล เจ้าศากยพระนามว่านันทียะ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ทรงถวายบังคมแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทราบข่าวว่า ภิกษุเป็นอันมากยอมกระทำจิวิกรรมเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีจิวิสำเร็จแล้ว จักเสด็จ

จาริกโดยล่องไป ๓ เดือน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันผู้อยู่ด้วยกรรม  
เครื่องอยู่ต่าง ๆ พึ่งอยู่ด้วยกรรมเครื่องอยู่อะไร พระเจ้าข้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดิถีๆ บพิตร การที่บพิตรเสด็จมาหา  
ตถาคต แล้วตรัสถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันผู้อยู่ด้วยกรรม  
เครื่องอยู่ต่าง ๆ พึ่งอยู่ด้วยกรรมเครื่องอยู่อะไร ดังนี้ เป็นการสมควร  
แก่บพิตรผู้เป็นกุลบุตรแล คู่ก่อนบพิตร กุลบุตรผู้มีศรัทธาย่อมเป็นผู้  
บริบูรณ์ ผู้ไม่มีศรัทธาย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้บริบูรณ์  
ผู้ทุศีลย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้ปรารถนาความเพียรย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้  
เกียจคร้านย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีสติตั้งมั่นย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีสติ  
หลงลืมย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีสมาธิย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้ไม่มีสมาธิ  
ย่อมไม่เป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีปัญญาย่อมเป็นผู้บริบูรณ์ ผู้มีปัญญาทราหม่อม  
ไม่เป็นผู้บริบูรณ์ คู่ก่อนบพิตร บพิตรทรงตั้งอยู่ในธรรม ๖ ประการนี้  
แล้ว พึงเข้าไปตั้งสติไว้ในภายในธรรม ๕ ประการ คู่ก่อนบพิตร ในธรรม  
๕ ประการนี้ บพิตรพึงทรงระลึกถึงพระตถาคตว่า แม้ด้วยเหตุนี้ ๆ  
พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์... เป็นผู้เบิกบานแล้ว  
เป็นผู้จำแนกกรรม คู่ก่อนบพิตร บพิตรพึงเข้าไปตั้งสติไว้ในภายใน  
ปรารถนาพระตถาคต ด้วยประการดังนี้แล.

อีกประการหนึ่ง บพิตรพึงทรงระลึกถึงพระธรรมว่า พระธรรม  
อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว ... อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน คู่ก่อน  
บพิตร บพิตรพึงเข้าไปตั้งสติไว้ในภายใน ปรารถนาพระธรรมด้วยประการ  
ดังนี้แล.

อีกประการหนึ่ง บพิตรพืงทรงระลึกถึงกัลยาณมิตรทั้งหลายว่าเป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่เรามีกัลยาณมิตรผู้เอ็นดู ผู้ใคร่ประโยชน์ ผู้กล่าวสอน ผู้พรั้าสอน คู่ก่อนบพิตร บพิตรพืงเข้าไปตั้งสติไว้ในภายใน ปรารภกัลยาณมิตรด้วยประการนี้แล.

อีกประการหนึ่ง บพิตรพืงทรงระลึกถึงจาคะของตนว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่เรามีจิตปราศจากมลทินคือความตระหนี่ มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครองเรือน ในหมู่สัตว์ผู้ถูกมลทินคือความตระหนี่ กุลุ่มรุมแล้ว คู่ก่อนบพิตร บพิตรพืงเข้าไปตั้งสติไว้ในภายใน ปรารภจาคะด้วยประการดังนี้แล.

อีกประการหนึ่ง บพิตรพืงทรงระลึกถึงเทวดาทั้งหลายว่า เทวดาเหล่านั้นได้ก้าวล่วงความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้มีคำข้าวเป็นภักษาแล้ว เข้าถึงการอันสำเร็จด้วยใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เทวดาเหล่านั้นยอมไม่พิจารณาเห็นกิจที่ควรทำของตน หรือการสั่งสมกิจที่ตนทำแล้ว คู่ก่อนบพิตร ภิกษุผู้เป็นอสมยวิมุตยอมพิจารณากิจที่ไม่ควรทำของตน หรือการสั่งสมกิจที่ทำแล้ว แม้ฉันใด คู่ก่อนบพิตร เทวดาเหล่าใด ก้าวล่วงซึ่งความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้มีคำข้าวเป็นภักษา เข้าถึงกายอันสำเร็จด้วยใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เทวดาเหล่านั้นยอมไม่พิจารณาเห็นกิจที่ควรทำของตน หรือการสั่งสมกิจที่ตนทำแล้ว ฉะนั้นเหมือนกันแล คู่ก่อนบพิตร บพิตรพืงเข้าไปตั้งสติไว้ในภายใน ปรารภเทวดาทั้งหลาย ด้วยประการดังนี้แล.

คู่ก่อนบพิตร อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้ ย่อมละซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามกไม่ถื่อมัน คู่ก่อนบพิตร หม้อที่ถือว่า

ย่อมไม่กลับ ถูกต้องสิ่งที่คายแล้ว ไฟที่ไหม้ลามไปจากหญ้า ย่อมไหม้ของที่  
ควรไหม้ ย่อมไม่กลับมาไหม้สิ่งที่ไหม้แล้ว แม้นันใด อริยสาวกผู้ประกอบ  
ด้วยกรรม ๑๑ ประการนี้ ย่อมละอกุศลกรรมทั้งหลายอันลามก ย่อมไม่  
ถ่อมมัน (อกุศลกรรมอันชั่วช้าเหล่านั้น) ฉะนั้นเหมือนกันแล.

จบฉันทิยสูตรที่ ๓

### อรรถกถาฉันทิยสูตรที่ ๓

ฉันทิยสูตรที่ ๓ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า กลุยามมิตฺเต แปลว่า ซึ่งมิตรดีทั้งหลาย. ในพระสูตรนี้  
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสั่งมานุสสติ ด้วยอำนาจแห่งกลุยามมิตรด้วย  
ประการฉะนี้. บทว่า กวพิงฺการภฺกฺขานํ ได้แก่ ของเทวดาชั้นกามาวจร.  
บทว่า อสมยวิมฺุตโต ความว่า พระปัจเจกพระพุทธเจ้าแล้วด้วยอสมย-  
วิมุตติ.

จบอรรถกถาฉันทิยสูตรที่ ๓

### ๔. สุภูติสูตร

ว่าด้วยลักษณะแห่งศรัทธา

[๒๒๑] ครั้งนั้นแล ท่านพระสุภูติกับสัตถภิกษุ เข้าไปเฝ้าพระ-  
ผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่  
ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามท่านพระสุภูติ  
ว่า คุณก่อนสุภูติ ภิกษุนี้อะไร ท่านพระสุภูติกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์



ผู้เจริญ ภิกษุนี้ชื่อว่าสัทธะ เป็นบุตรอุบาสกผู้มีศรัทธา ออกบวชเป็น  
บรรพชิตด้วยศรัทธา พระเจ้าข้า.

พ. คุณก่อนสุภูติ กัสสัทธภิกษุนี้เป็นบุตรของอุบาสกผู้มีศรัทธาออก  
บวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ย่อมเห็นพร้อมในลักษณะของพระผู้มีศรัทธา  
ทั้งหลายแลหรือ.

สุ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้เป็นการสมควรทรงแสดง  
ลักษณะของผู้มีศรัทธานั้น ข้าแต่พระสุคต บัดนี้เป็นกาลสมควรแสดง  
ลักษณะของผู้มีศรัทธานั้น ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสลักษณะแห่งศรัทธา  
ของผู้มีศรัทธาเถิด ข้าพระองค์จักทราบบัดนี้ว่า ภิกษุนี้จักเห็นพร้อมใน  
ลักษณะของผู้มีศรัทธาทั้งหลายหรือไม่.

พ. คุณก่อนสุภูติ ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว  
ท่านพระสุภูติทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อน  
สุภูติ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มั่งคิล สำรวมแล้วในปาติโมกขสังวร  
ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายมีประมาณ  
น้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย คุณก่อนสุภูติ ชื่อที่ภิกษุเป็น  
ผู้มั่งคิล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย แม่นี้ ก็เป็นลักษณะ  
แห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีสุตะมาก ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็น  
ผู้ได้สดับมามาก ทรงไว้ คล่องปาก ขึ้นใจ แหวงตลอดด้วยดีด้วยทักขิณี ซึ่ง  
ธรรมทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศ  
พรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง

ดูก่อนสุภูติ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีสุตะมาก ฯลฯ ทางตลอดด้วยดีด้วยทิวา  
แม่นี้ ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดูก่อน  
สุภูติ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี แม่นี้ ก็เป็นลักษณะ  
แห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเครื่องกระทำ  
ให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับอนุศาสนีย์โดยเคารพ ดูก่อน  
สุภูติ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมเครื่องกระทำ  
ให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับอนุศาสนีย์โดยเคารพ แม่นี้ ก็เป็น  
ลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ในกรณียกิจทั้งสูง  
และต่ำของเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่อง  
พิจารณาอันเป็นอุบายในกรณียกิจนั้น อาจทำ อาจจัดได้ ดูก่อนสุภูติ  
ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ฯลฯ อาจทำ อาจจัดได้ แม่นี้  
ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม กล่าวคำเป็นที่รัก เป็นผู้มีความ  
ปราโมทย์อย่างยิ่งในธรรมอันยิ่ง ในวินัยอันยิ่ง ดูก่อนสุภูติ ข้อที่  
ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้กล่าวคำอันเป็นที่รัก มีความปราโมทย์อย่างยิ่ง  
ในธรรมอันยิ่ง ในวินัยอันยิ่ง แม่นี้ ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มี  
ศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม  
เพื่อยังอกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มีความบากบั่นมั่นคง ไม่

ทอดธุระในกุศลธรรม คุณก่อนสุกฺติ ข้อที่ภิกษุปรารถนาความเพียร ฯลฯ  
แม้นี้ ก็ เป็นลักษณะแห่งศรัทธา ของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ได้ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้  
โดยลำบาก ซึ่งฉาน ๔ อันมีในจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน  
คุณก่อนสุกฺติ ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ได้ตามปรารถนา ได้โดยยาก ได้โดยไม่  
ลำบาก ซึ่งฉาน ๔ อัน มีในจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน  
แม้นี้ ก็ เป็นลักษณะแห่งศรัทธา ของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึก  
ได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง  
สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง  
ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง  
ตลอดวิวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์เป็นอันมากบ้างว่า ในภพ  
โน้น เราได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหาร  
อย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้น  
จตุตถภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่อ  
อย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น เสวยสุข มีอาหารอย่าง  
นั้น เสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจตุตถภพ  
ภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก  
พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ คุณก่อนสุกฺติ ข้อที่  
ภิกษุระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติ  
บ้าง ฯลฯ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ

พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ แม่นี้ ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธา  
ของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเห็นหมู่สัตว์กำลังจู้ติ กำลังอุปบัติ เลว  
ประณีต มีผิวพรรณดี ผิวพรรณทราม ใต้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอัน  
บริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า  
สัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียน  
พระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ เมื่อ  
ตายไป จึงต้องเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้  
ประกอบด้วยกายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า  
เป็นสัมมาทิฎฐิ เมื่อตายไป จึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เธอย่อมเห็นหมู่  
สัตว์ที่กำลังจู้ติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ  
ทราม ใต้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่ง  
หมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ คู่ก่อนสุภูติ ข้อที่ภิกษุเห็น  
หมู่สัตว์ที่กำลังจู้ติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ  
ทราม ใต้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์ ฯลฯ  
ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ แม่นี้ ก็เป็น  
ลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อัน  
หาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุ-  
บันเข้าถึงอยู่ คู่ก่อนสุภูติ ข้อที่ภิกษุทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ  
อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองใน  
ปัจจุบันเข้าถึงอยู่ แม่นี้ ก็เป็นลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วอย่างนี้ ท่านพระสุภูติ ได้กราบทูล  
พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลักษณะศรัทธาของผู้มี  
ศรัทธา ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสนี้ นั่น มีพร้อมอยู่แก่ภิกษุนี้ และภิกษุ  
นี้ย่อมเห็นพร้อมในลักษณะศรัทธาของผู้มีศรัทธาเหล่านี้ ข้าแต่พระองค์  
ผู้เจริญ ภิกษุนี้เป็นผู้มีศีล... สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย  
ภิกษุนี้เป็นผู้มีสุตะมาก... ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้ง  
พยัญชนะ บริสุทธบริบูรณ์สิ้นเชิง ภิกษุนี้เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มี  
เพื่อนดี ภิกษุนี้เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเครื่องกระทำให้เป็นผู้ว่า  
ง่าย เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับเอาอนุศาสน์โดยเคารพ ภิกษุนี้เป็นผู้ขยัน  
ไม่เกียจคร้านในกรณกิจทั้งหลายทั้งสูงและต่ำ ของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้ง  
หลาย เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในกรณีย-  
กิจนั้น อาจทำ อาจจัดได้ ภิกษุนี้เป็นผู้ใคร่ในธรรม กล่าวคำอันเป็น  
ที่รัก เป็นผู้มีความปราโมทย์ยิ่ง ในธรรมอันยิ่ง ในวินัยอันยิ่ง ภิกษุนี้เป็น  
ผู้ปรารถนาความเพียร มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศล-  
ธรรม ภิกษุนี้เป็นผู้ได้ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก ซึ่ง  
ฉาณ ๔ อันมีในจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ภิกษุนี้ย่อม  
ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง  
 ฯลฯ เธอระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้ง  
อุทเทส ด้วยประการฉะนี้ ภิกษุนี้พิจารณาเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลัง  
อุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วย  
ทิพยจักขุอันบริสุทธล่วงจักขุของมนุษย์ ฯลฯ เธอย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็น  
ไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ภิกษุนี้ย่อมทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญา-

วิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง  
ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลักษณะศรัทธาของผู้มีศรัทธา  
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วนี้ มีพร้อมอยู่แก่ภิกษุนี้ อนึ่ง ภิกษุนี้จัก  
ปรากฏในลักษณะศรัทธาของผู้มีศรัทธาเหล่านี้ พระเจ้าข้า.

พ. ดีละ ๆ สุขุมิ คุณก่อนสุขุมิ ถ้าเช่นนั้น เธอพึงอยู่กับสัทธภิกษุ  
นี้เถิด คุณก่อนสุขุมิ อนึ่ง เธอพึงหวังจะมาเยี่ยมเยียนตถาคตในกาลใด ใน  
กาลนั้น เธอกับสัทธภิกษุนี้พึงเข้ามาเยี่ยมเยียนตถาคตเถิด.

จบสุภูติสูตรที่ ๔

อรรถกถาสุภูติสูตรที่ ๔

สุภูติสูตรที่ ๔ มีวินิจัยดังต่อไปนี้.

พระศาสดาแม่ทรวงทราบอยู่ ก็ตรัสถามว่า คุณก่อนสุขุมิ ภิกษุนี้ ชื่อไร  
ดังนี้ พระสุภูติ กราบทูลว่า ภิกษุชื่อว่าสัทธะ เป็นบุตรของอุบาสกผู้มี  
ศรัทธา หมายถึงท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี ด้วยว่า สัทธภิกษุนั้นเป็น  
บุตรของอนาถบิณฑิกคฤหบดี บวชในสำนัก (พระสุภูติ) ผู้เป็นอาของ  
ตน. ลำดับนั้น พระสุภูติเถระ ได้พาสัทธภิกษุไปเฝ้าพระศาสดา. บทว่า  
สทุฐาปทานesu ความว่า ในอุปทาน คือลักษณะของบุคคลผู้มีศรัทธา  
ทั้งหลาย.

จบอรรถกถาสุภูติสูตรที่ ๔

## ๕. เมตตาสูต

ว่าด้วยอนิสงส์ของเมตตา ๑๐ ประการ

[๒๒๒] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติ อันบุคคล  
เสพแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นอุชยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่น  
โดยลำดับ สัมสมดีแล้ว ปรารภด้วยดีแล้ว พึงหวังอนิสงส์ ๑๑ ประการ  
๑๑ ประการเป็นไฉน คือ ย่อมหลับเป็นสุข ๑ ย่อมตื่นเป็นสุข ๑ ย่อม  
ไม่ฝันลามก ๑ ย่อมเป็นที่รักแห่งมนุษย์ทั้งหลาย ๑ ย่อมเป็นที่รักแห่ง  
อมมนุษย์ทั้งหลาย ๑ เทวดาทั้งหลายย่อมรักษา ๑ ไฟ ยาพิษหรือศัสตราย่อม  
ไม่กล้ากรายได้ ๑ จิตย่อมตั้งมั่นโดยรวดเร็ว ๑ สีหน้าย่อมผ่องใส ๑ เป็นผู้  
ไม่หลงใหลทำกาละ ๑ เมื่อไม่แทงตลอดคุณอันยิ่ง ย่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหม-  
โลก ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติ อันบุคคลเสพแล้ว  
เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นอุชยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่นโดย  
ลำดับ สัมสมดีแล้ว ปรารภด้วยดีแล้ว พึงหวังอนิสงส์ ๑๑ ประการนี้แล.

จบเมตตาสูตที่ ๕

### อรรถกถาเมตตาสูตที่ ๕

เมตตาสูตที่ ๕ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า สุข สุขุมติ ความว่า ชื่อว่าหลับเป็นสุข เพราะไม่หลับ  
เหมือนคนนอนในที่นอนกรนกระสับกระส่ายหลับเป็นทุกข์ แม้เมื่อหยั่งลง  
สู่ความหลับก็เป็นสุขเหมือนผู้เข้าสมาบัติ.

บทว่า สุข ปฏิพุชฺฌติ ความว่า คนอื่น ๆ ถอนใจ กระสับกระ-  
ส่ายอยู่ ตื่นเป็นทุกข์ฉันทิ บุคคลผู้เสพเมตตาเจโตวิมุตติ หาด้านเป็น

ทุกขัณันนั้นไม่ ไม่มีอาการผิปกติ ตื่นเป็นสุข เหมือนดอกปทุมกำลัง  
แย้มอยู่.

บทว่า น ปาปี สุปินิ ปสฺสติ ความว่า บุคคลผู้เสพเมตตาเจโตวิมุตติ  
แม้เมื่อฝันเห็น ก็ฝันเห็นแต่เรื่องที่เจริญเท่านั้น เป็นเหมือนไหว้พระ-  
เจดีย์ เหมือนกระทำการบูชา เหมือนฟังธรรมอยู่ขณะนั้น และยอมไม่ฝัน  
เห็นที่ลามก เหมือนคนพวกอื่นที่ฝันเห็นตนถูกพวกโจรพากันรุมล้อม  
เหมือนถูกสัตว์ร้ายทำร้ายเอา และเหมือนกำลังตกเหวขณะนั้น.

บทว่า มนุสฺसानิ ปิโย โหติ ความว่า บุคคลผู้เสพเมตตาเจโต-  
วิมุตติ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของมนุษย์ทั้งหลาย เหมือนแก้ว  
มุกดาหารที่สวมไว้ที่อก และเหมือนพวงมาลัยประดับไว้ที่ศีรษะขณะนั้น.

บทว่า อมนุสฺसानิ ปิโย โหติ ความว่า บุคคลผู้เสพเมตตาเจโต-  
วิมุตติ ย่อมเป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย เหมือนเป็นที่รักของมนุษย์  
ทั้งหลาย คุณพระวิสาขเถระ. เรื่องกล่าวไว้พิสดารแล้ว ในเมตตากรรม-  
ฐานนิตเทศ ในคัมภีร์วิสุทธรคณันนแล.

บทว่า เทวตา รกฺขนฺติ ความว่า เทวดาทั้งหลาย ย่อมรักษาเหมือน  
มารดาและบิดารักษาบุตรขณะนั้น.

บทว่า นาสุส อคฺคิ วา วิถิ วา สตุถิ วา กมฺติ ความว่า ไฟยอมไม่  
กล้ากราย คือไม่เข้าไปพ้องพาดร่างกายของผู้ที่อยู่ด้วยเมตตา เหมือนนาง-  
อุตตราอุบาสิกา ยาพิชยอมไม่กล้ากราย คือไม่เข้าไปทำอันตรายร่างกาย  
ของผู้ที่อยู่ด้วยเมตตา เหมือนพระจุฬีเถระผู้สวดสังยุตตนิกายขณะนั้น หรือ  
ศัสตรา ย่อมไม่กล้ากราย คือยอมไม่เข้าไปใกล้ร่างกายของผู้ที่อยู่ด้วยเมตตา  
เหมือนสังกัจจายมณเฑาะขณะนั้น มีคำอธิบายว่า ไฟ ยาพิช ศัสตรา ย่อม



ไม่ทำอันตรายร่างกายของผู้ที่อยู่ด้วยเมตตา ก็ในข้อนี้ ท่านอาจารย์ทั้งหลาย ได้กล่าวเรื่องแม่โคนมไว้.

ได้ยินว่า แม่โคตัวหนึ่ง กำลังยืนหลังน้ำนมให้แก่ลูกโคอยู่ นายพรานคนหนึ่ง คิดว่า เราจักแทงแม่โคนั้น จึงใช้มือพลิกไปมาฟุ้งหอก ค้ำยาวไป หอกนั้นแหละ หมุนไปกระทบร่างแม่โคนม นั้น เหมือนใบตาลปลิวไปกระทบฉะนั้น เพราะกำลังอุบจารภาวนาหามิได้ เพราะกำลังอัปปนาภาวนาก็หามิได้ เป็นเพราะแม่โคนั้นมีจิตเกื้อกูลอย่างแรงในลูกโคอย่างเดียว. เมตตามีอำนาจมากถึงอย่างนี้.

บทว่า **ตุวัญ จิตฺตํ สมานนํ** ความว่า จิตของบุคคลผู้ที่อยู่ด้วยเมตตา ย่อมตั้งมั่นได้รวดเร็ว. ความที่จิตนั้นตั้งมั่นช้าไม่มี.

บทว่า **มุขมฺโณ วิปฺลิตฺติ** ความว่า และหน้าของผู้นั้นย่อมมีสี ผ่องใส เหมือนผลตาลสุกหลุดจากขั้วฉะนั้น.

บทว่า **อสมฺมุพฺโห กาลํ กโรติ** ความว่า เชื่อว่า ความหลงตายของผู้ที่อยู่ด้วยเมตตาไม่มี. ย่อมไม่หลงทำกาละ เหมือนกับก้าวลงสู่ความหลับ.

บทว่า **อตุตฺริ อปฺปฏิวิฆฺณฺโต** ความว่า บุคคลผู้ที่อยู่ด้วยเมตตา เมื่อไม่บรรลुพระอรหัตอันเป็นคุณวิเศษที่ยิ่งกว่าเมตตาสมบัติ จุติจากอัทภาพนั้นแล้ว ไปเกิดในพรหมโลก เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น.

จบอรรถกถาเมตตาสูตรที่ ๕

## ๖. ทสมสูตร

ว่าด้วยธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น

[๒๒๓] สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนทอยู่ ณ เวฬุคาม ใกล้พระ-

นครเวสาลี ก็สมัยนั้น ทสมคฤหบดีชาวเมืองอฏฐกะ เดินทางไปถึงเมือง ปาตลีบุตร ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ครั้งนั้นแล ทสมคฤหบดีชาวเมือง อฏฐกะ เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง ณ กุกกุฏาราม ครั้นแล้วได้ถามภิกษุนั้น ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บัดนี้ ท่านพระอานนท์อยู่ที่ไหน เพราะว่าข้าพเจ้า เป็นผู้ใคร่เพื่อจะพบท่านพระอานนท์ ภิกษุนั้นตอบว่า คุณก่อนคฤหบดี ท่านพระอานนท์อยู่ ณ เวฬุคาม ใกล้พระนครเวสาลี.

ครั้งนั้นแล ทสมคฤหบดีชาวเมืองอฏฐกะ กระทำกรณียกิจนั้นที่เมือง ปาตลีบุตรเสร็จแล้ว ได้เข้าไปหาท่านพระอานนท์ ณ เวฬุคาม ใกล้ พระนครเวสาลี ไหว้ท่านพระอานนท์แล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น แล้วได้ถามท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ ธรรมอย่าง เอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความหมดสิ้นไป แห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุโดยลำดับซึ่งธรรม เป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้โดยชอบมีอยู่หรือ.

ท่านพระอานนท์ตอบว่า คุณก่อนคฤหบดี ธรรมอย่างเอกอันเป็นที่ หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความหมดสิ้นไปแห่งอาสวะทั้ง หลายที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุโดยลำดับซึ่งธรรมเป็นแดนเกษม จากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ประมาท มี ความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วโดยชอบ มีอยู่.

ท. ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้น

แห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความหมดสิ้นแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่หมดสิ้น หรือเป็นที่บรรลุโดยลำดับซึ่งธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้โดยชอบ เป็นไฉน.

อ. คุณก่อนคฤหบดี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกาม สังัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌานอันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ภิกษุนั้น ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ปฐมฌานนี้แลถูกปรุ้งแล้ว ถูกตบแต่งแล้ว และย่อมรู้ชัดว่า ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกปรุ้งแล้ว ถูกตบแต่งแล้ว สิ่งนั้นเป็นของไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา เธอจึงตั้งอยู่ในสมณะและวิปัสสนาธรรมนั้น ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากว่าไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นอุปปาติกพรหม เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ โดยความพอใจเพลิดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา คุณก่อนคฤหบดี นี้แลคือธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความหมดสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุโดยลำดับซึ่งธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วโดยชอบ.

๑. อนาคามี.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมบรรลุตุนิยมาน มีความพอใจแห่งจิต ในภายใน เป็นธรรมเอกผุคขึ้น ไม่มีวิตกวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุข ด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตุนิยมาน ที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้มานนี้ เป็นผู้ที่มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขอยู่...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุบรรลุจตุตถฌาน อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะ ละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสในก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติ บริสุทธิ์อยู่ ภิกษุนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม้จตุตถฌานนี้แล ถูกปรุง แล้ว ถูกดับแต่งแล้ว และย่อมรู้ชัดว่า ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกปรุงแล้ว ถูกดับ แต่งแล้ว สิ่งนั้นเป็นของไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา เธอตั้งอยู่ในสมณะและวิปัสสนาธรรมนั้น ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากว่าไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จักเป็นอุปปาติกพรหม เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ด้วยความ พอใจเพลิดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับ จากโลกนั้นเป็นธรรมดา คู่ก่อนคฤหบดี แม้ข้อนี้แลก็เป็นธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความสิ้นไปแห่ง อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุโดยลำดับซึ่งธรรมเป็น แคนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วโดยชอบ.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมิจิตประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่  
ทิศที่สอง ทิศสาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ  
เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบ  
ด้วยเมตตาอันไพบูรณ์ ถึงความเป็นใหญ่ ไม่มีเวร ไม่มีอคติเบียดเบียน  
อยู่ ภิกษุนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม้เมตตาเจโตวิมุตตินี้แล ถูกปรุง  
แล้ว ถูกตบแต่งแล้ว และรู้ชัดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกปรุงแล้ว ถูก  
ตบแต่งแล้ว สิ่งนั้นเป็นของไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา เธอตั้ง  
อยู่แล้วในสมณะและวิปัสสนาธรรมนั้น ย่อมบรรลुकามสิ้นไปแห่งอาสวะ  
ทั้งหลาย หากว่าเธอไม่บรรลुकามสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จักเป็น  
อุปปาทิกพรหม เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้อง-  
ต่ำ ๕ ด้วยความพอใจเพลิดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น  
มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา คู่ก่อนคฤหบดี แม้ข้อนี้แล ก็เป็น  
ธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึง  
ความหมดสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุ  
โดยลำดับซึ่งธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดย  
ลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้มี-  
พระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้  
แล้วโดยชอบ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมิจิตประกอบด้วยกรุณา...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมิจิตประกอบด้วยมุทิตา...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมิจิตประกอบด้วยอุเบกขา ย่อมแผ่ไปสู่ทิศ  
หนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศสาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน

เบื้องต่ำ เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ภิกษุณั้ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม้อุเบกขาเจโตวิมุตตินี้แล ถูกปรุ้งแล้ว ถูกตบแต่งแล้ว และย่อมรู้ชัดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกปรุ้งแล้ว ถูกตบแต่งแล้ว สิ่งนั้นเป็นของไม่เที่ยง มีความดับไม่เป็นธรรมดา เธอตั้งอยู่แล้วในสมณะและวิปัสสนาธรรมนั้น ย่อมบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากว่าเธอไม่บรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จักเป็นอุปปาตักพรหม เพราะความสิ้นรูปแห่งสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ด้วยความพอใจเปลิดเปลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา คุณก่อนคฤหบดี แม้อ่อนนี้แลก็เป็นธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่หมดสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุโดยลำดับซึ่งธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดยลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้วโดยชอบ.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมบรรลุอากาศาณัญญาตนฉนด้วยการบริกรรมว่าอากาศไม่มีที่สุด เพราะก้าวล่วงรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะดับปฐมิสัญญา เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนาคตสัญญา ภิกษุณั้ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม้อากาศาณัญญาตนสมาบัตินี้แล ถูกปรุ้งแล้ว ถูกตบแต่งแล้ว และย่อมรู้ชัดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกปรุ้งแล้ว ถูกตบแต่งแล้ว สิ่งนั้นเป็นของไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา เธอตั้งอยู่แล้วในสมณะ

และวิปัสสนาธรรมนั้น ย่อมบรรลुकความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากว่าเธอไม่บรรลुकความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จักเป็นอุปปาติกพรหม เพราะความในรูปแห่งสังโยชนอันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ด้วยความพอใจเพติดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา คู่ก่อนกฤหบดี แม้ข้อนี้แลก็เป็นธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึงความหมดสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลुकโดยลำดับซึ่งธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันขยอเยียมที่ยังไม่บรรลुकโดยลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว อันพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วโดยชอบ.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุก้าวล่วงอากาศาณัญญาจตณณานโดยประการทั้งปวง ย่อมบรรลุกวิญญาณัญญาจตณณานโดยบริกรรมว่า วิญญาณไม่มีที่สุด...

อีกประการหนึ่ง ภิกษุก้าวล่วงวิญญาณัญญาจตณณานโดยประการทั้งปวง ย่อมบรรลุกากัญญาจตณณานโดยบริกรรมว่า หน้อยหนึ่งไม่มี ดังนี้ ภิกษุนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า อากัญญาจตณณานสมาบัตินี้แล ถูกปรุงแล้ว ถูกดับแต่งแล้ว และย่อมรู้ชัดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกปรุงแล้ว ถูกดับแต่งแล้ว สิ่งนั้นเป็นของไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา ภิกษุนั้นตั้งอยู่แล้วในสมณะและวิปัสสนาธรรมนั้น ย่อมบรรลुकความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย หากว่าเธอไม่บรรลुकความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จักเป็นอุปปาติกพรหม เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชนอันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ด้วยความพอใจเพติดเพลินในธรรมนั้น ๆ จักปรินิพพานในภพนั้น

มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา คุณก่อนคฤหบดี แม้ข้อนี้แล ก็เป็น  
ธรรมอย่างเอก อันเป็นที่หลุดพ้นแห่งจิตที่ยังไม่หลุดพ้น เป็นที่ถึง  
ความหมดสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่หมดสิ้นไป หรือเป็นที่บรรลุ  
โดยลำดับซึ่งธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่บรรลุโดย  
ลำดับ แห่งภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ที่พระผู้-  
มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้รู้ผู้เห็น เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส  
ไว้แล้วโดยชอบ.

เมื่อท่านพระอานนทกล่าวอย่างนี้แล้ว ทสมคฤหบดีชาวเมืองอัฐฐกะ  
ได้กล่าวกะท่านพระอานนทว่า ข้าแต่ท่านพระอานนทผู้เจริญ เปรียบเหมือน  
บุรุษแสวงหาแหล่งขุมทรัพย์ขุมเดียว พึงพบแหล่งขุมทรัพย์ ๑๑ ขุมคราว  
เดียวกัน แม้ฉันใด ข้าพเจ้าเมื่อแสวงหาประต้อมตธรรมประตูดเดียว ก็ได้  
สดับประต้อมตธรรม ๑ ประตูกคราวเดียวกัน ฉะนั้น เปรียบเหมือนบุรุษ  
มีเรือน ๑๑ ประตู เมื่อเรือนนั้นถูกไฟไหม้ บุรุษพึงอาจเพื่อทำตนให้  
สวัสดีโดยประตูหนึ่ง ๆ แม้ฉันใด ข้าพเจ้าจักอาจเพื่อทำตนให้สวัสดิได้  
ด้วยประต้อมตธรรมประตูหนึ่งในบรรดาประต้อมตธรรม ๑๑ ประตูเหล่า  
นี้ ฉะนั้นเหมือนกันแล ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมคาถัญญุเดียรถีย์เหล่านี้  
จักแสวงหาทรัพย์บูชาอาจารย์เพื่ออาจารย์ ส่วนข้าพเจ้าจักบูชาท่านพระ-  
อานนทอย่างไรเล่า ลำดับนั้นแล ทสมคฤหบดีชาวเมืองอัฐฐกะ นิมนต์  
พระภิกษุสงฆ์ผู้อยู่ในนครเวสาลีและเมืองปาตลีบุตรให้ประชุมกันแล้วอังกาส  
ภิกษุสงฆ์ให้อิมหนาสำราญ ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยมือ  
ของ นิมนต์ภิกษุรูปหนึ่ง ๆ ใ้ครองผ้าคู่หนึ่ง นิมนต์ท่านพระอานนท



ให้ครองไตรจีวร และสร้างวิหารราคาห้าร้อยถวายเป็นทานพระอนันท์ ดังนี้แล.

### จบทสมสูตรที่ ๖

#### อรรถกถาทสมสูตรที่ ๖

ทสมสูตรที่ ๖ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

บทว่า ทสโม ความว่า ก็คฤหบดีนั้น เขานับในตำแหน่งที่ ๑๐ ด้วยอำนาจชาติและสกุล และด้วยการนับตระกูลที่เป็นคฤหบดีมหาศาล เพราะเหตุนี้ เขาจึงชื่อว่า ทสมะนั้นแล. บทว่า อฏฺฐกนาคโร แปลว่า ชาวเมืองอฏฺฐกคะ. บทว่า กุกฺกุฏาราม ได้แก่ อารามที่กุกฺกุฏเศรษฐี สร้างไว้.

ในคำว่า เตน ภควตา ฯลฯ สมุมทกขาโต นี้ มีความสังเขป ดังต่อไปนี้ :- ทสมคฤหบดี ถวายทานพระอนันท์ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้บำเพ็ญพระบารมี ๓๐ ถ้วนแล้ว ทรงหักกิเลสทั้งปวง ทรงรู้ซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ชมเชยด้วยเหตุ ๔ ประการ ด้วยสามารถแห่งเวสารัชชญาณ ๔ อย่างคือ พระองค์ทรงรู้ อธิษาศัยและอนุสัยของสัตว์ทั้งหลายนั้น ๆ ทรงเห็นไฉยธรรมทั้งปวง เหมือนผลมะขามป้อมที่วางไว้ในฝ่ามือ อนึ่ง ทรงรู้ด้วยปุพเพนิวาสญาณ เป็นต้น ทรงเห็นด้วยทิพจักขุ หรือว่าทรงรู้ด้วยวิชา ๓ หรือด้วย อภิญญา ๖ ทรงเห็นด้วยสมันตจักขุ อันไม่ติดขัดในโลกทั้งปวง ทรงรู้ด้วยปัญญา อันสามารถรู้ธรรมทั้งปวง หรือทรงเห็นรูปอันล่วงเสียซึ่ง จักขุวิสัยของสรรพสัตว์ และรูปที่อยู่ภายนอกฝ่าเรือน เป็นต้น ด้วยมังส-

จักขุอันบริสุทธิ์ยิ่งนัก ทรงเห็นด้วยปฏิเวชปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่มี  
สมาธิเป็นปทัฏฐาน (เป็นเหตุใกล้) อันยังประโยชน์ตนให้สำเร็จ ทรงเห็น  
ด้วยเทศนาปัญญาอันเป็นเครื่องแสดงธรรมที่มีกรุณาเป็นปทัฏฐาน (เป็น  
เหตุใกล้) อันยังประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จ หรือทรงรู้ธรรมอันกระทำซึ่ง  
อันตราย ทรงเห็นธรรมอันเป็นเหตุนำสัตว์ออกจากวัฏทุกข์ ชื่อว่าทรง  
เป็นพระอรหันต์ เพราะทรงกำจัดข้าศึกคือกิเลสเสียได้ ทรงพระนามว่า  
สัมมาสัมพุทธะ เพราะตรัสรู้ธรรมโดยชอบด้วยพระองค์เอง พระองค์  
ตรัสธรรมเอกมีอยู่หรือหนอ.

บทว่า อภิสงฺขตฺ ความว่า อันภิกษุกระทำแล้ว คือให้เกิดขึ้นแล้ว.  
บทว่า อภิสญฺเจตยิตฺ ความว่า อันภิกษุติดคือให้สำเร็จแล้ว. บทว่า  
โส ตตฺถ จิโต ความว่า ภิกษุนั้นตั้งอยู่แล้วในธรรมคือสมณะและวิปัสสนา.  
ด้วยบททั้งสองว่า **ธมฺมราเคน ธมฺมนนฺทิตฺยา** ท่านพระอานนทกล่าวความ  
ยินดี ด้วยอำนาจความพอใจในสมณะและวิปัสสนา. จริงอยู่ ภิกษุเมื่อ  
กำหนดยึดเอาฉันทราคะโดยประการทั้งปวง ในสมณะและวิปัสสนา ย่อม  
เป็นพระอรหันต์ เมื่อไม่อาจยึดเอาไว้ได้ก็เป็นพระอนาคามี ย่อมบังเกิดใน  
พรหมโลกชั้นสุทธาวาส เพราะยังละฉันทราคะในสมณะและวิปัสสนาไม่ได้  
นี่เป็นถ้อยคำของอาจารย์ทั้งหลาย ผู้มีความเห็นเสมอกัน. แต่ท่านอาจารย์  
ผู้ชอบพูดเคาะกล่าวว่า ภิกษุนี้บังเกิดแล้วในสุทธาวาสภูมิ ด้วยยอกุศลจิต  
เพราะบาปคือ **เตเนว ธมฺมราเคน** ดังนี้. อาจารย์ฝ่ายพูดเคาะถือว่า  
ว่า ขอท่านจงนำพระสูตรมาด้วย ดังนี้. เมื่ออาจารย์ฝ่ายนั้น มองไม่เห็น  
พระสูตรอื่น ก็นำเฉพาะพระสูตรนี้เท่านั้นมาอ้าง. ลำดับนั้น ก็จะถูก  
ค้านว่า ก็พระสูตรนี้หรือ ที่ท่านนำมาอ้างแล้ว หรือเพื่อจะนำมา ดังนี้

ตอบว่า นำมาอ้างแล้วแน่นอน. ลำดับนั้น อาจารย์ฝ่ายพุกเคาะกล่าวว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น ภิกษุผู้ต้องการอนาคตามิผล จักต้องทำความยินดีด้วยอำนาจความพอใจในสมณะและวิปัสสนา เมื่อเกิดฉันทราคะขึ้นแล้ว จักได้อุทธามิผล ท่านอย่าแสดงอย่างเลื่อนลอยว่าข้าพเจ้าได้อ้างสูตรมาแล้วเลย เลยถามปัญหา ควรจะรำเรียนในสำนักของอาจารย์ ขบอรรถรส ให้แตกแล้วจึงค่อยกล่าว ด้วยว่า ชื่อว่าปฏิสนธิในสวรรค์ด้วยกุศลไม่มี และปฏิสนธิในอบายด้วยกุศลก็ไม่มี.

สมจริงดังคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวดา หรือมนุษย์ ก็หรือว่าสุคติเหล่าใดเหล่าหนึ่งอย่างอื่น ย่อมไม่ปรากฏด้วยกรรม อันเกิดแต่โลภะ อันเกิดแต่โทสะ และเกิดแต่โมหะ โดยที่แท้ นรก กำเนิดดิรัจฉาน เปตวิสัย หรือทุคติเหล่าใดเหล่าหนึ่ง แม้อื่น ย่อมปรากฏด้วยกรรม อันเกิดแต่โลภะ เกิดแต่โทสะ และเกิดแต่โมหะ. อาจารย์ผู้พุกเคาะอันบัณฑิตพึงทำให้เข้าใจอย่างนี้ ถ้าว่าเขาเข้าใจไซ้ ก็จงเข้าใจไปเถิด แต่ถ้าว่าเขาไม่เข้าใจ ก็พึงส่งเขาไปด้วยคำว่า ขอท่านจงไป เข้าไปวิหารแต่เช้าตรู่ แล้วดื่มข้าวยาकुเสียบ. ดังนี้.

คำว่า อยมปิ โข คหปติ ๑ เป ๑ เอกธมฺโม อุกขาโต ความว่า ท่านพระอานนท์ ถูกถามถึงธรรมอย่างหนึ่ง ก็กระทำกรรม ๑๐ ประการ ให้ชื่อว่าธรรมอย่างหนึ่ง ๆ ด้วยอำนาจคำถาม อย่างนี้ว่า ธรรมอย่างหนึ่ง แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสไว้แล้ว ธรรมอย่างหนึ่งแม้พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสไว้แล้ว.

อีกอย่างหนึ่ง การกล่าวว่า แม้ธรรมทั้งปวง ชื่อว่าธรรมอย่างหนึ่ง ก็ควร เพราะอรรถว่าให้เกิดอมตธรรมขึ้นได้.

บพว่า นิธิมุข คเวสนุโต ได้แก่แสวงหาขุมทรัพย์. บพว่า สกิทเว  
ได้แก่ด้วยความพยายามครั้งเดียวเท่านั้น.

ถามว่า ก็การพบขุมทรัพย์ ๑๑ ขุม ด้วยความพยายามครั้งเดียว  
เท่านั้นเป็นอย่างไร.

ตอบว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ เทียวไปในป่าแสวงหาเครื่อง  
ดำเนินชีวิต บุคคลผู้หวังดีคนหนึ่ง เห็นเขาแล้ว ถามว่า ท่านผู้เจริญ  
เทียวไปทำไม? เขาตอบว่า แสวงหาเครื่องดำเนินชีวิต ผู้หวังดีนั้น  
กล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นท่านจงมานี่ ท่านจงพลิกหินแผ่นนี้ขึ้น เขาพลิกหิน  
แผ่นนั้นขึ้นแล้ว ก็พบหม้อทรัพย์ ๑๑ หม้อ ที่วางซ้อนกันหรือวางเรียง  
กัน. อย่างนี้ ชื่อว่าพบขุมทรัพย์ ๑๑ ขุม ด้วยความพยายามครั้งเดียว  
เท่านั้น.

บพว่า อจาริยธนฺ ปริเยสิสุสนฺติ ความว่า จริงอยู่ อัญญเดียรถีย์  
เรียนศิลปะในสำนักอาจารย์ผู้ใด ย่อมนำทรัพย์ออกจากเรือมาให้อาจารย์  
นั้นก่อนหรือภายหลัง หรือระหว่างเรียนศิลปะ เดียรถีย์ที่ไม่มีทรัพย์  
ในเรือน ก็ย่อมแสวงหาจากญาติหรือจากสหายให้ แม้เมื่อคนเหล่านั้น  
ไม่มี ย่อมแสวงหาจากผู้ที่ชอบพอกันของคนเหล่านั้น เมื่อไม่ได้อย่างนั้น  
ย่อมเทียวขอเขาให้ก็มี ทสมคฤหบดี กล่าวหมายเอาข้อนี้ จึงกล่าวคำนี้.

บพว่า ถิ ปนาหิ ความว่า ทสมคฤหบดีกล่าวว่า ก่อนอื่นพวก  
อัญญเดียรถีย์นอกศาสนาแสวงหาทรัพย์ เพื่ออาจารย์ผู้ให้เพียงศิลปะใน  
อาจารย์ผู้แสดงข้อปฏิบัติให้เกิดอมตะ ๑๐ ประการ ในศาสนาอันนำ  
สัตว์ออกจากทุกข์มีประการอย่างนั้นหรือว่าจักรกระทำแล้ว. บพว่า ปจฺเจก-

ทูลสยุมเคน อจฺญาเทสิ ความว่า ทสมคฤหบดี ได้ถวายคู้ฟ้าแก่ภิกษุรูป  
ละ ๑ คู่. ก็ในเรื่องนี้ คำที่พูดขึ้นย่อมเป็นเช่นนี้ เพราะฉะนั้น ท่าน  
จึงกล่าวว่ อจฺญาเทสิ. บทว่า ปญฺจสตัดฺ วิหาริ ความว่า ให้สร้าง  
บรรณศาลามีราคา ๕๐๐ กหาปณะ.

### จบอรรถกถาทสมสูตรที่ ๖

### ๗. โคपालกสูตร

ว่าด้วยองค์ ๑๑ ของผู้เลี้ยงโค

[๒๒๔] คุก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๑  
ประการ เป็นผู้ไม่สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญแพร่หลาย องค์ ๑๑ ประ-  
การเป็นไฉน คุก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลในโลกนี้ย่อมไม่รู้จักรูป ๑  
ไม่ฉลาดในลักษณะ ๑ ไม่กำจัดไขขาง ๑ ไม่ปกปิดแผล ๑ ไม่สูมไฟ ๑  
ไม่รู้ทำน้ำ ๑ ไม่รู้ว่าโคคิมน้ำแล้วหรือยัง ๑ ไม่รู้ทาง ๑ ไม่ฉลาดในที่  
หากิน ๑ ริดนมไม่ให้เหลือ ๑ ไม่บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นผู้นำ  
ฝูงโคด้วยการบูชาอย่างยิ่ง ๑ คุก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลผู้ประกอบ  
องค์ ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญแพร่-  
หลาย ฉนฺใด คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการ  
ก็เป็นผู้ไม่สามารถจะถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้ฉนฺนั้น  
เหมือนกัน ธรรม ๑๑ ประการเป็นไฉน คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใน  
ธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่รู้จักรูป ๑ ไม่ฉลาดในลักษณะ ๑ ไม่กำจัดไขขาง ๑  
ไม่ปกปิดแผล ๑ ไม่สูมไฟ ๑ ไม่รู้ทำน้ำ ๑ ไม่รู้ธรรมที่คิมแล้ว ๑ ไม่  
รู้ทาง ๑ ไม่ฉลาดในโคจร ๑ ริดนมให้มีเหลือ ๑ ไม่บูชาภิกษุทั้งหลาย

ผู้เป็นรัตตัญญুবวชนาน เป็นสังฆบิคร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชา  
อย่างยิ่ง ๑.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมไม่รู้จักรูปอย่างไร ภิกษุในธรรม-  
วินัยนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งรูปอย่างใดอย่างหนึ่งตามความเป็นจริงว่า มหาภูต-  
รูป ๔ และรูปอันอาศัยมหาภูตรูป ๔ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมไม่  
รู้จักรูปอย่างนั้นแล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมไม่ฉลาดในลักษณะอย่างไร ภิกษุ  
ในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า คนพาลมีกรรมเป็น  
ลักษณะ บัณฑิตมีกรรมเป็นลักษณะ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมไม่  
ฉลาดในลักษณะอย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุไม่กำจัดใจข้างอย่างไร ภิกษุในธรรม-  
วินัยนี้ ย่อมให้กามวิตกที่บังเกิดขึ้นครอบงำ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่  
กระทำให้สิ้นสุดซึ่งกามวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ให้กามวิตกที่เกิดขึ้นแล้วถึง  
ความไม่มี ย่อมให้พยาบาทวิตกที่เกิดขึ้นแล้วครอบงำ... ย่อมให้วิหิงสา-  
วิตกที่เกิดขึ้นแล้วครอบงำ... ย่อมให้อกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว  
ครอบงำ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่กระทำให้สิ้นสุด ซึ่งอกุศลธรรมอัน  
ลามกที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ไม่ให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วถึงความไม่มี ดูก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่กำจัดใจข้างอย่างนั้นแล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมไม่ปกปิดแผลอย่างไร ภิกษุใน  
ธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมถือเอาโดยนิमित ถือเอาโดยอนุ-  
พยัญชนะ ย่อมไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ ที่เมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็น  
เหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออภิชณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่า

ยอมไม่รักษาจักขุนทรีย์ ชื่อว่าไม่ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหู... คมกถันด้วยจมูก... ลิ้มรสด้วยลิ้น... ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย... รู้แจ้งธรรมารมณด้วยใจแล้ว เป็นผู้ถือเอาโดยนิमित ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ ย่อมไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนทรีย์ ที่เมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออกิษณาและโทมนัสครอบงำ ชื่อว่าย่อมไม่รักษามโนทรีย์ ชื่อว่าย่อมไม่ถึงความสำรวมในมโนทรีย์ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ปกปิดผลอย่างนั้นแล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุไม่สุมไปอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่แสดงธรรมตามที่ฟังมาแล้ว ตามที่เรียนมาแล้ว แก่ผู้อื่น โดยพิสดาร คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุชื่อว่าไม่สุมไปอย่างนี้แล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุไม่รู้ทำนองอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้ชำนาญนิกาย ผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ตามเวลาอันสมควร ย่อมไม่สอบถาม ย่อมไม่ได้ถามว่า ท่านผู้เจริญ พระพุทฺธพจน์นี้เป็นอย่างไร อรรถแห่งพระพุทฺธพจน์นี้เป็นอย่างไร ท่านเหล่านั้นย่อมไม่เปิดเผยข้อที่ยังไม่ได้เปิดเผย ย่อมไม่ทำให้ตื่นข้อที่ยังไม่ได้ทำให้ตื่น และไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมากอย่าง แก่ภิกษุนั้น คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมรู้ทำนองอย่างนี้แล.

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมไม่รู้ธรรมที่แล้วอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว อันบุคคลอื่นแสดงอยู่ ย่อมไม่ได้ความรู้้อรรถ ไม่ได้ความรู้้ธรรม ไม่ได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้้ธรรมที่ติ่มแล้วอย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมไม่รู้ทางอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่รู้วิธีมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ตามความจริง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ทางอย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุย่อมไม่ฉลาดในโคจรอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่รู้สติปัญฐาน ๔ ตามความจริง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ฉลาดในโคจรอย่างนั้นแล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุย่อมริดไม่ให้เหลืออย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่รู้ประมาณเพื่อการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ท่านคฤหบดีผู้มีศรัทธาปวารณาเพื่อนำไปได้ตามพอใจ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมริดไม่ให้เหลืออย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุย่อมไม่บูชาภิกษุผู้เป็นพระเถระ ผู้รัตตัญญู บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่งอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่เข้าไปตั้งเมตตากายกรรม ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ ย่อมไม่เข้าไปตั้งเมตตาวจีกรรม ย่อมไม่เข้าไปตั้งเมตตามโนกรรม ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ ในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระ ผู้รัตตัญญู บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมไม่บูชาภิกษุผู้เป็นพระเถระ ผู้รัตตัญญู บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่งอย่างนี้แล.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้ เป็นผู้ไม่สามารถถึงความเจริญงอกงามไปบุญล้นในธรรมวินัยนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญแพร่หลายได้ องค์ ๑๑ ประการเป็นไฉน



คือนายโคบาลในโลกนี้ ย่อมรู้จักรูป ๑ ฉลาดในลักษณะ ๑ กำจัดไข-  
ขาง ๑ ปกปิดแผล ๑ สุมไฟ ๑ รู้ทำน้ำ ๑ รู้ไคว่ต้มน้ำแล้วหรือยัง ๑  
รู้ทาง ๑ ฉลาดในที่หากิน ๑ ริดนมให้เหลือ ๑ บุษาคอผู้ที่เป็นพ่อโค  
เป็นผู้นำฝูงโคด้วยการบุช่าอย่างยิ่ง ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาล  
ผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ  
แพรวหลายได้ ฉันทใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑  
ประการ ย่อมเป็นผู้สามารถถึงความเจริญงอกงามไปบุญในธรรมวินัยนี้  
ฉันทนั้นเหมือนกัน ธรรม ๑๑ ประการเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้  
ย่อมรู้จักรูป ๑ ฉลาดในลักษณะ ๑ กำจัดไขขาง ๑ ปกปิดแผล ๑ สุมไฟ ๑  
รู้ทำน้ำ ๑ รู้ธรรมที่ต้มแล้ว ๑ รู้ทาง ๑ ฉลาดในโคจร ๑ ริดให้เหลือ ๑  
บุช่าภิกษุผู้เป็นพระเถระ ผู้รัตตัญญู บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆ-  
ปริณายก ด้วยการบุช่าอย่างยิ่ง ๑.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้จักรูปอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้  
ย่อมรู้รูปอย่างใดอย่างหนึ่งตามเป็นจริงว่า มหาภูตรูป ๔ และรูปอาศัย  
มหาภูตรูป ๔ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมรู้จักรูปอย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมฉลาดในลักษณะอย่างไร ภิกษุใน  
ธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ตามเป็นจริงว่า คนพาลมีกรรมเป็นลักษณะ บัณฑิตมี  
กรรมเป็นลักษณะ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุฉลาดในลักษณะอย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมกำจัดไขขางอย่างไร ภิกษุในธรรม-  
วินัยนี้ ย่อมไม่ให้กามวิตกที่บังเกิดขึ้นครอบงำ ย่อมละ ย่อมบรรเทา  
ยอมทำให้มีความสิ้นสุด ซึ่งกามวิตกอันเกิดขึ้นแล้ว ย่อมให้กามวิตกที่  
เกิดขึ้นแล้วถึงความไม่มี ย่อมไม่ให้พยายามวิตกที่บังเกิดขึ้นครอบงำ...

ยอมไม่ให้วิหิงสาวิตกบังเกิดขึ้นครอบงำ... ย่อมไม่ให้กุศลธรรมอันลามก  
ที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ครอบงำ ย่อมละ ย่อมบรรเทา ย่อมทำให้มีความสิ้นสุด  
ให้ถึงความไม่มี ซึ่งอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ภิกษุกำจัดไปข้างอย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมปกปิดแผลอย่างไร ภิกษุในธรรม-  
วินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมไม่ถือเอาโดยนิमित ไม่ถือเอาโดยอนุ-  
พยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ ที่เมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็น  
เหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่า  
รักษจักขุนทรีย์ ชื่อว่าถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงด้วยหู..  
ดมกลิ่นด้วยจมูก... ลิ้มรสด้วยลิ้น... ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย... รู้  
แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ย่อมไม่ถือเอาโดยนิमित ไม่ถือเอาโดยอนุ-  
พยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนทรีย์ ที่เมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็น  
เหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่า  
ยอมรักษามโนทรีย์ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมปกปิดแผลอย่างนั้นแล

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมสุมไฟอย่างไร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงธรรมตามที่ตนฟังมาแล้ว ตามที่ตนเรียน  
มาแล้ว แก่คนเหล่านี้ โดยพิสดาร คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอม  
สุมไฟอย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมรู้ท่าน้ำอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัย  
นี้ เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้ชำนาญนิกาย ทรงธรรม ทรงวินัย ทรง  
มาติกา โดยกาลอันสมควร ย่อมสอบถามได้ถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ  
พระพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร อรรถแห่งพระพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร ท่าน

เหล่านั้นย่อมเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผย ย่อมทำให้ตื่นในสิ่งที่ยังไม่ทำให้ตื่น และย่อมบรรเทาซึ่งความสงสัยในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมากอย่าง แก่ภิกษุนั้น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมรู้ทำนองอย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมรู้ธรรมที่ดื่มแล้วอย่างไร ภิกษุใน ธรรมวินัยนี้ เมื่อธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว อันผู้อื่นแสดงอยู่ ย่อมได้ความรู้ธรรมดา ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์อัน ประกอบด้วยธรรม คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมรู้ธรรมที่ดื่มแล้ว อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมรู้ทางอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ซึ่งอริยมรรคอันประกอบองค์ ๘ ตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมรู้ทางอย่างนั้นแล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมฉลาดในโคจรอย่างไร ภิกษุใน ธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้สติปัญญา ๔ ตามเป็นจริง คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมฉลาดในโคจรอย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมรดีให้เหลืออย่างไร คู่ก่อนภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ประมาณเพื่อการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลาณปัจฉัยเภสัชบริจาร ที่คฤหบดีผู้มีศรัทธาปวารณา เพื่อนำไปได้ตามพอใจ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมรดีให้เหลืออย่างนี้ แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยอมบูชาภิกษุผู้เป็นพระเถระ ผู้รัต- ตัญญุ บวชนาน เป็นสังฆบิทร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเข้าไปตั้งเมตตากายกรรม ทั้งในที่แจ้ง

ทั้งในที่ลับ ย่อมเข้าไปตั้งเมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม ทั้งในที่แจ้ง  
ทั้งในที่ลับ ในภิกษุผู้เป็นพระเถระ ผู้รัตัญญุ บวชนาน เป็นสังฆบิทร  
เป็นสังฆปริณายก คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยอมบวชาภิกษุผู้เป็นพระเถระ  
ผู้รัตัญญุ บวชนาน เป็นสังฆบิทร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบวชา  
อย่างย้ง อย่างนี้แล.

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการนี้แล  
เป็นผู้สามารถถึงซึ่งความเจริญงอกงามไพบูรณ์ในธรรมวินัยนี้.

### จบโคपालกสูตรที่ ๗

### อรรถกถาโคपालกสูตรที่ ๗

โคपालกสูตรที่ ๗ มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้.

มีกถาอยู่ ๓ กถาคือ เอกนาฬิกากถา ๑ จตุรัสสาวกถา ๑ นิสินน-  
วัตติกากถา ๑ ใน ๓ กถานั้น การกล่าวบาลีแล้วกล่าวความแห่งบทไป  
ทีละบท ชื่อว่าเอกนาฬิกากถา การกล่าวผูกให้เป็น ๔ บทดังนี้ว่า นาย  
โคบาลผู้ไม่ฉลาด ภิกษุผู้ไม่ฉลาด นายโคบาลผู้ฉลาด ภิกษุผู้ฉลาด ชื่อว่า  
จตุรัสสาวกถา กถาอย่างนั้นคือ การแสดงนายโคบาลผู้ไม่ฉลาดไปจนจบ  
การแสดงภิกษุผู้ไม่ฉลาดไปจนจบ การแสดงนายโคบาลผู้ฉลาดไปจนจบ  
การแสดงภิกษุผู้ฉลาดไปจนจบ ชื่อว่า นิสินนวัตติกากถา. กถานี้อาจารย์  
ทุกอาจารย์ในพระศาสนานี้เคยประพฤติมาแล้ว.

บทว่า เอกาทสฺหิ ภิกฺขเว อญฺเฑหิ ได้แก่ โดยส่วนที่มีใช้คุณ ๑๑  
ประการ. บทว่า โคลณํ ได้แก่ ผุงโค. บทว่า ปรีหริตุํ ได้แก่ เพื่อจะ  
พาเที่ยวไป. บทว่า ผาติกาตุํ ได้แก่ เพื่อให้ถึงความเติบโต.

บพว่า อธิ แปลว่า ในโลกนี้. บพว่า น รูปญญ โหติ ความว่า  
ยอมไม่รู้จักรูปโดยจำนวนหรือโดยสี ย่อมไม่รู้การนับว่า โคของตนมี  
๑๐๐ ตัว หรือ ๑,๐๐๐ ตัว ชื่อว่าย่อมไม่รู้โดยจำนวน. นายโคบาลนั้น  
เมื่อโคทั้งหลายถูกขโมยไปหรือหนีไป ก็นับฝูงโคของตน รู้ว่าวันนี้แม่โค  
จำนวนเท่านี้ไม่เห็น ก็เที่ยวไปตลอด ๒ - ๓ หมู่บ้าน หรือตลอดดงก็หา  
ไม่ได้ เมื่อแม่โคของคนอื่นเข้าไปยังฝูงโคของตน ก็รู้ว่าแม่โคจำนวนเท่านี้  
ไม่ใช่ของเรา ก็เอาไม้ไล่ต้อนไม้คัดออก แม่โคทั้งหลายของนายโคบาลนั้น  
ที่หายไป ก็เป็นอันสูญหายไปเลย นายโคบาลก็พาแม่โคของคนอื่นเที่ยวไป  
เจ้าของโคเห็นก็ตะคอกว่า นี่แม่โคนมของเราริคนมตลอดเวลาเท่านี้ แล้ว  
ก็พาแม่โคของตนไป แม่ฝูงโคของเขาก็ลดลง เขาย่อมเป็นผู้เห็นห่างแม่  
จากการบริโภคน้ำโครส นายโคบาลไม่รู้ว่ามีแม่โคจำนวนเท่านี้ ชื่อว่า  
จำนวนเท่านี้ สีขาวเท่านี้ สีดำเท่านี้ สีฝูงเท่านี้ สีแดงอ่อนเท่านี้ ชื่อว่า  
ไม่รู้โดยสี นายโคบาลนั้น เมื่อแม่โคทั้งหลายถูกขโมยหรือหนีไป ฯลฯ  
ยอมเป็นผู้เห็นห่างจากการบริโภคน้ำโครส.

บพว่า น ลกขณกุสโล โหติ ความว่า ย่อมไม่รู้เครื่องหมายอัน  
ต่างโดยเป็นธนู หอก และหลาว เป็นต้น ที่เขาทำไว้ที่ตัวของแม่โค  
ทั้งหลาย เมื่อใดถูกลักไปหรือหนีไป เขาคิดว่า วันนี้โคลักษณะชื่อนั้น  
และโคมีลักษณะชื่อนั้นไม่เห็น ฯลฯ ย่อมเป็นผู้เห็นห่างแม่จากการ  
บริโภคน้ำโครส.

บพว่า น อาสาฎิกิ สาฎุตา ความว่า โคทั้งหลายยอมมีแผล ใน  
ที่ ๆ ถูกตอและหนามเป็นต้นแทงเอา แมลงวันหัวเขียวยอมหยอดไข่ข้าง  
ในที่ที่มีแผลนั้น ฟองไข่ของแมลงวันเหล่านั้น ชื่อว่าไข่ข้าง ฟิงไซไม่เขียว

ไขขางนั้นออกเสียแล้วใส่ยา. นายโคบาลโง่ ไม่กระทำอย่างนั้น ด้วยเหตุ  
นั้น จึงตรัสว่า น อสากุฏิก สากุฏตา โหติ. แผลของโคของเขาย่อมขยาย  
ลึก หนองทั้งหลายก็เข้าห้อง โคทั้งหลายก็เจ็บป่วย ไม่สามารถจะกินหญ้า  
คั้นน้ำได้ตามต้องการ. น้ำมันของโคทั้งหลายในฐานะนั้นย่อมขาดไป  
ความเร็วของโคก็เสื่อมถอย อันตรายแห่งชีวิตของโคทั้งสองพวกนั้นก็ย่อม  
มี แม้ฝูงโคของเขาย่อมลดลง ด้วยประการฉะนี้ ฯลฯ เขาย่อมเป็นผู้  
เห็นห่างแม้จากปัญญาโครส.

บทว่า น วณฺ ปรุจฺจนาเตตา โหติ ความว่า ฟังใส่ยาในแผลที่เกิด  
แก่โคโดยนัยดังกล่าวแล้ว ผูกปิดด้วยปอหรือผ้าคากรอง. นายโคบาลโง่  
ไม่กระทำดั่งนั้น. ต่อนั้นหนองย่อมไหลออกจากแผลของโคของเขา.  
แม้โคเหล่านั้นย่อมเสียดสีซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้ แผลของโคเหล่านั้น  
ก็เกิดขึ้น. โคทั้งหลายก็เจ็บป่วยด้วยอาการอย่างนี้ ไม่อาจกินหญ้า คั้นน้ำ  
ได้ตามความต้องการ ฯลฯ เขาย่อมเป็นผู้เห็นห่างแม้จากการบริโภค  
ปัญญาโครส.

บทว่า น ฐมฺ กตุตา โหติ ความว่า ภายในหน้าฝน ในเวลาเป็น  
ที่ชุกชุมไปด้วยสัตว์เล็ก ๆ มีเหลือและยุงเป็นต้น เมื่อฝูงโคเข้าคอก  
นายโคบาลฟังสุ่มวันใกล้ ๆ คอกนั้น. นายโคบาลผู้ไม่ฉลาด ไม่ทำดั่งนั้น  
ฝูงโคถูกสัตว์เล็ก ๆ มีเหลือเป็นต้น ครอบงวนตลอดคืนยังรุ่ง ไม่ได้หลับ  
นอน รุ่งขึ้นไปนอนหลับที่โคนไม้เป็นต้นนั้น ๆ ในป่า โคเหล่านั้นก็ไม่  
อาจกินหญ้าและคั้นน้ำได้ตามต้องการ ฯลฯ นายโคบาลนั้นก็เห็นห่าง  
แม้จากการบริโภคปัญญาโครส.

บทว่า น ติตถิ ชานาติ ความว่า ย่อมไม่รู้ทำว่าเรียบหรือไม่เรียบ มีสัตว์ร้ายหรือไม่มีสัตว์ร้าย นายโคบาลนั้นยอมให้แม่โคลงในที่มีใช้ทำ เมื่อแม่โคเหล่านั้นเหยียบแผ่นดินเป็นต้น ในที่ไม่เรียบ เเท่าก็แตก. สัตว์ร้ายมีจะเข้เป็นต้น ย่อมจับแม่โคที่ลงทำน้ำลึกลับมีสัตว์ร้าย. แม่โคทั้งหลายก็จะต้องถูกเขากล่าวว่า วันนี้แม่โคจำนวนเท่านี้ วันนี้แม่โคหายจำนวนเท่านี้. แม่ฝูงโคของนายโคบาลนั้นย่อมลดลง ด้วยประการฉะนี้ ฯลฯ เขาย่อมผู้เห็นห่างแม้จากปัญจโครส.

บทว่า น ปิติ ชานาติ ความว่า ย่อมไม่รู้โคค้ำน้ำแล้วหรือยัง จริงอยู่ นายโคบาลควรจะรู้ว่าโคค้ำน้ำแล้วหรือยังไม่ได้ค้ำอย่างนี้ว่า แม่โคนี้ค้ำน้ำแล้ว แม่โคนี้ยังไม่ได้ค้ำน้ำ แม่โคนี้ได้โอกาสที่ทำค้ำน้ำ แม่โคนี้ไม่ได้โอกาส. ก็นายโคบาลนี้รักษาฝูงโคในป่าครึ่งวันแล้วคิดว่าจะให้มันค้ำน้ำ ก็พาไปยังแม่น้ำหรือบึง. ในที่นั้น โคจำฝูงแลโคลูกฝูง และแม่โคมีกำลังก็จะเอาเขาหรือสี่ข้างกระแทกโคที่มีกำลังน้อย และกระทำโอกาสให้แก่ตน แล้วลงน้ำแคะค้ำน้ำตามพอใจ. โคนอกนั้นเมื่อไม่ได้โอกาสนั้นก็ขึ้นที่ฝั่ง ค้ำน้ำปนโคลนหรือไม่ค้ำ ที่นั้น นายโคบาลนั้นก็คิดที่หลังไล่เข้าป่าไปอีก แม่โคที่มีค้ำน้ำในที่นั้น ก็เหนื่อยอ่อน เพราะกระหายน้ำ ก็กินหญ้าตามความต้องการไม่ได้. ในฐานะนั้น น้ำนมของโคทั้งหลายก็ขาดไป ความไวของโคทั้งหลายก็ลดไป ฯลฯ เขาย่อมเป็นผู้เห็นห่างจากการบริโภคน้ำปัญจโครส.

บทว่า น วิถิ ชานาติ ความว่า ย่อมไม่รู้ ทางนี้เรียบตลอดภัย ทางนี้ไม่เรียบ น่ารังเกียจ น่ามีภัย นายโคบาลนั้น เว้นทางที่เรียบและปลอดภัย ให้ฝูงโคเดินไปทางนอกนี้. ในที่นั้น โคทั้งหลายได้กลิ่นราชสีห์ และเสือเป็นต้น และอันตรายจากโจรคุกคาม เષชญสัตว์ร้ายจู่โจม ยืนชะเง้อ

คอไม่กินหญ้า ไม่ดื่มน้ำตามต้องการ ในฐานะนั้น น้ำนมของโคนนั้นก็ขาดไป ฯลฯ เขาย่อมเป็นผู้เห็นห่างจากการบริโภคปัญจโครส.

บทว่า น โจรกุสโล โหติ ความว่า ก็นายโคบาลพึงเป็นผู้ฉลาดในโคจร พึงรู้ครั้งละ ๕ วัน หรือครั้งละ ๗ วัน ต้อนโคไปในทิศหนึ่ง วันรุ่งขึ้นไม่พึงต้อนไปในทิศนั้น ด้วยว่า สถานที่ที่โคฝูงใหญ่เที่ยวมาแล้ว ย่อมเหียนเตียนเหมือนหน้ากลองไม่มีหญ้า แม้แต่น้ำก็ขุ่น เพราะฉะนั้น ในวันที่ ๕ หรือที่ ๗ นายโคบาลจึงควรต้อนไปในที่นั้นอีก ด้วยเหตุเท่านี้ทั้งหญ้า ก็กลับงอกขึ้น ทั้งน้ำก็ใส ก็นายโคบาลนี้ ไม่รู้ครั้งละ ๕ วันหรือ ๗ วันอันนี้ ย่อมเลี้ยงโคในที่ที่เลี้ยงแล้วทุก ๆ วัน. ดังนั้น ฝูงโคของนายโคบาลก็ไม่ได้กินหญ้าสด กินแต่หญ้าแห้ง ดื่มน้ำปนโคลน. ในฐานะนั้น น้ำนมของโคทั้งหลายก็ขาดไป ฯลฯ เขาย่อมเป็นผู้เห็นห่างจากการบริโภคปัญจโครส.

บทว่า อนวเสสโทหิ โหติ ความว่า ก็นายโคบาลผู้ฉลาดพึงรีดนมโคให้เหลือไว้ เว้นนมไว้เต้าหนึ่งสองเต้าพอที่เนื้อและเลือดของลูกโคจะคงอยู่ได้. นายโคบาลนี้รีดไม่ให้อะไร ๆ เหลือไว้เลยสำหรับลูกโค. ลูกโคที่ดื่มนมโค ก็จะชุ่มชื้น เพราะกระหายน้ำนม ไม่อาจดำรงอยู่ได้. สันลี้มลงตายต่อหน้าแม่ แม่เห็นลูกน้อย คิดว่าลูกเราไม่ได้ดื่มนมแม่ของตน ด้วยความเศร้าโศก ก็กินหญ้าดื่มน้ำไม่ได้ตามต้องการ น้ำนมในเต้านมทั้งหลายก็ขาดไป แม้ฝูงโคของนายโคบาลนั้นก็ลดลง ฯลฯ เขาย่อมเป็นผู้เห็นห่างแม้จากปัญจโครส.

ชื่อว่า โคบิทร เพราะทำหน้าที่พ่อของโคทั้งหลาย ชื่อว่า โคปริณายก เพราะบริหารโคทั้งหลาย คือพาไปตามชอบใจ. บทว่า เต น



**อติเรกปุชาย** ความว่า นายโคบาลผู้ฉลาด ย่อมบูชาโคอุสภะเห็นปานนั้น ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง ย่อมให้อาหารโคอันประณีต. ย่อมประดับด้วยการ เติมด้วยของของ ๕ นี้ ประดับพวงมาลัย สวมปลอกทองปลอกเงินไว้ ที่เขา ตามประทีปไว้ตลอดคืน ให้นอนภายใต้เพดานผ้า ก็นายโคบาลนี้ ย่อมไม่กระทำสักการะแม้แต่อย่างเดียวกับสักการะนั้น เหล่าโคอุสภะเมื่อ ไม่ได้การบูชาอย่างเหลือเกิน ก็ไม่รักษาฝูงโค ย่อมไม่ป้องกันอันตราย แม้ฝูงโคของนายโคบาลนั้น ย่อมลดลงด้วยอาการอย่างนี้ ฯลฯ เขาย่อม เป็นผู้เห็นห่างจากปัญญาโครส.

บทว่า อิธ ได้แก่ ในศาสนานี้. บทว่า น รูปลัญญ โหติ ความว่า ย่อมไม่รู้รูปที่ตรัสไว้ด้วยอาการ ๒ อย่างนี้คือ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่ อาศัยมหาภูตรูป ๔ โดยการนับหรือโดยสมุฏฐาน ภิกษุผู้ไม่ฉลาด ย่อม ไม่รู้ว่า ส่วนแห่งรูปมี ๒๕ ที่มาในพระบาลีอย่างนี้คือ ายตนะคือจักขุ โสตะ ฉานะ ชิวหา กายะ รูปะ สัทตะ คันธะ รสะ โผฏฐัพพะ อิตถินทรีย์ ปุริสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ กายวิญญูติ วจิวญญูติ อากาสธาตุ (ปริเฉทรูป) อาโปธาตุ รูปีสสะ ลหุตา (ความเบาแห่งรูป) รูปีสสะ มุทุตา (ความอ่อน แห่งรูป) รูปีสสะ กัมมัญญตา (ความควรแก่การงานแห่งรูป) รูปีสสะ อุปัจจยะ (ความก่อกำเนิดแห่งรูป) รูปีสสะ สันตติ (ความสืบต่อแห่งรูป) รูปีสสะ ชรตา (ความแก่แห่งรูป) รูปีสสะ อนิจจตา (ความไม่เที่ยงแห่ง รูป) กวพิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว) ชื่อว่าไม่รู้โดยการนับ. ภิกษุนี้ก็ เปรียบเหมือนนายโคบาลผู้ไม่รู้จักรูปของโคทั้งหลายโดยการนับ. ภิกษุนั้น เมื่อไม่รู้รูปของโคทั้งหลายโดยการนับกำหนดรูป แล้วกำหนดอรูป (นาม) แล้วกำหนดรูปและนาม กำหนดปัจจยัย ยกขึ้นสู่ลักษณะ ไม่อาจให้

กรรมฐานถึงที่สุดได้. ภิกษุ นั้น ย่อมไม่เจริญด้วยศีล สมาธิ วิปัสสนา มรรคผล และนิพพานในศาสนา นี้ เหมือนฝูงโคของนายโคบาลนั้น ไม่เพิ่มขึ้นจะนั้น. อนึ่ง ภิกษุ นั้น ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจากธรรมชั้น ๕ คือ ศีลชั้นอันเป็นอเสกขะ สมาธิชั้น ปัญญาชั้น วิมุตติชั้น และวิมุตติญาณทัสสนชั้น อันเป็นอเสกขะ เหมือนนายโคบาลนั้นเป็นผู้เห็นห่างจากปัญญาโครตจะนั้น ภิกษุ นั้น ย่อมไม่รู้ ว่า รูปมีประมาณเท่านี้ มีสมุฏฐานเดียว รูปมีประมาณเท่านี้ มี ๒ สมุฏฐาน รูปมีประมาณเท่านี้ มี ๓ สมุฏฐาน รูปมีประมาณเท่านี้ มี ๔ สมุฏฐาน รูปมีประมาณเท่านี้ ไม่เกิดแต่สมุฏฐานไหน ชื่อว่าไม่รู้โดยสมุฏฐาน. ภิกษุ นี้ ก็เปรียบเหมือนนายโคบาลนั้น ย่อมไม่รู้รูปของโคทั้งหลายโดยสี. ภิกษุ นั้น เมื่อไม่รู้รูปโดยสมุฏฐาน กำหนดรูป แล้วกำหนดอรูป (นาม) ฯลฯ ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจากพระธรรม.

บทว่า น ลกฺขณฺณสุโล โหติ ความว่า ภิกษุ ย่อมไม่รู้กุศลธรรมและอกุศลธรรม ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ อย่างนี้ว่า คนพาลมีกรรมเป็นลักษณะ บุคคลผู้เป็นบัณฑิต มีกรรมเป็นลักษณะ ดังนี้ ว่าลักษณะของบุคคลผู้เป็นพาลและเป็นบัณฑิต ภิกษุ นั้น เมื่อไม่รู้ อย่างนี้ เว้นคนพาลแล้ว ย่อมไม่เสพบัณฑิต. เมื่อเว้นคนพาลไม่เสพบัณฑิตอยู่ ชื่อว่า ย่อมไม่รู้สิ่ง ที่ควรและไม่ควร. กรรมที่เป็นกุศลและอกุศล กรรมที่มีโทษและไม่มีโทษ กรรมหนักและเบา กรรมที่แก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้ เหตุและมีไช้เหตุ เมื่อไม่รู้ดังนั้น รับกรรมฐานไปแล้ว ก็ไม่อาจให้เจริญได้ ภิกษุ นั้น ย่อมไม่เจริญด้วยศีลเป็นต้น ตามที่กล่าวแล้วในพระศาสนา นี้ เหมือนฝูงโคของนายโคบาลผู้ไม่ฉลาดนั้น ไม่เพิ่มขึ้นได้จะนั้น. ภิกษุ นั้น ย่อมเป็นผู้

เห็นห่างจากกรรมขั้น ๕ เหมือนนายโคบาลผู้ไม่ฉลาดนั้น เห็นห่างจาก  
ปัญญาโครตจะนั้น.

บทว่า น อสากฺกึ สาธุตา โหติ ความว่า ภิกษุไม่บรรเทาการ-  
วิตกเป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วอย่างนี้ว่า การวิตกเกิดขึ้น  
แล้ว ดังนี้. ภิกษุนั้นไม่ทำอกุศลวิตกนี้ให้หมดจดแล้ว เป็นผู้ตกอยู่ใน  
อำนาจแห่งวิตกเที่ยวไป รับกรรมฐานแล้ว ก็ไม่อาจให้เจริญได้. ภิกษุ  
นั้นย่อมเป็นผู้เห็นห่าง ฯลฯ เหมือนฝูงโคของนายโคบาลจะนั้น.

บทว่า น วณฺ ํ ปฏิจฺจนาเตตา โหติ ความว่า ภิกษุนั้น ถือเอานิมิต  
ในอารมณ์ทั้งปวงโดยนัย มีอาทิว่า ภิกษุเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว เป็นผู้ถือ  
เอาโดยนิมิต ดังนี้ ย่อมไม่ยังความสำรวมให้ถึงพร้อม เหมือนนายโคบาล  
ผู้ไม่ฉลาดนั้น ไม่ปิดแผลจะนั้น. ภิกษุนั้นเป็นผู้เปิดทวารเที่ยวไป รับ  
กรรมฐานแล้วก็ไม่อาจทำให้เจริญได้ ฯลฯ ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจาก  
พระธรรม.

บทว่า น ธุมฺ ํ กตฺตา โหติ ความว่า ภิกษุยอมไม่กระทำการสุมควัน  
คือกรรมเทศนา ไม่กล่าวธรรม ไม่สวดสรภัญญะ ไม่นั่งสนทนาธรรม  
ไม่กระทำอนุโมทนา เหมือนนายโคบาลไม่สุมควันไฟ. จากนั้นมนุษย์  
ทั้งหลาย ก็ไม่รู้จักภิกษุนั้น ว่าภิกษุนี้เป็นพหูสูต เป็นผู้มียุคุณธรรม ดังนี้.  
มนุษย์เหล่านั้น เมื่อไม่รู้คุณหรือมิใช่คุณ ก็ไม่กระทำการสงเคราะห์ด้วย  
ปัจจัย ๔. ภิกษุนั้น เมื่อลำบากด้วยปัจจัยทั้งหลาย ย่อมไม่อาจเพื่อจะ  
ทำการสาธยายพระพุทธรวณะ ไม่อาจบำเพ็ญวัตรปฏิบัติให้บริบูรณ์  
กรรมฐานแล้ว ย่อมไม่อาจให้เจริญได้ ฯลฯ ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจาก  
พระธรรม.

บทว่า น ติตถิ ชาชาติ ความว่า ภิกษุผู้นั้นยอมไม่เข้าไปหาภิกษุผู้  
เป็นพหูสูตทั้งหลาย ผู้เป็นคจก์ทำน้ำ เมื่อไม่เข้าไปหา ย่อมไม่ได้สอบถาม  
ยอมไม่ได้ไต่ถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ จะพึงบำเพ็ญพหุชณะนี้  
ให้บริบูรณ์ได้อย่างไร ภาษิตนี้มีอรรถว่าอย่างไร ในที่นี้บาลีว่าอย่างไร  
ในที่นี้อธิบายอย่างไร ในที่นี้อรรถแสดงอะไร อธิบายว่า ย่อมไม่ทำให้  
เขารู้. ภิกษุผู้เป็นพหูสูตเหล่านั้น อันภิกษุผู้นั้นมิไต่ถามอย่างนี้ ย่อมไม่  
เปิดเผยธรรมที่ยังไม่ได้เปิดเผย ย่อมไม่จำแนกแสดงธรรม ย่อมไม่ปรากฏให้  
ข้อความที่ยังไม่ตื่นให้ตื่นขึ้น และยอมไม่กระทำความที่ปรากฏให้  
ปรากฏ และยอมไม่บรรเทาความสงสัยสักอย่างหนึ่ง ในบรรดาความ  
สงสัยซึ่งมีมากประการ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยซึ่งมี  
มากอย่าง. จริงอยู่ ความสงสัยนั้นแหละ ชื่อว่าธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความ  
สงสัย บรรดาความสงสัยเหล่านั้น แม้ข้อเดียวก็มีได้นำออกไป. ภิกษุผู้นั้น  
ไม่เข้าไปหาทำน้ำ คือภิกษุผู้พหูสูตอย่างนี้ ยังมีความสงสัย รับกรรมฐาน  
แล้ว ก็ไม่อาจให้เจริญได้. อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้นั้นยอมไม่รู้ทำน้ำคือธรรม  
เหมือนนายโคบาลนั้นไม่รู้จักทำน้ำ เมื่อไม่รู้ยอมถามปัญหาในที่มิใช่วิสัย  
เข้าไปหาภิกษุผู้ชำนาญอุภิสธรรม ก็ถามวินัยที่เป็นกบปิยะและอกบปิยะ  
เข้าไปหาพระวินัยธร ก็ถามถึงการกำหนดรูปและนาม. ภิกษุเหล่านั้น ก็  
ตอบคำถามในที่มิใช่วิสัยไม่ได้. ภิกษุผู้นั้น เป็นผู้มีความสงสัยอยู่ด้วยตน  
รับกรรมฐานแล้วก็ไม่อาจทำให้เจริญได้ ฯลฯ ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจาก  
พระธรรม.

บทว่า น ปิต ชาชาติ ความว่า ภิกษุผู้นั้น ภิกษุผู้นั้น ย่อมไม่รู้ ย่อมไม่ได้  
ความปรามอภัยที่อิงธรรม เหมือนนายโคบาลไม่รู้วโคทั้งหลายค้ำน้ำแล้ว

หรือยังมีได้คัม ฉะนั้น ย่อมไม่ได้อันสงส์ อาศัษบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จ ด้วยการฟัง. ครั้นไปยังโรงฟังธรรม ก็ไม่ฟังโดยเคารพ กลับนั่งหลับ พุคคย สงใจไปในที่อื่น. ภิกษุ นั้นเมื่อไม่ฟังธรรมโดยเคารพ รับ ธรรมเนียมแล้วก็ไม่อาจทำให้เจริญได้ ฯลฯ ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจาก พระธรรม.

บทว่า น วิถี ชานาติ ความว่า ภิกษุ นั้น ย่อมไม่รู้ซักรตามความจริง ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ว่า ทางนี้เป็นโลกิยะ ทางนี้เป็นโลกุตระ ดังนี้ เหมือนนายโคบาลไม่รู้ทางและมีไซ้ทาง ฉะนั้น. เมื่อไม่รู้ทาง ยึดมั่นทางอันเป็นโลกิยะแล้ว ไม่อาจทำทางที่เป็นโลกุตระให้บังเกิดได้ ฯลฯ ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจากพระธรรม.

บทว่า น โจรจตุสโต โหติ ความว่า ภิกษุ นั้น ย่อมไม่รู้ตามความเป็นจริง ซึ่งสติปัญญา ๔ ว่า เหล่านี้เป็นโลกิยะ เหล่านี้เป็นโลกุตระ เหมือนนายโคบาลผู้ไม่รู้จักรวาระ ๕ วัน ๗ วัน เมื่อไม่รู้ ไม่น้อมญาณของตนเข้าไปในกรรมฐานอันสุขุมละเอียด ยึดมั่นในสติปัญญาอันเป็นโลกิยะ ก็ไม่อาจทำสติปัญญาที่เป็นโลกุตระให้บังเกิดได้ ฯลฯ ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจากพระธรรม.

บทว่า อนวเสสโทหิ โหติ ความว่า ภิกษุ นั้น เมื่อไม่รู้ประมาณในการรับ ชื่อว่าย่อมริดโดยไม่มีส่วนเหลือ. ก็ในนิเทศวาระแห่งคำนั้น มีอธิบายดังต่อไปนี้. บทว่า อภิหฏจฺจุ ปวารณฺหติ ความว่า นำไปจำเพาะปวารณา.

การนำไปโดยเฉพาะ มี ๒ อย่างคือ การนำไปโดยเฉพาะด้วย วาจา ๑ การนำไปโดยเฉพาะด้วยปัจจัย ๑. มนุษย์ทั้งหลายไปยังสำนัก

ของภิกษุ ย่อมปวารณาว่า ท่านขอรับ ท่านมีความต้องการสิ่งใด จงบอก  
ชื่อว่าการนำไปโดยเฉพาะด้วยวาจา. มนุษย์ทั้งหลายถือเอาผ้าหรือเนยใน  
และเนยข้นเป็นต้น ไปยังสำนักของภิกษุ แล้วกล่าวว่า ท่านขอรับ  
ท่านมีความต้องการเท่าใด โปรดรับไว้. ชื่อว่าการนำไปโดยเฉพาะด้วย  
ปัจจัย.

บทว่า ตตฺร ภิกฺขุ มตฺตํ น ชานาติ ความว่า ภิกษุย่อมไม่รู้  
ประมาณ ในปัจจัยเหล่านั้น. อธิบายว่า ภิกษุไม่รับเอาสิ่งของที่สมควรแก่  
ประมาณ โดยทำนองนี้ว่า พึงทราบอำนาจของทายก พึงทราบอำนาจ  
ไทยธรรม พึงทราบกำลังของตน ย่อมรับเอาปัจจัยที่พวกทายกนำมา  
ทั้งหมด. มนุษย์ทั้งหลายร้อนใจจึงไม่นำมาปวารณาอีก ภิกษุนั้นเมื่อ  
ลำบากด้วยปัจจัยทั้งหลาย รับประทานแล้ว ไม่อาจให้เจริญได้ ฯลฯ  
ย่อมเป็นผู้เห็นห่างจากพระธรรม.

บทว่า เต น อติเรกฺขุชย ปุเชตา โหติ ความว่า ภิกษุนั้นยอม  
ไม่บูชาภิกษุเหล่านั้นด้วยบูชาอย่างยิ่ง ที่มีกายกรรมประกอบด้วยเมตตา  
เป็นต้น ทั้งในที่แจ้งและที่ลับนี้ เหมือนนายโคบาลนั้นไม่ยกย่องบูชาโค  
จำฝูง แต่นั้นพระเถระเหล่านั้น คิดว่า พวกนี้ไม่ทำความเคารพยำเกรง  
ในพวกเรา จึงไม่สงเคราะห์พวกภิกษุใหม่ ด้วยการสงเคราะห์ ๒ อย่าง  
คือไม่สงเคราะห์ด้วยธรรมสังคหะ ๑ ไม่สงเคราะห์ด้วยอามิสสังคหะ ๑.  
ยอมสงเคราะห์ด้วยอามิสสังคหะ คือด้วยจีวร หรือด้วยด้าย หรือด้วยวัตถุ  
อันเนื่องด้วยบาตร หรือด้วยที่อยู่. พระเถระเหล่านั้นยอมไม่ทะนุบำรุงภิกษุ  
ผู้ใหญ่ทั้งหลาย ผู้กำลังลำบาก ชูบซีดอยู่ ไม่ให้ศึกษาบาลี อรรถถก  
กล่าวหรือแต่งธรรมกถาหรือคัมภีร์อันมีอรรถถกไว้. ภิกษุใหม่ทั้งหลาย

เมื่อไม่ได้การสงเคราะห์ทั้งสองอย่างนั้น จากสำนักพระเถระทั้งหลาย โดยประการทั้งปวง ย่อมไม่อาจดำรงอยู่ในพระศาสนานี้ได้ ย่อมไม่เจริญศีล. ชั้นนี้เป็นต้น เหมือนฝูงโคของนายโคบาลนั้น ย่อมไม่เพิ่มขึ้น. ภิกษุเหล่านั้นย่อมเป็นผู้เหินห่างจากธรรมชั้น ๕ เหมือนนายโคบาลนั้น เหินห่างจากปัญจโคจรณะนั้น. ธรรมฝ่ายขาว (กุศลธรรม) ก็พึงทราบการประกอบความด้วยอำนาจความแผกผัน จากข้อความที่กล่าวไว้แล้วในธรรมฝ่ายดำ.

### จบอรรถกถาโคपालกสูตรที่ ๗

## ๘. ปฐมสมาธิสูตร\*

### ว่าด้วยการได้สมาธิ

[๒๒๕] ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พึงมีหนอหนอแล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอาโปธาตุ ว่าเป็นอาโปธาตุเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเตโชธาตุ ว่าเป็นเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในวาโยธาตุ ว่าเป็นวาโยธาตุเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอากาศัญญาเจตนะ ว่าเป็นอากาศัญญาเจตนะเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในวิญญาณัญญาเจตนะ ว่าเป็นวิญญาณัญญาเจตนะเป็นอารมณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอาภิญญาเจตนะ ว่าเป็นอาภิญญาเจตนะเป็นอารมณ์

### ๑. ออรรถกถาท้าววรรคนี้.

ยตนะเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเนวสัณญานาสัณญายตนะ ว่าเป็นเนวสัณญานาสัณญายตนะเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกนี้ ว่าเป็นโลกนี้เป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้า ว่าเป็นโลกหน้าเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อามรณ์ที่ทราบธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พึงมิได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอามรณ์ ฯลฯ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อามรณ์ที่ทราบธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา.

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พึงมาได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอามรณ์ ฯลฯ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อามรณ์ที่ทราบธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสติปัญญา.

พ. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญอย่างนี้ว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือ ความสงบสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นค้นหา ความสิ้นกำหนด ความดับ นิพพาน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พึงมิได้แบบนี้แล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเตโชธาตุ ว่าเป็นเตโชธาตุเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเตโชธาตุ ว่าเป็นเตโชธาตุเป็นอามรณ์



ไม่เพียงมีความสำคัญในวาโยธาตุ ว่าเป็นวาโยธาตุเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอากาศาณัญจายตนะ ว่าเป็นอากาศาณัญจายตนะเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในวิญญาณัญจายตนะ ว่าเป็นวิญญาณัญจายตนะเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในอากัจฉัญจายตนะ ว่าเป็นอากัจฉัญจายตนะเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในเนวสัญญานาสัญญายตนะ ว่าเป็นเนวสัญญานาสัญญายตนะเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกนี้ ว่าเป็นโลกนี้เป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในโลกหน้า ว่าเป็นโลกหน้าเป็นอามรณ์ ไม่เพียงมีความสำคัญในรูปที่ไ้เห็น เสียงที่ไ้ยิน อามรณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

#### จบปฐมสมาธิสูตรที่ ๘

#### ๘. ทุคิยสมาธิสูตร

##### ว่าด้วยการไ้สมาธิ

[๒๒๖] ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พึงมีไ้หรือหนอแล การที่ภิกษุไ้สมาธิโดยประการที่ไม่เพียงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอามรณ์... ไม่เพียงมีความสำคัญในรูป ที่ไ้เห็น เสียงที่ไ้ยิน อามรณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบตามแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่พึ่ง ขอประทานพระวโรกาส ขออรรถแห่งภายิตนี้จึงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้สดับต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วจักทรงจำไว้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นเธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ฟังมิได้ การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ไม่ฟังมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่ฟังมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าฟังเป็นผู้มีสติปัญญา.

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ฟังมิได้อย่างไร การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ไม่ฟังมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่ฟังมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าฟังเป็นผู้มีสติปัญญา.

พ. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้มีสติปัญญา อย่างนั้นว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือความสงบสังขารทั้งปวง ความสลесึ้นอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความสิ้นกำหนด ความดับ นิพพาน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ฟังมิได้ อย่างนั้นแล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ไม่ฟังมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์... ไม่ฟังมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่

ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้วด้วยใจ  
ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

### จบทุกขสมาธิสูตรที่ ๘

#### ๑๐. ตถิยสมาธิสูตร

##### ว่าด้วยการได้สมาธิ

[๒๒๗] ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตร  
ถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึก  
ถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระสารี-  
บุตรว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ พึงมีได้หรือหนอแล การที่ภิกษุ  
ได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่พึงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุ  
เป็นอารมณ์... ไม่พึงมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์  
ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้วด้วยใจ  
ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ลูก่อนอาวุโสทั้งหลาย พึงมีได้ การที่  
ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่พึงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวี-  
ธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่พึงมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน  
อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้ว  
ด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

ภ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ พึงมีได้อย่างไร การที่ภิกษุได้  
สมาธิโดยประการที่ตนไม่พึงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็น  
อารมณ์ ฯลฯ ไม่พึงมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่

ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้วด้วยใจ  
ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

สา. คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้มีความ  
สำคัญอย่างนี้ว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือ ความสงบ  
สังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นค้นหา ความสิ้นกำหนด  
ความดับ นิพพาน คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย พึงมีได้ดังนี้แล การที่ภิกษุ  
ได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่พึงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุ  
เป็นอารมณ์... ไม่พึงมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์  
ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้วด้วยใจ  
ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

#### จบตติยสมาธิสูตรที่ ๑๐

#### ๑๑. จตุตถสมาธิสูตร

##### ว่าด้วยการได้สมาธิ

[๒๒๘] ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรถามภิกษุทั้งหลายว่า อวู-  
โสทั้งหลาย พึงมีได้หรือหนอแล การที่ภิกษุได้สมาธิโดยประการที่ตน  
ไม่พึงมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์... ไม่พึงมี  
ความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง  
ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

ภิกษุเหล่านั้นเรียนท่านพระสารีบุตรว่า ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ พวก  
กระผมมาแต่ที่ไกล เพื่อจะรู้orroดแห่งภิกษุนี้ในสำนักท่านพระสารีบุตร

ขออรรถแห่งภายิตนี้จึงแจ่มแจ้งกะท่านพระสารีบุตรเถิด ภิภษุทั้งหลายได้ฟังต่อท่านพระสารีบุตรแล้ว จักทรงจำไว้.

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นท่านทั้งหลายจงฟังอรรถแห่งภายิตนั้น จงใส่ใจให้ดี ผมจักกล่าว ภิภษุเหล่านั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ฟังมิได้ การที่ภิภษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่ฟังมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่ฟังมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้วด้วยใจ ก็แต่ว่าฟังเป็นผู้มีสติปัญญา.

ภ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ ฟังมิได้อย่างไร การที่ภิภษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่ฟังมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ไม่ฟังมีความสำคัญในรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้ว ด้วยใจ ก็แต่ว่าฟังเป็นผู้มีสติปัญญา.

สา. คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิภษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีความสำคัญอย่างนี้ว่า ธรรมชาตินั้นสงบ ธรรมชาตินั้นประณีต คือ ความสงบสังขารทั้งปวง ความสลละกินอุปธิทั้งปวง ความสิ้นค้นหา ความสิ้นกำหนด ความดับ นิพพาน คุณก่อนอาวุโสทั้งหลาย ฟังมิได้เป็นอย่างนี้แล การที่ภิภษุได้สมาธิโดยประการที่ตนไม่ฟังมีความสำคัญในปฐวีธาตุ ว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์... ไม่ฟังมีความสำคัญในรูป ที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 590

อารมณ์ที่ทราบ ธรรมที่รู้แจ้ง ที่ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ครอบงำแล้ว  
ด้วยใจ ก็แต่ว่าพึงเป็นผู้มีสัญญา.

จบจตุตถสมาธิสูตรที่ ๑๑

จบทุติยวรรคที่ ๒

อรรถกถาปฐมสมาธิสูตรที่ ๘ เป็นต้น

คำที่เหลือในวรรคนี้ และในพระสูตรทั้งปวงนอกเหนือจากนี้ มี  
อรรถง่ายทั้งนั้น ฉะนั้นแล.

จบอรรถกถาปฐมสมาธิสูตรที่ ๘ เป็นต้น

จบมโนรตปุรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้คือ

๑. ปฐมมหานามสูตร ๒. ทุติยมหานามสูตร ๓. นันทียสูตร  
๔. สุกุติสูตร ๕. เมตตาสสูตร ๖. ทสมสูตร ๗. โคपालกสูตร ๘. ปฐมสมาธิ-  
สูตรที่ ๙. ทุติยสมาธิสูตร ๑๐. ตติยสมาธิสูตร ๑๑. จตุตถสมาธิสูตร

พระสูตรที่ไม่สงเคราะห์ด้วยปัญญา

ว่าด้วยพระองค์ประกอบของนายโคบาล ๑๑ ประการ

[๒๒๕] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๑  
ประการ เป็นผู้ไม่สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญแพร่หลายได้ องค์ ๑๑

๑. ไม่มีอรรถกถาอธิบาย.

ประการเป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลในโลกนี้ ย่อมไม่รู้จักรูป ๑ ไม่ฉลาดในลักษณะ ๑ ไม่กำจัดไขขาง ๑ ไม่ปกปิดแผล ๑ ไม่ศุมนไฟ ๑ ไม่รู้ทำน้ำ ๑ ไม่รู้ว่าโคค้ำน้ำแล้วหรือยัง ๑ ไม่รู้ทาง ๑ ไม่ฉลาดในที่หากิน ๑ ริดนมไม่ให้มีเหลือ ๑ ไม่บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อฝูงโค เป็นผู้นำฝูงโคด้วยการบูชาอย่างยิ่ง ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญแพร่หลายได้ ฉนฺได คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการ ก็เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในจักษุ ฯลฯ เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ในจักษุ เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเป็นอนัตตาในจักษุ เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความสิ้นไปในจักษุ เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความเสื่อมไปในจักษุ เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความคลายไปในจักษุ เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความดับในจักษุ เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความสลесึนในจักษุ เป็นผู้ไม่สามารถพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความคลายไป ความดับ ความสลесึนในหู ในจมูก ในลิ้น ในกาย ในใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธรรมารมณ์ ในจักษุวิญญาณ ในโสตวิญญาณ ในฆานวิญญาณ ในชีวหาวิญญาณ ในกายวิญญาณ ในมโนวิญญาณ ในจักษุสัมผัส ในโสตสัมผัส ในฆานสัมผัส ในชีวหาสัมผัส ในกายสัมผัส ในมโนสัมผัส ในเวทนาอันเกิดแต่จักษุสัมผัส ในเวทนาอันเกิดแต่โสตสัมผัส ในเวทนาอันเกิดแต่ฆานสัมผัส ในเวทนาอันเกิดแต่ชีวหาสัมผัส ในเวทนาอันเกิดแต่กายสัมผัส ในเวทนาอันเกิดแต่มน-

สัมผัส ในรูปสัญญา ในสัททสัญญา ในคันธสัญญา ในรสสัญญา ใน  
โณภูฏัพพสัญญา ในธรรมสัญญา ในรูปสัญญาเจตนา ในสัททสัญญาเจตนา  
ในคันธสัญญาเจตนา ในรสสัญญาเจตนา ในโณภูฏัพพสัญญาเจตนา ในธรรม-  
สัญญาเจตนา ในรูปตัณหา ในสัททตัณหา ในคันธตัณหา ในรสตัณหา  
ในโณภูฏัพพตัณหา ในธรรมตัณหา ในรูปวิตก ในสัททวิตก ใน  
คันธวิตก ในรสวิตก ในโณภูฏัพพวิตก ในธรรมวิตก ในรูปวិچار  
ในสัททวិچار ในคันธวិچار ในรสวิچار ในโณภูฏัพพวิچار ในธรรมวิچار  
ฉัณฺณํเหมือนกัน.

[๒๓๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๑  
ประการ เป็นผู้สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญแพร่หลาย องค์ ๑๑ ประการ  
เป็นไฉน คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลในโลกนี้ ย่อมรู้จักรูป ฯลฯ  
ย่อมบูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อฝูงโค เป็นผู้นำฝูงโค ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง  
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้แล  
ย่อมเป็นผู้สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญแพร่หลายได้ ฉัณฺโณ คู่ก่อนภิกษุ  
ทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๑ ประการ ย่อมเป็นผู้สามารถ  
พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในจักขุ ฯลฯ ย่อมเป็นผู้สามารถพิจารณาเห็น  
ความสละคืนในธรรมวិچار ฉัณฺณํเหมือนกัน .

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๑ ประการ ควรเจริญเพื่อความรู้ยิ่ง  
ซึ่งระภาค ธรรม ๑๑ ประการเป็นไฉน คือ ปฐมฌาน ๑ ทุติยฌาน ๑  
ตติยฌาน ๑ จตุตถฌาน ๑ เมตตาเจโตวิมุตติ ๑ กรุณาเจโตวิมุตติ ๑  
มุทิตาเจโตวิมุตติ ๑ อุเบกขาเจโตวิมุตติ ๑ อากาสาณัญญาขตณฌาน ๑



วิญญาณ์ญายตนฌาน ๑ อากิญจัญญายตนฌาน ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ธรรม ๑๑ ประการนี้ ควรเจริญเพื่อความรู้ยิ่งซึ่งราคะ.

[๒๓๑] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๑ ประการควรเจริญเพื่อ  
ความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความหมดสิ้นไป เพื่อละ เพื่อความสิ้นไป  
เพื่อความเสื่อมไป เพื่อความคลายไป เพื่อดับ เพื่อสละ เพื่อสละคืน  
ซึ่งราคะ ธรรม ๑๑ ประการเป็นไฉน คือ ปฐมฌาน ๑ ทุติยฌาน ๑  
ตติยฌาน ๑ จตุตถฌาน ๑ เมตตาเจโตวิมุตติ ๑ กรุณาเจโตวิมุตติ ๑  
มุทิตาเจโตวิมุตติ ๑ อุเบกขาเจโตวิมุตติ ๑ อากาสาณัญญายตนฌาน ๑  
วิญญาณ์ญายตนฌาน ๑ อากิญจัญญายตนฌาน ๑ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย  
ธรรม ๑๑ ประการนี้ ควรเจริญเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้.... เพื่อสละ  
เพื่อสละคืนซึ่งราคะ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๑ ประการควรเจริญเพื่อ  
ความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้... เพื่อสละ เพื่อสละคืนซึ่งโทสะ โมหะ โภคะ  
อุปนาหะ มกฺกะ ปฟาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาถยยะ ถัมภะ  
สารัมภะ มานะ มทะ ธรรม ๑๑ ประการเป็นไฉน คือ ปฐมฌาน ๑  
ทุติยฌาน ๑... วิญญาณ์ญายตนฌาน ๑ อากิญจัญญายตนฌาน ๑ คู่ก่อน  
ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๑ ประการนี้ ควรเจริญเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนด  
รู้... เพื่อสละ เพื่อสละคืนซึ่งโทสะ โมหะ... มทะ ปมาทะ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้จบลงแล้ว ภิกษุเหล่านั้น  
ปลื้มใจชื่นชมพระภายิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า ฉะนั้นแล.

พระสูตรนี้รวมอยู่ในอังคุตตรนิกายมี ๕,๕๕๗ สูตรฉะนี้แล.

จบเอกาทสกนิบาต

## คำสรุปท้ายอรรถกถา

ด้วยการพรรณนามาฉะนี้ ข้าพเจ้าอัน ท่านโชติปาโลเถระผู้มีปัญญาดี ซึ่งเคยอยู่ร่วมกับข้าพเจ้าในเมืองกัญจีประเป็นต้น อารามฯ แม้ในขณะที่อยู่ในมหาวิหารลังกาทวีป เมื่อพระสัทธรรมกำลังทรุดโทรม เหมือนต้นไม้ถูกพายุกระหน่ำ ทั้ง ชีวกอุบาทส ผู้ถึงฝั่งสาคร คือ เรียบจบพระไตรปิฎก ผู้มีปัญญาดี อารามฯ แล้ว ปรารธนาความยั่งยืนแห่งพระศาสนา จึงเริ่มแต่งคัมภีร์อรรถกถาอันใดแห่งบาลีอังคุตตรนิกาย ซึ่งวิจิตรด้วยลัทธิตมัย อันพระธรรมถกทั้งหลายเป็นอันมาก ผู้ละเอียดถี่ถ้วนในนัยแห่งธรรมกถา แต่งร้อยแก้วและร้อยกรองไว้แล้ว คัมภีร์อรรถกถานี้ขึ้นเก็บสาระสำคัญของคัมภีร์มหาอรรถกถาสำเร็จแล้ว แต่เพราะเหตุที่มโนรลความปรารธนาของข้าพเจ้าที่จะอธิบายนิกายทั้งหมด โดยภาณวารแห่งบาลีประมาณ ๕๔ ภาณวารบริบูรณ์แล้ว อรรถกถานั้นจึงชื่อว่า มโนรลปุรณี ต่อเนื่องเพราะเหตุที่แม้คัมภีร์วิสุทธิมรรคประมาณ ๕๕ ภาณวาร แห่งมโนรลปุรณีนั้น ข้าพเจ้าก็แต่งเพื่อประกาศอรรถของนิกายทั้งหลายแล้ว ฉะนั้น อรรถกถานี้กับคัมภีร์วิสุทธิมรรคนั้น พึงทราบว่ามี ๑๕๓ ภาณวาร ตามนัยแห่งการนับคาถา. อรรถกถานี้ ประกาศลัทธิตมัยของพระเถระผู้อยู่ในมหาวิหาร โดยภาณวารนับได้ ๑๕๓ ภาณวาร ข้าพเจ้าผู้แต่งคัมภีร์มโนรลปุรณีนี เก็บสาระสำคัญของอรรถกถาเดิมสร้างสมบุญอันใดไว้ ด้วยบุญอันนั้น ขอสัตว์โลกทั้งหมดจงมีสุข เทอญ.

พระเถระที่ครูทั้งหลายถวายนามว่า พุทธโฆสะ ผู้ระดับ  
ด้วยศรัทธาความเชื่อ พุทธิความรู้ วิริยะความเพียรอันหมดจด  
คืออย่างยิ่ง ผู้ก่อกำเนิดคุณสมุทัย คือ ตีลาอาชาระและความ  
ซื่อตรงความอ่อนโยนและความคงที่ ผู้สามารถในอันสะตาง  
ชัญญ คือ ลัทธิของตนและลัทธิของผู้อื่น ผู้ประกอบด้วยความรู้  
และความฉลาด ผู้มีประภาพ คือ ญาณอันไม่ติดขัดในสัตตสุ-  
ตาสัน พร้อมทั้งอรรถกถาที่ต่างโดยไตรปิฎกปริยัติ ผู้ทรงไวยา-  
กรรมใหญ่ ผู้ประกอบด้วยคุณ คือ มีถ้อยคำอันไพเราะโอพาร  
ถูกต้องตามฐานกรณ์ รื่นปาก รื่นหู ผู้มีวาตะถูกต้องแตกฉาน  
เป็นมหากวีผู้มีสำนวนอันไพเราะ เป็นอสังการของวงศ์ แห่ง  
พระเถระผู้อยู่ในมหาวิหาร ผู้เป็นประทีปแห่งเถรวงศ์ ซึ่งมี  
ความรู้อันตั้งมั่นดีแล้วในธรรมอันยิ่งของมนุษย์ อันประดับด้วย  
คุณต่างโดยอภิญาญาเป็นต้น อันเป็นบริวารแห่งปฏิสัมภทาที่  
แตกฉานแล้ว ผู้มีความรู้อันไพบุลย์บริสุทธิดี แต่งอรรถกถา-  
อังคุตตรนิกาย ชื่อมนรปุรณิกัมภีร์นี้.

ขอคัมภีร์อรรถกถานี้แสดงนัย เพื่อความหมดจดแห่งจิต  
ของเหล่ากุสบุตรผู้ปรารถนาจะช่วยโลก จงดำรงอยู่ในโลก  
ตราบเท่าที่พระนามว่า พุทธิ โข ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้มีจิต  
บริสุทธิ ผู้คงที่ ผู้ประเสริฐสุดในโลก ผู้แสวงหาพระคุณ  
อันใหญ่ ยังคงเป็นไปอยู่ในโลกแล.

จบอรรถกถาอังคุตตรนิกาย

ชื่อมนรปุรณิ